
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
254
3 D
25

EPISTOLARUM

BEATI PAULI APOSTOLI

TRIPLEX EXPOSITIO.

VESONTIONE. — EX TYPIS OUTHENIN CHALANDRE FILII.

EPISTOLARUM
B. PAULI APOSTOLI
TRIPLEX EXPOSITIO:

ANALYSI, Quâ textûs Apostolici ordo et connexio declaratur;
PARAPHRASI, Quâ mens Apostoli breviter exponitur et clarè;
COMMENTARIO, Ubi litterales notæ, variæ lectiones, sensusque textui conformiores afferuntur.

ACCEDUNT ET OBSERVATIONES DOGMATICÆ, PIÆ, MORALES ET ASCETICÆ, NECNON VARIÆ PRAXES CHRISTIANÆ PER TOTUM COMMENTARIUM DISPERSÆ, ET IN COROLLARIO PIETATIS, POST SINGULA CAPITA, COLLECTÆ.

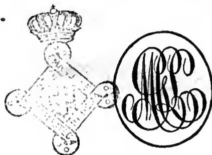
Liber itaque utilissimus, non modo Divini verbi concionatoribus, ad sui et aliorum salutem; sed et omnibus quibusque ad Divinam mentis et cordis vitam;

AUCTORE

R. P. BERNARDINO A PICONIO,

MINORITA CAPUCINO, SACRÆ THEOLOGIÆ EMERITO PROFESSORE, ET ANTIQUO PROVINCIÆ PARISIENSIS DEFINITORE.

TOMUS TERTIUS.

VESONTIONE. — OUTH. CHALANDRE FILIUS.

PARISIIS,

J. LEROUX, JOUBY ET Cie., BIBLIOP., Viâ *Grands-Augustins*, 9. | GAUME ET SOC., BIBLIOPOLÆ, Viâ *Cassete*, 4.

M DCCC LIII.

SECUNDÆ EPISTOLÆ
B. PAULI
AD THESSALONICENSES
TRIPLEX EXPOSITIO.
ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

SECUNDA hæc ad Thessalonicenses Epistola videtur mihi primæ quasi supplementum, aut potiùs complementum.

In prioris enim Epistolæ capite secundo, ỳ. 27 et 28, cum multo desiderio semel et iterum voluerat Paulus ad Thessalonicenses redire. In capite tertio, ỳ. 10, hujus sui desiderii impletionem oraverat; ut, scilicet, sermonibus suis compleret quæ deerant Thessalonicensium fidei.

Variis autem negotiis et obstaculis impeditus ne redeat ad eos, per hanc Epistolam, quasi per præsentiæ suæ supplementum, facit absens, quod fecisset præsens; fidem quippe Thessalonicensium roborat, spem firmat, animos erigit ad constanter pro Christo patiendum.

Pro regno Dei patimini, inquit; vobis tribulatis à justo Judice requies æterna dabitur; vos autem tribulantibus tribulatio retribuetur, pœnas illi dabunt æternas : in vobis verò, sanctis suis, glorificabitur et admirabilis fiet Deus; tantùm ergo vestrâ digni sitis vocatione.

His et similibus in cap. 1, illorum fidem et patientiam confirmat; laudat utramque, ut utramque confirmet, augeat et compleat.

› In prioris Epistolæ cap. 4 et 5, de resurrectione mortuorum et de glorioso Christi adventu egerat, ad Thessalonicensium, in suorum obitu, consolationem.

Sed quia de utroque sic locutus fuerat, quasi brevi futuro; de resurrectione enim agens, cap. 4, ỳ. 15, dixerat in primâ personâ : *Nos qui vivimus, etc.* quasi suo tempore futura foret resurrectio : de die autem adventûs Christi ad judicium loquens, capite quinto, ỳ. 2 et 4, etc. Thessalonicenses hortatus erat ad vigilandum, ne imparatos illos dies illa, tanquam fur, comprehendat.

Hinc turbati Thessalonicenses putabant et mortuorum resurrectionem et diem judicii instare : ipsorum terrorem augebant fraudulenti quidam doctores, tum fictis quibusdam revelationibus, tum suppositis ejusdem Pauli litteris.

Ut hunc ergo Thessalonicensium metum adimat Paulus, impostoresque redarguat, docet in secundo hujus Epistolæ capite, nondum instare diem judicii, cujus duo dat authentica signa illud præcedentia : apostasim à fide, et adventum Antichristi quem hic graphicè describit.

In priori denique Epistolâ, cap. 5, ỳ. 14, otiosos quosdam et inquietos corrigi voluerat : et quia nondum emendatos noverat, in hac secunda, cap. 3, ỳ. 6, illos acriùs castigat, et, nisi resipiscant, excommunicandos denuntiat.

Tandem dat signum Thessalonicensibus, quo suas Epistolas distinguant à supposititiis quas proferebant impostores.

Verè ergo toto aberravit cœlo * Neotericus ille qui, contra communem omnium sanctorum Patrum et Doctorum Ecclesiæ sensum, asseruit hanc Epistolam esse omnium Paulinarum primam, sub Caligulâ scriptam, de quo Caligulâ et de Simone Mago vult intelligi quæ divus Paulus de Antichristo dixit in capite secundo.

Hujus opinionis falsitas, quoad primam sui partem, seu quòd hæc Epistola non sit omnium Paulinarum prima, patet

* Grotius, de quo Usserius etiam hæreticus, dixit : Toto cœlo aberravit.

primò ex ipsa Epistolæ serie, quæ manifestat quòd secunda sit, et alterius complementum : vide hucusque dicta.

Secundò, ex ipso textu capitis secundi, ỳ. 14, primam citante. Denique ex eo quòd id asserat Grotius, nullâ fulcitus auctoritate : nullam enim citat, nullâ ratione stabilitus; quam enim affert, nulla prorsus est.

Hujus rei argumentum est, inquit Grotius in præfatione, quòd manûs suæ signum Apostolus vult observari; quod non fecisset, si jam aliàs scripsisset.

Hæc, inquam, ratio nulla prorsus : apponit enim signum divus Paulus, quia, sicut jam dixi, supponebantur Epistolæ falsæ; ut veræ scilicet à supposititiis discernerentur.

Ejusdem opinionis, quoad secundam suî partem, falsitas, seu quòd falsa sit interpretatio Grotii de Caligulâ et de Simone Mago, videbitur suo loco, capite secundo, ỳ. 11.

Porrò, ubi et quando scripta sit hæc Epistola, non conveniunt Doctores : communiter tamen, post Baronium, putatur scripta Corinthi, sicut et prima : ibi enim divus Paulus per octodecim menses permansit, teste divo Lucâ, Act., c. 18, ỳ. 11; fuit ergo scripta anno 52 vel 53.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

In hoc capite tria facit Apostolus : Deo gratias agit ; Thessalonicenses solatur ; orat pro ipsis.

PRIMO.

Salutatione præmissâ, ℣. 1 et ℣. 2, pro fidei et charitatis Thessalonicensium augmento, mediis etiam in persecutionibus, Deo gratias agit continuas, ℣. 3 et 4.

SECUNDO.

Spe futurorum solatur eos, animique magnitudinem excitat, asserens quòd condigna suæ patientiæ præmia recipient ; illorum verò persecutores dignas dabunt pœnas in die judicii, ℣. 5, 6, 7.

Christi Domini, ut Judicis, adventum ita depingit, ut duos illius fines exprimat : infideles scilicet et impios punire, sanctos glorificare, ℣. 8, 9, 10.

TERTIO.

Orat pro Thessalonicensibus, ut Deus eos suâ vocatione dignos efficiat ; suâque gratiâ opus fidei compleat in ipsis, ut in illis Deus glorificetur, ℣. 11, 12.

CAPUT PRIMUM.

PARAPHRASIS.

Paulus, et Sylvanus, seu Sylas, et Timotheus, Thessalonicensium Ecclesiæ, in Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo existenti :

Gratia vobis et pax detur ac multiplicetur à Deo Patre nostro, et à Domino Jesu Christo.

Debemus gratias Deo semper agere pro vobis, ut par et æquum est, eo quòd fides vestra supra modum accrescat, et unius-

TEXTUS.

1. Paulus, et Sylvanus, et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo :

2. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

3. Gratias agere debemus semper Deo pro vobis fratres, ita ut dignum est, quoniam

Cap. I. 1. *Paulus et Sylvanus...*

Idem exordium ac in primâ epistolâ ut suprà ad eosdem, quam vide.

Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre... id est, Ecclesiæ Thessalonicensium christianæ, seu gratiâ Dei Patris et Domini nostri Jesu Christi existenti : seu, quam adoptavit Deus, fidelium pater; et quam Dominus noster Deus Christus, auctor fidei nostræ et animarum episcopus, ad fidem vocat, sibique per Baptismum adunavit, suum corpus effecit, sanctoque Spiritu suo animavit.

Hoc est in Deo existere : talis est omnis Ecclesia verè christiana, seu in Deo existens.

Talis sit ergo unusquisque Christianus : sit in Deo Patre, per adoptionis gratiam, sit Christo, Dei filio, adunatus, ut membrum capiti suo; sit à Spiritu sancto animatus et actus.

Recordetur semper se, per Baptismum, esse Dei filium, Christi membrum, Spiritus sancti habitaculum : vivat itaque ut Dei filius, ut alter Christus; agat in Spiritu sancto.

2. *Gratia vobis...* Vide primam epistolam.

3. *Gratias agere debemus...*

In primâ epistolâ ad Thessalonicenses, D. Paulus fidem et charitatem Thessalonicensium laudavit; hìc utriusque virtutis laudat incrementa : hæc ergo alterâ posterior, et verè secunda.

Ex hâc Apostoli laude et gratiarum actione, disce quòd fides et charitas sint veræ Christiani divitiæ, semper optandæ, semper augendæ, et pro quarum acquisitione, conservatione et incremento (sive fiat in nobis, sive in aliis) gratiæ Deo semper agendæ.

Sed inquies, unde agnoscam illud augmentum fidei?

Quando pro eâ grave quid patimur, ait D. Joannes Chrysostomus; quando in tentationum inundatione non submergimur, sed *supercrescit fides nostra. Supercrescit*, nota hoc verbum, altitudinis excessum indicat, ait Theophylactus ex sancto Chrysostomo.

Hoc seculum, vita præsens, est instar maris : sæpè irruunt venti, fit tempestas, attolluntur crebri et densi fluctus. Ad fidem recurre : illa sit tibi

supercrescit fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrûm in invicem:

cujusque vestrûm charitas in proximum suum magis ac magis multiplicetur.

4. Ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientiâ vestrâ et fide, et in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus quas sustinetis,

Adeo ut et nos ipsi apud alias Ecclesias Dei gloriemur de vobis de fide vestrâ; et de vestra patientiâ in omnibus persecutionibus et tribulationibus vestris;

5. In exemplum justi judicii Dei, ut digni habeamini in

Quas patimini, seu vos pati sinit Deus, ut in vobis ostendat justum suum in im-

---

instar montis, quòd fugiens, inundationem tentationum superes, tunc supercrescat fides tua, fluctibus altior fiat, sicque non submergeris.

4. *Ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur.*

Non tristatur, non dolet, non lamentatur Paulus ob fidelium tribulationes: sed pro illorum patientiâ Deo gratias agit, et apud alias Ecclesias ob illam gloriatur.

Discamus hinc et nos gaudere et gloriari in tribulationibus nostris: quippe quæ indicium, ostensio et demonstratio sunt justi judicii quo Deus nos regno suo dignos reddit et judicat.

5. *In exemplum justi judicii Dei...* est quædam in textu varietas; Græcus enim textus, facto puncto post verbum *sustinetis*, habet *ἔνδειγμα τῆς δικαίας κρισέως*, etc. indicium certum justi judicii Dei, ad dignos censeri vos regno Dei; et ita etiam legit D. Chrysostomus.

Vulgata verò nostra habet sine puncto, *quas sustinetis in exemplum....* legit noster interpres, *εἰσένδειγμα*; ita etiam legit Syrus, imò et Theophylactus.

Major est in explicando textu varietas, ob quam aliquandiu hæsitavit tandem mihi textum legenti, relegenti et ad sequentia attendenti, occurrit explicatio quam naturalem puto, et est sequens:

Quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei... id est, quas patimini, seu quas sinit vos pati, ut in vobis ostendat justum suum in impios futurum judicium.

Ut digni habeamini in regno Dei, id est, et ut vos suo regno dignos reddat.

In his itaque verbis duos puto designari: fines ob quos Deus sinit bonos à malis affligi: scilicet, ut in bonorum punitione Deus demonstret præjudicium sui futuri in impios judicii, et ut justi per patientiam mereantur regnum patientibus promissum.

In hâc explicatione omnia cohærent: versus enim 6 et 7 sequentes explicant hæc duo hujus n. 5. membra; seu duos fines hic tactos, malorum scilicet punitionem, et bonorum requiem et solatium.

Ad idem collimant versus 8 et 9, ubi de malorum punitione; et versus 10, ubi de bonorum gloriâ; et ideo hanc dixi naturalem: sed ad verba.

In exemplum, id est, in præjudicium *justi judicii* in impios, scilicet qui vos persequuntur, futuri: si enim et in vos justos Deus nunc apparet severissimus, quantò severior erit aliquando in impios qui vos injustè persequuntur!

Si in viridi ligno.... in arido quid fiet?

Si justis non parcit, sed eos punit Deus, ut purificet et ampliùs sancti-

pios judicium futurum, et ut vos regno suo dignos reddat.

Siquidem justum est coram Deo vos affligentibus afflictionem rependere;

regno Dei pro quo et patimini :

6. Si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant;

---

ficet; quomodo puniet impios nunquam purificandos nec convertendos! De hoc judicio Dei in impios, vide primam divi Petri, cap. 4, n. 17, 18, etc.

Ut digni habeamini in regno Dei;

Ad horum verborum clariorem intelligentiam.

Observatio litteralis et moralis. — Suppono ex divo Paulo, Act. 14, n. 21. quòd *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei;* seu, quòd Deus suum nobis regnum promisit sub conditione patiendi : *sicut oportuit pati Christum, et ita, etc.* sic oportet pati Christianum.

Tribulationes autem et persecutiones quaslibet sustinebant Christiani Thessalonicenses : adimplebant ergo conditionem sub quâ promissum illis erat regnum.

Illorum itaque passiones erant certum indicium, ostensio et demonstratio justi judicii Dei, quo illis regnum suum, etiam ex justitiâ, adjudicaturus esset, seu quo illos regno suo dignos judicabit, quasi diceret Apostolus :

Deus regnum æternum promisit iis qui pro fide patientur ex charitate; vos, ô Thessalonicenses, pro fide omnia tribulationum et persecutionum genera patimini; nec minùs constantes estis quam fideles.

Quòd ergo Deus ex misericordiâ et liberalitate promisit, illud vobis nunc ex justitiâ et fidelitate debet.

Tribulationes ergo vestræ certum sunt indicium justi judicii quo vobis Deus regnum suum ex justitiâ dabit : seu, cum nostrâ Vulgatâ : patimini ergo, ut ostendatur justum judicium quo Deus vos regno suo dignos judicabit.

Quanta et quàm mira hinc afflictis consolatio! afflictio mea certum est indicium, declaratio, ostentamen et demonstratio justi judicii Dei, quo Dei regno dignus judicabor in fine mundi, palàm coram angelis et hominibus.

Afflictio mea nunc parit in me regni Dei meritum, ipsum regnum aliquando paritura.

Momentaneum et leve tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis.

Verè itaque afflictio mater gloriæ.

Verè itaque crux amabilis et desideranda.

6 et 7. *Si tamen justum est apud Deum.* Gr. siquidem; Syr. quandoquidem justum est, etc. itaque *si*, non est hic dubitantis, sed certissimè affirmantis; quasi diceret Apostolus :

Etenim si naturalis æquitas et ipsa recta ratio, etiam apud homines, postulat ut aliis injustè vexantibus retribuatur vexatio, et injustè vexatis concedatur requies et à pœnis relaxatio;

Quantò magis æquum est apud Deum, ipsiusque tum justitiâ, tum bonitate dignum, ut iis qui vos propter fidem injustè persequuntur pœnas rependat debitas, vobis autem propter se tribulatis det requiem!

Si autem hoc exigit ipsa naturalis æquitas et recta ratio, tum apud homines, tum apud Deum, etiamsi nulla Dei, propter fidem patientibus facta foret promissio, et nulla aliis injustè persequentibus comminatio;

7. Et vobis, qui tribulamini, requiem nobiscum, in revelatione Domini Jesu de cœlo, cum angelis virtutis ejus,

8. In flammâ ignis dantis vindictam iis qui non nove-

Vobis autem afflictis concedere requiem, seu solatium nobiscum Apostolis, cùm scilicet apparebit Dominus noster Jesus Christus, descendetque de cœlo cum Angelis, virtutis suæ ministris,

In medio ignis flammei, ultionem facturus de iis qui Deum non noverunt, et de

---

quantò magis ubi supponitur facta à Deo, malis omnibus et injustis, inferni comminatio; et bonis propter fidem patientibus, regni cœlestis repromissio!

Bono itaque estote animo, constantes estote : *Levate capita vestra, appropinquat redemptio vestra*, dies in quâ et vestris persecutoribus justitia Dei reddet debitas pœnas; et vobis propter Deum patientibus, requiem et gaudium æternum.

Nobiscum, id est, cum ipsis Apostolis, quorum gloriæ participes eritis, sicut et passionum socii nunc estis.

Eamdem ac Apostoli fidem habetis; itaque si eamdem ac Apostoli pro fide patimini, eâdem ac ipse gloriâ fruemini.

Collige hic dispersas in verbis Apostoli consolationes.

Primò Thessalonicenses solatur, cùm pro fidei et charitatis illorum augmento gratias agit.

Secundò, cùm apud alias ecclesias eadem de causa gloriatur.

Tertiò, cùm afflictiones illorum vocat indicium, præjudicium futuri in eorum persecutores judicii Dei.

Quartò, cùm easdem passiones dicit esse meritum regni cœlestis et demonstrationem futuræ eorum beatitudinis.

Quintò, cùm affirmat quòd hâc beatitudine cum ipsis Apostolis fruentur.

Nobiscum, en consolatio ex parte societatis.

In revelatione.

Adest temporis designatio quo fiet et malorum punitio, et bonorum remuneratio.

Intelligite tempus quo generaliter, perfectè et palàm, coram angelis et hominibus fiet bonis et malis æqua retributio, in corpore et in animâ : singulis enim animabus, in articulo mortis, fit hæc retributio.

In revelatione Domini nostri Jesu Christi, id est, cùm veniet et apparebit palàm omnibusque conspicuus, ut Deus et Dominus Jesus Christus.

Breviter describit majestatem venientis ad judicium, de quo fusiùs in primâ ad Thessal. 4, n. 15. quem vide.

De cœlo. Vide ibi dicta.

Cum angelis... comitabuntur eum angeli; eruntque virtutis suæ ministri, omniaque sua jussa exsequentur.

8. *In flammâ ignis.*

Gr. In igne flammæ, id est flammeo.

Ubi egit de ministris, angelis scilicet, statim et de instrumento quo ad impios puniendos utetur, igne nimirùm urente simul et lucente, et ideo aspectu et contactu torquente.

Dantis vindictam.

Dantis refertur ad *Domini Jesu*, non ad *ignis;* patet ex Græco.

Sensus est : cùm veniet in medio ignis flammei, ultionem facturus de iis qui Deum non noverunt, et de iis qui noverunt quidem, sed ejus Evangelio

iis qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi.

runt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi;

Qui pœnas luent, interitum scilicet æternum, quem pronuntiabit os Domini, et exsequetur magnifica virtus ejus, seu gloriosa et terribilis illius omnipotentia :

9. Qui pœnas dabunt in interitu æternas, à facie Domini et à gloriâ virtutis ejus :

non obediunt; id est, et de infidelibus qnibus vel prædicatum non fuit Evangelium, vel illud non receperunt : et de fidelibus illis qui receperunt quidem Evangelium, sed secundùm illud vitam suam non instituerunt, imò factis fidem negârunt.

Duo itaque ad salutem necessaria, scilicet, Evangelio credere, et Evangelio obedire; et non minùs, imò, graviùs punientur Evangelio inobedientes, quàm Evangelio non credentes : *servus, qui scit voluntatem Domini et non facit, vapulabit multis.*

9. *Qui pœnas dabunt in interitu æternas.*

Gr. Qui pœnam luent, interitum æternum.

Sensus est : pœnas luent mortis æternæ : ita miseri erunt ac si semper interirent; seu, interitûs et agoniæ dolores in æternum sentient.

Propriè interibunt nunquàm; sen, esse non desinent, sed interitûs pœnas semper luent, et in æternum.

A facie Domini, id est, ab ore et sententiâ Christi Domini... Vide paraphrasim.

Vel, hanc pœnam recipient in judicio ab ipso et solo aspectu Domini.

Tanta erit ejus majestas et gloria, tanta virtus et potentia, ideo terribilis aspectu omnibus impiis, ob iram et indignationem, ut ejus præsentiam ferre non valentes, mortis æternæ pœnas et agoniam æternam, ex ipsius solo aspectu luituri sint.

Observatio litteralis et moralis. — *A facie Domini.*

Facilitatem declarat, ait Theophylactus : satis est visum esse Deum, et inobedientes in pœnâ erunt.

Magno non opus est negotio (ad perdendos scilicet impios) quos sola pessumdabit Domini præsentia; aliis qnidem est lux, aliis verò supplicium. S. Chrysostomus.

Hæc ergo eadem Domini facies; præsentia, majestas, seu aspectus, qui lætificat ac beatificat sanctos, torquebit et occidet impios.

Unde hæc effectuum diversitas?

Ex diversâ bonorum et malorum dispositione.

Sicut eadem lux solis oculum sanum recreat, ægrum torquet;

Ita sancti, quia sancti et mundi corde, Deum sanctitatem ipsam, videntes, gaudent et vivunt; impii, quia impii et immundi corde, Deum munditiem ipsam, videntes torquentur et interitûs dolores sentiunt.

Beati ergo mundo corde... quoniam ipsi Deum videbunt, et quia mundi, Deum, summum bonum videntes, possidebunt.

Væ immundis corde, quoniam et ipsi Deum videbunt; at Deum mundum immundi videntes, agonizabuntur, mortis æternæ pœnas luent.

Quid est ergo Deus? non minùs perversorum pœna, quàm humilium gloriæ; Dux est enim : hoc divinitus explicat D. Bernardus, lib. 5, de Consid. cap. 12. Vide divinum hoc caput.

Quod D. Paulus hic dicit de Domini præsentia quoad malorum supplicium in judicio ultimo, idem intelligc et de judicio quod fit in mortis articulo.

10. Cùm venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt; quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo.

Cùm venerit in sanctis suis glorificari, et mirificari in omnibus fidelibus, et consequenter in vobis qui prædicationi nostræ de die illâ credidistis.

11. In quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vos vocatione suâ Deus noster, et impleat omnem voluntatem bonitatis, et opus fidei in virtute;

Propterea semper pro vobis oramus, ut vos Deus noster vocatione suâ (ad hanc scilicet gloriam) dignos efficiat; et sic impleat æternum bonitatis suæ beneplacitum (quo vos elegit), et divinâ gratiæ suæ potentiâ opus fidei perficiat in vobis;

A facie Domini pœnas luunt impii : à Dei gloriâ, sanctitate et justitiâ sic reverberantur in instanti mortis, ut ab eâ, quasi fulmine icti et prostrati, corruant in gehennam; idque suâ quasi sponte, scilicet ut fugiant majestatem, cujus fulgorem ferre non valent.

Sicut noctuæ fugiunt solem, tenebras quærunt, conformiter ad verbum Domini : *montes, cadite super nos...*

10. *Cùm venerit glorificari...*

Duos ob fines fiet generale judicium : primò, ut puniantur mali; et de hoc in versibus superioribus : secundò, ut remunerentur sancti, de quo hìc.

Cùm venerit ad sanctos suos præmiandos et ad tantam gloriæ suæ participationem evehendos, ut et ipse, ob hanc suæ gloriæ irradiationem, in sanctis suis admirabiliter gloriosus videatur.

Gr. mirificari, id est, admirandus fieri, seu dignus quem admirentur alii.

Hujus gloriæ sanctorum aspectus augebit impiorum dolorem, videntes *turbabuntur timore horribili..... dicentes : Hi sunt quos habuimus in derisum. Nos insensati !....* Sap. 5.

Quia creditum est...

Quod de omnibus fidelibus dixit, adaptat Thessalonicensibus.

Supplendum itaque, *et in vobis;* hoc enim continetur, *in omnibus.*

Seu, è quibus vos estis, quia testimonium nostrum, seu prædicatio nostra credita est à vobis de die illâ.

Super vos, id est, inter vos, apud vos, à vobis, *in illâ die*, de die illâ.

11. *In quo etiam oramus...* Syr. propterea.

Quapropter, seu; ut Christus sic in vobis glorificetur, *semper pro vobis oramus.*

Ut dignetur vos vocatione suâ Deus noster.

Id est, ut vos Deus noster dignos efficiat suâ vocatione, seu quâ vos jam vocavit ad fidem et ad gratiam, et per eam ad hanc excellentem gloriam; dignos, inquam, efficiat per sanctam in fide, charitate, bonis operibus et in patientiâ perseverantiam.

Gr. non habet, suâ, sed tantùm, vocatione, cum articulo, quem aliqui vertunt, istâ.

Syrus vertit, vestrâ vocatione.

Et impleat omnem voluntatem bonitatis. Gr. omnem bonam voluntatem bonitatis; εὐδοκία ἀγαθωσύνης.

S. Anselmus, Vatablus et alii intelligunt bonam hominis voluntatem, quasi diceret :

Ut in vobis glorificetur Dominus noster Jesus Christus, et vos, per gratiam Dei nostri et Domini Jesu Christi, sitis etiam in illo glorificati.

12. Ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, et vos in illo, secundùm gratiam Dei nostri et Domini Jesu Christi.

Oro Deum ut faciat vos velle omne bonum.

Syrus : et adimpleat vos omni voluntate bonorum operum, et actionibus fidei in virtute.

Theophylactus : ut quidquid ei placuerit impleatur in vobis, et omne bonum transigatis.

Alii : perficiat in vobis omnem bonitatem sibi gratam.

Communiùs, et, ut puto, meliùs intelligitur de bona Dei voluntate, quæ dicitur hic, *bona voluntas bonitatis*, seu, benevolentissima, quasi satis deprædicari nequeat; sit itaque sensus :

Et hâc sanctâ, quam dixi, perseverantiâ, adimpleat Deus in vobis omnem bonam voluntatem misericordiæ suæ, quâ scilicet vos elegit ab æterno, vosque vocavit in tempore.

Et opus fidei.

Demum divinâ gratiâ, vos illuminando scilicet, demulcendo et roborando perficiat *opus fidei*, seu salutis, quod in Baptismo inchoatum est.

12. *Ut clarificetur...*

Ut in vobis glorificetur Christus, et vos in Christo : utrumque autem per gratiam Dei nostri, et Domini Jesu Christi.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Nota quid sit Christianus, scilicet Dei filius, Christi membrum, Spiritûs sancti habitaculum.

Tantique honoris memor, vive ut filius Dei, ut alter Christus, ut à Sancto Spiritu animatus et actus. Vide in commentario, n. 1.

Secundo. — Disce quæ sint veri Christiani divitiæ, semper optandæ, semper augendæ : fides scilicet et charitas.

Hujus veritatis memor, roga frequenter cum Apostolis : *Domine, adauge fidem.* Vide n. 2. in Commentario.

Ibidem vide et nota unde possit agnosci augmentum fidei, scilicet, si in tentationum inundatione non submergeris, sed supercrescit fides tua.

Tertio. —Nota solidam et christianam in afflictionibus consolationem.

Afflictio certum est indicium justi judicii quo Deus nos suo regno dignos judicabit in fine mundi. Vide dicta n. 5. in Commentario.

Afflictio nunc in nobis meritum parit, regnum æternum aliquando paritura.

Crux itaque verè pretiosa, verè desiderabilis.

Quarto. — Disce quid sit Deus; quomodo manens semper idem, bonorum tamen est vita, malorum mors et supplicium æternum.

Lux est æterna ; ideo sanctorum vita æterna ; ideo et perversorum pœna æterna. Sicut eadem solis lux oculum sanum recreat, ægrum torquet.

Disce ergo unde hæc vitæ et mortis diversitas :

Ex diversâ bonorum et malorum dispositione, ex cordis scilicet munditiâ et immunditiâ.

Omnem itaque immunditiam horre; omnimodæ munditiei stude.

Hinc disce quantâ facilitate Deus præmiat et torquet. Satis est visum esse Deum. *A facie Domini* justis vita, impiis æterna agonia. Vide in Commentario dicta, n. 9. observ. litter. et moral.

QUINTO. —Ex n. 12. æternitatis religionem concipe.

In æternum Christus, sanctorum caput, glorificabitur in sanctis; in æternum sancti, membra Christi, glorificabuntur in Christo, capite suo: Christus autem et sancti, caput et membra, seu totum Christi mysticum corpus, Deum benedicent et glorificabunt.

Et hæc est æternitatis religio, ad quam tendit christianismus, quasi tyrocinium.

Ad hanc tendit Christiani dignitas, de quâ in versu primo.

Ad hanc disponit afflictio christianè tolerata, de quâ, n. 4 et 5.

Da mihi, ô Deus misericors! mei nunc tyrocinii munia sic adimplere, ut in hanc æternitatis perfectam religionem aliquando merear admitti; te benedicam, adorem, diligam, glorificem in æternum, in Christo, cum Christo, et cum omnibus Christi membris. Amen.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Ut medeatur Thessalonicensium terrori, malè concepto de die judicii extremi, quasi jamjam instante,

PRIMO.

Rogat eos per hunc ipsum Domini nostri Jesu Christi, seu Salvatoris, et ideo desiderabilem adventum, ne ob eum moveantur, nec credant quòd instet, ỷ. 1, 2.

SECUNDO.

Dat illis duo signa quæ hunc Domini adventum præcedere debent, quibus consequenter illius propinquitatem agnoscant.

Primum est apostasia generalis.

Secundum Antichristus, ỷ. 3.

TERTIO.

Antichristi describit impietatem, fastum et in Deum ipsum sacrilegam elationem, ỷ. 4.

Dixi vobis quid illius implissimi publicum retardet adventum, ỷ. 5, 6.

Addo quòd arcanè jam in suis figuris agit, donec cessaverit in quod illius retardat adventum, ỷ. 7. et tunc palam apparebit ille sceleratissimus, ỷ. 8.

Cujus potentiam, præstigias et mendacia, prodigia describit, ỷ. 9, quibus credent qui Christo, veritati, credere noluerunt, ỷ. 10, 11.

QUARTO.

Congratulatur Thessalonicensibus, et pro ipsis Deo gratias agit, quòd non sint ex hoc numero; quinimò primitiæ sunt fidelium, et ideò salvandorum, ỷ. 12, 13.

QUINTO.

Hortatur eos ut in fide constanter perseverent, et traditiones firmiter teneant, ỷ. 14.

Tandem gratiam eis apprecatur, quâ in doctrinâ eis tradita stabiliantur, et in bonis operibus, ỷ. 15, 16.

CAPUT SECUNDUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. ROGAMUS autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi et nostræ congregationis in ipsum :	OBSECRAMUS vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et per nostram ad ipsum aggregationem,

CAP. II. 1. *Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi.*

In præfatione hujus epistolæ dixi cur et quomodo Thessalonicenses turbati sunt et commoti, quasi jamjam instaret Dies Domini, advenientis scilicet ad judicium.

Ut huic eorum morbo nunc medeatur Apostolus, ipsâ suâ locutione remedium præparat et porrigit.

Observa itaque locutionem :

Rogamus autem vos, fratres, per adventum, etc. quasi diceret :

Per hunc ipsum quem creditis, sed reveremini, *adventum Domini nostri Jesu Christi ;*

Et nostræ congregationis in ipsum :

Et per hanc quam speratis simul et reformidatis ; *nostram ad eum aggregationem (rapiemur enim obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus).* 1. ad Thess. 4, n. 27.

Per hæc, inquam, duo vos rogo et obsecro.

OBSERVATIO MORALIS. — Sanè non rogamus per terribilia, sed per chariora, et maximè desiderabilia.

Hæc igitur obsecratio *per adventum Domini nostri Jesu Christi,* et per nostram ad eum aggregationem, docet Thessalonicenses et nos Christianos, adventum Domini sperare potiùs quàm timere, desiderare potiùs quàm refugere.

Dominus noster est : ejus gloriam cur totis votis non exoptemus?

Salvator noster est : in ejus adventum cur non totâ fiduciâ speremus ? cur ad eum non anhelemus ?

Sed, inquis, peccator sum.

Respondeo, ipse peccatorum Salvator est.

Instas, peccavi multùm.

Respondeo, infiniti meriti Salvator est.

Urges, omnia ferè opera meâ mala fuerunt.

Respondeo, omnes illius actus et passiones valoris infiniti fuerunt.

Infinitorum non modò peccatorum et scelerum, sed et infinitorum mundorum redimendorum capacia, et plusquam digna sunt illius merita.

Ipse est propitiatio pro peccatis nostris ; et non pro nostris tantùm, sed et pro totius mundi. 1. Joan. 2. 2.

Cur ergo non sperem in tantum et talem Salvatorem, dummodo me peccatorum meorum pœniteat ?

Timeat peccator impœnitens, speret peccator pœnitens.

Speravit anima mea in Domino, quia copiosa apud eum redemptio. Psalm. 129. 7.

Ut non citò, nec facilè vacilletis in doctrinâ (quam à me audistis, et hucusque tenuistis de die judicii, et aliis);	2. Ut non citò moveamini à vestro sensu,
Neque terreamini, quasi jamjam instet illa dies;	neque terreamini,
Ne inquam, terreamini, neque per spiritum, tanquam propheticnm,	neque per spiritum,
Neque per sermonem, quasi à nobis prolatum;	neque per sermonem,
Neque per Epistolam, tanquàm à nobis profectam.	neque per Epistolam, tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini.
Nec qnisquam vos ullo modo decipiat:	3. Ne quis vos seducat ullo modo:

Quid optabilius Christiano; qnàm Christum Dominum suum videre, quid felicius membro, quàm Christo capiti sno adnnari?

Veni itaque, Domine Jesu, veni, ô Salvator mundi! *In te, Domine, speravi, etc.*

Nota quoad litteram. Aliqui ὑπὲρ. Gr. mutant in περὶ, seu, per *adventum*, in, *de adventu*.

Sed præterqnam quòd Gr. habet ὑπὲρ, et Syr. etiam et aliæ versiones habent, *per adventum;* hæc, per adventum Domini, obsecratio majorem vim habet, ut patet ex supradictis.

Et nostræ congregationis... Subaudi et repete, *per adventum nostræ congregationis ad ipsum.*

2. *Ut non citò moveamini*, id est, ne vacilletis, neque facilè dimoveamini.

A vestro sensu, Gr. ἀπὸ τοῦ νοὸς, *à mente vestrâ*, id est, à doctrinâ vobis à me traditâ, et quam hucusque in mente tenuistis, de die judicii et aliis mysteriis.

Neque terreamini. Gr. turbemini: scilicet præ timore: hinc idem sensus.

Neque per spiritum.

Amovet ea per quæ terrebantur; quasi diceret: Ne terreamini; licèt quis dicat id sibi à Deo revelatum fuisse, id ne credatis.

Hinc conjicitur quòd aliqui prophetias hâc de re simnlabant.

Neque per sermonem, neque per epistolam. Gr. non habet, tanquam per nos missam; sed tanquam per nos: quod refertur ad utramque, scilicet, ad *sermonem*, et ad *epistolam*, tanquam à nobis.

Fingebant ergo alii se à Paulo id audivisse; alii fingebant epistolas, tanquam à Paulo missas, quibus asserebant instare diem Domini.

3. *Ne quis vos seducat ullo modo.*

Omnia in genere excludit, quibus, circa judicii diem, brevi vel tardiùs futuri, possent decipi.

Hâc de re unum certum quod dixit Christns, scilicet: *id nemo scit.* Quisquis contrarium dicit, deceptor est.

Hoc igitur soli Deo cognitum relinquamus; interim, juxta Christi monitum, *vigilemus;* Dominum venturum, sicut servi fideles et vigiles, exspectemus: ipsius adventum vivâ fide; in mente et in corde semper habeamus, ut ad eum per bona opera paratos nos exhibeamus: *Sicut lumbi nostri præcincti et lucernæ, etc.*

quoniam nisi venerit discessio primùm,	Quoniam non veniet Christus ad judicium, nisi priùs contigerit apostasia (generalis) à fide;

Quoniam, nisi venerit discessio primùm...

Astruit veritatem, scilicet quòd non veniet dies ille judicii, quin priùs contigerit apostasia, et apparuerit Antichristus.

Duo itaque dat signa quibus (non judicii dies agnoscatur; est enim omnibus prorsus incognita, solique Deo nota); sed quibus ipsius propinquitas certò poterit agnosci.

Primum erit apostasia.

Secundùm erit apparitio Antichristi.

Equidem divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus et alii Græci, hæc duo redigunt ad unum, voluntque ipsum Antichristum defectionem dici, quia multos faciet deficere; ita ut scandalizentur etiam, si fieri potest, electi.

Sed communiter, et magìs ad litteram ita distinguuntur, ut nec eodem tempore credantur futura.

Sed primò fiet defectio;

Deinde apparebit Antichristus;

Denique Christus Dominus veniet ad judicium.

Quantum autem temporis intervallum inter hæc debeat intercipi, non docet Apostolus; sed hoc omisso, tacitisque inter hæc intervalla futuris eventibus, agit simul de his duobus signis, quia quàdam causalitatis concatenatione sunt conjuncta, cùm defectio adventum Antichristi promoveat, nec ante eam venturus sit Antichristus.

Disquisitio litteralis. — *Nisi venerit discessio.* Gr. Apostasia.

Quid sit hæc discessio, seu defectio, seu apostasia, non explicat Paulus, quia præsens explicuerat Thessalonicensibus, ut patet ex n. 5 et 6.

Et quia scriptis non explicat, mens ipsius in his et sequentibus versibus valde perplexa est, et nobis obscura, quæ Thessalonicensibus erat clarissima; eam conjicere licet, non scire: quis enim audeat claram sibi promittere intelligentiam, ubi divus Augustinus suam fatetur ignorantiam? *Ego prorsus quid dixerit fateor me ignorare.* D. Augustinus, de civit. Dei, lib. 20. cap. 29.

Tertullianus, D. Irenæus, et post ipsos omnes communiter antiqui, opinati sunt fore defectionem, seu discessionem ab imperio Romanorum, cui totus mundus erat tunc subditus.

Sed cùm temporale Romanorum imperium à longo jam tempore sit eversum, nec tamen apparuerit Antichristus, ipsà patet experientià id de temporali hoc imperio intelligi non debere.

De quo itaque?

De defectione à spirituali Romanorum imperio, seu de defectione generali à fide catholicà romanæ Ecclesiæ. Ita D. Thomas, et alii communiter.

Dicendum, inquit D. Thomas, quòd nondum cessavit (Romanorum imperium), sed est commutatum de temporali in spirituale; et ideo dicendum quòd discessio à romano imperio debet intelligi, non solùm à temporali, sed à spirituali; scilicet, à fide catholicà romanæ Ecclesiæ.

Et hoc est conveniens signum quòd, sicut Christus venit quando romanum imperium omnibus dominabatur; ita, è converso, signum Antichristi est discessio ab eo. D. Thomas.

Suspicio est et opinio Doctorum, non definitio Patrum. Fateor; sed

Et palam et publice apparuerit Antichristus, peccator ille sceleratissimus, et ideo æternâ damnatione dignissimus.

Sceleratissimus, inquam, qui Deo et Christo in omnibus adversatur, et extolli-

et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis.

4. Qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur

---

tamen opinio quæ in Scripturis fundata videtur, in quibus duo futura notantur.

Primum, quòd in toto orbe prædicabitur Evangelium, et ei credetur. Matth. 24.

Secundum, quòd multi deinde discedent à fide.

Et hæc à fide discessio, seu defectio populorum, via erit et præparatio adventûs Antichristi.

Itaque, omnia regna deficient aliquando à fide; deficient ab apostolicâ Petri Sede, quæ centrum est fidei catholicæ, et hæc fidei defectio; hæc apostasia primum signum erit approximationis Christi ad judicium.

Quod etiam indicare videtur ipse Christus, cùm dixit: *Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem?* Luc. 18.

Et revelatus fuerit homo peccati.

Primum signum nominavit Paulus, nobis verò non explicuit.

Secundum autem ita vivis depingit coloribus, ut à nemine, nisi voluntariè cæco, non possit non agnosci:

Designat enim personæ singularitatem, mores improbos, impietatem, superbiam, insolentiam, potentiam satanicam, præstigias, fallendi artes, tandem infelicem exitum.

Quasi spiritu prophetico prævidisset Apostolus futuram nostri temporis hæreticorum impudentiam, eamque voluisset retundere. De quâ vide n. 11.

Et revelatus fuerit, id est, publicè et palàm apparuerit ut rex et universalis monarcha.

Homo, ὁ ἀνθρώπος, ille homo, id est, singularis homo; quasi diceret: Erit homo, non dæmon; erit singularis homo, non plures homines.

Sed *homo peccati*, id est, sceleratissimus.

Fons omnium peccatorum, ait divus Hieronymus.

Omnium hominum pessimus, sicut Christus omnium optimus, ait divus Thomas; et ideo.

Filius perditionis: æternâ damnatione dignissimus.

Filius perditionis: ex perditione, quasi matre genitus.

Filius perditionis: ad perdendum natus, sicut Christus ad salvandum.

Adsunt primi colores quibus depingitur Antichristus.

Erit homo singularis, sceleratissimus, perditioni destinatus; et ad perdendum natus.

Adduntur et secundi colores.

4. *Qui adversatur, et extollitur...*

Probat esse, seu fore sceleratissimum.

Primò, quia impiissimus.

Secundò, quia superbissimus.

Qui adversatur. Gr. ille oppositus, seu ille Dei adversarius et hostis, quasi diceret: Qui Deo et Christo in omnibus adversatur, et consequenter qui est impiissimus.

Impietas autem peccatorum maximum, et omnium scelerum radix.

Et extollitur. Gr. et elatus supra omnem dictum Deum, aut Numen.

Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus.

5. Non retinetis quòd, cùm adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis?

6. Et nunc quid detineat

tur adversùs omne quod dicitur Deus, aut adoratur (quasi sit ipse omni Deo major); ita ut in templo Dei sedeat ut Deus, et se ut Deum ostentans.

Nonne meministis quòd hæc dicebam et exponebam vobis, cùm essem apud vos?

(Ex iis quæ vobis præsens dixi) nostis

Qui non tantùm Deo sese adæquabit, ut Lucifer; sed *extolletur supra omne quod Deus dicitur, aut colitur* ut Deus, id est, supra verum unicunque Deum, et supra falsos Gentium Deos.

Et consequenter, qui omnem cultum, seu verum, seu falsum evertet, ut ipse solus colatur tanquam Deus et Christus.

Ecce impietatem simul et superbiam.

Superbia autem omnium malorum mater.

Ita ut in templo Dei.

Sive Jerosolymitano, ut volunt aliqui, arbitrantes quòd Antichristus Judæus erit, ex tribu Dan oriundus, et supponentes templum reædificandum.

Sive in Ecclesia et templis christianis, ut probabiliùs creditur (nec enim templum Jerosolymitanum, esto reædificetur, erit templum Dei).

Ita ut, inquam, in omni templo divino sedeat tanquam Deus solus adorandus, et sese ut Deum ostentans, seque Christum et Deum nominans.

Quid insolentius?

Invadet ergo etiam christianas ecclesias, et à quibusdam apostatis christianis recipietur.

5. Non retinetis...

Quasi diceret: Quid turbamini? non meministis quòd, cùm essem apud vos, hæc dicebam, exponebam vobis.

Tacitè objurgat eos.

Multa dixit ergo quæ non scripsit; et multò plura dixit quàm scripsit: traditioni ergo credendum, non Scripturis tantùm.

6. Et nunc quid detineat scitis...

Gr. et nunc oraculum scitis.

Ex iis quæ præsens dixi vobis, *scitis quid* Antichristum *detineat*, seu quid adventum ejus retardet, et consequenter, diem judicii.

Observatio litteralis et moralis. — Hoc obstaculum sciebant Thessalonicenses, quia vivâ voce illud eis dixerat Apostolus; nobis verò incognitum est, illudque ex scriptis ejus conjicere tantummodo licet, non scire.

Omnes antiqui, tum Græci, tum Latini, per illud obstaculum intellexerunt romani imperii potentiam, quâ stante, Antichristus regnare non posset, nec in Ecclesiam quidquid libet facere.

Hinc putàrunt Antichristum non venturum nisi dissoluto hoc imperio.

Quando romanum imperium de medio sublatum fuerit, tum ille veniet, ait divus Chrysostomus, et post ipsum Theophylactus, etc.

Quandiu enim fuerit metus hujus imperii, nemo citò subjungetur: quando antem hoc fuerit eversum, vacans invadet imperium, hominumque et Dei imperium aggredietur agere. Chrysostomus.

Sed, ut dictum est suprà, n. 3. ipsâ nunc experientiâ patet id paulò aliter intelligendum: nimirum de imperio, non temporali tantùm, sed et spirituali per fidem.

quæ sit causa cur tardet, ut congruo tamen tempore sit apparirurus.

Dixi, apparirurus; jam enim arcanè et figuraliter agit et operatur iniquus ille (in scitis, ut reveletur in suo tempore.

7. Nam mysterium jam operatur iniquitatis: tantùm

Itaque, conformiter ad præcedentia, dicendum quòd si discessio à fide, seu celebris regum à fide apostasia debet Antichristum præcedere, et ei viam præparare; dicendum, inquam, quòd fides catholica, publicaque illius professio, regum et regnorum erga sanctam romanam Ecclesiam reverentia et submissio, sit obstaculum quòd Antichristum detinet ejusque retardat adventum.

Hæresis, seu particularium apostasis et à fide discessio, est inchoatio et promotio Antichristi.

Generalis regnum et regnorum discessio et apostasia, erit Antichristi quasi consummatio, signum ipsius adventûs jamjam futuri.

Sana itaque particularium fides, orthodoxa regum professio, illorum erga Sedem apostolicam reverentia, obstaculum est Antichristi.

Conjectura est, et quidem textui apostolico valde conformis, non tamen dogma fidei, nec certa cognitio.

Unicuique cum divo Augustino hìc dicere licet: Ego prorsus quid dixerit, fateor me ignorare.

Hoc obstaculum Antichristi Deus voluit Thessalonicensibus revelari, à nobis autem voluit ignorari.

Adoremus ejus voluntatem; grato animo revelatas nobis veritates recipiamus; humili corde absconditas veneremur, libenter eas ignoremus; nec cupiamus sapere plus quàm oportet sapere.

Hoc, ut ait divus Thomas, non est multùm necessarium ad sciendum.

Ut reveletur suo tempore. Gr. ad revelari suo ipsius tempore; quasi diceret: Tardat quidem quia detinetur; sed suo et congruo tempore, seu tardiùs, seu citiùs, veniet et apparebit.

7. *Nam mysterium jam operatur iniquitatis...*

Ne quid nobis ad Antichristi cognitionem desit, ne fortè ab ipso decipiamur.

Observatio litteralis et moralis. — His verbis nos monet Apostolus, quod impius ille duplici modo sit et operetur in mundo; scilicet, vel per seipsum, in suâ propriâ personâ, vel præcursores suos, et in suis figuris.

Circa finem mundi ipse veniet in propriâ personâ, ipse palam apparebit; palam et publicè seducet per signa et prodigia mendacia.

Ab initio Ecclesiæ, usque ad publicum suum adventum, clam et absconditè serpit et obrepit in suis similibus, et quasi præcursoribus, impiis scilicet, hæresiarchis, iniquitatem antichristi subdolò et arcanè agentibus et promoventibus.

Iniquitas quippe Antichristi erit oppugnare Deum et Christum: hinc n. 4. *qui adversatur.* Gr. ille oppositus, seu adversarius, seu qui Deo et Christo in omnibus adversatur.

Hoc autem impii et hæretici faciunt ab initio, cum hoc discrimine, quòd Antichristus id faciet publicè, cum potestate, per prodigia; impii autem et hæretici absconditè, arcanè et subdolè; nec enim volunt ut tales agnosci: hinc illorum iniquitas vocatur *mysterium iniquitatis*, seu iniquitas arcana.

Differunt igitur in modo; sed quia conveniunt in animo, seu quia illi eodem ac ipse spiritu agunt et aguntur; hinc dicitur quòd in illis, quasi suis typis, iniquitatem suam *operatur,* seu agit Antichristus.

ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat. | suis figuris), donec è medio tollatur, seu amoveatur id quod detinet ne veniat.

Vel, si sumatur passivè *operatur*, in illis et per illos iniquitas Antichristi stabilitur et peragitur.

Sensus itaque est :

Dixi quòd suo tempore apparebit, seu *revelabitur;* nec sine causâ dixi, *revelabitur.*

Jam enim est mundo, sed quasi incognitò, in suis, scilicet figuris et præcursoribus, in Simone Mago, in Nicolao aliisque impiis et hæreticis, hominum seductoribus, in quibus suam iniquitatem arcanè *operatur*, vel in quibus iniquitas illius agitur absconditè et in mysterio.

Apostolorum tempore erant impii magiæ dediti, qui inter baptizatos cultum dæmonum promovere satagebant, Ecclesiæque sacrificium magicis oblationibus suis profanabant. In illis *iniquitatis mysterium* agebatur.

Erant hæretici qui Evangelii veritatem et sanctitatem suis erroribus et impuris moribus destruebant : in illis etiam agebatur *iniquitatis mysterium.*

Hos omnes eorumque similes, velut Antichristos intuebantur Apostoli.

Et hic loquendi modus etiam à D. Joanne expressius usitatus est, primæ epist. cap. 2: *Filioli, novissima hora est, et sicut audistis quia Antichristus venit; nunc Antichristi multi facti sunt*, scilicet hæresiarchæ Gnostici, Nicolaitæ, etc.

22. *Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Jesus est Christus? hic est Antichristus qui negat Patrem et Filium.*

Cap. 4, n. 3. *Omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est; et hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, et nunc jam in mundo est.*

Hoc etiam potest intelligi de Nerone et aliis impiis imperatoribus, juxta antiquorum opinionem.

Nero enim fuit typus Antichristi.

De Nerone autem non locutus est Apostolus, quippe qui sub Claudio hanc epistolam scripsit ante Neronis imperium. Vide Baron. an. 70. Estium, hic.

Omnes itaque impii, magiæ dediti, qui cultum dæmonum promovent, sunt Antichristi.

Omnes hæresiarchæ et hæretici, qui Evangelii veritatem vel sanctitatem corrumpunt suis erroribus, vel moribus impuris, sunt Antichristi, id est, Antichristi inchoationes, rudimenta, figuræ, typi, symbola, præcursores, etsi ore Christum confiteantur.

Sicut Christus ab initio mundi fuit in Patriarchis præfiguratus, undè sancti Patriarchæ rudimenta Christi vocantur.

Sic, ab initio Ecclesiæ Antichristus figuras suas et typos habet in omnibus malis, hominum seductoribus.

Incipiunt enim quod ille consummabit, scilicet defectionem à fide destruunt regnum Dei, inchoant, stabiliunt et promovent regnum Antichristi.

Hinc addit Apostolus ad fidelium cautelam : *Tantùm qui tenet, teneat.*

Monet fideles ut fidem firmiter teneant, ut sibi caveant ab omnibus istis Antichristis, seu, ut ait Christus, à lupis in vestimentis ovium, quasi diceret :

Interim, qui Christum et fidem catholicam tenet, firmiter teneat, *donec de medio fiat*, id est, de medio Ecclesiæ exeat, seu separetur illud mysterium iniquitatis, seu donec iniquitas, quæ mystica nunc et occulta est, fiat publica.

Et tunc in lucem prodibit iniquus ille Antichristus, quem Dominus Jesus Christus interficiet solo jussu et nutu suo; et solà irradiatione gloriæ suæ destruet eum.

8. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventûs sui eum;

Cujus adventus et omnis operatio erit per efficaciam Satanæ, omnem suam potentiam in ipso et per ipsum exercentis, per quanta poterit signa et prodigia falsa,

9. Cujus est adventus secundùm operationem Satanæ in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus,

Ut omni arte et fallaciâ seducat ad iniquitatem eos qui culpâ suâ pereunt eo quòd (Christum) veritatem et charitatem ipsam

10. Et in omni seductione iniquitatis iis qui pereunt: eo quòd charitatem veritatis non

---

De medio fieri, exire, separari : et hic sensus est conformis locutioni D. Joannis primæ epistolæ, cap. 2, n. 19. *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis, etc.*

Textus græcus habet : solùm tenens nunc, donec è medio fiat.

Syr. dummodo id quod nunc detinet, tollatur è medio.

Unde potest simpliciter verti donec tollatur è medio id quod detinet ne veniat, id est, iniquitas arcanè stabilitur et agitur, donec fiat defectio generalis : *tunc enim revelabitur...*

8. *Et tunc revelabitur ille iniquus.* Gr. exlex. D. Hieronymus : fons iniquitatis.

Et tunc, id est, factâ separatione, seu factâ generali apostasiâ, vel sublato eo quod retardat Antichristum.

Tunc manifestè et palam apparebit, et aget, et dominabitur *iniquus ille* Antichristus, quasi totius orbis monarcha.

Quem post aliquos annos Dominus noster Jesus Christus *interficiet* solo flatu oris sui, id est, jussu nutuque suo.

Et destruet illum illustratione adventûs sui, id est, cùm primùm quasi per crepusculum apparere cœperit.

Ad primum radium suæ præsentiæ, hoc iniquitatis monstrum destruet sol justitiæ; sicut ad solis adventum, fugantur tenebræ, ait D. Hieronymus; sicut ad ignis approximationem, comburuntur bestiolæ, ait D. Chrysostomus.

9. *Cujus est adventus secundùm operationem Satanæ...*

Describit satanicam Antichristi potentiam ad seducendum, hisque quasi ultimis coloribus ejus perficit imaginem.

Qui cùm advenerit, per operationem et efficaciam. Satanæ omne genus endacium miraculorum faciet.

Non enim vera faciet miracula, vim naturæ superantia; sed falsa, vi scilicet naturæ; vel per præstigias diabolicas, illudendo sensibus hominum. Hinc Gr. prodigiis mendacii, id est, falsis et fallacibus.

10. *Et in omni seductione...*

Ut in omni arte et fallaciâ seducat ad iniquitatem non quoslibet, sed eos qui sponte suâ perire volunt.

Eo quòd charitatem veritatis...

Propterea quòd veritatem à Christo annuntiatam, seu veritatem Evangelii charissimam et amabilissimam noluerunt recipere, ut per eam salvi fierent.

Christus charitas et veritas est, seu verissima charitas et charissima veritas : ut veritas docuit, ut charitas redemit.

receperunt, ut salvi fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio :

11. Ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.

non receperunt, per quem salvi facti fuissent. Ideo Deus mittet illis hunc impium, qui præstigiis suis fucum sic faciet, ut credant mendacio;

Unde inexcusabiles erunt, et justissimè damnabuntur omnes qui Christo Domino, veritati, non crediderunt; Antichristo, ipsi iniquitati, consenserunt.

Christus, veritas, lux mundi, docuit, illuxit; at homines magis dilexerunt tenebras et mendacium quàm lucem et veritatem.

Christus charitas redemit nos; sanguinem suum fudit et obtulit in pretium nostræ redemptionis : homines hunc amorem non amaverunt; hoc salutis suæ pretium non receperunt.

Hoc est judicium mundi.

Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio.

Ideo, in pœnam incredulitatis et ingratitudinis suæ, quia Christum veritatem et charitatem, ex amore vera docentem et per vera miracula suum Evangelium confirmantem, *non receperunt;*

Ideo mittet illis hunc impostorem, qui, per efficaciam seductionis et imposturæ, per falsa miracula variaque fallendi artificia, in errorem et mendacium illos pelliciet; ita *ut mendacio credant* qui veritati fidem noluerunt adhibere.

O terribilem peccati pœnam! eò sanè terribiliorem, quò minùs sentitur hæc pœna, et quò libentiùs et liberiùs recipitur; libenter enim et liberè erroribus et mendaciis in suam perniciem credent.

Hæc erit terribilis et justa incredulorum et præcipuè obstinatorum Judæorum punitio : Antichristo mendaci credent, qui Christo veritati credere noluerunt.

Nota ad litteræ explicationem : *Deus mittet* Antichristum : Deus permittet Antichristum per operationem Satanæ seducere : hinc fiet ut qui Christo non crediderunt, credant mendacio.

11. *Ut judicentur omnes...*

Hincque patebit quàm sint inexcusabiles; et quàm justè condemnentur Judæi eorumque similes, qui Christo veritati, vera docenti et vera miracula facienti, non crediderunt; Antichristo autem mendaci, seducenti, falsa miracula facienti, adhæserunt, ejusque sceleratos mores secuti sunt.

Itaque fallacia seductionis Antichristi nocebit iis qui aliàs perituri erant, seu, ut ait Chrysostomus, iis qui, etiamsi non accessisset Antichristus, non credidissent Christo.

Justum est autem ut ii qui veritatem respuunt, in errorem incidant; et qui salvari nolunt, à Deo deserantur, tradantur diabolo.

Supradictorum resumptio et in hæreticos animadversio. — Hucusque de Antichristo actum ab Apostolo : ejus personæ singularitatem, mores improbos, et ob eos, infelicem exitum, descripsit, n. 3.

Illius in Deum rebellionem, et Christo oppositionem, necnon superbissimam insolentiam, n. 4.

Quando venturus sit, quid adventum ejus retardet, aut promoveat, quia præsens clarè dixit, obscurè scribit; sed ita ut possit etiam à nobis conjici, n. 5, 6.

Interim, donec appareat palàm, in figuris et sui similibus latere et operari monet, n. 7.

Ejus, cùm apparuerit, potentiam satanicam et præstigias diabolicas describit, n. 9.

In quos hanc potentiam sit exerciturus, quosque seductnrus, n. 10, et quare n. 11; ejus denique mortem.

Qnid clarius et distinctius in Scripturis? hoc prædixit, ne decipiantur qui tunc erunt, ait D. Joannes Chrysostomns.

Addam, hanc Antichristi imaginem adeo vivis et propriis coloribus depinxit, ut ab omnibus omninò Christianis agnosceretur ille impius, nullusque ab eo deciperetur.

Addam et quod in n. 3. dixi: Quasi spiritu prophetico tunc prævidisset Apostolus futuram nostri temporis hæreticorum impudentiam (qnæ Christi vicarium, romannm Pontificem, non veretur Antichristum nominare), eamque Paulus ex tunc reprimere voluisset;

Ideo ipsis prædicit: Antichristus homo erit singularis et unus: non multi, sicut romani pontifices.

Homo erit sceleratissimns, non sanctns, qualès saltem multi romani pontifices.

Homo Deo et Christo contrarius, cultum Dei destrnens, et solus nt Deus adorari volens; non ita romani pontifices, qui Deum et Christum adorant; cultum Dei et Christi satagunt et promovent, qui nec coli volunt et adorari, ut Deus.

Homo erit in quo et per quem diabolus signa faciet et prodigia: nbi hæc in Summo Pontifice et reliqua alia?

O astutiam diabolicam! hæretici sunt Antichristi rudimenta, figuræ et præcursores; Antichristi iniquitatem arcanè peragunt; ipsius adventum suis defectionibus et apostasiis promovent.

Veniet ille impius, cùm per multas singulares apostasias facta tandem fuerit apostasia generalis.

Et ut ipsi securiùs et tranquillius Antichristi negotia peragant, sicquo ejus adventum citiùs promoveant, duplici eos cæcitate fuerit diabolus: non vident quæ snnt, vident quæ non sunt: Antichristum in seipso non agnoscunt, sen Antichristi in semetipsis typos et figuras non vident, Antichristum in romanis pontificibns fingunt, in quibns nullus Antichristi character.

Animadversio in Grotium. — Hàc cæcitate quidem non laboravit Grotius, sed maximam temeritatis notam incurrit, dum hoc quod Apostolus de nno Antichristo prædixit in hoc capite, de duobus hominibus, Caio Caligula, et Simone Mago intellexit.

Temeraria est, inquam, hæc opinio Grotii, et maximè temeraria.

Primò, quia contra communem omnium sanctorum Patrum et Doctorum sententiam, etiam antiquiorum, qui Apostoli sensum à viris apostolicis, ut non dicam ab Apostolis ipsis, receperunt.

Secundò, quia nullâ solidâ ratione, vel auctoritate, sed temerario prorsus et erroneo fundamento fulcitus, id dixit Grotius.

Quodnam est istud fundamentum?

Illud in epistolæ præfatione declarat his verbis:

Jam tribus locis vidimus opinatum esse Paulum, se vivo, posse evenire judicium illud nltimnm et universale.

Ex hoc fundamento colligit Grotius primò, quòd Panli prophetiæ, quæ sunt in capite hnjus epistolæ secundo, spectare debeant ad res qnæ intra unius vitæ spatium poterant contingere.

Colligit secnndò, historiâ cnm vaticiniis collatâ, non de aliis agi quàm de Caio imperatore, et de Simone Mago, quorum res aetæ verbis prophetiæ adamussim congrnunt: verba sunt Grotii in Præf. Epist. secundæ ad Thessal.

12. Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti à Deo,

Quantùm ad nos, debemus Deo continuas agere gratias pro vobis, fratres à Deo dilecti, quia vos primitias ad salutem ele-

Cui ut respondeam, Prophetæ verbis utor : *Abyssus abyssum invocat*, temeritas temeritatem attrahit.

Ex tribus locis malè intellectis, scilicet, intellectis secundùm Grotii sensum, non secundùm Patrum sententiam, audet dicere Grotius quòd Apostolus circa judicii tempus erraverit et errorem docuerit.

Ergo Paulus non est prædicator veritatis, sed falsitatis.

Ergo Pauli epistolæ, saltem hâc in parte, falsæ sunt et erroneæ.

Quis Christianus hoc non horreat ?

Hoc tamen dicere non veretur Grotius, et ex hoc errore duo falsa colligit et temeraria.

Tantùm enim abest ut hoc opinatus sit Paulus, idque docuerit quod asserit Grotius, quinimò, quia Thessalonicenses partim à pseudoapostolis decepti, partim à supposititiis Pauli litteris territi, partim etiam à primâ ejusdem Pauli epistolâ, malè intellectâ; quia, inquam, turbabantur, et timebant ne instaret dies Domini : ideo Paulus totis viribus studet hunc Thessalonicensium terrorem amovere, eosque rogat et vehementer hortatur ut nemini cuiquam, sive prophetæ, sive spiritui credant, dicenti quoniam *instat dies Domini.*

Si ergo in propriâ personâ locutus est in primâ suâ epistolâ ubi de resurrectione, quasi suo tempore futura fuisset, hujus rei rationem reddidi in explicatione, n. 15, cap. 4. scilicet, ut doceret fideles diem judicii semper præsentem habere, et ad illum sese continuè præparare.

Temeritatis ergo, et quidem maximæ, non potest excusari Grotius, id asserens contra communem sanctorum Patrum et Doctorum sententiam, idque sine fundamento.

Sed præterea, falsum est quòd Caio Caligulæ conveniant quæ Paulus hujus capitis versibus, 3 et 4. dicit.

Equidem Caius adorari voluit ut Deus; sed non fuit adoratus in templo Dei; nec illius statua fuit in eo collocata; nec ipse aliorum deorum, seu idolorum abstulit cultum, ut solus adoraretur.

Non minùs falsò Grotius Simoni Mago adaptat quæ Paulus hìc, n. 8, 9, 10, dicit.

Ex ipso enim hujus capitis textu, et ex aliis Scripturæ locis patet quòd in novissimis, seu ultimis mundi temporibus, venturus sit ille seductor de quo hìc agitur; non in primo Ecclesiæ sæculo, in quo Simon.

Omitto alia multa quæ ex Scripturis tunc evenire debent, de quibus Cornelius à Lapide in fine hujus capitis, quorum nulla nec Caligulæ, nec Simonis Magi temporibus contigerunt : et quæ consequenter omnia simul juncta, Grotianæ opinionis falsitatem cuicunque fideli, Scripturis credenti, demonstrant.

12. *Nos autem debemus gratias agere...*

Post hæc duo signa, ab Apostolo data, quæ Christi adventum præcessura sunt, poterant Thessalonicenses convinci quòd nondum instaret ultimi judicii dies; quia neutrum signum apparuerat : debebant ergo tranquillo animo fieri.

Sed quia tristia sunt et horrenda quæ de Antichristo et de pereuntibus dicta sunt;

Hinc Paulus, ut Thessalonicenses soletur, et ex omni parte quietos reddat

git, per Spiritum sanctum suum vos sanctificando, et veritatis fidem vobis inspirando.

Ad quam fidem et sanctitatem vocavit vos per nostram Evangelii prædicationem, ut Jesu Christi, Domini nostri, gloriam acquiratis.

quòd elegerit vos Deus primitias in salutem, in sanctificatione Spiritûs, et in fide veritatis,

13. In quâ et vocavit vos per Evangelium nostrum, in acquisitionem gloriæ Domini nostri Jesu Christi.

---

et securos, eos ex pereuntium numero subtrahit, et pro illorum salute Deo gratias agit.

Nos autem debemus... quasi diceret :

Paveant ergo et terrore concutiantur omnes increduli : *Nos autem* lætitiâ perfusi, *debemus Deo gratias semper agere pro vobis, fratres à Deo dilecti,* eo quòd vos tanquam primitias sibi gratas ad salutem elegit.

Vos, scilicet, per Spiritum sanctum sanctificando, et vobis fidem, veræ sanctitatis germen inspirando. Elegit, sibi separavit, è Gentilitatis massâ scilicet, ad christianismum, quæ unica salutis est via.

Quomodo elegit? *Per sanctificationem Spiritûs et fidem veritatis*, ait Syr.; id est, vobis, in Baptismo, gratiam sanctificantem et veram fidem infundendo.

Agitur ergo de electione ad gratiam.

Elegit vos primitias. Græcum habet, ab initio, ἀπ'αρχῆς noster interpres legit, ἀπαρχαί.

Primitiæ dicuntur Thessalonicenses, quia eis inter primos prædicavit Paulus, eosque ad salutem convertit.

Nota his in verbis varias Thessalonicensium cum infidelibus oppositiones.

Peribunt illi : vos autem elegit Deus ad salutem.

Judicabuntur illi et damnabuntur, quia veritati non crediderunt, sed iniquitati consenserunt : vos verò salvabimini, quia veritati credidistis et sanctitati studuistis.

Et ob hoc *debemus nos,* à fortiori et vos, *Deo semper agere gratias;* hoc enim Dei donum est.

Donum quòd vos dilexit, quòd elegit, quòd, quasi primitias salvandorum, elegit, quòd sanctificavit, non per opera, sed per fidem veritatis quam dedit ipse vobis.

Vide quomodo nihil ostendit esse eorum, sed totum Dei, ait S. Chrysostomus.

Vide ergo et tu, ô Christiane, qui tale donum recepisti, quales debeas et Deo gratias agere.

13. *In quâ et vocavit vos.* Gr. in quod. Syr. in quæ, scilicet, in ea de quibus suprà.

Cum nostro interprete : in quam fidem et sanctitatem vocavit et adduxit vos Deus.

Per Evangelium nostrum, id est, per nostrum ministerium.

Ecce medium, prædicatio Pauli.

In acquisitionem gloriæ Domini nostri Jesu Christi, id est, ut acquiratis cœlestem gloriam, quam possidet Christus Dominus in cœlis.

Seu, sicut vertit Syrus, ut decori sitis Domino nostro Jesu Christo, id est, ut per vos laudetur et gloriam consequatur Dominus noster Jesus Christus.

14. Itaque, fratres, state, et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.	Itaque, perseverate constantes in fide, fratres, et fideliter servate traditiones à nobis acceptas, sive per sermonem nostrum, sive per epistolam nostram.
15. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus, et Pater noster qui dilexit nos, et dedit consolationem æternam et spem bonam in gratiâ :	Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus, et Pater noster, qui dilexit nos, et gratiam suam nobis dando, consolatus est nos spe bonorum æternorum ;
16. Exhortetur corda ves-	Ipse, inquam, consolationem hanc impri-

Seu, ut sitis acquisitio, vel populus acquisitus gloriæ Christi.
Adest finis et Dei vocantis et Pauli prædicantis.
Hoc sensu dixit alibi Paulus : *Empti estis pretio magno*, sui scilicet sanguinis ; *glorificate ergo Deum ;* ipsius toti estote.
Hoc sensus D. Petr. primæ epist. 2. 9, vocamur *populus acquisitionis*, id est, Christi possessio, ejus sanguine acquisita.
O anima christiana ! quanti vales, quanti te Christus emit : sis tandem illi tota, ut aliquando sit tibi totus ; sis nunc illius acquisitio, ut tua sit in æternum acquisitio.

14. *Itaque, fratres, state*, id est, constantes estote in fide et vocatione vestrâ, et firmiter servate traditiones quas à nobis accepistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.
Hinc perspicuum est primò, quòd jam scripserat D. Paulus, et ideo hæc epistola non sit omnium prima, ut voluit Grotius.
Secundò, quòd scripta et non scripta præcepta dederint Apostoli, et utraque sint observatione digna.
Hinc et colligitur Ecclesiæ traditionem fide dignam esse.
Hoc expressè notant D. Chrysostomus et Theophylactus : traditio est, nihil quæras ampliùs.
Hoc et ipse Grotius, cujus verba refero :
Duobus modis docebant Apostoli : loquendo et scribendo, et par in utroque auctoritas : et præcessit locutio ; secuta est scriptura ; multa quidem quæ dixêre Apostoli, etiam scripsêre ; at non omnia, quia satis erat quædam in usum Ecclesiarum esse introducta, ita ut nihil opus esset et per epistolas præcepi : in transcursu tamen et horum interdum fit mentio, Grotius annotat, in secunda epist. ad Thessal. cap. 2, n. 15.

15. *Ipse est autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus* qui Christi pater est per naturam, noster verò per gratiam.
Qui dilexit nos,... et per gratiam suam, quæ est semen æternæ gloriæ, nos consolatus est spe bonorum æternorum.

16. *Exhortetur corda vestra*, ipse, inquam, uterque cordibus vestris istud solatium imprimat, *et confirmet in omni opere bono et sermone*, vosque sic stabiliat in bona doctrina et in opere bono, ut recta loquamini et faciatis.
Post exhortationem precatione finit ; quasi diceret :
Ipse Jesus Christus salvator noster, et Deus pater noster, sit cordium vestrorum consolator, vel exhortator (Gr. enim significat utrumque) et confirmator.

mat cordibus vestris, vosque stabiliat in omni bona doctrina et in omni opere bono.

tra, et confirmet in omni opere et sermone bono.

Internâ scilicet consolatione hortetur et impellat animos vestros ad observationem doctrinæ vobis traditæ, et ad bonorum operum consummationem, ut ad salutem, ad quam vocati estis, valeatis pervenire.

Deus solus cordium verè consolator, exhortator et confirmator, gratiæ suæ unctione et perfusione cor sic consolatur, ut et illud exhortetur, et confirmet, et impellat ad omne bonum opus.

Deus cordis mei, cor meum gratiæ tuæ luce perfunde, unctione penetra, ut luce divinâ perfusum credenda credat; ut unctione penetratum, dilatatum, viam mandatorum tuorum currat.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Ad tui consolationem disce cum gaudio et nota quòd homini verè christiano, de peccatis verè dolenti, et in Jesum Christum, Salvatorem mundi, speranti, multò magis optandus et desiderabilis sit, quàm metuendus adventus Domini.

Hujus consolatoriæ veritatis rationes vide in commentario, n. 1.

Ibidem vide responsiones objectionibus timorem suadentibus.

Id etiam videre potest primæ ad Thessalonicenses, cap. 5, n. 5.

De peccatis itaque dole, spera in Jesum Christum, tuique Salvatoris adventum opta.

Secundo. — Ad tuæ salutis securitatem, quia prorsus incertum est hujus adventûs dominici tempus, solique Deo cognitum.

Juxta Christi Domini monitum, in omni loco, omnique tempore vigila;

Tanquam servus fidelis et prudens, exspecta Dominum, lumbis præcincti, lucernas tenens in manibus, semperque paratus. Vide dicta, n. 3.

Tertio. — Ex n. 6. disce quid agendum in Scripturæ difficultatibus, et in rerum obscuritate quas Deus nobis clarè revelare noluit.

Hanc ipsam Dei voluntatem humilis adora, et de infinitâ ejus sapientiâ plenè persuasus, tu te ei submitte.

Libenter ignora quæ Deus à te vult ignorari; et ne præsumas sapere plusquam oportet sapere.

Recordare quòd Deus, etiam absconditus, sit adorandus.

Veritates itaque ab eo revelatas grato quidem animo suscipe, crede, amplectere, exsequere.

Abscondita verò Dei reverere, adora, et contra Dei voluntatem penetrare ne tentaveris.

Quarto. — Ex n. 7, disce quid sint impii et hæretici.

Nimirum, Antichristi rudimenta et præcursores. Vide ibi dicta in commentario.

Hincque conclude quod dixit D. Joannes primæ epist. cap. 2, n. 22: *Nunc Antichristi multi facti sunt.*

Antichristus jam est in mundo, in suis scilicet figuris et rudimentis. Vide n. 7.

Attende itaque et vide quomodo cautè ambules, cum quibus converseris et vivas, et tu tibi cave.

Quinto. — Astutiam diaboli in hæreticis vide, et nota n. 11.

Ipsi sunt Antichristi, et, ne se ut tales agnoscant, duplici cæcitate ferit

eos diabolus : Antichristum in semetipsis non vident in quibus est de facto ; in Papa vident in quo non est.

Hincque disce quàm timenda sit mentis cæcitas ; et quàm horrenda hæresis perversitas quâ diabolus tot homines excæcat.

Sexto. — Ex n. 10, disce quàm terribile sit Christo, veritati et charitati, non credere.

Hoc enim est judicium mundi.

Hoc veritatis et charitatis oblatæ repudium gravissimâ infidelitatis et cæcitatis pœnâ punitur.

Catholicus ergo veritati credens, sanctitati studens, Deo gratias agat quòd eum elegit in salutem per sanctificationem Spiritûs et fidem veritatis, n. 12.

In quâ fide constanter perseverans, Christo mente, corde, opere jugiter adhæreat.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

Thessalonicensium orationes interpellat, ℣. 1, 2.

Eis vicissim auxilium Dei promittit, ℣. 3.

Confidit quòd, Deo juvante, sua præcepta servabunt, ℣. 4, et ob id Deum orat, ℣. 5.

Præcipit ergo ut otiosos et inquietos vitent, ℣. 6 : ipse apud eos non vixit otiosus, sed die nocteque laborans, ℣. 7, 8, 9 : itaque otiosi ad laborandum coerceantur, ℣. 10, 11, 12. Quòd si quis eorum sit contumax, notetur, ut vitetur, ℣. 14 : non tamen ut inimicus separetur, sed ut frater corrigatur, ℣. 15.

Denique pacem eis apprecatur et gratiam, ℣. 16, etc.

CAPUT TERTIUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. De cætero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat, et clarificetur sicut et apud vos :	De cætero, fratres, orate pro nobis (Evangelii ministris), ut evangelica doctrina per nostrum ministerium feliciter et citò propagetur, et ubique habeatur in honore, sicut apud vos.
2. Et ut liberemur ab importunis et malis hominibus : non enim omnium est fides.	Et propterea orate ut liberemur ab hominibus improbis et facinorosis (qui nobis resistunt cursumque sistunt Evangelii) : non enim omnes Evangelio credunt.

Cap. III. 1. *De cætero, fratres, orate pro nobis.*

Preces pro precibus petit; in fine capitis præcedentis oravit pro eis : eorum nunc orationes rogat.

Attende autem quid petat : non à periculis liberari, in hoc enim positus erat, ait D. Chrysostomus : sed *ut sermo Dei currat.*

Egregià metaphorà significans, ut Evangelium Christi, per nostrum ministerium, feliciter et citò propagetur, innotescat ubique et in honore habeatur, sicut apud vos honoratur.

Ecce dignum ministro Christi votum : gloriam Christi, Evangelii honorem optare, non sua quærere.

Adeo nihil privati optabat, sed omnia Dei, ait Theophylactus.

2. *Et ut liberemur ab importunis...*

Duplex videtur esse petitio; una tamen est; superatis enim hominibus improbis, currit sermo Dei, ait Theodoretus.

Sed qui sunt illi D. Paulo importuni? Gr. ἄτοποι, quasi nullo loco consistentes.

Et Judæos puto, legis Mosaicæ zelantes, et judaizantes, seu christianismum judaismo conciliare volentes.

Utrique enim Paulo erant infensi : de civitate in civitatem properabant ut Paulo contradicerent et Evangelii cursum impedirent, ut videre est in Actis Apostolorum.

Illorum importunitates et persecutiones moverant Thessalonicenses, ut patet ex Act. 17, n. 5 : hinc ut illis notas supponit Apostolus; earum tamen rationem reddit, dicens :

Non enim omnium est fides, quasi diceret : Ne miremini et quòd nos persequantur, et quòd Evangelio contradicant.

Non enim omnes, quibus annuntiatur Evangelium, ei credunt.

Nec etiam omnes qui Evangelio credere profitentur, verè credunt, seu veram fidem habent.

Utraque explicatio et litteræ convenit, et menti Apostoli conformis est.

Prima quidem de Judæis vera est, qui auditâ fidei prædicatione credere noluerunt, sed in sua infidelitate perstiterunt.

Secunda verò de judaizantibus et aliis hæreticis qui, christianismum profitentes, non sunt tamen verè fideles et Christiani.

Sed unde hoc? an à Deo? et quidem quantùm est ex se, *illuminat omnem*

(Ne tamen ideo turbemini); fidelis enim est Deus, qui vos in fide confirmabit; vosque liberabit à malo.

De vobis optimè spero, confidoque quòd per Dei gratiam et facitis modò, et deinceps facietis fideliùs quæ vobis præcipio.

3. Fidelis autem Deus est, qui confirmabit vos et custodiet à malo.

4. Confidimus autem de vobis in Domino, quoniam quæ præcipimus, et facitis et facietis.

---

hominem, etc. omnes quibus annuntiatur Evangelium vocat ad fidem. Unde ergo?

Ex hominum rebellione, vocanti Deo resistente; ex hominum obstinata malitia, tenebras lucis præferente, vitiaque virtuti.

Tenebras et tenebrarum amant opera: hinc Evangelii lucem et sanctitatem reformidant et repellunt.

In vitiis et concupiscentiis suis sibi placent: hinc Evangelium, vitia prohibens et concupiscentias reprimere præcipiens, oderunt.

Qui in vitiis sibi placent non credunt nobis, etiamsi solem manibus gestemus, ait Lactantius, à Grotio citatus.

Quàm meritò itaque Christus dixit: *Hoc est judicium mundi, quia dilexerunt homines magìs tenebras quàm lucem.*

Quàm justè dictum est alibi: *Perditio tua ex te, Israel.* Osee, 13. 9.

3. *Fidelis autem Deus est...* quasi diceret:

Licèt, ut dico, fides externos et domesticos habeat hostes, Judæos scilicet et hæreticos, ne propterea turbemini, nec eos timeatis.

Fidelis autem Deus est, id est, Deus, qui rebelles et ingratos in sua relinquit obstinatione et malitia, suos fideles et sibi obedientes servat et protegit.

Vos ergo sic confirmabit in fide (sicut oravimus), ut non concutiamini; vosque ita proteget, ut non contra vos prævaleat Satanas.

Magna hinc omnibus fidelibus in Deum fiducia: *Qui cœpit, ipse perficiet:* qui vocavit et ad salutem elegit, ipse *confirmabit* in fide, *et custodiet à malo,* seu à maligno, seu ab omni malo.

Caveamus tamen socordiam, propter sequentia.

4. *Confidimus autem in Domino de vobis...*

Ne, existimantes totum esse Dei, ipsi segnes evadant, ecce nunc eorum cooperationem postulat, ait Theophylactus post Chrysostomum.

Quasi diceret: Deus quidem fidelis est, et omninò faciet quæ sua sunt, sed si vos etiam operemini. Theophylactus et Chrysostomus.

Dabit Deus salutem quam promisit, sed ut promisit; id est, si velimus, et eum audiamus: non enim promisit absolutè, neque tanquam lignis et lapidibus; sed ut hominibus, liberis scilicet et volentibus. Ex D. Chrysostomo.

Uterque D. Chrysostomus et Theophylactus expendunt divi Pauli sapientiam his in verbis:

Confidimus in Domino de vobis...

Quibus, inquiunt, Paulus ita indicat totum à Deo pendere, ut et etiam totum pendeat à nobis.

Confidimus in Domino, id est, bonitati Dei quæ vos confortabit. Hoc ostendit totum à Deo pendere.

Sed, ne propterea ipsi fiant otiosiores, addit: *Confidimus in Domino de vobis quòd facitis et facietis:* quibus verbis indicat ita totum in Deum esse rejiciendum, ut nos etiam operemur.

5. **Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei, et patientia Christi.**	Confido, inquam, sed et propterea rogo ut Dominus corda vestra dirigat (faciatque vos rectà vià ambulare) in charitate Dei et patientia Christi.

Nec fuit contentus dicere *facitis*, sed adjecit *facietis*, ostendens nobis ad extremum usque spiritum virtutem adesse debere.

5. ***Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei...*** Gr. In charitatem Dei et patientiam Christi.

Rursus ad Deum, omnes justitiæ fontem nostræque salutis auctorem, recurrit, quasi diceret : Confido in Domino, seu bonitati Dei : de vobis certus sum : propterea rogo ut per Spiritum suum *corda vestra sic dirigat in charitatem Dei et patientiam Christi*, ut per utramque virtutem recto tramite faciat vos ad salutem pervenire Dei, scilicet, præcepta ex amore servando, et persecutiones, omniaque hujus vitæ mala, Christi patientiâ perferendo.

Observatio moralis. — Hinc discamus quòd charitas et patientia recta sint ad salutem semita.

Per charitatem, ad Deum, qui charitas et amor est, rectà tendimus;

Per patientiam, Christo patienti, salutis auctori, conformamur, ut Christo glorioso similes efficiamur.

His itaque duabus virtutibus præcipuè et continuè nobis studendum est, omnia et amore Dei facere, omnia Christi patientiâ ferre.

Orationum itaque nostrarum summa, nostrumque votum continuum sit : *Dominus dirigat corda nostra, etc.*

Per gratiam suam sic cor meum dirigat in charitatem Dei, ut ipsum verè et unicè diligam; ipsius gloriam in omnibus unicè quæram; ad eum ita rectè tendam, ut in ipso solo quiescat cor meum.

A recto charitatis calle, et consequenter à Deo nos retrahunt opes, vana gloria, seculi voluptates.

Dominus autem sic dirigat cor meum, ut contemptis opibus, inani gloriâ, deliciis, rectà tendat ad Deum, et in ipso solo Deo quiescat, ut summo bono, ut gloriæ centro, ut deliciarum immenso pelago.

Deus et omnia : Deus meus et omnia, et divitiæ, et gloria, et gaudium, et vita.

Diligam ergo te, thesaure meus, et in te, solo et unico bono quiescat cor meum.

Diligam ergo te, gloria mea, honoris centrum, et in te solo et de te solo glorietur cor meum.

Diligam ergo te, ô cordis mei voluptas et vita!

Signa, signa super me lumen vultûs tui; da te, lætitiam in corde meo : sicque verè vivam, verè gaudebo et beatus ero.

Beatus homo cujus Dominus Deus ejus.

Et in patientia Christi.

Non immeritò charitati Dei patientiam addit Christi.

Non solùm enim hic agendum est, sed sæpissimè patiendum : mala hic inevitabilia : oportet pati Christianum : *sicut oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam.*

Patiatur itaque Christianus, non ut philosophus, non ut politicus, sed ut ipse Christus.

Et in patientia Christi.

Præcipimus autem vobis, auctoritate nobis à Christo Domino datâ, ut eorum fratrum familiarem fugiatis consuetudinem, qui vivunt turbulenter et inordinatè, et non servant eam institutionem quam à nobis acceperunt verbis et exemplis.

Ipsi enim scitis qualia vobis dederimus exempla, et quomodo nos oporteat imitari : non vitam enim apud vos gessimus inordinatam, nec otiosi fuimus, nec inquieti.

6. Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, et non secundùm traditionem, quam acceperunt à nobis.

7. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos : quoniam non inquieti fuimus inter vos.

Patiamur sicut passus est Christus, eo quo Christus passus est animo : ex amore Dei et cum amore proximi, cum obedientia erga Deum cruces nobis destinantem, charitate erga proximum cruci nos affigentem : diligamus inimicos nostros sicut Christus crucifixus dilexit suos : benefaciamus iis, etc., et oremus, etc.

Hoc est Deum diligere, propter eum pati eo quo Christus passus est animo, id est, eâ charitate.

Passio Christi fuit summus amor et Dei et proximi.

Sic itaque patiamur, ut Deum amemus et proximum : Deum, primam malorum nostrorum causam, adoremus, colamus, diligamus : proximum, Dei ministrum nos torquentem, amemus, honoremus, beneficiis cumulemus.

6. *Denuntiamus autem vobis...*

In prima Thessal. epist. cap. 5, n. 14, dixerat Ecclesiæ superioribus : *Corripite inquietos.*

Hic autem, quia novit nondum emendatos, acriùs corrigit et excommunicandos denuntiat.

Præcipimus vobis, nomine et auctoritate Christi, ut eorum vitetis consortium qui vivunt inordinatè.

Gr. ἀτάκτως, hoc nomen explicatum est primæ Thessal. cap. 5, n. 14 : hìc significat otiosos, curiosos, negligentes sui ordinis et officii, inquietos sibi et aliis, seu aliorum pacem perturbantes.

Otium quippe curiositatem parit, curiositas inquietudinem, inquietudo disciplinam solvit, causat inordinationem : etenim otiosi et curiosi omnibus sese immiscent, inquieti sunt et alios inquietant; sicque ordinem et pacem perturbant.

Hoc hominum genere nihil in societate pejus : hinc non mirum si tantâ severitate eos coerceat Apostolus.

Debet unusquisque Christianus facere quod hìc Thessalonicensibus præcipit Apostolus, inordinatos vitare.

Et non secundùm traditionem...

Inter alia vitæ præcepta, eos vivâ voce docuerat Apostolus ut quivis laboraret, nullus inertiæ *vacaret*, nullus otio, n. 10; hinc *non secundùm traditionem....*

7. *Ipsi enim scitis quemadmodum....*

Quia otio valde dediti erant Thessalonicenses, hinc Paulus non verbis tantùm laborem eis præcepit; sed et hujus instituti dedit exemplum, suis manibus nocte laborans et die.

8. Neque gratis panem manducavimus ab aliquo; sed in labore et in fatigatione, nocte et die operantes, ne quem vestrûm gravaremus.

Neque gratis ab aliquo vestrûm panem accepimus manducandum, sed cum labore et sudore, die et nocte assiduè laborantes, ne cui vestrûm essemus oneri.

9. Non quasi non habuerimus potestatem; sed ut nos-

Non quòd nobis deesset jus vestris vivendi sumptibus : sed ut in nobismetipsis

---

Hinc *ipsi scitis*, quasi diceret : Exemplum dedi vobis : itaque nos imitemini.

Nec otiosus fui nec inquietus.

8. *Neque gratis panem manducavimus...* Gr. accipimus ; idem vide in prima epistola, cap. 2, n. 9.

Sed in labore et fatigatione. Græca vox significat laborem graviorem, qui defatigare solet et sudorem exprimere.

Nocte et die operantes, assiduitatem laboris exprimit.

Erat artis scenofactoriæ, seu consuebat tabernacula ex pellibus, quibus milites in castris uterentur.

Hinc Origenes, homiliâ 17 in Num. ait : Paulus à faciendis tabernaculis terrenis ad cœlestia construenda translatus est.

Observatio moralis. — Sed quod hic magis mirandum occurrit, utraque tabernacula simul faciebat, et terrena et cœlestia : et animas convertebat, et manibus laborabat; et Ecclesias fundabat, et terrena tabernacula diu noctuque consuebat : ne panem, inquit, à nemine gratis acciperem.

Papæ! Paulus Gentium Apostolus, totius orbis doctor, tot et tantarum Ecclesiarum pater, magister et curator sollicitus, diu noctuque laborat, et usque ad defatigationem et sudorem laborat, ut panem gratis non comedat!

O spectaculum Deo, et angelis, et hominibus dignum!

Dignum, inquam, Dei complacentiâ, angelorum extasi et stupore, hominum admiratione simul et imitatione.

Mirentur illud et imitentur præsertim omnes Evangelii et animarum ministri; hincque discant,

Primò, apostoli animi libertatem nullo gratuito dono mancipare, munera omnia spernere, temporalia contemnere : cupiditatem omnem, si fieri potest, è cordibus suis evellere, ut spiritualia animo liberali et gratuito largiantur.

Qui recipit, ei à quo recipit, mancipatur.

Non bene pro toto libertas venditur auro :

Multò minùs apostolica libertas corrigendi, veritatem dicendi, injustè petita denegandi, officio suo generosè fungendi.

Secundò, discant hinc otium fugere, vitam mollem, delicatam, inutilem cavere : sed laboriosam et pœnitentem amplecti, tempus nunquam inutiliter terere; sed diu noctuque laborare; modò in divinis laudibus decantandis; modò in lectione et meditatione verbi divini; modò in doctrina ejusdem verbi; modò in sacramentorum administratione; modò etiam in quadam corporali exercitatione.

9. *Non quasi non habuerimus potestatem.*

Hoc ipsum dixit eis in prima epistola, cap. 2, n. 7 : *cùm possemus, ut Apostoli, vobis oneri esse...* Vide hunc locum.

exhiberemus vobis exemplar quod imitaremini.

Etenim, cùm apud vos essemus, præcipiebamus ut quisquis operari noluerit, is nec manducet.

Siquidem audivimus quosdam esse apud vos qui, licèt jam moniti, vitam tamen agunt incompositam, nihil agentes, hincque inquieti, curiosi, aliena scrutantes.

metipsos formam daremus vobis ad imitandum nos.

10. Nam, et cùm essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis : quoniam si quis non vult operari, nec manducet.

11. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquietè, nihil operantes, sed curiosè agentes.

Ex Christi ipsius ordinatione et ex æquitate, potestatem habebamus vestro sumptu vivendi.

Æquum enim est ut qui Ecclesiæ servit, de Ecclesia vivat : et qui spiritualia ministrat, carnalia recipiat.

Sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum.

Si enim ego, cui jus erat à vobis vitæ necessaria exigendi, juri meo cedens, diurno nocturnoque labore panem manducandum acquisivi;

Quantò magis vos, quibus tale jus non est, labore debetis vobis necessaria comparare; non autem otio indulgere, et panem ab aliis accipere gratis!

10. *Nam cùm essemus apud vos...*

Nihil novi vobis dico : nam, cum apud vos essem, præcipiebam vobis propriis manibus laborare; addebam adagium commune :

Si quis non vult laborare....

Quia Thessalonicenses erant otio valde dediti, ut eos corrigeret Apostolus, et docuit laborandum, et doctrinam snam adagiis confirmavit et exemplis suis.

Quod autem Thessalonicenses docuit, hoc et docet omnes. Laborandum est, quia *homo nascitur ad laborem, ut avis ad volatum,* Job. 5. 7.

Quia præterea homo damnatus ad laborem.

Post peccatum, labor omnibus hominibus in Adamo, quasi pœnitentia generalis et communis, à Deo impositus est.

In sudore vultûs tui vesceris pane... Gen. 3. 19.

Hâc conditione panis homini peccatori conceditur : *In sudore...*

Labor itaque, sive corporalis, sive spiritualis, omni prorsus homini necessarius.

Hinc à labore nullum eximit Apostolus : *Si quis non vult operari :* quicumque sit, sive dives, sive pauper, etc.

Nota tamen verba : *Si quis non vult operari :* non verò, si quis non operatur.

Quia voluntas et cordis dispositio potiùs a Deo spectantur, quàm manus et opus.

D. Chrysostomus et Theophylactus orantem et jejunantem à labore corporali non eximunt.

At is qui docet non cogitur operari, quia difficilius opus aggreditur, ait Theophylactus.

11. *Audivimus* (Gr. audimus) *enim inter vos...*

Audivi tamen quosdam apud vos, licèt verbis et exemplis meis edoctos, licèt etiam à me per primam epistolam meam jam monitos, vitam tamen otiosam, et ideo inordinatam et inquietam sibi et aliis agere.

12. Iis autem qui ejusmodi sunt, denuntiamus et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut, cum silentio operantes, suum panem manducent.	Talibus autem denuntiamus, sed et eos obsecramus per Dominum nostrum Jesum Christum, ut quiętè laborantes, manducent panem suum, non alienum.
13. Vos autem, fratres, nolite deficere benefacientes.	Vos autem, fratres, ne cessetis benefacere.
14. Quòd si quis non obedit verbo nostro, per epistolam, hunc notate, et ne commisceamini cum illo, ut confundatur:	Quòd si quis huic nostro præcepto, per hanc epistolam significato, non obedit, eum notate, et cum eo ne conversemini, ut pudore suffusns, resipiscat.

Vita otiosa est et curiosa, et inquieta, et inordinata, quia, ut dictum est supra, otium curiositatem parit, curiositas, etc. Vide n. 6.

Est etiam inordinata, quia contra ordinem Dei, de quo versu præcedente.

12. *Iis autem qui ejusmodi sunt...*

Talibus, quicunque sint, præcipimus, sed et obsecramus.

Præcipit ut Apostolus, obsecrat ut pater; utrumque autem per Dominum nostrum Jesum Christum.

Præcipit ergo auctoritatem à Domino nostro Jesu Christo sibi traditâ.

Obsecrat Christianos fratres suos per paterna Jesu Christi viscera.

Sicque facit sermonem et terribiliorem et blandiorem simul, et ex utraque parte, terroris scilicet et blandimenti, potentiorem.

Hinc discat omnis prælatus, Christi vicarius, præcepta sua mitigare, plus obsecrare qnàm præcipere, et ad paterna Christi viscera sæpius quàm ad divinam Christi auctoritatem recurrere.

Utrumque autem, et potestatem et bonitatem adhibere, ubi necessitas est, spiritu et animo ipsius Christi, id est, quo usus est et uteretur Christus, cujus vices gerit: scilicet ex sola charitate, ex solo charitatis motivo, ut corrigatur et salvetur frater, pro quo Christus mortuus est.

Ut cum silentio operantes...

Præcipio et obsecro, etc., *ut cum silentio*, id est, sileant, quieti sint, apud se maneant, non cursitent, non sint dicaces et garruli, non sibi et aliis inquieti.

Operantes, laborent, non sint otiosi.

Sicque *panem suum*, labore suo scilicet acquisitum, *manducent*: otiosi non suum, sed alienum comedunt.

Silentium imponit inquietudini, laborem otio.

Tunc labor utilis est animæ et corpori, cùm fit in silentio, animo pœnitenti, contrito et recollecto.

13. *Vos autem, fratres...*

Otiosis præcepit ut laborent: nunc cæteros fratres, corpus scilicet Ecclesiæ, hortatur ad beneficentiam.

Quia dixit de otiosis, separemini ab eis, statim misericordiâ motus, timensque ne fame pereant, addit:

Vos autem, fratres, ne fatigemini benefacere, nec vestram munificentiam superet eorum improbitas: etsi non corrigantur, ne propterea cessetis eis benefacere.

Charitas semper charitas est, id est, semper benefaciens; sicut Deus,

Ne propterea tamen eum ut inimicum existimetis et asperè tractetis ; sed ut fratrem vestrum benignè ac benevolè revocate.

15. Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem.

Dominus autem, pacis auctor, det vobis pacem continuam, seu in omni tempore et omni loco. Dominus per suam gratiam sit cum omnibus vobis.

16. Ipse autem Dominus pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis.

---

ipsa charitas essentialis, bonis et malis benefacit : *Solem suum super bonos et malos oriri facit; sic et vos... estote perfecti* et boni, *sicut Pater vester cœlestis.*

Deus in paupere videndus, non attendenda improbitas pauperis.

14. *Quòd si quis non obedit... hunc notate,* sicut bovem cornupetam, ait Erasmus; et nullum cum eo habeatis commercinm.

Ecce pœnam.

Ut confundatur, ut pudore suffusus resipiscat.

Ecce finem et utilitatem punitionis.

Superiores hìc alloquitur, ut contumacem notent.

Hæc nota est quasi specialis excommunicatio.

℣. 6. Comminatio facta est, seu excommunicatio lata in genere : *Denuntiamus ut subtrahatis vos ab omni fratre...*

Nunc autem hanc pœnam restringit ad eos qui, post hanc epistolam admoniti, contumaces erunt : hos *notate*, publicè ac nominatim eos designate, ut à cæteris fratribus vitentur.

Hinc bene potest inferri quòd priùs præcedere debeat excommunicationis comminatio;

Quòd solis contumacibus et rebellibus imponi debeat hæc terribilis punitio;

Quòd animo non duro, nec acri, aut imperioso; sed paterno, misericordiâ et charitate pleno.

Non ut perdatur frater, sed ut sanetur infirmus.

Eo itaque animo quo porrigitur medicina.

15. *Et nolite quasi inimicum....*

Ecce rursus paterna Pauli viscera præ teneritudine commota.

Timens ne, ob id ipsum, infirmus ille desperans, à fraternitate decidat, aut excludatur, addit : *Nolite quasi inimicum existimare, sed ut fratrem* fraternâ charitate *corripite.*

Sic æquitas servanda, ut non lædatur charitas.

Justitia à misericordiâ nunquam est separanda, sed utraque semper jungenda.

Etiam excommunicatum debet superior, ut fratrem, animo benevolo prosequi; ei eleemosynam corporalem et spiritualem porrigere, et panem dare famem patienti, n. 13. *Vos autem, fratres,...* et eum mansuetè corrigere, ut resipiscat.

Theophylactus hìc in eos qui pauperibus durè denegant eleemosynam : Propter te, inquit, pauperie affligitur, ut tu, per clementiam tuam quam illi exhibes, vulnera tua curare possis : tu verò eum, qui tui causâ inops est, repellis! qualis sunt ista stupiditatis!

16. *Ipse autem Dominus pacis...* Vide paraphrasim.

In omni loco : noster interpres legit : *ἐν παντὶ τόπῳ.*

17. Salutatio, meâ manu Pauli : quod est signum in omni epistola ; ita scribo.	Salutatio, meâ Pauli manu propriâ litteris subscripta, et quæ signum est quòd epistola verè sit mea, hæc est quæ sequitur :
18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.	Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.

In omni loco. Græca nunc habent ἐν παντὶ τρόπῳ, in omni modo. Nostra lectio melior, optat pacem semper et ubique quæ per Dei gratiam hìc haberi potest; omnimoda verò reservatur in cœlis.

17. *Salutatio meâ manu...*

Hucusque per amanuensem scripsit, cui scilicet epistolam dictavit Apostolus; nunc verò propriâ manu salutat.

Quod est signum in omni epistola : ita scribo, id est, sic meâ propriâ manu salutationem scribo; hæcque salutatio, meâ manu scripta, signum est quo omnis germana epistola mea à supposititiis discerni potest.

Hæc autem salutatio est quæ sequitur :

18. *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.*

Hæc verba pro eo quod est vale, scribere solebat, ait Theodoretus.

A gratiâ orsus est, et in gratiam finit, ait Theophylactus.

Hanc semper toto corde desideremus, sine qua nec opus bonum incipere possumus, nec exsequi, nec perficere.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 3, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Ex n. 5, disce quàm meritò sancta Ecclesia, à Spiritu sancto semper directa, per annum in suis officiis oret, et suo nos exemplo doceat orare : *Dominus autem dirigat corda nostra in charitate Dei et patientia Christi.*

Charitas et patientia sunt recta salutis semita.

Huic utrique virtuti nobis semper studendum.

Nostrum itaque votum continuum, omniumque orationum nostrarum summa hæc esse debet :

Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei et patientia Christi.

Deus à nobis est super omnia diligendus.

Ab hoc autem amore, et consequenter à salutis via, nos continuè retrahunt fallacia hujus mundi bona.

Hinc jugiter orandum : *Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei.* Diligam te, ô Deus cordis mei, diligam te ex toto corde meo; nec sinas minimam illius partem ad bona creata effluere. Vide n. 5 et observationem moralem.

Mala hìc sunt inevitabilia, necessario patiendum.

Hinc rursus orandum : *Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei et patientia Christi.*

Patiar ut Christus, eo animo quo passus est Christus.

Patiar itaque ad Dei gloriam, ad peccatorum meorum expiationem, ad æternæ beatitudinis meritum, sicut Christus passus est ad Dei gloriam, ad peccatorum nostrorum remissionem, ad æternam beatitudinem nobis promerendam. Alia vide n. 5.

Secundo. — Mirare, et pro tuo modulo imitare sanctum Paulum animas convertentem, et manibus laborantem, ecclesias fundantem, eisque æterna tabernacula præparantem; et nihilominus diu noctuque terrena tabernacula consuentem.

Ne panem, inquit, à quopiam gratis acciperem.

Hocque mirabili edoctus exemplo, labora, munera respue, spiritualia gratis largire.

Tertio.— Nota quòd laborandum. Quare? vide n. 10. Modum sanctè laborandi vide n. 12.

Quarto. — Paterna Pauli viscera in n. 13, 14, 15, observet et imitetur omnis ecclesiasticus superior.

PRIMÆ EPISTOLÆ

B. PAULI AD TIMOTHEUM

TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

TIMOTHEUS, Lystris in Lycaonia natus ex patre gentili et matre judæâ, sed christianâ, cui nomen [1] Eunice, in Christi fide fuit educatus, et à pueritia sacris [2] litteris eruditus, et ob egregias animi dotes, maximæ apud suos concives et vicinos [3] existimationis; et propter hæc omnia, S. Paulo apostolo ita gratus, ut, cùm Lystram pervenisset, Timotheum, licèt juvenem et adolescentem, assumpserit suæ peregrinationis comitem et prædicationis socium, Act., 16, ỳ. 3.

Quantùm autem apud talem et tantum doctorem et magistrum, tam egregius discipulus profecerit in fide, in sacra doctrina, in omni sanctitate et in apostolico animarum zelo, testis sit nobis, et quidem indubitatus, ipsemet apostolus Paulus, qui hac in Epistola, cap. 10, ỳ. 2, Timotheum vocat *filium suum dilectum*. Gr. γνήσιον, id est, germanum; Syr. verum; Arab. sincerum; id est, præ cæteris omnibus verum, legitimum, in nullo degenerem, sed qui patrem per omnia refert.

Et ad Philip., c. 2, ỳ. 20: *Neminem,* inquit, *habeo mihi tam unanimem;* quasi Timotheus eumdem animum, idem cor, eumdemque sensum haberet ac Paulus, et quasi, ut ait divus Chrysostomus, factus fuisset novus Paulus.

[1] 2 Tim., cap. 1. — [2] Ibid., c. 3, ỳ. 13. — [3] Act, 16, ỳ. 2.

Ex hac Timothei cum divo Paulo unanimitate, quidni factum credam quòd Paulus suis in Epistolis, Timothei nomen tam sæpe cum suo nomine miscet et conjungit? Quidni et factum putem quod Paulus Timotheum, quasi suum à latere legatum, frequenter mittit quò non potest ipsemet ire : quidni et quòd, Epheso Paulus à fabris Dianæ compulsus exire, Timotheum ibi reliquit episcopum, imò archiepiscopum et primatem, qui Evangelii semina à Paulo projecta foveat et excolat, tanquam Paulus alter.

Huic ergo admirabili Timotheo, non Ephesinæ Ecclesiæ tantùm episcopo, sed et omnium Asiæ minoris Ecclesiarum primati, binas Paulus scripsit Epistolas, ut eum, non tanquam Christianum quemlibet, sed tanquam plebis christianæ doctorem, instituat de iis quæ, seu agere, seu docere debeat.

Ac primò quidem, in hac priori Epistola illum instruit de doctrina, seu quid non docendum, quid verò docendum.

Deinde de cultu Dei, quòd ante omnia Deus sit orandus, à quibus, ubi et quomodo.

Tertiò, de ordinatione ministrorum; quæ in episcopo et diacono dotes requirantur, et consequenter, qualis ipse debeat esse, et quales ordinare.

Quartò, prædicit suborituras hæreses, contra quas Timotheum præmunit et armat.

Quintò, docet eum quomodo erga omnes et singulos fideles, pro varietate statuum, se gerere debeat.

Sextò, servos docet obedientiam, divites humilitatem et liberalitatem; denique, Timotheum hortatur ad omnia vitia fugienda, ad omnem justitiam sedulò sectandam, in primis verò, ut fidei depositum servet, novaque vitet dogmata.

Et hæc est hujus Epistolæ substantia.

Ubi autem et quando scripta fuit hæc prior ad Timotheum Epistola, variant auctores. Quoad locum quidem, aliqui, juxta Græcum et Syriacum, volunt quòd è Laodicea scripta sit; alii probabiliùs putant è Macedonia, idque videtur insinuatum, c. 1, ỳ. 3 : ita Baronius, Estius, etc.

Jamverò, circa tempus major est apud auctores variatio. Baronius, et post ipsum plerique volunt scriptam esse anno Christi 57, post primam et ante secundam ad Corinthios : at recentiores aliqui, re, ut putant, accuratiùs examinatâ, volunt multò tardiùs scriptam, scilicet anno 64, juxta dominum de Tillemont ; imò an. 66, juxta P. Mauduit.

Hæc studioso lectori examinanda relinquo ; videat P. Mauduit analys. in præfat. primæ Epistolæ ad Timotheum, et in dissert. II.

Videat et D. de Tillemont : *Mémoires sur saint Paul, art.* 47, *l'an de Jésus-Christ* 64 ; *et note* 74, *sur saint Paul.*

Porrò, omittendum non puto quòd hæ ad Timotheum et ad Titum Epistolæ vocentur hierarchicæ, quia docent ea quæ ad ecclesiasticam disciplinam instituendam spectent ; et quia sic ad Timotheum et ad Titum scribit Apostolus, ut et ad omnes Ecclesiæ antistites pleraque sua verba dirigat, quibus discant quales esse, et qualiter regere debeant.

Hinc divus Augustinus de doct. Christi, lib. 4, cap. 16, omnes episcopos et Ecclesiæ ministros hortatur ut has Epistolas præ oculis semper habeant, easque continuè legant et meditentur, tanquam sibi scriptas.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

Præmissa salutatione Timotheo propriâ et singulari, ỳ. 1 et 2, Apostolus Timotheum instruit de doctrinâ.

Ac primò, abstinendum à vanis quæstionibus : hinc obsecrat illum ut sese viriliter opponat quibusdam legis doctoribus, fabulas inutiles et genealogias quæ lites generant, docentibus, ỳ. 3 et 4.

Docenda verò sunt quæ fidem, charitatem et bonos mores promovent, quia charitas scopus est legis, ỳ. 5.

A scopo itaque aberrant illi doctores, ad vaniloquia conversi, legemque ignorant cujus se doctores esse gloriantur, ỳ. 6, 7.

Hoc dicens in eos, ait Apostolus, homines carpo, legem non vitupero : lex enim in se bona, sed eâ utendum juxta scopum legis, ỳ. 8.

In primis autem sciendum quòd lex justis non est posita, sed peccatoribus et sceleratis, quales erant plerique Judæi ; et ideo ob legem sibi datam, non est eis ita gloriandum, ỳ. 9, 10, 11.

Paulus, facto sibi sensim sine sensu à lege ad Evangelium sibi creditum transitu, Deo gratias agit ob misericordiam sibi exhibitam, quâ ex blasphemo factus fuit Apostolus, ỳ. 12, 13, 14.

Hæc Dei in Paulum misericordia debet omnibus peccatoribus spem et fiduciam inspirare, eisque suadere quòd venit Christus peccatores salvos facere. ỳ. 15, 16.

Ob id rursus Deo gratias agit, ỳ. 17.

Denique Timotheum hortatur ad bene juxta regulam hìc sibi traditam decertandum in fide et bonâ conscientiâ, sine qua timendum fidei naufragium, quale accidit Hymenæo et Alexandro.

CAPUT PRIMUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS
1. PAULUS, apostolus Jesu Christi, secundùm imperium Dei Salvatoris nostri, et Christi Jesu spei nostræ;	PAULUS, apostolus Jesu Christi, ex mandato Dei, nostræ salutis auctoris, et ex mandato Jesu Christi, in quo spes nostra:

CAP. I. 1. *Paulus, apostolus Jesu Christi...*

Officii sui dignitatem hìc ascribit, ut epistolæ suæ conciliet auctoritatem, non apud Timotheum, Paulo obsequentissimum; sed apud omnes, ac præsertim apud Ecclesiæ ministros qui hanc epistolam legerint.

Ut enim in præfatione dixi, sic ad Timotheum scribit Apostolus, ut et ad omnes Ecclesiæ antistites et ministros pleraque verba sua dirigat, quibus edoceat eos quales ipsi debeant esse, et qualiter in domo Dei sese gerere.

Hanc itaque epistolam unusquisque Dei minister legat ac meditetur, tanquam sibi, sub Timothei nomine à divo Paulo directam, usibusque suis adaptet ea quæ ad suum ministerium spectant.

Secundùm imperium Dei.

Gr. secundùm ordinationem.

Syr. ex mandato.

Quasi diceret: Non sponte meâ, sed per mandatum Dei, seu à Deo jussus, apostolatum suscepi. *Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus ad quod assumpsi eos.* Act. 13, n. 2. *Vade quoniam ego in nationes longè mittam te.* Act. 22. 21.

Dei Salvatoris nostri; id est, qui est nostræ salutis auctor: quippe qui *sic dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.*

Et Christi Jesu, spei nostræ, id est, qui est spes nostra in quem et per quem speramus salutem.

OBSERVATIO MORALIS. — Ecclesiasticæ potestatis origo est Dei voluntas Deique jussus.

Ante omnia in quocunque Ecclesiæ ministro requiritur Dei vocatio.

Et ideo hanc suam vocationem Apostolus pro cæterorum fundamento ponit.

Attendat hìc sibi Dei minister, et vocationis suæ requirat originem: an Dei jussu ministerium suscepit? an verò sponte suâ, hominum arbitratu, aut favore?

Pœnitentiâ reparet quæ vocationi suæ defuerunt; humilis et supplex divinam imploret gratiam, eòque abundantiorem, quò magis defuit prima vocationis gratia:

Suum coram Deo renovet ingressum in ministerium; illud suscipiat ad obediendum Deo, hominum salutis auctori; ad cooperandum Christo, hominum Salvatori.

Dei minister est in hominum salute procurandâ: Dei itaque Salvatoris imperio perfectè subdatur.

Secundùm imperium Dei Salvatoris agat.

Christi Salvatoris nostri cooperarius est in salvandis hominibus: Christi itaque spiritu animetur, et charitate moveatur.

Timotheo, meo in fide germano filio, gratia tibi sit, et misericordia et pax à Deo Patre nostro, et à Jesu Christo Domino nostro.

Rogo, sicut et rogavi te, Epheso discedens in Macedoniam iturus, scilicet, ut

2. Timotheo, dilecto filio in fide. Gratia, misericordia, et pax à Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro.

3. Sicut rogavi te ut remaneres Ephesi, cùm irem in

---

2. *Timotheo dilecto*. Gr. γνησίῳ, germano. Syr. vero, id est, legitimo, non degeneri, sed patri simillimo.

In fide : non quòd in fide genuerit illum, nt ex præfatione patet; sed quia in fide eum excoluit, pleniùs instruxit, sibique simillimnm et unanimem fecit : ad Philip. 2, n. 20.

Omnis Christianus, omnis præsertim Ecclesiæ minister, debet esse sicut et Timotheus, Apostolorum filius germanus, verus, legitimus, unanimis : eamdem cum illis fidem habens, eumdem animum, idem cor, eamdem charitatem, eosdem sensus et mores.

Sed, heu! quot spurii! quot degeneres! quot in quorum mente, corde, sensibus et moribus nihil apostolicum!

Væ, filii desertores. Isai. 30. 1.

Attendat sibi quisque, et se cum Apostolis conferat.

Gratia, misericordia et pax.

Omnibus aliis gratiam et pacem optare solet Apostolus; Timotheo, charissimo filio suo, misericordiam, ipsum gratiæ et pacis fontem, etiam apprecatur.

Quare? primò, quia ex majori et paterno affectu majora ei exoptat.

Secundò, quia ex eodem affectu metuit ei, et ejus nomine tremit.

Tertiò, quia præceptores et prælati majore opus habent misericordiâ, ait divus Chrysostomus, et Theophylactus.

Quartò, ut ex Ruperto refert Cornelius à Lapide, quia Timotheus erat, sicut aliqui juvenes episcopi et inexperti, in objurgando et castigando severior et acrior.

Vide Cornelium ibidem explicantem quæ fuerit angeli Ephesi culpa, de qua in Ap. c. 2.

A Deo Patre, à quo scilicet *omne datum optimum, et à Christo Jesu, per quem maxima nobis et pretiosa promissa sunt*, 1. Petr. 2.

3. *Sicut rogavi te.*

Supplendum, rogo te sicut rogavi.

Vel, fac sicut rogavi.

Velim ut facias sicut, etc.

Ad majorem hujus versûs intelligentiam, supponendum est ex actis Apost. p. 20, quòd Paulus Epheso discedens, vocavit discipulos, etc.

In hac verò epistola supplendum est quòd Timotheus erat inter illos;

Quòd Paulus eum per manuum impositionem constituit episcopum Ephesiorum;

Quòd illi mandavit ut injuncto officio intenderet, ac præsertim ut doctores inutilia et noxia docentes cohiberet.

Hoc supposito, rogo te, *sicut et rogavi* Epheso discedens et in Macedoniam proficiscens;

Primò, *ut rameneres Ephesi*, seu, ut illius Ecclesiæ curam susciperes, ibique resideres ad docendum et ad regendum.

Episcopus residere debet, ut suum accuratè gerat officium.

Macedoniam, ut denuntiares quibusdam ne aliter docerent,	Ephesi remaneres, et quibusdam præciperes ne aliter docerent quàm nos;
4. Neque intenderent fabulis et genealogiis interminatis; quæ quæstiones præstant magis quàm ædificationem Dei, quæ est in fide.	Neque judaicis fabulis intenderent, et longissimis generationum narrationibus, quæ disputationes pariunt, pietatem verò promovent quæ per fidem ædificatur.
5. Finis autem præcepti est	Præcepti divini scopus est charitas, pro-

Secundò, *ut denuntiares quibusdam.*

Syr. ut præciperes.

Hoc verbum auctoritatem denotat.

Hinc bene infertur quòd illi quidam, quos Apostolus non nominat, christiani erant, ex Judæis scilicet, qui judaismum christianismo miscebant; nec enim extraneis præciperet episcopus.

Judaizantes ergo intelligit, qui fideles ad legem conabantur attrahere.

Ne aliter docerent : supple, quàm nos.

Seu, ne diversam ab Evangelio doctrinam quod ubique prædicamus.

Episcopus falsa, et inutilia, et ab Evangelio aliena docentes cohibere debet.

4. *Neque intenderent fabulis,* id est, falsis et fabulosis traditionibus, judaicis scilicet, quales multæ leguntur in Talmud et apud Rabbinos.

Et genealogiis interminatis, id est, longissimis et quasi infinitis, quibus conabantur Judæi genus suum ab Abraham deducere.

Hincque gloriabantur, tum ob generis sui antiquam nobilitatem, tum ob hanc tam antiquarum generationum scientiam, ut notat D. Chrysostomus.

Ante Christum illæ genealogiæ utiles erant, ut Judæi suam scirent tribum et terræ portionem suæ tribui assignatam; et maximè, ut constaret Christum natum esse ex tribu Juda, juxta Jacobi prophetiam, Genes. 49. 10; at everso judaismo, Christoque nato, sunt inutiles.

Quæ quæstiones præstant magis quàm ædificationem...

In texendis enim longissimis illis genealogiis infinitæ difficultates occurrunt, quæ altercationes pariunt et lites : pietatem verò in Deum non promovent : quæ pietas, non per hominum disputationes, sed per fidem in Deum, solidè ædificatur.

Fidem intellige operantem per charitatem, seu charitate vestitam.

Talis fides est brevior, securior et simplicior ad pietatem via; vera quippe pietas in Dei veritate fundatur, non in hominum vanitate.

D. Chrysostomus, et alii post ipsum, legunt οἰκονομίαν, dispensationem Dei, scilicet, circa salutem nostram.

Sed Syrus cum interprete nostro legit οἰκοδομίαν, ædificationem : et melior est illa lectio.

Verissimum est tamen quòd divina circa salutem nostram dispensatio fide meliùs percipitur quàm ratiocinationibus, cùm religionis mysteria sint humano sensui incomprehensibilia.

5. *Finis autem præcepti est charitas.*

Ostendit suprà quid non docendum, scilicet falsa, fabulosa, inutilia et quæ disputationes pariunt.

Hic autem quid docendum, scilicet, quæ fidem, bonos mores, puritatem cordis et charitatem pariunt.

cedens à voluntate pravis cupiditatibus purificatâ, et conscientiâ bonâ, et ex fide sincera.

A quibus (charitatis conditionibus, et ab ipsa charitate, legis scopo) aberrantes illi doctores, ad vaniloquia deflexerunt.

Ambinnt magisterii titulum et honorem, et ipsi legem et legis scopum ignorant, et ea de quibns audacter affirmant, non intelligunt.

charitas de corde puro, et conscientiâ bonâ, et fide non fictâ.

6. A quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium,

7. Volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.

Simul et probat à fine legis aberrare vaniloquos.

Finis præcepti, *παραγγελίας*.

Per *παραγγελίαν* alii legem Mosaicam intelligunt, quæ à D. Paulo lex mandatorum dicitur;

Alii Evangelium, alii prædicationem, doctrinam, denuntiationem.

Sed hæc facilè conciliantur; de omni enim præcepto divino, seu de lege veteri, seu de nova, et de utriusque prædicatione verum est quòd *finis præcepti est charitas*.

Scopus quippe veteris et novæ legis, et utriusque prædicationis est,

Primò, fidem parere, sen Dei et rerum divinarum cognitionem : ostendit enim quid placeat Deo, quid displiceat; quid faciendum sit, quid non faciendum.

Secundò, per hanc cognitionem faciendorum et non faciendorum intendit lex bonam et sanctam parere conscientiam, scilicet, abstinentiam à malo, bonorum operum exercitium.

Tertiò, ex bona conscientia nascitur interior cordis puritas, et ex cordis puritate procedit charitas.

Cùm ergo lex intendat et præcipiat ea ex quibus charitas nascitur, intendit et præcipuè charitatem : sicque charitas est finis et scopus à lege intentus.

Docenda sunt ergo quæ fidem, quæ bonam conscientiam, quæ puritatem cordis, quæ pietatem et charitatem pariunt.

Ergo à scopo legis aberrant qui vana et inutilia docent.

Nota quòd hic charitatis genealogiam à lege deduximus, lineâ quasi descendente, quam Paulus describit quasi ascendente lineâ,

Dum dicit quòd procedit charitas, primò, à voluntate pravis purificatâ cupiditatibus;

Secundò, ex conscientia bona, peccatis non fœdata;

Tertiò, ex fide sincera et non ficta.

6. *A quibus quidam aberrantes...*

A quibus, scilicet à fide, à bona conscientia et à cordis puritate, intentis lege, cùm longè distent illi vaniloqui doctores (fidem quippe negligunt, bonam conscientiam, etc.), hinc longè aberrant à scopo et à fine legis.

7. *Volentes esse legis doctores...*

Probat eos longè distare à charitate : nec enim ad talia docendum charitate moventur; sed ambitione suâ, affectantes scilicet titulum et honorem magisterii.

Volunt vocari legis doctores et magistri; hinc suas fabulas et deuteroses narrant et explicant : et ipsi legis scopum ignorant, à quo longè aberrant.

Prædicant legem et legalia tanquam necessaria; et ipsi non intelligunt ea

8. Scimus autem quia bona est lex, si quis eâ legitimè utatur :	(Hoc in eos dicens, legem non vitupero) scimus quia bona est, si quis ea juxta legis scopum utatur.
9. Sciens hoc, quia lex justo	In primis si sciat quod lex data non est

de quibus loquuntur, cùm ea Christianis applicant, legalia eis necessaria affirmantes.

Ignorant et scopum legis, et ignorant quibus lex et legalia conveniunt; ergo non intelligunt ea quæ loquuntur, etc.

Quàm antiquum in doctoribus vanitatis vitium! quàm antiquus doctoratûs et magisterii affectus !

Plerique docere volunt, non discere; magistri videri et dici, non discipuli fieri.

Hinc docent quæ nesciunt, hinc cæci cæcos ducunt.

Magna aberratio et aberrationis causa.

Multi alii suà vanitate rapti, non charitate moti, vana docent, non utilia, ad vaniloquia deflectuntur, non ædificantia loquuntur; sua quærunt, non quæ Jesu Christi.

Altera inordinatio et à scopo legis aberratio.

A talibus inordinationibus libera nos, Deus misericors : cor humile et docile da nobis;

Cor sincerum, veritatis amicum, et te super omnia diligens, et unicè quærens in omnibus.

8. *Scimus autem quia bona est lex...*

Est occupatio quà occurrit calumniæ sibi sæpe à Judæis objectæ : nimirum, quòd esset legis hostis; quasi diceret :

Dum hæc in vanos legis doctores dico, legem non vitupero; scio enim quia bona est, utpote à Deo bono data, bona præcipiens, mala prohibens, ad Christum Salvatorem manu ducens.

Sed lege bonâ, bene et legitimè, seu juxta finem et scopum legis, utendum est.

Cùm ergo finis legis sit charitas, cùmque finis legis sit Christus (intendit enim charitatem parere et ad Christum ducere),

Lege utendum est ad charitatem, per fidem et bonam conscientiam, producendam, et ad homines ducendos ad Christum.

A quo sanè aberrant doctores vaniloqui, quia lege non utuntur ad charitatem in se et in aliis producendam.

Aberrant rursus, quia non ducunt ad Christum.

Aberrant denique, quia legalia docent tanquam necessaria, quæ tamen Christianis sunt inutilia,

Tum quia ad Christum jam pervenerunt, qui est finis legis; tum quia justificati per Spiritum sanctum faciunt ex amore quod lex præcipit.

9. *Sciens hoc quòd justo non est lex...*

In primis sciendum quòd lex justis non sit imposita : non quòd eos non obliget lex, seu quod justi legem observare non teneantur;

Sed quia ipsi, sponte suâ et ex amore justitiæ, faciunt quod lex præcipit præmiorum spe, vel pœnarum timore.

Tria præstat lex : obligat, dirigit, coercet seu punit.

Duo priora etiam erga sanctos facit, tertium in peccatoribus.

Itaque justo lex minax non est posita : quia ipse sibi lex est; ipse legem prævenit eamque sponte et ex amore complet.

Sicut sanctis patriarchis Abraham, Isaac et Jacob lex data non fuit, quia

ad coercendos justos; sed exleges et effrenos, impios et flagitiosos, nefarios et profanos, patricidas et matricidas, homicidas,

Scortatores, masculorum concubitores, mancipiorum fures, mendaces, et perju-

non est posita, sed injustis et non subditis, impiis et peccatoribus, sceleratis et contaminatis, parricidis et matricidis, homicidis,

10. Fornicariis, masculorum concubitoribus, plagia-

ipsi legem prævenerunt, legemque sponte et ex amore, ante legem datam, servaverunt;

Sic nec eorum filiis, si justi fuissent, justitiamque semper servâssent, lex data fuisset, utpote non necessaria.

Sed quia mali et injusti evaserunt, hinc lex eis necessaria fuit ad eos ab injustitia, pœnarum timore, coercendos, et ad eos, præmiorum spe, ad justitiam alliciendos.

Hic itaque D. Paulus taxat confunditque Judæos qui, ob legem sibi datam gloriabantur, ob quam tamen erubescere magis debuissent, cùm lex supponat et arguat eorum propriam et patrum suorum malitiam.

Si justi fuissent sicut sancti patriarchæ, lex eis necessaria non fuisset, et consequenter eis data non fuisset.

Extollit autem Christianos, per Baptisma justificatos, insinuatque legem eis necessariam non esse, utpote qui justi sunt, quippe ex amore justitiæ faciunt quæ lex præcipit timore pœnæ.

Sunt supra legem, non sub lege, ait D. Chrysostomus; supra legem vivunt quia majora perficiunt quàm ipsa lex præcipit. Idem.

Medicus ægroto, non homini sano necessarius.

Frenum equo indomito necessarium, non mansueto. Divus Chrysostomus et Theodoretus.

Sed injustis. Gr. ἀνόμοις, exlegibus, id est, qui sibi ipsi, per rationis usum, non sunt lex.

Et non subditis. Gr. ἀνυποτάκτοις, effrenibus, inobsequentibus, injugibus.

Ex malis moribus natæ sunt bonæ leges.

Lex in lapide fuit inscripta, ut in hominum cordibus insculperetur: ante oculos eorum fuit exposita, ut in mentibus eorum imprimeretur.

Nunquam autem sculpta fuisset in lapide, si nunquam ex cordibus fuisset exsculpta.

Nunquam oculis corporeis exposita, si nunquam in mentibus fuisset deleta.

Si ad rectam rationem, legemque naturalem in cordibus suis insculptam advertere voluissent, lex eis alia nunquam data fuisset.

At quia effrenes, injuges fuerunt et exleges, ideo lex eis fuit imposita, quæ eos coerceret.

Impiis, reverentiam Deo debitam non præstantibus.

Et peccatoribus : ita vocantur in Scriptura maximè flagitiosi et scelesti.

Sceleratis et contaminatis, id est, nefariis et profanis, seu à sacris, ob impuritates suas, arcendis.

10. *Fornicariis :* ergo fornicatio maximum et mortale peccatum.

Plagiariis : sic dicti, quia lege Flaviâ damnabantur plagis.

Alii tamen sic dici volunt à voce græcâ πλάγιος, id est, obliquus et dolosus, quia dolo et artibus obliquis homines furto subducunt.

riis, mendacibus et perjuris, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur,

11. Quæ est secundùm Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi.

ros; et in universum omnes quoscunque quorum vita contraria est sanæ doctrinæ rectæque mornm institutioni.

Quæ sana doctrina concordat cum Evangelio Dei summè beati, gloriam nobis promittente, cujus Evangelii prædicatio mihi commissa est.

Plagiarii ergo sunt qui, vel aliena mancipia furantur sibique vendicant; vel qui homines liberos in servitutem redigunt, venduntque ut mancipia, qnod sanè maximum est furti genus.

Mendacibus, præsertim qui fidem fallunt in contractibus, et qui suis mendaciis proximo notabiliter nocent.

Et si quid aliud sanæ doctrinæ...

Non dubitantis est, sed scelera omnia uno verbo comprehendentis; quasi diceret :

In universum lex imposita est iis omnibus et quibuscnnque, qui aliud simile perpetrant *quod sanæ doctrinæ* rectæque morum institutioni *adversatur.*

Tales autem fuisse Judæos insinuat.

Ad hos ergo et omnes alios similes coercendos lex data est.

Qui autem ab his omnibus abstinet, legis præceptis non indiget.

Ergo Christiano justo, qui hæc omnia fugit et horret, lex non est necessaria.

11. *Quæ est secundùm Evangelium*, id est, quæ est Evangelio consentanea.

Evangelium est sanæ doctrinæ norma.

In lege quidem sana fuit; at in Evangelio sanior, amplior et clarior.

In philosophis partim sana doctrina est, partim morbida; in Evangelio tota sana est et omnis sanæ doctrinæ regula.

Potest etiam intelligi quòd in hoc cum lege consonat Evangelium.

Quasi diceret Apostolus : Hæc legis necessaria præcipit et vetat Evangelium; hæc et nos Evangelii prædicatores præcipimus et prohibemus.

Evangelium gloriæ Dei dicitur, quia Dei gloriam prædicat et promittit : docet nos modum glorificandi Deum, et nobis Deum glorificantibus æternam Dei gloriam promittit.

Potest etiam dici *gloriæ Dei*, quia Evangelium lux est et splendor præ lege, quæ erat umbra.

Beati Dei, id est, qui Dei summè beatus est, qui fons est beatitudinis, qui sibi soli sufficiens est, nulliusque indigens ad suam beatitudinem.

Ipse tamen nobis obsequentibus gloriæ suæ possessionem æternam promittit in Evangelio.

Nobis, non Deo, prodest virtus et bonitas nostra; sicut nobis, non Deo, nocet iniquitas nostra.

Ipse summè beatus est, sibi sufficiens : *Saddai*, id est, ipsa sufficientia : *omne bonum.*

Ex mera et pura bonitate vult et nos beatos.

Hinc ejus ad nos Evangelium, *verbum salutis*, missum est, ejusque prædicatio gloriæ.

Quod mihi creditum est, id est,

Cujus prædicatio mihi commissa est.

Gratias ago Domino nostro Jesu Christo qui mihi vires ad id suppeditavit, gratias, inquam, ago, quia fidelem me judicavit cui tantum committeret ministerium.

Mihi scilicet, qui priùs fui blasphemus, et persecutor, et hostis contumeliosus; sed Deus mei misertus est, quia per ignorantiam feci, et cùm adhuc essem in tenebris incredulitatis.

12. Gratias ago ei qui me confortavit, Christo Jesu Domino nostro, quia fidelem me existimavit, ponens in ministerio :

13. Qui priùs blasphemus fui, et persecutor, et contumeliosus : sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.

---

12. *Gratias ago ei qui me confortavit...*

Gr. et gratiam habeo roboranti me Christo Jesu.

Dicendo, *Evangelium quod mihi creditum est*, recordatur eorum quæ contra Evangelium fecit aliquando, hincque Deo, benefactori suo, gratias eò majores agit, quò sese tali et tanto beneficio reputat indigniorem.

Gratias ago Domino nostro Jesu Christo, qui mihi vires suppeditavit ad rem tanti momenti exsequendam, nimirum, ad Evangelium strennè et feliciter prædicandum.

Gratias, inquam, *ago*, *quia fidelem me existimavit*, seu duxit, cui committeret apostolatûs ministerium.

Fidelem, id est, fidum : non à fide, sed à fidelitate quæ requiritur in iis quibus aliquid committitur, scilicet, ut bonâ fide administrent sibi credita.

Fidelem me existimavit.

Modus loquendi communis : rex, vel dominus meus fidelem, sufficientem, idoneum, dignum me judicavit cui tale committeret negotium, id est, mihi commisit.

Ubi nota cum D. Thoma tria hìc, ordine retrogrado, poni ad apostolatum requisita.

Ut quis sit Evangelii minister tria requiruntur : Primum, ut committatur sibi. Secundum, idoneitas, seu ut sit fidelis, idoneus. Tertium, ut sit fortis ad prosequendum.

Tertium primò ponit : *qui me confortavit.*

Secundum, *qui fidelem me existimavit.*

Primum, *ponens in ministerio.*

Itaque gratias agit Deo, et quòd ministerium credidit, et quòd idoneum reddidit, et quòd fortem ad exsequendum præstitit.

13. *Qui priùs blasphemus fui...* Gr. eum, priùs existentem blasphemum. Hanc gratiam exaggerat ex sui indignitate ob præcedentem statum suum.

Me, inquam, fecit Apostolum, *qui priùs fui blasphemus* in Christum, imò et qui alios ad blasphemandum coegi; qui fui Ecclesiæ *persecutor* et violentus oppressor; qui fui Christi et Christianorum hostis *contumeliosus*.

Verbis, factis, vi, Christum et Christianos offendi.

Sed misericordiam Dei consecutus sum...

Sed Deus mei misertus est, qui per ignorantiam feci, et cùm adhuc essem in tenebris incredulitatis, et ignorans me persequi Messiam, quem sanè si nôssem, persecutus non essem.

Peccata ignorantiæ sunt minùs gravia, et consequenter peccantem reddunt minùs indignum misericordia, non tamen dignum.

Divus itaque Paulus non assignat propriam hìc suæ justificationis causam, sed impropriè dictam et occasionalem tantùm.

14. Superabundavit autem gratia Domini nostri, cum fide et dilectione quæ est in Christo Jesu.	In me autem superabundavit gratia Domini nostri, cum fide et dilectione christiana (at in me non constitit Dei misericordia).
15. Fidelis sermo, et omni acceptione dignus, quòd Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.	Veritas certa est, et digna planè quam recipiant omnes; scilicet quod Christus Jesus in hunc mundum venit, ut peccatores salvaret, quorum ego sum pessimus.

Propriè dicta causa fuit Dei misericordia; ignorantia verò occasionalis et quædam impedimenta removens.

14. *Superabundavit autem gratia... superabundavit*, supercrevit, supermultiplicata est in me gratia Dei, et in me superabundàrunt effectus gratiæ, fides et dilectio christiana; quasi diceret :

Sed iniquitate meâ longè major fuit Dei gratia, quæ me ex incredulo fecit fidelem; ex hoste ardentem fecit Christi et Christianorum dilectorem; ex blasphemo fecit prædicatorem.

Itaque hoc *superabundavit*, gratiæ Dei præcellentiam præ Pauli malitiâ significat; quasi diceret : Longe major fuit Dei benignitas quam indignitas mea.

Addendo, *cum fide et dilectione*, designat effectus gratiæ, seu virtutes divinæ gratiæ comites, fidem et charitatem.

Fidem opponit priori infidelitati suæ;

Charitatem suo priori in Christum et Christianos odio quo utrumque persequebatur.

Pauli fides in Christum, sicut et ejus in Christianos, seu Ecclesiam charitas, toti nota est orbi, quem præ charitate convertendum suscepit.

Hæ autem virtutes sunt divinæ gratiæ effectus.

Duplex itaque fuit in Paulum misericordia Dei. Prima, quòd peccantem non punivit. Secunda, quòd peccatorem justificavit, ex incredulo fecit fidelem, ex hoste fecit amicum, ex blasphemo fecit Apostolum.

Utraque et in nobis *superabundavit Dei gratia;* innumeris enim dignos suppliciis non punivit, sed in filiorum adoptionem repentè nos traduxit, fecit amicos, filios et hæredes.

Ob utramque misericordiam infinitas reddamus Deo gratias.

15. *Fidelis sermo...*

Hæc erga me misericordia Dei spem omnibus inspiret peccatoribus; quippe,

Sermo verus, gratus et acceptabilis, dignus quem auscultent et cum gaudio suscipiant omnes.

Nimirum, *quod Christus Jesus in hunc mundum venit*, ut juxta lumen suum salvet peccatores.

Quorum ego sum primus, maximus, pessimus.

Quia blasphemus fui et cogens ad blasphemandum, et quia non persecutor tantùm, sed et persecutorum dux et princeps.

Observatio dogmatica et moralis. — Basis apostolicæ doctrinæ.

Christus Jesus est peccatorum salvator; hunc in mundum venit, ut peccatores salvet.

Hanc veritatem cum gaudio recipimus et credimus omnes. At quis de eâ

Sed propterea mei misertus est Christus Jesus, ut in me, primo et maximo peccatore, summam patientiam et misericordiam suam ostenderet, ad exemplum et consolationem eorum, qui credituri sunt in ipsum, ad vitam æternam.

16. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primò ostenderet Christus Jesus omnem patientiam ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam.

seriò cogitat? quis eam penetrat? quis eam animo grato sentit ut debet? quis suam opere et vitæ sanctitate gratitudinem exhibet?

Deus factus est homo, ut ego miserrimus et vilissimus homuncio salver.

Da mihi, ô Deus misericors! hanc veritatem nosse, sentire, penetrare, et ab eâ penetrari:

Deus pro homine, Deus summè beatus, fonsque beatitudinis, pro homine miserrimo, miseriarumque fonte;

Deus, inquam, summè beatus, factus est homo, doloribus et miseriis obnoxius, ut homo miserrimus fiat summè beatus, divinæque beatitudinis et naturæ consors.

O bonitas, ô divina, infinita et ineffabilis charitas!

Utquid te obliviscor unquam? utquid aliud præter te cogito? utquid aliud sentio et amo? utquid tepidus in viâ salutis languco, et non totus hâc immensâ charitate tuâ accensus et ardens, viam mandatorum et justificationem percurro.

16. *Sed ideo misericordiam consecutus...*

Sed ideo Christus meî misertus est (eo quo suprà dictum est modo, n. 13), *ut in me primo* et maximo peccatore summam suam patientiam et misericordiam ostenderet, ad exemplum eorum qui credituri sunt in ipsum, ad vitam æternam, ut scilicet exemplo meo instruerentur Dei misericordiam sperare.

Observationes litterales et morales. — *In me primo.* Non quòd reverà non sit major peccator, sed quia major est in suo sensu.

Sicut qui magnum aliquem dolorem sentit, hoc nullum majorem putat, suumque dicit omnium maximum: ita Apostolus peccatum suum fide penetrans et sentiens, illud putat et dicit maximum.

Sic suum quisque peccatum videat, sentiat et præ dolore dicat: Peccatorum primus ego sum.

Sic tamen ob peccata sua sese quisquis humiliet, ut in Christum Jesum confidat et speret, *qui venit peccatores salvos facere.*

Omnem patientiam, non partem tantùm aliquam patientiæ, sed omnem longanimitatem suam.

Quia in immensum peccaveram, universâ indigebam ejus misericordiâ, seu totâ quanta est.

Nullus est qui tantâ indigeat misericordiæ abundantiâ, ut ait D. Chrysostomus.

Ad informationem. Gr. hypotyposin, ad exemplar, ad exhortationem. Chrysostomus. Ad consolationem. Theodoretus.

Ut exemplo meo informarentur in Dei misericordiam sperare, et ad eam confugere.

Quasi diceret: Me fecit exemplum gratiæ; meque omnibus posuit in exemplum, ut nullus desperet.

Aspiciant itaque peccatores me Apostolum suum, et in Deum sperent.

17. Regi autem sæculorum immortali, invisibili, soli Deo, honor, et gloria in secula seculorum. Amen.	Ob hoc æterna gloria æternusque honor sit unico solique Deo, seculorum temporumque omnium regi immortali et invisibili. Amen.
18. Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, secundùm præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam,	Totam doctrinam præcedentem, seu, hoc præceptum de quo in hoc capite commendo tibi, fili mi Timothee, ut juxta prophetias de te factas, illisque respondens, bonam milites militiam ;

Quemadmodum medicus, cùm in unâ domo multi simul ægrotant, et omnes de salute desperant, si unum pessimè affectum acceperit, et datis ei medicamentis ad perfectissimam sanitatem deduxerit, facit ut alii omnes fiduciam concipiant ;

Ita Christus Dominus, animarum medicus, cùm pro salute peccatorum homo factus esset, me omnium iniquissimum producens in medium, non solùm à prioribus maculis liberavit; sed maximis etiam donis cumulavit, omnibus hominibus per me ostendens immensam patientiam, ut nemo eorum qui maxima scelera perpetrâssent, ad me respiciens, de salute desperet. Theodoretus.

Aliam, sed similem comparationem habet divus Chrysostomus.

17. *Regi autem seculorum...* ob tantam misericordiam sibi exhibitam et aliis in se ostensam æternas Deo gratias agit.

Deus rex est entium et seculorum, seu omnium durationum, scilicet æternitatis, æviternitatis et temporum : ab ipso manat omne ens et omnis duratio.

Regi omnium *seculorum* incorruptibili, *invisibili*, qui unus et solus est Deus.

Gr. soli sapienti Deo : ita etiam Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

18. *Hoc præceptum commendo tibi...*

Observatio litteralis. — Triplex est hujus versiculi intellectus.

Primus aliquorum, qui hoc præceptum ad sequentia referunt : scilicet, *commendo tibi ut milites...*

Sed strictior videtur hic sensus et Apostoli verba nimis determinans.

Secundus aliorum, qui ad proximè præcedentia referunt, scilicet, ut prædices Christum venisse ut peccatores salvet ; et hic etiam strictior.

Tertius Theodoreti et plurimorum post ipsum, qui volunt Apostolum, post digressionem, ad primam orationem reverti ; hæcque verba jungunt versiculo 3.

Quasi diceret : *Hoc præceptum*, hanc denuntiationem, de quâ, n. 3, rursus *tibi commendo.*

Seu, *rogavi te ut denuntiares...* et hoc rogo et præcipio tibi, ô fili Timothee! tuo insta officio, et juxta prophetias de te factas, eisque respondens, bonam milites militiam, falsis resistens doctoribus, et sanam prædicans doctrinam.

Et hic sensus bonus est et litteralis, mihique primùm placuit præ cæteris.

Re tamen attentiùs consideratâ, puto quòd sensus multò plenior erit, et toti textui conformior, si per *hoc præceptum* intelligatur tota doctrina præcedens, seu omnes veritates in hoc capite explicatæ.

Fidem servans sinceram, bonamque habens conscientiam; quam quia repulerunt quidam, fidei naufragium, seu jacturam fecerunt.

E quorum numero et Hymenæns et Alexander, quos per excommunicationem

19. Habens fidem et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt :

20. Ex quibus est Hymenæus et Alexander, quos tra-

Quasi diceret : *Hoc præceptum*, hanc denuntiationem, seu has veritates suprà explicatas, *commendo tibi*, ut, etc.

Hic, inquam, sensus est toti textui conformior : eâdem enim voce utitur hic Apostolus, quâ n. 3 et 5; unde colligo quòd hic versus præcedentes omnes respiciat.

Hoc præceptum. Gr. ταυτὴν παραγγελίαν, de quâ n. 3. *Ne docerent aliter, neque ad fabulas intenderent.*

Et de quâ, n. 5, ut ad charitatem, scopum præcepti divini, tenderent.

Et hanc veritatem quam pro fundamento cæterarum stabilivi, *quòd Christus Dominus venit peccatores salvos facere.*

Has omnes veritates, totam hanc doctrinam commendo tibi.

Ut secundùm præcedentes prophetias.

Versimile est Timotheum ex revelatione factum fuisse evangelistam et episcopum, ait Theodoretus.

Tunc enim omnia fiebant cum prophetiâ, id est, revelatione Spiritûs sancti. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Itaque commendo tibi totam hanc doctrinam, ut juxta prophetias de te factas, easque adimplens, *bonam milites militiam*, bonique præsulis exsequaris officium.

Bonus pastor perpetuò militare debet, ut peccatum, diaboli regnum, destruat, et ut Christi regnum tueatur et adimplificet.

19. *Habens fidem et bonam conscientiam.*

Hæc sunt christianæ militiæ arma, fides orthodoxa et vitæ sanctitas.

Quam vitæ sanctitatem postquam aliqui repulerunt, et fidei jacturam fecerunt, apostatæ facti.

Naufragaverunt, fidei naufragium fecernnt.

Egregia metaphora à navigatione et à naufragio ducta.

Fides est quasi navis ad vitam æternam ducens.

Sancta vita, seu bona conscientia, et ex eâ manans spes æternæ beatitudinis, est anchora navim in procellis sistens et roborans; hâc projectâ, non mirum si navis ad scopulos impactâ confringatur.

Hæresis nunquam primum est peccatum, sed ex malâ conscientiâ oritur, nimirum, vel ex ambitione, vel avaritiâ, vel libidine, vide Cornelium à Lapide.

Justo Dei judicio fit nt amittant fidem qui nolunt exercere charitatem. Divus Prosper ab Estio citatus.

Qui conscientiam non dirigit ex fide, fidem suam ex conscientiâ sæpe contorquet.

20. *Ex quibus est Hymenæus.*

De quorum naufragantium numero est, etc.

Quos excommunicavit, et per excommunicationem *traditi Satanæ* ut carnifici, in corpore cruciandos, ut hâc suâ cruciatione emendentur, et resipiscant à suâ blasphemiâ et hæresi.

Tradidi Satanæ.

didi Satanæ, ut discant non blasphemare.	tradidi Satanæ, in corpore cruciandos, ut discant non ampliùs blasphemare.

Ex D. Chrysostomo, Theodoreto et Theophylacto, corporalis à dæmone vexatio erat excommunicationis effectus.

Idem asserit D. Thomas : tantæ virtutis erant Apostoli, quòd excommunicati mox corripiebantur à diabolo et corporaliter vexabantur.

Ut discant : emendatio est excommunicationis finis; *non blasphemare* : omnis hæresis est in Deum, qui prima veritas est, blasphemia.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Omnis Dei minister notet ecclesiastici ministerii originem : est Dei voluntas :

Finem : est æterna salus hominum procuranda ;

Et statim ad se reflexus, semetipsum examinet per respectum ad utrumque ;

Quomodo sit in ministerium ingressus ?

Quomodo hominum saluti procurandæ allaboret ? n. 1.

Attendat et an sit vir apostolicus, Apostolorum germanus in fide filius ? n. 2.

Quid doceat ? an quæ fidem, charitatem bonos mores promovent ? n. 4, 5.

Quomodo doceat ? an vitia doctoribus communia vitet ? n. 6, 7.

Secundo. — Ascendens ad misericordiæ fontem, miretur.

Primò quòd Deus in se, ab æterno summè beatus et nullius indigens ex merâ tamen bonitate suâ velit homines æternæ suæ beatitudinis consortes facere.

Secundò, quòd Deus ipsum, licèt peccatorem, præ tot alii Evangelii, seu boni gloriæ suæ participandæ nuntii ad homines, ministrum et præconem elegerit, n. 11.

Ob peccata sua coram Deo pudore suffusus, suam agnoscat indignitatem ;

Deo gratias agat ob misericordiam sua demerita superabundantem, n. 13.

Oret ut Deus illum dignum reddat ministrum, ipsius augendo fidem et charitatem, n. 14.

Tertio. — Pro suæ et aliorum salutis basi, certissimam menti semper insculptam hanc habeat veritatem, n. 15 : *Jesus Christus venit in mundum peccatores salvos facere.*

Itaquo Salvatoris hominum spiritu animatus, statuat suam et aliorum peccatorum salutem omni modo in posterum procurare.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Hic cultum Dei docet.

Ante omnia orandum est, et quidem omni modo, ỳ. 1.

Pro quibus? pro omnibus hominibus, ỳ. 2.

Quare? quia Deus vult omnes salvos fieri, ỳ. 3, 4, 5, 6, 7.

Ubi orandum? in omni loco precibus dicato, ỳ. 8.

Quibus orandum? viris et mulieribus, ỳ. 8, 9.

Quomodo viri debent orare? ỳ. 8. Quomodo mulieres? ỳ. 9, 10.

Hæ quidem orent, sed non doceant, ỳ. 11, 12.

Salvabuntur autem per filiorum educationem et per suam in fide, in charitate et vitæ sanctitate perseverantiam, ỳ. 15.

CAPUT SECUNDUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. Obsecro igitur primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes; gratiarum actiones, pro omnibus hominibus:	Ante omnia igitur adhortor et obsecro ut (in quotidiano cultu) fiant obsecrationes ad avertenda mala; orationes, seu petitiones bonorum; postulationes, seu preces; pro aliis gratiarum actiones pro beneficiis acceptis, idque pro omnibus hominibus.

Cap. II. 1. *Obsecro igitur primùm omnium fieri...*

Stabilito docendi modo in primo capite, in hoc secundo publicum Dei cultum docet:

Seu, Timotheum, episcopum jam factum, instruit quomodo debeat preces ecclesiasticas ordinare.

Igitur. Hæc particula denotat subsequentia ex præcedentibus inferri;

Sive ex n. 15, cap. 1, ubi dicitur quòd *Christus venit in hunc mundum peccatores salvare;*

Sive ex n. 18. ubi hortatur Timotheum Apostolus ut bonam militet militiam;

Sive ex utroque, sic:

Igitur, ut Christo ad peccatorum salutem coopereris, *utque bonam milites militiam;* uno verbo, ut episcopali munere ritè fungaris, juxta prophetias de te factas,

Obsecro, admoneo et adhortor.

Primùm omnium, id est, ante omnia.

Tum quia primum episcopi munus est orare pro se et pro aliis: ad hoc enim constituitur;

Tum quia oratio ex se maximè necessaria, utpote à quâ cætera bona pendent: à Deo enim peti et exspectari debent, *à quo omne bonum, etc.*

Fieri, id est, ut in publico et quotidiano cultu fiant.

Obsecrationes, id est, supplicationes ad avertenda mala, seu pro liberatione à rebus tristibus.

Orationes, id est, bonorum petitiones.

Postulationes, id est, preces pro aliis.

Gratiarum actiones pro beneficiis acceptis. Ita Theodoretus, Theophylactus; ita D. Thomas.

Theophylactus tamen tria priora nomina idem hic significare putat probabiliùs.

Observationes dogmaticæ et morales. — Docet ergo Apostolus quòd ante omnia Deus sit orandus, et quidem omnibus orationum modis, sive ad avertenda mala, sive ad obtinenda bona, sive ad gratias agendas pro impetratis; idque omne, tum pro nobis, tum pro aliis.

Porrò, id divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Ambrosius, divus Augustinus et omnes, tum græci, tum latini interpretes, intelligunt de publicis Ecclesiæ conventibus, ubi sacerdotes et populus simul orant.

Divus Augustinus, epist. 59, ad Paulin., q. 5, hunc locum refert ad liturgiam missæ, ejusque partes.

At præsertim pro regibus et omnibus rempublicam gercutibus, ut placidam ac quietam sub illis vitam agentes, pietatem faciliùs excolamus, omnemque morum honestatem.

2. Pro regibus, et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate et castitate.

Idem eodem modo explicat divus Thomas.

Quod præcipuè in divo Augustino notandum, quia inde probatur antiquitas Missæ quoad omnes ejus partes.

Pro omnibus hominibus, id est, pro universis et singulis hominibus, ita ut nullum prorsus ab oratione excludamus, quod nota propter sequentia, n. 4.

Sacerdos est quasi totius orbis pater : dignum igitur est ut omnium curam gerat, omnibusque provideat, sicut et Deus, cujus ministerio servit et vice fungitur, ait D. Chrysostomus.

Christianus est Dei filius; Christiani ergo charitas, sicut et Dei Patris sui, extendatur ad omnes : sit *perfectus sicut et Pater cœlestis, etc.*

Ad omnes miseros, id est, ad omnes homines (quis enim hominum non miser?), ad omnes, inquam, miseros extenditur, et patet Dei miseratio : ad omnes igitur miseros, seu homines, extendatur fidelium oratio : oret Christianus pro omnibus et singulis hominibus.

Et hæc est regula ecclesiastica à magistro Gentium tradita quâ utuntur sacerdotes nostri ut supplicent pro omnibus, ait Ambrosianus.

Hâc eâdem regulâ utatur quilibet fidelis : nunc obsecret, nunc petat, nunc gratias agat.

Rursus iterum oret, statimque gratias agat, mox obsecret, hosque omnes mentis et cordis affectus simul misceat et alternet, exemplo Davidis in psalmis.

Hæc itaque in eâdem oratione facienda et sæpius reiteranda.

2. *Pro règibus et omnibus qui in sublimitate.* Gr. dignitate vel eminentiâ, Syr. magnatibus. Ambrosius, qui in sublimiori loco positi sunt.

Pro regibus, etiamsi ethnicis, nec enim alii tunc erant in mundo.

Pro illorum ministris et omnibus quibuscunque qui sub illis rempublicam gerunt, orandum est à Christianis.

Hoc illorum postulat conditio regia quidem dignitas quæ divinæ majestatis est radius et participatio.

Ministerialis etiam quæ regiæ potestatis radius est et emanatio.

At hoc exigit nostrum et totius Ecclesiæ commune bonum : illorum quippe salus est nostra tranquillitas, ait Theophylactus.

Ut quietam et tranquillam vitam...

Id est, ut sub regimine principum rempublicam justè administrantium, vitam agamus pacatam et quietam.

Temporalis nostra et Ecclesiæ pax pendet à pace regnorum ; regnorum autem pax pendet à regimine principum : hinc pro illis et illorum ministris nostrâ interest orare.

Ad nos præterea extenduntur bona et gratiæ quæ pro illis obtinemus à Deo.

Pax regni debet esse regum et magistratuum scopus ; hoc idem à Deo debemus efflagitare.

In omni pietate et castitate.

Explicat Apostolus ad quid pacem optamus, non ad comessationes et ad libidines ; sed ad sacros cœtus faciliùs et frequentiùs celebrandos, et ad mores honestos, probos et pudicos liberiùs et perfectiùs excolendos.

3. Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo,	Etenim (sic pro omnibus orare) in se bonum est, et Deo Salvatori nostro gratum,
4. Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.	Qui vult omnes homines salvos fieri; utque salventur, vult eos ad agnitionem veritatis, id est, Christi pervenire.
5. Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum Homo Christus Jesus,	(Nec id mirum) est; unus enim est omnium creator Deus, unus et Dei et omnium hominum mediator, scilicet, Jesus Christus, Homo (Deus).
6. Qui dedit redemptionem	Qui semetipsum dedit in mortem pro

Gr. καὶ σεμνότητι, non tantùm castitatem significat, sed et morum gravitatem et honestatem.

His itaque duobus nominibus, *pietate et castitate*, omnes externos pietatis actus et omnem morum gravitatem et honestatem exprimit.

Qui actus externi pietatis et honestatis tempore pacis liberiùs exercentur ab Ecclesiâ.

Tempore quippe belli, templa profanantur, sacri cœtus cessant, Dei cultus negligitur, grassantur vitia; cædibus, rapinis et impudicitiis omnia loca replentur.

Cùm ergo à regibus pendeat subditorum pax, et à pace temporali multùm pendeat externum religionis exercitium;

Cùm aliunde corda regum sint in manu Dei;

Hinc ab omnibus fidelibus orandum est pro regibus.

3. *Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo.*

Gr. hoc enim pulchrum et acceptum, etc.

Probat orandum esse pro omnibus hominibus.

Tum quia *hoc*, scilicet orare pro omnibus, in se *bonum est*, utpote charitatis opus; tum quia *hoc*, consequenter, *Deo* gratum et *acceptum est.*

4. *Qui omnes homines vult salvos fieri...*

Probat *hoc*, id est, pro omnibus orare pulchrum et Deo gratum esse, quia, scilicet, hoc Dei voluntati conforme est; ipse enim Deus et Salvator noster *vult omnes homines salvos fieri....* Gr. servari.

Et quia hoc ipse vult, gratum est illi quòd nos idem velimus, idem optemus, et consequenter oremus id quod optat ipse: scilicet, ut omnes convertantur, et propterea ad cognitionem veritatis evangelicæ perveniant, seu, ad fidem in Christum, sine quâ non est salus.

Deus vult omnes homines salvos fieri.

Imitare ergo Deum tuum; illius concorda voluntati; velis quòd omnes salvi fiant: quòd si vis, et ora; quippe volentium est orare. Divus Chrysostomus.

5. *Unus enim Deus, unus, et mediator....* probat Deum velle omnium salutem.

Primò, quia unus et idem est omnium Deus, creator, pater et dominus: omnes ergo homines, utpote, opus suum, filios suos, servos suos, diligit et salvos cupit.

Secundò, quia unus et idem est omnium hominum mediator apud Deum, scilicet Jesus Christus, Homo-Deus, qui mediationis suæ beneficium extendit ad omnes; omnium ergo reconciliationem vult et salutem.

Et ne dubites quin id seriò velit et sincerè.

6. *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.*

omnibus redimendis testimonium (sanè indubitatum) quod tempore destinato dedit, de divinâ voluntate salutis omnium.

semetipsum pro omnibus, testimonium temporibus suis :

Tertiò, his Jesus Christus, Homo-Deus, mediator noster, *semetipsum dedit* in pretium redemptionis omnium hominum, seu pro redimendis atque salvandis omnibus hominibus.

Non redimit auro et argento, sed *semetipsum dedit in ἀντίλυτρον.*

Lytrum, pretium redemptionis, qualecunque sit; antilytrum, pretium vicarium, quo res cum re simili et vicariâ redimitur : vita pro vitâ, caput pro capite.

Hoc fecit Christus, *qui semetipsum dedit* pro nobis, vitam suam pro vitâ nostrâ : vitam Dei pro vitâ hominum; vitam Filii Dei pro vitâ Dei inimicorum.

O ineffabilis dilectio ! ô sanè vera et seria voluntas salutis omnium hominum !

Moyses, cæterique secundarii et ministeriales mediatores, hostias et preces obtulerunt pro iis quorum erant mediatores.

At Jesus Christus, primarius, principalis ac propè unicus mediator noster, semetipsum obtulit hostiam in arâ crucis, pro reconciliandis Deo omnibus hominibus.

Testimonium temporibus suis.

Gr. testimonium temporibus propriis.

Syr. testimonium quod evenit tempore suo.

Correctio romana : testimonium temporibus suis.

Et ita legendum putant Estius, Cornelius à Lapide; ita legerunt Lovanienses.

Sensusque tunc videtur valdè naturalis :

Authenticum sanè et indubitatum testimonium quod, tempore in Scripturis destinato, dedit divinæ suæ erga nos dilectionis, et quod reverà et seriò velit omnes homines salvos fieri.

Hoc quippe probandum suscepit Apostolus, hoc ergo ex dictis concludit.

Quòd si non placeat hæc explicatio, accipe Theodoreti interpretationem :

Testimonium, inquit, vocat passionem, quia omnes prophetas testes habet.

Tempora propria testimonii sunt quæ ad Gal. capite 4, vocantur plenitudo temporis.

DISQUISITIO VERITATIS *in qua verus versuum 4, 5 et 6 sensus sincerè, et sine præventione quæritur.*

Attendo ad Apostoli scopum et ad sermonis contextum.

Primò, asseruit pro omnibus hominibus orandum esse.

Hæc propositio universalis est, et nullam prorsus suscipit exemptionem; nec enim nobis fas est quemquam ab orationibus nostris excludere : hoc fatetur etiam Estius.

Secundò, ut hanc propositionem universalem probet Apostolus, seu ut nos ad illam in praxi redigendam excitet; id est, ut nos excitet ad orandum pro omnibus, affirmat talem orationem bonam esse, et Deo gratam.

Tertiò, hoc ipsum, scilicet orare pro omnibus pulchrum et gratum esse Deo, probat ex eo quòd Deus salvator noster *vult omnes homines salvos fieri*, et propterea vult ut ad veritatis cognitionem veniant.

Affirmans autem Apostolus *quòd Deus vult omnes homines fieri salvos*,

nobis concludendum relinquit quòd, cùm Deum oramus pro omnium hominum salute, divinæ tunc voluntati conformamur, quod Deo gratum et acceptum est.

His omnibus seriò et sincerè attentis, sic ratiocinor :

Si accuratè loquitur Apostolus, siquque rectè probat (quod in dubium revocare nefas) tam latè et universaliter sumit in n. 4 : *Omnes homines*, quàm in n. 1, latè et universaliter sumpsit *pro omnibus hominibus*.

Ideo enim vult Apostolus *pro omnibus hominibus* orari à fidelibus, quia *Deus vult omnes homines salvari*.

Sicut ergo pro omnibus prorsus hominibus, nemine excepto, nobis orandum esse asseruit in n. 1.

Ita et in n. 4 affirmat Deum velle omnes prorsus homines, nemine excepto, salvos fieri.

Hoc ipsum confirmant rationes quibus n. 5 et 6, probat Deum velle omnium hominum salutem ;

Nimirum, quia omnium hominum Deus est ;

Quia Jesus Christus omnium hominum mediator est ;

Et quia hic mediator noster *semetipsum dedit pro omnibus* redimendis hominibus.

Deus enim omnium, nemine excepto, creator est hominum.

Jesus Christus omnium, nullo excluso, mediator est hominum.

Pro omnibus redimendis, nemine excepto, semetipsum obtulit hic mediator Dei et hominum.

Mens D. Pauli. — Mens itaque D. Pauli est, quòd Deus, Salvator noster, velit et omnium prorsus hominum, nemine secluso, salutem, voluntate scilicet antecedente, ut explicabitur infrà.

Illatio qua tres rejiciuntur interpretationes. — Unde infero Apostolicæ menti non convenire tres aliquorum interpretationes.

Primò, interpretationem illorum qui dicunt : *Deus vult salvos fieri omnes homines*, id est, quicunque salvantur.

Secundò, illorum qui dicunt : *Deus vult salvari omnes homines*, id est, omnis generis homines, sive Judæi sint, sive Gentiles, sive liberi, sive servi, sive principes, sive subditi, etc.

Tertiò, illorum qui dicunt : *Deus vult salvari omnes homines*, id est, quamplurimos, et tot, ut aliquo modo dici possent omnes.

Hæ tres, inquam, interpretationes Apostolicæ menti non conveniunt, nisi vera supponatur communis interpretatio quam mox attulimus de voluntate antecedente salvandi omnes homines.

Primò, quia limitant propositionem quam S. Paulus fecit universalem.

Deus vult omnes homines salvos fieri, ait Apostolus.

Nulla est in terminis, nec in mente exceptio, ut visum est suprà ex sermonis Apostolici contextu.

Contra hanc Apostolicæ propositionis universalitatem :

Deus vult tantùm salvandos salvari, ait prima interpretatio.

Deus vult aliquos tantùm ex omni genere hominum salvari, ait secund interpretatio.

Deus vult tantùm quamplurimos salvari, ait tertia interpretatio.

Ecce maximas exceptiones quæ si omninò locum habeant, Apostoli verba, mentem et scopum immeritò coarctant.

Secundò, quia hæ tres interpretationes (seclusâ aliâ quam suprà tetigimus) non modò D. Pauli mentem et scopum non assequuntur : sed ex illis, contra expressissimam Apostoli mentem, sequeretur non esse pro omnibus

hominibus orandum; sed tantùm pro aliquibus, nimirum, pro salvandis tantùm; pro aliquibus ex omni genere, pro quamplurimis.

Hæc sequela manifesta est.

Ex divo Paulo, Dei voluntas circa salutem hominum est ratio nos movens et excitans ad orandum pro omnium hominum salute.

Seu, ideo, secundùm Apostolum, debemus pro omnibus orare, quia Deus vult omnes salvari.

Sed ex primâ interpretatione, Deus vult tantùm salvandos salvari; ergo et pro salvandis tantùm debemus orare.

Ex secundâ interpretatione, Deus vult aliquos tantùm ex omni genere homines salvari; ergo et pro aliquibus tantùm, ex omni genere nobis est orandum.

Ex tertiâ interpretatione, Deus vult quamplurimos tantùm homines salvari; ergo et pro quamplurimis tantùm orare debemus.

Et hoc cuilibet homini S. Paulum attentè legenti ita perspicuum est, ut ipse Estius has tres interpretationes rejiciat tanquam Apostolicæ menti et instituto non congruas.

Quia, inquit Estius, sensum faciunt haud prorsus universalem, ut manifestum est; multos enim homines exceptos relinquunt, et proinde non conveniunt instituto Apostoli, qui docere vult orandum esse pro omnibus hominibus, sine exceptione.

Adde quòd ita dicitur Deus omnes velle salvos fieri, ut etiam addi possit quòd neminem velit perire; nam utrumque conjunxit Petrus apostolus 2. epist. 3, dicens Deum nolle *aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti :* atqui hæc negatio non recipit dictas tres interpretationes : ergo nec illa affirmatio : hucusque Estius, pag. 772, col. 2, circa medium.

Examinatur celebrior interpretatio. — Sed quid dicendum de aliâ interpretatione celebri, ab Estio, quamplurimis, et quidem doctissimis viris, laudata et approbata ? scilicet :

Deus vult omnes homines salvos fieri, id est, Deus dat suis fidelibus servis voluntatem salutis omnium hominum.

Seu, Deus facit ut sui fideles servi velint omnium hominum salutem, et pro eâ laborent et orent.

Itaque, inquiunt, hæc propositio, *Deus vult omnes homines salvos fieri,* est locutio causalis, quâ dicitur Deus velle, vel facere id quod facit, ut nos ipsi velimus et faciamus : sicut Rom. 8, dicitur Spiritus sanctus postulare gemitibus inenarrabilibus, quia facit sanctos ita postulare;

Hanc interpretationem hucusque reveritus sum, quià doctis et sanctis pariter viris usurpatur.

Sed nunc veritatem in semetipsâ quærens, non in hominum auctoritate ;

Nunc, inquam, D. Pauli mentem in suis propriis verbis et argumentis perscrutans, non in alienis ratiocinationibus, aut præjudiciis,

Animadverto hanc interpretationem (nisi nostra priùs adhibeatur) esse à D. Pauli mente alienam; sic enim argumentor.

Mens D. Pauli hæc est : Vult et ordinat ut in Ecclesiâ oretur pro omnibus prorsus hominibus : hoc jam suprà monstratum est.

Ut fideles excitet Apostolus ad orandum pro omnibus prorsus hominibus, affirmat eis quòd hæc oratio Deo grata sit et accepta, utpote divinæ voluntati conformis, quia Deus ipse, qui *Salvator noster est, vult* etiam *omnes homines salvos fieri.*

Mens itaque D. Pauli est, quòd per hoc nostrum votum circa salutem omnium, divinæ conformamur voluntati; hincque Deo grata et accepta est oratio nostra.

Supponit ergo D. Paulus esse reverà in Deo voluntatem salutis omnium, cui nostra voluntas et desiderium circa salutem omnium hominum conformetur.

Quomodo enim hàc in re Dei voluntati conformabimur, nisi reverà sit in Deo voluntas salutis omnium, et nisi id Deus in seipso velit?

Addo : Ex D. Paulo voluntas Dei circa salutem omnium, est regula nostræ voluntatis circa eamdem omnium salutem : nostram ergo voluntatem præcedit, sicut regula regularum : est ergo reverà in Deo talis voluntas, antequam sit in nobis.

Addo rursus : Paulus hàc Dei voluntate salutis omnium utitur tanquam medio et motivo, quo nostram excitet et moveat voluntatem ad orandum pro omnium salute.

In mente ergo divi Pauli hæc Dei voluntas non est ipsa fidelium volitio, ut à Deo, exercitata, cùm è contra hæc Dei voluntas sit quid nostram voluntatem excitans, movens, et consequenter, eam præcedens, et ab eâ prorsus distinctum.

Denique, ex D. Paulo, placet Deo nostra pro omnium salute deprecatio, quia Deus vult omnium prorsus hominum salutem.

Sicut ergo hæc Dei complacentia, circa nostram orationem, est reverà Dei et in Deo : ita et Dei voluntas de salute omnium est reverà Dei et in Deo.

Quomodo enim Deus sibi complacebit circa quidquam, nisi in seipso? et quomodo complacebit sibi in seipso ob nostras pro omnium salute deprecationes, nisi reverà velit in seipso omnium salutem?

Sed ut clariùs pateat hanc interpretationem à divi Pauli mente alienam : hàc interpretatione gratis admissâ, reflectamus ad sensum quem format.

Orate pro omnium prorsus hominum salute.

Quare? quia hoc Deo gratum.

Unde nosti hoc Deo gratum?

Quia *Deus vult omnes salvari*, id est, Deus vobis dat voluntatem salutis omnium.

Quænam est vis hujus argumenti tui?

Excitas ut velim, quia Deus dat mihi velle.

Si dat velle, ut supponis, reverà volo, et infallibiliter volo; frustrà igitur hortaris ut velim quod, ex te, jam volo, cùm Deus mihi dederit velle.

Nullum et inutile redditur argumentum Apostoli per talem interpretationem : est itaque ab ejus mente aliena.

Præterea, ab Apostolo sic interpretatio quæri posset :

Unde nosti quòd Deus talem mihi voluntatem dederit?

Nec enim illam in me sentio, imò mens et voluntas mea repugnat orare Deum pro infideli, pro idololatrâ, pro fidelium persecutore, pro tyranno, pro homine pessimo, vitiis corrupto, et penitùs perdito.

Ad quid prætereà Deum orabo pro homine quem Deus ipse videtur reverà deseruisse?

Unum tantummodo potest ad id me movere.

Nimirùm, si sciam quòd Deo placitura sit hæc oratio mea, utpote qui vult etiam istius hominis pessimi salutem, quia scilicet, Deus omnium hominum creator, *vult omnes* omninò *homines salvos fieri.*

Et hinc redditur vis et robur Apostoli argumento.

Orate pro omnibus hominibus, quia hoc Deo gratum, utpote ejus voluntati conforme : ipse enim Deus, omnium hominum creator, *vult omnes* omninò *homines salvos fieri.*

Conclusio. — Cùm omnes supradictæ interpretationes (nisi nostra vera supponatur) sint à D. Pauli mente alienæ, illiusque infrigant argumentum, quod à simplici et litterali verborum sensu totam vim suam habet.

Concludo simpliciter et ad litteram credendum esse D. Paulo, Gentium Apostolo, veritatisque doctori, formaliter et expressè dicenti :

Deus vult omnes homines salvos fieri.

Credendum et D. Petro, Apostolorum principi, Ecclesiæ fundamento et veritatis columnæ, confirmanti Paulum et quasi explicanti.

Deus vult omnes homines salvos fieri, ait Paulus.

Nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti, ait D. Petr. secundæ epist. cap. 3, n. 9.

Ecce veritatem eamdem, propositionibus æquè universalibus, tum affirmativis, tum negativis, à duobus præcipuis Apostolis formaliter expressam, et multis à D. Paulo rationibus probatam, n. 5 et 6.

Utquid dubitamus ?

Quia, inquis, magnæ hinc difficultates oriuntur.

Fateor : sed primò, an minores oriuntur ex hujus veritatis opposito ?

Secundò, an propter difficultates ex aliquâ veritate nascentes, licet de eâdem veritate formaliter et expressè revelatâ dubitare ?

Quot, quæso, difficultates ex mysterio sanctissimæ Trinitatis ! quot ex mysterio sanctissimæ Incarnationis ! ex mysterio sanctissimæ Eucharistiæ ?

Has omnes superamus, quia hæc mysteria formaliter in Scripturis sunt revelata.

Sic et superandæ difficultates ex hâc veritate nascentes, quia ipsa expressè revelata.

Et sanè, licèt inextricabiles ex eâ difficultates orirentur, mallem ingenii mei imbecillitatem fateri (quæ divinæ voluntatis immensitatem non potest attingere, multò minùs comprehendere) quàm veritatem ita formaliter expressam et probatam à D. Paulo, et confirmatam à D. Petro, aut denegare, aut alienis interpretationibus detorquere.

Sed non sunt hujusmodi difficultates quæ hìc possent objici, et quas tamen scholasticis relinquo solvendas : quia hìc locus non est disputandi, sed mentem D. Pauli in suis verbis agnoscendi.

Agnoscamus itaque veritatem, et ipsa bene nota difficultatum tenebras dissipabit, modumque nobis præbebit veritatem cum veritate conciliandi.

Veritates in sancti Pauli verbis inclusæ. — Prima itaque veritas in verbis D. Pauli nobis revelata hæc est :

Deus, utpote omnium hominum creator, sincerè et seriò *vult omnes homines salvos fieri.*

Secunda, Deus omnium hominum creator, ita seriò et sincerè vult omnium hominum salutem, ut propterea Filium suum unigenitum Jesum Christum, Deum et hominem, eis omnibus dederit salutis mediatorem.

Tertia, Jesus Christus, Filius Dei, Homo-Deus, hominumque cum Deo mediator et reconciliator, ita sincerè vult omnium hominum reconciliationem et salutem, ut semetipsum dederit pro omnibus redimendis hominibus, Deoque reconciliandis.

Quarta veritas in præcedentibus inclusa :

Per et propter hunc omnium hominum Redemptorem, Deus gratiam suam, sacramenta et alia media ad salutem necessaria, omnibus subministrat hominibus.

Explicatur hæc Dei voluntas. — Hinc, ad explicandas et solvendas difficultates,

Collige quòd hæc voluntas non sit tantùm signi et extra Deum, quâ scilicet Deus omnibus hominibus proponit doctrinam Evangelii et præcepta salutis ;

7. In quo positus sum ego prædicator et apostolus (veritatem dico , non mentior), doctor Gentium in fide et veritate.	Ad quod testimonium publicandum , ego constitutus sum prædicator et Apostolus (sincerè loquor et ex conscientia) , quia doctor sum et præco destinatus præcipuè Gentibus in fide et veritate instituendis.
8. Volo ergo viros orare in	Volo igitur et opto ut in quavis Eccle-

Sed etiam beneplaciti voluntas , et in Deo ; quà scilicet Deus verè, sincerè et serio vult et cupit omnium hominum salutem; imò et ex parte suâ efficaciter.

Quòd non sit signi tantùm , patet ex eo quòd si significaret tantùm Deus se velle omnium hominum salutem, quam tamen reverà non vult in se , simulatè et dolosè ageret Deus : quod impium cogitare.

Est ergo voluntas beneplaciti , non absoluta : aliàs omnes salvarentur : Sed ex hypothesi quòd ipsi velint , ope gratiæ , præstare quæ ab ipsis ad salutem requiruntur.

Hæc voluntas Dei dicitur efficax ex parte Dei ; quia Deus per eam , et Christum dedit Salvatorem , et media ad salutem necessaria suppeditat.

Non est tamen totaliter efficax et completa; sed incompleta , et ex parte Dei tantùm efficax.

Hanc voluntatem divus Chrysostomus vocat primam, et post ipsum Theophylactus ait : Prima voluntas Dei est quòd nemo pereat. Secunda voluntas est , ut impii pereant : in epist. ad Ephes. c. 1, n. 6.

D. Damascenus , et post ipsum, theologi vocant hanc voluntatem antecedentem. Ita etiam Theophylactus ibidem.

Quia antecedit omnem prævisionem bonorum aut malorum operum hominis.

Posset dici naturalis voluntas Dei , quia manat ex Deo tantùm , qui de suo bonus.

Satisfit objectioni. — At , inquies : Si reverà *Deus vult omnes homines salvos fieri* , ad quid illum orare?

Resp. ut opere compleat quod vult, ut rebelles etiam compellat hominum voluntates , earumque duritiam vincat.

Instabis : Satiùs videretur homines excitare ad volendum, quàm Deum exorare.

Resp. utrumque faciendum ; quia salus à Deo et ab homine. Vide dicta ad Philip. c. 2, n. 13.

A Deo , inquam : hinc orandus ut det id sine quo nulla salus , gratiam scilicet.

Ab homine autem : hinc excitandus , ut humiliter et sedulò divinæ gratiæ cooperetur ; seu , sicut ait Apostolus, ut cum metu et tremore suam salutem operetur : loco citato.

Qui enim fecit nos sine nobis, non salvabit nos sine nobis. D. August.

7. *In quo positus sum...*

Ad quod testimonium de Christi charitate et de Dei voluntate toti mundo publicandum, ego constitutus sum *Apostolus et prædicator.*

Veritatem dico , et non mentior.

Hoc addit ad obstruendum os eorum qui ejus apostolatum negabant.

Sincerè loquor et ex conscientiâ, quia *doctor* sum et præco, destinatus præcipuè Gentibus *in fide et veritate docendis.*

Et ut talis, volo, precor , ut orent viri , etc.

8. *Volo ergo viros orare in omni loco.*

sia orent viri, levantes ad cœlum manus à sorde peccati mundas, et corda ab odio et discordia pura.

omni loco, levantes puras manus, sine irâ et disceptatione.

Redit ad id quod n. 1. inchoavit, et postquam docuit orandum, et quidem omnibus modis, et pro omnibus hominibus;

Nunc pergit docere à quibus, ubi, et quomodo sit orandum.

A quibus orandus est Deus? a viris pariter et à mulieribus. *Volo viros... similiter et mulieres...*

Oratio est alimonia mentis : hinc virorum et mulierum animæ tam necessaria, quàm cibus eorum corpori.

Par utrique sexui necessitas orandi (*Volo igitur, etc.*) : una natura, una et gratia.

Ubi orandum? *in omni loco.*

Per Christum tota terra sanctificata est, omnisque locus oratorium factus.

Quoniam Christus adveniens expiavit universam terram, nobis omnis locus oratorium factus est, ait August. serm. 130. in parasc. de cruce et latrone.

Hinc præcipit Apostolus orare ubique.

Nobis itaque licet in omni loco orare.

Sed quia hìc agitur de publicis precibus, et præcipuè de sacrificio et synaxi, ut aiunt omnes interpretes, et ut manifestum est ex habitu decenti et ornato quem Apostolus requirit in mulieribus : quid enim refert quo habitu orent in cubiculis?

Hinc *in omni loco*, intellige publicis precibus dicato, seu in quâvis ecclesiâ, seu potiùs oratoriis.

Tunc enim nondum erant ecclesiæ, sed fideles conveniebant quò poterant.

His autem verbis affirmat illis Paulus, quòd eorum preces non minùs gratæ essent Deo in quocunque loco precibus dicato, seu oratorio, quàm si in templo Jerosolymitano factæ fuissent : vult ergo ut ad orandum conveniant ubi poterunt, eritque commodum orare.

Quomodo orabunt viri?

Levantes ad cœlum *manus puras*, non aquâ lotas; sed cupiditate, rapinâ, cædibus mundas. Chrysostomus.

Levatio manuum significat cordis elevationem, ait divus Thomas; hùc cæremoniâ auxilium ab alto petitur.

Proprium erat sacerdotum veteris Testamenti levare manus.

Hoc autem Apostolus vult fieri ab omnibus Christianis, quia omnes sunt sacerdotes, ait Theodoretus : *Regale sacerdotium.*

Sine irâ et disceptatione.

Mundum sit et cor ab irâ et inimicitiâ.

Quia viros nominavit, vitia excludit in viros magis cadentia.

Disceptatione. Gr. διαλογισμοῦ.

Latini interpretantur disputatione, seu discordiâ cum fratribus.

Juxta quos sensus est : pacificus sit animus, sine odio et disputatione; hocque conforme est rationi Dominicæ; *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos, etc.*

Orationis fructus est reconciliatio cum Deo : huic autem reconciliationi cum Deo nihil sic obest ac discordia cum fratribus; hinc sine odio et discordiâ orandum.

9. Similiter et mulieres in habitu ornato, cum verecundiâ et sobrietate ornantes se, et non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosâ :	Similiter precari volo mulieres in habitu mundo et decenti, qui pudorem et modestiam redoleat; non cùm tortis, seu calamistratis capillis, non auro, aut pretiosis lapidibus ornatas, vel splendidis vestibus indutas;
10. Sed quod docet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.	Sed bonis operibus, sicut decet mulieres pietatem professas, seu christianas.

Divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, versio arabica, æthiopica, etc. interpretantur diffidentiam, hæsitationem.

Glossa etiam apud D. Thomam : ut non disputemus contra Deum, increduli verbis ejus.

Grotius etiam : duo sunt quæ maximè preces Deo ingratas faciunt, odium adversùs fratrem, quod hic iram dixit, et dubitationem de Dei promissis.

Hi omnes volunt quòd oremus sine odio in fratrem, et sine diffidentiâ in Deum; sed cum fiduciâ, juxta D. Jacob. 1 : *Postulet in fide nihil hæsitans.*

9. *Similiter et mulieres.*

Quomodo orabunt mulieres?

Similiter precari volo, puris manibus, sine odio et disputatione.

Sed præter hæc, viris et mulieribus communia,

Volo ut honestè et modestè sint ornatæ.

Syrus, in habitu casto vestimenti, cum verecundiâ et pudicitiâ sit ornatus earum.

A mulieribus removet vitia muliebria : pleræque enim peccant nimio corporis ornatu : vult habitum illarum mundum quidem esse, sed non luxuriantem, sed qui castitatem redoleat.

In habitu. Gr. ἐν καταστολῇ, tunicam undique honestam, compositam significare voluit, ait D. Chrys.

Habitum longiorem dicit, hoc est, ut undique vestiantur et contegantur, et ne impudenter detegantur. Theophylactus.

Ornato. Per ornatum non intelligit exquisitum, sed moderatum. D. Chrysostomus.

Habitus itaque illarum sit mundus, id est, modestus et decens.

Cum verecundiâ et sobrietate ornantes se. Pudor et modestia sint illarum ornamenta.

Volo igitur mulieres orare in habitu modesto, qui honestatem et castitatem redoleat.

Sed *non in tortis,* seu calamistratis *capillis.* Non se comant.

Non in auro......... Nec aurum, nec margaritas gestent, nec pretiosis ac splendidis vestibus induantur.

10. *Sed quod decet mulieres.....*

Sed bonis operibus ornatæ, sicut decet mulieres pietatem professas, id est, christianas.

Vel : ut decet mulieres profitentes, non linguâ tantùm, sed et operibus bonis, pietatem.

Observationes morales. — Contra luxum mulierum in templo, vide D. Joannem Chrysostomum hic :

Mulier in silentio discat, cum summâ submissione.

Docere autem in Ecclesiâ mulieri non permitto, nec ullam in virum auctoritatem exercere; sed eam silentium servare volo.

11. Mulier in silentio discat cum omni subjectione.

12. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum; sed esse in silentio.

Deum precatura pergis, et ornamenta aurea circumfers, flavosque crines, et ipsos auro compositos?

An verò saltatura ad ecclesiam pergis? numquid hìc nuptias et lasciviæ oblectamenta conquiris? num ut tui spectaculum præbeas advenisti? num tibi nunc instruendus est thalamus, etc.?

Accessisti ut Deum pro peccatis tuis depreceris, etc.: non iste supplicis habitus.

Quo enim pacto potes ingemiscere, etc., quæ eo ornatu compta procedis? Nam etsi lacrymas fuderis, risum cernentibus hujusmodi lacrymæ movebunt, etc.

Est enim scena quædam atque simulatio, si ex eodem animo ex quo tanta sumptûs magnificentia tantaque ambitio prodit, inde etiam lacrymas profundi viderint.

Amputa omnem hujusmodi simulationem, circumcide abs te omnem illum scenæ atque histrionum gestum: *Deus enim* profectò *non irridetur.*

Eumdem ibidem vide contra mulieres quæ purpurisso vultum inficiunt, stibio oculos pingunt, etc.

Vide e contra eas quæ vilibus quidem pannis induuntur, sed in veste etiam nigrâ nimium magnâ arte quærunt ornatum.

Si vanitas, si luxus, si ornamentorum amor tantum sit in mulieribus vitium, quantò majus in viris?

Fateamur, necesse est, sumptuositatem, luxum, ornatuum amorem nimium, in quibuscunque sint, christianismo esse opposita et orationis spiritui contraria.

Christianismus est humilitatis, pœnitentiæ et mortificationis status: est quippe Christi imitatio.

Quid ergo ei plùs oppositum quàm amor mundi, pomparum quibus in Baptismo fit renuntiatio?

Compunctio, pœnitentia, annihilatio coram Deo, sunt animæ ad bonam orationem dispositio, et quasi orationis spiritus.

Huic spiritui quid magìs contrarium quàm superbia cordis, ornatus corporis, mollities utriusque.

Conteratur igitur cor, sacco et cinere induatur corpus: saltem utrumque sit humile, pœnitens, humiliatum; sicque humiliati et compuncti, Dei misericordiam supplices oremus.

11. *Mulier in silentio discat...*

In ecclesiâ doctores audiendo, in domo maritum interrogando, ut 1. Cor, 14, n. 34.

In templo antem nihil debet interrogare, sed omninò silere; nihil loquatur in ecclesiâ. *Turpe est illi loqui,* 1. Cor. 14, n. 35.

12. *Docere autem mulieri non permitto neque dominari in virum...*

In ecclesiâ docere non potest mulier, nec ullam ubicunque in virum auctoritatem sumere.

Domi tamen docere potest et debet puellas, filios; imò et Prisca docuit

13. Adam enim primus formatus est,	(In virum non dominetur) quia Adam (ut pote præstantior et dignitate prior) primus formatus est ;
deinde Eva.	Deinde Eva (ex Adamo et propter Adamum).
14. Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in prævaricatione fuit.	(Non doceat mulier) quia ut imbecillior et deceptioni magis obnoxia, fuit à serpente in prævaricatione divini præcepti decepta : Adam autem non fuit à serpente deceptus (sed ab uxore allectus).

Apollinem, Act. 18, n. 26; et mulier fidelis virum infidelem, 1. Cor. 7, ait Theophylactus.

13. *Adam enim primò formatus est.*

Duo sunt in versu præcedente, scilicet, mulieri docere non permitto, et eam in virum dominari nolo.

Hinc duæ in hoc sequenti versu rationes utrique asserto, ordine tamen inverso correspondentes.

Non dominetur in virum, quia vir est illâ præstantior, ut patet ex utriusque formatione.

Adam enim prior formatus est, Eva posterior ;

Adam non propter Evam, neque ex Evâ; sed Eva propter Adam et ex Adam;

Ergo non se præferat viro, cui Deus primatum dedit, quemque hoc signo præstantiorem declaravit.

14. *Et Adam non est seductus.*

Non doceat mulier, quia ipsa seducta fuit; *Adam verò non fuit* à serpente *seductus.*

Quasi diceret : Ipsa est mente imbecillior, et errori atque deceptioni nimis obnoxia ; ut patet ex eo quòd fuit à serpente seducta.

Non doceat ergo eum qui vigore mentis præstat ei, quique deceptioni minùs est obnoxius : ut patet ex eo quòd à serpente non fuit seductus, imò nec aggressus.

Nota litteralis.— Peccavit uterque Adam et Eva ; sed adverte discrimen in Scripturis notatum, et quod hìc exprimit Apostolus :

Adam non est seductus, mulier autem seducta.

Eva peccavit seducta, *serpens decepit me*, credidi serpenti dicenti : *Nequaquam moriemini.*

Hocque credens, putavit vel quòd in Dei præcepto aliquod lateret mysterium, vel quòd verborum Dei sensum nec ipsa, nec maritus suus essent assecuti :

Et ita seducta, fructum pulchrum visu et gustu suavem comedit, virumque suum blanditiis suis ad comedendum induxit.

Non sic Adamus : ipse enim à serpente *non fuit seductus*, à quo nec fuit aggressus; neque etiam ab Evâ propriè deceptus fuit, quæ non fallendi animo, sed seducta et decepta, fructum obtulit.

Peccavit itaque tum inordinato conjugis amore, tum quâdam superbiæ titillatione et excellendi libidine;

Cùmque potuisset facilè hos motus inordinatos reprimere, sponte permisit eos in se suboriri et prævalere.

Quibus tandem victus, delicias que suas contristare nolens (ut ait divus Augustinus), uxori roganti et blandienti morem gessit, et contra Dei præceptum comedit, sciens quidem se peccare, sed divinæ severitatis inexpertus, credens quòd ei facilè remitteretur, ait D. Thomas.

Salvabitur autem mulier, per piam liberorum educationem, si permanserit constans in fide, in charitate, in sanctitate et morum sobrietate.

15. Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, et dilectione, et sanctificatione, cum sobrietate.

Hinc infert Apostolus : Non doceat illa, utpote errori magis obnoxia, quæque legem Domini tam malè interpretata, virum et omnes filios suos in peccatum pertraxit.

Semel docuit mulier, et cuncta pervertit : idem ultra non doceat. D. Chrysostomus.

15. *Salvabitur autem per filiorum generationem...*

Quia vetuit mulieri loqui, nunc eam consolans, tradit ei quòd doceat.

Quasi diceret : Sileat ergo mulier, subjiciatur; non deerit tamen illi pia occupatio.

Salvabitur per filiorum educationem, si illos benè instituat atque doceat.

Loquitur hìc conjugatis, quales erant pleræque, easque docet officium quo salvari debeant.

Virginibus autem sua privilegia reservat, de quibus egit 1. ad Cor. c. 7.

Ex divo Thomâ *per*, non dicit causam, sed non repugnantiam, estque sensus : mulier *salvabitur*, etsi incedat *per generationem filiorum ;* id est, etsi nubat et non sit virgo.

Si filios bene educaverit, et ipse in fide *permanserit.*

Si permanserit in fide.

Si Evæ exemplum non sequatur, nec se à Satanâ seduci permittat, sed constans permaneat in fide Christi, in charitate Dei et proximi, in sanctitate morum et sobrietate, seu temperantiâ cupiditatum, in matrimonio scilicet, seu, si legitimè in matrimonio conversetur. Ita Theophylactus.

Plerique legunt in plurali, *si permanserint.* Divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Græc., Syr., Arab., Æthiop., multi etiam latini.

Jamvero bipertiuntur : aliqui enim volunt illud plurale ad filios referri; sitque sensus :

Si filios educet, et, quantùm est in se, curet ut filii *permaneant in fide, etc.*

Alii referunt illud ad mulierem in genere, seu quæ sic sumpta, æquivalet plurali.

De communi mulierum naturâ, ait Theodoretus.

Parum refert quomodo sumatur; cùm tamen sensus primò allatus sit valdè naturalis, nostraque versio à romanis correctoribus non sit immutata, huic adhæreo.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 2. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Dei minister plenè persuasus quòd *Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere, cap.* 1, n. 15, *et quòd Deus vult omnes homines salvos fieri*, hujus secundi capitis, n. 3.

Omnibus modis oret :

Nunc peccatorum remissionem obsecrans;

Nunc gratiæ largitionem petens;

Nunc liberationem à malis et bonorum concessionem postulans;

Nunc pro beneficiis acceptis gratias agens;

Præsertim verò sacrificium redemptionis hominum, quod ita propitiatorium est, ut impetratorium simul sit et eucharisticum, frequenter et quasi jugiter offerens.

Pro omnibus omnino hominibus, quia, ut sacerdos, quasi totius orbis est pater.

Speciatim autem pro regibus et omnibus in dignitate constitutis, ut sub illis quietè et pacificè Deo serviamus.

Meminerit ergo sacerdos se ad hoc, scilicet ad orandum et ad sacrificandum pro omnibus, constitutum esse sacerdotem, Dei et hominum mediatorem, n. 7.

Secundo. — Quia oratio omnibus est necessaria, et totius est Ecclesiæ orare;

Sacerdos, Dei minister, doceat omnes, et viros et mulieres modum ubique, ac præsertim in ecclesiis orandi.

Curet ergo ut viri orent purè, manibus et corde mundis, n. 8.

Ut mulieres præterea orent modestæ, verecundiâ et pudicitiâ ornatæ, n. 9, 10.

Sacerdos et populus sic purè et humiliter orantes, et quasi manu factâ, ambientes thronum gratiæ Dei, misericordiam consequentur.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

Agitur de ordinatione ministrorum.

Primò, quales in episcopo requirantur dotes, ℣. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

Secundò, quales in diacono, ℣. 8, 9, 10, 12, 13.

Tertiò, quales in eorum uxoribus, ℣. 11.

Denique, Timotheum monet, ut juxta præcepta sibi tradita, gubernet Ecclesiam Dei quæ est veritatis columna, ℣. 14, 15.

Quæ sit autem hæc veritas explicat ℣. 16, brevi, sed distinctâ incarnationis Dominicæ expositione.

CAPUT TERTIUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
FIDELIS sermo : Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat,	CERTA et indubitata res est, quòd si quis episcopatum desiderat, præclarum optat ministerium.

CAP. III. 1. *Fidelis sermo...*

Hæc verba D. Chrysostomus et Theophylactus referunt ad ultimò dicta, in præcedenti capite; sed meliùs ad jamjam dicenda referuntur, ob rationem statim dicendam.

Timotheus erat non solùm Ephesiornm episcopus, sed et omnium totius Asiæ Ecclesiarum archiepiscopus et primas, et cui incumbebat cura Episcopos et ministros per singulas urbes instituendi et ordinandi.

Hinc illum Apostolus instruit de episcoporum et aliorum ordinandorum qualitatibus.

Et quia res hæc est maximi momenti et ad omnes in Ecclesiâ, per universum mundum usque ad consummationem seculorum, ordinandos pertinens :

Hinc Apostolus vult omnes ad ea, quæ circa rem hanc jam dicturus est, attentos esse : et propterea utitur consueta sibi, in rebus majoris momenti, præfatiuncula.

Fidelis sermo, id est, verissimus, ideoque attentè audiendus et fideliter amplectendus; seu veritas certa est et fide digna.

Seu, verissimum est et omni fide dignissimum quod jam dicturus sum.

Etsi vera sint et indubitata quæcunque nobis à Spiritu sancto revelantur, quò tamen utiliora sunt et scitu magis necessaria, eò etiam sunt fide et attentione digniora.

Hinc in sacris scripturis variæ sunt locutiones quibus aliquorum revelatorum veritas præcipuè commendatur, v. g., Apoc. 22. *Hæc verba fidelissima sunt et vera* : ita et apud D. Paulum hìc et alibi in rebus gravioris momenti, vel in re fidei, vel in opere ministerii : *Fidelis sermo...*

Si quis episcopatum...

Επισκοπὴ significat omnem in genere inspectionem; hìc autem inspectionem in Ecclesiam, seu super Ecclesiam, seu præfecturam, prælaturam, cui incumbit ex officio animarum sibi subditarum saluti assiduè vigilare.

Sensus itaque est : si quis inspectionem in alios, seu munus et onus aliorum saluti gnaviter invigilandi, et pro eâ indefessè allaborandi, desiderat;

Is καλὸν, *bonum*, pulchrum, præclarum,

Εργον, *opus*, munus, officium, functionem et ministerium optat.

Sed arduum sanè et maximè periculosum, ut patet ex ipso nomine et officio inspectionis seu superinspectionis, ἐπισκοπῆς.

OBSERVATIONES LITTERALES. — Duo sunt in episcopatu, honor et onus, dignitas et opus.

Videns ergo D. Paulus quia et suo forsan tempore nonnulli episcopatum, ob dignitatem et honorem, desiderabant;

At certè spiritu prophetico prævidens quòd in Ecclesiâ multi futuri erant qui, episcopatum nescientes, illum erant appetituri, ob ea quæ ipsum circumstant et subsequuntur;

Hinc de episcopis acturus, ante omnia exponit quid sit episcopatus, ut sciant omnes quid sit episcopatum desiderare.

Exponit autem quid sit illa prælatura, ipso nomine :

Ἐπισκοπή, inspectio, munus et onus inspiciendi, invigilandi, laborandi, etc.

Episcopatus ex eo dicitur, quòd omnes inspiciat, cunctaque speculetur, ait D. Chrysostomus.

Episcopatus nomen est operis, non honoris, ait D. Augustinus, deductum ab Ἐπίσκοπεῖν, superintendere; ut intelligat, non se episcopum esse, qui præesse dilexerit, non prodesse. August. lib. 10. de civitate Dei, cap. 19.

Exponit etiam quid sit illa prælatura, dicendo quòd sit opus, seu onus operandi et laborandi.

Munus proponit, sed per opus exponit, ait divus Chrysostomus, *bonum opus.*

Si quis ergo episcopatum, superinspectionem, munus in alios inspiciendi, et pro eorum salute continuè laborandi desiderat ;

Bonum opus quidem *desiderat*, aliorum scilicet utilitatem,

Sed opus difficultatibus et periculis plenum, ut patet ex nomine et officio inspiciendi, cum onere rationem de animabus reddendi.

Non dicit, qui episcopatum desiderat, bonum desiderium habet, sed *bonum opus*, scilicet *utilitatem plebis*, ait divus Thomas.

Observationes morales. — Itaque, tantùm abest ut his verbis Apostolus ambitioni faveat, quinimo illam, si bene perpendantur, omnino reprimit.

Episcopatus, prælatura, inspectio, est munus et onus in alios inspiciendi et invigilandi.

Labor igitur et opus est.

Episcopatum ergo desiderare, est opus arduum et laborem maximè periculosum optare.

Ipsâ itaque nominis et muneris episcopalis expositione D. Paulus dicit implicitè quod verbis expressis concilium Tridentinum docet; scilicet episcopatum onus esse angelicis etiam humeris formidandum.

Quia nimirum munus est, onus et cura inspiciendi, vigilandi, laborandi continuè et assiduè circa æternam animarum sibi subditarum salutem : de quibus rationem Deo redditurus est episcopus, animam pro animâ.

Dicit et consequenter temerarium et præsumptuosum esse hoc opus et onus, licèt in se bonum, ambire, appetere, cùm sit sese aliorum salutis sponsorem et vadem spontè et ultro reddere, cum propriæ salutis periculo.

Dicit et consequenter tale munus suscipiendum non esse, nisi impositum, ut ait D. Thomas; et urgente Ecclesiæ necessitate, ut dixit D. Augustinus.

Dicit et eis quibus sic imponitur, quo animo debeant hoc munus et onus suscipere; scilicet, ut inspiciant, vigilent, laborent, ministrent, etc. utque martyrium subeant.

Tempore D. Pauli episcopatus non tam erat honor, quàm ingens labor, et proximus ad martyrium gradus.

Ut enim ait D. Hieronymus, quisquis plebibus præerat, primus ad martyrii tormenta trahebatur : tunc ergo fuit laudabile episcopatum quærere, quando per hoc non dubium erat ad supplicia braviora pervenire. D. Hieron.

Nunc verò, mutatis temporibus, et res mutatæ sunt : episcopatus ingens est honor, magna dignitas, copiosis stipata proventibus et divitiis; hinc illius appetentia plerumquè honoris et divitiarum cupiditas est. Fugiendus itaque, non appetendus episcopatus.

Sic tamen fugiendus, ut si imponatur, tunc exstincto omni cupiditatis instinctu, consulatur charitatis genius, quo saltem cordis martyrium quæ-

ratur, per sollicitudines, per opus et laborem, per omnia ministeria quibus animarum sibi subditarum saluti allaboret, totusque incumbat episcopus.

Quæstio moralis. — Sed, inquies, cùm ex D. Paulo episcopatus sit *bonum opus*, nonne hoc *bonum opus* licite desiderari potest? seu nonne hujus operis boni desiderium bonum est?

Respondeo cum D. Thomâ tale desiderium videri maximè præsumptuosum. Propria refero verba:

Ille bene episcopatum desiderare posset, cujus facultas episcopatui esset proportionata: ad hoc autem nullus est idoneus; quia prælatus, secundùm gradum et convenientiam, debet omnes alios excedere omni conversatione et contemplatione, ita ut in respectu sui alii sint grex: et hanc idoneitatem de se præsumere est maximæ superbiæ.

Aut ergo appetit circumstantias, et tunc nescit quid appetat quia non est hìc episcopatus: vel ipsum opus appetit, et hoc est superbiæ, et ideo non est accipiendum nisi impositum. D. Thomas, hìc.

Hoc idem distinctiùs et fusiùs docet et probat secunda secundæ quæst. 185. n. 1.

Tria in episcopatu possunt considerari: unum quod est principale et finale, scilicet, episcopalis operatio, per quam utilitati proximorum consulitur.

Aliud, scilicet, altitudo gradûs, quâ episcopus super alios constituitur.

Tertium, quod se consequenter habet ad ista: sicut reverentia, honor, sufficientia temporalium.

Appetere episcopatum ratione circumstantium bonorum, manifestè est illicitum, et pertinet ad cupiditatem vel ambitionem.

Appetere autem episcopatum ob gradûs celsitudinem, est præsumptuosum.

Sed appetere proximis prodesse, est secundùm se laudabile et virtuosum.

Verùm, quia, prout est episcopalis actus, habet annexam gradûs celsitudinem, præsumptuosum videtur quòd aliquis præesse appetat, ad hoc quòd subditis prosit, nisi manifestâ necessitate imminente. Ita sanctus Thomas.

Et hæc angelici doctoris responsio conformis est D. Augustini doctrinæ, quem citat.

De August. lib. 19. de civit. Dei, cap. 19 de episcopali dignitate loquens, dixit absolutè:

Locus superior, sine quo regi non potest populus, etsi ita teneatur atque administretur, ut decet, tamen indecenter appetitur.

De opere autem episcopali dicit, non appetendum, sed, urgente Ecclesiæ necessitate, si imponitur, suscipiendum.

Otium sanctum quærit charitas veritatis; negotium justum suscipit necessitas charitatis; quam sarcinam si nullus imponit, percipiendæ atque intuendæ vacandum est veritati: si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem. D. Augustinus suprà citatus.

Cæterùm, sub nomine episcopatûs D. Paulus et presbyteratum comprehendit, quia presbyteris idem munus incumbit vigilandi, docendi, etc. licèt circa pauciores.

Hinc Syrus: si quis presbyteratum desiderat.

Eosdem, inquit Theodoretus, olim vocabant presbyteros et episcopos: eos autem qui nunc vocantur episcopi Apostolos nominabant: procedente verò tempore, apostolatûs nomen reliquerunt iis qui verè erant Apostoli: episcopatûs autem appellationem imposuerunt iis qui olim vocabantur Apostoli.

Itaque parochi et presbyteri, quibus inest animarum salutis cura, sunt

Oportet autem ut Episcopus sit vitæ prorsus irreprehensibilis, non bigamus, sit sobrius, et consequenter vigilans, pru-

2. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, pru-

etiam ex officio inspectores, de quibus, servatâ proportione, intelligenda sunt quæ suprà.

2. *Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse.*

Incipit conditiones in episcopo requisitas indicare, ac primò, quod vitæ sit prorsus irreprehensibilis, seu de quo nulla fieri possit justa querela.

Irreprehensibilis : hoc unico verbo genus omne virtutis expressit, ait D. Chrysostomus.

Irreprehensibilis, id est, omni virtute conspicuus, ut neque illum alii, neque ipse se ipsum reprehendat. Theophylactus. Hujus rei ratio hæc est : Episcopus Christi repræsentator est : Christus enim primus est nostrarum animarum episcopus; princeps est pastorum : Christi itaque sanctitatis et innocentiæ particeps esse debet, sicut et sacerdotii.

Sicut ergo Christus, pontifex noster, est *innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus ;* ita episcopus sit *irreprehensibilis*, seu, ut ait Syrus, in quo nævus non reperiatur.

Hoc postulat ejus dignitas, seu Christi repræsentatio.

Hoc postulat et munus, seu officium docendi, regendi, etc.

Indecens est si reprehensibilis sit reprehensor. Divus Thomas.

Non decet hujusmodi regere, sed regi. D. Chrysost.

Quem ab episcopatu appetendo non deterruit onus ministerii, onus scilicet invigilandi et rationem de animabus Deo reddendi,

Hunc deterreat sanctitas in ministro requisita.

Oportet ut sit irreprehensibilis, id est, à vitio et ab omni malâ suspicione liber, ut sit omni virtute conspicuus, ut sit solis instar, qui suo fulgore cæteros obscuret. D. Chrysostomus.

Ut omnes alios excedat sanctitate et doctrinâ, ut respectu sui alii sint grex. D. Thomas.

Episcopus sit omnium scopus, sicut Christus est episcopi scopus. Clemens Alexandrinus citatus à Cornel. lib. 2. const. Apost. cap. 15.

Quis talis ? aut nullus, aut rarus est, ait D. Hieronymus.

Unius uxoris virum.

Observatio litteralis. — Hoc loco abutuntur hæretici, hinc ante omnia removendi sunt falsi sensus.

Primò, his verbis non imperatur matrimonium, quasi oporteat quòd episcopus sit aut fuerit uxoratus.

Alioquin, ut ait D. Hieronymus, lib. 1. adversùs Jovin. ipse Apostolus episcopus esse non debuit, qui dixit : *Volo vos omnes esse sicut meipsum*, id est, liberos à conjugio.

Et Joannes indignus hoc gradu existimabitur, et omnes virgines et continentes, quibus quasi pulcherrimis gemmis Ecclesiæ monile decoratur.

Adde quòd Timotheus Paulo præcipienti morem malè gessisset, nec enim duxit uxorem, sicut neque Titus.

Multò pejùs fecisset D. Petrus, qui uxorem reliquit.

Secundò, non prohibetur polygamia simultanea, seu non prohibetur plures habere, aut habuisse conjuges.

Hæc enim polygamia apud Christianos nunquam fuit licita : apud Judæos erat tunc abrogata; apud Gentiles erat romanis legibus prohibita : ad quid ergo specialiter à D. Paulo prohiberetur episcopis ?

dentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem,

dens, compositns, castus, amans peregrinos, aptus et paratus ad docendum;

Vide hâc de re fusiùs D. Thomam in epist. ad Titum, 1. Vide Estium et Cornel. à Lapide.

Inter antiquos, solus Theodoretus approbat hanc opinionem, dicentem his verbis prohiberi polygamiam simnltaneam, seu, prohiberi ne in episcopum eligatur qui plures simul habuerit uxores.

Omnes verò sancti Patres senserunt vetari polygamiam successivam; seu ne in episcopum eligendus qui plures habnerit uxores. licèt successivè videantur. Apud Bellar. lib. 1. de Cler. cap. 23 et 24.

Itaque sensus est: sit *unius uxoris vir;* non sit bigamus, secundas nuptias etiam successivè non inierit: unius tantùm fuerit matrimonii; aut sit agamus, aut monogamns.

Ita intelligendum esse hunc locum docet traditio et antiquissimus Ecclesiæ usus, bigamos non ordinandi.

Audiatur hâc de re Tertullianus: quantùm detrahant fidei, quantùm obstrepant sanctitati nnptiæ secundæ, disciplina ecclesiæ et præscriptio Apostoli declarat, cùm bigamos non sinit præsidere, cùm viduam allegi in ordinem, nisi nniviram, non concedit. Tertullian. ad uxorem, primo loco et exhortatione castitatis, citatus à Grotio.

Sed præterea hunc esse D. Pauli sensum patet ex altero loco, cap. 5, n. 9. ubi de feminâ eligendâ in viduarum ordinem, ait: *Vidua eligatur... quæ fuerit unius viri uxor;* seu, quæ unum virum habuerit; ne sneccessivè quidem duos: nec enim feminæ licuit unquam duos simul viros habere.

Itaque non exigitur nt episcopus habeat, aut habuerit uxorem, nec etiam vera polygamia prohibetur; sed conceditur pro tempore et pro naturâ rei, quæ tunc inerat, ait D. Chrysostomus, ut unins matrimonii vir ordinetur.

Quia primis Ecclesiæ temporibus pauci cœlibes erant: virginitatem cnim nec Græci, nec Judæi exercebant; hinc ordinabantur etiam conjugati, dummodo forent monogami.

Quæstio litteralis et dogmatica. — Cur autem bigâmi ab episcopatu rejiciantur?

Duplex affertur ratio, una mystica, moralis altera.

Moralis quidem, quia bigamia signum est incontinentiæ.

Mystica verò, scilicet Christi repræsentatio.

Episcopns Christi Domini est repræsentator: Christus autem Ecclesiæ sponsus est unus, et Ecclesia Christi sponsa est una: hinc oportet nt episcopus sit unius tantùm uxoris sponsus, non plurium; et ut episcopi uxor sit monogama; seu ut episcopus virginem nupserit, non viduam.

Hoc figurabatnr in veteris legis summo pontifice, qui ex legis præscripto virginem debet sponsare.

Et hæc mystica Christi in episcopo repræsentatio, præcipua est ratio bigamos à sacerdotio rejiciendi, ait D. Thomas in epist. ad Titum; quod et ibidem probat.

Itaqne, non tam damnatur vitium incontinentiæ in bigamiâ, quàm servatur mysterinm in monogamiâ, scilicet, repræsentatio sacramenti.

Christus Ecclesiæ sponsus est unus, Ecclesia Christi sponsa est una: ut utrumque suo matrimonio bene repræsentet episcopus, sit monogamns, et uxor ejus monogama.

Sit igitur episcopus virgo, aut saltem monogamus.

Quod ex D. Augustino et ex communi Ecclesiæ praxi sic intelligendum est, ut pluralitas uxorum sive ante, sive post Baptismum contracta, sit quædam irregularitas sacro ministerio repugnans.

Aliter sensit D. Hieronymus, qui de polygamiâ post Baptismum contracta intellexit : non de eâ quæ ante Baptismum fuit inita : quia, inquit, per Baptismum omnia delentur.

Sed, ut ait D. Augustinus, hìc de sacramento agitur, non de peccato : peccatum non commisit qui excessit uxorum numerum singularem; sed normam quamdam sacramenti amisit, non ad vitæ bonæ meritum, sed ad ordinationis ecclesiasticæ signaculum necessarium : libro de bono conjug., cap. 18.

Licèt itaque Baptismus omnia deleat crimina, non tamen hanc reparat irregularitatem.

Irregularitas autem potest incurri sine ullo peccato, ex solâ Ecclesiæ institutione, v. g., judex qui reos morte mulctavit, est irregularis et ad sacerdotium inhabilis.

Ita et bigamus, sive qui duas nupsit uxores, sive qui viduam.

Porrò, licèt è conjugio aliqui olim ad sacerdotium vocarentur, communi tamen Ecclesiæ, seu consuetudine, seu lege, post ordinationem abstinebant ab usu conjugii, ob angelicam puritatem in sacerdote requisitam, ut Christo totus et Ecclesiæ vacet.

Id docet D. Epiph. hæres. 59. quæ est Catharorum. D. Chrysost. D. Hieronym., lib. 1, contra Vigilantium.

Cum Græcis tamen, ob incontinentiam, indultum fuit in Trullanâ synodo, anno circiter 700, ut uxoribus, si quas ante susceptos ordines duxissent, uti possent.

Et licèt sit abusus contra canones antiquos, inductus à synodo non legitima, nunc tamen, quia inolitus, pacis causâ toleratur ab Ecclesiâ. Vide Cornel. à Lapide.

Nunquam verò permissum fuit ordinato uxorem de novo ducere.

Sobrium. Syr. vigilantem. D. Chrysostomus : sobrium atque vigilantem; seu, ut ait, clarissimâ mentis acie præditum, innumerosque habentem omni ex parte oculos quibus acutissimè omnia prospiciat. Chrysostomus. Acutum, perspicacem, solertem, semper expergefactum. Theophylactus.

Nomen græcum, νηφάλιον, significat et sobrium et vigilantem.

Reverà sobrietas est vigilantiæ mater.

Vigil esse debet omnis inspector; et tantò vigilantior, quantò pretiosioris rei inspector est et custos.

Quantâ ergo vigilantiâ pollere debet æternæ salutis animarum inspector!

Omnes alios duces exercitûs et castrorum sollicitudine atque industriâ superet, ait D. Chrysost.

In Apocal. episcopus dicitur angelus, quia, sicut angelus, debet esse semper vigil, semper ad officium attentus.

Ut autem sit vigil, sit sobrius : qui parcus est in cibo, et in somno parcus est.

Prudentem. Syr. et Arab. castum, pudicum.

Gr. σώφρονα, quod significat utrumque.

Hinc noster interpres et prudentem posuit et pudicum, ait Gagnæus.

Ars artium, scientia scientiarum mihi esse videtur hominem regere, animal scilicet omnium maximè varium et multiplex. D. Gregor. Naz. ap. 1.

Quanta ergo et quàm varia debet esse omnis animarum rectoris prudentia, et præsertim episcopi, aliorum rectorum rectoris!

3. Non vinolentum, non percussorem, sed modestum; non litigiosum, non cupidum,

Vino non sit obnoxius, non violentus et qui percutiat; sed sit mansuetus, rixarum et litium abstinens, non amator argenti;

Ornatum. Syr. compositum, id est, qui vultu, incessu, habitu, sermone et omni motu decorum servet.

Ut etiam per corpus appareat animæ moderatio, ait Theodoretus.

Pudicum respondet hoc nomini græco σώφρονα, de quo suprà; nec enim aliud est nomen in textu, cui respondeat.

Duabus itaque vocibus, prudentem et pudicum, dicit interpres noster quod unicâ voce græcâ dixit D. Paulus, σώφρονα.

Virtutes suprà memoratæ ad propriam episcopi personam spectant: sequentes verò ad alios.

Hospitalem. Gr. et Syr. qui advenas et peregrinos diligat.

Ad hospitalitatem ergo omnes exercendam tot et tantæ datæ sunt episcopis divitiæ.

Advenientes aliunde Christianos domi suæ olim excipiebant episcopi.

Hinc D. Greg. ait: Hospitalitatem nesciens non fiat episcopus. Vide ap. Cornel. à Lapide, qui et D. Hieronymum citat et alios.

Doctorem, id est, qui sit aptus et paratus ad docendum.

Prædicatio præcipuum est episcopi munus.

Summa enim, ait D. Hilarius, lib. 8. de Trinitate, omnium virtutum episcopalium est scientia et doctrina.

Et, ut ait Theophylactus in epist. ad Titum, cap. 1, n. 9. præcipuus episcopi character est docendi facultas.

3. *Non vinolentum*, id est, non vino obnoxium.

Supradictas virtutes necessarias indicat per negationem vitiorum eis oppositorum.

D. Chrysostomus putat hic significari non conviciatorem atque elatum.

Non percussorem: violentia vinolentiæ sæpe est vicina.

Hinc decenter post vinum manûs petulantia prohibetur.

D. Chrysost. quem sequuntur Theophylactus et D. Anselmus: fratrum conscientiam non feriat improbè.

Sed modestum. Syr. mansuetum, id est, sed humanus sit, mitis et moderatus.

Non litigiosum. Gr. non pugnantem, seu rixarum et litium sit abstinens, absque jurgio et dissidio.

Non cupidum, scilicet, habendi. Gr. non cupidum argenti. Syr. non sit amator argenti, id est, sit alienus ab avaritiâ.

D. Chrysostomus quærit cur Apostolus de episcopo disserens, dixerit: Oportet illum non ebriosum esse, non percussorem, etc., cum longè excellentiora pro celsitudine gradûs exigere debuisse videatur.

Cur non dixit: Oportet episcopum angelum esse, nulli humanæ perturbationi, aut vitio subjectum, etc.

Cur ab episcopo saltem non requirat ea quæ etiam subditis necessaria esse docuit; scilicet, circumferre crucem suam, atque in manibus habere animam pro fratribus semper exponendam?

Moderatam, inquit, virtutem proposuit in episcopo inquirendam, non supremam atque cœlestem, quia hæc in paucis reperitur: episcopis autem plurimis tunc opus fuit; ne ergo perirent Ecclesiæ negotia, utitur moderatione.

Propriæ domui suæ bene præsideat, filios contineat in obedientiâ sibi subditos, et in omni honestate et gravitate morum.

Nam si familiam suam nescit regere, quomodo Ecclesiæ Dei curam geret?

Non sit nuper baptizatus et Christo insitus, ne, ob episcopatûs honorem inflatus, superbiat, et ob superbiam, in eamdem cum dæmone damnationem incidat.

Oportet etiam illum bene audire apud

4. Sed suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos cum omni castitate.

5. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?

6. Non neophytum; ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli.

7. Oportet autem illum et

Addit Theophylactus, moderatam tantùm virtutem requirit : at nunc (proh dolor!) quò excidimus episcopi, ut ne umbram quidem adeo moderatæ virtutis in nobis deprehendi liceat! Parce nobis, Domine.

4. *Suæ domui bene præpositum.*

Syr. probè gubernans domum suam.

Domus christiana est parva quædam Ecclesia; sicut Ecclesia est velut magna quædam domus, ait D. Chrys.; ex regimine autem parvæ domûs infertur judicium de aptitudine ad magnam regendam, scilicet Ecclesiam.

Filios habentem subditos.

Filios, si quos habuit antequam fieret episcopus, in obedientiâ contineat et *sibi subditos.*

Cum omni castitate, in verbo, habitu, opere, et ad omnes et in omni tempore, ait Theophylactus.

Ex educatione filiorum infertur aptitudo patris ad instituendos filios spirituales.

Episcopus pater est fidelium, quos, ut filios, debet in omni honestate et gravitate morum instituere; quomodo autem alios castos faciet, ait Theophylactus, qui propria viscera sinit impudicè vivere?

5. *Si quis autem domui suæ...*

Syr. si quis enim domum propriam nescit bene moderari, quomodo poterit Ecclesiam Dei gubernare?

Domus parva est Ecclesia. Si igitur modicæ et facilè circumscriptili et cognoscibili non possit præesse, quomodo tot animarum sententias, quas cognoscere non possit, gubernabit? Theophylactus.

6. *Non neophytum.*

Gr. non nuper insitum, plantatum.

Metaphorâ à plantis ductâ; non nuper baptizatus in Christo insitus (non sit recentis discipulatûs : Syr.) seu, non sit puer in doctrinâ et novitius in fide.

Ne in superbiam elatus...

Ne episcopatûs honore inflatus superbiat, sibique complaceat quasi Ecclesiæ necessario; sicque sibi complacens et in se superbiens, incidat in peccatum, et ideo in damnationem diaboli; id est, ne ob suam superbiam damnetur et pereat, sicut Lucifer, qui neophytus in cœlo, superbiit, et ideo fuit damnatus et ejectus è cœlo.

Judicium appellavit damnationem, pœnam et supplicium.

Hinc bene colligitur superbiam fuisse diaboli peccatum.

7. *Oportet autem illum et testimonium....*

testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat, et in laqueum diaboli.

8. Diaconos similiter pudi-

eos qui sunt extra Ecclesiam, id est, infideles; ne apud eos contemptus, et probro subditus, incidat in laqueum diaboli.

Eodem quoque modo oportet ut diaconi

Oportet et illum bene audire apud eos qui sunt extra Ecclesiam, seu infideles; ne, si apud eos aliquâ laboret infamiâ, ei, facto jam episcopo, sua anteacta vita ab ipsis exprobretur, et ob hoc probrum et infamiam *incidat in laqueum diaboli*, sive in iram et odium, sive in impatientiam et in vindictam; sive in pusillanimitatem, quibus quasi laqueis captus, incidat in peccatum, et fortè revertatur in pristina vitia, quod Ecclesiæ foret scandalo.

Duplex tangit periculum, ait D. Thomas.

Primum, ne fiat probrosus, et per hoc ejus auctoritas minuatur, et per consequens auferatur audacia corrigendi.

Secundum, *ne incidat in laqueum diaboli*, scilicet, impatienter sustinendo, per quod infamis concitetur ad odia et desperetur.

Quòd si ab ipsis hostibus testimonium bonum sit requirendum, quantò magis ab amicis, seu à fidelibus, inquiunt D. Chrysostomus et Theophylactus!

Quid ergo si quis probro pateat? non fiat episcopus: nocet enim plurimùm præcedens pessima, falsa licèt, opinio. Chrysost. pag. 467.

Reverà, quomodo is lumen erit mundi? quomodo sal terræ?

Audiat hìc D. Chrysostomum omnis superior:

Elegit nos Deus ut simus quasi luminaria; ut velut fermentum evadamus; ut magistri cæterorum efficiamur; ut velut angeli cum hominibus versemur, tanquam viri cum pueris, quasi spirituales cum animalibus; ut ex contubernio nostro ingentia lucra conquirant; ut semina simus, ut fructum lætissimum afferamus. Hucusque D. Chrysostomus.

Ad quæ attendens superior, de semetipso judicet.

8. *Diaconus similiter pudicos.*

Omisso presbyterorum ordine, transit ab episcopis ad diaconos, sive, quia, ut ait D. Chrysostomus, inter episcopum et presbyterum interest ferme nihil; sive quia, ut ex D. Epiphanio colligitur, tunc, quia pauci fideles erant et rari ministri, per episcopos cum diaconis tantùm complerentur ecclesiastica ministeria.

Non agitur etiam de subdiaconis, sive quia subdiaconorum seu ministrorum nomine comprehendebantur, sive quia nundum institutus erat ille ordo, aut saltem distinctus ob paucitatem et fidelium et ministrorum. Vide hac de re Estium.

Etenim, ut ex D. Dionysio notat D. Thomas,

In primitiva Ecclesia erant tres tantùm ordines, scilicet episcoporum, presbyterorum et ministrorum; et non dividebantur per singulos gradus; sed omnia erant in uno ordine, propter paucitatem ministrorum et propter novitatem Ecclesiæ.

Diaconos similiter pudicos: supple ex præcedentibus, *oportet esse σεμνοὺς*, graves, morum honestate conspicuos.

Diaconorum officium erat, primò, episcopo sacrificanti astare, ministrare et quasi cooperari; dicit enim cum eo, *offerimus tibi, Domine, etc.* ex missali romano.

Secundò, calicem pretiosissimi Sanguinis Domini populo communicare.

Tertiò, eleemosynas oblatas recipere, custodire et fidelibus distribuere,

casti sint et honesti, duplicia non loquantur, non sint bibaces et ad vinum proclives, neque turpiter et avarè pecunias quærant;

Sed fidem christianam servent et custodiant per bonam conscientiam.

Et hi primùm probentur, et longo tempore explorentur; et si inculpati et irreprehensibiles reperiantur, tandem ordinentur et ministrent.

cos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes :

9. Habentes mysterium fidei in conscientiâ purâ.

10. Et hi autem probentur primùm, et sic ministrent, nullum crimen habentes.

Quartò, externa Ecclesiæ negotia pro episcopi arbitratu gerere, et de eis ipsi rationem reddere.

Hinc diaconus erat episcopo quasi oculus et manus.

Maximè autem decet pudicum esse eum qui sacris astat altaribus et ministrat, quique pretiosissimi Sanguinis habet dispensationem.

Non bilingues, id est, non duas habeant linguas : unum unâ, aliud aliâ loquentes. Non sint fallaces, subdoli, aliud in pectore sentientes, et aliud ore loquentes.

Talis non sit ille cujus lingua sancti Spiritûs debet organum esse.

Non multo vino deditos.

Non dicit temulentos : hoc enim omninò indignum erat; sed non bibaces, non multùm potantes : immodica enim potatio animæ vim laxat, ait Theophyl.

Altaris ministros maximè dedecet potatio : hinc qui templum ingrediebantur ministraturi, omnino abstinebant à vino et ab omni quod poterat inebriare.

Non turpe lucrum sectantes. Gr. non turpilucrios.

D. Chrysost. non turpis lucri appetitores.

Sacrum custodiebant ærarium : hinc non decet esse turpilucrios.

Omne studium lucri fœdum est clerico : hinc negotiatio eis prohibita.

9. *Habentes mysterium fidei...*

Fidem mysteriorum christianæ religionis, seu fidem christianam conservantes in animo sibi bene conscio.

Habeant fidem et bonam conscientiam, sicut cap. 1, n. 19.

Conscientia pura est, quæ in vitâ non potest reprehendi. Theophylactus.

Per talem conscientiam custoditur fides, quæ pravis moribus deperditur, cap. 1, n. 19.

Sint ergo in fide sinceri, et in vitâ irreprehensibiles.

Alii per *mysterium fidei* intelligunt sanctissimam Eucharistiam, quæ antonomasticè vocatur *mysterium fidei*, et volunt præcipuum diaconorum officium hìc designari, quasi diceret : Calicem Domini, *mysterium fidei*, purâ mente, purisque mentibus tractent ac populo ministrent.

Et sanè hìc sensus est valdè appositus.

10. *Et hi autem probentur primùm.*

Et hi primò quidem *probentur*, id est, fiat de illorum vitâ et moribus exploratio : si constantes in fide, si in vitâ irreprehensibiles.

Post quam explorationem, si apparuerint inaccusabiles, seu nihil eis possit objici, ordinentur et ad suum ministerium admittantur.

Hinc orta est antiqua consuetudo, ut publicentur in ecclesiâ ordinandorum nomina, ad hoc ut, si quis habeat quod in eis culpet, illud proferat.

Sicut ergo episcopus non debet neophytus esse, sic neque diaconus ordinari, nisi longo tempore exploratus.

11. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus.

Sic etiam oportet ut mulieres eorum castæ sint et graves, non calumniatrices; sobriæ, per omnia fideles.

12. Diaconi sint unius uxoris viri, qui filiis suis bene præsint, et suis domibus.

Diaconi sint monogami qui filios suos suamque domum bene rexerint :

13. Qui enim bene ministraverint, gradum bonum sibi acquirent, et multam fiduciam in fide quæ est in Christo Jesu.

Qui enim diaconatûs officio ritè perfuncti fuerint, honestam viam sibi parant ad altiorem gradum, multamque sibi pariunt alios, juxta Christi fidem, docendi et monendi confidentiam.

De ordinatione non loquitur Apostolus, quia Timotheo notâ, tum ex sua ordinatione, tum ex ordinatione septem primorum diaconorum per manuum impositionem, de quâ Act. 6.

11. *Mulieres similiter pudicas...*

D. Chrysostomus, et post eum alii Græci, imò et vetustiores Latini id intelligunt de diaconissis.

Erant enim in primitivâ Ecclesiâ feminæ quædam certis quibusdam ministeriis deputatæ, quarum aliæ, juniores scilicet, diaconissæ; aliæ seniores, presbyteræ dicebantur; de quibus cap. 5, n. 8.

Petrus Lombardus, D. Thomas et neoterici istud intelligunt de uxoribus diaconorum, seu quas habebant ante suam ordinationem, et à quarum usu licèt abstinerent, cum eis tamen morabantur, ne à viris separatæ, laberentur in peccatum.

Sicut autem voluit Apostolus ut episcopi familia sit illibata; ita vult ut et diaconorum uxores et filii sint bene morigeri : quia ex vitâ uxoris pendet fama viri.

Quod autem de diaconorum uxoribus dicit, id et de presbyterorum conjugibus intellige.

Has ergo mulieres oportet esse *pudicas, non detrahentes*, seu obtrectatrices, *sobrias* et vigilantes, νηφαλίους, *fideles*, nihilque defraudantes.

12. *Diaconi sint unius uxoris viri.*

Id intelligendum eodem modo quo suprà de episcopo explicatum est, et ob easdem rationes.

Diaconus, in suo erga episcopum ministerio, Jesum Christum, Dei Patris diaconum, seu ministrum, repræsentat; Christus enim fuit Dei minister Rom. 15.

Sicut ergo circa unam Ecclesiam, sponsam suam, fuit Dei minister : ita et diaconus unius sponsæ tantùm sit vir.

13. *Qui enim benè ministraverint...* seu diaconatûs officio benè perfuncti fuerint, honestam sibi viam parant ad altiorem gradum, presbyteratûs scilicet, vel episcopatûs.

Tunc enim, sicut ex probatis Christianis fiebant diaconi; sic, ex diaconis benè suo officio perfunctis, fiebant sacerdotes, et ex optimis sacerdotibus, episcopi.

Theodoretus id intelligit de præstantissimo gradu in vitâ æternâ recipiendo à diaconis qui humiliter ministraverint.

Et multam fiduciam... et si ex diaconis fiant sacerdotes, aut episcopi, liberiùs et majore cum fiduciâ, juxta Christi fidem et Evangelium cæteros docebunt, monebunt et corrigent.

Hæc tibi scribo, sperans me ad te brevi venturum :

Si autem tardiùs venero, hæc tibi scribo ut scias quomodo ordinanda et gubernanda sit domus Dei, Ecclesia Dei vivi, quæ est columna et fulcrum firmissimum veritatis.

14. Hæc tibi scribo, sperans me ad te venire citò.

15. Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.

Fidelitas in ministerio, et irreprehensibilis vita ministri, miram dant fiduciam, nova à Deo auxilia gratiæ petendi; miramque libertatem hominibns veritates christianas prædicandi.

Hic notat prudenter Estius quòd Apostolus non agat neque de ordinationibus ministrorum, neque de administratione sacramentorum, neque de oblatione sacrificii, neque de cæremoniis ad altare observandis; quia, inquit, ad prudentiam apostolicam pertinebat hæc secretiora occultare, ne proderentur infidelibus.

Hinc solà traditione, non scripto tradebantur.

14. *Hæc tibi scribo sperans...*

Sperat, non promittit, ignorans, et incertus quò sibi, sancti Spiritûs instinctu, foret eundum :

Nec enim omnia præsciebant admirabiles prophetæ et apostoli, ait Theodoretus; sed quæcunque expediebant, ea illis (in tempore) significabat gratia Spiritûs.

Hæc igitur *scribo tibi, sperans* quidem me brevi ad te venturum.

15. *Si autem tardavero;* id est, quòd si ob imprævisa quædam accidentia, venire *tardavero*, aut forsan Ephesum non rediero, hæc scribo, ut his litteris discas :

Quomodo oporteat te... Gr. et Syr. non habent *te*, sed quomodo oporteat in domo Dei conversari, id est, quomodo versari debeas in ordinandâ, et bonis ministris instruendâ domo Dei;

Seu, quos et quales debeas ordinare, et qualiter tu et illi debeatis *conversari in domo Dei.*

Observatio litteralis et dogmatica. — Quæ est illa domus?

Explicat dicens, *quæ est Ecclesia Dei...*

Ecclesia dicitur *domus*, propter aptam fidelium inter se, tanquam partium, ordinationem et adunationem.

Dicitur *domus Dei*, quia Deus habitat in eâ : si enim unusquisque fidelis est templum Dei, ut multis in locis docet Apostolus; quantò magìs cœtus fidelium, de quibus intelligendum præcipuè, *deliciæ meæ esse cum filiis hominum.*

Additur *Dei vivi*, tum ut distinguatur Ecclesia christiana ab ecclesiis falsorum deorum, qui nec sunt, nec vivunt;

Tum ut indicetur effectus Dei habitantis in eâ, scilicet influxus vitæ cœlestis et divinæ in fideles.

Vita spiritualis et divina consistit in Dei, et Christi verâ cognitione, amore et cultu. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum, et quem misisti Jesum Christum.*

Hæc autem vita fidelibus inspiratur in Ecclesia, in qua Deus unus verè cognoscitur, adoratur et colitur, et Jesus Christus, Filius Dei vivi.

Hæc eadem Ecclesia, domus Dei; *est columna et firmamentum veritatis,*

16. Et manifestè magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloriâ.

(De eâ veritate loquor) quæ sanè maximum est pietatis sacramentum (quæque omnis christianæ veritatis, seu religionis est caput), de dominicæ scilicet incarnationis mysterio (in hoc consistente) quòd Deus, in se invisibilis, in humana carne manifestus et visibilis factus est, quòd per Spiritum sanctum (seu per stupenda miracula à Spiritu sancto facta) hic Homo visibilis, verè Deus et Dei Filius, justificatus et probatus est; quòd hic Deus-Homo, ab Angelis visus et adoratus est; quòd annuntiatus est gentibus : quòd per universum mundum creditus et adoratus; quòd in cœlum assumptus, sedet ad dexteram Dei.

Primò, *columna est*, quia recta, stabilis, et in æternum duratura, *nec unquam portæ inferi prævalebunt adversùs eam.*

Secundò, *columna est et firmamentum veritatis*, idque duplici modo, et activo et passivo.

Passivo quidem, quia *columna* est firmata, fulcita, stabilita in ipsâ veritate, id est, fundata super Christum, lapidem angularem, petram, veritatem.

Activo, quia columna est firmans, fulciens, stabiliens, sustentans et attollens ipsam veritatem, Christum ipsum; Christi incarnationem, Christi Evangelium, Christi doctrinam, et fidem, quam servat illibatam et indefectibilem, quamque docet, prædicat, extollit, omnibusque hominibus per universum mundum conspiciendam, credendam, sequendam proponit ad salutem æternam.

16. Et manifestè magnum est pietatis sacramentum...

Textus græcus, D. Chrysostomus, et alii græci, habent : et manifestè magnum est pietatis mysterium; Deus manifestatus est in carne, justificatus est in spiritu, visus est ab angelis, prædicatus est in gentibus, creditus est in mundo, receptus est in gloria.

Syrus sic habet et certè magnum et hoc pietatis arcanum, quòd manifestatus sit in carne, et justificatus in spiritu, visusque angelis, et prædicatus inter gentes, et creditus in mundo, denique assumptus in gloria.

Sensus itaque sit : et sanè magnum prorsùs et ineffabile est hoc divinæ erga nos *pietatis sacramentum.*

Intellige dominicæ incarnationis mysterium, et quod Ecclesiæ christianæ fundamentum est, et quod Ecclesia christiana, velut columna, firmat, stabilit, ostentat, docet et prædicat ubique terrarum.

Quod manifestatum est in carne, id est, hoc autem mysterium in hoc consistit, quòd Filius Dei, in se invisibilis, in humanâ carne visibilis et manifestus factus est hominibus.

Justificatum est in spiritu, id est, et quòd hic visibilis homo, per stupenda sancti Spiritûs miracula. verè Deus, et Dei Filius esse, justificatus et probatus est.

Apparuit angelis, id est, quòd hic Deus Homo ab angelis visus, ministratus, admiratus, et adoratus est.

Prædicatum est gentibus, id est, quòdque ut talis, prædicatus est universis gentibus.

Creditum est in mundo, id est, et in toto mundo creditus et adoratus.

Assumptum est in gloriâ, id est, quòd denique in cœlum assumptus sedet ad dexteram Majestatis.

Observatio moralis et dogmatica. — His posterioribus versibus tria simul conficit Apostolus.

Primo. — Timotheum, et alios Ecclesiæ ministros ad sua munia piè, exactè, et reverenter obeunda exstimulat; utpote qui in domo Dei versantur, et qui immortali seculorum regi, in aula propria, et quasi in oculis ejus ministrant.

Ecclesia domus Dei vivi est, in quâ habitat.

Aula templumque Dei est, in quo colitur, et in quo vitam cœlestem et divinam se colentibus influit.

Vos ergo, Ecclesiæ ministri,

Qui principales estis domestici Dei,

Qui aulici, et ministri ejus visibiles estis,

Qui cœlestis et divinæ vitæ estis dispensatores;

Videte quàm sanctè, quàm diligenter et piè vestra, in ipsis Dei oculis, obeatis munia.

Secundo. — Timotheum et alios ministros, parat et munit contra futuras hæreses, de quibus capite sequenti acturus est; eosque docet antiquâ Ecclesiæ doctrinâ novitates omnes debellare.

Oportet hæreses esse: hoc manifestè prædicit sanctus Spiritus.

At ne paveatis, Ecclesiæ ministri,

Ecclesia in Christo, ipsâ veritate, fundata est; non commovebitur, nunquam deficiet, *nec portæ inferi prævalebunt adversùs eam*.

Ecclesia in veritate fundata, *veritatis est columna* et basis, seu fulcimentum.

Veritatem sibi concreditam sic custodit, sustinet, et conservat illibatam, ut et eam ostendat, doceat, protegat, et tueatur.

In dubiis itaque, veritas in Ecclesiâ, et ab Ecclesiâ, veritatis custode fidissimâ, et basi firmissimâ, quærenda est.

Falsum nunquam docebit *veritatis columna*.

Per antiquam Ecclesiæ doctrinam, omnes hominum adinventiones confutabuntur.

Tertio. — Quia divini Verbi incarnatio Christianæ religionis summa est, et ideò ab hæreticis principaliter impetenda.

Hinc mysterium illud Apostolus explicat distinctè, quoad divinitatem, et quoad humanitatem; ut illud Ecclesiæ ministri et expressiùs doceant, et contra futuros hæreticos fortiùs propugnent.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 3, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Omnis Dei minister, in quocunque gradu constitutus, hìc attentum se reddat Apostolo; et juxta divinam ejus doctrinam, reflectat ad duo:

Primùm, ad ecclesiasticæ inspectionis onus;

Attendat ergo quam grave, et quàm periculosum sit munus in alios indesinenter vigilandi, assiduè pro eorum salute laborandi, et sese salutis eorum sponsorem, et coram Deo vadem, cum suæ salutis propriæ periculo, reddendi. n. 1.

Deinde, attendat ad dotes huic implendo muneri necessarias, et hic ab Apostolo requisitas, tum ex parte morum, tum ex parte ingenii, scientiæ;

Scilicet, ut sit omni vitio vacuus, omni virtute conspicuus, sit sanctitate et scientiâ aliis superior:

Et hæc duo si bene coram Deo penetraverit;

Procul dubio fugiet inspectionis onus, angelicis etiam humeris formidandum. Vide dicta n. 1.

Ibidem vide quando et quomodo suscipiendum sit hoc onus.

SECUNDO.—Omnis Ecclesiæ minister, quicunque sit, cognoscet quomodo eum oportet suo munere fungi, si attendat quid sit Ecclesia, et ideo quid sit Ecclesiæ minister.

Ecclesia est Dei domus; in quâ Deus inhabitat;

Ecclesiæ ergo minister est domesticus Dei.

Ecclesia est aula Dei, in quâ colitur Deus;

Ecclesiæ ergo minister est aulicus Dei.

Ecclesia est domus, aula, templum Dei vivi, et vitam cœlestem suis cultoribus influentis;

Ecclesiæ ergo minister est hujus vitæ cœlestis, sub Deo dispensator.

Quia autem domesticus est Dei domûs, quam decet sanctitudo;

Sanctè, purè, mundus corde, et corpore ministret in eâ.

Quia aulicus est Dei, et coram Deo semper;

Piè, reverenter, et quasi sub oculis Dei, sua obeat munia.

Quia sub Deo, et cum Deo vitæ cœlestis communicator;

Hanc vitam cum charitate, et ex charitate largiatur; Deique spiritu animatus, mysteria dispenset:

Sit ergo in se sanctus, erga Deum pius, erga proximum charitate plenus, n. 15.

TERTIO.—Ut sciat Dei, Ecclesiæque minister, quid in dubiis aut in controversiis circa fidem debeat agere, attendat infallibilitatem Ecclesiæ.

Ecclesia veritatis est columna.

Hanc ergo columnam amplectatur, illique firmus innitatur; fugiat, horreat nova, singularia, etc.

Ecclesia veritatis est firmamentum:

Huic igitur firmamento semper inconcussus inhæreat; Ecclesiæ doctrinam sequatur in omnibus.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

Prædicit Apostolus, hæreses brevi suborituras, quæ nuptias velut illicitas, damnabunt, certosque cibos, tanquam malos. ỷ. 1, 2, 3.

Omnes autem cibos in se bonos esse probat, tum ex intentione Creatoris, ỷ. 3, tum ex naturâ rei creatæ, ỷ. 4, tum ex bono fidelium usu quem docet. ỷ. 5.

Hæc alios doceat Timotheus, fabulas autem spernat. ỷ. 6, 7.

Timotheum ante omnia ad pietatis exercitium hortatur; et ut eo studiosiùs illam exerceat, quò pietas utilior est ad omnia et hujus et futuræ vitæ bona. ỷ. 8.

Hancque pietatis utilitatem, ad futuram præsertim, vitam, vult Apostolus à Timotheo firmiter credi et cum auctoritate doceri. ỷ. 9, 10, 11.

Ne quis autem ipsum spernat ut juvenem, hortatur ut sit omnibus fidelibus sanctitatis exemplar, ỷ. 12, utque lectioni sacræ Scripturæ et divini verbi doctrinæ sedulus intendat. ỷ. 13.

Denique, ut gratiam, in ordinatione sibi collatam, non negligat, ỷ. 14.

Sed ita suæ et aliorum sanctificationi sit attentus, ut pateat omnibus quantùm in pietate et doctrinâ profecerit. ỷ. 15, 16.

CAPUT QUARTUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. Spiritus autem manifestè dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum,	Spiritus sanctus mihi apertè denuntiat quod postbac Christiani quidam à fide suscepta deficient, aurem præbentes spiritibus erroneis et doctrinis diabolicis,
2. In hypocrisi loquentium	Hominum cum simulatione falsidicorum,

Cap. IV. 1. *Spiritus autem manifestè...*

In fine capitis præcedentis firmitatis ecclesiasticæ fundamentum præjecit Apostolus; nunc ad diruendas procedit hæreses, quas Spiritu sancto revelante, brevi suborituras prædicit; et contra quas hic Timotheum, et omnes in illo prælatos Ecclesiæ præmunit.

Spiritus sanctus, futurorum præscius, mihi, et aliis Ecclesiæ christianæ prophetis,

Manifestè, ῥητῶς, apertè, clarè, perspicuè, sine ænigmate,

Dicit, denuntiat, revelat :

Quia postbac *in novissimis*, id est subsequentibus et proximè futuris temporibus.

Hoc significat vox ὑστέροις, quâ utitur Apostolus, ut sciat Timotheus sibi vigilandum esse, cùm hoc, de quo agitur, sit, ipso vivente, eventurum.

Discedent quidam. Gr. apostatabunt *à fide*, à fide scilicet susceptâ, ergo Christiani.

Attendentes spiritibus erroris, πλάνης.

Græca nunc habent πλάνοις, deceptoribus.

Et doctrinis dæmoniorum.

Hos genitivos, *erroris et dæmoniorum*, puto more hebraico positos pro epithetis, erroneis scilicet et dæmoniacis.

2. *In hypocrisi loquentium mendacium.*

Gr. ψευδολόγων, mendaciloquorum, vel falsidicorum.

In hypocrisi. Hanc hypocrisim, seu simulationem aliqui referunt ad doctrinam, quam hypocriticè, nec eam credentes, docebunt illi falsidici.

Alii ad opera, seu vitam illorum doctorum qui pietatem simulantes, erunt tamen in vitâ suâ turpissimi.

Utrumque simul verum puto et juxta mentem divi Pauli, qui et doctrinam et vitam illorum falsidicorum ut hypocriticam depingit.

Illorum doctrina erit hypocritica, speciem enim quandam sanctitatis habebit.

Verbi gratiâ, doctrina nuptias prohibens speciem habet castitatis;

Doctrina præcipiens à quibusdam abstinere cibis speciem habet temperantiæ :

Reverà tamen utraque in se mala est, contra Dei institutum, à diabolo, ad malum finem inventa ; ergo hypocritica.

Vita quoque, quia sanctimoniam simulantes, pii et sancti coram homi-

et conscientiam criminum cauterio inustam habentium; seu quas docebunt falsi doctores, hypocritæ et conscientiam cauteriatam habentes.

mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam;

nibus apparere satagentes, cauteriatam tamen habebunt suam conscientiam, id est, cauterio libidinum et omnium scelerum inustam et denigratam.

Cauteriatam habentium...

Hâc metaphorâ sumptâ à maleficis quibus ferro candente cutis inuritur, in signum delicti et infamiæ, D. Paulus significare voluit,

Primò, infamiæ notam; seu, ut ait Theophylactus, indelebiles notas sordidæ illorum vitæ: et huic conformis est Syrus: erunt, inquit, notati cauterio in suâ conscientiâ.

Secundò, putidam morum illorum corruptionem.

Cauterium enim, ut ait D. Thomas, est corruptio in carne per ignem, ex quâ egreditur continuè putredo.

Ita ex igne perversæ voluntatis illorum ulceratur conscientia, et dæmoniorum egreditur falsa doctrina.

Tertiò, fervorem et ardorem libidinum, seu, ut ait Emmanuel Sa, ignem malitiæ.

Quartò, illorum malitiæ immutabilitatem, seu, ut ait Theodoretus, stuporem eorum extremum.

Locus cauterii, morte affectus, priorem sensum amisit, ait Theodoretus.

Cauteriatam itaque *habentium conscientiam*, id est, habentium conscientiam infami, putido, ardente et inexstinguibili libidinum igne inustam, unde oritur corruptio, putredo, stupor, mors animæ.

Observatio litteralis et moralis.—Nec poterat paucioribus verbis plura dicere; nec poterat significantioribus verbis horrendam hæresium enormitatem nobis exprimere.

Illam animadverte et horre.

Hæreses sunt *à spiritibus erroris*, id est, à dæmone falsitatis, erroris et mendacii patre.

Sunt *à spiritibus erroris*, id est, ab hominibus fallacibus, mendacibus, inspiratis à dæmone, omnis falsitatis et erroris fonte.

Hæreses sunt *doctrinæ dæmoniorum*, id est, à dæmonibus inventæ et suggestæ.

Sunt *doctrinæ dæmoniorum*, id est, ab hominibus dæmoniacis et à dæmone spiritualiter obsessis evulgatæ.

Hæreses sunt doctrinæ hypocritæ, speciem cujusdam sanctitatis habentes; at in se semper malæ et pessimæ, et contra Dei verbum et veritatem.

Sunt et hypocritarum doctrinæ, hominum qui sanctimoniam quidem simulant; at qui conscientiam habent cauterio, id est, igne, ardore, corruptione, putredine, stupore omnium libidinum et criminum inustam et indelebiliter notatam.

Hic est omnium hæresium character.

Omnes hæreses signavit dicens: *spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum*, ait D. Chrysostomus.

Hic etiam omnium hæresiarcharum character.

Omnes erroris duces sunt spiritus erroris, quia ejusmodi spiritibus afflati errorem suum loquuntur. Idem D. Chrysostomus.

Addo quòd omnium ferè hæresiarcharum conscientia fuit cauteriata, seu vita flagitiosa; et hinc illorum hæresis nata: malitia cordis eorum excæcavit eos.

3. Prohibentium nubere, abstinere à cibis quos Deus	Qui nubere prohibebunt, et præcipient abstinere à cibis, quos Deus creavit ut iis

Sicut ex carne per ignem cauterii corruptâ egreditur putredo : ita ex conscientiâ per ignem perversæ voluntatis ulceratâ egreditur falsa dæmoniorum doctrina. D. Thomas.

Quàm timenda itaque, et ab omnibus cavenda tum mentis curiositas, tum cordis perversitas : curiositas mentis, inquam, ne spiritibus erroris aurem præbeat; perversitas autem cordis, ne pervertat et mentem!

3. *Prohibentium nubere, abstinere à cibis...* Est hìc ellipsis contrarii, scilicet præcipientium abstinere.

Omnibus generatim depictis hæresibus et hæresiarchis, nunc duas specialim notat hæreses, quæ jam tum initium ceperant, ait D. Chrysostomus.

Manichæi quidem docuerunt nuptias à malo Deo, seu dæmone institutas; carnem, vinum, etc. ab eodem malo Deo creata, ac proinde mala esse et hominibus cavenda, ne illorum inficiantur usu.

Sed non primus id docuit Manes; Apostolorum enim tempore hoc ipsum docuêre Simoniani et Saturniani, Ebionitæ; deinde docuêre Marcionitæ, Encratitæ, Manichæi. Vide Cornelium à Lapide, Estium, Tyrinum.

Hos primos hæreticos verisimiliter Timotheo designat Apostolus.

Fortè et alios ex scholâ pythagoricâ natos, quorum præcipui erant Magi, et ab animalium esu abstinebant.

Fortè et ipsum Apollonium Thyanæum, qui fuit pythagoricus et magus, et qui, Timotheo vivente, ivit Ephesum.

Animadversio in nostrates hæreticos. — Sed sanè ridicula est hæreticorum temeritas, quæ hos errores Ecclesiæ catholicæ audet impingere, cùm ipsa veritates doceat his erroribus oppositas.

D. Paulus loquitur de hæreticis qui nuptias damnabant ut illicitas, à dæmone institutas.

Ecclesia nuptias laudat ut bonas : matrimonium reveretur ut sacramentum à Christo Domino institutum, illudque docet sanctum, magnum, honorabile.

Equidem virginitatem ei præfert, ut honorabiliorem et pretiosiorem : sed argentumne damnat qui ei præfert aurum?

Quinimo, Ecclesia virginitatem ut matrimonio pretiosiorem laudando, et matrimonium laudat ut pretiosum.

Etenim, ut bene Theophylactus ait, quod pretiosius est, pretioso pretiosius est; et quod melius est, bono melius est, non malo.

Qui ergo potest, virginitatis aurum retineat; si verò non possit, argentum matrimonii recipiat.

Sed, inquies, nuptias initiandis prohibet.

Fateor :

Ergo nuptias prohibet :

Hoc est novantium sophisma, à dicto secundùm quid ad dictum simpliciter.

Quasi quis diceret : Apostolus Paulus, cap. 5. 12. hujus epistolæ, viduarum conjugium damnat quæ post continentiæ votum nubunt : ergo Paulus damnat conjugium.

Itaque Ecclesia non prohibet initiandis nuptias quasi malas; sed cælibatum initiatis præcipit, ut suo statui convenientiorem : hunc autem statum nulli præcipit.

D. Paulus loquitur de hæreticis, qui cibos prohibebant ut malos,

cum gratiarnm actione utantur fideles et qui veritatem cognoscunt.

creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et iis qui cognoverunt veritatem.

Verum quippe est, quia quidquid à Deo creatum est, secundùm se bonum est; et ideo nihil rejiciendum tanquam malum, si cum gratiarum actione sumatur ad cibum.

4. Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur;

Illius præterea nsus sanctificatur, fitqne Deo gratus per verbum Dei et orationem.

5. Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem.

Ecclesia docet omnia à Deo creata esse et bona.

Quorumdam tamen ciborum abstinentiam certis diebus mortificationis et pœnitentiæ causâ, laudat et præcipit.

In hoc quid mali?

Nonne Deus Adamo prohibuit boni fructûs esum?

Porro, sicut hæc Ecclesiæ praxis et doctrina de cælibatu et de ciborum abstinentiâ nova non est, sed cum eâ cœpit et crevit; sic et hæc hæreticorum calumnia cœpit primis Ecclesiæ temporibus. Eam refutârunt sancti Patres, D. Hieronymus, lib. 1. adversùs Jovinianum; D. Augustinus, l. 3. contra Faustum, cap. 5 et 6. Videatur etiam D. Joannes Chrys. hic pag. 480.

Prohibentium nubere, abstinere... Id est, illi falsidici, hypocritæ et conscientiâ cauteriati prohibebunt matrimonium contrahere; hoc in Saturnianis completum esse docet D. Irenæus, lib. 1, cap. 22: nubere et generare à Satanâ dicunt esse.

Et præcipient à multis abstinere cibis; et hoc de Saturnianis dicit D. Irenæus: Multi ex his qui sunt à Saturnino, ab animalibus abstinent, perfectâ hujusmodi continentiâ seducentes multos.

Quos Deus creavit ad percipiendum...

Primi erroris malitiam, quasi per se notam, prætermittit Apostolus; secundi verò malitiam detegit et refutat.

Primò, ex intentione Dei creatoris, qui cibos omnes creavit, ut fideles et ii qui veritatem noverunt, illis utantur cum benefactoris laude et benedictione.

4. *Quia omnis creatura Dei bona est...*

Secundò ex natura rei creatæ, quæ bona est,

Vidit cuncta quæ fecerat, et erant valde bona...

Itaque nihil rejiciendum ut ex se malum, sed cum gratiarum actione recipiendum.

5. *Sanctificatur enim..*

Tertiò, ex bono fidelium nsu; quasi diceret: Præterquam quòd in se bonus est cibus et à Deo creatus, illius præterea usus sanctificatur, Deo consecratur, fitque gratus, per benedictionem et preces quas ante ciborum sumptionem præmittimus.

Observationes morales. — Ad tui ædificationem adverte tria hæc:

Intentionem Dei cibos creantis, ut in eorum usu nostram in illum religionem exerceamus, corque nostrum, quasi victimam, in gratiarum actionem ei offeramus.

Attende quomodo huic omnium Creatoris intentioni respondeas: Deumne laudas dum ejus creaturis uteris? Benefactorine gratias agis? an temetipsum offers gratitudinis ergo?

6. Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Jesu, enutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ quam assecutus es.

Hæc si doceas fratres, ostendes te bonum Jesu Christi ministrum, innutritum verbis fidei et sanæ doctrinæ, id est, in vera fide et sana doctrina quam perfectè didicisti:

Hoc faciunt qui verè, id est, qui vitâ, opere et corde sunt fideles.
Sed heu! quot infideles in christianismo, qui de Deo creatore, dum ejus creaturis utuntur, ne quidem cogitant!
Quot ingrati qui Dei creaturis ad Creatoris offensam abutuntur!
Hanc utramque ingratitudinem cave.
Adverte creaturæ naturam:
Bona est, quia divinæ bonitatis est quædam effusio atque participatio.
Hanc itaque Dei bonitatem in omni creaturâ intuere et dilige.
Creatura, ut bonitatis divinæ effusio et participatio, naturale quoddam est Esse divini sacramentum;
Deum quippe continet, sicque tegit, ut et ipsum nobis exhibeat semper et ubique.
Deum itaque in omni creatura ut bona, mirare, revereere, adora.
Attende ad modum quo sanctificandus est creaturarum usus, per *verbum Dei et orationem.*
Per verbum Dei, quo benedicitur ante sumptionem;
Per verbum Dei, cujus lectione et meditatione quasi conditur in ipsa sumptione;
Per verbum Dei, quo gratiæ aguntur post sumptionem.
Hàc praxi omnis nostra vita sanctificabitur, omniaque nostra opera Deo grata erunt et nobis meritoria.
Obiter nota antiquum morem benedicendi per signaculum crucis, pluries hic à divo Joanne Chrysostomo commemoratum.
Signum illud crucis imprime, ait, gratias age, Deo gloriam refer.
Nihil immundum, si cum gratiarum actione percipitur crucisque signaculo. Idem Chrysostomus.
6. Hæc proponens fratribus....
Hanc de cibis doctrinam fratribus proponens, ostendes te fidelem Christi *ministrum*: Gr. diaconum.
Enutritus verbis fidei.
Gr. *ἐντρεφόμενος*, innutritus; quasi diceret: In ipsius fide, et pietatis sinu educatus.
Potest etiam verti, enutriens, scilicet alios; est enim participium medium.
Hæc ergo proponens, ostendes te verè à pueritia in sacris Scripturis conversatum, et in sana doctrina quam continuè sectatus es.
Fides ad credenda refertur, doctrina ad facienda.
Hinc collige primò, quòd ministri fidelitas, non in docendis tantùm fidei mysteriis consistat, sed et in communibus etiam et naturalibus actionibus sanctificandis.
Docenda sunt quidem religionis mysteria, sed docendus etiam modus opera nostra per religionem sanctificandi.
Collige secundò, quòd verbum Dei sit animæ cibus.
Ideo continuè legendum, seduiò meditandum et quasi ruminandum, ut digeratur; et in nostram quasi substantiam convertatur, sicque per illud nutriamur, et alios nutriamus.

(Talis cùm sis, enutritus scilicet in verâ fide, etc.) has fatuas et aniles falsidicorum fabulas contemne: te autem exerce in solida pietate (quam parit vera fides).

Exercitatio etenim palæstrica parum et modico tempore juvat: pietatis autem exercitatio ad omnia utilis est: ipsi enim Deus promisit hujus et futuræ vitæ bona.

7. Ineptas autem et aniles fabulas devita: exerce autem teipsum ad pietatem.

8. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est; pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ.

---

7. *Ineptas autem et aniles fabulas*... quasi diceret:

Talis itaque cùm sis, in vera fide et sana doctrina enutritus, has fatuas et aniles falsidicorum fabulas devita, contemne, rejice.

Fabulæ sunt, quia ad nutum compositæ:

At fabulæ ineptæ, inanes, nihil veri continentes aut docentes, ideò aniculis relinquendæ.

Tu verò, ô verbo Dei enutrite, *exerce teipsum* in solida pietate qnam parit vera fides, seu verbum Dei.

Gr. γυμνάζε, id est, *exerce te*, quasi athleta et pugile Christi, in arena aut stadio veræ pictatis, ut illius bravium assequaris.

Græcis scribens Apostolus, ad Græcorum sæpè palæstras allndit, eisque christianæ pietatis palæstras et certamina comparat; ita 1. Cor. 9, n. 24, 25. *Nescitis quòd ii qui in stadio currunt, etc.*

Et meritò: pietas enim exercitio assiduo et laboribus continuis vult acquiri.

Exercitatione nobis opus est, sed dignâ, sed spirituali, ait D. Chrysostomus.

8. *Nam corporalis exercitatio*... Gr. γυμνασία, id est, nam palæstrica exercitatio luctaque gymnastica parum et modico tempore juvat, scilicet, vel ad sanitatem corporis tantùm, vel ad aliquod temporale et corruptibile bravium.

Pietas autem ad omnia utilis est.

Pietatis antem exercitatio *ad omnia utilis est*, nunc et in futuro: ipsi quippe Deus promisit hujus et futuræ vitæ bona.

Quærite primùm regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis. Matth. 6. n. 33.

Per pietatis exercitinm intellige studium veræ et internæ devotionis excitans ad fidem, spem, timorem, amorem sincerumque Dei cultum.

Notæ litterales et morales. — Vera *pietas ad omnia utilis est:* in ea etiam hujus vitæ felicitas consistit.

Qui enim nullius peccati conscius, veræ pietati studet; hic crescit in gratia, gaudet in pace bonæ conscientiæ; spiritualibus bonis perfusus, fruitur Deo, in quo delectatur per gratiam et spem bonam, donec eo per gloriam fruatur, et in ipso et per ipsum vita vivat æterna.

Itaque *ad omnia utilis est pietas*, ad animæ sanitatem procurandam, ad beatæ vitæ æternitatem comparandam, ad alios edocendos, et ad salutem adducendos.

Hinc, ubi *promissionem* legimus, Gr. *promissiones* habet, tum quia multis in locis sacræ Scripturæ continentur, tum quia per eas hujus et futuræ vitæ bona nobis promittuntur.

Centuplum hic accipietis, et vitam æternam possidebitis. Matth. 19.

9. Fidelis sermo, et omni acceptione dignus.	Hoc quod de pietate dico, certissimum est, et fide dignissimum.
10. In hoc enim laboramus et maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est	Cur enim nos, Christiani, hujus vitæ labores libenter sustinemus et hominum probra cum gaudio patimur, nisi quia spe-

Centuplum, intellige bonorum temporalium, si ad salutem conducant; vel bona et gaudia spiritualia, quæ temporalia longè superant.

Quidam hanc exercitationem corporalem explicant de jejunio; sed profectò errant : neque enim corporalis est exercitatio, jejunium, sed spiritualis, ait D. Chrysostomus, et post ipsum Theodoretus et Theophylactus.

Adde quòd de jejunio nihil præcessit, et quòd jejunio sicut et pietati promissa sit vita æterna. Matth. 6. 18.

Si quis tamen cum divo Thoma qui falsum secutus est Ambrosium, per exercitationem corporalem intelligat jejunium et pœnalia corporis exercitia, hic dicere debet quòd ea divus Paulus non rejiciat, sed minora pietate bona ducat, quippe quæ bona sunt et utilia, sed in suo gradu.

9. *Fidelis sermo*..... certissimum est id quod de pietate et de promissione pietati hìc et in futuro facta dixi.

Vide dicta cap. 1, n. 5. et cap. 3, n. 1.

Hoc D. Paulus addit, sicut D. Joan. Apoc. 25. ubi dixit, *regnabunt in secula seculorum*, statim addit, *fidelissima et vera sunt hæc verba.*

Et meritò sanè; hujus enim veritatis oblivio, aut vacillans et infirma fides, est omnium ferè defectuum causa; sicut è contra, hujus veritatis firma fides et certa persuasio est omnium virtutum et præsertim patientiæ causa, ut patet ex sequentibus.

10. *In hoc enim laboramus.*

Cur enim nos Apostoli et omnes Christiani et agimus et patimur? cur hujus vitæ labores et ærumnas tam libenter sustinemus? cur aliorum hominum probra et persecutiones cum tanto gaudio patimur?

Quia speramus in Deum vivum...

Nonne quia speramus in Deum, vitæ fontem, et consequenter hujus præsentis et æternæ vitæ largitorem, à quo utriusque *vitæ bona speramus?*

Notæ litterales et morales. — Nota primò, *in Deum vivum*, et ideo videntem, nos et omnia nostra intuentem, et adjuvare paratum, et ubi et quomodo expedit adjuvantem.

Nota secundò, *in Deum vivum*, id est, æternum et immortalem : idcò semper remunerantem.

Hic, sæpe numero milites qui pro imperatore pericula subière, illo interim defuncto, mercedem amittunt : noster autem Rex semper vivit; itaque semper dat, semper remunerat. D. Chrysostomus, Theophyl.

Hæc veritas ad patientiam mirum in modum excitat.

Deus vivit, me videt, me penetrat, in ejus oculis et corde sum et patior.

Quid timeo, in oculis omnipotentis Dei patior.

Deus semper vivit, vitæ fons est.

Quid amitto, in ejus corde moriens, qui vita est et vitæ fons; et qui mihi vitam mortalem eripit ut vitam donet æternam?

Ab eo vita, ab eo omnia temporalia bona; ipse dedit, ipse aufert, ipse restituet in æternum.

Qui est Salvator omnium, id est, *omnium* quidem *hominum Salvator est.*

Pro hæc vita conservanda illis necessaria suppeditat.

ramus in Deum semper vivum, qui quidem omnium hominum salvator est, at maxime fidelium (quibus æterna præmia promisit et largietur).

Salvator omnium hominum, maximè fidelium.

Hæc omnia supradicta (licèt juvenis, tamen ut episcopus) cum auctoritate doce,

11. Præcipe hæc et doce.

Ut autem juventutem tuam nemo contemnat, esto fidelium exemplar in sermonibus seriis, in suavi conversandi modo, in charitate, in fide, in castitate.

12. Nemo adolescentiam tuam contemnat : sed exemplum esto fidelium, in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate.

Usque dum veniam ad te, sedulam operam nava in legendis sacris Scripturis, in exhortandis et docendis fidelibus.

13. Dum venio, attende lectioni, exhortationi et doctrinæ.

Pro æterna vita comparanda, illis, quantùm est ex se, media exhibet, quibus, si velint, possint salvari.

Sed maximè fidelium.

Hic specialiter eis providens, eis specialiter attentus.

Ecce oculi Domini super timentes... et in eos qui sperant... Psal. 32. 18.

Eos specialiter diligit; eos in afflictionibus per internas gratias solatur, sustinet et erigit æternorum spe.

Cum ipso sum in tribulatione.

At pro futura vita *maximè fidelium Salvator* est; eis enim fidem, spem, gratiam, proxima salutis auxilia nunc confert : et reverà aliquando salvabit verè fideles, id est, qui in fide per dilectionem operante perseverant.

11. *Præcipe hæc et doce,* scilicet, ut in pietate exerceantur, ut exspectent remunerationem, ut agonothetam respiciant. Theodoretus.

Vel, omnia superiùs dicta præcipe, et licèt juvenis, tamen ut episcopus, cum auctoritate doce, seu præcipiens doce.

12. *Nemo adolescentiam...* Gr. juventutem.

Νεότης, ætas senectuti opposita.

Tunc presbyteri verè erant presbyteri, seu senes, et ætatis provectæ.

Quia verò Timotheus ante solitam ætatem, Spiritu sancto revelante, factus fuerat episcopus; hinc illum monet, ut morum gravitate suppleat quod deerat ætati.

Quasi diceret : Ut juventutem tuam nemo spernat (erat autem annorum circiter triginta, ait Cornelius à Lapide), sed ut omnes te reverenter audiant.

Exemplum esto fidelium, esto fidelibus exemplar vitæ.

In verbo, sermones tui sint graves et serii.

In conversatione, id est, tua cum proximis conversatio suavis et honesta sit.

In charitate, in fide, in castitate : tua erga eos charitas affectuosa simul et efficax, tua fides sincera, vita pura et casta.

Felix illa juventus quæ senectutis virtutibus decoratur !

Senectus venerabilis est non diuturna... cani autem sunt sensus hominis... Sap. 4. 8.

13. *Dum venio, attende lectioni...*

Usque dum veniam, et te plenius instruam, esto sedulus in lectione sacrarum Scripturarum.

14. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii.	Noli negligere donum quod est in te, quodque tibi collatum est, cùm, juxta Dei revelationem, manus imposuerunt tibi presbyteri, id est, episcopi.
15. Hæc meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus.	Hæc meditare, et esto totus in illis, ut tuus tum in pietate, tum in scientiâ profectus pateat omnibus.
16. Attende tibi et doctrinæ; insta in illis. Hoc enim faciens, et teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt.	Attende tibi ipsi (quò benè vivas), et gregi (quò benè doceas); in his duobus sta et persevera : hoc si feceris, et teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt salvabis.

Inde habetis ut alios consoleris et doceas, seu, ut fideles privatim exhorteris et soleris, publicè doceas.

Quod uni dicit, omnibus pastoribus et doctoribus dicit : *attende lectioni* Scripturarum. Liber est sacerdotalis, ait Ambrosius; substantia sacerdotii nostri, S. Dionysins, à Cornelio à Lapide citatus.

Exhortare privatim, publicè doce.

14. *Noli negligere gratiam.* Gr. χάρισμα, donum gratuitum, pastorali officio exsequendo necessarium, quod tibi collatum est, etc., scilicet donum docendi, exhortandi, Scripturas interpretandi, etc.

Admonet ut collata sibi dona applicet ad usum, legendo, hortando, docendo.

Quæ tibi data est per prophetiam, id est, quando, Spiritu sancto inspirante, factus es episcopus, per impositionem manuum mearum et cœtûs presbyterorum.

Paulus ipse manus imposuit Timotheo, secundæ Tim. cap. 1, et cum eo cœtus virorum apostolicorum, id est, episcoporum.

Hinc episcopus per tres episcopos consecratur.

Si hoc monitu indiguit sanctus Timotheus, per Spiritum sanctum factus episcopus, quantò magis omnes quorum vocatio certissimè non fuit ita divina.

15. *Hæc meditare....* et sic in illis totus esto, nt omnes cognoscant quantùm profeceris, non in vitâ tantùm, sed et in verbo doctrinæ, ait Theophylact. id est, in pietate et doctrina.

16. *Attende tibi* (ut benè vivas) et *doctrinæ* (ut benè doceas), in hisque duobus persevera.

Hoc enim faciens, id est, si feceris, et teipsum salvabis et eos qui te audiunt.

Prælatus sanctè vivens, sanè docens, sua et suorum salus erit.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

In hoc capite, alia speciatim spectant ad Ecclesiæ ministros, alia ad omnes prorsus fideles.

PRIMO. — Omnis sanctæ, catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ minister attendat ad hæresium enormitatem, de quâ, n. 1 et 2.

Ut hinc omnem horreat hæresim, et duo vitia caveat ad eam ducentia, scilicet, mentis curiositatem et cordis perversitatem. Vide dicta ad n. 1 et 2.

Discat ex n. 6. quòd ministri fidelis non sit tantùm mysteria docere; sed et modum omnes actiones, etiam communiores et necessarias sanctificandi.

A n. 8. quòd ante omnia debeat pietati studere, quæ ad omnia utilis est, ad hujus et ad futuræ vitæ felicitatem.

A n. 12. quòd omnibus exemplar esse debet sanctæ conversationis.

A n. 13. quòd sanctæ Scripturæ lectioni et populorum exhortationi debet seduiò vacare.

A n. 16. quòd sanctâ vitâ et sanâ doctrinâ, sua et suorum salus erit.

Secundo. — Omnis verè fidelis et Christianus attendat ad modum quo Dei creaturis utitur.

Primò, Deus cibos creavit ut illis cum Dei laude utamur.

Quomodo huic beneficæ intentioni Creatoris respondes?

Secundò, omnis creatura est quædam divinæ bonitatis in nos effusio, et naturale divini Esse sacramentum.

An Deum in illa revereris? an illa cum Dei amore uteris?

Tertiò, oratio debet omnium nostrorum ciborum esse condimentum.

An revera cibos oratione condis? Vide dicta ad n. 5.

Attendat et omnis fidelis ad omnimodam pietatis utilitatem, de qua n. 8, ut pietatem omnibus præferat.

Attendat denique, et penetret quantum sit nobis bonum Deo semper vivo, et ideo nos semper videnti, nos semper remunerare potenti, servire.

Hincque in Dei servitio magis ac magis ferveat. Vide n. 10.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

PRIMO.

Timotheum instruit quomodo singulos fideles, pro ætate, sexu et gradu debeat admonere, ỳ. 1, 2.

SECUNDO.

Circa viduas, pro vario earum statu, specialia dat illi monita.

Vult ut verè viduas, id est, desolatas nutriat sumptibus ecclesiæ, ỳ. 3.

Viduis divitibus, filios aut nepotes habentibus, præcipit ut suam familiam benè instruant et piè regant, ỳ. 4.

Redit ad veram viduam, ejusque pia notat exercitia, ỳ. 5.

Viduam verò voluptuosam asserit coram Deo mortuam esse, ỳ. 6.

Conditiones assignat requisitas, ut quæ vidua inter ecclesiasticas reponatur. ỳ. 9, 10.

Juniores ex illarum numero excludit, quia raro castæ, et sæpè vitiis ex otio nascentibus deditæ, ỳ. 11, 12, 13.

Præstat ut vel nubant, ỳ. 14, 15, vel à suis propinquis, si quos habent divites, alantur, ỳ. 16.

TERTIO.

Bonis presbyteris pro dignitate et labore vult abundantiùs provideri; vetat in eos accusationem temerè recipi, ỳ. 17, 18, 19; publicè tamen peccantes, quicunque sint, arguantur publicè, ỳ. 20.

QUARTO.

Timotheum per sacratissima quælibet obtestatur, ut in judiciis æquum se præbeat, ỳ. 21.

Ut nulli, sine diligenti examine prævio, manus imponat, ỳ. 22, sed de bonis et malis ordinandorum operibus inquirat accuratè, ỳ. 24, 25.

Ad castitatem sollicitè servandam hortatur; ne tamen meram propterea bibat aquam, sed modico utatur vino, propter infirmitates, ỳ. 23.

CAPUT QUINTUM.

PARAPHRASIS.	TEXTUS.
ÆTATE seniorem ne objurgaveris; sed blandè et reverenter admone, sicut filius qui suum admonet patrem; juvenes blandè, ut fratres, hortare.	1. SENIOREM ne increpaveris, sed obsecra ut patrem; juvenes, ut fratres;
Majores natu mulieres mone, ut matres; adolescentulas hortare, ut sorores, cum omni puritate.	2. Anus ut matres, juvenculas ut sorores, in omni castitate.
Viduas, quæ verè sunt viduæ, ale et sustenta.	3. Viduas honora, quæ verè viduæ sunt.

CAP. V. 1. *Seniorem,* scilicet ætate, non dignitate, ut indicant sequentia.

Ne increpaveris : verbum græcum significat, seni ne plagam inferas, plagam scilicet verborum, non verberum.

Id est, senem ne objurgaveris; ne durè et acriter correxeris.

Sed blandè, leniter et cum aliquâ reverentiæ notâ admone, sicut filius, qui suum patrem admonet.

Grave et molestum est argui, maximè cùm senex arguitur ab adolescente, ait D. Chrysostomus.

Hæc Apostoli monitio de vulgari senum correptione intelligenda est : quando enim gravia sunt illorum peccata et scandalosa, junioresque ad interitum trahentia, tunc acriter sunt increpandi, ut ait divus Gregorius Magnus, Januarium, episcopum senem increpans. Epist. 1, l. 7, inductione 2.

Quia, ut ait D. Thomas hic, senex propter excedentem malitiam perdit honorem senectutis, et tunc increpandus.

Juvenes, ut fratres.

Et hic Timotheum lenitatis admonet, ut scilicet ætatis frenaret audaciam, inquit D. Chrysostomus.

2. *Anus ut matres.*

Idem vult ætatum discrimen in mulieribus observari, cum hoc addito, ut adolescentulas alloquatur cum *omni castitate ;*

Scilicet, in corde, in oculis, in verbis, in gestu, in modo.

Ne ex blanditiis malo amori, vel saltem suspicioni pateat aditus.

Si hoc Timotheo præcipit, consideret quisque qualiter conversari debeat, ne umbram quidem occasionis columniari volentibus det, ait D. Chrysost.

Duo enim mulieribus cavenda sunt extrema, scilicet, indiscreta durities, et nimia mollities.

Infirmus est sexus; ne sis ergo durior :

At magis infirma caro; ne sis ergo blandior.

Hinc cum omnimodâ castitate, internâ et externâ, conversandum; præcavendo etiam ne, vel ob tempus, vel ob locum, oriatur suspicio.

3. *Viduas honora, quæ verè viduæ sunt.*

Viduas quæ verè, et secundùm nominis etymologiam, *viduæ sunt,* id est, desolatæ, n. 5. seu ab omni auxilio destitutæ;

Honora, id est, ale, sustenta, adjuva.

4. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet,	Si qua autem vidua, viro quidem orbata, sed facultatibus non destituta, filios aut filiorum filios habet;
discat primùm domum suam regere,	Hæc ante omnia discat familiam suam, hos scilicet filios aut nepotes, piè instruere et regere;

Honor, in Scripturis, frequenter sumitur pro alimentorum et vitæ necessariorum subministratione : ita hujus capitis n. 17 et Matth. 15. Dominus Jesus præceptum parentes honorandi, de obligatione alendi interpretatur.

Itaque, verè viduas, desolatas et omnibus subsidiis destitutas, ale et sustenta, scilicet de largitionibus Ecclesiæ.

Ecclesia miserorum mater, miseris semper est misera : hinc viduas Ecclesia nascens aluit.

Hic autem erga eas præcipitur honor, oppositus despectui : de quo Act. 6, n. 1.

4. *Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discat...*

Observatio litteralis. — Hujus versiculi sicut duplex est lectio, ita et duplex sensus :

Prima lectio quam nostra Vulgata sequitur, est illa quam apposui : *si qua vidua... discat*, in singulari.

Hujusque nostræ lectionis sensus est quem in paraphrasi expressi : Si qua vidua, viro quidem orbata, sed facultatibus non destituta, filios aut filiorum filios habet : hæc ante omnia discat familiam suam, hos scilicet filios, aut filiorum filios instruere et regere, etc. Vide reliqua in paraphrasi.

Secunda lectio, quam habet Græcus hodiernus et quam sequuntur multi, est hæc :

Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discant... in plurali;

Hujusque lectionis sensus :

Si qua vidua filios aut nepotes habet, discant hi scilicet filii et nepotes pietatem in familiam suam, matrem, vel aviam suam, in primis et ante omnia exercere : et suis parentibus reddere quod ab eis in infantia sua receperunt, id est, nutriant illos senes, sicut ab eis nutriti sunt infantes.

Juxta hunc sensum, vult Apostolus quòd antequam talis vidua inter viduas ecclesiasticas, seu ecclesiæ sumptibus nutriendas reponatur, ipsius propinqui illam, quantùm poterunt, nutriant et adjuvent; et hæc filiorum pietas in matrem, vel aviam suam, Deo grata erit.

Huic sensui favent, non græcus tantum textus hodiernus, sed et syriaca, æthiopica et arabica versio, quæ omnes habent, *discant.*

Hunc sensum sequuntur, inter Græcos, Theophylactus et OEcumenius; inter Latinos, D. Hieronymus et Estius.

Fateor quòd hic sensus aliquandiu mihi placuerit, quia valde appositus, et magis continuus videbatur.

Animum tamen suspendi, tum propter auctoritatem nostræ Vulgatæ ab Ecclesia approbatæ, tum propter auctoritatem D. Augustini, Primasii, Ambrosii et aliorum antiquorum, qui legerunt, *discat.*

Imò et maximè propter auctoritatem D. Chrysostomi et Theodoreti, qui licèt in plurali, *discant*, legerint, de vidua tamen collectivè sumpta, non de filiis, id explicant.

Satis enim frequens est in collectivis nominibus, ut transitus fiat à singulari ad plurale, et à plurali ad singulare.

Animo itaque sic suspenso propter auctoritates quasi æquilibrantes, tex-

Sicque educationis beneficium, quod à parentibus accepit, in filios refundere »

Hoc enim opus est Deo gratum.

Quæ autem verè vidua est, id est, desolata et omni auxilio destituta, in Deum speret opitulatorem, et obsecret assiduè, orationi vacans nocte et die.

et mutuam vicem reddere parentibus : hoc enim acceptum est coram Deo.

5. Quæ autem verè vidua est et desolata, speret in Deum, et instet obsecrationibus et orationibus nocte ac die.

---

tum accuratiùs legi et relegi ; seriâque lectione animadverti quòd Apostolus de viduis præsertim ecclesiasticis acturus, agat et per occasionem de quibuscunque aliis viduis.

Viduam itaque in triplici, imò quadruplici statu, considerat.

Sunt viduæ verè viduæ, id est desolatæ, et ab omni auxilio destitutæ.

Sunt viduæ, viro quidem orbatæ, sed facultatibus non destitutæ, et quæ filios habent.

Sunt viduæ quæ pauperes quidem sunt, sed quæ propinquos divites habent, à quibus ali possunt.

Sunt et viduæ quædam, quæ in viduitate restant ut deliciosiùs vivant, nempe, ut à mariti jugo liberæ, faciant quidquid placuerit.

Et de omnibus his viduis in hoc capite loquitur Apostolus.

De verà viduâ, n. 3 et 5.

De viduâ facultates et filios habente, n. 4.

De viduâ paupere, sed propinquos divites habentes, n. 16.

De viduâ voluptuosâ, seu, quæ vidua manet ut deliciis vacet, n. 6.

Ex hâc autem distinctione mihi lumen affulsit, Apostolique mens clariùs apparuit, et nostri interpretis lectionem retinendam et præferendam sine hæsitatione judicavi.

Itaque, credo quòd D. Apostolus, ubi de viduâ verè viduâ, seu desolatâ, incepit agere, n. 3 ; antequam illam definiat illiusque pia notet exercitia, n. 5; statim quasi per occasionem (quod apostolo frequens,) de vidua divite et filios habente agit, n. 4.

Huicque viduæ præcipit ut suam pietatem in primis exerceat in filiorum suorum educatione, et in suâ bene regendâ familiâ.

Pauperes quidem viduæ, viro et filiis orbatæ, instent orationi, Deoque soli vacent.

Divites verò viduæ et quæ filios habent, suam in primis pietatem in filiis suis piè et sanctè educandis collocent : *hoc enim acceptum est Deo...*

5. *Quæ autem verè vidua est...*

Nunc veram describit viduam, de quâ, n. 3, cœpit agere, ejusque pia designat officia.

Quasi diceret : Ea porrò verè vidua est, quæ est desolata, id est, ab omni prorsus auxilio viri, filiorum, nepotum, propinquorum et rerum omnium destituta.

Ecce vera viduitas, vacuitas, desolatio.

χήρα, vidua, à verbo χεροῖν, desolare.

Hæc rerum omnium vidua, ad Deum confugiat, in eum speret, illique noctu et diu, quantùm fieri potest, orationibus adhæreat.

Deum rerum omnium vice habeat.

Ecce veræ viduæ piam occupationem.

6. Nam quæ in deliciis est, vivens mortua est.	At vidua deliciis dedita, mundo vivens, Deo mortua est.
7. Et hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint.	Et hæc quæ dixi omnibus viduis præcipe et explica, ut eas nullus jure possit reprehendere.
8. Si quis autem suorum et maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.	Si quis autem, vel si quæ sibi sanguine junctis, et maximè sibi cohabitantibus, non prospicit; fidem christianam quam profitetur hâc suâ duritiâ negavit, et hac in parte deterior est infideli, qui suos curat.

9. *Nam quæ in deliciis est...* Gr. at voluptaria. Syr. illa verò quæ versatur in deliciis.

Quia nonnullæ viduæ ideo viduæ manent, non ut Deo vacent, nec ut filios, si quos habent piè educent, sed ut deliciosiùs vivant, et à mariti potestate solutæ, liberiùs faciant quod illis libuerit;

D. Paulus, ut eas corrigat, et à tali genere vitæ, christianismo oppositæ, deterreat, tales viduas Deo mortuas esse pronuntiat.

Sicut vera vidua et desolata, mundo mortua, Deo vivit; sic è contra, vidua voluptaria seculum spirans, vanitatique vacans, mundo quidem vivit, at Deo et coram Deo mortua est.

Gratiæ vitam, quæ Deus est, perdidit.

Sicut enim anima vita corporis est; sic animæ vita Deus: sicut moritur corpus quando emissa est anima; sic, amisso Deo, mortua est anima. Vide sanctum Augustinum, tract. 47 in Joan.

Hæc autem Deum amisit: ergo mortua.

7. *Et hoc* (Gr. hæc) *præcipe.*

Hæc quæ dixi de viduis, tum divitibus, tum pauperibus, tum voluptariis; hæc, inquam, omnia illis omnibus præcipe et explica, ut nullus eas jure possit reprehendere: seu, crimen eis objicere.

8. *Si quis autem suorum..........* hoc dicit in omnes utriusque sexûs qui suos negligunt. Comprehendit ergo et voluptuosas et alias de quibus, n. 4, si suos non piè regant: et viros etiam qui suos non alebant, sed eos sinebant Ecclesiæ esse oneri.

Si quis, vel quæ, *suis*, id est, sibi sanguine conjunctis, et maximè domesticis, seu sibi cohabitantibus non prospicit, curando ut habeant animæ et corpori necessaria.

Fidem negavit, id est, christianismum quem profitetur, hâc suâ duritiâ factoque crudeli, destruit; et hac in parte *deterior est infideli*, qui suos, naturali instinctu et pietate, curat.

Ideo itaque deterior, quia inhumanior, et quia fide instructus, non facit quod infidelis facit pietate tantùm naturali ductus.

Hinc collige primò, Christiani peccata enormiora, quia transgreditur Dei voluntatem sibi meliùs notam.

Collige secundò, quòd operibus nostris possimus per omnia credere, et per omnia fidem abnegare.

Credimus, si juxta fidem operamur.

Fidem abnegamus, si fidei contraria faciamus.

Fidei abnegationem, apostasiam horremus verbalem; realem non horremus: linguâ fidem profitemur, factis negare non erubescimus.

Collige tertiò, quanta debeat esse omnium quidem, sed maximè prælatorum, patrum, dominorum cura de suis; et ad hæc terribilia D. Pauli

Vidua in catalogo viduarum ab Ecclesia alendarum adscribenda sexagesimum attigerit annum, secundas non experta nuptias,

9. Vidua eligatur non minùs sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor,

Quam bonorum operum fama comitetur, si filios piè educavit; si sanctos peregrinos hospitio recēpit, eorumque pedes lavit; si afflictis subministravit necessaria ad solatium; si omnes bonorum operum occasiones prosecuta est.

10. In operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est.

Juniores verò viduas ne recipias in dicto catalogo; quia, cùm Ecclesiæ copiis sagi-

11. Adolescentiores autem viduas devita. Cùm enim

verba exspergefacti, paveant ob suas de suis negligentias: *Fidem negavit...*

9. *Vidua eligatur non minùs sexaginta...* Agit hìc de viduis ecclesiasticis, seu publico Ecclesiæ sumptu alendis, variasque conditiones assignat necessarias ut quæ in earum cœtum aggregetur.

Tunc ergo cœtus erant viduarum ætate et sanctitate venerabilium, continentiæ voto obstrictarum, simul commorantium, perpetuo Dei et Ecclesiæ obsequio insistentium.

Hæ viduæ ex fidelium oblationibus alebantur, sicut et ecclesiastici.

Ex illis eligebantur diaconissæ, quæ cæteris præessent, mulierum in templis conventui invigilarent, quæ imperitas instruerent, quæ baptizandas juvarent: hæc ex Tyrino qui citat auctores.

De his agit etiam Cornelius à Lapide, Estius, etc.

De his ergo viduis agitur et de conditionibus ad earum cœtum requisitis.

Prima, ut sit sexagenaria, quia laboris tunc sunt incapaces, continentiæ verò capacissimæ.

Secunda, ut sit univira, seu secundas nuptias non experta: sit casta.

10. *In operibus bonis testimonium habens...*

Tertia, ut publico bonorum operum testimonio publicum beneficentiæ subsidium promereatur.

Quædam autem specificantur opera bona

Si filios piè et sanctè *educavit.*

Si sanctos, peregrinos et viatores *hospitio recepit*, eorumque *pedes lavit*, et alia infima erga illos exercuit ministeria.

Si patientes adjuvit quantùm potuit, pecuniis, patrocinio et intercessione, ait Theophylactus.

Si omnes bonorum operum occasiones sit prosecuta, ita ut nec voluntas, nec amor defuerit, si fortè defuit facultas, aut occasio.

11. *Adolescentiores autem...*

Sexagenariis minores viduas à dicto catalogo rejice, ne recipias, ob duo:

Primò, quia pleræque castitatem diu non servant, sed saginatæ, lasciviunt et nubere volunt.

Secundò, quia multis etiam aliis in rebus pleræque peccant, otiosæ, discursatrices, etc.

Cùm enim luxuriatæ fuerint.

Gr. cùm enim lascivierint: verbum græcum significat præ deliciis lascivire, ferocire.

Syr. lasciviunt enim sibi adversùs Christum.

luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt :

12. Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.

13. Simul autem et otiosæ discunt circuire domos : non solùm otiosæ, sed et verbosæ et curiosæ, loquentes quæ non oportet.

14. Volo ergo juniores nubere, filios procreare, ma-

natæ fuerint, in Christum sponsum recalcitrant, et homini mortali nubere volunt :

Hincque damnationis meritum habent, quia fidem quam Christo, sponso suo, primùm dederunt, irritam fecerunt, seu violaverunt.

Præterea, otiosæ assuescunt cursitare per domos : parum est otiosas vagari, sed et garrulæ sunt, et rerum alienarum indagatrices; loquuntur quæ non oportet.

Itaque malo ut nubant, matres sint, et filios piè educent, familiæ curam gerant,

---

Sensus est : cùm sumptibus Ecclesiæ bene alitæ, saginatæ et indeliciatæ fuerint, lasciviunt, recalcitrant in Christum; et rejectâ continentiæ professione, homini mortali, in maximam Christi sponsi sui injuriam, nubere volunt.

Metaphora sumpta à jumentis, vel vitulis saginatis, quæ ferociunt, jugum excutiunt et in dominum recalcitrant.

Sic et juniores viduæ, cùm in lasciviam, deliciasque resolutæ fuerint, ait D. Chrysostomus, cùm indeliciatæ fuerint, ait D. Cyprianus; fœdus et pactum continentiæ quam Christo devoverunt violantes, nubere volunt.

Vidua Christum sponsum habet, sicut et virgo. Theophylactus.

12. *Habentes damnationem...* Syr. condemnatio earum statuta est, quippe quæ rejecerint primam suam fidem.

Id est, damnationis meritum habent, quia fidem fefellerunt quam Christo sponso suo dederunt. Ita D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Illam fidem, ait Tertull., lib. de monogamiâ quâ in viduitate inventæ et professæ eam, non perseverant : propter quod vult eas nubere, ne *primam fidem* susceptæ viduitatis postea rescindant.

Pater Amelotte citat S. Innocent. Primum, primâ epist., cap. 13, conc. Carthag. 4, cui aderat divus Augustinus, cap. 104.

Citat et divus Augustinus lib. 1, de adulter. conjug. cap. 24, etc.

Hinc bene colligitur quòd Apostolorum tempore erant vota. Vide Cornelium à Lapide.

13. *Simul autem et otiosæ...*

Secundam dat rationem ob quam juniores viduas debeat rejicere : quia in otio nutritæ ab Ecclesiâ, nec laborare coactæ, fiunt discursatrices, percunctatrices, etc.

Ex otio nascitur circumcursatio, garrulitas, curiositas et alia mulieribus, præsertim junioribus, frequentia vitia quæ in Christianis turpia.

Christiana mulier, quasi testudo, domum suam non deserat : *domûs curam habentes*, ad Tit. 2. 4.

14. *Volo ergo juniores nubere...*

His omnibus consideratis, circa tales viduas duo statuit Apostolus.

Primum, ut nubant.

Volo ergo, id est, malo, præstat, melius est ut nubant et matres sint, quàm incontinentes vivere; et melius est ut filios suos nutriant, educent, domùsque curam habeant, quàm ut *otiosæ* circumeant *verbosæ*.

Longè præstat hæc facere quàm illa : D. Chrysostomus; quia, ait Apo-

quia sic nullum dabunt inimico prætextum ad maledicta.

Jam enim quædam à Christo aversæ, Satanam sunt secutæ.

Si quis, aut quæ fidelis viduas habet sibi agnatas, aut affines, illis subveniat, ne sint oneri Ecclesiæ; ut iis quæ reverà viduæ sunt et desolatæ necessaria possit subministrare.

Presbyteri qui bene præsunt, et illi potissimùm qui in verbo Dei evangelizando laborant, ampliori et abundantiori subsidio digni sunt.

Dicit enim Scriptura, Deut. 25 : Non in-

tres familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratiâ.

15. Jam enim quædam conversæ sunt retrò Satanam.

16. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, et non gravetur Ecclesia, ut iis quæ vere viduæ sunt, sufficiat.

17. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo et doctrina.

18. Dicit enim Scriptura :

---

stolus, nullam sic dabunt occasionem, nullumque prætextum inimico ad maledicta; nec se per incontinentiam damnabunt.

Ita sancti Patres illud *volo* explicant : *Volo* : quia ipsæ volunt. D. Chrysostomus, Theophylactus.

Non viduas vetat esse Paulus, sed adulteras; quia melius est esse bigamum quàm scortum : D. Hieronymus, epist. 12, ad Ageruchiam.

Volo, id est, concedo tales nubere antequam promittant quod non valent implere. Primasius.

Itaque, hæc nihil contra adolescentularum vota, præsertim in monasteriis.

15. *Jam enim quædam...*

Ex experientiâ lex lata est, ait Theodoretus.

Jam enim quædam ex illis junioribus Christum et christianismum deseruêre, seculum et diabolum secutæ.

Non prohibet adolescentulas esse viduas, sed adulteras fieri vetat, nolens otiosas esse, etc.

Eà causâ sublatâ, non prohibet juniores viduas esse, ait D. Chrysostomus.

16. *Si quis fidelis habet viduas...*

Secundum Apostoli statutum circa juniores viduas, quæ propinquos habent à quibus possunt adjuvari.

Ecce quartum viduarum genus, de quo in hoc capite.

Si quis ergo, aut si quæ *fidelis* habet viduas sibi agnatas, aut affines, illis subveniat; ut non gravetur Ecclesia, et habeat unde necessaria subministret iis quæ reverà sunt viduæ et omni auxilio destitutæ.

17. *Qui bene præsunt presbyteri...* Id est, episcopi, pastores, etc., qui præsunt Ecclesiis, circa quos duo statuit.

Primum, *duplici*, id est, ampliori, multo et abundanti, *honore*, scilicet, reali subsidio digni sunt, id est, commodè sustentari merentur.

Honorem dicit obsequium et rerum necessariarum largitionem. D. Chrysostomus.

Maximè qui in evangelizando verbo Dei intenti sunt, et in docendi ministerio.

18. *Dicit enim Scriptura...*

Hoc ipsâ lege firmat Deuter. 25. 14; Levit. 19. 13. et ipso naturali jure, à Christo Domino confirmato, Matth. 10. 10; Luc. 10. 7.

Adverte, inquit S. Athanasius, quemadmodum undique cogitur insudare

Non alligabis os bovi trituranti. Et : Dignus est operarius mercede suâ.	frenabis os bovi trituranti : et Christus, Matth. 10. 10; Luc. 10. 7 : Dignus est operarius mercede suâ.
19. Adversùs presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.	Adversus presbyterum accusationem ne recipias, nisi per duos vel tres testes probatam.
20. Peccantes coram omnibus argue, ut et cæteri timorem habeant.	Peccantes publicè argue et publicè, ut cæteri hoc punitionis exemplo deterriti, coerceantur.
21. Testor coram Deo et Christo Jesu, et electis angelis, ut hæc custodias sine præjudicio, nihil faciens in alteram partem declinando.	Obtestor et adjuro te, audientibus Deo, et Christo Jesu, beatis et angelis, ut quæ de judiciis ecclesiasticis dixi, observes exactè, teque sic præbeas æquum, ut nec judicium præcipites, nec per affectum in hanc vel illam partem inclines.

qui docet. Nam, ut frumenta dissolvere et in grana deinceps comminuere, non mediocris est labor; sic et qui alios instruit, necesse est ad angoris et laborum se tolerantiam præparet. Cùm verò de operario disserit, ostendit nequaquam hunc oportere delicias et quietem conquirere : operarius namque sua dignus est mercede, sive cibo dixeris et potu : qui verò nihil operatur, vel his indignus esse arguitur.

19. *Adversùs presbyterum...*

Secundum, ut in illos accusatio non recipiatur, nisi per duos aut tres testes probata.

Ubi notandum quod non dicit : Presbyterum ne damnes, nisi, etc. sed *accusationem ne recipias*, nisi, etc.

Lege quidem Moysis damnari nemo poterat, nisi causâ per duos saltem testes probatâ : sed plebeius, ad unius viri dictum capi poterat, et contra eum inquiri.

Non ita de presbytero, tum propter honorem ei debitum, tum quia qui præest et alios corrigit, multorum patet tum invidiæ, tum odiis et inimicitiis.

Hinc contra eos exigendus testium numerus.

20. *Peccantes coram omnibus...*

Quando tamen publica sunt peccata, quorumcunque sint, sive presbyterorum, sive laicorum, argui, corrigi debent publicè; ut cæteri, hoc punitionis exemplo deterriti, peccare timeant.

Triplici de causa corrigi debent delinquentes : ut ipsi fiant meliores, ut honor Ecclesiæ per eos læsus resarciatur, ut alii hôc exemplo absterriti coerceantur.

21. *Testor coram Deo et Christo Jesu...*

Postquam hæc circa judicia ecclesiastica statuit, Timotheum per Deum, à quo omnis potestas, per Christum Jesum, omnium judicem, per sanctos angelos, ejus ministros, obtestatur et adjurat, ut quæ dixit, exactè servet, et ita se præbeat æquum, ut nec judicium præcipitet.

Sine præjudicio. Syr. nulla re præoccupetur mens tua.

Πρόκριμα, præjudicium, cùm judicium præcipitatur, seu cum inauditus et indefensus damnatur.

Nihil faciens in alteram... Syr. et nihil agas per acceptionem personarum,

Ne citò, et sine examine prævio, manus cuiquam imponas, ne te peccatorum alienorum reddas participem.

Te castum serva. Ne propterea meram posthac bibas aquam; sed vino utere modico et bene diluto, propter stomachi tui infirmitatem, et alias quibus frequenter laboras.

Quidam sunt homines quorum peccata, ante quodcunque examen et judicium, sunt

22. Manus citò nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis.

23. Teipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere, propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates.

24. Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præ-

---

id est, nec per affectum in hanc, vel illam partem inclinet, seu nihil propensione faciat in gratiam.

Quanti refert justè judicare! et quàm periculosum præoccupari judicem, vel affici! cùm divinus Apostolus Timotheum suum tam vehementer obtestetur ut utrumque vitet, et judicet æquè.

In Timothei autem personâ omnes instruit episcopos et prælatos, quos minatur Dei omnipotentis iræ, Christi judicis vindictæ, angelorum sanctorum indignationis, nisi se judices æquos præbeant.

22. *Manus citò...*

Timotheo, et aliis episcopis quos repræsentat Timotheus, imperat ne citò et sine serio meritorum examine cuiquam manus imponet ut illum ordinet, sive in episcopum, sive in presbyterum, sive in diaconum; ne præcipitatâ indignorum ordinatione, sese peccatorum alienorum reddat participem.

Idem intelligi potest de confessariis indignos absolventibus; et de facto aliqui sic intellexerunt : reverà tamen de ordinatione intelligendum cum sanctis patribus et interpretibus.

Diu explorandus est qui præficitur aliis, ne, si quod habeat vitium in doctrina, aut in moribus, in culpæ partem veniat illius ordinator.

Meritò hìc applicari potest quod dixit Christus : *Nolite projicere margaritas ante porcos;* ordines impuris et ignaris conferendo, quorum indignos se reputarent angeli.

Teipsum castum custodi.

Castum et irreprehensibilem invenit illum Apostolus, et ordinavit. Hinc ait : *Castum te serva* et immaculatum, ut scilicet, juvenis, possis senes impudicos arguere, et in eos indeclinabilia exercere judicia.

23. *Noli adhuc aquam...* Gr. ne ampliùs. Syr. ne posthac.

Id est, ne propterea bibas posthac aquam meram, cum tanto valetudinis tuæ dispendio;

Sed modico vino utere, id est, vino bene diluto, propter stomachi tui infirmitatem, et alias quibus frequenter laboras.

Ergo Apostoli et apostolici viri, præter labores continuos et Ecclesiarum sollicitudines, abstinentia corpus suum affligebant.

24. *Quarumdam hominum peccata...*

Redit ad ordinandorum examen, de quo n. 22. et Timotheum tacitè monet ut de ordinandorum, non malis tantùm operibus, sed et de bonis diligenter inquirat : ne scilicet indignos ordinet.

Quod ut exactiùs faciat et securiùs, distinguit peccatorum genera.

Sunt enim quidam, *quorum peccata manifesta sunt* et omnibus nota, communi hominum fama, ante quodcumque examen et judicium.

cedentia ad judicium; quosdam autem et subsequuntur.

25. Similiter et facta bona manifesta sunt: et quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

nota; snnt autem alii quidam quorum peccata, non nisi post examen, manifesta sunt.

Similiter et quorumdam opera bona nota sunt ante examen; et aliorum sunt secreta: sed hæc diutius abscondi non possunt.

Et de his nihil inquirendum, sed penitùs rejiciendi, ut ordinatione indigni: debent enim ordinandi esse inculpati et prorsus irreprehensibiles.

Quosdam autem et subsequuntur. Sunt alii, è contra, quorum peccata sunt abscondita; quippe qui presbyterium ambientes, vitia sua sub quadam sanctitatis specie occultant:

Et hi diligenter sunt examinandi: de iis accuratè inquirendum, ut si, post examen, manifesta fiant in judicio, rejiciantur.

25. *Similiter et facta bona...*

Non de malis autem eorum operibus, sed et præcipuè de bonis fieri debet inquisitio: debent enim esse virtutum exemplar qui cæteris præficiuntur.

Similiter et facta bona manifesta sunt.

Sunt autem quidem pii, quorum opera bona omnibus nota sunt, quia virtus sese, vel invitam, prodit: et hi examine non indigent.

Et quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

Sunt verò alii quorum opera bona sunt secreta quidem, sed quæ per examen manifesta fient: nec enim diu possunt abscondi, quia per opera brevi declaratur qualis quisque sit.

Hi ergo per diligens examen dignoscentur.

Quòd si autem diligenti examine facto, latent eorum opera bona, sanè suspecti possunt esse, et non ordinandi.

Si autem per diligentem inquisitionem manifesta fiant tandem bona eorum opera, eò majori honore digni, quò majori cura honorem fugerunt.

Utinam nulli, quorum peccata manifesta sunt, ad Ordines et ad ecclesiastica beneficia promoveantur!

Utinam et hypocritarum, qui, dum beneficium ambiunt, sub sanctitatis simulatione peccata sua occultant, diligens fiat examen; ut eorum detecta malitia, vel rejiciantur à beneficiis obtinendis, vel per censuras ecclesiasticas priventur ab obtentis!

Utinam et humilium secreta virtus per inquisitionem detegatur, et larvatæ ambientium impietati præferatur!

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 5. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Ecclesiasticus superior ac prælatus audiat, velut sibi dictum, quod divus Paulus circa correctionis modum Timotheo præcipit.

Senes corrigat reverenter, ut patres; juvenes leniter, ut fratres, n. 1, 2.

Secundo. — Omnis Dei et ecclesiæ minister audiat, intelligat, et altâ mente retineat hoc Apostoli verbum circa conversationem cum mulieribus.

In omni castitate, internâ scilicet et externâ, conversetur cum illis, n. 2.

Duoque notet vitia erga illas pariter vitanda: nimiam scilicet duritiem, nimiam et mollitiem. Vide n. 2.

Tertio. — Animum intendant prælati ad terribilem modum quo sanctus

Apostolus Timotheum adjurat ut æquum se præbeat in suis judiciis : *Testor coram Deo, et Christo Jesu, et electis angelis, etc.*

Hincque intelligant quanti refert ipsorum justè judicare; et quantum immineat illis periculum, si in judiciis vel præoccupetur, vel affectu ducantur. Vide n. 21.

Quarto. — Attendant et ad id quod Timotheo præcipit circa ordinationes, caveantque ne temerariâ et inconsideratâ indignorum ordinatione, sese coram Deo alienorum peccatorum reddant participes. Vide n. 22.

Quinto.— Omnis anima christiana desolata et ab hominibus derelicta audiat, quasi sibi dictum, quod D. Apostolus de verè vidua et desolata dicit. n. 5.

Speret in Deum, ad Deum confugiat, et eò magis in eum speret, quò magis est desolata et ab hominibus derelicta.

Omnimoda derelictio dat jus ad Deum, omne bonum confugiendi, in eum sperandi et ab illo necessaria eò pressiùs et instantiùs petendi, quò majori necessitate premimur.

Sexto. — Omnis Christianus suorum negligens, at præsertim patres, domini, prælati, qui de suis non curant, audiant terribilia divi Pauli verba, n. 8 : *Si quis suorum, maximè domesticorum, curam non habet, fidem negavit, etc.*

Hocque tonitru expergefacti, gemant ob suas de suis negligentias.

Fidemque, quam hac sua duritia abnegârunt, sollicita in posterum sua charitate profiteantur. Vide n. 8.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

PRIMO.

Docet quomodo instituendi sunt servi christiani : suis nimirum dominis, etiam ethnicis, promptè et reverenter obediant, ỳ. 1 et 2.

Secus autem docentes damnat ut hæreticos, in quos rursus invehitur; superbi sunt, ignari, mente et corde corrupti, religionis prætextu abutentes ad quæstum, ỳ. 3, 4, 5.

SECUNDO.

Docet pietatem magnum quidem quæstum esse, non divitiarum externarum, quas ambiunt hæretici; sed internarum, quæ dant sufficientiam, seu faciunt ut animus sit necessariis contentus, ỳ. 6.

Hanc sufficientiam inculcat Christianis omnibus, quos ab avaritiâ deterret, ut malorum omnium et temporalium et æternorum radice, ỳ. 8, 9, 10.

TERTIO.

Timotheum, et in eo omnes Dei ministros, speciatim avertit ab avaritiâ, ne in laico quidem ferendâ, et ad justitiam sedulò sectandam potenter impellit, ỳ. 11, 12.

Eumdem Timotheum, et omnes in eo Episcopos, obtestatur per Deum vivum et per Christum judicem, ut fortiter certet, hancque Epistolam observet usque ad adventum Domini, ỳ. 13, 14, 15, 16.

QUARTO.

Divites sanctum docet usum divitiarum : in se sint humiles, erga Deum pii, in proximum liberales, suisque eleemosynis æternam sibi comparent beatitudinem, ỳ. 17, 18, 19.

QUINTO.

Timotheum, et in ipso omnes episcopos, hortatur ut fidei depositum servet, nova vitet dogmata, objectiones ex falsæ philosophiæ principiis petitas rejiciat, ỳ. 20, 21.

CAPUT SEXTUM.

PARAPHRASIS.

Quicunque sunt sub servitutis jugo, heros suos, licèt ethnicos, perfecta prosequantur reverentia, ne propter eorum inobedientiam christiana professio et evangelica doctrina malè audiat.

Qui verò dominos habent christianos, caveant ne quid de reverentia remittant, quia Christiani sunt; imò, eò libentiùs illis ministrent, quòd fideles sunt, et illis

TEXTUS.

1. Quicunque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini et doctrina blasphemetur.

2. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt: sed magìs serviant, quia fideles sunt et

---

Cap. VI. 1. *Quicunque sub jugo...*

Omnibus debitor est episcopus : hinc et mancipiorum saluti debet invigilare, memor quòd Christus Dominus, cujus ipse repræsentator est, *formam servi* accepit; venit *ministrare, non ministrari, factusque est obediens usque ad mortem.*

Mancipiorum autem et aliorum servitutem sanctificabit episcopus, si doceat eos ut propter Deum et ad imitationem Christi Domini suis heris promptè serviant et reverenter obediant.

Hoc docet Apostolus.

Quicunque sub jugo servitutis sunt, seu mancipia, *dominos suos,* licet ethnicos, *in omni* habeant *honore,* id est, eos honorent verbis, signis, operibus, prompta scilicet obedientia et reverenti obsequio.

Ne nomen Domini.... id est, ne ex eorum inobedientia, professio christiana et doctrina evangelica traducatur quasi ordinis politici dissolutrix, rebellionisque fautrix.

Sed ut, è contra, ex promptâ et reverenti eorum obedientia bene audiat christianismus, et ad eum alliciantur infideles.

Hoc subintelligi voluit Apostolus, et utrumque in mente habuit.

Idem præceptum nunc servis dandum, etiam pietatem colentibus : eò sint erga suos dominos et reverentiores et obedientiores, quò pietati sunt addictiores; ne pietas, ob eorum in ministerio negligentiam, ab heris blasphemetur : quod non rarum.

2. *Qui autem fideles habent dominos...*

Qui verò dominos habent christianos, caveant ne quid de reverentiâ et obsequio remittant, quia illos domini suos appellant et reputant in Christo fratres.

Sed magìs serviant... id est, quinimò ipsis eò libentiùs et promptiùs ministrent, quòd Christiani sint; illosque eò chariùs diligant, quòd ejusdem cum eis sunt gratiæ participes.

Et dilecti, ἀγαπητοί, quod alii vertunt, diligibiles, quasi diceret : Eò majori dilectione sunt digni, seu eò magis diligibiles.

Observationes morales. — Gratia cœlestis, seu divina filiatio omnibus baptizatis collata, non tollit conditionum civilium inæqualitatem, sed eas omnes sanctificat :

dilecti, qui beneficii participes sunt. Hæc doce et exhortare.

3. Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundùm pietatem est, doctrinæ :

4. Superbus est, nihil sciens, sed languens circa

eò chariores sint, quòd ejusdem sunt cum ipsis gratiæ participes. Hæc doce nescientes, hortare verò scientes.

Si quis doctrinam ab hac nostra alienam docet, et non adhæret salutaribus Domini nostri Jesu Christi sermonibus, seu evangelicæ doctrinæ quæ veram pietatem promovet;

Superbus est et ignarus, sed et languet circa futiles quæstiones et meras de verbis

---

Herilem quidem, dum dominis inspirat ut servos suos, velut fratres, diligant.

Servilem verò, dum servos docet Christum in dominis suis revereri, cisque, velut Christo Domino, promptè, libenter et cum affectu ministrare.

Ex quo Christus, filius Dei, frater noster factus est, nosque fratres suos appellare dignatus est; nullus homo, cujuscunque dignitatis et præeminentiæ, dedignetur servos suos ut fratres intueri et diligere.

Ex quo Christus, filius Dei, *formam servi accepit, et pro nobis factus est obediens usque ad mortem;* nullus homo, qualiscunque sit, crubescat alteri homini subdi, servire et obedire; imò glorietur id promptè, libenter et reverenter ob Christum Dominum præstare.

Hæc doce servos nescientes, ut suum noverint officium suæque sanctificationis modum.

Exhortare verò scientes, ut quod noverunt opere perficiant, seque in servitute sanctificent.

3. *Si quis aliter docet.....* seu alienam à nostrâ doctrinam docet, et non adhæret *salutaribus Domini nostri Jesu Christi sermonibus*, id est, evangelicæ doctrinæ, quæ tota salutaris est et sana, quæque veram pietatem docet, verumque Dei cultum promovet.

Hinc apparet quòd aliqui falsi doctores, sive judaizantes, sive alii, christianam libertatem, quæ spiritualis est et divina, confundentes cum civili et humana libertate, quæ corporalis est et externa, docebant quòd servi christiani, utpote per Christum liberati Deique filii facti, ab hominum servitute essent liberi.

Hos falsos doctores, velut Evangelii inimicos et ordinis politici perturbatores, acriter redarguit Apostolus; et hinc occasione captâ, in omnes quoscunque novantes rursus invehitur, sicut initio epistolæ, capito 1.

4. *Superbus est...* Gr. turget, inflatus est.

Per quamdam ad corporum morbos analogiam, describit spiritualem mentium ab Evangelii veritate recedentium ægritudinem.

Christi doctrina tota salutaris est, ut versiculo superiori dixit; imò salutis fons est et causa : *Verbum salutis.*

Qui ab ea doctrina recedit, à salute recedit.

Hinc necessariò fit æger; ac primò,

Turget, inflatur, sicut tument ægra corpora.

Quod in corporibus tumor, in hoc animabus superbis. D. Chrysostomus.

Tumet ergo novator typho vanæ scientiæ.

Nihil sciens; et tamen nihil scit, verâ et solidâ destitutus scientiâ, utpote fide privatus.

pugnas ; ex quibus inanibus disputationibus oritur invidia, rixa, convicia, opiniones malæ, seu perniciosa dogmata,

quæstiones et pugnas verborum : ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ,

Inanes et pravæ exercitationes hominum mente corruptorum, qui veritatis lumine sunt privati, et ideo existimant pietatem rem esse quæstuosam.

5. Conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem.

Fides oculus est : qui non habet oculos nihil videt, ait Theophylactus.

Liceat dicere : Fides quasi dioptra optica est, sine qua caligat rationis oculus, præcipuè circa divina.

Fides elenchus, *demonstratio* non *apparentium* sine hac dioptra non videntur cœlestia.

Hominis infidelis scientia nihil est, quia vel falsa, sicque nulla ; vel inutilis ad salutem, sicque vana et quasi nihil.

Languet, ægrotat, imò delirat, ut æger, circa futiles quæstiones et meras de verbis pugnas, quæ vera sunt deliramenta.

Ex quibus oriuntur invidiæ, id est,

Ex quibus inanibus disputationibus nascitur invidia, lis seu rixa; maledicentia, seu probra et convicia.

Quod frequens apud disputantes.

Potest etiam intelligi de blasphemia in Deum.

Suspiciones malæ, seu opiniones malæ, seu perniciosa dogmata, ait D. Joannes Chrysostomus.

Hi sunt eorum deliramentorum fructus.

5. *Conflictationes hominum mente corruptorum...* Gr. Παραδιατριβαί.

Διατριβή, disputatio ; παραδιατριβή, perniciosa disputatio.

Significat primò inanes et pravas exercitationes *hominum mente corruptorum*.

D. Chrysostomus, et post ipsum Theodoretus, Theophylactus, OEcumenius dicunt, *confricationes* seu attritiones contagiosas.

Quemadmodum scabiosæ oves, dum affricant sese, sanas quoque morbo inficiunt ; sic et isti, cum aliis conflictantes corrumpunt eos.

Qui à veritate recedunt non convenientia docent : hinc contentio. Ex contentione oritur blasphemia in Deum ; ejectâ fide oriuntur malæ suspiciones : hinc verò lues procreatur quæ inficit eos qui appropinquant. Theodoretus.

Hinc, inquit, contagio eorum qui sunt mente corrupti : quemadmodum oves ægrotæ, etc.

Inanes itaque et perversæ cogitationes hominum mente simul et corde corruptorum :

Mente quidem, quia veritatis lumine sunt privati, excæcati sunt.

Corde etiam, suâ scilicet cupiditate et avaritiâ.

Ex unâ parte, deest illis veritas in mente.

Ex alia parte, inest illis cupiditas in corde.

Veritatis lumine destituti, suâ cupiditate possessi,

Existimant pietatem rem esse quæstuosam, et eâ ad quæstum faciendum abutuntur.

Quot adhuc hujusmodi homines mente et corde corrupti, qui Dei cultum

6. Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientiâ.

7. Nihil enim intulimus in hunc mundum : haud dubium quòd nec auferre quid possumus.

Reverà magnus quæstus est pietas, cui necessaria sufficiunt.

Sicut enim in hunc mundum nihil intulimus, ita procul dubio nihil ex mundo auferemus.

---

ordinant ad quæstum et acquisitionem, sive divitiarum, sive gloriæ; quique pietatem, quasi rem fructuosam excolentes, quidquid dicunt et faciunt ad suam referunt utilitatem!

Abscede ab hujusmodi : hæc verba addit Græcus hodiernus.

Similiter et syriaca versio : tu verò procul fuge ab iis.

Hæc eadem verba exponunt D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Habet etiam Ambrosius : discede ab hujusmodi.

Hinc apparet vetustam esse hanc additionem.

6. *Est autem quæstus magnus...* Gr. est autem quæstus magnus pietas cum suæ sortis probatione. Arab. versio : bona verò pietas, cum animo suâ sorte contento, quæstus est maximus.

Est quidem quæstus pietas, sed excellentiori modo, ait S. Chrysostomus.

Non quæstus divitiarum externarum, ait D. Thomas; sed illarum quæ dant sufficientiam, seu quæstus divitiarum spiritualium et internarum, quæstus gratiæ, etc.

Sufficientia est magnæ stabilesque opes. Theophylactus.

Sensus ergo litteralis est, quòd pietas sit quidem quæstus magnus, non eo sensu quo arbitrantur hæretici, seu ad divitias comparandas; sed in seipsâ quæstus est pietas, magnusque thesaurus, si sufficientiæ conjuncta sit, seu si animo sibi sufficienti, paucis et necessariis contento sit conjuncta.

Hanc autem sufficientiam, huncque animum necessariis contentum parit vera pietas, sicut reverà peperit in Paulo dicente, Phil. 4.

Ego didici in quibus sum sufficiens esse... Magnus itaque quæstus, magnusque thesaurus vera pietas, quæ Deum dat, qui est ipsa sufficientia. *Saddæi :* ipsa *sufficientia*, quia scilicet *omne bonum*.

Deus magne! Deus bone! thesaurus meus! sufficientia mea! omne bonum! cor meum reple tuâ pietate; omnia perdam, dummodo te verâ pietate possideam!

Quid mihi est in cœlo, et à te quid volui super terram? Deus cordis mei tu es, et eris *pars mea, Deus, in æternum.*

7. *Nihil enim intulimus...*

Dat rationem et ob quam inutilis est avarorum quæstus, et ob quam debeant necessaria sufficere, sitque *quæstus magnus pietas cum sufficientiâ;*

Quia sicut in *hunc mundum nihil intulimus*, ita nihil ex mundo efferemus.

Nuda natura nostra prodiit, nuda discedet; ergo superfluis opus non habemus. D. Chrysostomus.

Ergo inutilis avarorum quæstus.

Ergo sola sufficientia quærenda.

Hoc seriò cogitet moralis homo, et terrena despiciet.

A tumulo tumulum peto, ait D. Greg. Naz.

Ab utero matris, unde nudus egressus sum, in uterum terræ, quò nudus ingrediar.

Ad quid ergo divitias congero? heri non habebam, cras non habebo.

Necessaria ergo habentes, pasci scilicet et tegi, his contenti sumus.

8. Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti sumus.

Nam qui volunt fieri divites, avaritiæque student, in varias incidunt peccandi tentationes, quibus quasi retibus illaqueantur à diabolo, et in multas incidunt cupiditates, non tantùm inutiles, sed et nocivas, quæ hominem demergunt in interitum et damnationem :

9. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem.

Amor enim pecuniæ est omnium malorum radix, cui studentes quidam, à fide

10. Radix enim omnium malorum est cupiditas : quam

O dementiam, superflua cras deserenda, cum tanto labore et anxietate comparandi !

8. *Habentes autem alimenta...* Syr. quapropter sufficit nobis cibus et tegumentum.

Ex superiori versiculo concludit.

Habentes ergo necessaria, contenti simus.

Pasci et tegi necessaria :

Cibus sufficiens ut nutriat, vestis et domicilium, quæ ab injuriis tueantur :

Ecce ad vitam necessaria ; cætera superflua.

Quis hisce necessariis contentus ! quis superflua quædam non quærit!

Quis itaque non timeat hisce verbis condemnari ?

9. *Nam qui volunt divites fieri...*

Aliam rationem affert, cur avaritiam fugientes, debeamus paucis et sufficientibus esse contenti.

Nam qui volunt fieri divites, avaritiæque student, in varias peccandi tentationes incidunt, scilicet in tentationes fraudis, rapacitatis, furti, mendaciorum, in jurisjurandi violationem, etc.

Et in laqueum diaboli, id est, quibus peccatis, quasi retibus, illaqueantur à diabolo.

Et desideria multa inutilia et nociva, id est,

Incidunt et in multas cupiditates, non tantùm inutiles, sed et nocivas, quæ hominem *demergunt in interitum et damnationem.*

Seu, ut ait divus Chrysostomus, in perditionem hujus temporis et futuri.

Theophylactus : in perditionem præsentem et futuram.

Idem divus Chrysostomus habet, desideria stulta et nociva Theophylactus legit similiter, quibus conformis est Syrus : inconcupiscentias multas, quæ stultæ sunt et nocivæ.

Cupiditates accusavit, non facultates : avaritia enim est velle fieri divitem, non autem esse divitem. Divus Augustinus.

Pauper ergo quis esse potest in divitiis, sicut et in paupertate multi sunt divites, quia cupiditas divitem et avarum facit, non possessio.

Itaque caveat pauper à cupiditate ;

Caveat dives ab affectu divitiarum.

Hic possideat sine affectu, ille careat sine desiderio.

10. *Radix enim omnium malorum est cupiditas.* Gr. φιλαργυρία, amor pecuniæ est *radix omnium malorum*, temporalium scilicet et æternorum, culpæ et pœnæ.

Primò, ex avaritia, quasi ex radice, pullulant omnia peccata : ambitio,

quidam appetentes, erraverunt à fide, et inseruerunt se doloribus multis.

aberraverunt, et seipsos transfixerunt doloribus multis.

11. Tu autem, ô homo Dei! hæc fuge: sectare verò justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem.

Tu autem, ô homo Dei! avaritiam et hæc eam comitantia peccata fuge; sectare verò sanctitatem et virtutes illius comites, scilicet, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem.

---

luxus in vestitu, in mensâ, in domicilio, in famulatu, etc. fraus, furtum, etc.

Hinc *avaro nihil scelestius.* Eccli. 10. 9.

Secundò, multa et temporalia mala, seu pœnæ: quot enim pœnas subeunt avari, quot luctus! etc.

Quam quidam appetentes: id est,

Cui amori pecuniæ studentes quidam, *à fide aberraverunt.*

Quia avaritia oculos ad seipsam attrahens, non sinit nos veritatis viam aspicere, ait Theophylactus ex D. Chrysostomo.

Non potest idem oculos sursum simul et deorsum, cœlum et terram aspicere.

Ita fit ut animus terrenis intentus, rerum cœlestium perdat cogitationem et affectum:

Sicque paulatim aberrat à fide;

Sicut viator sibi non attentus, aberrat à loco ad quem pergere volebat.

Ecce malum culpæ.

Et inseruerunt se... Gr. seipsos transfixerunt *doloribus multis.*

Divitiarum sollicitudines, spinarum instar, quacunque ex parte cruentant, et vulnera infligunt.

Quis explicare queat avarorum curas et dolores? D. Chrysostomus.

Ecce mala pœnæ: bona quærunt, infernum inveniunt.

Veritatem hanc noverunt philosophi: studium, seu amor pecuniæ, metropolis est omnis malitiæ, dicebat Bias.

Duo sunt malorum elementa: inexplebilis opum cupiditas, et gloriæ appetentia. Timon, à Cornelio citatus.

11. *Tu autem, ô homo Dei...*

Tu autem, ô Timothee, qui Deo addictus es, non seculo, ideoque totus in ea quæ Dei sunt intentus, avaritiam et omnia eam comitantia peccata fuge, longè sis ab iis alienus.

Sectare verò justitiam christianam, seu innocentiam et sanctitatem, et omnes virtutes illius comites.

Scilicet, *pietatem* in Deum, quæ maximus est quæstus, utpote quæ Deum promeretur.

Fidem, quæ cœlestia bona ostendit et promittit;

Charitatem in proximum, quæ sua non quærit, imò largitur;

Patientiam in adversis;

Mansuetudinem in offensis.

Omnes interpretes emphasim notant in his verbis, *fuge, sectare.*

Fuge, esto remotissimus.

Sectare, persequere.

Omnis episcopus et pastor Deo addictus, et in ea quæ Dei sunt intentus, *est homo Dei*, non naturâ tantùm, sicut cæteri omnes, sed habitudine, ut ait Theodoretus: Dei quippe minister est, Dei vicarius.

Certa fortiter præclarum certamen fidei; apprehende vitam æternam (quæ palma est victori promissa), ad quam à Deo, quasi agonothetâ, vocatus es, et quam hucusque prosecutus es, egregiam confessus confessionem coram testibus plurimis.

Obtestor te coram Deo vivente et omnia vivificante, et coram Jesu Christo qui sub Pontio Pilato testimonium perhibuit veritati præclarum;

12. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam in quâ vocatus es, et confessus bonam confessionem coram multis testibus.

13. Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem;

Homo Dei : sicut procurator generalis, homo regis :

Omnes itaque episcopos et pastores præsertim alloquitur Apostolus, et hortatur ad fugiendam avaritiam, ad sectandam sanctitatem christianam quæ omnes virtutes complectitur, sicut avaritia omnium vitiorum est radix;

Si enim cuilibet Christiano hæc fugienda, illa verò sectanda; quantò magis episcopo, Ecclesiæ ministro, homini Dei!

12. *Certa bonum certamen fidei...*

Hoc velut sibi dictum excipiat omnis Dei minister.

Justitia christiana ad quam hortatur hìc Apostolus, duas partes habet :

Vitia fugere, seu impugnare, et superare;

Virtutem sectari, exercere, propugnare.

Neutrum fit sine quodam certamine : sibi vis in utroque facienda.

Hoc autem certamen, *certamen est fidei : hæc est enim victoria quæ vincit mundum, fides nostra.* 1. Joan. 5. 4.

Ut ergo ad utrumque vehementiùs et sensibiliùs hortetur, alludit ad agones et palæstras, quæ in Græcia, Ephesi celebrabantur.

Agoniza, *certa* fortiter et athleticè præclarum *fidei certamen,* quod in vitiis superandis et in virtutibus exercendis consistit.

Quasi strenuus athleta Christi, *certa* et agoniza, abstine, sustine, aggredere.

Apprehende vitam æternam, quæ scilicet, bravium est et palma victori proposita.

In quâ. Gr. ad quam *vocatus es à Deo,* quasi agonothetâ,

Et quam hucusque prosecutus es, egregiam et illustrem *confessus confessionem;*

In Baptismo, ubi christianismum professus;

In ordinatione, ubi fidelitatem pactus;

In persecutione Ephesi excitata. Actor. 19, n. 25. ubi quasi martyr generosè passus fuisti.

Hæc divi Pauli ad Timotheum, et sub Timothei nomine, ad omnes episcopos exhortatio, cuilibet christiano convenit ob promissiones in Baptismo factas; et cuilibet religioso, ob vota in professione emissa.

13. *Præcipio tibi coram Deo...*

Duos addit stimulos Timotheo et episcopis, ad excitandam illorum virtutem in agone de quo in versu superiori, et ad observandam hanc epistolam.

Primus est, quòd certet, agonizet *coram Deo,* qui fons est vitæ, vitam donans, vivos servans et mortuos à morte revocans.

Secundus est, quòd agonizet *coram Christo,* omnis quidem christiani exemplari, at præsertim episcopi, qui Christi repræsentator est.

14. Ut serves mandatum sine maculâ, irreprehensibile, usque in adventum Domini nostri Jesu Christi :

15. Quem suis temporibus ostendet beatus et solus potens, Rex regum et Dominus dominantium :

16. Qui solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem : quem nullus

Obtestor, inquam, te coram tantis testibus, ut quæ in hac Epistola trado, exactè custodias usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi, ne quam reprehensionem incurras ob tuam transgressionem.

Quem adventum, tempore destinato, exhibebit ille qui à se beatus est et qui solus à se princeps, Rex regum, Dominus dominantium :

Qui solus per se immortalis est, quique lux est, præ nimio splendore; mortalibus inaccessibilis, quemque, præ nimia luce,

---

Præcipio tibi et obtestor te *coram Deo* vivente et vivificante, seu qui vita est et fons vitæ : vitam dans, servans et reddens quibus vult, et qui consequenter eam tibi reddere potest.

Et coram Jesu Christo, qui sub Pontio *Pilato testimonium* perhibuit veritati, eamque suo subsignavit sanguine.

Et consequenter, exemplum tibi dedit, etiam cum vitæ periculo, veritatem profitendi.

14. *Ut serves mandatum sine maculâ.*

Obtestor, inquam, te coram tantis testibus, ut quæ in hac epistola trado, perfectè et exactè custodias.

Usque ad adventum. Gr. apparitionem, *Domini nostri Jesu Christi.*

Ne quam reprehensionem incurras ob tuam transgressionem aut negligentiam ;

Quia ad omnes Ecclesiæ episcopos scribit sub Timothei nomine, et quia quæ scribit, usque ad finem mundi servanda sunt.

Hinc Timotheo, episcoporum repræsentatori, præcipit ut ea servet usque ad illustrem et gloriosam Christi apparitionem.

Potest etiam dici quòd hoc addat, ut Timotheus meminerit se à Christo Domino judicandum, et consequenter, pastoris officium gerat irreprehensibiliter.

15. *Quem suis temporibus...* Gr. *quam*, scilicet apparitionem, id est, quem gloriosum Christi adventum *suis temporibus*, seu, tempore sibi noto, exhibebit ille,

Qui *beatus*, et ipsa beatitudo est, omnesque sanctos beans.

Et solus potens. Gr. dynasta, princeps, seu solus à se princeps, et principatum habens.

Rex regum, sub cujus imperio regnant quicunque regnant.

Dominus dominantium, cui serviunt quicunque dominantur aliis; illi serviunt aut volentes, aut inviti, ait S. Anselmus.

Hæc absolutam indicant potentiam Dei, qui à se, independenter, à quolibet *Rex et Dominus* est; à quo, è contra, essentialiter dependent quicunque potestatem habent.

16. *Qui solus habet immortalitatem*, id est, *qui solus* per se immortalis est, utpote vita ipsa et fons vitæ :

Et lucem habitat inaccessibilem, quæ Deus ipse est :

Deus enim domum non habet, in quâ habitet, sed existit in seipso.

Itaque sensus est :

Qui lux est immensa, infinita, increata, *et lucem habitat inaccessibilem ;* id est, et ideo mortalibus inaccessibilis.

nullus hominum vidit in hac vita, nec videre potest naturæ viribus; cujus honor et imperium non ad tempus est, sed ad omnem æternitatem. Amen.	hominum vidit, sed nec videre potest: cui honor et imperium sempiternum. Amen.

Præ nimiâ luce et majestate invisibilis est.

Quem nullus hominum vidit.

Ipsum hac in vita nullus mortalium vidit, sed nec videre potest naturæ viribus.

Cujus honor et imperium non ad tempus, sed ad omnem æternitatem est. Ita sit.

Observatio dogmatica et moralis. — Attendamus ad hoc elogium Dei à S. Paulo, ipsius Dei Spiritu afflato, compositum :

Deus est à se summè beatus, omnipotens, solus à se princeps, Rex regum, Dominus dominantium, solus immortalis, ipsaque vita; lux, majestas, gloria immensa, infinita, præ nimio fulgore inaccessibilis; quem nullus mortalium vidit, nec potest naturæ suæ viribus videre; cujus honor, potestas et imperium est ad omnem æternitatem.

Quid majus? quid diviniùs dici potuit?

Magnum itaque, admirandum est hoc elogium Dei; dignum sanè quod in nostris mentibus et cordibus insculpamus, quod diu noctuque meditemur, ut tantæ majestatis semper memores tanto Domino servire gloriemur.

Regis regum, Domini dominantium servus sum ego.

Hoc tamen elogium sic miremur, ut sciamus sermonem esse Dei, per hominem, de Deo ad homines, et consequenter hominibus accommodatum, ac propterea elogium, infinitæ Dei majestati longè inadæquatum.

Magnus Dominus et laudabilis nimis; omnem intellectum, et laudem hominum et Angelorum transcendit infinitè.

Quidquid homo, etiam Dei Spiritu afflatus, dicat de Deo; hoc parvum reputandum est, si ad immensam et infinitam divinitatis naturam ac dignitatem comparetur.

Solus Deus sese comprehendit : solus ergo Deus sese adæquatè dicit et laudat; solus Deus sese sic dicentem intelligit et audit.

Nos ad ipsum, ne noctuæ quidem ad solem :

Hinc minimo majestatis illius opprimimur radio;

Hinc illum, pro ejus majestate, nec intelligere, nec dicere, nec audire possumus.

Nobis mortalibus tantummodo concessum credere, mirari, adorare, amare, obedire, obsequi.

Et hoc ipsum maximum reputantes, credamus humiles, admiremur, adoremus, amemus, obediamus, obsequamur, nosque totos semper et in æternum, tantæ majestatis obsequio supplices et tremebundi devoveamus.

Deus magne, Deus nimis laudabilis! indignus sum qui te laudem, tibique serviam; sed ad indignitatem meam non attentus, *suscipe me secundùm eloquium tuum, et non confundas me ab exspectatione meâ.*

Me nihilum et nihilo minorem, quia peccator sum, tibi, æternæ, immensæ, infinitæ Majestati devoveo.

Tibi, *Regi regum, Domino dominantium, cujus imperium sempiternum,* in æternum obsequi et servire volo.

Ne projicias me à facie tuâ, quia nihilum et peccator sum, sed *suscipe me, secundùm eloquium tuum.* Me, inquam, secundùm Verbum tuum æternum, adæquatum, sed pro me exinanitum in tempore, pro me carnem

17. Divitibus hujus seculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo (qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum)	Denuntia hujus mundi divitias habentibus, ne de se sublimiter sentiant, neque confidant in divitiis incertis, fluxis et fugacibus, sed ut sperent et confidant in Deum semper vivum, qui nobis omnia largè suppeditat ad usum necessaria.
18. Bene agere, divites fieri in bonis operibus, facilè tribuere, communicare,	Præcipe ut bona faciant opera, suisque præclaris ditescant operibus, sint liberales, suasque divitias indigentibus communes reddant.
19. Thesaurizare sibi fun-	Thesauros meritorum sibi ipsis reponant,

factum, pro me passum et mortuum, pro me nunc *interpellans ad dexteram Majestatis*. Ipsum audi, ipsum in me respice, et propter ipsum. *Non confundas me ab exspectatione meâ*, sed in ipso, cum ipso, et per ipsum tibi servire merear in tempore et in æternitate.

17. *Divitibus hujus seculi præcipe.*

Finita videtur epistola in versu præcedenti : at quia superiùs multa contra divitiarum amorem dixerat Apostolus, ne fortè divites et divitias damnâsse videatur, addit sequentia, ut divites doceat sanctum divitiarum usum.

Primò, docet vitia à quibus cavere debent divites, à superbia scilicet, et in divitiis confidentia.

Secundò, virtutes quas debent exercere, liberalitatem, bona opera, quibus sibi thesaurizent in cœlo.

Præcipe divitibus hujus seculi...

Sunt enim divites in Deum, de quibus Matth. 6, 20 et 19. 21 ; Marc. 10. 21 ; Luc. 12. 25, etc.

Et sunt divites juxta seculum, qui scilicet substantiam hujus seculi possident.

Præcipe, ne sublimiter de se sentiant, neque magni faciant, et sibi multùm arrogent.

Vermis divitiarum est superbia, ait D. Augustinus.

Neque sperare in incerto divitiarum. Neque confidant in divitiis incertis, fluxis et fugacibus.

Sed in Deo vivo, id est, sed sperare *in Deo vivo :* quia Deus est, semper manet; quia Deus vivus est, omnia videt ac audit, et in se confidentes adjuvat.

Divitiæ citò pereunt, Deus manet in æternum.

Divitiæ res sunt mortuæ, inanes : Deus autem vivit, videt, audit, ad se recurrentes suscipit et juvat.

Hinc in illo sperandum, non in divitiis.

Qui præstat nobis omnia abundè...

In illo, inquam, qui nobis omnia largè suppeditat ad usum necessaria ;
Et cujus consequenter munificentia non minùs est liberalis quàm vita invariabilis.

18. *Benè agere...*

Præcipe ut bona faciant opera, suisque ditescant præclaris operibus.

Facilè tribuere communicare.

Liberaliter dent pauperibus, suasque divitias communicent ; indigentibus faciant illas communes.

fundamentum solidum in posterum, ut veram assequantur vitam.

O Timothee! fideliter serva doctrinam, instar depositi tibi traditam; idcirco devita

damentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.

20. O Timothee! depositum custodi, devitans profa-

---

19. *Thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum...*

Per eleemosynas reponant sibi ipsis thesauros meritorum, quasi *fundamentum solidum in posterum*, jusque certum ad veram assequendam vitam.

Thesaurus spiritalis est congregatio meritorum, quæ sunt fundamentum futuri ædificii, quod nobis præparatur in cœlo;

Quia tota præparatio futuræ gloriæ est per merita, quæ acquirimus per gratiam, quæ est principium merendi, ait D. Thomas.

Divitum itaque Evangelium hoc est:

Ut non sint superbi:

Spem suam in suis non reponant divitiis;

Non sint in pauperes duri, suarumque opum tenaces proprietarii:

Sed humiles in se et erga Deum, *à quo omne bonum;*

Sperent in Deum vivum;

Sint erga proximum liberales et benefici;

Suâque charitate suas opes indigentibus communes faciant.

Hoc si fecerint, veras divitias sibi cumulabunt in posterum, thesauros æternos sibi ipsis congerent, usque ad veram vitam.

Viri divitiarum morientes *nihil inveniunt in manibus suis.* Regius Psal. 75, n. 6.

Misericordes, è contra, thesauros inveniunt, in perpetuas æternitates duraturos, cœlestemque domum et veram vitam.

O felicem usuram, eleemosyna!

Nota, cum fundamento benè comparari eleemosynam quidem omnem, at præsertim eam quæ fit in abscondito, ut consuluit Christus.

Fundamentum absconditur in terra; sic et eleemosyna debet, si fieri potest, abscondi.

Ex fundamento in terra abscondito, domus assurgit in altum;

Sic ex piis operibus absconditis, assurgit domus cœlestis, ædificium spirituale, salus æterna, ubi vera vita et thesauri: quos *nec ærugo demolitur, nec tinea corrumpit.*

20. *O Timothee! depositum custodi.*

Evangelii doctrina vocatur *depositum*, quia sicut depositum est alterius, ita evangelica doctrina Christi est, non pastorum.

Et sicut depositum fideliter à depositario servandum est, ita episcopis incumbit inviolabiliter servare, et ad alios transmittere doctrinam sibi depositam atque commendatam.

Timotheo itaque suo et omnibus episcopis commendat sacræ doctrinæ depositum.

Illius sunt depositarii, non proprietarii; sunt custodes, non domini:

Ergo servent illam, propugnent, ne minimam ejus partem vitiari patiantur.

Lex enim depositi non patitur ut aliquid illius pereat sine culpa apud depositarium.

Devitans profanas vocum novitates....

nas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ,

21. Quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt, Gratia tecum. Amen.

profanas vocnm novitates, et omnes rejice objectiones quas opponunt hæretici, qui falsò sibi scientiæ nomen arrogant, seu sub ementito scientiæ nomine,

Quam profitentes quidam, aberraverunt à fide. Gratia tecum. Amen.

Idcirco vitent novitates doctrinæ et sermonum, unde novantes dicuntnr hæretici.

Profanæ non snnt novitates vocnm, quæ antiquam doctrinam clariùs et breviùs exprimunt, v. g., trinitas, consubstantialitas, transsubstantiatio, etc.

Et oppositiones. Gr. antitheses, id est, objectiones quas opponunt novantes, qui falsò sibi scientiæ nomen vindicant.

D. Chrysostomus putat hìc Gnosticos perstringi.

21. *Quam quidam promittentes*, id est,

Quam scientiam profitentes quidam, aberrârunt à fide, in errorem inciderunt, christianismum deseruerunt.

Gratia tecum. Amen.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 6, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Observet episcopus et quilibet sacerdos, proportione servatâ, quòd omnibus sit debitor : *Sal* enim *est terræ et lux mundi*. Matth. 5, n. 13, 14.

Ut *sal terræ* debet omnes alios homines, quantùm est in se, à corruptione morum præservare.

Ut *lux mundi*, omnibus lucem debet et ardorem; omnes etiam servos et mancipia debet verbo et exemplo sanctificare.

Neminem itaque negligat, servos etiam vilissimos sanctificet modo sibi a doctore Gentium præscripto. Vide n. 1 et 2, et observationem moralem.

Secundo. — Omnis catholicus quidem, at omnis speciatim Ecclesiæ catholicæ minister, hæreticam notet pravitatem, quam horreat, detestetur ac fugiat.

Illam Apostolus, cap. 4, n. 1, 2, verbis valde significantibus expresserat dicens, hæreses *à spiritibus erroris* essc, *doctrinas dæmoniorum*, hominumque *in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam.*

Talem picturam, vide cap. 4, n. 1, 2, et observationem litteralem et moralem in commentario.

Hìc autem, ut hanc eamdem pravitatem sensibiliùs nobis exprimat, illam describit per analogiam ad corporum morbos.

Hæresis pessimus et mortifer cst animæ morbus.

Quare? quia sicut Evangelium, Christi doctrina, verbnm est salutis, fons vitæ, cui per fidem adhærentes, vivimus, sani sumns, in æternnm victnri;

Ita qui per infidelitatem ab hac Christi doctrina recedit, statim à salute, à vita recedit, et fit æger ad mortem.

Ac primò, turget typho vanæ scientiæ.

Secundò, cæcutit circa divina, amisso fidei oculo.

Tertiò, delirat circa futilia.

Quartò, delirans, falsa, stulta, perniciosa dicit.

Hincque non modo in se æger ad mortem, sed et aliis est contagiosus et pestifer.

Hunc ergo quasi pestem fuge.

Ad hanc fugam nos excitat Apostolus, addens : *Conflictationes hominum mente corruptorum ;* seu, ut explicant Patres græci, confricationes hominum mente et corde corruptorum, et ideo attritiones contagiosæ. Sicut ovis scabiosa alias inficit, sic hæreticus quos approximat corrumpit.

Abscede igitur ab hujusmodi.

Vide in commentario dicta ad n. 4, 5.

TERTIO. — Omnis Christianus notet aureas subsequentes D. Pauli sententias, æternâ memoriâ dignas; illas verò omnis præsertim ecclesiasticus, Deoque sacer, in sua mente insculpat, nunquam oblitterandas.

Prima. — *Est quæstus magnus pietas cum sufficientia,* n. 6.

Vera pietas magnus sanè quæstus, quia Deum dat in corde : Deus autem *omne bonum* et ipsa *sufficientia.*

Dat cordi pio sanctam sufficientiam, quæ felicitatem inchoat quam perficiet æterna Dei fruitio.

Huic ergo unico quæstui studebo.

Secunda. — *Nihil intulimus in hunc mundum; haud dubium quòd nec auferre quid possumus,* n. 7.

Tertia. — Quæ secundæ est consequentia.

Habentes igitur alimenta et quibus tegamur, his contenti simus, n. 8.

Pasci et tegi sufficiant.

O dementiam, superflua cras deserenda, cum tanto labore comparandi !

Quarta. — *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem,* n. 9.

Quinta. — *Radix enim omnium malorum est cupiditas,* n. 10.

Has veritates, *ô homo Dei*, Deoque sacer, si bene penetraveris, ab omni temporalium cupiditate liber, pietatem et sanctitatem sectaberis, ad quam n. 11, 12, 13, hortatur Apostolus.

Vide in commentario dicta ad n. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13.

QUARTO. — Notent omnes Evangelium speciale divitum.

Primò, vitia quæ debent fugere.

Non sublime sapere, n. 17. Non sint superbi, arrogantes, elati.

Neque sperare in incerto divitiarum, id est, non confidant, spemque suam non reponant in divitiis incertis, fluxis et fugacibus.

Secundò, virtutes quas debent exercere.

Sed sperare in Deo vivo, id est, sed humiles et grati sperent in Deum vivum, et ob illum sint erga proximum liberales et benefici.

Bene agere, divites fieri in bonis operibus, facilè tribuere, communicare, n. 18.

Sicque ditescant suis præclaris operibus, quibus thesauros sibi congerant æternos.

Thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.

Huic brevi Evangelio stude, ô homo Dei ! illudque serva, si sis dives; doce et prædica in quocunque sis statu. Vide in commentario dicta n. 17, 18, 19.

SECUNDÆ EPISTOLÆ

B. PAULI AD TIMOTHEUM

TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

HANC ad Timotheum Epistolam, Romæ, in vinculis scriptam fuisse constat ex ipso textu, cap. 1, ỳ. 8 et 16 : cap. 2, ỳ. 9.

Sed quia divus Paulus bis Romæ fuit catenâ ligatus, controvertitur quibus in vinculis; an in primis, an in secundis hanc scripserit.

Omnes antiqui, Eusebius, divus Hieronymus, divus Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, et plerique post eos, censent illam in ultimis vinculis scriptam, ideoque omnium Epistolarum divi Pauli ultimam reputant, et quasi vocem cycneam, quam morti proximus, et ad martyrium sese accingens, edidit.

Hoc ipsum formaliter affirmat textus græcus, in fine Epistolæ. Ad Timotheum secunda, Ephesiorum Ecclesiæ primum episcopum ordinatum, scripta est à Roma, cùm secundò sisteretur Paulus Cæsari Neroni.

Idem asserit arabica versio. Scripta fuit ab urbe Roma, cùm Timotheus constitutus jam esset episcopus super Ephesum, quando secundâ vice stetit Paulus in præsentia Cæsaris Neronis, imperatoris romani.

Pro hac opinione dissertationem novissimè fecit R. P. Mauduit, auctor libri, cui titulus : *Analyse des Epîtres de saint*

Paul, secundâ parte, dissertatione undecimâ. Eamdem opinionem supponit et sequitur D. de Tillemont, ***Mémoires, etc.*** *sur saint Paul, an de Jésus-Christ* 65.

Hæc opinio præcipuè nititur c. 4, ỳ. 6. *Ego jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat.*

Reverà, in expositione hujus versiculi pro hac opinione concludo. Vide cap. 4, ỳ. 8, circa finem.

Baronius tamen, et alii post eum multi è recentioribus, putant in primis vinculis scriptam fuisse; præsertim ob c. 4, ỳ. 17. *Dominus mihi astitit, etc., et liberatus sum de ore leonis.*

Sed hic versus explicabitur suo loco, et primæ opinioni non contradicere, imò favere ostendetur. Vide cap. 4, ỳ. 17, sub finem.

Hanc Baronii opinionem satis fusè propugnat Estius, quam et fusiùs explicat et propugnat P. Amelotte.

Hujus Epistolæ argumentum idem est ac primæ; Timotheum scilicet Apostolus docet quæ sunt episcopi et pastoris officia, et ad ea fideliter exsequenda hortatur.

Quæ distinctius videbis in analysi uniuscujusque capitis.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

PRIMO.

Præmissa in hac, sicut in prima epistola salutatione propria, et singulari, suum Paulus erga Timotheum amorem testatur, cujus diu et noctu recordatur in orationibus suis, quemque videre desiderat : idque omne, ob fidem et pietatem illius sinceram et ei quasi hæreditariam, ỹ. 1, 2, 3, 4, 5.

SECUNDO.

Hortatur Timotheum ad gratiam in ordinatione sibi datam reaccendendam, ut episcopalis fortitudinis, et dilectionis, et æquanimitatis spiritu roboratus, non erubescat Evangelium Crucifixi prædicare ; quinimò Dei fretus auxilio, secum et vincula, et adversa quæque, lubens pro Evangelio patiatur, ỹ. 6, 7, 8.

TERTIO.

Rationes affert in Deum fidendi et pro eo libenter patiendi : nos ab æterno dilexit, nosque in tempore salvavit : æterna quidem ejus in nos dilectio diu latuit ; at, nunc manifestata est per apparitionem Domini nostri Jesu Christi et per illius Evangelii prædicationem, ỹ. 9, 10.

QUARTO.

Hujus Divinæ bonitatis in homines, ego Paulus sum præco, Apostolus, et doctor apud Gentes : equidem vincula et probra hac de causa patior, sed non confundor; quin glorior, quia scio cui commisi, ỹ. 11, 12.

Ita et tu prædica, et pro Evangelio pati gloriare.

Quoad prædicandi modum, imitare meum, ỹ. 13.

Quoad doctrinæ substantiam à me tibi traditam, custodi ut depositum, ỹ. 14.

QUINTO.

Notat quosdam qui à se defecerant, ỹ. 15. commendat autem Onesiphori erga se vinctum charitatem, eique bene precatur, ỹ. 16, 17, 18.

CAPUT PRIMUM.

PARAPHRASIS.

Paulus, apostolus Jesu Christi constitutus per voluntatem Dei, ad prædicandum promissum vitæ divinæ et æternæ quæ fidelibus datur à Deo per Jesum Christum.

Timotheo filio charissimo gratia, misericordia, pax detur et multiplicetur à Deo Patre, et à Domino nostro Jesu Christo.

Gratias ago Deo, quem cum purâ con-

TEXTUS.

1. Paulus, apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, secundùm promissionem vitæ quæ est in Christo Jesu :

2. Timotheo charissimo filio gratia, misericordia, pax à Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro.

3. Gratias ago Deo, cui

Cap. I. 1. *Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei...*

Dei voluntas est principium apostolatûs et omnis ecclesiastici ministerii. Vide dicta initio primæ epistolæ ad Timotheum.

Secundùm promissionem vitæ.

Hoc, *secundùm*, Gr. κατὰ, determinat ad quid et propter quid Paulus constitutus sit Apostolus; scilicet, ad prædicandum, et omnibus annuntiandum promissum vitæ æternæ.

Quæ est in Christo Jesu, id est, quæ vita à Deo fidelibus, Evangelium servantibus, datur per Jesum Christum, redemptorem nostrum.

Patet ex Græco particulam (*quæ*) ad vitam referri, non ad promissionem.

Alter itaque apostolatûs et ministerii finis, et prioris obtinendi medium, est fidem in Christum prædicare et promovere; seu, homines adducere ad Christum qui *via, vita, veritas est.*

Juxta tria hìc ab Apostolo tacta, suum in ministerium introitum examinet minister Christi, paveatque omnis in illud suâ sponte intrusus.

Secundò, suum in ministerio, seu suscipiendo, seu exercendo, finem examinet, paveatque omnis qui sua temporalia quærit in spirituali ministerio et ad æterna ordinato.

Tertiò, examinet suum ministrandi, vivendique modum : an ad Christum adducat? et paveat omnis qui Christianos ipsos à Christo suis corruptis moribus avertit.

2. *Timotheo charissimo filio.* Vide dicta in primâ epistolâ.

Gratia, misericordia... Vide et dicta in hæc verba ibidem.

O votum Apostolo verè dignum! suo charissimo filio non divitias exoptat, nec honores, nec principum favorem;

Sed gratiam Dei, quâ et ipse sanctificetur, ampliùs, et alios sanctificet.

Misericordiam Dei, quâ illius et ei subditorum peccata condonentur.

Pacem Dei, seu Spiritûs sancti, quâ repletus Timotheus temporalia spernat, ad æterna aspiret, temporalium contemptum et æternorum amorem omnibus suis inspiret.

Hæc tria sibi et aliis exoptet vir apostolicus.

Gratias ago Deo...

Paternum hìc suum affectum demonstrat suo charissimo filio, pro quo orat assiduè, quem et videre desiderat;

servio à progenitoribus in conscientiâ purâ, quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die.	scientiâ colo, religione mihi à majoribus meis transfusâ, quòd assiduam nocte ac die tuî memoriam habeo in meis orationibus.
4. Desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, ut gaudio impleam,	Exopto te videre, ut ex tuî conspectu impleam gaudio, memor lacrymarum quibus me abeuntem prosecutus es.

Simul et commemorat bona quæ in Timotheo sunt, et se Paulum ad talem incitant affectum.

Scilicet, lacrymæ, seu affectus Timothei, ejusque sincera fides.

Gratias ago. Gr. habeo Deo.

Cui servio, λατρεύω, quem colo, cultu latriæ; quem adoro.

A progenitoribus meis, id est, sicut mei majores, Abraham, Isaac, Jacob et Benjamin.

Judæus erat et Benjamita.

Sensus ergo est: Deum colo religione mihi à Benjamine et cæteris majoribus meis sanctisque patriarchis transfusâ, et mihi quasi hæreditariâ.

Idem quippe Judæorum et Christianorum Deus.

In pura conscientia, id est,

In conscientia sincera et non ficta, sine ulla hypocrisi.

Vel etiam, cum conscientia munda et peccatorum à sordibus aliena.

Fuit enim justitiæ legalis zelantissimus, et sectâ Pharisæus.

Et licèt Christum et Ecclesiam sit persecutus, hincque omnium peccatorum se primum dixerit in capite secundo prioris epistolæ, id fecit ignorans, et zelo traditionum paternarum, Deoque servire credens ut ait ad Philipp. 3.

Quòd sine intermissione. Gr. intermissam, id est, gratias ago Deo quòd assiduam die et nocte sui memoriam habeo in meis orationibus.

Tanti te facio, tantùm te diligo, ita te cupio, quòd tui perpetuò sim memor, etc.

De hoc affectu gratias agit, quia charitatis est, ait D. Thomas: charitas autem est principale donum.

Omnis quippe hic affectus propter fidem est, ut ex n. 5. patet.

Nota quòd in Græco sit ὡς, ut, sicut.

Unde traduci potest:

Sicut assiduam habeo tuî memoriam.

Et ita traduxerunt Lovanienses, *comme sans cesse j'ai mémoire, etc.* similis est locutio ad Philemonem, c. 1, n. 4.

Tuncque sensus erit: gratias ago pro tibi collatis beneficiis, sicut assiduam tui memoriam habeo.

D. tamen Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus habent *quòd.*

4. *Desiderans te videre...* Exopto te videre, ut ex tuî conspectu impleam gaudio.

Memor lacrymarum quibus me abeuntem prosecutus es, eisque tactus.

Fieri potest, ait D. Chrysostomus, ut gratus discipulus à magistro separatus, fleverit ac lamentatus sit, sicut infans distractus ab uberibus matris atque lactis alimoniâ destitutus.

Lapidea ergo et adamantina non erant apostolica corda.

Memor et fidei sinceræ quam in te vidi, quæ primùm in Loide, materna avia tua, et in matre tua Eunice firmiter et perseveranter inhæsit; persuasus sum autem quòd et in te perseverabit.

5. Recordationem accipiens ejus fidei quæ est in te non ficta, quæ et habitavit primùm in avia tua Loide, et matre tuâ Eunice, certus sum autem quod et in te.

Hoc nt ita sit, hortor te nt reaccendas gratiam Dei, quæ est in te, scilicet collata tibi in ordinatione tua, facta per impositionem manuum mearum :

6. Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum.

Charitas ergo sicnt et naturalis amor, suos sensns habet et affectus; eòque puriores, quò ipsa sanctior est.

Et ex charitate flere licet, et per charitatem lacrymis tangi.

5. *Recordationem accipiens ejus fidei quæ est in te*, id est, memor et fidei, etc.; seu in memoriam mihi revocans sinceram fidem tuam, seu quam in te vidi.

Quæ et habitavit, id est, firmiter inhæsit, seu nsque ad finem vitæ perseveravit.

In via tua, maternâ scilicet : erat enim Timotheus ex patre gentili. Act. 16.

Et matre tuâ Eunice : nomen Gr. victoria, vincentia.

Hæ duæ feminæ fuerunt ex primis christianis, ab aliquo Apostolorum conversæ, antequam Paulus Lystram perveniret, nt patet ex Actis.

Certus sum autem quòd et in te.

Confido, persuasus sum, quòd et in te firmiter perseverabit.

Nota quomodo magister suum sibi comparet et æquiparet discipulum.

Sicut Paulus Deum à progenitoribus, pietate hæreditariâ, sincere et purè se colere dixit;

Ita Timotheum laudat quòd fide sincerâ, et ab avia et genitrice sua quasi transfusa, Deo servit.

Et hæc utriusque similitudo in fide, in pietate, in bonis operibus, est eorum charitatis fundamentum.

6. *Propter quam causam admoneo te...*

Plerique intelligunt, *propter quam causam*, sen quia novi te sinceram habere fidem, excito te. Ita Theophylactus.

Hæc cùm mihi de te sint persuasa, hortor te, ait Theodoretus.

Sed, si D. Thomæ vera sit opinio, ut sequentia et contextus indicant, existimo hæc verba, *propter quam causam*, meliùs ad ultimò dicta referri, et significare :

Quod ut fiat, sen, qnod ut ita sit : scilicet, ut in te firmiter perseveret, hortor te ut reaccendas et vigere facias donum, etc.

Timotheus effectus pusillanimis, torpuerat circa prædicationem, ait D. Thomas, et ideo eum hortatur Apostolus ut resuscitet, etc.

Ἀναζωπυρεῖν significat ignem sopitum flatu suscitare.

Itaque hortor ut suscites, ne mori sinas, sed vivere et vivere facias, per exercitationem continuam.

Gratiam, χάρισμα, donum Dei, quòd est in te, tibi scilicet collatum per sacramentum Ordinis, ad episcopale munus strenuè obeundum, ad evangelizandum et ad promovendam fidem, etc.

7. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis.	Nobis enim episcopis Deus in ordinatione nostra non dedit spiritum timiditatis, sed spiritum fortitudinis, et dilectionis, et æquanimitatis.

Observationes dogmaticæ et morales. — Gratia Dei est sicut ignis, ait D. Thomas, qui, quando obtegitur cinere, non lucet : sic gratia obtegitur in homine per teporem, vel humanum timorem.

Eàdem paritate addi potest : sicut ignis sopitus et sub cineribus reconditus, flatu suscitatur; ita gratia tepore sopita suscitatur precibus, meditatione et jugi piâ operatione.

Timotheus, pusillanimis effectus, torpuerat circa prædicationem, ait idem angelicus Doctor; hinc D. Paulus eum hortatur ut gratiam, per episcopalem ordinationem sibi collatam, suscitet ac veluti reaccendat.

Hinc plura cum fundamento colligere licet.

Primùm, ordinationem episcopalem esse sacramentum, quandoquidem in eâ, per manuum impositionem, Spiritûs sancti gratia confertur.

Secundùm, hanc gratiam habitualem esse et permanentem, *quæ in te est*, minuitur tepore, augetur et quasi reaccenditur fide, oratione et exercitatione.

Tertiùm, hanc gratiam, non tantùm gratis datam esse, sed et sanctificantem, ut patet ex n. 7, ubi dicitur quòd sit *Spiritus virtutis, dilectionis et sobrietatis.*

Adde quòd gratia sanctificans non minùs sit ad episcopale munus ritè obeundum necessaria, quàm gratia gratis data.

Porrò, si tepor et pusillanimitas irrepsit in apostolicum virum, in Timotheum, divo Paulo unanimem,

Quis non timeat teporem? quis non sibi dictum putet ab Apostolo : *Moneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te?*

Nondum abiit, vide ut retineas : nondum exstinctus est ignis ille divinus; vide ne exstinguas.

Spiritum nolite exstinguere.

Angore animi et negligentiâ exstinguitur.

Vigilantiâ verò et attentione suscitatur, ait divus Chrysost.

Itaque nobis seduló attendendum, continuè vigilandum.

Exstinguitur et reaccenditur Spiritus Dei in nobis.

Dona Dei sunt veluti prunæ accensæ in cordibus nostris.

Eas Satan, caro, mundus, vanis amoribus, terroribus, erroribus suffocare, vel saltem obruere nituntur.

Nos contra, satagamus magìs ac magìs oratione fovere, vigilantiâ custodire, exercitio et continuâ operatione sanctâ acuere, recreare, reaccendere.

7. *Non enim dedit nobis Deus spiritum...*

Explicat qualis sit gratia in ordinatione collata.

Nobis, intellige episcopis; agitur enim de spiritu in ordinatione episcopali collato.

Sensus ergo est :

Spiritus enim episcopalis non est spiritus timiditatis et ignaviæ, quo adversa et mortem timeamus.

Sed virtutis, seu fortitudinis, quâ timiditas expellatur, ut mediis in periculis Evangelium strenuè prædicemus.

Et dilectionis Dei, scilicet et proximi, quâ cupiditas abigatur, ut solo divinæ gloriæ zelo et proximorum salutis ardore ferveamus.

Itaque ne te pudeat Christi crucifixi Domini nostri, nec te pudeat mei, ejus gratia vincti; sed tu ipse collabora mecum in Evangelio prædicando, secundùm vires tibi datas à Deo,

8. Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus: sed collabora Evangelio, secundùm virtutem Dei,

---

Et sobrietatis, seu moderationis, quâ constanter et animo tranquillo feramus adversa, et prospera moderatè recipiamus, eisque utamur sobriè.

Observatio moralis.—Triplex his in verbis notatur episcoporum virtus.

Prima, fortitudo, δύναμις, virtus, potentia, robur, vigor, virtus ex alto.

Episcopi Christianorum duces sunt, seu christianæ militiæ duces.

Hinc vigore pleno debent agere, ait divus Cyprianus.

Fortitudo eis necessaria, quâ Dei et Ecclesiæ hostes impugnent.

Secunda, charitas: Christi sunt repræsentatores; sicut ergo Christus gloriam Deo in omnibus quæsivit, et pro Ecclesia mortem subivit; sic episcopus non sua, sed quæ Dei et Ecclesiæ sunt, et charitate debet quærere.

Tertia, sobrietas, σωφρονισμός, moderatio, refrenatio.

Sanitas mentis et animæ, ait D. Chrysostomus.

Castigatio, ait Theodoretus, Theophylactus, et etiam Chrysostomus.

Admonitio, ait syriaca versio.

Intellige ergo sobrietatem non in cibo tantùm, sed quamdam æquanimitatem et animi moderationem tam in adversis quàm in prosperis;

Seu, virtutem omnia nimia et immodica, tam in seipso quàm in aliis, moderantem, refrenantem, castigantem.

Episcopus est sal terræ; ita sit sapiens, ut et alios sapere faciat, eorumque sanet insipientias.

8. *Noli itaque erubescere testimonium...* Gr. μάρτύριον.

D. Chrysostomus crucem et mortem Christi Domini intelligit.

Quasi diceret Apostolus: Ne te pudeat martyrii, seu mortis, quam in cruce subiit Dominus noster Jesus Christus, et qua suam obsignavit doctrinam.

Plerique communiter intelligunt:

Ne te pudeat testimonium reddere de Domino nostro Jesu Christo, id est, illum prædicare, illum Dominum tuum profiteri, licèt crucifixum, et me tuum magistrum agnoscere, licèt Christi causâ vinctum.

Potest et per martyrium intelligi Evangelium, quod est testimonium de Christo.

Sed collabora. G. συγκακοπάθησον, coaffligere.

Per prosopopæiam, quâ sensus Evangelio tribuitur:

Particeps esto passionum et persecutionum quas patitur Evangelium.

Itaque, explicatâ in versu superiori ordinis episcopalis gratiâ Timotheum hortatur ad illius gratiæ usum; quasi diceret:

Cùm talem in ordinatione tuâ spiritum acceperis, scilicet *virtutis, dilectionis et sobrietatis, etc.*, illo utere spiritu.

Spiritu quidem fortitudinis.

Ne te pudeat Christi crucifixi Evangelium prædicare, eumque Dominum tuum profiteri.

Nec te pudeat me ipsius causâ vinctum agnoscere magistrum.

Spiritu verò dilectionis et sobrietatis,

Tu ipse fortiter collabora, et constanter mecum coaffligere, in Evangelio prædicando et promovendo, quantùm poteris.

Secundùm virtutem Dei, secundùm vires à Deo tibi datas in ordinatione,

9. Qui nos liberavit et vocavit vocatione suâ sanctâ, non secundùm opera nostra, sed secundùm propositum suum, et gratiam quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora secularia.	Qui nos liberavit (à vitiis) et ad veram vitæ sanctitatem vocavit, non propter opera nostra (erant enim mala), sed ex liberali beneplacito suo, quo decrevit ab æterno gratiam nobis dare, intuitu meritorum Jesu Christi.
10. Manifestata est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi,	(Hæc Dei voluntas in Deo quidem latuit ab æterno), nunc autem in toto mundo manifestata est per adventum Jesu Christi

et dandas in occasione, si tuis diffidens viribus, tu te projicias in Deum.

9. *Qui nos liberavit...*

Rationes affert incitantes et ad fiduciam in Deum, et ad laborandum et patiendum pro Deo.

Scilicet, nos liberavit in tempore, nos dilexit ab æterno.

Qui nos liberavit. Gr. salvavit, scilicet à vitiis et ab æterna morte.

Et vocavit: explicat modum quo nos à vitiis et à morte salvavit: scilicet, quia vocavit nos ad veram vitæ sanctitatem, seu ad christianismum.

Vocatione sanctâ, id est, vocatione ad sanctitatem, seu, ut ad Ephes. cap. 1. *ut simus sancti, etc.*

In Græco non est *suâ*.

Non secundùm opera nostra, erant enim mala. *Sed secundùm propositum suum.* Gr. sed secundùm proprium propositum κατ ἰδίαν πρόθεσιν.

Syr. sed juxta voluntatem suam.

Id est, ex liberali suo beneplacito: et ex decreto quo nobis ab æterno dare decrevit gratiam, intuitu meritorum Christi.

Quæ data est, id est, dari decreta.

In Christo Jesu, id est, intuitu Christi, ob Christum.

Ante tempora secularia, ante secula ab æterno.

Quasi diceret: Quidni fidamus in eum, ejusque nitamur auxilio,

Qui nos salvavit immeritos, et cum illius essemus inimici?

Quidni diligamus eum, et propter eum laboremus et patiamur?

Ipse prior dilexit nos charitate æternâ, salutem nostram voluit, nobisque gratiam suam dare decrevit: in tempore, per Baptismum, gratiam sanctificantem dedit.

Fidamus in eum qui nos cogitat et diligit antequam simus.

Diligamus eum qui nos prior et gratuitò dilexit.

Laboremus, patiamur in tempore pro eo qui nos æterna charitate salvare decrevit, et in tempore salvavit de facto.

10. *Manifestata est autem nunc...*

In Græco, manifestata, æqualiter refertur ad πρόθεσιν et ad χαρὶν, gratiam. Hæc quidem gratuita Dei voluntas in ipso latuit ab æterno; nunc autem in toto mundo *est manifestata per illuminationem.* Gr. per apparitionem Domini nostri Jesu Christi, id est, postquam apparuit, etc. ex tunc enim *apparuit benignitas et humanitas, etc.* ad Tit. 2. 11.

Observationes litterales et morales. — *Qui destruxit mortem.*

Tripliciter Christus mortem destruxit.

Primò, quia morte sua destruxit peccatum, mortis utriusque, temporalis et æternæ, causam.

salvatoris nostri, qui mortem quidem destruxit, vitam antem incorruptibilem per Evangelium nbique prædicatum patefecit.

qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam et incorruptionem per Evangelium,

Ad quod prædicandum, ego constitutus sum præco, apostolus et doctor Gentium.

11. In quo positus sum ego prædicator, et apostolus, et magister Gentium.

Secundò, qnia resurrectione in sua mortem suo corpore natnrali destruxit: resurrexit enim nunquam moriturus.

Tertio, quia per eamdem resurrectionem suam jus dedit nobis aliquando resurgendi, ut alibi probat D. Paulus.

Et per tale jus ad vitam immortalem nobis, membris suis, collatnm, mortem in nobis, id est, in suo mystico corpore, quodammodo destruxit, aliquando totaliter destruendam.

Morimur quidem, quia Christus mortuus est: at morimur in æternum resurrecturi.

Morimur, jus habentes ad vitam immortalem.

Mortem itaque etiam in nobis *destruxit.*

Gr. evacuavit, invalidam reddidit, enervavit: mortis dominium in nos ademit.

Illuminavit autem vitam et incorruptionem. Syr. et vitam patefecit;

Id est, vitam incorruptibilem, immortalem et æternam patefecit, è tenebris in lucem produxit, manifestavit.

Christus vitam æternam dupliciter patefecit.

Primò, illam in semetipso per dies 40. patefecit suis discipulis.

Deinde, per Evangelium ubique prædicatum, toto orbe evulgavit, et spem certam nobis fidelibus de ea dedit.

Eqnidem aliqua in mnndo, per philosophiam et per legem, exstabat de hac vita lux et cognitio; at lnx nmbris plena, cognitio incerta et dubia.

Sed ex qno resurrexit Christus immortalis;

Ex qno apparuit hominibus incorruptibilis;

Ex quo, per Evangelium, ejus vita gloriosa ubique prædicata, omnibusque credentibus promissa,

Hæc immortalis vita, quasi è tenebris in lucem prodiit.

Quidquid de ea philosophi, quidqnid lex dixit, tenebræ sunt, ad Evangelii lucem collatæ.

Christus resurgens, lux est mundi, sol gloriosus, vitam, incorruptionem, immortalitatem omnibus clarè patefaciens et manifestans, omnibusque sibi credentibus et obsequentibus promittens, tot vocibus quot habet gloriæ radios.

Hunc solem oculis fidei respice; auribus cordis audi verba vitæ æternæ habentem; in eum spera; ad hanc immortalitatem aspira; nt ad illam pervenias, Christo crede, obedi, obsequere.

11. *In quo...* Gr. ad quod, Evangelinm scilicet prædicandum, et ad quam immortalitatem promittendam.

Recordare versûs primi, *secundùm promissionem vitæ...*

Ego Panlus *positus sum*, seu constitutus sum *præco, apostolus et magister Gentium.*

Præco, scilicet ad promulgandam legem gratiæ.

Apostolus, seu legatus, ad promittendam immortalitatem.

Magister, seu doctor, ad docendum modum illam acquirendi, scilicet per fidem et observantiam Evangelii.

12. Ob quam causam etiam hæc patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem.	Ob quod etiam hæc patior vincula : sed eorum non me pudet : quia scio quantus sit ille, cui meipsum commisi, et certus sum quia potest depositum meum incorruptum servare usque ad diem judicii.
13. Formam habe sanorum verborum quæ à me audisti in fide et dilectione in Christo Jesu.	Forma et exemplar tibi sint sani sermones quos à me audisti circa fidem et dilectionem christianam.

Tres honoris tituli; at tres persecutionum causæ.

12. *Ob quam causam etiam hæc patior,* id est, quia præconis, legati et doctoris officio fungor, hæc vincula patior.

Sed non confundor.

Respicit ad id quod n. 8. dixit, *noli erubescere,* Timotheumque docet exemplo et verbo.

Tantùm abest ut propterea pudefiam, quinimò glorior, quia pro Deo patior.

Scio enim cui credidi.

Duas affert rationes ob quas non confunditur in carcere, sed et gloriatur.

Primam, quia scio quantus sit ille cui meipsum, labores et passiones meas commisi.

Credidi, id est, commisi : ad hunc sensum mentio depositi determinat; quasi diceret :

Deo omnipotenti, veraci et in promissis fideli meipsum commisi, apud eum deposui labores pro Evangelio susceptos, et dolores pro eo passos, quasi thesaurum meum, seu coronam justitiæ, ut ait capite 4, 8. primæ epist.

Deus noster depositarius, apud quem nihil perit; imò crescunt deposita. Vide infrà.

Secundam, *et certus sum* quia potest thesaurum illum servare integrum et incorruptum usque ad judicii diem.

Apud Deum nihil deperditur, quia fidelis est, et quia omnipotens est.

Duo in depositario requisita. Primum, ut sit bonæ fidei et bonæ voluntatis. Secundum, ut possit facere quod vult benè, scilicet depositum servare.

Utrumque non semper in hominibus : hinc aliquando deposita pereunt.

At apud Deum nihil perit unquam, quia fidelis est et omnipotens : vult et potest quod vult; hinc servat deposita.

Imò apud eum deposita crescunt et perficiuntur, momentum enim et leve tribulationis commutat in æternum gloriæ pondus : vitam caducam et miseram apud eum, pro Evangelio depositam, commutat in æternam et divinam.

Hoc si firmiter credamus, gloriabimur pro Deo pati, pro Deo mori.

13. *Formam habe sanorum verborum...*

Transit ad prædicationis formam, hincque Timotheum et alios episcopos docet, et circa doctrinæ substantiam, et circa docendi modum.

Primò, quoad modum docendi, seu quoad verba quibus doctrinam evangelicam communicare debent,

Formam habe, id est, habere perge, seu retine in mente formam verborum quibus sanam doctrinam circa fidem et dilectionem christianam me audisti evangelizantem.

Syrus : formâ tibi sint sani sermones mei quos, etc.

Præclarum doctrinæ depositum, quod tibi tradidi, fideliter custodi ope et gratiâ Spiritûs sancti habitantis in nobis (nobis propterea in ordinatione collati).

14. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum qui habitat in nobis.

Nosti quòd omnes Asiani, Romæ degentes, me dereliquerunt, inter quos est Phigellus et Hermogenes.

15. Scis hoc quòd aversi sunt à me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Phigellus et Hermogenes.

Excipio Onesiphorum, et precor Deum ut ejus familiæ misereatur; quia mihi sæpe subsidio et solatio fuit, nec eum puduit vinculorum meorum.

16. Det misericordiam Dominus Onesiphori domui, quia sæpe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit.

Quinimò, cùm Romam venisset, cum diligentia me quæsivit, et tandem invenit.

17. Sed cùm Romam venisset, sollicitè me quæsivit et invenit.

Det illi Dominus ut apud se misericordiam inveniat in die judicii; quanta et

18. Det illi Dominus invenire misericordiam à Domino

Seu, sint tibi quasi exemplar : illos habe pro archetypo, ad quem respicias cùm docere volueris.

14. *Bonum depositum custodi...*

Secundò, quoad doctrinæ substantiam,

Præclarum et pretiosum evangelicæ doctrinæ depositum diligenter custodi ope et gratiâ sancti Spiritûs, ad hoc, in ordinatione, tibi collati.

Spiritus sanctus in tota quidem habitat Ecclesia, et speciatim in prælatis, ut traditiones custodiant, Scripturas ad Apostolorum mentem interpretentur.

Duplex et varium adverte depositum.

Unum quod nostrum est, apud Deum, depositum : labores, dolores pro Evangelio tolerati, n. 12.

Alterum quod est Dei, apud nos, depositum, scilicet, verbum Dei, traditiones, evangelica doctrina.

Hujus thesauri divini depositarii sunt episcopi : ad eos pertinet illum servare illibatum ope Spiritûs veritatis, illis sine limitatione collati.

15. *Scis hoc...* id est, nosti, nescire non potes, quia ad te perlatum est quòd omnes Asiani, Romæ degentes, me dereliquerunt, scilicet vinculis meis offensi et pericula sibi metuentes.

Ex quibus, seu inter quos *est Phigellus...* hos nominat, ut ab eis Timotheus et alii fideles sibi caveant.

16. *Det Deus misericordiam Onesiphori domui.*

Excipio Onesiphorum, Deumque precor ut ejus familiæ misereatur.

Quia sæpe me refrigeravit, id est, consolatus est, seu subsidio fuit et solatio.

Metaphora ducta ab umbra, aut à vento, in locis æstuosis refrigerante.

Et catenam meam non erubuit, id est,

Nec eum puduit vinculorum meorum : nec pericula metuit, nec infamiam, ut me adjuvaret.

17. *Sed cùm Romam venisset, sollicitè me quæsivit* (per totam urbem cursitando de carcere in carcerem), tandem *invenit*, et sæpè visitavit.

18. *Det illi Dominus misericordiam invenire à Domino*, id est, apud se.

in illa die. Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu meliùs nosti.	quantis in rebus Ephesi ministraverit mihi non scribo, quia tu meliùs nosti quàm ego (seu optimè nosti).

Hebraismus est, sicut Genes. 19. *Pluit Dominus sulphur super Sodomam à Domino*, id est, à seipso.

Sicut ergo me invenit ut misericordiam faceret, ita *det illi Dominus misericordiam* apud se invenire in die judicii.

Dies illa per excellentiam dicitur judicii dies.

Et quanta Ephesi... quanta et quantis in rebus mihi ministraverit Ephesi non scribo, quia optimè nosti.

Quippe qui mihi adfuisti, testis eorum bonorum quæ mihi fecit et Ecclesiæ.

Potest etiam dici, *tu meliùs nosti* quàm ego ipse, quia inscio Paulo, solùm conscio Timotheo, potest multa ministràsse Onesiphorus.

Cæterùm, ex his loquendi modis de Onesiphoro, præsertim verò ex distinctione precum pro Onesiphori familia à precibus pro ipso Onesiphoro; et quia etiam in fine cap. 4, familiam Onesiphori salutat, non ipsum Onesiphorum, multi colligunt eum tunc fuisse mortuum cùm hæc scriberet Apostolus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Omnis Ecclesiæ minister, à n. 1, discat ecclesiastici ministerii Principium : est Dei voluntas;

Finem : est æterna vita hominibus communicanda.

Alterum finem mediatum, seu medium quo finem suum assequatur : est fides in Christum prædicanda, promovenda.

Statimque in se reflexus attendat ad tria quæ in commentario videat, n. 1.

Secundo. — A monitione, n. 6, data Timotheo, discat omnis Ecclesiæ minister, quàm necessaria sibi sit spiritûs renovatio.

Assumat ergo velut sibi dictum : *Admoneo te ut resuscites gratiam Dei.*

Ut autem illud impleat,

Attendat primò quæ gratia fuit sibi data.

Episcopalis, et à proportione, sacerdotalis spiritus,

Non est timiditatis, sed fortitudinis;

Non est cupiditatis, sed charitatis;

Non est intemperantiæ, sed sobrietatis, n. 7.

Attendat secundò an hic spiritus sit suus.

Hunc ergo spiritum *virtutis, dilectionis et sobrietatis* suscitet precibus, pœnitentia et majori custodiat vigilantiâ, sanctàque foveat operatione. Vide in commentario dicta, n. 6.

Tertio. — A n. 8, discat usum hujus spiritûs sibi in ordinatione sua collati.

In versibus 9 et 10 videat ad hunc usum animantia.

Speciatim verò notet n. 12, quòd Deus noster sit depositarius fidelis, apud quem nihil perit, imò crescunt deposita.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

PRIMO.

Timotheum hortatur ad fortitudinem, et per strenuam pastoralis muneris functionem, quasi præparat ad martyrium.

Evangelii itaque prædicationi et propagationi totus incumbat.

Hacque de causa patiatur fortiter ut miles, certet ut athleta, laboret ut agricola, ℣. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

SECUNDO.

Ut hæc omnia munia fortiùs obeat, ante illius oculos exponit Christi Domini à mortuis suscitati gloriam, ℣. 8;

Sui ipsius Pauli patientis, certantis et laborantis exemplum, ℣. 9, 10;

Æternam denique martyrii gloriam.

Si pro Christo patimur et morimur, cum Christo resurgemus et regnabimus, ℣. 11, 12, 13.

Et hæc omnia vult à Timotheo etiam doceri, ℣. 14.

TERTIO.

Hâc ad fortitudinem exhortatione finitâ, instruit illum de modo quo dignus, et Deo gratus evadat divini verbi minister; nimirum verborum pugnas vitet, veritatis verbum rectè tractet, ℣. 15; quæ profanas hæreticorum novitates fugiat, ℣. 16; quæ ut canceres proxima quæque depascunt, et de facto quosdam subverterunt, ℣. 17, 18.

QUARTO.

Ne propterea turbetur Timotheus, asserit Apostolus quod stant et stabunt immoti verè fideles, fundamenta domûs Dei, duobus sigillata signaculis, ℣. 19.

Asserit præterea quòd subversi possunt per pœnitentiam restitui, ℣. 20, 21.

QUINTO.

Pergit Timotheum instruere de modo quo fiat operarius Deo gratus; juvenilia fugiat desideria; sectetur verò justitiam, fidem, etc. ℣. 22; contentiones vitet, ℣. 23, 24; corripiat modestè, instruat mansuetè, ℣. 25, 26.

CAPUT SECUNDUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. Tu ergo, fili mi, confortare in gratia quæ est in Christo Jesu.	Tu ergo, fili mi, fortis esto per gratiam à Christo tibi collatam (in ordinatione).
2. Et quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus qui idonei erunt et alios docere.	Et quæ vivâ voce audisti aliquando ex ore meo, coram multis testibus eadem tecum à me audientibus, hæc nunc vicissim trade et commenda fidelibus et idoneis viris qui eadem doceant populum.

Cap. II. 1. *Tu ergo, fili mi, confortare...*

Exhortationem capite primo cœptam resumit.

Versu quippe septimo dixerat quòd spiritus episcopis in ordinatione datus, non sit spiritus timiditatis, sed spiritus fortitudinis, etc.

Hincque Timotheum ad fortitudinem exhortans, concinserat : *Noli ergo erubescere, etc.; sed collabora, etc.*

At quia hanc exhortationem per aliqua interjecta interrupit, illam nunc resumit, blandè et cum affectu Timotheum interpellans.

Tu ergo, fili mi, secundùm spiritum tibi datum, per impositionem manuum mearum, abjectâ omni timiditate, fortis esto, viriliter age; pastorale munus tuum fortiter exerce, non tuis innixus viribus, sed Dei gratiâ, per Christum tibi in ordinatione collatâ.

Hoc significat : *In gratia quæ est in Christo Jesu.*

2. *Et quæ audisti à me...*

Et quæ tibi ore tenus tradidi coram multis testibus eadem tecum à me audientibus, hæc intrepidè prædica, et non tantùm ea tu ipse prædica, sed et in illis alios institue ministros fideles et idoneos, qui ea prædicent et aliis communicent.

Seu, doctrinam evangelicam, à me tibi traditam et concreditam, hanc tu vicissim trade, et quasi thesaurum commenda fidelibus et idoneis viris, qui pari fide custodiant eam, et quasi depositum sibi concreditum tradant et suis commendent successoribus.

Episcopos et presbyteros intelligit, ait Theophylactus.

Observatio dogmatica et moralis. — Nota primum modum quo evangelica doctrina propagata est in mundo, nimirum per verbalem traditionem, non per Scripturam, juxta Domini mandatum : *Euntes docete et prædicate Evangelium omni creaturæ.*

Jussit docere, prædicare, non scribere.

D. Paulus ore, non scripto, docuerat Timotheum et alios, ut ex hoc versiculo patet.

Quæ audisti à me, etc. Quod ore tradiderat ei, vult ut Timotheus aliis vicissim ore tradat, qui et suis idem ore tradant successoribus.

Traditio itaque prima fuit, et aliquandiu unica fidei regula.

Hinc observanda, et in dubiis consulenda traditio, et non tantùm Scriptura.

Porrò hanc divi Pauli ad Timotheum num. 1. exhortationem et sequentes

Mala (Evangelii causâ) ferto, sicut præclarus Christi Jesu miles.

Attende quòd qui Dei militiæ ascriptus est, hujus vitæ negotiis non implicatur, ut se totum det militiæ, et placeat ei qui se in militem elegit.

3. Labora sicut bonus miles Christi Jesu,

4. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probavit.

---

applicet sibi quilibet Christi minister, imò et quilibet Christianus, juxta statum suum.

Tu ergo, fili mi, fortis esto, animos assume ad tua munia in statu tuo strenuè obeunda per gratiam tibi, seu in Baptismo, seu in Ordinatione, seu in Matrimonio, ob Christum collatam, et per gratiam tibi in occasione dandam, et ad quam, vi sacramenti recepti, jus habes.

Hanc ora, hanc pete, humiliter et cum fiducia, per Christum mediatorem nostrum.

Aspice Jesum, recurre ad Jesum, gratiam pete per Jesum.

Gratiam *quæ est in Christo Jesu.*

Hoc emphasim habet. Christus nobis fons est gratiæ : *de cujus plenitudine nos omnes accipimus.*

Ad hunc ergo gratiæ fontem recurre, huic fonti teipsum uni fide, charitate, ut in tuum sese sinum effundat.

3. *Labora sicut bonus miles.*

Labora. Gr. κακοπαθεσον, mala patere, dura ferto, in adversis obdurare.

Sicut bonus. Gr. pulcher, præclarus miles Jesu Christi.

Quasi diceret : Præclaræ Jesu Christi militiæ nomen dedisti;

Militum autem est gratè et libenter ferre labores; imò dolere cùm non laborant :

Tu ergo, ô præclare Christi miles, sub tanto duce fortiter adversa ferto, et in laboribus obdurare : forti feras animo quidquid Evangelii causâ perferendum occurrit.

4. *Nemo militans Deo* (in Græco non est *Deo*) *implicat se...* Gr. implicatur vitæ negotiis.

Implicatur vim habet : ista negotia sunt vincula, sunt serpentes. Theophylactus.

Ut ei placeat cui se probavit. Gr. ut deligenti milites placeat, id est, ut placeat ei qui se in militem elegit; quasi diceret :

Ea militum lex est et conditio, ut nihil aliud quàm bellum et arma cogitent et agant.

Hinc, qui alicui principi nomen dedit, statim ab omnibus eximitur secularibus curis et negotiis, à mercatura, à tutela, etc., ut se totum det militiæ, sitque gratus imperatori cui se dedit et qui illum inter suos milites ascripsit.

Si hoc in seculari militia, quantò magis in christiana!

Tu te ergo totum da Christi militiæ : cæteris omnibus neglectis, unum tibi curæ sit Christo, imperatori tuo, placere, qui te in suos eligere dignatus est milites, imò et duces.

Observatio moralis. — Quod Timotheo dicit Apostolus, hoc et omni Christi ministro.

Recordare quòd Christi sis miles;

Quòd ideo ab omnibus mundanis negotiis sis exemptus, ut ad omnia Christi mandata sis expeditior.

5. Nam et qui certat in agone, non coronatur nisi legitimè certaverit.	Considera quòd et qui certat in publicis certaminibus, non coronatur, nisi secundùm leges athletis præscriptas, pugnaverit et vicerit.
6. Laborantem agricolam oportet primùm de fructibus percipere.	Considera et quòd agricola in terra colenda assiduus, primus est in percipiendis agri sui fructibus.
7. Intellige quæ dico : da-	Expende quæ ænigmaticè dico : aderit

Itaque tu te totum da Christo; secularia contemne, hujus vitæ negotia sperne; unum tibi curæ sit Christo, imperatori tuo, placere, obedire.

Hoc et omni Christiano convenit.

Ut enim Tertullianus, ad martyr. cap. 3, ait : Vocati sumus ad malitiam Dei vivi, jam tunc cùm ad sacramenti verba respondimus.

Itaque, respice cujus sis miles, et fer forti animo labores militiæ, ait Theodoretus.

Recordare tyrocinii diem, quâ Christo in Baptismate consepultus, in sacramenti verba juràsti pro nomine ejus non te parciturum pati. D. Hieronymus, epist. 13, ad Heliodorum.

Recordare, Christiane, miles Christi, quod pro regno cœlesti et æterno militas; itaque libenter patere, fortiter dimica, vince, ut in æternum triumphes.

5. Nam et qui certat in agone...

Quasi diceret : Non tantummodo certandum tibi est, sed et juxta leges à Christo, duce tuo, præscriptas, certandum.

Sicut enim athleta, publicis in certaminibus pugnans, non coronatur, nisi secundùm leges de cibo, potu, temperantia, athletis præscriptas pugnaverit, ait Theophylactus;

Sic nec tibi, quocunque modo certâsse sufficit, sed secundùm leges à Christo datas et à me tibi dudum propositas.

Sicut ergo illi ab omnibus abstinent, ut caducam et corruptibilem coronam reportent;

Ita et tu, ô Christi athleta, ut incorruptibilem et immarcescibilem coronam habeas, ab omnibus abstine quæ victoriam possent impedire; sobrius sis, gravis, castus, omnia servans quæ certantibus congruunt.

Recordetur christianus athleta Christi legum à Christo datarum.

Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Matth. 11. 12.

Qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Luc, 14. 33.

Juxta has leges pugnet, vim sibi inferens et omnibus renuntians.

6. Laborantem agricolam.

Mercedis mentione Timotheum recreat et ad laborem et certamen animat.

Quasi diceret : Merces tibi non deerit.

Sicut enim agricola laboriosus et in terra excolenda assiduus, laborum suorum fructus ipse prior percipit, hâcque fructuum spe ad labores ferendos excitatur;

Sic et tu non sine fructu patieris et laborabis in agro Christi excolendo; sed si diligenter illum excolueris, fructum percipies æternum.

Hâc ergo spe patere, labora.

7. Intellige quæ dico...

Tres tibi proposui parabolas, militis, pugilis et agricolæ, quas necesse

tibi Dominus, et intellectum dabit in omnibus (si attenderis et auxilium petieris).

Memento et cogita sæpe quòd Dominus Jesus Christus, ex Davidis semine natus (post mortem acerbam), resurrexit gloriosus, secundùm Evangelii veritatem quam omnibus ubique prædico.

Memento et quòd propter Evangelium ego (magister tuus) patior afflictiones et persecutiones usque ad carcerem et vincula, quasi maleficus et facinorosus quidam;

bit enim tibi Dominus in omnibus intellectum.

8. Memor esto Dominum Jesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine David, secundùm Evangelium meum,

9. In quo laboro usque ad vincula, quasi malè operans :

---

non est ut explicem; Deus enim intellectum tibi dabit ut eas intelligas.

Dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Gr. det tibi Deus.

In milite intelliges quòd debeas libenter pati, fortis esse, totus Christi militiæ vacare, ut Christo, duci tuo; placeas.

In athleta intelliges quòd tibi non sufficit certare, sed et legitimè; juxta Christi leges pugnandum, sobrius, prudens, castus, ab omnibus abstinens quæ victoriam possint impedire.

In agricola, fructuum spe tot labores patienter suscipiente, intellige messem tibi in cœlis præparatam.

Hic tibi laborandum quidem; sed ibi metes.

Hic patiendum; ibi quiesces in summa et æterna beatitudine.

Hic certandum tibi est; ibi gloriâ coronatus, in æternum triumphabis.

Hæc non minùs nobis quàm Timotheo dicta;

Si, ut Christi milites, fortiter patiamur;

Si, ut athletæ, abstemii pugnemus;

Si, ut agricolæ, assiduè Christi agrum colamus.

Ut hæc omnia præstemus alacriter, æternam aspiciamus beatitudinem.

8. *Memor esto Dominum nostrum Jesum Christum resurrexisse....* quasi diceret: indiges hujus æternæ beatitudinis intuitu confortari.

Cogita Christum: *ex semine David* natus est mortalis et passibilis; toto tempore vitæ laboravit, passus est, tandem in cruce acerbam et infamem pro nobis mortem tulit.

Cogita, inquam, quòd gloriosus, beatus, immortalis resurrexit, sedetque ad dexteram majestatis.

Quod Christo, capiti et duci nostro, contigit, hoc et nobis, ejus membris et militibus, eveniet.

Si ipsius causâ patiamur, laboremus, moriamur, resurgemus impassibiles, beati, immortales.

Secundùm Evangelium meum, id est, secundùm Evangelii veritatem quam ubique et omnibus prædico.

9. *In quo laboro.*

Vis exemplum hominis patientis, certantis et laborantis?

Memento mei, magistri tui.

In quo, id est, ejus causâ, seu propter Christum ejusque promulgandum Evangelium.

Laboro, Gr. κακοπαθῶ, mala patior, affligor, incarceratus, vinculis constrictus, quasi forem malefactor et facinorosus.

Patior ergo carcerem, vincula, infamiam; sed non dejicior; quinimò, fortiter pugno, quamvis ligatus.

sed verbum Dei non est alligatum.	Memento, inquam, quòd vincula quidem patior, sed verbum Dei vinculis non adstringitur (quia, etsi ligatus, prædico).
10. Ideo omnia sustineo propter electos, ut et ipsi salutem consequantur quæ est in Christo Jesu, cum gloria cœlesti.	Propter hoc idem Evangelium omnia mala patior; ut illi quos Deus elegit, nostris laboribus adducendos ad salutem quæ per Christum Jesum obtinetur, nobiscum nunc gratiæ vitam inveniant, et aliquando cœlestem.
11. Fidelis sermo: Nam si commortui sumus, et convivemus;	(Hujus recordare gloriæ): nam res est certa et indubitata quòd si pro Christo et cum Christo morimur, cum Christo resurgemus, vitam immortalem victuri;
12. Si sustinebimus, et conregnabimus;	Si pro illo patimur, et cum illo in æternum regnabimus:
si negaverimus, et ille negabit nos:	Si verò negaverimus eum coram hominibus, et ille negabit nos coram Angelis.
13. Si non credimus, ille fidelis permanet,	Si non credimus (sive quod est, sive quod dixit), ipse nihilominus permanet idem in se, fidelis et verax in verbis suis;

Verbum Dei non est alligatum.

Vinciuntur quidem membra, sed lingua manet libera: hâc Evangelium, etiam in carcere, non desino prædicare.

Nobis ligatis, solutum est nihilominus Dei verbum, currit, spargitur, auditur.

Itaque, vinculis etiam constrictus, pugno verbo Dei, quod *est gladius spiritûs.*

10. *Ideo*, Gr. διὰ τοῦτο, propter hoc, scilicet Dei verbum, seu propter hoc idem Evangelium.

Omnia sustineo propter electos...

Propter hoc igitur idem Evangelium hæc et alia multa patior mala; ut illi, quos Deus elegit nostris laboribus adducendos ad salutem quæ per Christum obtinetur, nunc in eo vitam inveniant gratiæ, et aliquando gloriam cœlestem: *Ut salutem consequantur quæ est in Christo Jesu.*

Itaque, quasi cœlestis agricola, semino semen æternitatis et gloriæ cœlestis.

Tu ergo, fili mi, et Christi gloriosi recreatus intuitu, et mei patientis, certantis et laborantis exemplo confortatus, pro Christi gloria propaganda, et pro salute electorum, tibi commissorum, tuisque laboribus et exemplis salvandorum, mecum patere, certa, collabora.

Nec tibi, nec mihi merces deerit.

11. *Fidelis sermo:*

Præfatio Apostolo solita ante aliquam majoris momenti veritatem.

Res certa et indubitata est quòd, si pro Christo et cum Christo moriamur cum illo resurgemus et vitam vivemus immortalem.

12. *Si sustinebimus...* id est, si pro illo patiamur, et cum illo regnabimus in æternum.

Si negaverimus... eum scilicet, et ejus fidem coram hominibus;

Et ille negabit nos coram Angelis suis, et à suo nos excludet regno.

Terreat itaque supplicium quos non invitat gloria.

13. *Si non credimus...*

Nec potest seipsum negare, seu non esse, nec potest sua verba negare, seu mentiri (negatione nostrâ nil illi accedit, nil recedit).

negare seipsum non potest.

De his frequenter admone fideles tibi commissos, Christum Dominum attestans.

14. Hæc commone, testificans coram Domino..

Porrò, nostra nobis tantùm nocebit infidelitas, non illi.

Si enim *non credimus*, vel quod est, scilicet Deus ab æterno, ut homo in tempore natus, mortuus et à mortuis suscitatus; vel quod dixit et sibi credentibus promisit.

Si negemus, inquam, ipsum, et ipsius verba, et promissa; negatione nostrâ nihil illi accedit, nihil decedit.

Ille fidelis permanet, id est,

Idem quippe in se est, et erit semper quod fuit ab æterno, nimirum Deus immutabilis.

Ipsius verba et promissa nihilominus vera sunt et implebuntur;

Quippe qui verax *et fidelis est*, summaque veritas,

Negare se ipsum non potest. Naturam habet immutabilem : non potest non esse, semper manet.

Negare etiam non potest quod dixit, quia veritas Dei non mutatur.

Verax est in verbis, fidelis in promissis, terribilis in comminationibus : mentiri nequit.

14. *Hæc commone....*

Hæc omnia supradicta fidelibus tibi commissis prædica frequenter, et in eorum memoriam sæpe revoca;

Testificans coram Domino, id est, cùmque eos de his admones, Christum Dominum attestare, tanquam harum omnium veritatum auctorem, et illarum contemptûs vindicem;

Ut hâc commonitione et attestatione commoti, caveant ab infidelitate, perseverent in fide, et pro Christo constanter patiantur; si necesse est, moriantur.

Observationes morales. — Non minùs et nos quàm fideles illi frequenti hâc indigemus admonitione et attestatione circa has supradictas veritates, à quibus maximè pendet et nostra salus, et noster in christianismo profectus.

Si commortui sumus, et convivemus.

Credis hanc veritatem, quæ de fide est, et de qua dubitari nefas?

Credo, ais :

Cur ergo non studes pro Christo, per assiduam mortificationem et pœnitentiam, mori peccato, vitiis, passionibus inordinatis, tuisque concupiscentiis?

Cur metuis mori pro Christo; id est, tuam miserabilem vitam cum vitâ Christi summè beatâ commutare;

Si sustinebimus, et conregnabimus.

Credis hanc alteram veritatem, quæ æqualiter est de fide.

Credo.

Cur ergo invitus et murmurans pateris, etiam minimula mala?

Cur, è contra, non gaudes in passionibus, sciens et credens quòd etiam levis afflictio sit regni cœlestis pretium?

Si negaverimus eum, et ille negabit nos.

Noli contendere verbis: ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.	Verbis ne contendas: hoc enim non prodest, imò nocet, quia disputationibus sæpè subvertuntur audientium animæ.

Et hanc credis tertiam veritatem?

Credo.

Cur ergo factis tuis tam frequenter negas eum quem linguâ profiteris?

Cur impuris moribus tuis Christum et christianismum negas?

Cur vita tua promissis à te in Baptismo factis est contraria?

Cur pompas diaboli et mundi sectaris, quibus palam renuntiâsti?

Et ille negabit nos.

Credis et hanc terribilem veritatem?

Intelligis eam? à Deo, æternâ veritate, denegari? à Deo, summo bono, in æternum repelli? nesciri? excommunicari?

Discedite à me, maledicti, etc. Matth. 25. 41.

Nunquam novi vos. Matth. 7. 23.

Vos non populus meus. Osee. 1, 9 et 10.

Non credit, qui non tremit et non fremit.

Bone Deus! Christe Jesu, Salvator meus! has in mente mea et in corde meo imprime veritates.

Si tecum mortificationis gladio commorior, tecum vitam immortalem vivam.

Quod persecutionis gladius in martyribus est operatus, hoc mortificatio in pœnitentibus operatur.

Pœnitentem mori, est vitam infelicem et miseriis plenam in vitam summè felicem commutare.

Mors pro Christo passa, finis est miseriarum et beatæ æternitatis initium.

O felicem itaque et totis votis exoptandam mortem!

Moriar, ô Christe! et pro te moriar!

Si sustineo pro Christo, cum Christo regnabo.

Passio regni cœlestis et æterni pretium est.

Momentaneum et leve tribulationis æternum gloriæ pondus operatur in nobis. 2. Cor. 4. 17.

Pro tantillo et tam modico pretio, tantum regnum! tam immensam mercedem!

Non sunt condignæ passiones, etc. Rom. 8. 18.

Si negavero, etc. ah bone Deus! misericors Deus! da mihi mori potiùs quàm te quocunque modo negare.

Da mihi te linguâ, corde, vitâ, moribus confiteri;

Da mihi te, puro corde, charitate sincerâ, diligere,

Et qui me diligis meque vis beatum, mei non indigens nullamque prorsus ex me utilitatem capiens, sed propter bonitatem tuam; da ut te, propter te, diligam, tibique serviam non tantùm pœnarum timore pressus, aut spe beatitudinis attractus, sed unico in primis tuæ dilectionis actus spiritu. Amen.

Noli contendere verbis.

Quidam hæc verba jungunt cum præcedentibus, et eis favet græcus contextus: testificans coram Domino, non contendere verbis.

Favet et syriaca versio: contestans coram Domino, non contendant verbis inutilibus.

Sed præterquam quòd D. Augustinus, Ambrosius, sicut et noster interpres, ea disjungunt et separant •

Stude teipsum Deo gratum operarium exhibere, non erubescentem propter opprobria Christi, verbum veritatis (pro cujusque captu) distribuentem.

15. Sollicitè cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis.

Sanè ipsa contestatio coram Domino, quæ nonnisi rei gravioris est, indicat quòd superiorum monitorum debeat esse confirmatio, eo quo explicatum est modo, suprà n. 14.

Finità itaque superiori ad fortitudinem exhortatione, nunc Timotheum hortatur ut se dignum divini verbi ministrum exhibeat, illumque instruit de modo quo talis evadat; seu, ut ait Theodoretus, docet eum regulam divinorum eloquiorum.

Ac primò notat abusum ab ipso vitandum juvenibusque non inusitatum, nempe verborum pugnam, logomachiam.

Tunc verbis contenditur, cùm in disputando non tam quæritur veritas quàm vanitas, scilicet seu ostentatio scientiæ; doctior videri, vincere, prævalere :

Noli contendere verbis. Gr. non contendere verbis. More hebraico, infinitivum pro imperativo. Non contendas, etc. noli verbigerari.

P. Amelotte citat manuscriptum Alexandrinum, in quo legitur μὴ λογομάχει, ne contendas verbis.

Credibile est quòd ita legit noster Interpres, non λογομαχεῖν sicut legitur hodie.

Ad nihil enim utile est, imò nocet multùm, quia hinc sæpe subvertuntur audientium animæ;

Tum scandalo, ob pertinaciam, animositatem et vanitatem disputantium;

Tum mutuæ charitatis amissione : scinduntur enim plerumquè in diversas partes, fitque inter eos schisma;

Tum errore in quem sæpe deducuntur, veritate scilicet talibus logomachiis obscuratà potiùs quàm elucidatà.

Ob has et alias rationes fuge verborum pugnam; sed,

15. *Sollicitè cura.* Gr. stude.

Teipsum probabilem. Gr. δόκιμον, probum, probatum, Deo gratum operarium exhibere.

Inconfusibilem. Gr. non erubescentem.

Explicat modum quo fiat Deo gratus et probatus, nempe si non erubescat ob crucem Christi, sed eam liberè profiteatur, et intrepidè prædicet Gentilibus eam irridentibus.

Recte tractantem. Gr. rectè secantem verbum, etc.

Metaphorà sumptà à nutricibus et parentibus, qui panem secant in particulas et offulas, et quidem unicuique parvulorum suorum proportionatas, ut eas parvuli faciliùs deglutiant eisque nutriantur;

Ita tu, quasi parens et nutrix, panem vitæ, *verbum veritatis*, animæ cibum, seca, divide, quantùm cuique tuorum convenit; et sic secatum, divisum, proportionatum, unicuique accommodatum, expone, propone, ministra.

Nota his in verbis tria monita omni concionatori necessaria.

Primum, uni Deo placere studeat, posthabitis hominum judiciis; omnique vanitate contemptà, unum sit illi curæ, Deo gratum se exhibere ministrum.

16. Profana autem et vaniloquia devita; multùm enim proficiunt ad impietatem;	Profanas vocum novitates devita, quia multùm conferunt ad impietatem in animo ingenerandam;
17. Et sermo eorum ut cancer serpit, ex quibus est Hymenæus et Philetus,	Et sermo illorum profana et nova loquentium, instar canceris aut gangrænæ serpit, suique veneni vim longiùs semper diffundit. Ex illorum hæreticorum numero est Hymenæus et Philetus.
18. Qui à veritate exciderunt, dicentes resurrectio-	Qui circa veritatem aberraverunt, dicentes quòd resurrectio jam facta sit (spi-

Secundum, sit inconfusibilis : eum non pudeat crucis Christi, nec illius ministerii, seu prædicationis.

Seu, ipsum nihil eorum quæ ad pietatem pertinent facere pudeat. Theophylactus.

Ad hanc piam non erubescentiam ubique hortatur Apostolus, et non sine causa : quia, ut ait idem Theophylactus, in n. 8 hujus capitis,

Adeo humiliatus est Deus propter nos, ut homines erubescant tantam humiliationem applicare Deo. Idem aliis verbis D. Chrysostomus in n. 8.

Tertium, se nutricem consideret, panemque vitæ secatum, accommodatum unicuique distribuat.

Nucem aperiat, ut nucleus pateat, capi et comedi possit.

Plato dialecticum insulsum vocabat malum cocum, eo quòd non rectè secaret, seu divideret.

16. *Profana autem et vaniloquia.*

Gr. at profanas, vanas voces cohibe; in Græco non est conjunctio *et.*

D. Chrysostomus : profanas vocum novitates devita.

Alterum notat abusum in concione divini verbi vitandum; quasi diceret : A profanis vanisque vocibus cave.

Quin etiam eas cohibe, quia multùm conferunt ad impietatem ingenerandam et promovendam in animo.

Nam, ut ait D. Chrysostomus, cùm quid novi fuerit inventum, semper nova id parturit; infinitusque fit error ejus, qui tranquillam fidamque stationem littoris egressus, per devia cœperit vagari.

17. *Et sermo eorum...* scilicet, vaniloquentium, seu illorum hæreticorum qui profana et nova loquuntur, est instar gangrænæ.

Gr. ut gangræna pastum habebit, id est, carnem etiam sanam latè depascet.

Quasi diceret : Pestilens illorum doctrina, seu sermo hæreticorum vana et profana loquentium, instar gangrænæ, aut canceris, serpit venenique sui vim longiùs semper diffundit, donec totum corruperit corpus.

Cancer est morbus putredinem efficiens, adeòque omnia circumcirca depascens. Theophylactus.

Illius morbi proprium est carnes proximas exedere, et quod sanum et integrum est paulatim corrumpere : ita est de hæreticorum doctrina.

Ex quibus... id est, ex quorum hæreticorum numero *est Hymenæus et Philetus.*

Ilos duos hæreticorum præcipuos nominat, ut ab eis, sibi caveant fideles.

18. *Qui à veritate exciderunt...*

Gr. qui circa veritatem aberraverunt.

Dicentes resurrectionem jam factam, id est, dicentes quòd omnia quæ

ritualiter et per Baptismum), et errore suo quorumdam fidem subverterunt.

Sed verè fideles, qui sunt fundamentum domûs Dei, stant firmi et immoti, habentes has in animo sigillatas sententias

nem esse jam factam, et subverterunt quorumdam fidem.

19. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc : Cognovit Domi-

dicuntur de resurrectione in Scripturis, referenda sint ad resurrectionem animarum, quæ jam facta est per Baptismum et Pœnitentiam. Ita D. Thomas.

Negabant itaque corporum resurrectionem, sed mysticam et spiritualem animarum resurrectionem admittebant, hic per Baptismum et Pœnitentiam; et in futuro, per gloriam.

Hoc Tertull. lib. de Resurrectione carnis, citatus à P. Amelotte.

Et subverterunt quorumdam fidem.

Resurrectio mortuorum fidei fundamentum est; hoc everso, ruit et subvertitur fides.

19. *Sed firmum firmamentum Dei stat...*

Quorumdam dixi, non omnium : nec timeri debet ne subvertantur omnes. Nam verè fideles, qui sunt domûs Dei fundamentum, stant et stabunt in fide firmi et immoti.

Observatio litteralis. — Ut his in verbis Apostoli mentem clariùs intelligas, textum adverte :

17. Dixit hæreticorum doctrinam, velut cancerem, vicinia quæque depascere.

18. De Hymenæo et Phileto dixit quòd errore suo quorumdam fidem jam subverterint.

Hinc itaque timendum videbatur ne hic illorum error, quasi gangræna, totum hujus Ecclesiæ corpus paulatim pervaderet atque corrumperet.

Huic timori occurrit Apostolus, quasi diceret : Quorumdam quidem instabilium fidem subverterunt; at vero stant et stabunt immoti et firmi verè fideles, qui sunt fundamentum domûs Dei.

Instabilibus quibusdam opponit multò plures firmos et stabiles.

Subversis aliquibus opponit plerosque stantes et immotos.

Hos autem firmos et stabiles vocat fundamentum Dei, ob illorum in fide firmitatem et constantiam, ait D. Joannes Chrysostomus.

Vel vocat eos fundamentum Dei, id est, fundamentum domûs Dei, palatii divini, Ecclesiæ Dei vivi; quia hi primi Christiani fuerunt quasi Ecclesiæ fundamenta : fundati quippe sunt *super fundamenta Apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu.*

Rectè ergo fundamentum dicuntur, tum quia firmi et immoti permanent; quod fundamenti proprium est : tum quia primi fuerunt lapides vivi, super Apostolos substrati cæteris fidelibus super eos ædificandis.

Habens signaculum hoc.

Pergit in incœpta metaphora fundamenti.

Lapidibus fundamentalibus solebant, boni ominis gratia, quædam insculpi litteræ, vel quidam characteres imprimi, vel quædam inscribi sententiæ; et hoc non deest istis fidelibus quos Deus elegit ut essent Ecclesiæ suæ fundamenta.

Duas habent in animo sententias insculptas, ad quas attendunt frequenter, et quas opere complent ; hisque duabus sententiis per opera exhibitis dignoscuntur quasi signaculis.

Cognovit Dominus qui sunt ejus. Numer. 16. 5.

nus qui sunt ejus; et discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini.

quas operibus dæmonstrant. Primam : Cognovit Dominus qui verè sunt sui. Secundam : Discedat ab iniquitate, justitiam verò operetur omnis qui verè Christianus est.

Ubi D. Hieronymus dicit : Notum faciet Dominus qui ad se pertineant, Septuaginta habent, *Cognovit Dominus eos qui sui sunt.*

Primò itaque, hanc in animo habent impressam sententiam : *Novit Dominus, qui* verè *sunt ejus :* Deus intuetur cor : penetrat animum, interiora videt.

Hancque veritatem persuasi student non externâ tantùm professione, sed et internâ præcipuè religione Deum colere.

Corde credunt et animo, fide sincerâ, coram Deo, in cujus oculis, sciunt se vivere.

Ecce primum veri fidelis characterem : sinceritas fidei.

Et discedat ab iniquitate... Numer. 16. 26, ubi : Recedite à tabernaculis hominum impiorum.

Secundò; habent et hanc alteram sententiam in animo sigillatam : *Discedat ab iniquitate.*

Quasi diceret : Sciunt quòd Christiano credere non sufficit; sed et secundùm fidem debet vivere, à malo declinare, facere bonum.

Sciunt quòd qui injustè vivit, etsi credat, etsi Domini nomen invocet, non est verè Christi, nec illum Christus agnoscit suum.

Et hanc veritatem persuasi, quam semper in animo præsertim habent, sollicitè student malum omne fugere, bonum operari, sanctâque vitâ fidem complere.

Et hic est secundus veri fidelis character : puritas vitæ.

Duos itaque his in verbis veri fidelis characteres nobis exhiberet Apostolus, quibus quasi signaculis dignoscantur qui verè sunt Christi.

Hicque duo characteres sunt, sincera fides, vita sancta.

Observatio moralis. — Simul et duo nobis media præbet quibus veri fideles fiamus.

Primum, si in animo fixum et quasi impressum habeamus :

Novit Dominus qui sunt ejus.

Deus intuetur cor.

Ergo sincerè et ex animo colendus.

Corde credendum.

Secundum, *discedat ab iniquitate....* si in animo sigillatam hanc veritatem habeamus.

Credere non sufficit, sed operibus fides complenda.

Sanctè et justè vivendum.

Hic semper se reflectat quilibet fidelis, et videat num sit verè fidelis? An mente credit? An sanctè vivit?

Hoc ut ita sit, duas in mente sua sigillet dictas sententias.

Novit Dominus qui sui sunt.

Homo videt ea quæ parent; Deus autem intuetur cor. 1. Reg. 16. 7.

Penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingit usque ad divisionem animæ ac spiritûs... Hebr. 4. 12.

Ergo non irridendus.

Ergo sincerè colendus.

Invisibilem ergo tanquam videntes sustineamus.

(Et ne mireris si qui sint inter Christianos non sancti et non fideles); nam in Ecclesia, sicut in magna domo, non solùm sunt vasa aurea et argentea, id est, homines firmi et illustres in fide et justitia; sed etiam lignea et testacea, homines vulgares, fragiles et infirmi in fide et in moribus.

20. In magna autem domo non solùm sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia;

In ejus oculis vivo: ipsum itaque continuò videbo.

Discedat ab iniquitate.

Nihil prodest externa christianismi professio, si mala sit vita.

Fides sine operibus mortua est.

Christi, sancti et justi, non est qui injustus et malus est.

Peccatum ergo et injustitiam omnem fugiamus, bonum sectemur.

Per bona opera vocationem nostram et electionem certam faciamus. D. Petr. secunda epist. 2.

Porrò præcedentis interpretationis initium et quasi fundamenta reperi in Chrysostomo, et illam omnibus aliis expositionibus, seriò à me consideratis, præfero; quia hæc naturalior est, textum litteralem clariùs explicat, et Apostoli mentem sic exponit, ut omnia sibi invicem cohæreant.

Non ita mihi visum est de aliis interpretationibus.

Tum quia ad Dei decreta recurrentes, explicant obscurum per obscurius;

Tum quia, contra D. Pauli mentem et verba, qui in ipso fundamento, seu fundamentalibus lapidibus, ex more, signacula reponit: ipsi è contra, in fundatore, seu Deo, sigilla constituunt.

Primum enim signaculum: *Novit Dominus......* explicant do præscientiâ Dei, seu prædestinatione.

Utraque autem in Deo est, non in fideli.

Σφραγίς, signaculum quod inscribitur lapidi, vel in annulo insculpitur.

Inter alias explicationes, Tyrini et Estii explicatio magìs placet. Videatur itaque, si non placeat nostra.

20. *In magna autem domo.*

Mirari quis posset quòd inter christianos, id est, inter fideles et sanctos, reperiantur quidam infideles et mali.

Hanc autem mirationem solvit Apostolus, dicens quòd in Ecclesia Dei, sicut in magna domo, sint omnis generis vasa.

Quædam *aurea et argentea*, nimirum firmi et illustres in fide, in justitia et in charitate.

Quædam *lignea et fictilia.* Gr. testacea: scilicet, vulgares, fragiles et infirmi in fide et in moribus.

Quædam in honorem, id est, honorificis usibus deputata.

Quædam intellige tam ex aureis et argenteis, quàm ex ligneis et testaceis.

Sic enim in domibus regum etiam vasa testacea, vitrea et lutea honorificis deputantur usibus.

Quædam in contumeliam, id est, in vilibus ministeriis destinata.

Intellige pariter *quædam* etiam ex aureis et argenteis, ut fit in palatiis principum et divitum, ubi videmus ex argento vasa vilissimis usibus deputata.

Sicut ergo nemo miratur si in magnis domibus aliqua à fragilioribus vasis frangantur, si aliqua vilibus destinata ministeriis sordescant;

Sic mirum non est quòd in Ecclesia aliqui fragiles sint moribus sordidi; aliqui quoad fidem frangantur, et fracti ejiciantur è domo.

et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam.

21. Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum et utile Domino, ad omne opus bonum paratum.

Quædam ex utrisque sunt honorificis usibus deputata; quædam vilibus ministeriis destinata : non mirum ergo si sordescant et frangantur aliqui.

(In hâc similitudine est maxima hæc dissimilitudo, quòd metaphorica vasa talia aut talia non sint à natura, sed à voluntate) : si quis ergo sordidorum sc, Dei gratiâ, emundaverit à peccatorum suorum sordibus, fiet vas honestum, consecratum, usibus Domini accommodum et idoneum ad omne bonum opus.

Ne tamen illos perditos putes : possunt enim per pœnitentiam emundari et reparari.

21. *Si quis ergo emundaverit se ab istis...*

Duas allatæ similitudinis ostendit dissimilitudines.

Primam, vasa illa domesticæ supellectilis nihil conferunt ut aurea sint et argentea, vel lignea aut testacea; sed à natura talia sunt.

Vasa autem metaphorica, seu homines, ad id conferunt aliquid; talia non sunt à natura, sed à voluntate.

Secundam, vasa aurea aut argentea nunquam fiunt lignea aut lutea; nec vicissim, lignea et testacea fiunt argentea aut aurea.

Contra verò, homines sordidi, lutei, peccatores, possunt Dei gratiâ à suis sordibus expurgari; possunt per pœnitentiam à peccatorum maculis purificari, et fieri vasa aurea, argentea, vasa ad honorificos usus accommoda.

Vas erat fictile Paulus, sed evasit in aureum.

Vas fuit aureum Judas, sed in fictile conversum fuit. D. Chrysostomus.

Si quis ergo eorum sordidorum *se*, Dei gratiâ, *emundaverit ab ipsis*, id est, sordibus, sive peccatorum, sive errorum.

D. Chrysostomus vim facit in verbo *emundaverit*, id est, penitùs purgaverit.

Paulus, inquit, non simpliciter dicit, mundet, sed emundet, id est, penitùs purget.

Si quis ergo ab omnibus suis sordibus sese expurget,

Erit vas in honorem, honestum.

Sanctificatum Dei gratiâ : ornatum, et per hanc Deo consecratum.

Et utile Domino, id est, usibus Domini accommodum.

Ad omne opus... idoneum ad omne bonum opus, seu fiet divinæ bonitatis instrumentum ad quodcunque Deo placuerit.

Nota quòd hoc in loco purificatio, conversio et sanctificatio homini tribuitur : *Si quis se emundaverit...*

Aliis in locis Deo tribuitur : reverà utrique convenit, Deo, ut causæ principi; homini, ut causæ secundariæ.

Hæc ergo loca non debent solitariè considerari, sed unum per aliud explicari; et nos Deus emundat; et nos ipsos, Dei gratiâ, emundamus; et nos Deus convertit à peccato; et nos ab iniquitate discedimus.

Hinc Deo dicimus : *Converte nos, Deus, etc.*

Hinc et Deus dicit nobis : *Discedat ab iniquitate, etc. Convertimini ad me, ait Dominus exercituum, et convertar ad vos.* Zachar. 1. 3.

Adolescentiæ cupiditates fuge; sectare verò sanctitatem vitæ, fidem in verbis, charitatem erga omnes, pacem cum omnibus sincerè Christianis.	22. Juvenilia autem desideria fuge, sectare verò justitiam, fidem, charitatem et pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro.
Ineptas et ineruditas quæstiones respue; scis enim quia lites et jurgia pariunt.	23. Stultas autem et sine disciplina quæstiones devita; sciens quia generant lites.
Christianus autem, Christi Domini servus, rixari non debet; sed erga omnes mansuetus esse, paratus ad eos docendum, malorum tolerans;	24. Servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem,
Cum mansuetudine erudiens eos qui de veritate aliter sentiunt quàm nos; tentando si fortè, per doctrinam, Deus inspiret illis pœnitentiam, ut perveniant ad agnitionem veritatis;	25. Cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati: nequando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem,

22. *Juvenilia autem desideria fuge.*

℣. 15. monuit Timotheum ut se operarium Deo gratum exhibeat, ipsumque incepit docere modum quo talis evadat.

Sit inconfusibilis, rectè tractet verbum veritatis : fugiat profanas vocum novitates; quas sectati Hymenæus et Philetus, aberraverunt, et quosdam subverterunt.

Cætera, horum occasione, quasi per digressionem, dixit.

Jam ad propositum redit, et pergit docere modum quo Timotheus Deo gratus evadat operarius.

Juvenilia desideria, id est,

Juvenum fuge cupiditates, non corporeas tantùm (erat enim maximè continens et abstemius), sed et animi cupiditates, scilicet, curiositatem, ambitionem, inanem gloriam, gloriolas, etc.

Quasi diceret : Noli, ut juvenis, ambire doctoris nomen;

Sectare verò justitiam... Ambi innocentiam vitæ, fidem in verbis, dilectionem erga omnes, concordiam cum omnibus verè et sincerè christianis.

Recordare duorum characterum de quibus n. 19.

23. *Stultas autem et sine disciplina.* Gr. ineruditas, etc.

Id est, quæstiones ineptas, frivolas et quæ ad veram sapientiam nihil pertinent, respue :

Sciens quia generant lites. Scis enim quia inde oriuntur lites et jurgia.

24. *Servum autem Domini non oportet litigare :* Christianus autem, maximè verbi minister, servus Christi, adeo patientis et pacifici, non debet rixari, verbis pugnare;

Sed mansuetum esse ad omnes.

Sed erga unumquemque mansuetus, paratus ad docendum, patiens, malorumque tolerans, ut eos mansuetudine et patientiâ vincat.

25. *Cum modestia corripientem.* Gr. erudientem *eos qui resistunt* veritati. Gr. contrapositos. Syr. qui contendunt adversùs ipsum;

Id est, qui adversa sentiunt et aliter affecti sunt quàm nos.

Nequando. Syr. siquando. Utrumque significat μήποτε. Aliqui vertunt,

26. Et resipiscant à diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.	Sicque ad sanam mentem redeant, et evadant laqueos diaboli, à quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem (diaboli scilicet ; in cujus sunt potestate, propter peccata).

an, id est, experiendo, tentando, si fortè per doctrinam foris adhibitam, Deus dignetur in eorum cordibus inspirare fidem et pœnitentiam.

26. *Et resipiscant.*

Sicque ad sanam mentem redeant, et evadant laqueos diaboli, à quo decepti, capti et irretiti sunt, *ad voluntatem ipsius*, id est, diaboli.

Alii volunt *ad voluntatem Dei*, id est, quandiu voluerit Deus : ideoque modestè corrigendi, si fortè Deus misereatur, et pœnitentiam inspiret, et vincula captivitatis frangat.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Omnis Ecclesiæ Dei minister assumat, velut sibi dictum, quod in primis septem versibus Apostolus Timotheo dicit :

Tu ergo, fili mi, confortare in gratia quæ est in Christo Jesu, seu quæ tibi per Christum in ordinatione tua collata est.

Pro Evangelio patere fortiter, ut miles, n. 3.

Pugna legitimè sicut athleta, n. 5.

Agrum Christi diligenter excole, sicut agricola, n. 6. Vide in commentario dicta, et observationes morales in n. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Ibidem vide quòd hoc omnibus, etiam Christianis, suo modo convenit.

Secundo. — Ut hæc alacriter præstes, tria sæpe cogita :

Primum, Christi Domini à mortuis suscitati gloriam.

Sedet ad dexteram majestatis.

Secundum, S. Pauli, sanctorum Apostolorum, sanctorum antistitum et Dei ministrorum exempla :

Fortes facti sunt in bello, vicerunt regna, adepti sunt repromissiones.

Tertium, æternam gloriam Christi et sanctorum imitatoribus promissam.

Insculpe itaque menti tuæ has aureas et æternâ memoriâ dignas sententias :

Si commortui sumus, et convivemus, n. 11.

Si sustinebimus, et conregnabimus, n. 12.

Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest, n. 13.

Vide in commentario dicta et observationes morales in n. 11, 12, 13.

Ibidem, n. 14, in observatione morali vide has easdem veritates ab omnibus Christianis seriò perpendendas; quia ab eis maximè pendet noster in christianismo profectus.

Tertio. — A versibus 15, 16, 22, 23, 24, 25, Ecclesiæ Dei minister modum discat quo fiat bonus et Deo gratus operarius ;

Quæ vitia fugere, quas virtutes sectari debeat.

Notet specialim, n. 15, tria monita omni concionatori necessaria.

Quarto. — A n. 17, agnoscamus quantum malum sit hæresis, et quàm perniciosum, cùm D. Paulus tot modis et toties illius nobis horrorem incutiat.

Primæ ad Timotheum cap. 4, n. 1, 2, hæresim descripsit ut dæmoniorum doctrinam.

Cap. 6, n. 4, 5, depingit eam ut morbum pestiferum.

Ibidem hæreticos vocat homines mente et corde corruptos.

Hic autem, n. 17, hæreticum sermonem ait instar gangrænæ aut canceris serpere.

Juxta mentem divi Pauli horreamus hæresim;

Hæreticos fugiamus;

Caveamus ab hæreticorum colloquiis.

Quinto. — A n. 20, discamus non turbari ob aliquorum lapsus, sicut non turbamur si in magna domo aliqua vasa frangantur.

A n. 21, discamus de nullius unquam peccatoris salute desperare; quia potest per pœnitentiam emundari et reparari.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

PRIMO.

Prædicit falsos in novissimis temporibus exorituros doctores, quorum mores impios ad vivum depingit, ỳ. 1, 2, 3, 4, 5.

SECUNDO.

Indicit Timotheo ut hos fugiat, quia jam aliqui tales existunt, qui domos alienas obrepunt, et mulierculas peccatis oneratas seducunt. Hi Evangelio quidem contradicunt, sicut olim Jannes et Mambres Moysi restiterunt; at illorum, sicut horum, impostura brevì detegetur, ỳ. 5, 6, 7, 8, 9.

TERTIO.

Timotheum hortatur ut doctrinam retineat quam ab eo didicit, magistrique sui sequatur exemplum, et speciatim patientiam in persecutionibus: omnes enim qui piè volunt vivere, persecutiones patientur, ỳ. 10, 11, 12, 13, 14, 15.

QUARTO.

Ipsum excitat ad studium sacræ Scripturæ, quæ utilis est ut perfectus sit homo Dei et ad omne bonum opus apparatus.

CAPUT TERTIUM.

PARAPHRASIS.

Ne mireris quod de Hymenæo et Phileto dixi : etenim scias velim quòd posthac in diebus etiam proximè futuris tempora erunt ad salutem periculis plena.

Ernnt enim homines sui solùm amatores, avari, fastuosi, superbi, blasphemi,

TEXTUS.

1. Hoc autem scito, quòd in novissimis diebus instabunt tempora periculosa :

2. Erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, su-

Cap. III. 1. *Hoc autem scito...*

His et seqnentibus verbis continetur prophetia quâ divus Paulns Timotheum et alios, sub ejus nomine, episcopos præmonet simul, et præmunit ad vitandos et refellendos hæreticorum errores; quasi diceret :

Ne mireris quæ de Hymenæo et Phileto suprà, n. 17, dixi, quòd à veritate exciderint, factique errorum magistri, quorumdam fidem subverterint.

Etenim scire te volo, teque præmoneo quòd non longè absunt, sed instant tempora dura, acerba, difficilia, periculis plena.

Καιροὶ χάκιστοι, pessima, ait D. Chrysostomus; scilicet, ob corruptos hominum mores, seu, quia homines erunt mali, corrupti, pessimi, quales in sequentibus describuntur.

Per novissimos dies non intelliguntur hic ultima tantùm mundi, seu Antichristi tempora; sed etiam instantia, proximè et Timotheo adhuc vivente futura, ut patet ex n. 5, ubi dicitur ei, *et hos devita.*

Totum itaque tempus à Christo usque ad finem mundi, est tempus novissimum : juxta illud Joann. primæ 2. 18. *Filioli, hora novissima est;* id est, novissimum tempus, ultima ætas mundi; novissimus Ecclesiæ status, ultima lex et religio, cui nulla succedet alia.

2. *Et erunt.* Gr. erunt enim, itaque *et*, est causalis conjunctio, significans idem ac *quia :* Romana non habent *et.*

Et erunt homines seipsos amantes. Gr. suî amatores, id est, sui tantùm amatores, ait Ambrosius; idem ac *quærentes quæ sua sunt.*

Φίλαυτος, ille est qui se solum amat, ait Theophylactus.

Et hæc est malorum radix, seipsum solum amare.

Sicut ex charitate omne bonum, sic ex philautia, utpote charitati opposita, omne malum.

Nam charitas est lata, id est, sese dilatat et diffundit in Deum et proximum.

Philautia verò latitudinem ejus in arctum constringit et in unum tantummodo contrahit, scilicet in seipsum. Theophylactus post Chrysostomum.

Φίλαυτος, est quasi sui idololatra, omnia ad se refert, propter se facit, ad se, quasi ultimum finem, ordinat. Hinc omnis inordinatio.

Cupidi. Gr. pecuniæ amatores, id est, avari.

Postquam radicem dixit, infert speciatim ab ea enatos ramos, quorum primus et maximus est avaritia. Theophylactus.

Ab amore sui oritur amor divitiarum, tanquam medii et instrumenti generalis, quo sibi satisfacere possit amor proprius, terrenisque frui deliciis.

Omnibus exterioribus bonis abutitur ad suum commodum suamque gloriam.

Elati, id est, fastuosi, jactabundi.

perbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti,	parentibus rebelles, ingrati, impii, et ad omne scelerum genus effusi;
3. Sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate,	Omnem naturalem affectum exuti, fœdifragi, calumniatores, concupiscentiæ subditi, feri et inhumani, bonorum osores :
4. Proditores, protervi,	Proditores amicissimorum, petulantes,

Hæc elatio, seu fastuositas, est species superbiæ, quâ quis vult singulariter videri supra omnes, ut divus Thomas hic.

Et hæc elatio est fœtus amoris sui ipsius, fructusque divitiarum quibus abutitur amor proprius ad fastum, ad luxum, ad omnem vanitatem.

Superbi : omnes alias, præter elationem supradictam, intellige superbiæ species, v. g. omnia sibi tanquam debita arrogare, seipsum æstimare, cæteros contemnere, dominatum ambire, subjici nolle.

Et hic est naturalissimus philautiæ fœtus.

Blasphemi, in Deum, ait D. Chrysostomus : qui enim contra homines sese effert, facilè in Deum impius est. Idem Chrysostomus et Theophylactus.

Alii vertunt, maledici, contumeliosi.

Vox græca utrumque significat : sive in Deum, sive in hominem blasphemum.

Ordo tamen hic postulare videtur ut de blasphemia in Deum intelligatur.

Parentibus... intellige et suis superioribus *rebelles.*

Et hæc inobedientia sicut et præcedens blasphemia, sunt summæ superbiæ fructus.

Ingrati, erga Deum et parentes : hoc sequitur ex dictis.

Sed nota quòd ingrati cum impiis et sceleratis hic copulentur; hincque conjice ingratitudinis enormitatem.

Scelesti, id est, nefarii; ad omne scelerum genus effusi, qui nullâ recti et sancti ratione habitâ, perpetrant fœda quæque.

Syr. vertit, impii, similiter et Ambrosianus.

Sic amor sui per superbiam, impietatem, inobedientiam et ingratitudinem devenit tandem ad irreligionem et ad atheismum.

3. *Sine affectione*, qui omnem naturalem affectum exuunt, nulloque tanguntur amoris affectu etiam erga proximos naturaliter charos, v. g., parentes, liberos, cognatos; quasi insensibiles et barbari.

Sine pace, fœdifragi, perfidi, cum aliis pacificè vivere nescientes, sine fœdere.

Potest etiam verti implacabiles, quique nulli reconciliantur unquam.

Criminatores. Gr. diaboli, id est, calumniatores, seu qui proborum innocentiam suis vexant calumniis.

Hoc diabolicum, hocque cacodæmonum est.

Incontinentes, id est, voluptuosi, guiâ, ventre, etc.

Syr. concupiscentiæ subditi.

Immites, id est, inhumani; feri, bestiarum more.

Sine benignitate. Gr. bonos non amantes. Syr. osores bonorum.

Theophylactus, omnis boni hostes.

4. *Proditores*, amicorum et sodalium.

Protervi, id est, præcipites, temerarii, petulantes, procaces.

typho superbiæ tumidi, voluptatum longè amantiores quàm Dei, seu quorum Deus venter est;

Larvam quidem pietatis et reverentiæ Dei præ se ferentes; veritatem verò pietatis operibus abnegantes: et hos aversare.

Jam enim sunt aliqui ex eis, qui in alienas subrepunt domos, et falsis suis doctrinis, quasi laqueis captas mulierculas,

tumidi, et voluptatum amatores magis quàm Dei:

5. Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. Et hos devita:

6. Ex his enim sunt, qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas

---

Tumidi, scilicet typho superbiæ, vanâque de se opinione inflati.

Voluptatum amatores magis...

Necessariò hoc sequitur, ait Theophylactus: ubi enim est hujus mund voluptatum amor, illic divinum desiderium non est.

Hoc idem significat ac *quorum Deus venter est.*

5. *Habentes speciem*, id est, larvam, imaginem, similitudinem externam, reverentiæ Dei, cultûs divini: vim autem, *virtutem*, id est, veritatem, factis *abnegantes*.

Pietatem simulant quidem, sed reverà non habent; imò factis suis eam abnegâsse videntur.

Verbis affectant quod opere et moribus negant.

Observatio moralis. — Quis non horreat funestam hanc vitiorum concatenationem ab amore sui, tanquam annulorum primo, exortam?

Quis hunc igitur amorem sui, vitiorum omnium radicem, non exhorreat magis?

Sicut à charitate, virtutum reginâ, omne bonum omnisque virtus;

Sic à philautiâ, vitiorum radice, omne malum omnisque infelicitas.

A charitate civitas Dei; à philautiâ civitas diaboli.

Etenim, ait D. Augustinus, civitas Dei incipit et constituitur ex amore Dei, et crescit ad odium sui ipsius.

Civitas verò diaboli incipit ab amore sui, et crescit usque ad odium Dei, per contemptum proximorum. Aug. initio lib. de Civitate Dei.

Deus charitas! Deus ignis consumens! Deus æmulator! cor meum in tui charitate succende, ut hoc tui amoris igne succensu, te diligam, memetipsum odio habeam, te verè colam, me verè contemnam, et per hunc mei contemptum et odium, per tui amorem et cultum, fiam civitas et habitatio tua.

Et hos devita. Gr. aversare. Syr. repelle à te; quasi diceret:

Tales jam existunt aliqui quales descripsi: hos fuge, aversare; quin et adversare.

His verbis omnes adhortatur ut tales fugiant, ait D. Chrysostomus, ne corrumpant.

6. *Ex his enim sunt qui penetrant...*

Ex his quidam in alienas obrepunt domos, et suis lenociniis et falsis doctrinis, quasi laqueis, captas mulierculas sic obnoxias sibi faciunt, ut velut captivas abducant quocunquè voluerint.

Nota *mulierculas*, ut indicet non omnes mulieres, sed leviores tantùm et inconstantiores.

Oneratas peccatis. Syr. obrutas peccatis, id est, magno peccatorum nu-

peccatis, quæ ducuntur variis desideriis:	ita sibi faciant obnoxias, nt quasi captivas abducant quocunquè voluerint, peccatis oneratas et variis circumactas concupiscentiis;
7. Semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes.	Semper discendi cupidas, sed quæ nunquam ad veritatis scientiam perveniunt.
8. Quemadmodum autem Jannes et Mambres restiterunt Moysi: ita et hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem;	Sicut autem magi Jannes et Mambres divinæ Moysis potestati restiterunt, ita illi nunc evangelicæ resistunt veritati; homines mente et corde corrupti, et ideo circa fidem errantes.

mero prægravatas, sive ab ipsis earum magistris, qui eas suis erroribus corruperunt.

Patet enim ex epistolà ad Titum, quòd doctrinis falsis domos subvertebant, cap. 1, n. 11;

Sive à semetipsis, quæ Christum professæ, vitam egerunt non christianam, sed paganam et carnalem.

Quæ ducuntur... Gr. actas *desideriis variis*, id est, variis circumactas concupiscentiis: aguntur tanquam brutæ, ait Theophylactus.

His in verbis nota duo.

Primum, cum D. Hieronymo, quòd per mulieres propagari cœperunt omnes hæreses, epist. ad Ctesiph. tom. 2; citatur à Cornelio à Lapide.

Secundum, cum Theophylacto, quod mulierum sit decipi, at præsertim si peccatis sint oneratæ.

Qui enim nullius sibi boni conscius est, pravis doctoribus citò obtemperat, ait Theophylactus.

7. *Semper discentes...* Patet ex Græco quod de mulieribus id dicatur.

Semper discendi cupidas, seu quæ semper fingunt se velle instrui et salutis viam addiscere, sed quæ nunquam ad veritatis scientiam perveniunt.

Quia nimirum peccatis obrutæ et variis cupiditatibus actæ.

Hinc illarum mens excæcata est, ait Theophylactus.

Addi potest et quia falsarios et errones consulunt.

8. *Quemadmodum autem Jannes...*

Solet cum frumento nasci lolium.

Adversarios semper habuerunt prædicatores veritatis.

Quid Moyse in pietate illustrius? et tamen ille habuit viros præstigiatores, qui veritati apertè repugnabant. Theodoretus.

Jannes et Mambres, duo præcipui magorum Pharaonis, qui in Exodo cap. 7, n. 11, narrantur restitisse Moysi, et cum eo certâsse in portentis edendis.

D. Paulus eorum nomina didicit vel ex traditione, vel ex revelatione; nullibi enim in Scriptura nominantur.

Homines mente corrupti, id est, qui mentis judicium vitiosis affectibus corruptum habent.

Hinc circa fidem errant.

Ex primo, secundum: ex cordis corruptione, fidei naufragium.

Mens incorrupta fidem admittit, corrupta verò respuit, ait Theophylactus.

Sed diu non proficient in seductione hominum, quia brevi insipientia, seu impostura eorum omnibus detegetur ad ipsorum confusionem, sicut accidit Janni et Mambræ.

Tales quidem illi : tu autem (utpote qui apud me diu permansisti) planè nosti quòd tales non sumus : cognovisti doctrinam meam, mores meos, scopum et finem meum, fidei meæ sinceritatem, meam erga omnes lenitatem, charitatem, patientiam.

Vidisti persecutiones et ærumnas quas pertuli; nosti quas passus sum Antiochiæ, Iconii et Lystris; quas et alias non minùs graves persecutiones sustinui, sed ex quibus omnibus Dei potentiâ liberatus sum.

9. Sed ultrà non proficient: insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit.

10. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam,

11. Persecutiones, passiones; qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii et Lystris: quales persecutiones sustinui, et ex omnibus eripuit me Dominus.

---

9. *Sed ultrà non proficient...* Gr. non proficient amplius, id est, non diu proficient in seductione hominum, seu non multos decipient ampliùs.

Quia brevi illorum insipientia et impostura detegetur, et in confusionem adducentur, sicut accidit Janni et Mambræ.

Impostura ad tempus durat; veritas autem in æternum stat.

10. *Tu autem assecutus es...* hæreticorum erroribus et pravis moribus suam opponit doctrinam et vitam, quas sequatur Timotheus; quasi diceret :

Tales quidem sunt illi, nos verò, ut planè nosti, tales non sumus : apud me non fuisti tantùm, sed et longo tempore permansisti.

Hinc *assecutus es meam doctrinam*, seu quam prædico.

Institutionem, meam vivendi rationem, mores meos! puri sunt, sine lucro, sine avaritia.

Propositum, id est, scopum et finem quem mihi in prædicatione et in omnibus meis propono, scilicet gloriam Dei et salutem proximi.

Fidem, id est, sinceritatem et constantiam fidei meæ.

Longanimitatem, id est, lenitatem, tum erga persecutores, fidei hostes; tum erga fratres, in eorum ferendis infirmitatibus.

Dilectionem, erga omnes.

Patientiam, in adversis quibuscunque.

Apostolicas virtutes discipulum suis Paulus docet exemplis.

Et tu, vir apostolice, eas cum Timotheo discas à Paulo : doctrinæ sanitatem, vitæ sanctitatem, intentionum puritatem, fidei firmitatem, infirmorum tolerantiam, erga omnes indefectibilem charitatem, in omnibus malis invictam patientiam.

11. *Persecutiones, passiones,...* id est, vidisti persecutiones et ærumnas quas pertuli.

Qualia mihi facta sunt Antiochiæ, in Pisidia. Vide Act. 13, n. 45 et 50 ubi vi ejectus Paulus.

Iconii. Vide Act. 14, num. 2, 4, 5, ubi facta est conspiratio ut Paulum lapidarent.

Lystris. Vide Act. 14, n. 18, ibi reverà Paulus lapidatus est, et mortuus reputatus.

Quales persecutiones sustinui, id est, vidisti has et alias non minùs graves persecutiones quas pro Christo pertuli. Scis qualiter eas toleraverim.

12. Et omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.	Sed quid de me dico? omnes enim qui piè, juxta Christi præscriptum, vivere volunt, persecutionem partientur.
13. Mali autem homines et seductores proficient in pejus; errantes, et in errorem mittentes.	Homines autem vitiis dediti, subdoli et impostores, liberè indulgent impietati suæ; et in ea, nemine reclamante, crescent magis ac magis seducentes et seducti.

Timotheum Paulus docet exemplo suo christianum patiendi modum.

Et ex omnibus eripuit,... id est, Dei potentiâ liberatus sum.

Discipulum suum audentiorem reddit, et eum fiduciam docet in Deum. Hæc omnia etiam tua, sicut et Timothei, siut doctrina.

12. *Et omnes qui piè.* Syr. cum timore Dei.

Id est, utquid de me loquor? Hoc mihi singulare non est, sed commune omnibus Deum piè et religiosè colentibus.

In Christo Jesu, id est, juxta Christi præscriptum. *Omnes*, ut plurimùm *persecutionem*, dolores et ærumnas *patientur*,

Seu ab infidelibus et hæreticis, seu ab invidis et malis quibus displicet virtus; aliquando ab amicis et à cognatis; aliquando ab ipso Deo, ita ordinante, ut tentet et virtutem perficiat.

A dæmone, ait Theodoretus : communis enim hostis, vel per homines cum hominibus, vel per proprias cogitationes cum eis bellum gerit. Idem Theodoretus.

Tentatio est vita hominis, ait Job : at speciatim Christiani vita, quia participatio passionum et opprobrium Christi, in cujus morte baptizatus, seu regeneratus est.

Hoc ipse Christus suis prædixit discipulis : *Non est discipulus super magistrum : si me persecuti sunt, et vos persequentur.* Matth. 10. 24; Joan. 15. 20.

Nefas est pugilem Dei vacare deliciis, etc. aliud est quietis tempus; hoc ærumnis et sudoribus est deputatnm. D. Chrysostomus.

Christus ipse prior pro te passus est : cur ergo pati non vis, si vis Christum sequi, ait D. Athanasius?

Qui angustum iter ingreditur, necessariò premitur, ait Theophylactus. Christianismus autem est arcta via quæ ducit ad vitam.

Hinc necessarium ut Christianus patiatur, vel ab aliis, vel à semetipso, per sui abnegationem.

13. *Mali autem homines*, id est, homines vitiis dediti, in seipsis mali;

Et seductores, id est, subdoli, impostores, seu aliorum seductores.

Proficient in pejus. Syrus, addent ad malitiam suam, errantes inducentesque in errorem.

Gr. seducti et seducentes.

Proficiunt ergo dupliciter, in pejus errando, et magis seducendo.

Ideo duplicis pœnæ rei, et quòd ipsi non acquieverint veritati, et quòd alios à veritate abstraxerint et in errorem miserint.

Hic versus non contradicit versiculo nono, ubi dictum est : *ultrà non proficient.* Nec enim de iisdem personis agitur in hoc et in illo versu.

9. Num agitur de quibusdam qui tunc erant, et qui per suam hypocrisim alios decipiebant, sed quorum impostura brevi erat detegenda, sicut magorum Jannis et Mambræ impostura per Moysem fuit detecta.

Hic autem agit de malis in genere, sicut in num. 12, egit de bonis in genere.

Tu verò constanter persiste in iis credendis et prædicandis quæ à me didicisti et quæ tibi commisi, ut ea serves et promulges, memor à quo magistro ea didiceris.

Memor et quòd ab infantia edoctus es sacras litteras, quæ (mei loco) te possunt instruere ad salutem per fidem in Christum Jesum ad quem ducunt.

Siquidem omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendam veritatem

14. Tu verò permane in iis quæ didicisti et credita sunt tibi : sciens à quo didiceris;

15. Et quia ab infantia sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Jesu.

16. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad

Quasi diceret : Pii patientur persecutiones ; mali autem sunt in otio et quiete, et liberè proficiunt in impietate suâ, ait Chrysostomus.

Reverà tamen non proficient diu, quia, ut dictum est, impostura tantùm ad tempus, veritas verò stabit in æternum.

14. *Tu ergo permane*, id est, te verò nulla vis tentationis à sancto proposito dimoveat ; sed constanter permane in iis credendis et prædicandis, etc. Vide paraphrasim.

Sciens à quo didiceris.

Duas allegat causas ob quas Timotheus fidelis permaneat.

Primam, ab auctoritate magistri ductam : *sciens à quo didiceris*, id est, memor esto à quo magistro ea didiceris, scilicet, ab Apostolo quem Christus ipse docuit in cœlo.

Itaque quasi ab ipso Christo Jesu glorioso et in cœlis regnante edoctus es.

Hujus et nos honoris cum Timotheo participes sumus, si D. Pauli doctrinam suscipiamus et sequamur.

15. *Et quia ab infantiâ.* Gr. à puero. Syr. à pueritia tua.

Secundam, à diuturnitate educationis in christiana religione : non enim nuper, aut à paucis diebus ; sed ab infantia edoctus es sacras Scripturas, curante piâ matre tuâ Eunice et aviâ Loide, cap. 1.

Quæ te possunt instruere. Gr. sapientem reddere, id est, doctum efficere ad salutem.

Per fidem quæ est in Christo Jesu, id est, per fidem in Christum, quem docent et ad quem ducunt. *Finis enim legis Christus.*

D. Paulus jamjam moriturus discipulum suum ad sacras mittit Scripturas, quibus sapientior evadat.

Quasi diceret, ait D. Chrysostomus :

Cùm delibor, ad martyrium accingor, at loco mei, sacras habes Scripturas *quæ te possunt instruere.*

Si autem Timotheo, sancto Spiritu pleno, ista scribit, quantò magis nobis dicta putare debemus ! idem D. Chrysostomus.

Hæc ergo tanquam nobis dicta suscipiamus.

16. *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est...* Gr. omnis Scriptura divinitus inspirata et utilis est.

Vis tacita in καὶ, *et*, ait Erasmus ; scilicet, Scriptura est divinitus inspirata, et eadem est utilis, etc.

Itaque duo dicit Apostolus : primum, quòd Scriptura sit à sancto Spiritu inspirata ; secundum, quòd sit utilis, etc.

docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia :

17. Ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

fidei, ad refellendos errores ei contrarios, ad corrigendos mores depravatos, ad instituendum ad vitæ sanctimoniam.

Ut (per sacræ Scripturæ studium) perfectus evadat homo Dei, salutis animarum curator, et ad omnem officii sui partem comparatus.

Ad docendum. Gr. Ad doctrinam. Syr. ad doctrinam, id est, ad docendum veritatem fidei eam ignorantes.

Ad arguendum. Gr. ad redargutionem. Syr. ad correctionem, id est, ad redarguendos errores eorum qui veritatem fidei impugnant, eosque falsitatis convincendum.

Ad corripiendum. Gr. ad correctionem. Syrus, ad directionem, id est, ad corrigendam morum corruptelam, seu, ut ait Ambrosianus, ad redintegrationem, quâ scilicet fideles à christiana vita aberrantes corriguntur et pristinæ sanctitati restituuntur.

Ad erudiendum in justitia. Gr. ad eruditionem quæ in justitia. Syrus simili modo, id est :

Ad erudiendum, seu quâ erudias alios ad omnem vitæ sanctimoniam.

Quatuor sunt præcipua doctoris Evangelii officia : primum docere veritatem fidei; secundum, refellere errores fidei contrarios; tertium, admonitionibus et correptionibus depravatos mores redintegrare; quartum, instituere ad justitiam, seu ad vitæ sanctimoniam.

Ad hæc quatuor utilis est Scriptura.

17. *Ut perfectus sit homo Dei*, id est, ita ut per illius studium perfectus sit homo Dei, id est, episcopus, propheta, doctor, apostolicus homo.

Ad omne opus bonum instructus, id est,

Apparatus ad quatuor supra dicta doctoris Evangelici munia.

Observationes dogmaticæ et morales. — Utilis igitur est sacra Scriptura viro Dei, seu episcopo, seu doctori evangelico, ad omnem officii sui partem implendam; imò illi necessaria est, non enim sine illa perfici potest, ait D. Chrysostomus.

Non ideo omni prorsus Christiano necessaria, nec utilis; Ecclesiæ judicio relinquitur quibus personis utilis sit sacra Scriptura.

Nec ideo sola viro Dei sufficit; nam cap. 2, n. 2, jubet Apostolus traditiones vivâ voce acceptas teneri.

Nec etiam ideo sola sufficit ad omnem, circa fidei mysteria, aut circa Scripturas ipsas, difficultatem solvendam.

Hic itaque locus nec traditionibus officit, nec tollit necessitatem judicis infallibilis in controversiis agnoscendi.

Sed ex eo bene colligi potest quomodo legenda sit Scriptura.

Primò, ut salutis liber aspicienda.

Secundò, aperienda, ut in ea de nostris instruamur officiis.

Tertiò, cum fide legenda, et in ea per fidem Jesus Christus Salvator quærendus; ut in eo crescamus, et ipse crescat in nobis, usque in virum perfectum, per fidem vivam, spem firmam, charitatem operantem.

Porrò, circa divinam Scripturarum inspirationem non omnes omninò conveniunt auctores.

Aliqui, inter quos Estius, Fromondus, etc., putant omnem sacram Scripturam sic à Spiritu sancto dictante conscriptam esse, ut non solùm senten-

tiæ, sed et verba singula, et verborum ordo et tota dispositio sit à Deo, tanquam per semetipsum loquente.

Alii, inter quos Cornelius à Lapide, putant non eodem modo Spiritum sanctum dictâsse omnes sacras litteras.

Nam legem, inquit Cornelius, et prophetias ad verbum dictavit et revelavit Moysi et prophetis.

Historias verò et morales exhortationes quas antea vel visu, auditu, vel lectione, vel meditatione didicerant ipsi scriptores hagiographi, non fuit necesse inspirari, aut dictari à Spiritu sancto, utpote cùm eas scirent et callerent, etc.

Dicitur tamen Spiritus sanctus eas dictâsse.

Primò, quia scribentibus astitit, ne vel in puncto aberrarent à veritate.

Secundò, quia eos excitavit et suggessit ut hæc potiùs scriberent quàm illa.

Conceptum quidem et memoriam eorum quæ sciebant non eis ingessit Spiritus sanctus; sed inspiravit ut hunc potiùs quàm illum conceptum scriberent.

Tertiò, quia omnes eorum conceptus et sententias ordinavit, digessit et direxit Spiritus Sanctus, v. g., ut hanc sententiam primo, illam secundo, aliam tertio loco, etc., collocarent et scripto consignarent.

Hanc opinionem auctor historiæ criticæ novi Testamenti tribus capitibus, 23, 24 et 25, examinat, explicat et tuetur contra doctores Lovanienses et Duacenses.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 3, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Omnis, non modò Dei minister, sed et omnis Christianus, suæ salutis amator studiosus, attendat seriò ad funestam vitiorum concatenationem, primis quinque versibus expressam;

Et statim in se reflexus, examinet num et amor proprius, omnium vitiorum radix, simile quid in semetipso non produxerit; non seipsum amans, cupidus, elatus, superbus, etc.?

Etenim, de nostro seculo justiùs, ut puto, quàm Theodoretus de suo, dicere possumus:

Existimo prædictum esse hoc tempus: his enim malis vita nostra plena est; et pietatis speciem præ nobis ferentes, improbitatis simulacrum per opera construimus.

Pro Dei amatoribus pecuniæ amatores evasimus; et animi perturbationum ac vitiorum servitutem amplectimur, ac reliqua, ut semel dicam, in nobis videre licèt, quæ prædixit divinus Apostolus. Hucusque Theodoretus.

Ne sit ita de nobis in posterum: charitati, virtutum reginæ, studeamus; philautiæ, omnium vitiorum radici, extirpandæ, continuum laborem impendamus. Vide dicta versibus 1, 2, 3, 4, 5.

Secundo. — Ab Apostolo vir ecclesiasticus discat virtutes apostolicas, n. 10, doctrinæ sanitatem, vitæ sanctitatem, intentionum puritatem, etc. Vide ibi dicta, n. 10.

Tertio. — Omnis verè pius apostolici recordetur apophthegmatis: *Omnes qui piè volunt, etc.*, n. 12, hujusque memor, generosè patiatur pro Christo.

Quarto. — A n. 16. vir ecclesiasticus discat quatuor doctoris evangelici munia.

Ibidem et à n. 17. discat ad hæc sacram Scripturam sibi utilem esse et necessariam.

Videat et ibi quomodo legenda sit hæc sacra Scriptura.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

PRIMO.

Timotheum obtestatur ad assiduam omnium pastoralium functionum adimpletionem, ut præveniat tempora mala brevi futura, in quibus ipsi Christiani, ob morum corruptelam et mentis pruriginem, à veritate suas avertent aures, ad fabulas declinabunt, ℣. 1, 2, 3, 4, 5.

SECUNDO.

Mortem sibi instare prædicit : ut autem Timotheum de ea soletur, simul et ad suî imitationem excitet : *Bonum*, inquit, *certamen certavi, etc., reposita est mihi corona justitiæ*, et eis qui diligunt adventum Domini, ℣. 6, 7, 8, 9.

TERTIO.

Rogat ut ad se citò veniat, quia ferè solus, ℣. 10, 11, etc. In prima sua defensione ab omnibus derelictus; *sed Dominus adfuit illi*, ℣. 16, 17.

Concludit salutationibus.

CAPUT QUARTUM.

PARAPHRASIS.	TEXTUS.
OBTESTOR te coram Deo Patre et Jesu Christo Filio ejus qui, potestate à Patre acceptâ,	1. TESTIFICOR coram Deo et Jesu Christo,
Judicabit omnes, tum eos quos in tempore judicii reperiet vivos, tum eos qui fuerint præmortui;	qui judicaturus est vivos et mortuos,
Omnes judicabit, inquam, cùm apparebit in gloria et majestate, ut mundi monarcha.	per adventum ipsius et regnum ejus:

CAP. IV. 1. *Testificor.*

In fine præcedentis capitis indicavit quatuor præcipuas episcopalis officii partes; ad quas ritè peragendas, sacram Scripturam asseveravit utilem esse.

Nunc, majori quâ potest efficaciâ, Timotheum hortatur ad has omnes muneris sui partes perfectè complendas.

Et propterea tremendo cum juramento obtestatur.

Testificor, id est, rogo, obtestor et adjuro te. *Coram Deo*, Patre scilicet: Deus enim hìc sumitur personaliter, ut patet ex eo quod additur.

Et Jesu Christo Filio ejus, id est, coram testibus eò magis à te reverendis et metuendis, quò tuæ, vel fidelitatis, vel negligentiæ judices erunt et vindices: quippe

Qui judicaturus est, id est, qui Jesus Christus, potestate sibi à Patre tradita, omnes judicabit mortales.

Sive *vivos*, id est, eos qui tempore judicii reperientur vivi; qui tamen ante judicium mortem subibunt, vitæ statim restituendi. Vide primam ad Thessal., cap. 4, n. 15 et 16.

Sive *mortuos*, id est, eos qui præmortui reperiuntur quidem, sed qui tunc fient redivivi. Vide ibid.

Per adventum ejus et regnum ejus.

Gr. secundùm apparitionem ipsius et regnum ejus. Syr. in revelatione regni sui.

D. Chrysostomus, in adventu suo qui erit cum gloriâ et regno,

Id est, qui judicabit omnes prorsus homines, cùm apparebit in gloria et majestate sua, tanquam totius mundi monarcha.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS. — Hæc ergo verba *per adventum ejus...* non significant quòd D. Paulus Timotheum adjuret per adventum Christi; dixisset enim græcè διὰ, non κατὰ.

Sed indicant tempus et modum quo Christus Dominus judicaturus est orbem, et discrimen insinuant quod futurum est inter secundum et primum adventum ejus.

Non ita veniet ut antea venit in humilitate, sed in gloria et regno. D. Chrysostomus.

Equidem Christus Dominus nunc est in sinu et gloria Patris, sed divina ejus gloria nondum omnibus apparuit.

2. Prædica verbum, insta opportunè, importunè; ar-

Te obtestor igitur, ut prædices verbum Dei; huicque operi instes cum sedulitate,

---

Nunc quidem regnat in cœlo, *sedetque ad dexteram majestatis;* sed nondum omnes ejus imperio subduntur in terris, non omnes obediunt Evangelio.

At tunc cùm judicaturus veniet, omnibus apparebit in gloria Dei, et in omnibus, et super omnes regnabit ut Rex universi.

Omnes tunc subjicientur ei, vel liberè, vel inviti.

Adoro te, Christe; in sinu Patris latentem, teque Patris splendorem agnosco!

Adoro te, Christe, Rex mundi, meque volens et lubens tuæ subdo ditioni!

Judicem te credo, te spero, te exopto venturum, non in mea confisus justitia: *Nullus enim ante te justificabitur homo*, sed in tua unicè confisus misericordia.

O Jesu misericors! ô Jesu Salvator mundi, qui venisti peccatores salvos facere! salva me miserrimum peccatorem, sed te confitentem et in te confidentem.

In te, Domine, speravi, non confundar in æternum.

2. *Prædica verbum...* obtestor, inquam, te,

Primò, ut prædices verbum Dei, et cum sedulitate instes veritatis evangelicæ prædicationi, tempestivè, intempestivè, id est, quocunque tempore et loco.

Nullum habeas tempus definitum, sed semper tibi tempus sit. Chrysostomus idem dicit de loco: In ecclesia, in carcere, in catena, ad mortem properans, prædica, doce veritatem.

Secundò, ut arguas, *argue*, cùm videris illud fieri debere, ait Theophylactus.

Id est, ubi videris falsos doctores veritatem suis erroribus impugnantes: tales, inquam, argumentis convince falsitatis.

Tertiò, ut increpes et corrigas, *increpa* depravatos peccatorum mores, eisque, si necesse sit. pœnam et supplicium imponas, ut à peccato abstractos sanctitati christianæ restituas.

Quartò, ut obsecres seu horteris omnes ad vitæ sanctimoniam *obsecra.*

Ecce quatuor præcipuas episcopalis officii partes erga diversos homines exercendas.

At quia erga eumdem hominem, pro vario ipsius statu et pro varia ejus necessitate debent etiam exerceri,

Hinc optimè potest intelligi quòd Timotheum et episcopos adjuret Apostolus, ut Dei verbum unicuique pro suo statu et necessitate accommodet, eumdem modò ducendo, modò arguendo, modò increpando, modò obsecrando, idque verbis ex sacra Scriptura deductis.

Episcopi sunt animarum medici: sicut ergo medici omnis generis remediis, ad corporum sanitatem, nunc lenibus pharmacis, nunc acribus utuntur;

Ita episcopus et quilibet animarum medicus, nunc blandis, nunc asperis verbis, ex Scriptura desumptis, uti debet, ad suos sanandos ægrotos.

Doceat ergo, arguat, increpet, obsecret.

Hic ordo servatur in græco, et respondet n. 16, cap. 3; hincque notant Patres græci, D. Chrysostomus. Theophylactus, quòd per lenia finiendum sit.

tempestivè, intempestivè, docendo, arguendo, obsecrando, increpando; idque omne cum omnimodâ patientiâ et doctrinâ sanâ.

gue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina.

Noster interpres transposuit dicens, *obsecra, increpa*, fortè ut indicaret clariùs affectuum alternationem hìc ab Apostolo præceptam.

In omni patientia....

Hoc prædictis omnibus conjunge, ait Theophylactus, sive doceas, sive arguas, etc.; patientia tibi necessaria est, non quæcunque; sed *omnis*, id est, omnimoda et quam omnibus modis demonstres, verbis, operibus, habitu.

Et doctrina, quâ solidè doceas ignaros, arguas errantem et eum errasse convincas, eique viam veritatis ostendas : ratione duci volunt homines.

Observationes morales. — Quot in his duobus versibus à Spiritu sancto dantur nobis, Christi ministris, documenta.

Primo.— Hæc de verbo Dei prædicando obtestatio tremenda, docet omnes episcopos quòd Evangelii prædicatio sit præcipuum episcopi munus, cui sedulò et assiduè debet incumbere, et de cujus omissione rationem Christo Domino, summo omnium judici, redditurus est.

Hoc etiam docet conc. Tridcnt., sess. 5, cap. 2, et sess. 24, c. de refor. 4 hinc Theophylactus episcopus, episcoporum nomine, hic exclamat : terrore concutiamur qui non prædicamus!

Secundo. — Hæc eadem gravis admodum et seria nimis adjuratio omnem prorsus Christi sacerdotem, confessarium, concionatorem et parochum debet expergefacere, ut supra se reflectens, advertat an Deo fideliter in suo statu serviat, et cum diligentia et instantia hìc præscripta? an verò sit operarius dolosus, negligens, infidelis?

Quis sub tanta testificatione segnis esse audeat? ait D. Augustinus, lib. 1, contra Crescon., cap. 6. Citatur à Cornelio à Lapide.

Eheu! vereor ne de nobis potiori jure dicatur quod de sui temporis sacerdotibus dixit D. Gregor. papa, hom. 17. in Evang.

Ecce mundus totus sacerdotibus plenus est, sed tamen in messe Dei rarus valde invenitur operator; quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officii non implemus.

Tertio.—Ex officiorum et affectuum alternatione in verbis apostolicis expressa et Christi ministro præcepta, *prædica, insta, argue, obsecra*, discat omnis animarum minister quòd omnibus debeat uti remediis ad illarum salutem : nunc docere, nunc arguere, nunc increpare, nunc obsecrare.

Medicum se recordetur : sanare ergo quærat, non placere.

Nunc ergo lenibus, nunc acribus utatur remediis.

Lenibus tamen acria semper ita temperet, ut lenitas superet, sicut in Deo *misericordia superexaltat judicium*.

Reprehensio per se intolerabilis est, nisi habeat admixtam obsecrationem : sicut in chirurgia sectio, licèt salutaris sit, pharmaco suavi indiget consolari. D. Chrysostomus.

Quarto. — Ex ultimis verbis idem animarum minister discat duas sibi dotes perpetuò necessarias esse :

Patientia, seu, ut aiunt Gr. et Syr. *longanimitas*.

Non quælibet, sed *omnis*, seu omnimoda : in verbis, in operibus, in toto habitu.

Itaque, nunquam irascatur, sive tarditati, sive duritiei, sive ulli molestiæ, imò et rebellioni peccatoris.

3. Erit enim tempus, cùm sanam doctrinam non sustinebunt	Non sine causa te sic adjuro, charissime fili; etenim tempus brevi futurum inspicio, in quo fideles ipsi sanam Evangelii doctrinam non ferent, sed velut onus grave et importabile rejicient;
sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros,	Et juxta corrupta cordis sui desideria adsciscent sibi, et multiplicabunt magistros suis placitis benevolos :
prurientes auribus :	Idque quia ipsi pruriunt auribus, seu quia nova, placentia et mollia cupiunt audire.
4. Et à veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur.	Hinc aures avertent ab evangelicâ veritate, ad fabulas autem convertent.

Sed amans et dolens, et magìs quàm ille lugens, omnia toleret, infirmoque suo compatiatur.

Doctrina pariter *omnis*, sed ex sacra Scriptura desumpta, quâ pro vario statu doceat, arguat, etc.

Sacræ ergo Scripturæ studio totus incumbat.

Quinto. — Ex conjunctione patientiæ cum doctrina, et doctrinæ cum patientia, discat quòd semper pati debet, semper et docere; seu semper cum patientia docere.

Nec faciat ergo docendi finem; nec ponat ullos suæ patientiæ limites, sicut nec divinæ misericordiæ.

Sed infinitâ Dei misericordiâ innixus, faciat quod suum est, *doceat, arguat, obsecret, increpet :*

Donec *veniat tempus miserendi ejus.*

Si fortè Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendum veritatem, etc., cap. 2, n. 25.

3. *Erit enim tempus....* quasi diceret :

Non sine causa, charissime fili, te sic adjuro ut tuo gnaviter incumbas officio.

Etenim tempus brevi futurum inspicio,

Cùm sanam doctrinam, id est, in quo homines christiani evangelicam doctrinam quæ sola sana est, sanitatem et sanctitatem animæ conferens, ampliùs non ferent, sed eam velut onus sibi grave et importabile rejicient ab humeris suis.

Sed ad sua desideria... hinc evangelicis non contenti doctoribus, temerè et sine delectu, juxta corrupta cordis sui desideria, seu, ut suis pravis satisfaciant concupiscentiis.

Coacervabunt sibi magistros, adsciscent sibi et multiplicabunt magistros suis placitis benevolos, et qui suis titillent vitiis.

Prurientes, κνηθόμενοι, in nominativo, quasi diceret : Tales sibi magistros eligent, quia ipsi pruriunt auribus, id est, nova, placentia, mollia cupiunt audire.

Quærunt assentatores qui sibi blandiantur, quique suas ipsorum aures leniter scalpant, non verò qui veritate et terrore gehennæ radant.

4. *Et à veritate quidem...*

Hinc aures avertent ab Evangelii veritate, quòd nulli assentatur.

Ad fabulas autem... ad fabulas autem judaicas, aut hæreticorum convertent insanâ curiositate.

Ut his imminentibus malis tu te opponas, vigila continuè, labora assiduè, malaque patere;	5. Tu verò vigila, in omnibus labora,
Fac quod officium est evangelistæ, ministerium tuum fideliter adimple, nihilque omitto : propterea sobrius esto.	opus fac evangelistæ, ministerium tuum imple. Sobrius esto.
Eò instantiùs tuo debes officio incumbere, quo brevi nullum à me auxilium habebis : ego enim jam præparor ad mortem ut victima, instatque mortis meæ tempus.	6. Ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat.

Adverte quomodo pruritus aurium, curiositas mentis, aures spiritualiter fornicantes (ut ait D. August., tract. 94, in Joan.), avertunt animam à veritate, convertunt ad vanitatem, fidem destruunt, christianismum evertunt.

In quot Christianis hoc completum est!

Hinc hæretici, hinc et impii qui divinis fidei veritatibus, per tot secula et per tot motiva factis evidenter credibilibus, credere detrectantes, vanis hominum somniis et deliriis assensum præbebunt.

Sicut itaque ex auditu simplici, verbum fidei et christianismus : ita ex auditu curioso, prurientе, destructio fidei, eversio christianismi.

Hinc non minùs affectuosè de auribus Deum deprecari debemus, quàm de oculis orabat Propheta Regius. Averte aures meas ne audiant vanitatem. *In via tua vivifica me.*

Statue servo tuo eloquium tuum.

5. *Tu verò vigila, in omnibus labora...*

Gr. Syr. D. Chrysostomus, Theophylactus jungunt, vigila in omnibus, deinde, mala patere.

Quasi diceret : Ut huic imminenti malo tu te, quantùm poteris, opponas, vigila ubique, seu continuè labora, mala sustine, nullis absterretor periculis aut malis;

Fac quod est evangelistæ, omnes ministerii tui partes fideliter exsequere, nihil neglige. Væ ministro officii sui partes tantùm aliquas facienti!

Ob adimpletas laudatur ab hominibus : ob omissas damnatur à Deo.

Itaque, imple, nihil omitte.

Sobrius esto. Hoc non est nunc in Græco, nec in Syro, nec legerunt D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Hinc putant irrepsisse ex varia translatione vocis græcæ νήφε, quæ ambigua est et significat æquè, *tu vigila*, ac, *sobrius esto.*

Nihilominus P. Amelotte citat manuscripta conformia interpreti nostro.

Sensus itaque est : vigilabis, etc., si sobrius et parcus fueris.

Cognata sunt enim sobrium esse et vigilare.

6. *Ego enim jam delibor...*

Assignat rationem ob quam Timotheus suo ministerio fideliter adimplendo debeat instare : nimirum, imminet mors mea, hincque brevi non habebis auxilium à me.

Libamen itaque hìc consideratur ut præparatio ad immolationem.

Quasi diceret : Aspergor vino, præparor ad mortem ut victima jamjam immolanda;

Instatque mortis meæ tempus, in quâ solvetur anima à corpore; seu, ut ait Syrus, tempus quo dissolvar.

7. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.	Si amas, non propterea mœrebis, sed congaudebis; quippe præclarum pro Christi fide certamen certavi, cursum feliciter consummavi, fidem servavi.

Hæc verba Pauli sunt exultantis ad præsentiam mortis et ad coronam anhelantis, ait D. Augustinus in Psal. 31.

Qui mundo verè crucifixus est, exultat exiturus è mundo;

Qui verè Deo totus est, exultat immolari Deo, totusque ad ejus gloriam consummari;

Qui super terram quasi peregrinus et exul vivit, exultat in patriam reverti et ad Deum, principium, finem centrumque suum redire, in eo sine fine quieturus.

7. *Bonum certamen certavi...*

Videtur hic Paulus de testamento cogitare et Timotheo, tanquam filio charissimo, gloriam suam relinquere in memoriam, ait D. Chrysostomus.

Bonum certamen...

Quia ergo hic de mortis suæ vicinio nuntius poterat magnum Timotheo mœrorem afferre;

Hinc statim solatur eum Paulus, addens quòd ad coronas percipiendas abeat; sicque, si amat, congaudere debet, non tristari.

Simul et Timotheum excitat ad fideliter pugnandum, ut ipse quoque coronam percipiat.

Bonum. Gr. pulchrum, id est, illustrem et gloriosum, pro Christi fide promulgandâ ejusque Evangelio ubique prædicando, agonem agonizavi.

Scis quot et quantos hujus rei gratiâ labores et ærumnas subivi.

Spero quòd imminens meum martyrium me victorem efficiet et coronâ donabit.

Alludit ad Olympicos agones, ubi certabant pugiles, et victor coronâ donabatur.

Cursum consummavi, jamque ferè metam tango.

Alludit ad stadium, in quo stadiodromi currendo certabant, et victor bravium reportabat.

Suas ergo peregrinationes per terras, per maria, Evangelii causâ susceptas, cursui in stadio comparat.

Fidem servavi, id est, imperatori meo, Domino meo, Deo meo fui fidelis.

Vitam et ministerium suum comparat militiæ.

Benè certavi, legitimè cucurri, fidelis fui:

Itaque congaude mecum.

Et tu fac similiter, pugna fortiter, curre alacriter, fidelis esto.

Observatio moralis.—O felicem! terque felicem illum qui in fine vitæ cum D. Paulo verè potest dicere: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.*

Vita christiana agon est in quo, sicut athletæ, suscepimus contra diabolum, mundum et carnem luctari: ideo uncti sumus in Baptismo.

Vita nostra stadium est in quo, per hujus vitæ labores, ærumnas et passiones omnes, ad felicem æternitatis metam percurrimus.

Ideo terrenorum affectui renuntiavimus in Baptismo, ut expediti curramus alacriùs.

Vita nostra militia est, in quâ Christo imperatori nomen dedimus, vitia continuè impugnaturi, vitam secundùm ejus Evangelium ducturi.

De cætero, à Deo reposita est et asservatur mihi, jam penè victori, corona quam justè merui, et quam Dominus Jesus Christus, ut justus judex, mihi reddet in illa

8. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex : non solùm

---

Hoc per sacramenti verba coram hominibus, angelis, et Deo juravimus.
Omnium itaque Christianorum est luctari, currere, fidem servare.
Felicem, inquam, illum qui bene certaverit! mors illi victori triumphus erit.
Felicem illum qui alacriter cucurrerit! mors erit illi requies et felicitas æterna.
Felicem illum qui Christo imperatori fidelis fuerit! Christus ipse erit illi corona et gloria nunquam marcescibilis.

8. *In reliquo reposita est...*
Pergit in cœpta metaphorâ : ut athleta certavi, et vici ; ut stadiodromus cucurri, et metam tango.
Utrumque autem fideliter et legitimè : etenim qui certat in agone, non coronabitur, nisi legitimè certaverit, cap. 2, n. 5.
Vel tanquam miles imperatori meo fidelis fui.
In reliquo, id est, quod restat, quod reliquum est, de cætero.
Ab agonotheta, Deo scilicet, *reposita est* et asservatur mihi, jam pene victori, *corona*, bravium, præmium, id est, vita æterna.
Corona, inquam, *justitiæ*, quam justè merui in lucta, in stadio, in militia christiana.
Et quam Dominus meus Jesus Christus, ut *justus Judex*, *mihi reddet* (asservat enim eam) *in die illa*, vel meæ resolutioni brevi futuræ, vel in die extremi judicii.
Non solùm autem mihi...
Excitat Timotheum et omnes Christianos, et præsertim episcopos ad pugnam, ad cursum, ad fidelitatem, sub spe præmii communis.
Quasi diceret : In agone, in stadio, omnes quidem currunt et pugnant : sed *unus tantùm accipit bravium.*
Non ita de agone et stadio christiano : omnes possunt coronam mereri.
Sic ergo currite, ut comprehendatis.
Non enim mihi soli Christus asservat et reddet coronam ; sed etiam iis omnibus qui diligunt et optant gloriosum ejus adventum, et qui se ad illum, per vitæ sanctitatem, studiosè comparant.

Observationes litterales. — Singula verba vim habent.
Reposita est mihi. Non apparet quidem, sed apud Deum *reposita est*, et fideliter asservatur.
Corona justitiæ, quam merui, quia bene certavi, bene cucurri, etc.
Æterna vita et merces est, quia datur pro meritis.
Et gratia est, quia hæc ipsa merita sunt Dei dona :
Nec enim legitimè certare posset homo, nisi Dei gratiâ adjutus ;
Nec ad coronam pervenire, nisi lapsus et errata certando commissâ, Deus condonaret misericorditer.
Itaque *corona* est *justitiæ*, quia debita.
Hinc addit *quam reddet*, non quam dabit, et *justus Judex.*
Et corona est misericordiæ, quia per Dei gratiam merita, et quia ipsa omnem laborem nostrum excedit infinities.
In die illa. Equidem datur justitiæ corona in judicio particulari quod fit in instanti mortis ; sed plena erit et consummata in die judicii universalis :

autem mihi, sed et iis qui diligunt adventum ejus. Festina ad me venire citò.

die, et mihi non solùm, sed et iis omnibus qui diligunt et optant gloriosnm illins adventum.

dabitur enim et corpori et animæ publicè, coram angelis et hominibns.

Non solùm mihi... Non D. Paulo tantùm, non viris tantùm heroicis et apostolicis; sed et omnibus Christianis qui in suo statu bene certaverint, bene cucurrerint, et fideles fuerint : *reposita est* et asservatur apud Deum *corona justitiæ.*

Observatio moralis. — Quidquid ergo fuerit hactenus de præterito nostro agone et cursn militiâque nostrâ, hæc immarcescibilis et æternæ coronæ repositio et asservatio nos excitet et reaccendat ad nostra perfectiùs adimplenda munia.

Certemus, curramus, fideles simus.

Certemus luctantes fortiter contra diabolum, ejusque caveamus insidias;

Contra mundum, ejusque pompas et vanitates spernamus;

Contra carnem, ejusque sednetrices illecebras mortificatione vincamns.

Curramus alacriter, *deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum, per patientiam* curramus ad propositam nobis æternæ beatitndinis metam.

Fideles simus Christo, imperatori nostro; et ut veri christiani, vitam ducamns Evangelio Christi conformem.

Ut hæc omnia præstemus alacriùs,

Christum Jesum aspiciamns agonothetam nostrum, brabeutam nostrum, imperatorem nostrum, nostræ fidei et religionis auctorem et consummatorem.

Fecit, docuit, passus est, crucemque prætulit gaudio.

Nunc autem *sedet ad dexteram majestatis*, habens *in capite diademata multa.* Unum sibi, cætera nobis asservat.

Habens vestem aspersam sanguine, ut indicet nobis quâ viâ ingressus sit in gloriam, et quâ viâ nobis illuc sit intrandum.

Quasi dicat hæc vestis cruenta : *Oportuit pati Christum, etc.;* sic oportet pati Christianum, etc.

Hinc vires, animos et solatinm hauriamus.

Domine Jesu, Rex regum, Domine dominantium, Verbum Dei, qui totus verbum es, in quo omnia verbum, omnia loquuntur, et qui *vestitus veste aspersâ sanguine, vocaris* speciatim *Verbum Dei*, da mihi audire vocem sanguinis tui : da mihi per hunc sanguinem tnum, te sequi, te imitari; per crucem, per patientiam et humilitatem ad tnam gloriam pervenire.

Nota litteralis. — Cæterum, totus ille textus, et illius connexus, si legatur attentè, indicat, et, ut mihi videtur, clarè indicat quòd D. Paulus hæc scripsit de suo martyrio proximè futuro certus, sive ex divina revelatione; sive, quod credibilius, ex præsentibus rerum suarum circumstantiis, id est, ex iis quæ Romæ et in aula fieri videbat.

Rationem quippe Timotheo reddens cur tam instanter eum ad vigilantiam, ad prædicationem, ad suum ministerium perfectè adimplendum hortetur, dicit :

Ego enim jam delibor... Ecce jam ad mortem proximè præparor, ut victima jamjam immolanda.

Et ne dubitetur quod de præparatione proxima loquatur, addit : *Instat,* imminet, *tempus resolutionis meæ*, tempus quo dissolvar.

Quasi diceret : Hæc sunt ultima verba mea, posthac nec te potero monere nec te juvare.

Festina ad me citò venire Romam : Demas enim me reliquit, et amore seculi victus, abiit Thessalonicam.	9. Demas enim me reliquit, diligens hoc seculum, et abiit Thessalonicam :
Crescens à me missus, abiit in Galatiam, seu Galliam; Titus, in Dalmatiam.	10. Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam.
Lucas solus mecum manet; Marcum	11. Lucas est mecum solus.

Hunc sensum confirmant sequentia :

Quia enim hìc de mortis suæ vicinio nuntius Timotheo mœrorem erat causaturus,

Ut eum soletur, statim addit :

Bonum certamen certavi... Quasi diceret : Noli tristari, sed potiùs mihi congaude; bene *certavi*, feliciter *cursum* meum *consummavi;* spero itaque quòd ad coronas abeo.

Hæc omnia sanè confirmant quòd de morte propinqua loquatur, de fine scilicet, qui coronam debet percipere.

Sed hoc magis confirmat quod sequitur.

In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, etc. Quasi diceret : Restat solùm ut coronam mihi repositam percipiam.

Cùm hic sit naturalis horum verborum sensus :

Concludo : vel hæc in fine vitæ suæ scripsit Apostolus, vel (quod cogitare nefas) in re maximi momenti falsus est et suum charissimum Timotheum fefellit.

Itaque cum antiquioribus sentio quòd in secundis vinculis et morti proximus, hanc secundam scripsit epistolam.

Opinionis contrariæ fundamentum præcipuum solvetur infra, n. 16 et 17.

Festina ad me venire citò, scilicet, Romam.

Cupiebat, antequam excederet è vita, plurima illi commendare, ait D. Chrysostomus.

9. *Demas enim me reliquit, diligens hoc seculum;* id est, quietem et requiem amans, et esse in tuto absque periculo : maluit domi deliciis frui, quàm mecum ærumnas pati præsentiaque ferre pericula.

Si frangantur cedri, quid de arundinibus?

Si viri apostolici cadunt victi amore seculi, quis erit securus?

Nec Apostoli Pauli societas, nec exempla, nec miracula hunc à lapsu præservârunt :

Semper et ubiquè cadendi periculum.

Qui stat ergo, videat ne cadat.

10. *Crescens in Galatiam,* supple : abiit, sed à me missus, ad prædicandum Evangelium.

Galatia nomen fuit ambiguum : sic enim Gallia vocata fuit à Græcis.

Unde Theodoretus ait, Gallias sic appellavit; ita enim appellabantur antiquitùs.

Et Asiæ pars à Gallis antiquitùs habitata, Galatia fuit dicta : hinc epistola ad Galatas.

S. Epiphanius in sui temporis codicibus, Galliam legisse nos docet. Hæres. 51.

Quin et vetus fuit hac de re fama : putatur enim quòd Crescens fuerit episcopus Moguntinus. Vide Emmanuelem Sa, qui citat multos.

11. *Lucas est mecum solus.* Ratio urgens Timotheum ut veniat citò.

Marcum assume, et adduc tecum : est enim mihi utilis in ministerium.	Joannem assume, et adduc ad me : est enim mihi in Evangelii ministerium utilis.
12. Tychicum autem misi Ephesum.	Tychicum misi Ephesum, ut tuas suppleat vices.
13. Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, et libros, maximè autem membranas.	Pallium quod Troade apud Carpum reliqui, veniens tecum affer, et libros, et maximè scripta mea.

Marcum assume... Marcum, scilicet Joannem, consobrinum Barnabæ, de quo Act. 12 et 15.

Profuit et Pauli severitas.

Est enim mihi utilis in ministerium, Evangelii.

Inutilis fit Demas, Paulumque deserit : resumitur Marcus aliquando repulsus, et Paulo fit utilis ad Evangelii ministerium.

Qui cecidit, non desperet : qui stat, non præsumat.

12. *Tychicum autem misi Ephesum,...* ut tuas suppleat vices, dum tu, ô Timothee, hìc mecum eris.

Tanta erat D. Pauli pro Ecclesiis sollicitudo !

13. *Penulam...* Syr. thecam librorum. D. Chrysostomus pallium hìc penulam dicit.

Alii loculos putant in quibus libri condebantur.

Communiter penula putatur pallium, seu vestis extima ad pluviam et frigus arcendum.

Quam reliqui Troade apud Carpum.

Carpus ergo Pauli hospes et depositarius.

Veniens affer tecum.

Hinc apparet Apostoli paupcries, rem tantillam et tam longè distantem repetentis.

Apparet et cura ne cuiquam foret gravis, si rem sibi necessariam ab aliis accepisset.

Et libros sacræ Scripturæ, aliorum manuscriptos.

Maximè autem membranas, id est, schedulas meas, seu scripta, manu propriâ exarata.

Membranæ pelles erant aptatæ ad scripturam : dictæ sunt Pergamenæ, quia inventæ sunt ab Attalo Pergami rege.

In his membranis, seu pellibus Pergameis, Paulus quædam sibi utiliora excerpserat.

Unde colligitur quòd, licèt à Spiritu sancto esset afflatus et ab ipso Christo edoctus, nihil tamen negligebat humani laboris et studii quo instrueretur.

Sed quid tunc illi opus erat libris, cùm brevi esset migraturus ad Dominum ?

Maximè, ut eos fidelibus commendaret habendos et ab illis servandos, doctrinæ illius vice, ait D. Chrysostomus. Addi potest quòd D. Paulus otium oderat, et sacræ Scripturæ lectioni, studio et meditationi volebat immori.

Si autem doctor Gentium, ab ipso Christo in cœlis fidei mysteria edoctus, et per tot annos ubique apostolatu functus, libros desiderat quos legat : quantò magis nobis sacræ Scripturæ lectio, studium et meditatio sunt necessaria !

Et in lege Domini meditabor die et nocte, etiam brevi et citò moriturus.

Alexander, faber ærarius, multa mala mihi intuiit: reddet illi Dominus secundùm opera ejus.

Tu tibi ab illo cave ne scilicet quid simile tibi faciat: valde enim restitit nostræ prædicationi.

Cùm in his secundis vinculis causam meam ante Neronem primò dixi, nemo familiarium mihi adfuit:

Sed omnes fęrè me dereliquerunt, Neronem extimescentes.

Hoc non illis imputetur ad peccatum, sed ignoscat Deus.

Dominus autem mihi fuit auxilio, mihique fiduciam et animum dedit ad meî de-

14. Alexander ærarius multa mala mihi ostendit: reddet illi Dominus secundùm opera ejus:

15. Quem et tu devita: valde enim restitit verbis nostris.

16. In prima mea defensione nemo mihi affuit,

sed omnes me dereliquerunt:

non illis imputetnr.

17. Dominus autem mihi astitit, et confortavit me, ut

---

14. *Alexander ærarius*, id est, faber ærarius, de quo primæ ad Tim. cap. 1, n. 20.

Multa mala mihi ostendit, id est, intuiit, seu, ut ait divus Chrysostomus, afflixit me variis modis.

Forsan irritatus ob suî ab Apostolo excommunicationem, de qua ibidem.

Reddet illi: prophetia est cum divinæ justitiæ in impœnitentem approbatione.

15. *Quem et tu devita*, id est, tu tibi ab illo cave, ne quid tibi faciat simile.

Valde enim restitit, prædicationi nostræ.

16. *In prima mea defensione*, id est, cùm in hisce secundis vinculis causam meam primùm dixi, sive ante ipsum Neronem, ut credunt aliqui, sive ante alium inferiorem judicem, ut volunt alii;

Nemo familiarium mihi adfuit;

Sed omnes, id est, pene omnes: nec enim D. Lucas et alii sancti illum dereliquerunt, vel omnes qui poterant aliquid in aula.

Me dereliquerunt, Neronis crudelitatem pertimescentes.

Non illis imputetur, scilicet, ad peccatum; sed illis ignoscat Deus.

Quia ex infirmitate peccaverunt, veniam illis precatur.

17. *Dominus autem mihi astitit et confortavit me... παρέστη, astitit;* vertunt aliqui, apparuit: quidquid sit, sive apparuerit, sive non;

Dominus autem mihi fuit auxilio, mihique robur et animos dedit, ad meam scilicet defensionem.

Ut per me prædicatio impleatur... quasi diceret: Tali dignus non sum auxilio, sed propter verbi divini prædicationem mihi collatum est.

Indicat finem ob quem Christus illi præstò fuit, nimirum ut impleret Evangelii prædicationem:

Simul et finem ob quem ipse suî defensionem suscepit, suamque causam dixit; scilicet, non amore vitæ, sed prædicationis gratiâ.

Et confortavit me, id est,

Et Dominus me roboravit ad meî defensionem, seu, et ipse divino roboratus auxilio me defendit, *ut per me prædicatio* expleretur, id est, suam consequeretur consummationem, eamque per me gentes omnes audirent. Romæ scilicet et in Cæsaris aulâ,

per me prædicatio impleatur, et audiant omnes gentes : et liberatus sum de ore leonis.	fensionem (id ego non merui ; sed), ut per me impleatur Evangelii prædicatio, eamque omnes gentes audiant ; ideo liberatus sum ex ore leonis.

Urbs erat tunc orbis centrum; aula Cæsaris erat totius mundi caput : in utramque quamplurimi undequaque ex omnibus nationibus confluebant. Voluit Christus ut in hoc mundi centro Paulus suam compleret prædicationem, et ibi Doctorem Gentium audirent omnes gentes.

Et liberatus sum ex ore leonis.

Ideo liberatus sum ex ore Neronis, ob feritatem leonis dicti.

Sive e carcere de facto eductus fuerit penitus liber, ut insinuare videtur D. Chrysostomus, dicens :

Quam verò dicit primam defensionem ?

Neroni jam astiterat, et illæsus effugerat : ubi verò pincernam ejus instituit et fidei sacramentis instruxit, tunc jam ipsum capite truncavit.

Sive mortis tantummodo periculum evaserit, sub quàdam tamen custodiâ relictus.

Vel, sicut olim, Act. 28. 16, permissum sit Paulo manere sibi cum custodiente se milite.

Hoc vocat ex ore leonis liberari.

Ecce quasi fuit ipse proximus morti, et in ipsas pene leonis decidit fauces.

Leonem Neronem vocat pro feritate et imperii acerbitate, summâque potentiâ, ait D. Chrysostomus.

At Christo auspice, causam suam ita dixit, ut è mortis faucibus ad tempus sit ereptus, et quâdam libertate donatus, ut suam Romæ compleret prædicationem, eamque in hoc mundi centro audirent omnes gentes, varias ob causas, indequaque hic congregatæ.

Ita ut hæc secunda Pauli vincula, sicut et prima, *manifesta fierent in Christo, in omni prætorio, et in cæteris omnibus;* id est, in tota aula et in tota urbe Christus cum gloria cognosceretur per D. Pauli prædicationem.

Observatio litteralis.—Ex his ergo versibus nihil concluditur contra sententiam antiquiorum, affirmantem quòd hæc epistola in secundis vinculis scripta sit, et sub finem vitæ D. Pauli.

Imò, hoc ipsum indicant et confirmant aliquæ in his verbis expressæ circumstantiæ.

In prima mea defensione... omnes me dereliquerunt, Neronis crudelitatem extimescentes.

Liberatus sum de ore leonis, id est, Neronis, ob feritatem sic dicti.

Hi duo loquendi modi primis D. Pauli vinculis non conveniunt, nec possunt convenire.

Ex una parte enim constat apud auctores ecclesiasticos quòd contigerint in primis Neronis annis : pierique dicunt anno secundo aut tertio.

Ex altera verò parte constat apud omnes historicos quòd quatuor aut quinque primi Neronis imperatoris anni fuerint non tantùm innoxii, sed et benignissimi. Vide Moreri, nomine Nero.

Audiatur Seneca, lib. 1, de Clement. cap. 11 : Præstitisti, Cæsar, civitatem incruentam; et hoc quod magno animo gloriatus es, nullam te toto orbe stillam cruoris humani misisse, eò majus est et mirabilius, quòd nulli unquam citiùs gladius commissus est.

Idem Seneca, lib. 1, de Clem. cap. 1 : Animadversurus in latrones duos Burrus, præfectus tuus, vir egregius et tibi principi natus, exigebat à te ut

Sicut à corporali leone liberavit, spero quòd et à spiritali leone, peccato scilicet, liberabit, et quod servabit me in regnum suum quod est in cœlis, cui sit gloria in secula seculorum.

18. Liberavit me Dominus ab omni opere malo; et salvum faciet in regnum suum cœleste, cui gloria in secula seculorum. Amen.

---

scriberes in quos et ex causa animadverti velles; hoc sæpe dilatum; ut aliquando fieret, instabat; invitus invito cùm chartam protulisset, exclamâsti: Vellem nescire litteras!

Quæro igitur cur fideles omnes deseruerint Paulum?

Cur timuerint imperatorem tunc benignissimum?

Cur leonem eum vocat Apostolus?

Præstò responsum erit, si hæc supradicta de secundis vinculis intelligantur, quæ anno Neronis decimo tertio contigerunt: tunc enim monstrum erat crudelitatis.

Sensus itaque naturalis horum versuum hic est:

In prima mea defensione, seu, ut est in Græco, apologiâ; id est, cùm in his secundis vinculis causam meam dixi.

Primam vocat, quia cùm hæc scriberet, vel jam pluries fuerat interrogatus et auditus, vel sperabat pluries audiri.

Tunc ferè *omnes me dereliquerunt:*

Quia metuebant Neronem, quem sciebant mihi Paulo infensum: et aliunde crudelissimum.

Sed Dominus mihi, ab hominibus derelicto, *astitit*, sive præsentiâ suâ recreaverit, sive internæ gratiæ auxilio roboraverit.

Confortavit me, fiduciam dedit, ait Chrysostomus, seu vires et animum dedit ad meî defensionem.

Ut per me prædicatio.

Non quòd id ego meruerim, sed ut compleam ejus Evangelii prædicationem.

Christo igitur auspice causam sic dixi, ut dilutis omnibus illatis in me calumniis, *liberatus sim ex ore leonis*, et è mortis faucibus ereptus et quâdam libertate donatus,

Sed sufficienti, ut per me, juxta Christi finem et placitum, Evangelii prædicationem consummem, non percurrendo nationes, sed residens in mundi centro, in quod undequaque confluunt omnes gentes.

Quod sic adimpleo, ut hæc vincula mea simul et prædicatio Christum manifestum et gloriosum reddiderint in tota urbe, in tota Neronis aula: hincque in toto orbe.

18. *Liberavit me Dominus ab omni opere malo, et salvum faciet in regnum suum cœleste...*

Græcè, in futuro, et eripiet me Dominus, etc.; ita etiam Syrus; ita et D. Chrysostomus, qui sic explicat:

Attende quid dixerit, eripuit me de ore leonis et rursum eripiet, non jam ex ore, sed quid?

Ex omni opere malo, id est, ab omni peccato; non à leone corporali Nerone, sed à leone spiritali diabolo qui longè sævior ac nocentior est.

Ab illo, inquam, servabit Dominus, ut innocens et illæsus merear ingredi in regnum cœlorum, et æternam salutem consequi.

Sensus itaque est: quòd sicut eripuit à noxa, spero quòd sic eripiet ab omni culpa, et in regnum transferet æternum.

Cui gloria in secula.

19. Saluta Priscam, et Aquilam, et Onesiphori domum.	Saluta meo nomine Priscam, et Aquilam, et Onesiphori familiam.
20. Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti.	Erastus Corinthi remansit, quibusdam negotiis retentus; Trophimum autem infirmum reliqui Mileti.
21. Festina ante hiemem venire. Salutant te Eubulus, et Pudens, et Linus, et Claudia, et fratres omnes.	Festina ad me venire ante hiemem. Salutant te Eubulus, et Pudens, et Linus, et Claudia, et fratres omnes.
22. Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen.	Dominus Jesus Christus per gratiam suam sit tecum, et cum omnibus ecclesiæ tuæ fidelibus. Amen.

19. *Saluta Priscam et Aquilam :* de quibus vide Rom. 16, n. 3, *et Onesiphori domum :* non ipsum Onesiphorum salutat, sive quia Romæ erat, ut putat D. Chrysostomus, sive quia mortuus jam erat, ut volunt alii.

20. *Erastus remansit Corinthi :* erat hujus urbis arcarius : vide Rom. 16. 23.

Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Gr. Syr. Arab. Æthiop. legunt Mileti; D. Chrysostomus et ejus sequaces :

Cur reliquisti? Cur non sanâsti, ait D. Chrysostomus? Non omnia potuerunt Sancti, ut homines apparerent, non dii putarentur.

Adde quòd *signa infidelibus data sint* ut eis tacti convertantur, *non fidelibus* qui his non indigent.

Hinc D. Paulus Timotheum etiam non sanat divinitus, sed consulit uti vino.

21. *Festina ante hiemem venire.*

Hoc scribebat ergo ante hiemem, vel in æstate, vel in autumno : mortuus est autem die 29 junii sequentis : fuit ergo saltem per annum in hisce secundis vinculis.

Salutant te Eubulus et Pudens... et fratres omnes, id est, omnes Christiani qui sunt Romæ.

22. *Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo.*

Noli mœrere quia discedo : Dominus tecum est; neque simpliciter tecum, sed cum spiritu tuo. D. Chrysostomus.

Gratia vobiscum, id est, tecum et cum omnibus Ecclesiæ tuæ fidelibus. *Amen :* ita sit.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Omnis Dei et animarum minister attendat seriò ad documenta sibi ab Apostolo data, n. 2.

Primo. — Observet quatuor officii sui partes ibi quatuor verbis expressas : *Prædica, argue, obsecra, increpa.* Videat ibi in commentario dicta.

Secundo. — Observet harum quatuor partium alternationem iisdem verbis ab Apostolo indicatam.

Hincque agnoscat se medicum, qui ad animarum salutem omnibus debeat uti remediis. Videat in commentario observationem moralem, n. 3.

Tertio. — Observet modum quo suas debeat partes exsequi, scilicet, *in omni patientia et in omni doctrina.*

Semper pati, semper docere, semper cum omni patientia docere debet. Vide commentarium et observationem moralem, n. 4.

QUARTO. — In se reversus, attendat an has quatuor officii sui partes impleat, et quomodo impleat.

Eheu! ecce mundus plenus est sacerdotibus, et rarus tamen in Dei messe sacerdos operator! Vide observ. moral., n. 2.

QUINTO. — Audiat animarum minister, velut sibi dictum, illud Apostoli: *Testificor coram Deo et Jesu Christo, etc., prædica*, seu doce, *argue, increpa, obsecra;* officiique sui partes fideliùs adimpleat.

Ex versu septimo et octavo, omnis non modò Dei minister, sed et omnis Christianus, discat,

Primò. — Quòd vita christiana sit agon, stadium, militia, omninmque nostrûm sit incitari, currere, fidem servare. Vide dicta in commentario, n. 7.

Secundò. — Ut alacriùs certemus, curramus, fideles simus; discamus, ad exemplum sancti Pauli, coronam aspicere, quàm Dominus noster Jesus Christus, agonotheta, brabeuta et imperator noster, asservat dandam omnibus bene certantibus, bene currentibus, suo imperatori fidelibus.

TERTIO. — Hunc nostrum imperatorem, coronas victoribus asservantem, sic intueamur, ut et ipsum audiamus nos suis exemplis et voce sui sanguinis excitantem ad victoriam.

Vide dicta in commentario, n. 8, et observationes litterales et morales.

EPISTOLÆ
BEATI PAULI AD TITUM
TRIPLEX EXPOSITIO,
ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

Hæc ad Titum Epistola est quasi compendium utriusque ad Timotheum Epistolæ : in hâc enim, sicut in illis, docet Apostolus, sed paucioribus verbis, quæ sunt episcopi munia.

In primo quidem capite, quales Titus debeat in episcopos ordinare.

In secundo, quid unicuique fideli pro suo statu prædicare debeat.

In tertio, notat aliqua omnibus fidelibus communia.

Hæ tres igitur Epistolæ pontificales sunt ejusdem argumenti, sibique persimiles.

Hinc ex divo Augustino, lib. de Doctr. christ., c. 16, illas ante oculos habere debet cui est in Ecclesia doctoris persona imposita.

Nicopoli scriptam esse docent Græca et Syriaca, et colligitur ex ỳ. 12, c. 3; sive sit Nicopolis in Epiro, ut vult divus Hieronymus; sive Nicopolis in Thracia, ut opinatur divus Chrysostomus, et alii post eum Græci.

Liber, et non captivus scripsit Apostolus, tum quia de vinculis mentionem non facit, tum quia cap. 3, ỳ. 12, dicit : *Statui ibi hiemare*, quæ hominis liberi est locutio.

Hinc Baronius vult hanc Epistolam ante prima vincula scriptam fuisse; divus Chrysost. inter utramque captivitatem.

Anno Christi 64, juxta D. de Tillemont, *Mémoires, etc. sur saint Paul, art.* 47.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

PRIMO.

PAULUS se Dei servum et Jesu Christi apostolum dicit; statimque apostolatus sui finem et effectus ita describit, ut Tito et aliis apostolicis viris breviter exponat quid esse et facere debeant : ipsa itaque salutatio est totius Epistolæ velut epitome, ỷ. 1, 2, 3, 4.

SECUNDO.

Docet expressiùs quales Titus episcopos ordinare debeat in urbibus sibi commissis; quales illi fuisse debent, et in se, et in sua familia, ỷ. 5, 6. Quibus vitiis carere, ỷ. 7. Quibus virtutibus ornari, ỷ. 8. Quâ scientiâ, ỷ. 9.

TERTIO.

Scientiæ evangelicæ necessitatem in episcopo demonstrat :

Primò, ex parte falsorum doctorum quos describit, et quibus vult os ab episcopo obturari, ỷ. 10, 11.

Secundò, ex parte Cretensium quos Epimenidis, poetæ Cretensis testimonio depingit, et quos vult de suis vitiis acriter argui, ut integritatem fidei servent et judaicis fabulis non intendant, ỷ. 12, 13, 14.

QUARTO.

Judaizantium errorem de cibis breviter refutat Apostolus. *Omnia munda mundis, etc.* ỷ. 15; Judaizantes rursus pingit, et ad vivum acerrimè pungit, ỷ. 16.

CAPUT PRIMUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. PAULUS, servus Dei, apostolus autem Jesu	PAULUS, Dei servus, seu apostolus Jesu Christi, missus ut annuntiem electis Dei

CAP. I. 1. *Paulus, servus Dei...*

Novo hic honoris titulo gloriatur D. Paulus, et meritò : gloriosum enim est; imò et fons gloriæ, Deo servire, Deo placere, Dei voluntatem exsequi.

Triplici autem titulo potest quis dici *servus Dei*.

Primò, per creationem : omnis quippe creatura, quà talis, tota est à Deo; et ideo tota Dei, serva et mancipium Dei.

Secundò, per fidem : omnis enim homo christianus, per Baptismum, se Deo, lubens et volens, consecrat; ejus mandata ex amore servaturum se, ejusque gloriam in omnibus se quæsiturum promittit; uno verbo, gratiâ divinâ fit filius et servus Dei.

Tertiò, per delegationem, seu specialem à Deo deputationem ad aliquod in Dei familia et regno obeundum ministerium, v. g., ad prædicandum Evangelium : et de hac præsertim servitute intelligendus hic locus.

Paulus, servus Dei, non creatione tantùm, ut omnes creaturæ; non fide tantùm, ut omnes Christiani : sed et publicâ deputatione et delegatione; id est, publicus Dei minister et legatus in prædicando Jesu Christi, filii Dei, Evangelio.

OBSERVATIO MORALIS. — *Paulus servus Dei.* Cùm hoc lego et ex ore divi Pauli audio, legatum à rege missum mihi videre et audire videor, qui cum apparatu, veneratione simul et pompa, se sui regis servum dicit; regemque suum cum reverentia, suum Dominum vocat.

Sed quid nos docet hic apostolicus gloriandi modus?

Ut in Dei famulatu gloriemur, et cum gaudio et gloria nos Dei servos reputemus.

Servus Dei. Apostolis equidem hic titulus eximiè convenit : omni tamen Ecclesiæ ministro, imò et cuilibet fideli, pro suo modulo, competit; et quilibet illorum, in suo statu glorians, dicere potest :

Ego servus Dei : *Servus tuus sum ego.* Psal. 118.

Creatione tuus sum totus, ô fons entis, motûsque principium! à te pendeo in esse, in servari et in operari; totus ergo sum tibi mancipatus.

Fide in Baptismo totus tibi devotus et consecratus; hinc et unctus quasi res tibi sacra.

Ordine meo : quilibet ecclesiasticus ordo est specialis cujuslibet clerici à Deo deputatio ad tale in Ecclesia ministerium.

Conditione meâ : quælibet conditio in Ecclesia est uniuscujusque Christiani destinatio ad tale vel tale quid in Dei regno faciendum, juxta Dei voluntatem; v. g., magistratus, ad justè judicandum; mercatura, ad æquum commercium, artes, ad fideliter laborandum et reipublicæ serviendum.

Conditiones quidem sunt aliæ aliis eminentiores; sed in hoc conveniunt omnes, quòd Dei sint erga nos voluntatis signa et quasi deputationes; ita ut de unaquaque verè dici possit : *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra*, in tali talique statu.

Quid ergo cuilibet fideli faciendum ad sui sanctificationem?

veram fidem quâ cognoscant veritatem quæ verum Dei cultum docet.

Christi secundùm fidem electorum Dei et agnitionem veritatis, quæ secundùm pietatem est.

Se Dei ministrum in suo statu consideret; et ut Dei servus, sic agat quod officii sui est, ut in hoc Dei famulatu, seu in Dei voluntatis adimpletione, unicè glorietur.

Magna, parva, sublimia, humilia sint mea ministeria; quid meâ refert, dummodo Regis regum voluntatem facio; dummodo ipsis placeo, et quod ipsi placet hoc ago;

Imò si parva aut ferè nihil operor, mentis elationem, cordis arrogantiam, animæ pestem, salutis hostem, minùs timebo; christianæ humilitatis emolumenta faciliùs assequar.

Quid magni coram hominibus Christus per annos triginta fecit, ignotus mundo, et Deus verè absconditus?

Amemus ergo parva, aut nihil agere, humiles, non pigri; Deo obedientes, non pusillanimes, Christi imitatores, non desidiosi.

Unum hoc æstimemus, Deo servire, Deum amare, à Deo amari, Deo placere; quod Deo placet ex charitate facere; in omnibus Deo corde et voluntate uniri.

Hoc plusquam regnare est; hoc infinitè superat omnes seculi celsitudines; hoc præstat omnibus mundi regnis et imperiis, quia cœlestis et æterni regni comparatio est et meritum.

Sine hoc omnia nihil; quidquid ad hoc non tendit nihil est, et in nihilum abit.

Da mihi, Deus misericors! hoc plenè, integrè et semper sentire, ut verè dicam: *Mihi mundus crucifixus est;* mundum ut crucifixum horreo, aversor, fugio, ipsi nunquam serviam.

Ego servus tuus, *servus Dei:* hæc est gloria mea, hoc unum æstimo, diligo, volo: cætera sperno.

Apostolus autem Jesu Christi.

Explicat in quo sit Dei servus: scilicet legatus, missus ad prædicandum Jesu Christi filii Dei, per totum terrarum orbem, Evangelium.

Finis apostolatûs evangelici est ubique serere verbum Dei.

Ad hoc Christus ipse venit in mundum: *Exiit qui seminat seminare....* Matth. 13. 3.

Ad hos suos Apostolos misit in omnem terram: *Euntes docete omnes gentes...* Matth. 28. 19. *Sicut misit me Pater, ita ego mitto vos...*

Secundùm fidem electorum Dei.

Κατὰ, secundùm, significat hìc materiam et finem prædicationis, seu, ad quid missus sit prædicare Evangelium; quasi diceret:

Apostolus, legatus missus sum à Christo, ut, me prædicante verbum Dei, credant electi Dei.

Seu, missus sum prædicare ut electos instruam in fide.

Finis prædicationis evangelicæ est fides: *Fides ex auditu; auditus per verbum Dei.*

Fides autem est *initium creaturæ Dei:* per fidem homines animales et terreni fiunt *genus electum, gens sancta.... nova in Christo creatura, et ob Christum charissimi, electi Dei.*

Et agnitionem veritatis...

2. In spem vitæ æternæ, quam promisit qui non mentitur, Deus, ante tempora secularia :	Qui Dei cultus dat spem vitæ æternæ, quam Deus verax et fallere nesciens promisit, seu dare decrevit ab æterno.
3. Manifestavit autem temporibus suis verbum suum in	Hoc autem decretum suum, seu promissionem, in se ab æterno abscondita, pate-

Et ut credentes, seu per fidem cognoscant veritatem quæ spectat ad veram religionem, seu quæ verum Dei cultum docet.

Primarius et formalis effectus fidei est cognitio veritatis, sicut effectus lucis est illuminatio.

Ipsa autem fides est cognitio veritatis, non cujuslibet; sed veritatis quæ dat religionem tenditque ad Dei cultum.

In quo differt à philosophia : hæc dat rerum naturalium cognitionem; fides verò dat cognitionem veritatis quæ spectat ad veram pietatem.

Pietas itaque est alter fidei effectus, imò et finis.

2. *In spem vitæ æternæ.* Gr. sub spe... quæ pietas spem vitæ æternæ secum annexam habet; seu, quâ pietate fideles Deum verum colunt sub spe vitæ æternæ, id est, sperantes vitam æternam.

Sub lege, se colentibus Deus promiserat *terram fluentem lac et mel*, id est, bona terrena.

Sub fide, se colentibus Deus promisit regnum cœleste, vitam æternam, summè beatam.

Finis apostolatûs Moysis (fuit enim à Deo missus) erat terra Hevæi et Amorrhæi, ait hìc D. Thomas.

Finis apostolatûs Christi et discipulorum ejus est regnum cœlorum, vita æterna.

In spem vitæ æternæ : missi sunt Apostoli, seu ut hanc spem nobis darent : in hac spe et sub hac spe, nos Christiani Deum colimus, piè et sanctè vivimus, temporalia et terrena spernimus; æterna, cœlestia, divina sperantes.

Quam promisit qui non mentitur...

Hæc autem nostra spes non inanis aut frustratoria; sed certa firmaque est, sicut Deus ipse certus firmusque, utpote tota in Deo fundata.

Hanc enim vitam æternam, Deus ipse *qui non mentitur*, ἀψευδὴς, expers mendacii, fallere nesciens, id est, summè verax, *promisit ante tempora secularia ;* id est, ab æterno proposuit, prædestinavit, dare decrevit.

Duo sunt in promittente sincero, voluntas dandi, et ipsa promissio : hìc voluntas, seu decretum Dei, sumitur pro promissione.

Spes itaque nostra firma est. Primò, ex parte Dei promittentis, qui summè verax est et fallere nescit. Secundò, ex parte promissi, seu propositi et decreti, quod æternum et immobile est.

Æternâ, immobili, Dei summè veracis, promissione innixi, firmiter speramus et *gloriantur in spe filiorum Dei.*

3. *Manifestavit autem... verbum suum...*

Totus contextus indicat per *verbum suum* hìc intelligendum esse decretum promissionis, de quâ suprà.

Sed hoc indicant præsertim et articulus τὸν λόγον αὐτοῦ, *verbum illud suum.*

Articulus enim vim habet repetendi quod præcessit.

Et conjunctio adversativa *autem*, quæ hæc præcedentibus annectit.

Itaque sensus est :

fecit tempore à se ad id destinato, per prædicationem meam, seu per illum nuntium qui mihi commissus et concreditus est, per delegationem Dei Salvatoris nostri.

prædicatione, quæ credita est mihi secundùm præceptum Salvatoris nostri Dei :

Hoc quidem decretum, seu promissio, ab æterno latuit in Deo ; tempore autem ad id à se destinato illud patefecit per publicam Evangelii prædicationem quæ mihi concredita est, ex mandato et delegatione *Dei Salvatoris nostri*.

Hinc in Deum, summè veracem, non tantùm credendum et sperandum est ; sed Deum summè bonum, nosque summè diligentem diligere debemus.

Ipse prior dilexit nos ab æterno, suâ sponte, gratis et ultrò nobis æterna promisit, dare decrevit.

Ipse prior dilexit nos : in tempore, nobis clarè, manifestè, publicè, per Apostolos, imò per ipsum Christum, suam erga nos beneficam voluntatem declaravit.

Hæc est autem voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum. Joan. 6. 40.

Deum taliter et tandiu diligentem diligamus, adoremus, colamus, ipsi gloria in secula.

Observationes dogmaticæ et morales. — Hoc quidem et omnes supra factas veritates hìc omnibus christianis obiter insinuat Apostolus; sed apostolicos viros de suis officiis, juxta epistolæ suæ scopum, specialiter instruit.

Cur enim apostolatûs sui finem et functiones fusiùs hìc explicat quàm alibi ?

Nisi ut Tito et omnibus Ecclesiæ prælatis et animarum ministris, in ipsa salutatione, quasi in speculo, exponat quid esse, et quid agere debeant ?

Exordium itaque longiusculum quidem, si mos attendatur Apostoli, sed valdè breve, si doctrina spectetur quam continet : totum enim doctrina est, et totius epistolæ quasi epitome.

Attendant igitur ad illud apostolici viri.

Quid est Apostolus, episcopus, pastor, doctor, concionator, confessarius et quilibet salutis animarum minister ?

Servus Dei, missus à Christo, ut prædicatione, doctrinâ, serat verbum Dei, *verbum salutis, Evangelium Christi.*

Ad quid illa divini verbi satio ?

Primò, ut ex ejus auditu fides, vel nascatur, vel nutriatur et crescat in electorum animabus, et per fidem homines terreni fiant *nova in Christo creatura, Deo chari, electi Dei.*

Secundò, ut per fidem cognoscant verum Dei cultum, sanctè pièque vivant.

Tertiò, ut piè viventes, sperent vitam æternam eò firmiùs, quò hæc nostra spes in Deo summè veraci, summè bono nititur.

Quartò, ut in Deum ab æterno promittentem sic sperent, ut et gratis, ultro, et ex sola bonitate promittentem diligant : priùs et ab æterno diligentem diligant.

Apostolicarum itaque functionum quasi epitome hæc est : docere, verbo Dei fidem in fidelibus nutrire, pietatem augere, spem firmare, charitatem accendere.

Hoc qui præstat, verus et fidelis Dei servus est.

4. Tito, dilecto filio secundùm communem fidem, gratia et pax à Deo Patre, et Christo Jesu Salvatore nostro.	Tito, genuino filio, non secundùm carnem, sed secundùm fidem mihi et illi communem, quâ eum in Christo genui; gratia et pax à Deo Patre, et à Jesu Christo Salvatore nostro.

Hoc qui non facit, servus inutilis est.

Qui verò vel verbis, vel operibus suis, contrarium facit, servus nequam est et Antichristus.

Deus bone! Deus clemens! Deus misericors! parce mihi, indigno, inutili et nequam servo tuo, tot et tot in officio meo prævaricationes, tot negligentias et omissiones, tot verba, totque opera inutilia, nociva, scandalosa animas à te avertentia.

Da mihi, ô piissime Pater! voluntatem tuam fideliùs exsequi; verbis et operibus fidem in electorum tuorum animabus augere, pietatem nutrire, spem roborare, charitatem accendere, ut ex ore Domini mei Jesu Christi, filii tui, audiam aliquando: *Euge, serve bone et fidelis, quia in pauca fuisti....*

Hoc ut in aliis præstare valeas, in temetipso primùm operari stude: assiduâ verbi divini meditatione, digestione, et in tuam quasi substantiam transformatione, fidem tuam robora, pietatem refove, spem firma, charitatem inflamma.

Ignitus alios illuminabis et calefacies.

4. *Tito dilecto*. Gr. germano, id est, vero et genuino *filio, secundùm fidem* mihi et illi *communem*, quâ illum in Christo genui.

Fides est initium creaturæ Dei: hinc qui fidem alteri communicat, ipsius in Christo pater est, huncque in Christo gignit.

Omnes Christiani debent esse Apostolorum germani filii. Vide primam ad Tim. 1, n. 2.

Gratia et pax. Gr. gratia, misericordia et pax. Ita Theodoretus, Theophylactus, OEcumenius.

Attamen D. Chrysostomus in suo textu græco, non habet ἔλεος, misericordia.

Sed quod plus est, juxta Erasmum hic in notis, Origenes in epistola ad Romanos, annotans ac distinguens formas salutationum quibus D. Paulus usus est in singulis epistolis, sic loquitur, ad Timoth. primâ et secundâ: *Gratia et misericordia et pax, etc.;* ad Titum verò, *gratia et pax à Deo Patre*.

Cùm ergo aliunde nec Ambrosius, nec D. Hieronymus, nec alii Latini legerint *misericordia*, merito creditur additum.

Votum tamen est patre spirituali pro filio spirituali orante, dignum: quid enim spiritualis pater suo in fide filio utilius optaret: quàm *gratiam* quâ secundùm fidem vivat; *misericordiam*, quâ Deus illius in fide defectus indulgeat; *pacem* internam, quâ fidem et gratiam roboret; *pacem* æternam, quâ coronet in æternitate?

Hujusmodi precibus plus cæteris indigent doctores et sacerdotes, ait D. Chrysostomus, ut quibus necessitatis plus immineat, plusque periculi divinæ offensionis incumbat: nam quantò fuerit celsior dignitas, tantò sacerdotis majora sunt pericula.

Quod clariùs explicat Theophylactus, dicens: Magis enim episcopus et doctor *gratiâ* Dei indiget, ut qui multa onera bajulet; et *misericordiâ*, ut qui multis est obnoxius; et *pace*, ut qui turbis et innumeris telis impetitur.

Ob id reliqui te in insula Creta (toti insulæ præpositum) ut in ea corrigere pergas quæ corrigenda restant; et præsertim, ut per singulas civitates constituas presbyteros, quales præcipi* tibi et quales iterum describo.

Presbyter sit irreprehensibilis, non bigamus; cujus filii (si quos habuit nondum ordinatus) sint fideles, seu christiani; ita temperantes, ut, nec de luxu, nec de luxuria sint accusati, parentibus obedientes:

5. Hujus rei gratiâ reliquí te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi.

6. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos.

---

5. *Hujus rei gratiâ reliqui te Cretæ...* Id est, ideo te in insula Creta reliqui episcopum, archiepiscopum et toti insulæ præpositum.

Ut ea quæ desunt corrigas. Ut in ea *corrigas*. Gr. supercorrigas, id est, pergas corrigere quæ corrigenda restant.

Seu, ut in ea ordines quæ restant ordinanda et ob brevitatem temporis ordinare non potui.

Et constituas, et præsertim *per* singulas *civitates constituas presbyteros*, in majoribus scilicet episcopos, in minoribus pastores.

Sicut, seu quales præcepi tibi.

Hinc collige primò, quòd Ecclesiarum fundamenta jaciebant Apostoli; deinde idoneis ministris, qui superædificarent, eas committebant, ipsi ad alias orbis partes properaturi.

Collige secundò, ab Apostolorum tempore fuisse inter Ecclesiæ ministros subordinationem, seu varios in hierarchia ecclesiastica gradus sibi invicem subordinatos.

D. enim Paulus in omnem terram missus, Titum toti insulæ Cretæ præponit episcopum, archiepiscopum et Primatem.

Huic præposito præcipit ut alios constituat in singulis civitatibus inferiores sibi presbyteros, episcopos scilicet et parochos.

Hanc ergo ministrorum subordinationem, vel ipse Christus instituit, vel Apostoli ab ipso Christo edocti instituerunt.

6. *Si quis sine crimine est.*

Conditiones notat in episcopo requisitas.

Ac primò, quòd sit *sine crimine*. Gr. inculpatus, inaccusabilis, irreprehensibilis; id est, de quo nulla fieri possit justa querela: vide primam Timoth. 3. 2, ubi habes hujus conditionis explicationem et rationem.

Unius uxoris vir.

Secundò, sit *unius* tantùm *uxoris vir*, seu non bigamus: vide ibidem hujus præcepti sensum et rationem tum mysticam, tum moralem.

Filios habens fideles.

Tertiò, ut si quos filios habuit nondum ordinatus, hi fideles sint, Christi scilicet fidem professi.

Non in accusatione luxuriæ.

Luxui non sint obnoxii, sed in omni genere ita moderati ac temperantes, ut nec de luxu in comessationibus et potationibus, nec de luxuria fuerint accusati aut suspecti.

Ἀσωτία, universum intemperantiæ genus significat: bene tamen pro luxuria speciatim sumitur.

Aut non subditos.

Quartò, parentibus sint obedientes: non sint inobsequentes, intractabiles.

7. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem; non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum :	Oportet enim ut episcopus sit irreprehensibilis, quia domûs Dei administrator est : non sit superbus, non iracundus, non obnoxius vino, non violentus, non avarus.
8. Sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, sanctum, continentem,	Sed erga exteros hospitalis, proborum amicus, in se sobrius, erga omnes justus, in Deum pius, qui se contineat à voluptatibus.

Pietas, temperantia, obedientia filiorum, indicant patris probitatem et illius diligentiam in suis instituendis filiis.

Hinc dignum eum demonstrant cui majus et amplius regimen committatur.

E contra, qui proprios filios negligit, quomodo alienorum curam habebit? vide 1. Tim. 3, n. 4 et 5.

7. *Oportet enim episcopum...*

Redit ad episcopum, et de eo repetit quod jam dixit, *oportet episcopum...* redditque rationem, quia domûs Dei dispensator est et œconomus : *Sicut Dei dispensatorem.*

Homini ob crimen in jus vocato nemo sapiens rerum suarum dispensationem committet.

Homini culpato, de crimine suspecto, conferretur administratio domûs Dei, dispensatio verbi divini et sacramentorum Dei !

Quia ergo episcopus est œconomus Dei, sit ab omnibus vitiis liber, præsertim à quinque episcopum maximè dedecentibus ;

Ab arrogantia : *non superbum.* Græcè, non arrogantem, id est, non protervum, inflexibilem, sui sensûs et judicii tenacem.

Regimen ecclesiasticum humile debet esse :

Reges gentium dominantur... Vos autem non sic, sed qui.

Antigonus rex filios suos subditos ferociùs tractanti dixit : An ignoras, fili, regnum nostrum splendidam esse servitutem?

Hoc Christus episcopis.

Ab iracundia : *non iracundum.*

Ab ebrietate : *non vinolentum;* vide 1. Tim. 3. 3.

A violentia : *non percussorem*, ibid.

Medicus enim est; medicus autem vulnera curat, non ipse vulnerat. Theophylactus post S. Chrysostomum.

Ab avaritia, *non turpis lucri cupidum,* ibid.

8. *Sed hospitalem....*

Virtutes his vitiis oppositas notat.

Hospitalis sit, etiam erga ignotos et extraneos beneficus, 1. Tim. 3, n. 2.

Benignum. Gr. amantem bonorum, φιλάγαθον, seu sit proborum speciatim amicus, bonique amator.

Sobrium. Gr. σώφρονα, alii prudentem, alii sobrium, alii castum vertunt. Sapiens ergo, moderatus et sobrius sit in omnibus actibus suis.

Justum erga omnes, seu unicuique quod suum est tribuentem.

Sanctum, pius sit et religiosus erga Deum.

Continentem, ab omni prorsus intemperantia sit alienus.

Sit tenax fidelis sermonis, sanæ scilicet Evangelii doctrinæ, ut juxta illam possit fideles ad pietatem hortari et hæreticos contradictores convincere.

9. Amplectentem eum, qui secundùm doctrinam est, fidelem sermonem; ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere.

Sunt enim quamplurimi refractarii, vaniloqui et seductores, et præsertim ex iis qui à judaismo sunt conversi :

10. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui et seductores; maximè qui de circumcisione sunt.

Quibus oportet ora obturare; quia familias integras suis erroribus pervertunt falsa

11. Quos oportet redargui, qui universas domos subver-

Syrus : qui se contineat à concupiscentiis.

Non malè, qui castitatem continuè servet : talis enim propriè dicitur continens.

9. *Amplectentem...* Gr. tenacem ejus, etc., tria hìc notantur : diligentia studii, *sic tenax, etc.* materia studii, *sermo fidelis, etc.* finis seu utilitas studii, *ut possit, etc.* : vide D. Thomam.

Indicat ergo qualitates ex parte ingenii requisitas.

Non sufficit enim vita bona in episcopo, sed præterea requiritur ut sit doctus, sit doctrinæ sanæ, ut possit alios docere, fideles ad pietatem et ad quamlibet virtutem hortari; hæreticos autem redarguere et convincere.

Multis explicat hìc quòd ad Tim. primæ cap. 3. 2. uno verbo dixit, *doctorem.*

Sit ergo tenax fidelis sermonis, seu per fidem traditi; doctrinæ fidei, seu evangelicæ.

Hanc scientiam curet, in hanc incumbat. Chrysostomus, Theophylactus.

Non statuit ut sit disertus, sed ut divinorum eloquiorum sit peritus, ait Theodoretus.

Ut per sanam, integram et incorruptam Evangelii doctrinam possit exhortari, etc.

Non opus est fastuosis verbis, sed summa Scripturarum peritia, etc. quâ Paulus longè majora perfecit, quàm Plato, ait D. Chrysostomus.

10. *Sunt enim multi etiam inobedientes...*

Rationem assignat cur supradicta scientia in episcopo requiratur, maximè apud Cretenses :

Quia scilicet quamplurimi sunt apud eos refractarii, christianæ disciplinæ et doctrinæ impatientes.

Vaniloqui, vana, inania, frivola et fabulosa docentes.

Seductores : qui errores seminant, et erroribus seducunt seu à veritate abducunt.

Maximè qui de circumcisione, maximè ex Judæis, quorum multi erant in Creta : hinc Act. 2, in die Pentecostes, *Cretenses, etc.*

Hi à judaismo conversi judaismum cum christianâ religione observandum docebant.

11. *Quos oportet redargui.* Gr. quibus oportet os obturare : erroris scilicet convincendo, vel silentium imponendo, ait D. Chrysostomus.

Ideo autem durè et imperiosè cum illis agendum, ob aliorum utilitatem.

Qui universas domos....

tunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratiâ.

12. Dixit quidam ex illis, proprius ipsorum propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.

13. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos durè, ut sani sint in fide,

et erronea docentes, suâ avaritiâ ducti.

Unus autem ex Cretensibus, et quem illi reputant ut suum Prophetam, de illis dixit: Cretenses semper sunt mendaces, malæ bestiæ, ad nocendum semper paratæ, gulæ et inertiæ dediti.

Hoc Epimenidis de Cretensibus testimonium est verum; quapropter severè et acriter illos admone, et argue de his vitiis, et cura diligenter ut sanam fidei doctrinam servent.

Domos enim et familias integras suis erroribus pervertunt, à salute abducunt, falsa et erronea eos docentes.

Turpis lucri gratiâ :

Avaritiâ ducti : quæstum enim æstimant pietatem.

Fides fundamentum ædificii spiritualis : hâc evulsâ, ruit ædificium, subvertitur domus.

12. *Dixit quidam ex illis,....* id est,

Unus ex illis Cretensibus, et ideo qui eos bene noverat, et cujus testimonium recusare non possunt, quia illum ut prophetam suum reputant, dixit de eis :

Cretenses semper mendaces : hoc nomine semper infamati fuerunt.

Hinc proverbium Græcorum : cum Cretensi cretizandum, seu cum mendacibus mentiendum.

Cretizare apud Græcos, mentiri.

Adagium græcum, *τρία Κάππα κακίστα*, tria pessima Kappa, Cilices, Cretenses, Cappadoces.

Malæ bestiæ, ad nocendum semper paratæ, ictu, cornu, morsu, veneno.

Ventres pigri, gulæ et inertiæ dediti.

Hic poeta Cretensis est Epimenides.

Dicitur autem à sancto Paulo propheta, quia pro tali habebatur à Cretensibus : hinc, *proprius propheta.*

Dicitur etiam propheta, quia poetæ vates appellabantur.

Denique, quia scripsit de oraculis.

Hunc locum quem D. Paulus citat, versus est hexameter.

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

Qui verti sic potest :

Cres semper mendax, mala bestia, venter iners est.

13. *Testimonium hoc verum est.*

Hoc verum esse experientiâ didici.

Non alia quæ poeta dixit, Paulus approbat, sed tantùm hoc testimonium.

Id autem dicit non maledicens, sed ex charitate ulcus ostendit medico ut illud sanet.

Hinc statim addit.

Quam ob causam, seu, tales cùm sint, severè et acriter eos admone, *increpa* et argue.

Non despero quin Dei gratiâ sanentur, Evangeliique fructum percipientes, fiant veridici, benefici, abstinentes et laboriosi.

Increpa illos durè; profundiorem inflige plagam. D. Chrysostomus.

Et non intendant Judæorum fabulis et traditionibus hominum, veritatem, seu Evangelium aversantium; seu qui veritatem oderunt.

Christianis omnia munda sunt, seu nullus cibus immundus: immundis autem et infidelibus nullus cibus mundus est; non ex se, sed ob eorum infidelitatem et conscientiam erroneam.

Profitentur se nosse Deum, sed factis professioni suæ contrariis negant; cùm sint ob peccata sua abominabiles, ob suam per-

14. Non intendentes judaicis fabulis et mandatis hominum aversantium se à veritate.

15. Omnia munda mundis: coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum; sed inquinatæ sunt eorum et mens et conscientia.

16. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant, cùm sint abominati et incre-

---

increpationis vulnus variè, et habitâ uniuscujusque subditorum ratione, est infligendum. Idem.

Ut sani sint in fide, id est,

Sed et cura ut integritatem fidei servent incorruptam, respuentes quidquid ei contrarium suggeritur.

14. *Non intendentes judaicis....*

Et nominatim aures non præbeant Judæis seductoribus, de quibus suprà, fabulas suas venditantibus, et hominum perversorum et veritatem aversantium instituta prædicantibus.

Fabulosa à Rabbinis excogitata et multa ab illis instituta, quales sunt Deuteroses, Thalmudicas traditiones, ineptiarum et impietatis plenas.

15. *Omnia munda mundis.*

In particulari refutat errorem judaizantium, qui certos cibos ut immundos reputabant, quasi lex Mosaica vigeret adhuc: contra quos D. Paulus docet nullum cibum, aut naturâ suâ, aut Dei præcepto, Christianis immundum esse.

Itaque *mundis*, id est, Christianis in sanguine Christi mundatis, *omnia munda* sunt, seu nullus cibus vel ex se, vel ex lege, immundus est.

Nec enim Ecclesia prohibet aliquorum ciborum usum, quasi sint immundi; sed pœnitentiæ causâ, quam certis diebus præcipit. Vide primæ ad Timotheum, cap. 4. 3; Rom. 14. 6.

Coinquinatis autem et infidelibus, id est, immundis et infidelibus, seu judaizantibus nullus cibus est mundus, ob eorum scilicet infidelitatem et conscientiam erroneam.

Putant, juxta legis Mosaicæ præscriptum, sibi à carne suilla, v. g., abstinendum: vel ergo abstinent ab illa, et sic contra fidei veritatem peccant superstitione; vel non abstinent, et sic peccant contra conscientiam dictantem sibi abstinendum esse.

Hoc significant Apostoli verba: *inquinatæ sunt eorum mens et conscientia; mens*, per errorem suum; *conscientia*, per peccatum quod erroris sui fructus et effectus est.

16. *Confitentur se nosse Deum...*

Judaizantes isti profitentur unius Dei notitiam et cultum; sed quem oro confitentur.

Factis negant: cùm sint ob morum impuritatem abominabiles, seu execrabiles.

Cùm sint etiam *incredibiles*, id est,

dibiles, et ad omne opus bonum reprobi.

vicaciam impersuasibiles, et vitio suo ad omne bonnm opus inepti.

Increduli, impersuasibiles, pervicaces et inobedientes, et vitio suo *ad omne bonum opus* inepti.

Quia scilicet Christum et Christi gratiam, boni operis principium, rejiciunt, suamque justitiam ex lege Mosaica requirunt.

Hinc collige quovis peccato negari Deum. Christus est sapientia, justitia, veritas, sanctitas, fortitudo : per insipientiam negatur sapientia, per iniquitatem justitia, per mendacium veritas, per turpitudinem sanctitas, per imbecillitatem animi fortitudo : et quoties vitiis vincimur, Deum negamus; è contrario, quoties bona quid agimns, non ore sed reipsa Deum confitemur. Divus Hieronymus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Attende, ô Dei minister! quantus sit honor tuus, Deo, Regi regum et Domino dominantium servire!

Hic est fons honoris, hoc multò plùs quàm in toto terrarum orbe regnare, quia cœlestis et æterni regni meritnm.

In hoc itaque Dei famulatu gloriare, ordinemque tuum quo ad tale ministerinm à Deo deputatus, gaudens et gloriabundus adimple;

Certus quoniam hæc est voluntas Dei, sanctificatio tua in tali ordine.

Hoc eodem honore potiri potes et debes, ô Christiane, serve Dei!

Considerans ergo statum tuum, quasi tuam à Deo deputationem ad tale, vel tale quid agendum; hoc ipsum adimplens, gloriare quòd Deo servis, certus quòd et hæc sit Dei voluntas, sanctificatio tua in tali statu.

Vide dicta in commentario, n. 1; vide et observationem moralem.

Nemini displiceat ministerii sui vilitas, quia humiliora, sæpe saluti utiliora. Vide ibidem.

Secundo. — Qnilibet Dei minister notet seriò ecclesiasticarnm functionum epitomen, de quâ D. Paulus in primis versibus : scilicet, docere, verboque Dei fidem nutrire, spem firmare, charitatem accendere.

Videat dicta in fine n. 3, et observationes, etc.

Et in se reflexus attendat quomodo hæc adimpleat; et an revera sit fidelis Dei servus et animarum minister, an verò servus nequam? Ibidem.

Episcopus et sacerdos plùs cæteris indiget misericordiâ Dei. Vide quare, num. 4.

Episcopus semetipsum animadvertat in n. 6, 7, 8, 9.

Quæ vitia ipsum maximè dedecent, n. 6 et 7.

Quæ virtutes ipsi maximè conveniunt, n. 8.

Quæ dotes in ipso requisitæ ex parte ingenii, n. 9.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

PRIMO.

Titum ad omnem in genere sanam doctrinam hortatur, ℣. 1. Deinde instruit eum quid debeat docere senes, ℣. 2. Quid anus, ℣. 3, 4, 5. Quid juvenes, ℣. 6.

SECUNDO.

Titum ipsum monet, ut omnibus se præbeat exemplum bonorum operum, ℣. 7, utque doctrinam sanam et gravem cum morum integritate conjungat, ℣. 8.

℣. autem 9 et 10 tangit quid Titus servos doceat.

TERTIO.

Ut Titum ad omnes supradictos, seu liberos, seu servos, verbis et exemplis docendos potentiùs excitet, proponit illi Christi Salvatoris exemplum, qui visibilis apparuit, ut omnes, et liberos, et servos, exemplis et verbis suis instrueret, ℣. 11.

Ipsius doctrinæ brevem facit epitomen, ℣. 12, 13.

Mortis ipsius finem et scopum declarat, ℣. 14.

Hæc omnia vult à Tito cum auctoritate prædicari.

CAPUT SECUNDUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. Tu autem, loquere quæ decent sanam doctrinam :	Fabulas docent illi; tn autem popnlum tuum doce quæ sanæ doctrinæ sunt consentanea (et eorum moribus sanctificandis accommoda).
2. Senes, ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia.	Senes hortare ut sint sobrii, pudici, prudentes, sinceri in fide, in dilectione et in patientia.

Cap. II. 1. *Tu autem, loquere quæ decent.*

Judaizantes illi fabulas docent, hominnmque commenta, cap. 1, n. 11 et 14.

Tu autem, ô serve Dei, Evangeliique fidelis minister! doce quæ consentanea snnt sanæ fidei doctrinæ, de qua cap. 1, n. 9.

Id est, vera, solida, christiana doce populum tuum, et quæ ad ejus corruptos mores reformandos judicabis maximè utilia.

Quia ergo Cretenses tui, ut cap. 1, n. 12, dictum est, sunt *ventres pigri*, gulæ et inertiæ dediti, hinc ut eos corrigas, sobrietatem viris, mulieribus, senibus et junioribus maximè commenda.

Hanc puto veram rationem cur in hoc capite quater præcipit sobrietatem.

2. *Senes, ut sobrii sint...*

A senioribus incipe, ut aliis sint in exemplum.

Itaque *senes* ætate (de illis enim hic agi indicant sequentia) hortare *ut sobrii sint.*

Νηφαλίους εἶναι, *sobrios esse* : hæc vox eqnidem vigilantem significat æquè ac sobrium, ut 1. Tim. cap. 3, n. 2, dictum est.

Sed hic significat sobrium in cibo et potu : patet ex toto contextu, et maximè ex ratione allata, n. 1.

Senes ergo hortare ut sobrii sint in cibo et potu, et maximè in potu.

Præterquam quòd enim, ut optimè D. Thomas ait, illam materiam sibi specialiter sobrietas adscribit, in quo maximè laudabile est mensuram servare, cujusmodi est potus, inebriare valens; quia sicut ejus mensuratus usus multùm ntilitatis confert, ita et modicus ejus excessus multum lædit, quia impedit rationis usum, etc.

Præterea, inquam, quia similis ætas, utpote infirma, vino opus habet; vinum enim senum lac esse aiunt Græci; hinc senes moneri opus habent ut in ejus usu modum servent; seu non plus utantur vino quàm eornm requirit valetudo.

Modicus excessus in vino plns lædit quàm in aliis, ait D. Thomas.

Senes ergo sobrii sint.

Pudici, *σεμνοὺς*. Vide 1. Tim. 3, n. 8. Sint maturi, graves, morum honestate conspicui, et præsertim ab omni lascivia maximè alieni.

Prudentes, *σώφρονας*, modesti, moderatè et prndenter se gerentes in omnibus.

Has virtutes à senibus, præsertim Cretensibus, requirit, non tantùm

quia senes omnes maximè decent, sicut et vitia his virtutibus opposita ipsos dedecent, sed etiam quia æquum est ut qui cæteris ætate præstant, præstent et exemplo.

Vult itaque Paulus senes Cretenses sic sobrios, pudicos et prudentes esse, ut exemplo suo sobrietatem, pudicitiam et moderationem omnem doceant juniores.

A capitibus inchoanda populi reformatio, quia plus valent exempla quàm verba.

Sunt in fide, in dilectione, in patientia.

Quia Cretenses semper mendaces; ne de illorum erga verum Deum pietate dici possit quod de eorum in Jovem superstitione dixit Epimenides: *Cretenses semper mendaces.* De hàc re vide D. Chrysostomum, homil. 3. in cap. 1. epist. ad Titum.

Mone eos ut sint *sani in fide*, sinceri, orthodoxi.

Sani *in dilectione*, sinceri, sine simulatione.

Sani *in patientia*, ita sincerè coram Deo et hominibus patientes in adversis, ut nec in Deum, nec in proximum peccent.

Hanc autem patientiam sinceram habebunt, si verè sperent in Deum; spes enim robur est animi.

Hinc 1. Thess. 1. 3. dicitur *sustinentia spei*, quasi spes sit baculus et fulcrum sustentans et roborans.

Observatio moralis. — Tres itaque virtutes theologicas hic commendat Apostolus: fidem sinceram, spem firmam, et charitatem non fictam.

Quarum quidem virtutum sinceritatem speciatim requirit à Cretensibus senibus, ob rationem allatam, sed quarum frequentiam omnibus prorsus senibus præcipuè consulit et præcipit.

Primò, ut qui laborum corporeorum, ob ætatem, sunt incapaces, per has tres internas virtutes suam operentur salutem.

Secundò, ut qui plurimis ob ætatem affliguntur ærumnis et infirmitatibus, has suas infirmitates et passiones sanctificent per frequentes fidei, spei et charitatis actus; sicque sanctificatæ prosint illis, et ad peccatorum suorum expiationem, et ad æternæ beatitudinis meritum.

Patiantur ergo cum fide et in fidei spiritum.

Credant quòd pro Deo pati sit donum ipso fidei dono præstantius, juxta illud Philipp. 1. 29. *Vobis donatum est pro Christo, non solùm ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini.*

Fides est inchoatio christianismi; bonum opus est christianismi continuatio et accretio; patientia autem est christianismi consummatio.

Opus perfectum, consummatum Jacobi. 1. 4.

Sicut passione suâ Christus nostræ salutis opus consummavit; sic et patientiâ Christianus suam debet salutem perficere.

Hinc in fine vitæ tot nobis infirmitates, totque passiones plerumquè tolerandæ.

Patiantur in spe, et cum spe: *sustinentia spei.*

Hoc baculo maximè senes indigent, multis ob ætatem incommodis onerati:

Hoc igitur fulcro roborati et sustentati, dicant: *Momentaneum hoc et leve tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Perpende verba, et simul compara.

Momentum, æternum.

Leve, pondus;

Tribulationis, gloriæ.

3. Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes.	Hortare similiter anus ut sint in habitu sancto, seu externâ corporis compositione, quæ sanctitatem redoleat; non sint calumniatrices, non bibaces, sed recta suis exemplis et verbis docentes.

Patiantur in charitate et cum charitate : Dei voluntatem adorantes, ad Deum anhelantes.

Cupientes *dissolvi et esse cum Christo.* Philippensium 1. 25.

Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Roman. 7. 24.

Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Psal. 41. 2.

3. *Anus similiter in habitu sancto,.....* id est,

Ætatis provectæ matronas similiter exhortare, ut sint *in habitu sancto*, *ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖς.*

Κατάστημα significat non vestimenta tantùm, sed et gestum, incessum, omnemque corporis compositionem.

Ἱεροπρεπεῖς, sanctè decentes. Syr. qui decet reverentiam Dei, quasi versentur in templo et loco sacro.

Christianas itaque matronas ætate seniores admone ut amictu, incessu, gestu, totiusque corporis compositione, sanctitatis christianæ decorum servent.

Sint in habitu, seu statu, qui sanctimoniam et modestiam christianam ubique redoleat.

Ita modestæ sint ubique, quasi in templo versentur et coram Deo.

Eheu! Paulus sui temporis matronas vult ubique sic modestas quasi versentur in templo!

Et multæ nostri temporis dominæ, nec in ipso templo modestiam servant; sed in templo, quasi in theatro, versantur!

Væ nobis et temporibus nostris!

Ubi christiana modestia reperietur, cùm nec in templis servetur ab ipsis mulieribus; imò cùm ibidem ab ipsismet publicè et scandalosè violetur?

Non criminatrices, *μὴ διαβόλους.*

Dæmon antonomasticè diabolus seu calumniator dicitur; quia Dei præceptum, primo parenti datum, malè interpretatus, Deo ipsi calumniam fecit; hâcque malitiosâ calumniâ Deo illatâ, hominem fecit Deo rebellem.

Qui hanc dæmonis malitiam imitantur et calumnias disseminant, diaboli vocantur. Vide 2. Timoth. cap. 3, n. 3.

Non multo vino servientes, id est, non bibaces, seu non multibibæ, merobibæ.

Ecce aniculis eamdem in potu sobrietatem commendat, quam n. 2, commendavit senibus viris : luxus quippe utrumque sexum Cretæ vitiaverat : *ventres pigri.*

Senibus tamen, sive viris, sive mulieribus non interdicit vinum; sed modicum concedit, ob ætatis infirmitatem, sicut juveni Timotheo infirmo.

Lac quidem senum est, sed moderatè sumendum, quia modicus excessus plus lædit. n. 2.

Nota *servientes* : bibaces sunt vini mancipia.

Bene docentes, id est, recta docentes; quod textus græcus unâ voce compositâ exprimit καλοδιδασκάλους, honestarum rerum magistras.

Quasi diceret : Domi, non in templo, juniores verbis et exemplis doceant, non inania, anilia, aut turpia; sed bona et honesta.

Adolescentulas igitur omnem suo sexui, et ætati, et statui convenientem sapientiam doceant, scilicet, ut suos maritos ament, suosque filios diligant.

4. Ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, filios suos diligant.

Ut sint prudentes, castæ, sobriæ, domi assiduæ, remque domesticam curantes, mites et benignæ erga domesticos, viris suis subditæ; ne propter eas malè audiat Evangelium apud infideles.

5. Prudentes, castas, sobrias, domûs curam habentes, benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei,

Similiter hortare juvenes ut temperantes sint et sobrii.

6. Juvenes similiter hortare, ut sobrii sint,

Hic ab aniculis requirit quòd n. 2, à senibus requisivit, ut juniorum sint exemplum et magistræ in bono.

Quæ ætate præeunt, et sapientiâ præeant.

Addi potest quòd speciatim vult matronas seniores juniorum esse magistras, quia non decebat episcopum Titum, scandali vitandi causâ, nisi pro concione et in publico, adolescentulas et juniores docere.

4. *Ut prudentiam doceant.*

Illas ergo doceant omnem suo sexui, ætati et statui convenientem sapientiam, moderatas et temperantes esse.

Viros suos ament. Gr. φιλάνδρους, suorum maritorum amantes esse, casto scilicet amore et reverentiali; caput enim est.

Filios suos diligant. Gr. φιλοτέκνους.

Liberorum amantes, christiano scilicet amore, et ideo ordinato, vigilanti, qui eorum salutem et educationem præcipuè curet.

Theophylactus notat quòd amor mariti sit domesticorum bonorum caput: si hoc affuerit, sequentur reliqua, etc.; si absit amor maritalis, etiamsi omnia affuerint, diffluunt et pessumibunt.

Quæ maritum suum diligit, filios diliget, sobria erit et casta, domûs curam habebit, etc. Idem.

5. *Prudentes, castas, sobrias.*

Ecce sobrietatem tertiò commendatam.

Domûs curam habentes. Gr. οἰκουρούς, domi assiduæ seu domûs custodes.

Harum symbolum, testudo.

Benignas, erga domesticos.

Subditas viris suis, ut non blasphemetur....

Ne propter eas malè audiat Evangelium apud infideles; quasi vel mala doceat, vel saltem illius doctrina nihil proficiat; sintque propter eas dicturi: Quid eis prodest hæc doctrina nova?

Quot conjuges, ob horum præceptorum inobservantiam, sunt causa blasphemiæ! quot hodie divortia, quot scandala ob mores conjugum huic Pauli doctrinæ contrarios!

6. *Juvenes similiter hortare ut sobrii sint.*

Ecce sobrietatem quartò commendatam.

Quia utrumque sexum et omnem ætatem luxus corruperat, hinc viris et mulieribus, senibus et juvenibus, luxui deditis, sobrietatem et modestiam vult præcipuè commendari.

Commendat autem ut vitiosos curet.

Nullum quippe vitium est, quantumvis inolitum, quod non sanet Christi salutifera gratia.

7. In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate.	In omnibus temetipsum præbe exemplar bonorum operum : in doctrina, docendiquo modo, in puritate vitæ, in gravitate conversationis.
8. Verbum sanum, irreprehensibile; ut is qui ex adverso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis.	Sermo tuus nihil noxium contineat, nihilque quod possit reprehendi; nt adversarius pudefiat, cùm nihil possit in nobis reprehendere.
9. Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes.	Servos hortare ut dominis suis subditi sint, illisque in omnibus placere studeant, non respondeant, neque in illos mussitent.

Hortari ut sobrii sint. Gr. temperantes; Ambrosius, continentes; Hieronymus, pudicos esse.

7. *In omnibus.* Gr. circa omnia *teipsum præbe exemplum.* Gr. typum *bonorum operum.*

Quia exempla verbis sunt ad persuadendum efficaciora, Titum hortatur ut se præbeat omnis virtutis exemplar, quod imitentur cæteri.

Sit vita tua exemplar eorum quæ à te dicuntur. Theodoretus.

Publica institutio, exemplarque virtutis sit vitæ tuæ splendor, seu archetypus ad imitandum præpositus. Theophylactus.

Hoc idem Paulus Timotheum docuit, primæ 2.

Hoc D. Petrus omnes episcopos docet primæ 5.

Forma facti gregis.

In doctrina, in integritate, in gravitate.

Explicat in quibus speciatim et præcipuè debeat aliis exemplum esse, scilicet :

In doctrina sana et in modo docendi.

In integritate, puritate et sanctitate vitæ.

In gravitate, regiminis scilicet et sanctæ cum hominibus conversationis. In modo docendi, in puritate morum, in gravitate regiminis.

Græcus textus habet : circa omnia teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina integritatem, gravitatem, incorruptibilitatem.

Syrus : in omnibus autem exemplum in temetipso præbeto in omni opere bono, et in doctrina tua habeas sermonem sanum, castum et incorruptibilem, quem nemo contemnat.

8. *Verbum sanum...* sermo tuus sit talis, ut in eo nihil sit noxium, nihil quod possit reprehendi, ut adversarius, quicunque sit, Judæus aut Græcus, pudefiat; cùm non possit in nos episcopos quidquam arguere.

Licèt in textibus sit quoddam discrimen circa verba et verborum constructionem versiculorum 7 et 8, in hoc tamen conveniunt omnes,

Quòd D. Paulus Titum, et in eo omnes episcopos, hortetur ut se omnis virtutis archetypum præbeat, ut doctrinam sanam sine erroris admixtione prædicet, gravem sine ulla futilium vanitate, sanæ fidei conformem, et quam nemo possit reprehendere.

9. *Servos dominis suis subditos esse.*

Servos hortare ut suis dominis subditi sint, illisque in omnibus placere studeant, propter Deum quem debent in eis revereri.

Non contradicentes, id est, non responsatores, neque mussitantes adversùs eos.

Nihil furtim detrahant ; sed sint in omnibus fideles , ut suâ fidelitate et obedientiâ christianam doctrinam apud omnes commendatam reddant , sicque fidei fiant ornamenta.

10. Non fraudantes; sed in omnibus fidem bonam ostendentes, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus.

(Talia ergo doce omnes , et liberos , et servos) : etenim Jesus Christus , Salvator noster, ipsa Dei gratia substantialis , per incarnationem apparuit , et illuxit omnibus hominibus , liberis et servis.

11. Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus.

Et nos omnes erudivit , velut pædagogus noster , ut abdicantes impietatem et mundana desideria , in hoc seculo vivamus sobriè , et justè , et piè.

12. Erudiens nos, ut abnegantes impietatem et secularia desideria, sobriè, et justè, et piè vivamus in hoc seculo.

Exspectantes æternam beatitudinem quam

13. Expectantes beatam

---

10. *Non fraudantes*, id est , non suffurantes , nihil furtim detrahentes ;
Sed sint in omnibus fideles , ut suâ obedientiâ , fidelitate et morum integritate christianam doctrinam apud omnes commendatam reddant ; sicque christianæ fidei fiant ornamenta, doctrinam Salvatoris nostri ornent...

Servos negligebant pagani ; hinc erant apud eos flagitiosissimi.

Hos instruit fides christiana et bonos efficit.

Servi itaque bene morigeri , fideles , obsequentes , modesti , patientes , christianæ fidei specialia sunt ornamenta.

De servis vide plura Coloss. 3. 22 ; Ephes. 6. 5.

11. ***Apparuit enim gratia Dei Salvatoris.***

Hæc particula *enim*, hanc propositionem nectit cum superioribus.

Itaque cum D. Thoma puto hìc plenam supradictorum rationem assignari , seu cur Tito præscripserit omnes homines : senes , anus , adolescentulas , juvenes et servos ipsos , verbo et exemplo docere , nimirum quia Christus ipse Salvator noster , animarum nostrarum episcopus , exemplo et verbo erudivit omnes et liberos et servos.

Apparuit. Gr. illuxit. Syr. patefacta est.

Gratia Dei , Salvatoris nostri. Gr. salutifera , id est,

Christus , Filius Dei, Deus et salvator noster , fons gratiæ , ipsaque gratia substantialis , essentialis et divina ;

Hæc , inquam , *gratia Dei Salvatoris nostri apparuit*, illuxit , patefacta est , visibilis facta est.

Omnibus hominibus, seu liberis , seu servis , cùm *Verbum caro factum est , et habitavit in nobis.*

12. *Erudiens nos.*

Et nos erudivit , velut pædagogus qui pueros erudit , παιδεύουσα.

Erudivit primùm exemplis , deinde verbis : *Cœpit facere et docere.*

Ut abnegantes, id est , abdicantes impietatem tum doctrinæ tum morum.

Et secularia. Gr. mundana desideria , id est , cupiditates carnis , opum , honoris et gloriæ quas mundus , seu major pars hominum appetit et sequitur ;

Sobriè... vivamus, id est , moderatè , quoad nos , *justè* erga proximum , *et piè* erga Deum.

13. *Exspectantes beatam spem*, id est , beatitudinem æternam , quam speramus , et quæ bonis hujus vitæ operibus promissa est quasi merces.

spem et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi.	speramus, et adventum gloriosum Jesu Christi, magni Dei et Salvatoris nostri.
14. Qui dedit semetipsum pro nobis,	Qui (non tantùm nos erudivit, sed et) semetipsum pro nobis dedit in mortem,
ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.	Ut nos ab omni redimeret iniquitate, et à peccatorum sordibus, per suum sanguinem mundatos, non possideret populum sibi peculiarem, et instar peculii sui selectum; populum, inquam, bonorum operum summè et ardenter studiosum.
15. Hæc loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.	Hæc omnia quæ dixi doce nescientes, exhortare scientes, ut in praxim ea redigant; refractarios autem et contradicentes argue cum plena potestate, ut Dei minister; sicque te in tuo geras officio, ut nullus ausit te despicere.

Et adventum gloriæ, id est, gloriosum *magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi.*

Sicut duplici constamus parte, sic et duplicem exspectamus beatitudinem, animæ scilicet in morte, corporis autem in adventu Christi, per quem nostra resurgent corpora.

14. *Qui dedit semetipsum pro nobis.*

Qui non tantùm natus est et apparuit, ut nos erudiret, sed *et semetipsum* obtulit pro nobis in ara crucis.

Ut nos redimeret ab omni iniquitate sanguinis sui pretio, utque nos à peccatorum sordibus, per baptismi lavacrum mundatos, adiegeret populum sibi selectum, peculiarem, peculium suum, suamque possessionem egregiam et præstantissimam.

Hæc omnia significat *populus acceptabilis.*

Alludit D. Paulus ad Exod. 19. 5. *Eritis mihi in peculium de cunctis populis.*

Sectatorem, id est, zelatorem summè et ardenter studiosum *bonorum operum*, seu ardenti studio virtutis exercitia capessentem.

15. *Hæc loquere et exhortare.*

Hæc doce nescientes, exhortare scientes, ut juxta ea vivant. Argue cum plena potestate refractarios et contradicentes: ita te gerens in officio, ut nemo te despiciat.

Quot in toto quidem hoc capite, ac præsertim in his ultimis versibus, veræ pietatis principia atque documenta? sit ergo

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Ex n. 11, disce quòd Christus salvator noster sit salutifera Dei gratia.

Apparuit Dei gratia salvatoris nostri, etc. quia Christus Jesus est primum Dei in nos peccatores gratuitum donum.

At donum in quo omnia continentur salutifera Dei dona.

Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? Rom. 8. 32.

Fons omnis doni et gratiæ, ex quo, per quem, et propter quem omnis emanat ad nos gratia Dei.

Hinc collige quantus debeat esse tuus in Christum affectus, quàm continua, et intima tui, cum hoc gratiarum fonte, cordis unio, sine quo nihil es, nihil habes, nihil potes, à quo, in quo et per quod habes et potes omnia : *Omnia possum in eo qui me confortat.*

Christo itaque Jesu, gratiæ substantiali, gratiarum omnium fonti, mente et corde frequenter unire, dicens : *Diligam te, Domine, fortitudo mea, firmamentum meum, et refugium meum, liberator meus, adjutor meus, susceptor meus, protector meus, vita mea.*

Secundo.— Ex n. 12, disce quòd Christus, Filius Dei, æterna sapientia, sol, lux, doctor mundi, apparuit, illuxitque mundo per incarnationem, tanquam noster pædagogus, ut nos omnes erudiret

Suis primùm exemplis;

Suis deinde prædicationibus, per Evangelium ad nos usque transmissis (quod de exemplis intellige).

Tandem internis gratiæ suæ illustrationibus et motionibus, quibus nostrum quotidie illuminat intellectum et affectum movet.

Quid ergo homini verè christiano faciendum ut huic summæ Dei bonitati respondeat?

Primò, sciat et recordetur se Dei discipulum esse, in hocque glorietur : *Et erunt omnes docibiles Dei.*

Secundò, sibi ab æterno Patre dictum putet quod de nube omnibus hominibus inclamavit : *Hic est Filius meus, etc.* ipsa veritas et sapientia, *ipsum audite.*

Huic ergo voci divinæ obediens, Filio Dei æternæ veritati, doctori suo continuè sit attentus.

Audiat attentè exemplorum ipsius vocem.

Lege, relege, meditare Christi vitam et mortem.

Audi præsertim quod omnibus commendat super omnia : *Discite à me, quia mitis sum et humilis corde.*

Audiat attentè præceptorum et consiliorum evangelicorum vocem.

Lege, relege, meditare Christi doctrinam : *Beati pauperes, etc. Beati mundo corde, etc.* Vide Matth. 5, 6 et 7, sermonem in monte.

Audiat attentè internam inspirationem et gratiæ vocem, quâ externæ exemplorum et verborum voci dat virtutem.

Hæc enim *vox est Domini in virtute, vox Domini in magnificentia*, id est, vox magna faciens, vox potentes efficiens, vox contritione cordis humani humilians superbos, conterens per pœnitentiam.

Ex D. Augustino psalm. 28, n. 4.

Hanc ergo Domini vocem audiat attentus.

Huic voci obediat sedulus, juxta illud Psalmistæ : *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite, etc.*

Ad hanc Domini vocem continuè recurrat, hancque assiduè imploret, ut ipsius efficaciâ et virtute valeat exemplorum et verborum vocem adimplere.

Verbum Dei, doctor meus, doce me! Veritas æterna lux et sol mundi! sapientiæ tuæ splendore illumina, perfunde, penetra animam meam, ut ego tui luminis radio perfusus, penetratus, omnium temporalium vanitatem despiciam, teque solum diligam, ô veritas æterna!

Verbum Dei! Salvator meus, Fili Dei vivi, qui cum Æterno Patre tuo æternum spiras amorem, hujus amoris æterni scintillam spira in corde meo;

amoris tui igne sic ure renes meos et cor meum, ut te solum diligam, ô charitas æterna!

TERTIO. — Ex eodem n. 12, disce quòd primùm doctoris nostri erga nos documentum sit abnegatio: hìc, et Luc. 9. 24.

Dicebat ad omnes: Qui vult venire post me, abneget semetipsum. Luc. 9. 23.

Abnegantes primò *impietatem* doctrinæ, doctrinam Dei cultui contrariam, perversa dogmata, ait D. Chrysostomus.

Secundò, *impietatem* morum, scelestam atque improbam vitam. Idem D. Chrysostomus; seu omnia peccata quibus homo avertitur à Deo, convertitur ad creaturas.

Tertiò, *mundana desideria* quibus homo creaturæ, quasi fini suo adhæret; quibus cor suum dat creaturis, quod soli Creatori debet; quibus creaturas quasi idola colit in corde et quasi in abscondito.

Quot ergo Christiani non sunt verè Christiani, non sunt verè discipuli Christi, quippe qui primo Christi documento nondum obaudierunt!

Nimirum, quotquot perversa de Deo rebusque divinis dogmata sequuntur.

Quotquot peccatis suis adeo sunt habitualiter aversi, ad creaturas conversi.

Quotquot suis secularibus desideriis adhærent creaturæ, interiùs colunt creaturas, imò et interiùs et exteriùs, et desideriis et actionibus toti occupantur creaturis: has cogitant, has amant, has colunt, in his sunt toti.

Tales sunt avari omnes, auri et argenti idololatræ.

Ambitiosi omnes, gloriæ et honoris idololatræ.

Voluptuosi omnes, seu ventricolæ, seu veneris idololatræ.

Quid prodest homini statuas et externa idola contemnere, evertere, confringere, si idola interna habet in corde, quibus se et omnia sua devovit et in quibus colendis totus occupatur, vero Deo oblito, neglecto, contempto.

Maledictus homo qui facit sculptile, etc. ponitque illud in abscondito. Deuter. 27. 15.

Consule cor tuum, et vide ne fortè aliquod abscondat idolum.

Hoc ne fiat, abrenuntia Satanæ, omnibusque externis et internis idolis.

Baptismum renova, teque Christo, solique Deo vero et vivo consecra; illum unicum ama, adora, cole, cæteris contemptis.

Externorum tibi necessarius usus conceditur, prohibetur amor et cultus, ut Deum, tuum et illorum creatorem, unicè diligas et colas.

QUARTO. — Ex eodem n. 12. disce secundum Christi documentum, et quod est primi consequentia.

Ad quid enim prædictam abnegationem nobis discipulis suis præcipit?

Ut vivamus sobriè, justè et piè.

Piè et religiosè erga Deum.

Hanc autem erga Deum pietatem in corde nostro destruunt seculares cupiditates, quibus avertitur cor à Deo, ad creaturas convertitur.

Justè erga proximum; ad quam justitiam charitatis officia reducuntur, quia sunt à Deo præcepta.

Hanc autem utramque, et justitiam et charitatem violare semper paratus est qui suis obedit cupiditatibus.

Sobriè et temperatè, quoad nosmetipsos.

Hanc quoque sobrietatem nescit cupiditatum servus.

Abnegationis ergo fructus et finis est, ut in hoc seculo *vivamus sobriè justè et piè.*

Attende igitur huic Doctoris nostri secundæ lectioni, quæ est totius Evangelii epitome, omnisque justitiæ christianæ summa, quæ tribus verbis omnes officii nostri partes nos docet; et vide:

Num erga Deum verè plus sis : num adoras in spiritu et in veritate?

Num erga proximum justus : illum nec verbo, nec facto lædis; illum diligis, adjuvas, etc.?

Num sobrius in rerum externarum usu.

Bria est mensura, ait D. Thomas ; sobrietas, inquit, accipitur pro mensurato usu rerum exteriorum, et extrinsecarum passionum.

An uteris mensuratè?

Recordare hanc mensuram concludi debere intra necessitatis limites, intra regulas utilitatis, et intra charitatis finem.

Requiritur necessitas, aut saltem utilitas, et in utentis corde gratiarum actio.

Externorum usus necessarius conceditur, etc. Vide superiùs.

Quinto. — Ex n. 13. disce quòd si vita sobria, justa et pia sit abnegationis fructus, ipsa semen est beatitudinis æternæ.

Tertium est ergo hoc Christi documentum, quo nos hic sobrios, justos et pios docet exspectare beatitudinem æternam in cœlis promissam.

Exspectantes beatam spem... Quasi diceret :

Peregrini estis super terram : estis autem *cives sanctorum, et domestici Dei*. Hic permanentem non habetis civitatem; sed futuram exquiritis et exspectatis.

Sitis itaque *exspectantes beatam spem*, æternam beatitudinem, vitæ piæ, justæ et sobriæ scopum, finem et præmium.

Hanc æternam felicitatem cogitate, amate, desiderate, semper exspectate.

Hic rursus consule cor tuum, et vide an huic Christi documento respondeat? an à terrenis separatum, æternam exspectat beatitudinem? an, è contra, terrenis adhærens, in terrenis suam quærit beatitudinem?

Et exspectantes adventum gloriæ, etc.

Quia duabus constamus partibus, animâ et corpore, duas exspectamus partiales beatitudines, animæ beatitudinem post mortem; corporis beatitudinem post gloriosum Christi adventum, qui corpora nostra vivificabit et glorificabit.

Hæc est igitur secunda pars spei nostræ, *exspectantes adventum, etc.* sperate, desiderate, exspectate *adventum gloriæ, etc.*

Hunc adventum quotidie petimus, orantes : *Pater noster, etc. adveniat regnum tuum.* Sed heu ! ne adveniat reformidamus.

Ut hanc formidinem in spem convertat Apostolus, paucissimis verbis hic conglobat omnia quæ spem nostram possunt roborare.

Primò, *adventus est gloriæ :* veniet gloriosus suam nobis gloriam communicaturus, nosque sibi similes in æterna felicitate redditurus.

Secundò, *magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi;* quasi diceret : De hoc ne dubitetis, *Jesus* est, *Salvator noster* est, *magnus Deus* est.

Quia *Jesus*, misericors est; quia *Salvator*, vult in æternum salvare; quia *Deus magnus*, omnipotens est, facit omnia quæ vult.

Quòd si hæc vobis non sufficiunt, attendite quæ sequuntur.

Tertiò, *qui dedit semetipsum pro nobis.*

Perpende hæc, *Jesu, Salvator, magnus Deus, dedit semetipsum pro nobis* peccatoribus et inimicis suis, *cùm inimici essemus, etc.*

Quid ergo faciet nobis, nunc amicis suis, filiis et fratribus suis?

Attende finem ob quem *dedit semetipsum, etc., ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret, etc.*

Quid ergo non sperabit tanto pretio redemptus, et in Christi sanguine per omnia sacramenta mundatus?

Et mundaret sibi populum, etc.

Obstupesce hic, et obstupefactus, clama : *Domine, quid est homo, quòd memor es ejus?* quòd pro eo nasci, vivere, pati, mori dignatus?

Ad quid? ut redimeres, ut mundares, ut à peccatis mundatum seligeres populum tibi peculiarem, qui esset instar peculii tui (*le propre bien de Dieu*).

Hinc, ô peculium Dei! disce in infinitam et ineffabilem hanc Dei misericordiam sperare.

Disce huic incomprehensibili bonitati respondere ;

Jesum, salvatorem nostrum, magnum Deum diligere;

Peccata, ob quæ mortuus est, detestari ;

Omnia opera bona sectari ;

Totum Dei esse, et in hoc solo gloriari;

Sum Dei peculium, thesaurus, Dei possessio præstantissima!

Cave ne quidquam tanto honore indignum facias.

Hæc loquere, hæc alios doce, hæcque faciens et docens, spera, desidera, exspecta *adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi.*

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

PRIMO.

Monita dat omnibus communia : Potestatibus obediant, ℣. 1. Neminem despiciant, nec convicientur; sed sint ad omnes, etiam infideles, mansueti, ℣. 2. Memores quid ipsi fuerint, ℣. 3. Memores et divinæ in nos misericordiæ, ℣. 4.

SECUNDO.

Immensam in nos Dei misericordiam exaggerat, quâ nos immeritos, in Baptismo, per Spiritum sanctum regeneravit, ut hæredes simus æternæ vitæ, ℣. 5, 6, 7, hancque misericordiam vult à Tito fidelibus inculcari, ut ejus memores, bonis operibus præcellant. ℣. 8.

TERTIO.

Inanes et futiles prohibet quæstiones et pugnas, ℣. 9.

Hominem hæreticum, semel et iterum admonitum, jubet devitari, ℣. 10, 11.

QUARTO.

Titum ad se vocat, ℣. 12; Zenam autem et Apollo sollicitè præmittat, eisque necessarium curet viaticum, ℣. 13. Discant, te hortante, nostri Christiani, in talibus occasionibus, pro suo modulo Evangelii promotioni deservire, ℣. 14.

QUINTO.

Salutat et solitâ adprecatione claudit epistolam, ℣. 15.

CAPUT TERTIUM.

TEXTUS.

1. Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse.

2. Neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines.

3. Eramus enim aliquando et nos insipientes, increduli,

PARAPHRASIS.

Admone Cretenses tuos, ut principibus et quibuslibet potestatem habentibus sint subditi, ut illorum jussis promptè obediant, et sint parati ad omne bonum opus faciendum, si ab eis injungatur;

Ut nemini maledicant, nec sint contentiosi, aut rixarum amantes; sed æqui et placidi, summam in omnes prorsus homines exhibeant mansuetudinem.

Nam et nos aliquando fuimus veræ sapientiæ lumine destituti, increduli, à via

---

Cap. III. 1. *Admone illos principibus et potestatibus...*

In præcedenti capite singulis statibus monita dedit Apostolus; hìc omnibus communia dat.

Ac primò, ut superioribus obediant.

Admone illos, id est, Cretenses tuos, etc. Vide paraphrasim.

Tria notantur his in verbis inferiorum erga superiores officia, ait D. Thomas:

Reverentia subjectionis, seu illorum auctoritati submissio: *subditos esse;*

Obedientia jussionis, seu illorum jussionis prompta et libens obtemperatio: *dicto obedire;*

Cordis et animi præparatio ad omne bonum opus faciendum, si injungatur: *paratos esse.*

Dicit *ad omne bonum opus*: alioquin, si malum opus imperaretur, Deo magis obediendum foret quàm hominibus.

Hinc discretio requiritur in obedientia, ait divus Thomas, sicut et promptitudo.

2. *Neminem blasphemare*, id est, ut nemini maledicant.

Non litigiosos esse, id est, non sint contentiosi et rixarum amantes. Gr. à pugna alienos. Syr. non sint pugnaces. sed mansueti.

Sed modestos, id est, sed sint æqui, placidi, et summam *in omnes homines* mansuetudinem exhibeant, non fideles tantùm, sed infideles et eis contradicentes.

3. *Eramus enim aliquando et nos...*

Dat rationem cur etiam erga infideles et improbos debemus esse mites et mansueti.

Quasi diceret: Fuimus et nos aliquando tales ac illi, debemus igitur eis compati.

Hoc dicit Apostolus in persona Gentilium ad fidem conversorum: hinc dicere potuisset: Fuistis et vos, etc. sed modestiùs, *fuimus et nos, etc.*

Insipientes. Syr. rationis expertes, id est, veræ sapientiæ lumine destituti.

Increduli. Syr. refractarii, inobedientes.

veritatis errantes, variis desideriis et voluptatibus mancipati, malignè et invidè cum aliis agentes, odio digni, et alios invicem odientes.

Cùm autem illuxit (per Evangelii prædicationem) bonitas et singularis in homines amor Dei, Salvatoris nostri;

Non propter opera nostra justa, sed gratis et ex sua mera misericordia, salvos nos fecit per Baptismum, in quo, per gratiam Spiritûs sancti, regeneramur in filios Dei, et novi homines efficimur.

Quem Spiritum sanctum Deus Pater in

errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odientes invicem.

4. Cùm autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei;

5. Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundùm suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritûs sancti.

6. Quem effudit in nos

Errantes, à via veritatis.

Servientes desideriis et voluptatibus variis, id est, variis desideriis et voluptatibus mancipati.

In malitia et invidia agentes, id est, in spiritu maligno et invido cum aliis agentes.

Odibiles, odientes invicem : id est, digni odio et alios invicem odientes, seu mutuo infesti more ferarum.

Hujus ergo miseri statûs memores, compatiamur aliis.

Sed et attendentes ad benignitatem Domini nostri Jesu Christi erga nos, qui immeritos renovavit.

4. *Cùm autem benignitas et humanitas.*

Gr. χρηστότης, bonitas, benevolentia, etc.

Φιλανθρωπία, singularis in homines amor.

Dei Patris, distinguitur enim à Jesu Christo in n. 6.

Cùm ergo illuxit bonitas et singularis Dei Patris in homines amor, qui volens nos ad salutem perducere, nobis Filium suum unigenitum dedit salvatorem.

Pater salvator est, quia salvare voluit, deditque Filium salvatorem : *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit...* Joan. 3.

Et Filius salvator est, quia sanguinis sui pretio nos redemit, et sacramenta instituit quibus salutem consequimur.

5. *Non ex operibus justitiæ...* id est, non propter opera nostra justa, seu non ex merito operum nostrorum justitiæ, quia nulla erant.

Sed secundùm suam misericordiam, id est, sed gratis, et ex mera sua misericordia.

Salvos nos fecit, id est, justificavit et in via salutis constituit, ut ad perfectam salutem perveniamus.

Per lavacrum regenerationis, id est, per Baptismum quo exteriùs abluti fuimus, et interiùs, per infusam Spiritûs sancti gratiam, regenerati in filios Dei, et renovati, seu novi homines effecti.

Scilicet, ex insipientibus, incredulis, errantibus, vitiis servientibus, etc. n. 3. facti sapientes, credentes, Deo obedientes, Spiritu Dei agentes et acti.

6. *Quem effudit in nos abundè...*

Quem Spiritum sanctum Deus pater in nos largè et copiosè effudit *per*

abundè per Jesum Christum Salvatorem nostrum.

nos largè et copiosè effudit, per Jesum Christum Salvatorem nostrum;

7. Ut justificati gratiâ ipsius, hæredes simus secundùm spem vitæ æternæ.

Ut per gratiam ipsius à peccatis purgati, et justitiâ donati, simus hæredes vitæ æternæ; cum spe certa eam assequendi.

8. Fidelis sermo est, et de his volo te confirmare, ut curent bonis operibus præesse, qui credunt Deo; hæc sunt bona et utilia hominibus.

Certa sunt quæ dixi, et volo ut de his fratres tuos confirmes; ut qui Deo credunt curant aliis præire in bonis operibus, quæ sola propriè bona sunt, et hominibus utilia;

Jesum Christum salvatorem nostrum, in Baptismo scilicet et Confirmatione, quæ statim post Baptismum dabatur per manuum impositionem.

Ecce sacrosanctam Trinitatem formaliter expressam.

7. *Ut justificati gratiâ ipsius...* id est, ut per gratiam à peccatis purgati et justitiâ donati, *simus hæredes æternæ vitæ*, cum spe certissima hæreditatis consequendæ.

Jam quidem hæredes sumus, non in re, sed in spe, jus habemus ad hæreditatem; et certò speramus quòd eam aliquando consequemur.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS. — His in versibus nota non tantùm formalem sanctissimæ Trinitatis mentionem, sed et distinctam in nostra regeneratione operationem, et quidem unicuique personæ proportionatam et conformem.

Deus, pater et salvator noster, per Jesum Christum, salvatorem nostrum, caputque nostrum, in nos Spiritum sanctum sanctificationis formam effundit, ait Apostolus.

Pater, qui divinitatis, omnisque divinæ processionis principium est, et nostri esse divini, nostræque vitæ novæ est principium.

Filius, qui cum Patre Spiritûs sancti comprincipium est, et cum Patre sancti Spiritûs in nos effusionis est comprincipium.

Spiritus sanctus, qui Patris et Filii spiritus est, amor et quasi cor in nobis à Patre per Filium effusus, utriusque spiritus est habitans in nobis, animans nos, sanctificans nos.

Quid mirum, si in nomine Patris, et Filii et Spiritûs sancti baptizamur?

Pater æternus, baptizati pater est, ejusque divini esse principium.

Filius divinus fit caput baptizati, in quem tanquam in suum membrum infundit Spiritum suum.

Spiritus sanctus fit baptizati quasi spiritus, cor et anima, vita supernaturalis et divina.

8. *Fidelis sermo est, et de his volo te...*

Certa sunt et indubitata quæ dixi, *et de his volo* ut fratres tuos confirmes.

Seu, ut, nugis Judæorum omissis, has veritates de Dei in nos amore, de nostra renovatione et de hæreditate vitæ æternæ, fratribus prædices, et affirmes tanquam certissimas.

Ut curent... id est, ut earum memores, curent aliis præire et præstare in bonis operibus, seu non solo verbo, sed opere et exemplo præcellere.

Sancti sint sicut et Deus, cujus filii sunt et hæredes.

Sancti sint sicut Filius cujus membra sunt.

Sancti sint sicut Spiritus sanctus, in quo sunt sanctificati, sanctus est.

Hæc sunt bona et utilia hominibus.

Inanes autem quæstiones, et genealogias, et futiles circa legem pugnas rejice et devita, quia vanæ sunt et inutiles.	9. Stultas autem quæstiones, et genealogias, et contentiones, et pugnas legis devita; sunt enim inutiles et vanæ.
Hæreticum hominem, si post unam et alteram correptionem fuerit pertinax, devita.	10. Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita;
Sciens quòd hujusmodi hæreticus sit subversus, et peccat sciens et volens; et ideo semetipsum intùs condemnans.	11. Sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit, cùm sit proprio judicio condemnatus.

Hoc enim solùm, scilicet bona agere, sanctè vivere, propriè bonum est et utile.

Post mortem sola restant opera bona, et hominem comitantur, non divitiæ, non honor, etc.

9. *Stultas autem quæstiones...*

Inanes autem et frivolas quæstiones et genealogias de quibus vide 1. Tim. 1. 4, et futiles Rabbinorum pugnas et contentiones circa legem, rejice et devita; quia vanæ et inutiles.

10. *Hæreticum hominem post unam...*

Hæreticum hominem, nondum tibi sat exploratum, semel et iterum mone, instrue, corripe.

Quod si post unam et alteram admonitionem fuerit pertinax,

Devita eum, cognitâ scilicet ejus obstinatione.

11. *Sciens quia subversus est.*

Potest dici quòd triplex afferatur ratio cur relinquendus sit hæreticus contumax :

Prima, quia scilicet talis homo, dissipato fidei fundamento, eversus est et incurabilis, irreparabilis sicut ædificium cujus ruit fundamentum.

Secunda, quia suâ sponte sciens et volens peccat, seu non ex ignorantia aut ex infirmitate, sed suâ malitiâ et obstinatione in malo perseverat.

Tertia, quia cùm Ecclesiam noilt audire, et ab ea semetipsum separaverit, justè relinquitur ab Ecclesia, et nulla ei fit injuria, si exsequaris quod ipse sibi suo judicio faciendum judicavit.

Suum proprium sequens judicium, sese ab Ecclesia segregavit; relinquo separatum : sese excommunicavit; excommunicatum relinque.

Cætera vitia per sacerdotes de Ecclesia propelluntur; hæretici autem in semetipsos sententiam ferunt, suo arbitrio de Ecclesia recedentes : quæ recessio propriæ conscientiæ videtur esse damnatio :

D. Hieronymus citatus à P. Amelotte.

Gr. textus habet : sciens quia subversus est hujusmodi et peccat existens sponte condemnatus.

Quasi diceret : Scias quòd hujusmodi qui semel et iterum monitus in errore persistit, subversus est, et peccat sciens et volens, et iutus semetipsum condemnans.

Scit enim quòd nova, sine revelatione animoque non recto, sed vel gloriæ, vel commodi gratiâ prædicet vel doceat.

Hinc incorrigibilis : ideo sibimet relinquendus; nec cum eo familiariter conversandum.

12. Cùm misero ad te Artemam, aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim; ibi enim statui hiemare.	Cùm Artemam aut Tychicum ad te misero, ut tuas vices suppleant, festina ad me Nicopolim venire; ibi enim hiemare statui.
13. Zenam, legisperitum, et Apollo sollicitè præmitte, ut nihil illis desit.	Zenam, legis Mosaicæ doctorem, et Apollo cura sic instructos omnibus ad iter necessariis præmittere, ut illis in via nihil desit.
14. Discant autem et nostri bonis operibus præesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi.	Discant nostri Christiani quod supra dixi, aliis bonorum operum studio præire, ad usus aliorum (et maximè evangelicorum prædicatorum) necessarios, ut non sint infructuosi in agro Domini.
15. Salutant te qui mecum sunt omnes; saluta eos qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.	Salutant te omnes qui mecum sunt fideles; saluta eos qui nos amant ob fidem et secundùm fidem. Gratia Dei sit cum omnibus vobis. Amen.

12. *Cum misero ad te Artemam.* Ut tuas suppleat vices.

Nicopolim, Thraciæ, ait D. Chrysostomus; Epyri, ait D. Hieronymus.

13. *Zenam legisperitum*, scilicet juris Mosaici, seu legis Mosaicæ doctorem.

Sollicitè præmitte, ut nihil illis desit, id est, viatico sic instructos mitte, ut nihil eis in itinere desit.

Seu, cura ut subministrentur eis omnia ad iter necessaria.

14. *Discant autem et nostri bonis operibus præesse...* discant et nostri fratres, te hortante, teque faciente, ita aliis præire et præcellere in bonorum operum studio, ubi occurrit necessitas, qualis est hæc, ut non sint in agro Christi arbores infructuosæ, sed pro suo modulo rem communem promoveant.

15. *Salutant te qui mecum sunt omnes...*

Saluta eos qui nos amant in fide, id est, ob fidem et secundùm fidem, seu verâ et christianâ charitate. *Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 3. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

In n. 4, 5, 6, 7, nota tria in mente et corde semper habenda.

Primum. — Ineffabilem et singularem totius sanctissimæ Trinitatis in nos amorem.

Patris, qui nos salvare volens, Filium suum unigenitum mundo dedit; *ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Joan. 3. 16.

Filii, qui copiosam nobis dare volens redemptionem, sanguinis sui pretio nos redemit, sacramentis institutis, per quæ, quasi per canales, hic idem sanguis ad nos, salutis nostræ gratiâ, diffluеret.

Spiritûs sancti, qui nos de nostra salute certiores reddere volens, hujus nostræ salutis sigillum et arrha esse dignatus est; et quem propterea Pater æternus, *per Jesum Christum salvatorem nostrum*, in Baptismo et in confirmatione, *effudit in nos abundè*, n. 6.

Secundum. — Hujus ineffabilis amoris divini finem, ut per gratiam Jesu

Christi, in Baptismo nobis collatam, à peccatis omnibus purgati, justitiâ donati, *hæredes simus vitæ æternæ*, cnm spe certa eam asseqnendi, n. 9.

Tertium. — Hujus ejusdem amoris divini præsentem in nobis effectum, seu nostram in Deo, ob Baptismum, nobilitatem.

Pater æternus, pater noster factus est, nostriqne esse divini principium.

Filius Dei capnt nostrum factus est, suum in nos Spiritum infundens, velut in sui corporis membra.

Spiritus sanctus factus est quasi noster spiritus, cor et anima nostra.

Ad hæc tria jugiter intentus,

Totam sanctissimam Trinitatem, ob tantum et talem amorem lauda, benedic, eique continuas gratias age.

Taliter amantem redama;

Sis sanctissimæ Trinitati totus, in cujus nomine baptizatns, per distinctam et proportionatam uniuscujusque personæ operationem regeneratus es.

Uni ergo trino Deo vive.

At vive dignè Deo.

Dignè Patre æterno, patre tuo.

Dignè Filio æterno, capite tuo.

Dignè Spiritu sancto, spiritu et corde tuo.

Sanctus esto, sicut Pater æternus, cujus factns es filius et hæres.

Sanctus esto, sicut Filius, cujus membrum factus es.

Sanctus esto, sicut Spiritus sanctus, in quo sanctificatus es.

EPISTOLÆ

B. PAULI AD PHILEMONEM

TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

PHILEMON, vir nobilis, Phrygius genere, civis Colossensis, inter suos potentiâ quidem et opibus, sed maximè christianâ fide, pietate et charitate conspicuus,

Inter alios multos, servum habuit Onesimum nomine, Phrygem quoque et Colossensem, qui domini sui quibusdam compilatis rebus, Colossis Romam transfugit.

Hunc divus Paulus, in prioribus vinculis tunc agens, instructum, conversum, et baptizatum, cum hac Epistola commendatitia ad Philemonem, sibi Paulo, charissimum remittit, eum mirâ charitatis arte rogans ut, datâ veniâ, Onesimum in gratiam recipiat.

Scripta est itaque Romæ in primis vinculis, eodem tempore quo Epistola ad Colossenses. Vide Estium.

Per Onesimum lata an. 62.

Nullum equidem doctrinæ christianæ caput ex professo docet hac in Epistola sanctus Apostolus;

Sed mirandum dat omnibus Christianis exemplum charitatis : si enim mancipium, si fugitivum, si furem, tantâ charitate prosecutus est Gentium doctor et Apostolus; quis Christianus charitatis officia negligat erga quemlibet, etsi conditione et moribus vilissimum.

Hàc præterea docemur Epistolà, de nullo, quantumvis perdito homine, desperandum : Onesimus enim fur et fugitivus, Dei gratià, vir illustris evasit; S. Timotheo in episcopatu Ephesino successit; denique sub Trajano Romæ martyrium gloriosè consummavit.

Alias hujus Epistolæ utilitates colligit divus Chrysostomus, quas et nos suis in locis annotabimus.

ANALYSIS.

Hæc Epistola, quia brevis, in capita non dividitur; sed quatuor in partes dividi potest, in salutationem, in exordium, in propositionem, et in conclusionem.

Inter has autem tanta est ad invicem connexio, tanta omnium simul ad eumdem scopum, scilicet, ad impetrandum Onesimo gratiam, collimatio, ut vix unum in tota hac Epistola reperias verbulum, quod Philemonis animum ad misericordiam Onesimo faciendam non determinet.

Ad hoc præparant omnia et singula salutationis ipsius verba, tribus primis versibus contentæ. Vide ỳ. 3. in commentario.

Ad hoc tendit exordium, in quo laudatur Philemonis charitas, ut ad charitatem in Onesimum excitetur, ỳ. 4, 5, 6, 7. Vide ỳ. 7. in commentario.

Ad hoc tendit et proponendi modus, ỳ. 8, 9.

Ad hoc ipsa propositio, ỳ. 10.

Ad hoc omnes rationes allatæ à versu 11. ad versum 16, et in commentario explicatæ.

Ad hoc ipsa conclusio, ỳ. 17.

Ad hoc damni reparatio, pro quo Paulus se sponsorem facit, ỳ. 18, 19.

Ad hoc blanditiæ, ỳ. 10, fiducia, ỳ. 21.

Lætus denique nuntius, quo claudit Epistolam, ỳ. 22.

PARAPHRASIS.

SALUTATIO.

Paulus, propter Christum catenâ vinctus, et Timotheus in Christo frater, Philemoni charissimo et cooperatori nostro;

Et Appiæ nostræ in Christo sorori charissimæ, Archippo nostro in apostolica militia commilitoni, et fidelium congregationi quæ est in domo tua.

Gratia vobis et pax sit à Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.

TEXTUS.

SALUTATIO.

1. Paulus, vinctus Christi Jesu et Timotheus frater; Philemoni dilecto, et adjutori nostro;

2. Et Appiæ sorori charissimæ, et Archippo commilitoni nostro, et Ecclesiæ quæ in domo tua est.

3. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

---

1. *Paulus, vinctus Christi Jesu*, id est, propter Christum. Vide Act. Apost. cap. 28. 16. ubi Paulus catenâ vinctus manet sub custodia militis.

Et Timotheus frater, scilicet in Christo, ob communem per Baptismum regenerationem.

Hunc alibi filium suum in fide vocat. Vide 1. ad Tim. 1. 2. *Philemoni dilecto*, id est, charissimo.

Et adjutori nostro. Gr. cooperanti, seu cooperatori nostro.

Sic vocat eum honoris gratiâ; quia fidei negotium suo modo, scilicet, hospitalitate, opibus et curâ suâ maximè promovebat.

2. *Et Appiæ sorori charissimæ*, id est, sorori in Christo, seu christianæ erat Philemonis uxor vel soror.

Et Archippo, commilitoni nostro, scilicet in Apostolica militia.

Apostolatûs labores hìc militiæ comparat, sicut et 1. Tim. 1. 18, et 2. Tim. 2. 3.

Archippus erat in ministerio Ecclesiæ Colossensis, ut patet ex quarto capite ad Coloss. n. 17. *Dicite Archippo: Vide ministerium quod accepisti à Domino, ut illud impleas;*

Sive fuerit diaconus, ut vult Baronius;

Sive fuerit presbyter, imò et episcopus, ut vult D. Ambrosius.

Et Ecclesiæ quæ in domo tua est, id est, fidelium congregationi, qui in domo tua sunt; seu universæ familiæ tuæ, quæ christiana est.

3. *Gratia vobis et pax...* Consueta Pauli salutatio, omne bonum complectens.

Nota post D. Chrysostomum et alios interpretes, quomodo statim ab initio Philemonis animum pulsat ad misericordiam.

Vinctos in Domino: Sua vincula Philemoni demonstrat, et per ea tacitè rogat, quasi diceret: Per hæc, quæ pro Christo patior, vincula te deprecor.

Et Timotheus; quasi diceret: Idem te deprecatur Timotheus, tuus et meus in Christo frater.

Philemoni dilecto; quasi diceret: Per nostrum te deprecor amorem.

Adjutori nostro; quasi diceret: Qui tot adjuvas, hunc et me adjuva in illo.

EXORDIUM.	EXORDIUM.
4. Gratias ago Deo meo, semper memoriam tuî faciens in orationibus meis;	Tuî in orationibus meis semper memor, gratias ago Deo meo;
5. Audiens charitatem tuam et fidem, quam habes in Domino Jesu et in omnes sanctos.	Quia audio eximiam fidem quam habes in Dominum Jesum, et charitatem quam in omnes Christianos exerces.
6. Ut communicatio fidei tuæ evidens fiat in agnitione omnis operis boni, quod est in vobis in Christo Jesu.	Adeo ut beneficentia fidei tuæ fiat omnibus evidens per patefactionem omnium bonorum operum quæ fiunt à vobis per Christi Jesu gratiam.

Ut fortior evadet oratio, Philemonem per omnia illi charissima quasi deprecatur : per uxorem, per Archippum, per totam familiam, salutat eos, ut fautores, et secum pro Onesimo deprecatores habeat.

Tanta erat Apostoli charitas et sollicitudo pro uno homuncione, mancipio, fugitivo et fure!

Unde hoc? quia non ex conditione, sed ex sanguinis Christi pretio reputabat homines.

Sic et à nobis Christus in Christianis quibuslibet, etiam conditione vilissimis, considerandus et diligendus.

Exordium. — 4. *Gratias ago Deo meo*, scilicet, pro donis tibi ab eo collatis.

Semper memoriam tuî faciens,.... Id est, et in orationibus meis tui semper recordor.

5. *Audiens charitatem tuam et fidem...*

Rationem affert cur gratias agat.

Quia audio eximiam fidem quam habes in Dominum Jesum Christum.

Gr. πρὸς, *ad* Dominum Jesum, et charitatem, quam in εἰς, omnes sanctos, seu Christianos exerces omnibus misericordiæ operibus.

6. *Ut communicatio fidei tuæ...*

Adeo ut bonorum vestrorum communicatio, id est, liberalitas et beneficentia vestra. Hoc sensu sumitur communicatio, Rom., 12, n. 13; Heb., 13. 16.

Fidei vestræ, id est, quæ à fide viva procedit; omnibus evidens fiat.

In agnitione, id est, per cognitionem, seu per patefactionem (*par l'éclat*) omnium bonorum operum quæ fiunt à vobis, id est, à te, ab Appia et à tuis.

In Christo Jesu : per Christi gratiam, vel in negotio fidei christianæ.

Gr. In Christum Jesum, seu pro Christo Jesu.

Divus Chrysostomus, quem sequitur D. Hieronymus, aliter legit et explicat : loco enim ἐναργὴς, per α, id est, *evidens*, legit ἐνεργὴς, per ε, *efficax*, et ita legitur in textu græco hodierno, imò et in syriaco : fiat frugifera operibus.

Secundùm hanc lectionem sensus est :

Oro ut fides tua sit efficax, et sese communicet per opera bona.

Sed cùm D. Philemonis fidem jam laudaverit ut efficacem, per charitatem quam in omnes sanctos exercebat, hæc oratio non videtur ad mentem Apostoli.

(Et meritò gratias ago) magnum enim gaudium et solatium habui ex tua charitate, frater; quia per te sanctorum viscera refocillata sunt.

7. Gaudium enim magnum habui, et consolationem in charitate tua : quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater.

PROPOSITIO.

Quapropter, quamvis (ut Apostolus) multa possim erga te libertate uti, tibique possim imperare quod officii tui est;

Tamen propter charitatem quâ te diligo, malo te rogare, maximè cùm sis senex,

PROPOSITIO.

8. Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi quod ad rem pertinet :

9. Propter charitatem magis obsecro, cùm sis talis, ut

Itaque primus sensus est naturalior et Apostoli scopo convenientior, ideo retinendus.

7. *Gaudium enim magnum habui, et consolationem in charitate tuâ :* χαρὰν, *gaudium*, non χαρὶν, *gratiam*.

Meritò gratiam ago, magnum enim gaudium habui, et in laboribus meis solatium ex tua charitate, frater, quâ sanctorum viscera refocillata sunt.

Philemon fideles inopiâ et miseriis oppressos misericorditer refocillavit : hinc sanctorum viscera dicuntur refocillata, id est, intimâ consolatione recreata.

Sicut per viscera misericordiæ intelligitur intima et visceralis miseratio; sic per viscera refocillata intelligitur intima et visceralis consolatio.

Nota in hoc exordio christianum D. Pauli artificium : laudat impensè Philemonis charitatem, ut ad gratiam, quam intendit petere, disponat.

Quasi diceret : Si tanta est in Christianos omnes tua charitas, sanè et in hunc, qui christianus est, clemens eris et misericors. Onesimum nunc christianum, fratremque tuum, sicut et alios in Christo fratres refocillabis.

PROPOSITIO. — 8. *Propter quod multam fiduciam*, id est, libertatem, jus et auctoritatem habens imperandi.

Nimirum ut apostolus Christi, in universa Ecclesia auctoritatem habens.

Quod ad rem pertinet. Gr. tibi decens, id est : quod officii tui est : scilicet, ut servo pœnitenti parcas, et tuam in eum charitatem exerceas.

Sensus est : quamvis, ut apostolus, multa possim erga te, ut christianum, libertate uti, possimque tibi imperare quod te facere convenit.

Accedit ad rem sibi hac in epistola propositam, et quia poterat eam vel imperare, vel rogare, elegit hoc secundum.

9. *Propter charitatem magis obsecro...*

Tamen propter charitatem quà te diligo, malo te rogare, ut amicum.

Indicat quòd agat ut amicus, potiùs quàm ut apostolus. Inspice, obsecro, quàm multis ex locis sibi ad cor ejus aditum parat. D. Chrysostomus.

Cùm sis talis ut Paulus, senex...

Maximè cùm sis senex, sicut et ego Paulus, qui et nunc pro Christo catenâ sum ligatus. Gr. talis existens, ut Paulus senex, etc. quod D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, syriaca versio, D. Hieronymus, vertunt : cùm sim talis, scilicet Paulus, senex, vinctus Christi :

Et reverà syntaxis id videtur postulare : obsecro te, ego talis existens, qualem nosti, scilicet Paulus, senex et vinctus Christi.

O ineffabilem bonitatem, ait D. Chrysostomus! quàm variis hunc modis

Paulus senex, nunc autem et vinctus Jesu Christi :	sicut et ego Paulus, qui et nunc pro Christo catenâ ligor.
10. Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo;	Obsecro te pro filio meo, quem in vinculis meis genui, Onesimo;
11. Qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem et mihi et tibi utilis,	Qui aliquando fuit quidem tibi inutilis, nunc autem et mihi et tibi valde utilis.
12. Quem remisi tibi. Tu autem illum, ut mea viscera, suscipe :	Illum ad te remisi, te ergo eum, ut mea viscera suscipe.

---

aggreditur ! quot ex partibus exorare pergit ! ex personæ qualitate : *Paulus*, ex ætate, *senex;* quod potentiùs persuadet : *Vinctus Jesu Christi.*

Sed noster interpres cum Ambrosio, per hebraismum, ait Cornelius à Lapide, meliùs vertit : *cùm sis senex.*

Parum refert : idem enim est sensus; quasi diceret : Da hoc senio, da vinculis Pauli martyris.

10. *Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo.* Tandem post longas insinuationes proponit suam petitionem : sed observa quomodo, antequam Onesimum nominet, eum filium suum, et filium in vinculis suis genitum vocaverit, ut his duabus qualitatibus præambulis, cor Philemonis ad reconciliationem aperiat.

11. *Qui tibi aliquando inutilis fuit,* delictum confitetur, sed culpam minuit; inutilem vocat eum qui de facto nocuit.

Nunc autem et mihi et tibi utilis. Alludit ad Onesimi significationem. Græcè enim ὀνήσιμος, Onesimus, idem est ac χρήστος, Christus, seu utilis.

Hinc in textu græco pulchra est antithesis, inter ἄχρηστον, inutilem, et οὔ χρηστον, utilem ; quasi diceret : Olim erat Anonesimus, nunc est Onesimus.

Nota quòd simul ac proponit suam petitionem, statim et probat concedendam esse rem petitam; probat ergo recipiendum Onesimum ratione utilitatis.

Et tibi utilis erit, quia, ut christianus, fideliter serviet; et mihi fuit utilis, vincto enim ministravit.

12. *Quem remisi tibi :* et ex hac parte iracundiam mitigat, cùm illum in manus domini tradit. D. Chrysostomus.

Tu autem illum ut viscera mea, suscipe.

Gr. tu autem illum, id est, viscera mea suscipe; quasi diceret : Meipsum in illo suscipe.

Filius meus est, cor meum, viscera mea, illum ergo ut talem suscipe : quidquid illi feceris, mihi, cordi meo, visceribus meis, feceris.

Ratione suæ erga Onesimum amicitiæ probat non tantùm veniam ei dandam, sed et honorem impendendum : est enim Pauli filius et cor.

Quanta charitas erga homuncionem, mancipium, furem fugitivum !

Disce hinc oculis fidei homines intueri; Christianos omnes ut Christi filios, membra, corpus et cor : Christum in illis diliges : tu illos, id est, Christum suscipe in illis.

Quanta hinc exprobratio in plerosque dominos, qui servos suos quasi canes reputant, eosque minùs diligunt quàm equos suos : de homine christiano minùs curant quàm de bestia !

Volebam illnm apnd me retinere, ut mihi in vinculis, quæ Evangelii gratiâ perfero, ilia præstaret obsequia quæ tu ipse mihi præstares, si Romæ adesses.

At, te inconsulto, eum noini retinere; ne hoc tuum in me beneficium, ex necessitate proficisceretur; potiùs quàm ex voluntate.

Fortè verò permisit Deus Onesimnm à te ad modicum tempus discedere, nt eum reciperes in æternum tibi adhæsurum.

Non ut servum tantùm, sed plus qnàm servum scilicet, fratrem charissimum, mihi quidem maximè charum: quantò magis tibi et ob servitutem corporalem, et ob spiritualem fraternitatem!

13. Quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii:

14. Sine consilio autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.

15. Forsitan enim ideo discessit ad horam à te, ut æternum illum reciperes.

16. Jam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem, maximè mihi; quantò autem magis tibi, et in carne, et in Domino!

---

13. *Quem ego volueram mecum detinere...*

Et propter meam in ipsum amicitiam, et propter illius erga me utilitatem, volebam eum apud me retinere.

Ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii. Vide paraphrasim.

14. *Sine consilio autem tuo nihil volui facere...* Vide paraphrasim.

In his duobus versibus conglobat multas rationes quibus Philemonis animum simul pulsat ad veniam Onesimo dandam.

Primò, resumit jam tactas amoris et utilitatis rationes.

Secundò, addit duas circumstantias singulariter efficaces ad Philemonem excitandum; dum, ait, ut pro te, mihi in vinculis ministraret. Loco tui, vice tui, ille mihi ministravit in vinculis quæ pro Christo patior.

Tertiò, magnam exhibet erga Philemonem reverentiam, cùm ait, *sine consilio, etc.* te inconsulto, ac nisi te ultrò volente, nolui retinere.

Et hâc reverentiâ animum Philemonis magis ac magis excitat ad concedendum quod petit.

15. *Forsitan enim ideo discessit ad horam à te...*

Ab Onesimi conversione, cujus occasio fuit illius fuga, rationem ignoscendi petit. Fortè ideo permisit Deus Onesimum à te discedere ad breve tempus, ut à me conversum reciperes non ampliùs à te recessurum, sed tibi semper adhæsurum.

16. *Jam non ut servum*,... id est, non ut servum tantummodo.

Sed pro servo. Gr. sed supra quàm servum. Syr. sed plùs quàm servum; nempe,

Charissimum fratrem, scilicet in Christo, seu propter Baptismum, quo omnes regenerati fratres fiunt, utpote filii Dei.

Maximè mihi, id est, mihi quidem charissimum, quia eum genui in Christo.

Quantò autem magis tibi, quia tuus est et servitute corporali, et fraternitate spirituali;

In carne, corpus ejus tuum est, ob jus dominorum in mancipia.

Et in Domino, in quo frater tuus factus est per Baptismum.

In his duobus versibus,

CONCLUSIO.	CONCLUSIO.
17. Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me:	Si ergo habes me in fide socium, et in Christo amicum, illum suscipe sicut meipsum.
18. Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet; hoc mihi imputa.	Si autem à te discedens, furto tibi nocuit, hoc meis rationibus imputa (pro illo me sponsorem facio).
19. Ego Paulus scripsi meâ manu; ego reddam, ut non dicam tibi quòd et teipsum mihi debes:	(Ut sis certior), en meum chirographum: Ego Paulus scripsi propriâ manu, ego rependam. Taceo quòd tui ipsius mihi debitor es, ob tuam ad Christum conversionem.

Primò, culpam Onesimi minuit, dicendo: *discessit*, pro fugit; illius fugam quasi iter exhibet.

Ad horam, ad modicum tempus, minuit et fugæ durationem.

Secundò, duas aut tres rationes affert ob quas Philemon debeat ignoscere. Fortè id Dei consilium fuit, cùm eum à te fugere permisit, ut tecum per totam æternitatem uniretur in cœlo.

An Dei consilio et voluntati contradices, hominique cum Deo reconciliato pacem negabis? ex servo frater tuus in Christo factus est: an fratri tuo reconciliari renues?

Et mihi et tibi charissimus esse debet: mihi, quia meus in Christo filius; tibi, quia tuus totus est et quoad corpus et quoad spiritum. Onesimi corpus tuum est, quia tuum est mancipium; Onesimi spiritus et tuus est, quia Christi est, cum quo et tu unum es. An ergo pacem recusabis filio meo, servo tuo, qui ex servo frater tuus est, Christi membrum, unum cum Christo, sicut et tu?

Conclusio. — 17. *Si ergo habes me socium, suscipe illum, sicut me*, socium. Gr. communicantem Syr. consortem. Ex supradictis rationibus concludit.

Si ergo habes me in fide et religione et gratia Christi consortem, tibique in Christo unitum et amicum, Onesimum suscipe sicut meipsum, quia eamdem mecum fidem habet et gratiam, mihique in Christo conjunctissimus est. Recipe illum ergo in donum, recipe in animam, sicut me, id est, quod illi feceris, mihi feceris: suprà vocavit filium, fratrem, sua viscera, nunc alterum se: *sicut me.*

18. *Si autem aliquid nocuit tibi.* Quia Onesimus fugiens aliquid domino suo subripuerat, ideo Philemon objicere poterat: Recipiam quidem in gratiam; at quis ablata restituet?

D. Paulus duobus modis huic objectioni respondet. Primò, quòd ipse Paulus restituet. Si quid fugiens abstulit, tibique suo furto nocuit, hoc in me transcribe, meisque rationibus imputa: pro illo sponsorem me facio.

19. *Ego Paulus scripsi meâ manu;* quasi diceret: Ut sis certior, en chirographum meum, has scilicet litteras, propriâ meâ manu scriptas: serva eas. Ego satisfaciam, ego rependam.

Pro schedula hanc habe epistolam, eam ego totam scripsi, ego et debere et redditurum esse debitum promitto. Theodoretus.

Secundò, magnâ arte Philemonem admonet quòd sibi Paulo multò plùs debeat, quàm Onesimus Philemoni: *Ut non dicam tibi quòd et teipsum mihi debes.* Sileo quod dicere possem, nimirum quòd mihi non quidem rerum

Eia, mi frater, ego per te hoc gaudio fruar in Domino, hocque beneficio recrea cor meum in Domino; vel Onesimum, meum in Domino filium, recipe in gratiam, et recrea cor meum in Domino.	20. Ita, frater. Ego te fruar in Domino; refice viscera mea in Domino.
Hæc tibi scripsi, de tua obedientia persuasus, habensque pro certo plùs te facturum quàm peto.	21. Confidens in obedientia tua scripsi tibi; sciens quoniam et super id quod dico facies.
Simul etiam et te rogo, ut mihi præpares hospitium; nam spero quòd per orationes vestras è vinculis liber vobis restituar.	22. Simul autem et para mihi hospitium: nam spero per orationes vestras donari me vobis.
Salutat te Epaphras meus, propter Jesum Christum, concaptivus.	23. Salutat te Epaphras, concaptivus meus in Christo Jesu,

tuarum temporalium, sed tui ipsius et salutis æternæ debitor es, scilicet ob tuam ad Christum conversionem, prædicationibus meis procuratam.

20. *Ita, frater. Ego te fruar in Domino.*

Syr. etiam, frater mi, ego refocillabor per te in Domino nostro.

Blanditias rationibus addit et quasi ipsum amplectens, precatur : Eia, mi frater, hoc mihi præsta, hocque per te gaudio fruar in Domino.

Refice viscera mea in Domino.

Syr. refocilla viscera...

Onesimum, filium intimè dilectum in Christo, et cor meum, suscipe in gratiam.

Vel hoc beneficio animam meam recrea.

Notat Cornelius à Lapide quòd verbum frui non sumatur hìc juxta sensum à D. Augustino datum, sed juxta sensum antiquorum Latinorum, quo frui significat fructum, seu utilitatem ex aliqua re capere. Hinc putat ad Onesimi nomen hìc rursus alludi, quasi diceret : Ego hunc ex te fructum, scilicet consolationis, capiam in Domino, cor meum hoc beneficio recrea.

Ante ipsum D. Thomas hìc dixerat : Frui est uti fructu : importat autem fructûs dulcedinem. Hinc *fruar te*, interpretatur : si feceris, implebis meam voluntatem gaudiis.

Refice, id est, imple desideria cordis mei.

21. *Confidens in obedientia tua, scripsi tibi. sciens quoniam et super id quod dico facies;* quod in principio dixerat, *fiduciam habens, etc.* n. 8, hoc et modò, cùm signaret epistolam, ait D. Chrysostomus : neque imperio usus, neque auctoritate hæc scribo, sed *confidens in obedientia tua, scripsi tibi.*

Sciens quoniam... habeo pro certo plùs te facturum quàm peto.

Habent ista magnam hortandi atque exorandi vim, ait D. Chrysostomus.

22. *Simul autem et para mihi hospitium...*

Læto nuntio claudit epistolam, dicens : Spero quòd per vestras orationes è vinculis liberatus vobis restituar : itaque para mihi hospitium.

Et hìc nuntius novum est argumentum, non mediocriter urgens Philemonem ad rogata præstandum : quomodo enim Pauli præsentiam alias sustinuisset ?

23. *Salutat te Epaphras concaptivus...*

24. Marcus, Aristarchus, Demas et Lucas, adjutores mei.	Marcus, Aristarchus, Demas et Lucas mei in Evangelii negotio adjutores.
25. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.	Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.

Epaphras erat Colossensium episcopus, tunc autem Romæ pro Christi nomine cum D. Paulo in vinculis, in cujus locum Archippus creditur suffectus de quo n. 2.

24. *Marcus, Aristarchus, Demas.* Hic in secundis D. Pauli vinculis ab ipso deficit: secundæ Timot. 4, n. 9; ante Lucam ponitur, quia spectabilis, ait Theodoretus; qui stat, videat ne cadat.

Adjutores mei, in Evangelii negotio.

25. *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro*, id est vobiscum, scilicet quos salutavit epistolam incipiens. seu cum Philemone et tota ejus familia.

Corollarium pietatis, seu in hac Epistola ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Miremur, at pro modulo nostro imitemur singularem Apostoli nostri charitatem, quâ hic, pro vili mancipio, fure et fugitivo, facit quæ vix pro sua propria vita facere posset. Vide totam epistolam.

Ut hanc autem in omnes charitatem habeamus, ab exemplo Pauli discamus homines, non ex conditione, sed ex sanguinis Christi pretio reputare. Vide Com. n. 3.

Discamus Christianos omnes oculis fidei intueri, ut Christi filios, membra, corpus, Christum ipsum. Quis ut sua viscera non diligat eum quem Christus considerat et diligit ut semetipsum? n. 12.

Ab exemplo autem Onesimi, qui ex mancipio, fure et fugitivo, vir illustris, episcopus et martyr evasit, discamus de nullius unquam peccatoris salute desperare; cùm ipsa aliquando peccata per Dei misericordiam, occasionaliter conferant ad salutem, n. 15.

EPISTOLÆ
B. PAULI AD HEBRÆOS
TRIPLEX EXPOSITIO,
ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

Apud Græcos, in Ecclesia orientali, nullus antiquiorum Patrum dubitavit quin hæc ad Hebræos Epistola, et canonica sit et Paulina.

Imò et plerique hæretici, ex hac Ecclesia egressi, eam ut Paulinam citant, ejusque abutuntur auctoritate.

Ariani soli, aut saltem primi, illam utpote suis erroribus contrariam rejecerunt, de quibus meritò querens Theodoretus, ait :

Oportebat ipsos, etsi nihil aliud, temporis certè diuturnitatem revereri, quo hanc Epistolam in Ecclesiis perpetuò legerunt alumni veritatis : ex quo enim litterarum apostolicarum fuerunt Dei Ecclesiæ participes, ex illo etiam Epistolæ ad Hebræos utilitatem percipiunt : Theodoretus in argumento Epistolæ ad Hebræos.

Apud Latinos, multis in Ecclesiis, præsertim in Romana, dubitatum quidem fuit et de auctoritate et de auctore hujus Epistolæ; fortè quia Novatus et Novatiani eâ abutebantur ad denegandam lapsis pœnitentiam.

Tempore divi Hieronymi nondùm publicè legebatur in Ecclesiis.

Clemens tamen romanus Pontifex, apostolorum discipulus, eam ut canonicam et Paulinam citaverat à primis Ecclesiæ

temporibus, in sua ad Cor. epist., Eusebio teste, hist. eccl., lib. 3, cap. 38.

Præcipui patres latini, sive divo Hieronymo priores, Hilarius, Optatus, Ambrosius; sive coætanei, ut divus Augustinus; sive posteriores, eam ut canonicam et Paulinam agnoverunt.

Imò et ipse divus Hieronymus, Epistolâ ad Dardanum. Nos utramque suscipimus (Epistolam scilicet ad Hebræos et Apocalypsim Joannis), nequaquam hujus temporis consuetudinem, sed veterum scriptorum auctoritatem sequentes.

Ex antiquioribus Latinis excipe Tertullianum, qui hanc Epistolam attribuit D. Barnabæ; D. Cyprianum, qui eam nullibi citat in Operibus suis.

Excipe et Caium, Ecclesiæ romanæ presbyterum, qui initio tertii seculi, sub Zephyrino papa vivebat; et quem Eusebius, hist. eccl., lib. 3, cap. 3, videtur sentire primum fuisse in Ecclesia romana, qui de hujus Epistolæ auctoritate dubitavit.

Novissimis temporibus Cajetanus Erasmum, ut solet, secutus, dubiam hujus Epistolæ auctoritatem reddidit.

At sanè, id modò sine temeritate fieri non potest, ex quo concilia multa, præsertim verò Tridentinum, hanc Epistolam in Scripturarum catalogo cæteris divi Pauli Epistolis aggregavit : et aliunde nulla sit solida dubitandi ratio.

Prima enim, quæ ex diversitate styli petitur, nulla est, quia dici potest, vel cum Theophylacto, quòd hæc Epistola scripta sit hebraicè à divo Paulo, et ab interprete perito traducta græcè, sive fuerit sanctus Lucas, sive alius;

Vel cum Origene, quòd cogitatus quidem sint divi Pauli, dictio verò alicujus ex ejus discipulis qui fuit ipsius scriba et interpres.

Altera ratio petita ex suppressione nominis divi Pauli, etiam nulla est : id enim fecit, quia Pauli nomen erat Judæis infensum; et aliunde, ut ait Theodoretus, Gentilium, non Judæorum, constitutus erat Apostolus : ideo apostolicum nomen non ponit hic in proœmio.

Tertia ratio, quæ petitur ex testibus capitis sexti et decimi, solvetur suis in locis.

Quarta petita ex verbis capitis secundi, ỷ. 3 et 4, ubi dicit auctor hujus Epistolæ, aut potiùs dicere videtur, se ab Apostolis in fide edoctum, aut saltem confirmatum; cùm, è contra, D. Paulus ad Galatas primò dicat se non ab homine, sed à solo Deo, per revelationem Jesu Christi, didicisse Evangelium.

Hæc, inquam, ratio ex apparenti contradictione petita, etiam nulla est : non enim hic dicit Apostolus se in fide confirmatum esse; sed ipsum Evangelium, seu fidem Christi, confirmata esse à Deo, per miracula, ad sua usque tempora.

Adde quòd in prima persona loquitur hic, sicut priùs, modestiæ causâ, concionatorum more, qui docendo, exhortando et objurgando, loquuntur in prima persona numeri pluralis.

Sic Apostolus Hebræus Hebræis loquitur, quasi unus ex ipsis : *Ne fortè pereffluamus, etc., quomodo nos effugiemus, etc. in nos confirmata est.*

Pari modo loquitur in aliis hujus Epistolæ locis, initio capitis sexti, quasi sit ex eorum numero *quibus lacte opus est; ad perfectiora feramur,* inquit; in cap. 10 et 11, sunt etiam similes loquendi modi.

Cùm, itaque, nulla sit solida dubitandi ratio, et cùm aliunde communis Ecclesiarum usus, manifesta longissimi temporis præscriptio, constans Patrum ferè omnium sententia; conciliorum canones, sanctorum pontificum decreta, hanc Epistolam et canonicam et Paulinam affirment, certè, sicut jam dixi, nulli modò licet, seu de auctoritate, seu de auctore illius dubitare.

De his vide fusiùs Estium, in præfatione hujus Epistolæ, juxta quem non est de fide quòd divus Paulus sit hujus Epistolæ auctor; et consequenter hoc negare non est hæreticum, inquit, sed temerarium.

Vide Ederum, œconomiâ Bibliorum, in præfatione hujus.

Epistolæ, ubi ex Melchiore Cano asserit et probat hæreticum esse hanc Epistolam canonicam negare; seu ut illius verbis utar, ex canonicarum Scripturarum numero rejicere.

Scripta est igitur hæc Epistola à divo Paulo ex Italia, Roma, scilicet, ad Hebræos conversos ad Christi fidem, ad omnes quidem per totum orbem dispersos; sed maximè ad Hebræos in Judæa degentes.

Scopus Apostoli est primò, Hebræos in puritate fidei confirmare et à legalibus observantiis prorsus avellere.

Hinc Christi dignitatem extollit, sacerdotium, sacrificium, officium.

Secundò, consolari eos qui ob fidem, à magistratibus Judæis variè divexabantur; Jerosolymis enim qui crediderant, variis calamitatibus affligebantur ab iis qui Evangelio resistebant, penes quos erat publica auctoritas.

Ne igitur tentationibus superati fideles, ad infidelitatem relaberentur, eos solatus est Apostolus, tum exemplo veterum sanctorum, tum exemplo Christi Domini, tum spe præmii cœlestis : tandem Epistolam morum instructione, suo more, concludit.

Porrò, hæc Epistola, licèt in ordine Bibliorum sit ultima, et ratione temporis pene ultima; ratione tamen doctrinæ prima est.

Hic enim agitur de veritate legis evangelicæ; in reliquis verò Epistolis, de ipsius legis observantia, veritas autem ipsa prior et præstantior est veritatis observantiâ.

Vel, sicut ait sanctus Thomas, in aliis Epistolis agitur de gratia novi Testamenti, quantùm ad totum mysticum corpus Ecclesiæ : in hac autem commendat ipsam gratiam, quantùm ad caput, Christum scilicet : Divus Thomas in prologo.

Scripta putatur Romæ, aut saltem ex Italia, anno Christi 62 aut 63.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

Hebræos, bonis suis ob Christum spoliatos, Paulus eleemosynis undequaque collectis multoties adjuvit; eosdem Hebræos, legi Mosaicæ nimis addictos et in fide Christi vacillantes, nunc spiritualiter adjuvat.

Ut igitur eos à lege Mosaica prorsus avellat, et in fide Christi plenè confirmet,

In hoc capite Christum super omnia quæcunque legis Mosaicæ sublimia superextollit.

Super prophetas : hi fuerunt homines, Deique tantùm servi; Christus autem Filius Dei, ℣. 1, 2.

Super patriarchas : hi fuerunt terrenæ tantùm portiunculæ hæredes; Christus constitutus est omnium Dei bonorum hæres.

Hi fuerunt Judaicæ gentis patres; Christus totius mundi creator, ℣. 2.

Super Moysen : hic ex divino consortio fuit radiis quibusdam illustris; Christus est paternæ gloriæ splendor, ejusque imago consubstantialis, ℣. 3.

Moyses equidem populi Judaici rector; Christus autem totius mundi non tantùm creator, sed et nutu suo rector et conservator.

Super Aaron : hic vitulorum sanguine peccata Judæorum expiavit; Christus totius mundi peccata in proprio sanguine lavit.

Aaron semel in Sancta sanctorum quotannis intravit; Christus in cœlum ascendit, ibique sedet ad dexteram Majestatis, ℣. 3.

Super Angelos etiam sublimissimos quos superat origine; Filius Dei natus est, quod nulli Angelorum convenit, ℣. 5.

Quos superat honore, cùm sint illius adoratores, ℣. 6.

Quos superat officio; illorum enim ministériale est, ℣. 7. Christi verò regium, ℣. 8, 9.

Quos superat potentiâ : cœlum et terram creavit, ℣. 10; cœlum et terram renovabit, ℣. 11, 12, quod non possunt Angeli.

Quos superat throno : assidet Deo proximus et æqualis; Angeli ministrant, ℣. 13, 14.

CAPUT PRIMUM.

PARAPHRASIS.

Deus olim in veteri Testamento patribus nostris locutus est per varios prophetas servos suos, diversis temporibus, multis variisque modis, figuris et similitudinibus.

At his nostris diebus nobis locutus est per unicum Filium suum Jesum Christum, ipsam Dei sapientiam, æternamque veritatem; et ideo prophetarum Prophetam, omnesque prophetas infinitè superantem.

TEXTUS.

1. Multifariam, multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis: novissimè,

2. Diebus istis locutus est nobis in Filio,

Cap. I. 1. ***Multifariam.*** Gr. πολυμερῶς, multipartitè.

Multisque modis. Gr. πολυτροπῶς, multimodè.

Duabus his vocibus Apostolus complectitur et exprimit universam varietatem personarum, temporum, revelationum, modorum et similitudinum, etc., quâ Deus in veteri Testamento usus est ad homines docendos divina mysteria.

Multifariam : per multas partes, et varias vices, etc.

Non enim omnia mysteria Deus per unum prophetam, simul et eodem tempore revelavit, sed quasi per partes, unam partem, v. g., per Isaiam, alteram per Jeremiam, etc., unam uno tempore, alteram altero, etc.

Multisque modis, per varias figuras, varias visiones, varias similitudines, variosque divinos afflatus.

Olim, id est, in veteri Testamento.

Deus loquens, Gr. λαλήσας, locutus est *patribus nostris*, Israeliticis, *in prophetis*, id est, per prophetas servos suos.

2. *Novissimè diebus istis.* Gr. In ultimis diebus istis;

Id est, at his nostris diebus *locutus est nobis in Filio*, id est, per Filium suum unigenitum Jesum Christum, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei;* imò qui est ipsa Dei sapientia, ipsaque veritas æterna.

Veritatem ergo evangelicam nos docuit Deus per veritatem ipsam.

Observatio dogmatica et moralis. — Et hic indicatur Christi super omnes prophetas excellentia.

Et prima Christianorum supra Judæos prærogativa.

Prophetæ fuerunt servi Dei; Christus est Dei Filius naturalis, consubstantialis.

Prophetis Deus sua mysteria revelavit per partes, per figuras et per similitudines.

Christo Filio suo Deus simul et universim totam suam, scientiam et sapientiam dedit; imò et suum intellectum cum natura divina per æternam generationem in ipsum transfudit.

Hinc Filius omnia clarissimè novit quæ novit Pater æternus.

Christus itaque prophetarum est Propheta, et per excellentiam Propheta; quia omnium veritatum, omnium temporum Propheta; ipsa lux mundi, ipsa plenitudo veritatis.

quem constituit hæredem universorum	Quem Filium, ut Verbum caro factum, Deus constituit omnium bonorum suorum hæredem et Dominum.
per quem fecit et secula.	Per quem, ut Verbum æternum, quasi per ideam suam fecit tempora et omnia temporaria.

O nos ergo beatos! quibus Deus non per servos suos, sed per Filium suum locutus est; non sub figuris obscurè, sed apertè, lucidè voce sensibili et humanâ; non imperfectè, per partes, sed totam legem evangelicam!

Gratias immortales Deo, qui mihi hanc felicitatem contulit, ut Filium suum veritatem ipsam audirem in Evangelio loquentem.

Christe, prophetarum Propheta, veritas æterna, veritatisque fons et plenitudo, doce me, illumina me, loquere cordi meo, fac me audire vocem tuam, fac me obedire voci tuæ.

Quem constituit... id est, quem Filium, ut hominem, seu ut Verbum caro factum, Deus *constituit.*

Hæredem, id est, dominum omnium, seu cui jure hæreditario dedit omnium omninò rerum dominium.

Quia enim Christus, etiam ut homo, naturalis est Dei Filius; hinc hæres est, et quidem naturalis et primarius omnium Dei bonorum.

Cum Patre dominus est mundi; hocque dominium hæreditario jure debetur etiam humanitati, ut substantialiter unitæ Verbo Dei.

Per quem (Filium ac Verbum æternum) *fecit* (quasi per ideam) *et secula*, id est, tempora et omnia temporaria, seu mundum et quidquid in mundo continetur.

Observatio dogmatica et moralis. — Utraque hìc indicatur Christi natura humana et divina.

Ut Deus, est omnium creator; ut homo, est universorum hæres.

Ut Deus, est naturâ omnium dominus; ut homo, fit per hæreditatem dominus omnium.

Ut Deus, ab æterno natus est hæres et dominus; ut homo, in tempore factus est hæres, dominus et ex æquo cum Patre possessor omnium.

Et hìc tangitur Christi super antiquos et etiam illustrissimos patriarchas excellentia.

Et altera indicatur Christianorum super Judæos prærogativa.

Patriarchæ fuerunt Judaicæ tantùm gentis patres;

Christus autem totius mundi pater et creator.

Patriarchæ facti sunt ad breve tempus hæredes terrenæ cujusdam portiunculæ;

Christus factus est in æternum hæres omnium, dominus cœli et terræ, possessor et dominus æternæ beatitudinis, cujus figura tantùm erat terra promissa.

Judæis patriarcharum filiis terrestris hæc et caduca data est ad breve tempus hæreditas:

Christianis verò, Jesu Christi filiis et fratribus, promittitur et datur cœlestis et æterna hæreditas Christi.

Non vult solus Patris hæreditatem possidere Filius hæresque Dei primarius et naturalis; vult fratres adoptivos habere, ut et tales habeat cohæredes.

Ad hoc, nos per Baptismum, in sanguine suo nos regeneravit adoptivos filios Dei, suosque fecit fratres, ut hæredes simus Dei, cohæredes Christi.

O bonitas Christi!

Et in his duobus Jesus Christus infinitè major est omnibus patriarchis, Judaicæ tantùm gentis patribus, et cujusdam terrenæ portiunculæ hæredibus.

3. Qui cùm sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, portansque omnia verba

O felicitas Christiani!

Christus hæres Dei!

Christianus hæres Dei, cohæres Christi!

Christe, fili Dei, hæres Dei, frater meus et cohæres meus, fac me per tuam gratiam dignum æterni nostri Patris hæreditate.

Fac ita vivam, ut aliquando merear audire te dicentem: *Venite, benedicti Patris mei...*

3. *Qui cùm sit splendor gloriæ.* Gr. ἀπαύγασμα, refulgentia, id in quo refulget gloria et majestas Dei:

Seu, ut vertit Syrus, radius gloriæ (scilicet paternæ).

Hâc voce æternam et mundissimam Filii Dei generationem, utcumque repræsentat.

Pater æternus soli comparatur; Filius radio;

Ut indicet quòd Filius à Patre procedit necessariò, ab æterno, continuè, purissimè, immutabiliter et inseparabiliter.

Sicut radius emanat à sole necessariò, indesinenter, purè, sine ulla solis mutatione.

Et figura substantiæ ejus. Gr. χαρακτὴρ, id est, impressa et quasi insculpta imago, non umbratica et accidentalis, sed substantialis et adæquata.

Altera similitudine à sigillo sumpta, cujus forma imprimitur ceræ, æternam Filii Dei generationem, quantùm potest, explicat.

Quia divina humanam superant intelligentiam, et per unam similitudinem doceri non potest divinitatis mysterium; hinc per plures explicat hic veritatis præco, ait Theodoretus.

Pater æternus archetypus et exemplar est; Filius autem est Patris character et imago impressa.

At imago substantialis, imago viva, subsistens, constans, æterna, adæquata.

Portansque omnia... id est, conservans, sustentans est, regens omnia creata.

Verbo. Gr. ῥήματι, id est, jussu, imperio, nutu suæ potentiæ, seu suâ voluntate potentissimâ, et consequenter maxima cum facilitate.

Verbo creata sunt, nutu Dei conservantur et reguntur.

Observationes morales. — Quid, quæso, Moyses, quibusdam gloriæ radiolis illustris, sed Israelitici populi tantis cum difficultatibus rector; quid, inquam, Moyses ille cum Christo, paternæ gloriæ substantiali splendore, totiusque mundi solo nutu suo rectore, collatus?

Gaude ergo, ô Christiane! et glorificare sub tali et tanto doctore, duce, rectore, salvatore; et ut verè Christianus sis, alterque quasi Christus, Christum pro modulo tuo imitare.

Quia Dei Filius est, Patris est imago et character, Patremque per suum esse perfectè repræsentat.

Talis sit suo modo adoptivus Dei Filius, Patris cœlestis sit imago saltem accidentalis; illum sic suis moribus exprimat, ut et in aliis, eloquio, exemplo imprimat.

Jesu character Patris! sic te cordi meo imprime, ut tui et Patris æterni fiam imago.

virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram Majestatis in excelsis :

Qui Dei Filius, cùm sit æternus paternæ gloriæ splendor, ab eo manans lumen de lumine, et sit imago expressa substantiæ illius ;

Æqualis Patri, et qui cum eo, nutu suæ potentissimæ voluntatis, omnia sustentat et regit quæ condidit :

Et per hæc plus quàm infinitè superat Moysen, populi Israelitici rectorem, et quibusdam, ex Dei consortio, radiis illustrem.

Nostram tamen naturam humanam assumpsit, in qua, ut summus sacerdos, totius mundi peccata in ara crucis expiavit, non per pecudum sanguinem, sed per proprium sanguinem suum.

Quâ expiatione peractâ, resurrexit gloriosus, ascendit in cœlum, ubi assidet æqualis Patri, ejusdem cum eo consors summæ majestatis, potestatis et gloriæ :

Et in his non Aaronem tantùm superat honore, sed et omnes prorsus homines et Angelos.

Pone te ut signaculum super cor meum.

Attende etiam, ô Christiane ! ad hæc verba : *Portansque omnia verbo, etc.*

Verbum, jussus, nutus Dei fulcrum est mundi.

Divino verbo ita fulcior, sustentor, conservor et regor, ut sine hoc fulcro continuo in nihilum statim laberer.

Bone Deus ! quæ et quanta est ingratitudo mea, cùm te, vitæ meæ fulcrum, obliviscor et offendo !

Quæ et quanta bonitas tua, cùm obliviscentem, offendentem sustentas et conservas, et in manu tua omnipotenti portas !

Hanc tuam in me bonitatem sic in anima mea imprime, ut tui deinceps nunquam obliviscar, te nunquam offendam, te continuè geram in cordo meo, qui me semper portas in manu.

Purgationem peccatorum faciens. Gr. per seipsum purgationem postquam fecit peccatorum nostrorum, ποιησάμενος, in aoristo, sicut λαλήσας, n. 1.

Quasi diceret : Idem Jesus Christus, homo Deus, nosterque summus sacerdos, postquàm peccata nostra expiavit, nòn ut Aaron per pecudum sanguinem, sed per seipsum tanquam hostiam, quam in ara crucis, Patri pro nobis obtulit.

Sacerdos enim et victima fuit.

Sedet ad dexteram Majestatis. Gr. sedit, id est, resurrexit gloriosus, et in cœlum ascendit, ubi loco, beatitudine et gloriâ super omnes creaturas exaltatus *sedet* tanquam Rex et Judex omnium.

Ad dexteram, id est, in loco honoratissimo, æqualis Patri, ejusdemque cum eo consors majestatis, potestatis et gloriæ.

In excelsis, id est, in cœlestibus palatiis ubi cum Patre regnat in æternum.

Observatio dogmatica et moralis. — His verbis tacitè indicat Apostolus quod apertè dicet in sequentibus cap. 7, 8 et 9, speciatim c. 9, n. 11, 12.

Angelis, inquam, præstantior est, et eò præstantior, quò nomen filii plus habet dignitatis quàm nomen famuli.

Cui enim Angelorum, etiam præstantissimorum, dixit aliquandò Deus quod Jesu Christo dixit ab æterno, et quod repetiit in

4. Tantò melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditavit.

5. Cui enim dixit aliquando Angelorum : Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et

---

Christi sacerdotium Aaronico præstantius, et Christum pontificem nostrum, Aarone plus quàm infinities superiorem.

Aaron semel in anno intrabat in Sancta sanctorum.

Christus in cœlum ascendit, ibique sedet in æternum *ad dexteram Majestatis.*

Aaron pecudes obtulit, Christus homo Deus, semetipsum, nosque in suo sanguine lavit.

O anima christiana, Dei sanguine abluta et purgata! cave ne sordescas unquam, sed amplioris munditiei semper æmula, dic sæpe : *Amplius lava me, Domine..*

O sanguis Christi pretiose! purga me, sanctifica me.

In te tota spes mea, ô peccatorum purgatio, omnis gratiæ meritum et gloriæ pretium.

Postquàm Christus, Filius Dei, totius mundi peccata lavit in sanguine suo, ascendit in cœlum, *sedet ad dexteram Majestatis*, sua vulnera pro nobis perpetuò ostendens Patri, et per ea, quasi per quinque ora, causam nostram agens.

Hanc tui Salvatoris ideam, ô anima christiana! insculpe menti tuæ cordique tuo, ut cum fiducia ad eum, ad illius sanguinem, ad illius vulnera recurras, et per tam benignum Salvatorem misericordiam obtineas.

Junge cor tuum contritum cordi Christi pro te sauciato, et per hujus cordis vulnus, quasi per os, ora, geme, suspira ante thronum Dei.

4. *Tantò melior Angelis effectus.* Gr. tantò præstantior.

Ex dictis, scilicet quòd *Dei Filius*, quod *splendor Patris*, quòd *sedet ad dexteram....* concludit et præterea probat et Scripturis Christum Angelis esse præstantiorem, et eò præstantiorem, quò præstantius et excellentius nomen jure hæreditario adeptus est, nomen scilicet naturalis et unigeniti Filii Dei.

Hoc nomen Christus *hæreditavit* à Patre, quia illud habet per suam à Patre originem, sicut solet hæreditas haberi propter naturalem originem.

5. *Cui enim dixit aliquando Angelorum...* id est, cui enim Angelorum, etiam præstantissimorum, dixit unquam Deus quod Jesu Christo dixit ab æterno, et quod repetiit in incarnatione et in resurrectione illius : *Filius meus es tu*, scilicet naturalis ; *ego hodie* de mea substantia *genui te?* Psal. 2, num. 7.

Hodie, id est, in hac æternitatis die, semper præsenti, semper tota simul permanente.

Genui, et gigno et gignam, eadem enim permanet semper divini Verbi generatio.

Nota quòd, quia triplex est Christi nativitas, scilicet,

Æterna secundùm divinitatem in sinu Patris ;

Temporalis una secundùm infirmitatem carnis in sinu Deiparæ matris;

Temporalis altera secundùm gloriam carnis in sinu sepulcri,

Hinc fit quòd hæc eadem verba à sanctis Patribus intelligantur modò de

rursum : Ego ero illi in Patrem, et ipse erit mihi in Filium?

6. Et cùm iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes Angeli Dei.

7. Et ad Angelos quidem

incarnatione, et in resurrectione sua : *Filius meus es tu, ego hodie genui te?* et rursus in alio loco : *Ego ero illi Pater, et ille mihi Filius erit?*

Et in Psalm. 96. ubi describitur Christi majestas venientis ad judicium, qui secundus erit ejus in mundum adventus : sic Deus loquitur : *Et adorent eum omnes Angeli*, utpote Deum et Dominum.

Cæterùm, ubi de Angelis Scriptura lo-

---

una, modò de altera; imò et ab ipso divo Paulo, qui hæc eadem verba applicat Christo resurgenti. Act. 13, n. 33.

Potest ergo dici, vel quòd dicta et repetita fuerint hæc verba; vel quòd intelligantur de quacunque Christi Dei hominis generatione æternâ et temporali.

Et rursum in alio loco : 2. Reg. 7. 14. *Ego ero...*

Hæc quidem verba in sensu litterali sunt de Salomone; sed in sensu mystico, sunt de Christo, cujus figura erat Salomon, in hoc scilicet, quòd sapientia excelluit, in pace regnavit, gentibus multis imperavit, templum Deo ædificavit.

Et hoc notum erat Hebræis, qui sensus hos mysticos intelligebant et recipiebant.

Hinc D. Paulus Hebræis loquens, ex mystico sensu eis noto argumentatur.

6. *Et cùm iterum introducit*. Gr. cùm autem iterum introducit, etc.

Unde patet quòd *iterum* jungi debeat cum verbo *introducit*, et non separandum, quasi diceret : *Et iterum*, seu rursus in alio loco, *cùm introducit*.

Ex nomine Filii Dei, probavit Christi super Angelos excellentiam.

Idem nunc probat ex honore quem Deus Christo judici reddi vult ab omnibus Angelis.

Cum iterum... Id est, in secundo ejus adventu, etc.

Seu in fine seculorum, cùm Christus, naturalis Dei Filius, et ideo primogenitus et ante omnes filios adoptivos; cùm, inquam, redibit orbem terræ judicaturus.

Dicit, supple Scriptura, Psal. 96, *et adorent eum, etc.*, seu adorare eum, omnes Angeli ejus.

Tunc ergo Dei jussu, publicè et toto orbe spectante, Christum adorabunt omnes Angeli; boni quidem gaudentes ac venerabundi, mali verò dolentes et inviti.

Omnium ergo Angelorum Deus ac Dominus est.

Nota quòd Angeli sancti Christum nascentem et resurgentem adorârunt : at in extremo judicio et boni et mali eum publicè adorabunt ut Dominum et regem hominum et Angelorum.

Hinc disce quàm pia et sancta sit illa praxis quâ in choro genuflectimus et Christum adoramus, cùm cantatur : *Judex crederis esse venturus; te ergo quæsumus, etc.*

Hujus tunc veritatis recordare, et Dei jussum præveniens, Christum judicem adora gaudens et venerandus, ne dolens et invitus adores aliquando.

7. *Et ad Angelos quidem dicit....*

Eamdem Christi super Angelos excellentiam probat ex officio.

quitur, eorumque dignitatem exprimit, quid dicit? Eos qui naturâ suâ sunt spiritus, Deus facit suos nuntios et ministros ferventissimos, id est, agilissimos; sunt divinæ voluntatis executores.

dicit: Qui facit Angelos suos spiritus et ministros suos flammam ignis.

Longè autem magnificentiùs de Filio Scriptura loquitur: Thronus tuus, ô Christe Deus! stabit in æternum; sceptrum æquitatis est sceptrum regni tui.

8. Ad Filium autem: Thronus tuus, Deus, in seculum seculi; virga æquitatis, virga regni tui.

Quia dilexisti justitiam et odisti iniquitatem; propterea te, ô Christe Deus! Deus tuus unxit oleo exultationis supra omnes regni tui consortes et cohæredes.

9. Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis.

Et in alio Psalm. 101, ut illius nobis potentiam indicet, dicit: Et tu, Domine, initio terræ fundamenta jecisti, et potentiæ tuæ opera sunt cœli.

10. Et: Tu in principio, Domine, terram fundâsti, et opera manuum tuarum sunt cœli.

Ad angelos, id est, de Angelis dicit Scriptura, Psal. 103.

Qui facit Angelos suos spiritus, id est, eos quorum natura spiritualis est et ignea, id est, admodum activa; *facit nuntios et ministros suos.*

Spiritus, nomen est naturæ; *Angelus*, nomen est officii.

Sunt ergo semper spiritus; sunt autem Angeli cùm mittuntur et nuntiant. Illorum ergo officium ministeriale est. Deus illis utitur pro nuntiis, cursoribus et ministris suis.

Longè aliud est officium Christi.

8. *Ad Filium autem, thronus tuus, Deus...* id est, de Filio dicit Scriptura. Psal. 44, qui totus est de Messia, estque Epithalamium, quo celebrantur nuptiæ ejus cum Ecclesia, undique ex gentibus congreganda.

O Deus, seu Christe, qui Deus es et Filius Dei! *thronus* regni tui permanebit in æternum, *virga regni tui*, est *virga æquitatis;* sic ordinanda sunt hæc verba, significantque, justissimè regnum tuum gubernas.

Officium ergo Christi regium, et confirmat n. 9, explicans hæc verba, *virga regni tui.*

9. *Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem...* id est, quia justitiam summopere dilexisti, et iniquitatem sic odisti, ut illam sanguine tuo deleveris,

Propterea. Gr. propter hoc, ô Christe *Deus! Deus tuus unxit te oleo lætitiæ*, id est, glorificavit, lætificavit et exaltavit super omnes regni tui participes, scilicet ad dexteram suam.

D. Thomas post S. Augustinum explicat *propterea* quasi sit causalis, id est, ad hoc ut diligeres justitiam, etc., *unxit te Deus, etc.*

10. *Et tu in principio, Domine, terram fundâsti.*

Eamdem Christi præcellentiam probat ex ejus potentia, confirmatque quòd dixit n. 3. *Per quem fecit et secula.*

Et tu, ô Christe, Fili Dei, creator mundi, ab initio terræ fundamenta jecisti, eamque nutu tuo firmam et stabilem fecisti.

Et opera manuum... id est, potentiæ tuæ *sunt cœli:* cœlum ergo et terram creâsti.

11. Ipsi peribunt, tu autem permanebis;	Ipsi cœli quantumcunque durabiles, tandem peribunt: tu autem, Christe Deus, immutabilis permanes;
et omnes ut vestimentum veterascent.	Omnes cœli suo motu continuo quasi consenescent, sicut vestis usu quotidiano veterascit.
12. Et velut amictum mutabis eos, et mutabuntur: tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.	Et velut amictum circumvolves eos, et subitò mutabuntur; tu autem idem et immutabilis es, utpote æternus. Ubi quæso te, tale quid de Angelis legimus?
13. Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?	Ad quem etiam eorum dictum est quod in Psalmo 109, Pater Æternus Filio suo dicit: Sede ad dexteram meam, mecumque regna, donec omnes inimicos tuos ita tibi subjecero, ut sint quasi pedum tuorum scabellum.
14. Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis?	Tantùm abest ùt Angeli Deo assideant, quinimò omnes, quantumvis magni, ministerio sunt destinati, illosque reverà mittit in terras, ad curandam hominum salutem, maximè verò eorum qui futuri sùnt hæredes salutis, æternæque gloriæ.

11. *Ipsi peribunt, tu autem permanebis.* Gr. permanes, id est, cœli quantumcunque durabiles, tandem *peribunt*, id est, in fine mundi mutatur saltem quantùm ad qualitates.

Tu autem, ô Christe Deus! Immutabilis es.

Et omnes ut vestimentum... id est, omnes cœli suo motu continuo, quasi consenescent, sicut vestis usu quotidiano veterascit, ita ut in fine mundi sint renovandi.

12. *Et velut amictum mutabis.* Gr. complicabis.

Tu autem idem ipse es, id est, immutabilis, æternus.

Hæc omnia summam Christi Dei potentiam innuunt.

Cœlum et terram creavit.

Cœlos ut linteum, seu pallium complicabit, id est, tam facilè transformabit, seu renovabit, ac homo linteum complicat, pallium deponit ac mutat.

Nihil autem tale legitur de Angelorum potentia.

13. *Ad quem autem Angelorum dixit?...*

Ex throno denique probat Christi super Angelos præcellentiam; qui enim Deo proximus assidet, super omnes est.

Ad quem Angelorum dixit Pater æternus: *Sede à dextris meis?.....* Vide paraphrasim.

14. *Nonne sunt omnes administratorii....*

Quasi diceret: Tantùm abest ut Angeli assideant Deo, quinimò omnes illi, licèt nobilissimæ substantiæ sunt ministri Dei, quos sæpe mittit in terras ad hominum salutem curandam, maximè verò eorum qui vitam æternam hæreditaturi sunt.

Hinc communiter colligunt doctores Angelos omnes aliquando mitti.

De quo tamen dubitant D. Dionysius et D. Gregorius.

Et cujus contrarium asserit D. Thomas qui vult solos quinque inferiores

choros mitti, reliquos quatuor Deo semper assistere. Idem asserit D. Anselmus hìc.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Hic et nos, Christiani gentiles, juxta divi Pauli mentem, agnoscamus quàm sit nobis gloriosum et quàm utile talem ac tantum habere prophetam, patrem, ducem, legislatorem, pontificem, uno verbo, Salvatorem.

Jesus Christus salvator noster Dei Filius est, hæres Dei, creator mundi, nutuque suo rector.

Hic Dei Filius, cùm sit ab æterno splendor Patris, illiusque imago substantialis, viva, adæquata, per omnia Patri similis, et in omnibus æqualis,

In medio temporum factus est pro nobis homo, nobis per omnia similis;

Fecit, docuit, passus est.

Tandem, ut summus Pontifex, per semetipsum hostiam Deo dignam, in ara crucis oblatam, totius mundi peccata delevit.

Quâ expiatione peractâ, gloriosus resurrexit, in cœlum ascendit, ubi sedet ad dexteram Dei sua vulnera pro nobis ostendens Patri; et per ea, quasi per quinque ora, causam nostram indesinenter agens.

Hanc de tuo Salvatore ideam, ô anima christiana! insculpe menti tuæ cordique tuo nunquam delendam.

Primo. — Ut scias, et nunquam obliviscaris quanti te fecit Deus, quantùmque dilexit, hunc suum Filium unigenitum tibi dando doctorem, patrem, ducem, legislatorem, summum pontificem, uno verbo, Jesum;

Hincque scias et nunquam obliviscaris, ingrata, quantùm debeas Deum tam beneficum redamare.

In Filio suo unigenito quid tibi non dedit? quid ergo ob tale donum non debes?

Secundo. — Ut scias, et nunquam, in quocunque statu, obliviscaris quanti debeas facere talem ac tantum Salvatorem, prophetarum Prophetam, patriarcharum Patriarcham, legislatorum Legislatorem, pontificum Pontificem, hominum et Angelorum Dominum et Regem;

Quantùm debeas in eum credere, veritas ipsa est, et veritatis plenitudo;

Quantùm debeas in eum sperare, omnipotens est, ipse mundi creator, ipse mundi solo nutu rector, ipse Dei bonorum possessor est et largitor;

Quantâ fiduciâ debeas ad eum recurrere: *sedet ad dexteram Majestatis, interpellans pro nobis*, ostendens sua vulnera.

Quid per talem mediatorem non obtineas?

Praxis christiana. — Praxis ergo tua continua, quantùm fieri potest, sit Christum Filium Dei, splendorem Patris, hæredem Dei, dominum omnium, hominum et Angelorum regem, sedentem ad dexteram Dei adorare;

Ad illum, ut doctorem et prophetam tuum, patrem, ducem, legislatorem, summum pontificem, et suo proprio sanguine salvatorem, cum fiducia in quacunque necessitate recurrere;

Ipsi pro nobis interpellanti, fide, charitate uniri, et in ipso, cum ipso et per ipsum gratiam et misericordiam à Deo patre implorare.

Christi vulneribus unire contritus, et per ea, quasi ora, supplex et fide plenus obsecra, ut n. 3, in fine.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Ex Christi Domini, Filii Dei, præcellentia, in primo capite exposita, infert eò venerabiliorem esse christianam legem.

Quatuor itaque primis versibus Hebræos sui admonet officii; attentè Christum audiant, eique studiosè obediant, ne graviter à Deo puniti pereant :

Si enim lex Mosaica, per Angelos ordinata et subministrata, tantum robur habuit, ut illius prævaricatores Deus debitâ punierit pœnâ;

Quis justissimam punitionem evadat, qui neglexerit legem à Filio Dei, ipsâ veritate, latam;

Ab Apostolis, ipsius veritatis auditoribus auritis, prædicatam;

Ab ipso Deo, veritatis fonte, per infinita prodigia confirmatam;

Denique à Spiritu sancto, per copiosam charismatum suorum effusionem roboratam?

ỳ. 5. Hanc illationem ita confirmat, ut et Christi super Angelos præcellentiam urgeat.

Christo, non Angelis Deus subjecit mundum futurum, de quo agimus, teste David Psal. 8, dicente : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, etc.*, ergo Christo, ut Domino et Judici parendum.

Nec refert quod nondum perfectè completa sit hæc prophetia, sed tantùm ex parte :

In eo enim quod jam completum est, cætera omnia complenda videmus, ỳ. 9.

Quia autem Christi passio et mors Judæis erat scandalum, et aliunde Christum Angelis inferiorem esse quasi probabat;

In reliquo capite Paulus ostendit hanc Christi Domini pro mundi salute passionem et mortem, fuisse divinæ sapientiæ convenientissimam.

Harum convenientiarum aliæ sunt ex parte Dei, aliæ ex parte Christi, aliæ ex parte nostra.

Quasi fusiùs vide in corollario pietatis.

CAPUT SECUNDUM.

PARAPHRASIS.

Quia ergo talis ac tantus est Jesus Christus, Filius Dei, æqualis Patri, eique assidens in regno;

Nostrûm est eo studiosiùs iis attendere quæ accepimus, ejusque doctrinam diligentiùs observare;

Ne, si negligentes fuerimus, misero pereamus exitio.

Etenim, si lex Mosaica, per Angelos ordinata ac subministrata, tantum robur et pondus habuit, ut Deus prævaricantes, velut inobedientes, meritâ punierit pœnâ;

Quomodo nos christiani debitas evade-

TEXTUS.

1. Propterea abundantiùs oportet observare nos ea quæ audivimus, ne fortè pereffluamus.

2. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem;

3. Quomodo nos effugie-

Cap. II. 1. *Propterea,...* id est, quia Christus talis est ac tantus, omnium scilicet hominum eminentissimis longè eminentior, omniumque Angelorum præstantissimis longè præstantior, ut in primo capite dictum est;

Abundantiùs oportet observare nos, id est, eò studiosiùs debemus ejus doctrinam attendere, retinere et observare.

Quæ audivimus, id est, quam ab ipso Christo et ejus Apostolis audivimus.

Ne fortè pereffluamus. Syr. ne cadamus. Arab. decidamus;

Id est, ne funditùs pereamus.

Metaphora sumpta à vasis rimosis, à quibus sic effluit aqua, aut alius liquor, ut pereat.

Itaque sensus est: Ne, adinstar vasis undique rimas habentis doctrinam Evangelii sinamus effluere, sicque pereamus adinstar aquæ, quam, ubi effluxit in terram, colligere impossibile est.

2. *Si enim qui per Angelos dictus est sermo...*

Id est, si lex Mosaica, quæ non per Filium Dei, sed per Angelum, Dei nomine loquentem, data est.

Per Angelos : unus loquebatur, alii comitabantur, tonitrua et fulgura excitabant.

Factus est firmus, id est, auctoritatem, pondus et firmitatem habuit, utpote quæ minas habuit non irritas.

Firmus, id est, ratus, stabilis in promissis et in minis suis, ait D. Anselmus.

Et omnis prævaricatio......... Deo, omnes legis transgressores graviter et pœna suis sceleribus condigna puniente.

Merces, hic pro pœna condigna et æquali peccato.

3. *Quomodo nos effugiemus*, id est, quomodo nos christiani pœnas evademus?

mus? si tantam neglexerimus salutem?	mus pœnas, si legem adeò salutarem neglexerimus?
quæ cùm initium accepisset enarrari per Dominum,	Quæ ipsius Christi Domini ore primò promulgata fuit;
ab eis qui audierunt, in nos confirmata est,	Deinde per Apostolos, ejus auditores auritos et testes oculatos, apud nos Hebræos confirmata est.
4. Contestante Deo signis, et portentis, et variis virtutibus,	Et ne horum prædicatio parùm haberet ponderis, Deus ipse veritatis fons, illorum prædicationi testimonium perhibuit per varia miraculorum signa et prodigia, et suæ solius omnipotentiæ opera;
et Spiritûs sancti distributionibus, secundùm suam voluntatem.	Et per copiosam sancti Spiritûs charismatum, pro suo beneplacito, effusionem.

Si tantam neglexerimus salutem, id est, si neglexerimus Christi doctrinam, seu Evangelium quod obedientibus salutem promittit æternam.

Quæ cùm initium accepisset enarrari per Dominum: id est, quod Evangelium (seu quæ salutis æternæ doctrina) per Dominum Jesum, Filium Dei, primò prædicatum est.

Ab eis qui audierunt... deinde ab Apostolis, illius auditoribus et discipulis confirmatum est. *In nos*, id est, usque ad nos, seu nostra tempora, aiunt multi.

Sed puto naturalius, *in nos*, id est, apud nos Hebræos.

Paulus hebræus Hebræis scribens, more suo sese inter illos interserit, modestiæ causâ, ubi exhortatur.

4. *Contestante Deo signis et portentis,.......* id est, veritati evangelicæ ab Apostolis et Christi discipulis prædicatæ, Deo testimonium perhibente.

Signis,.... id est, per miracula, quæ dicuntur *signa*, quia veritatis indicia; *portenta*, quia contra usum et ordinem naturæ; *virtutes*, quia divinæ potentiæ opera.

Et Spiritûs sancti distributionibus.... id est, et per dona Spiritûs sancti, v. g., donum linguarum, prophetiæ, sanationum, etc.

Secundùm suam voluntatem, quæ Spiritus sanctus distribuit unicuique pro beneplacito suo.

Seu quæ, quantùm et quibus vult.

Observatio dogmatica et moralis. — Ex n. 3. Inferunt Calvinus et alii D. Paulum non esse hujus epistolæ auctorem:

Quia sibi ipsi contradiceret dicenti ad Galat. 1. n. 12. se ab homine non edoctum.

Sed nulla est contradictio in verbis Apostoli benè intellectis, juxta explicationem hìc datam et fusiùs explicatam in præfatione: quam vide, *quartâ petitâ, etc.*

Ex n. 3 et 4. Evangelium à Christo, Dei Filio promulgatum est.

Ab Apostolis, ipsius auditoribus ac discipulis ubique publicatum.

A Deo per miracula infinita, et per Spiritûs sancti communicationem confirmatum fuit.

Quis prudenter dubitet de mysteriis, ab ipsa veritate, Christo prolatis?

Ab Apostolis, veritatis auditoribus et discipulis ubique prædicatis?

A Deo veritatis fonte confirmatis?

5. Non enim Angelis subjecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur.

Et ne, quia Angeli fuerunt legis Mosaicæ administratores, suntque hujus præsentis mundi quodam modo gubernatores; ne, inquam, propterea putetis quod sint et mundi futuri rectores : hunc enim mundum futurum, de quo loquimur, Deus, non Angelis, sed Christo, patri futuri seculi et bonorum futurorum pontifici, subjecit.

6. Testatus est autem in quodam loco quis, dicens :

Hujus veritatis testem advoco David in Psalm. 8. dicentem : *Quid est homo, quòd*

Credo, Domine, ac toto corde, Evangelio tuo; illudque, ut vitæ meæ regulam, amplector.

Lucerna erit *pedibus* meis, *et lumen semitis meis.*

5. *Non enim Angelis subjecit...*

Observatio litteralis.— In quatuor primis hujus capitis versiculis continetur illatio ex dictis in primo capite deducta, et quidem convenientissima ad Hebræos vacillantes, stabiliendos in fide.

Hâc autem illatione peractâ, redit Apostolus ad Christi Angelos præcellentiam.

Et non sine causa huic Christi super Angelos præcellentiæ instat, sed ut apud Hebræos funditus evertat errorem Simonianorum, Angelos Christo, præferentium.

Adverte autem quòd hanc Christi præcellentiam hìc ita confirmat Apostolus, ut et simul confirmet illationem ex eâ deductam, scilicet Christo, utpote Angelis majori et excellentiori parendum esse.

Sicque bene cohæret textus, qui quibusdam videtur obscurus et intercisus.

Si enim qui per Angelos.... n. 2.

Quomodò nos effugiemus. n. 3.

Non enim Angelis Deus subjecit mundum futurum,

Sed uni Christo, qui propterea dictus est à prophetis *pater futuri seculi.*

Orbem terræ futurum. Gr. habitatam futuram. Syrus : mundum futurum :

Cœlum novum, terram novam, terram viventium futurorum.

Seu mundum post resurrectionem futurum.

Et ideo præsentem etiam Ecclesiam, quæ eadem est cum triumphante

De quo loquimur cap. 1, n. 6 et 12, ubi de judicio; et fusiùs intendo loqui in hac epistola, ubi de Pontifice futurorum bonorum.

Tacitè fatetur quòd Angeli quidem fuerint non tantùm legis Mosaicæ administratores, sed et sint hujus orbis quodammodo gubernatores; ut ex Danielis 10, n. 13 et 20, colligi potest.

Sed formaliter negat quòd Angeli sint novæ legis administratores mundique novi principes aut rectores : sunt enim tantùm *administratorii spiritus*, et quasi servi, ut cap. 1, n. 14.

Tacitè autem subintelligit quòd Deus hunc futurum, seu novum mundum subjecit Christo; ideoque solus Christus sit rex et dominus, et consequenter ei parendum.

6. *Testatus est autem.*

Hanc tacitam assumptionem de Christi dominio probat ex Psal. 8.

Circa quam probationem duo notanda sunt :

Quid est homo, quòd memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum?	*memor es ejus, aut filius hominis, quoniam* per incarnationem *visitas eum?*
7. Minuisti eum paulominùs ab Angelis; gloriâ et honore coronâsti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum.	Brevi temporis spatio in suâ passione, Angelis minorem exhibuisti : at post suam passionem constituisti eum Principem et Dominum super omnia omnipotentiæ tuæ opera, corporalia et spiritualia.

Primò, quòd nec auctorem nominet, nec locnm Scripturæ citet; quia Hebræis loquitur in Scriptura doctis, et illam ferè totam memoriter scientibus.

Secundò, quòd cum Hebræis ex sensu mystico argumentaretur, utpote eis noto et apud eos recepto.

Hæc enim Psalmistæ verba ad litteram sunt de Adamo et semine ejus.

In sensu autem mystico sunt de Messia, filio hominis et cujus figura erat Adamus.

Judæis autem notum erat quòd Adami et seminis ejus dominium in hunc inferiorem mundum, erat figura dominii supremi quod Messias, Christus Dominus, habet in cœlis et post generale judicium habiturus est in totum orbem.

Testatus est autem quis, scilicet David, *in quodam loco*, Psal. 8. *dicens Quid est homo?* luteus et vilis ratione corporis.

Aut filius hominis, Christus ipse quoad humanitatem;

Quoniam visitas eum, per incarnationem?

Incarnatio est Dei visitatio : hominem perditum quærit et visitat Verbum incarnatum : *Visitavit nos Oriens ex alto.*

Visitat omnes quidem homines; at visitat specialiter humanitatem, cui hypostaticè Dei Verbum unitur.

Humanitas ergo Christi dicere potuit : *Quid est homo aut filius hominis...* in comparatione Dei, ut uniatur Deo?

Quantò justiùs dicet illud peccator Deo unitus per communionem; et ab eo visitatus, quando sanctissima Eucharistia defertur ægroto?

Sed hìc puto non omittendum Theodoreti in hæc verba commentarium : *Domine, quid est homo?*

Hoc de communi natura dictnm est; at convenit primitiis ex nobis, Christo nempe, qui ea quæ sunt totius naturæ sibi attribuit, et os naturæ factus, *dicit, Domine, quid est homo?*

Sic ex eodem Theodoreto, Christus, ut os naturæ dicit : *Longè à salute mea verba delictorum meorum*, Psal. 21.

7. *Minuisti eum paulominùs.* Gr. βραχύτι, breve quid, aut parvum quid.

Parvitas autem illa potest intelligi, vel de dignitate, vel de duratione, seu tempore.

Si Psalmus intelligatur litteraliter de homine, quatenus intellectu et libertate præditus est, par quidem est Angelis; at corporis conditione illis est inferior.

Si mysticè de Christo intelligatur, ut reverà hìc à D. Paulo intelligitur, significat brevi temporis spatio in passione sua, in qua et ipsis hominibus inferior quodam modo fuit : *Ego autem vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis.* Psal. 21.

Gloriâ et honore coronâsti eum; post passionem, *et constituisti eum* principem et dominum *super opera...* id est, super omnes creaturas, corporales et spirituales, præsentes et futuras.

Omnes omninò creaturas, et consequenter ipsos etiam Angelos, ô Pater æterne! Christo filio tuo subjecisti :

8. Omnia subjecisti sub pedibus ejus.

Generalis enim est Psalmistæ locutio : *Omnia*, sine exceptione, *subjecisti*. Christo itaque, omnium rerum domino, nobis parendum.

In eo enim quòd omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei.

Equidem nondum videmus omnia ei subjecta; multos, è contra, videmus impios et infideles Christo rebellare; fateor itaque quòd hæc prophetiæ pars nondum sit perfectè completa;

Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei.

At alteram partem jam completam videmus (nimirum glorià et honore coronâsti eum) Christus enim Jesus, qui brevi temporis intervallo minor Angelis habitus est;

9. Eum autem qui modico quàm Angelis minoratus est,

---

8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus : in eo enim...* Syr. nihil omisit quod non sit subjectum, id est, omnem prorsus creaturam et consequenter Angelum.

Sicut ab opere Domini nihil excipitur, sic à potestate et dominio Christi nihil eximitur. Christus ergo omnium omninò creaturarum Dominus.

Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei. His verbis Apostolus occurrit objectioni quæ fieri potest dicendo, quòd manifestum sit non omnia subjici imperio Christi.

Fatetur nondum advenisse tempus quo prophetia hæc perfectè impleatur; sed certissimè adventurum.

Equidem quoad auctoritatem et potestatem, *Christo subjecta sunt omnia : data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra.* Matth. 28. 19.

Quoad executionem verò subjicientur realiter omnia post generale judicium. Interim,

9. *Eum autem qui modico...* Gr. breve quid præ Angelis minoratum, etc. Id est, interim videmus, seu certò cognoscimus eum qui ad breve tempus fuit minor Angelis, Dominum scilicet Jesum, propter passionem, seu tormentum mortis, quam pertulit; *glorià et honore coronatum.*

Quasi diceret : Etsi nondum completa sit perfectè prophetia, ex parte tamen completam videmus. Jam enim toto orbe celebris est Christus, jam in ejus nomine *omne genu flectitur* in cœlis, in terris et in inferis. Jam videmus eum ubique à fidelibus adorari, et cùm hæc adimpleta videmus, cætera adimplenda non dubitamus; vide paraphrasim.

Ut gratia Dei pro omnibus...

Est explicatio ejus quod præcedit, *propter passionem.*

Seu est ratio et cur passus sit et cur post passionem evectus sit ad gloriam; quasi diceret :

Ex singulari et gratuita Dei in nos bonitate, et ut suum in nos amorem exhiberet, pro omnibus passus et mortuus est; et quia ex charitate passus est, jure merito glorificatus est.

Syr. nam Deus ipse per gratiam suam pro omnibus gustavit mortem.

Theodoretus et alii, loco χάριτι θεοῦ, gratià Dei, legerunt χωρὶς θεοῦ, absque Deo, pro omnibus gustaret mortem; quia, inquit, sola natura divina remedio non indigebat.

videmus Jesum propter passionem mortis gloriâ et honore coronatum,

Nunc doloriferæ mortis suæ merito gloriâ et honore coronatus est; victor mortis surrexit immortalis; gloriosus et triumphans in cœlum ascendit, sedet ad dexteram Majestatis; ut Deus ubique adoratur : ex hac autem parte completa certò cognoscimus et complendam aliam.

ut gratiâ Dei pro omnibus gustaret mortem.

Dixi propter passionem mortis : sicut enim ex singulari et gratuita Dei in nos benignitate, pro nobis passus et mortuus est; sic et jure merito, quia ex charitate pro nobis passus est, glorificatur ab omnibus ubique.

10. Decebat enim eum, propter quem omnia et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat,

Cæterùm, ne vos scandalizet mors et passio Christi Filii Dei : hic enim nos salvandi modus fuit divinæ sapientiæ convenientissimus: decebat enim eum qui rerùm

---

Triplex in his versibus indicatur Christi Domini status : primus humiliationis quando passus est; secundus gloriæ, quam per resurrectionem et ascensionem adeptus est; tertius gloriæ, quam post resurrectionem generalem, judiciumque universale, per totam æternitatem obtinebit.

In primo statu, non tantùm Angelis minor factus, sed et omnium hominum quasi *opprobrium*, *abjectio plebis;* quasi ad nihilum redactus fuit propter nos; seu *propter nimiam charitatem suam* erga nos.

In secundo statu, intravit quidem in gloriam suam; *Omnis* ei *data est potestas in cœlo et in terra;* at hæc gloria plena, perfecta, totalis et adæquata in tertio statu; omnia tunc perfectè et universaliter erunt ei subjecta in cœlo et in terra.

Domine Jesu, universorum rex et domine! etiam nunc tibi perfectè subjiciar; nihil sit in me tibi contrarium; intellectum, voluntatem, corpus, me totum tibi submitto; fiat ergo tua in me voluntas : *Servus tuus sum ego.*

Solum peccatum minuit Christi dominium in nos : quandiu regnabit peccatum in mortali corpore nostro, Christus non regnabit in nobis.

Illud itaque destruamus, ut Christus solus in nobis vivat, regnet, imperet, triumphet.

Ora sæpe, etiam rebellem tuam compelle voluntatem.

10. *Decebat enim eum propter quem...*

Ne ex passione et morte Christi scandalizentur Hebræi, aut saltem hinc minoris illum faciant, et Angelis impassibilibus et immortalibus postponant, Apostolus multas affert Christi passionis et mortis convenientias.

Primam in n. 9 : dixit quòd ex singulari et eximia Dei in nos bonitate id factum est, ut pro nobis, et loco nostri Christus pateretur et moreretur.

Nunc verò docet quantùm hic nos salvandi modus fuerit Deo decens, Christo gloriosus et nobis utilis. Vide corollarium in fine capitis.

Decebat enim eum propter quem... id est, qui rerum omnium finis est et principium, Deum scilicet.

Seu conveniens erat Dei sapientiæ.

Qui multos filios in gloriam adduxerat, id est, qui per Christum, multos filios adoptivos ad gloriam, ab æterno decreverat adducere.

omnium principium est et finis. Alpha et Omega, cùm ab æterno decrevisset, per Filium suum naturalem, multos filios adoptivos ad gloriam adducere; Deum, inquam, decebat ad hujus sui decreti effectum, ut hunc Filium suum primogenitum et naturalem, salutis aliorum auctorem, omniumque salvandorum caput et antesignanum, per passionem et mortem glorià et honore consummaret.

auctorem salutis eorum per passionem consummare.

Decet enim pontificem qui sanctificat, et eos qui ab illo sanctificantur, ejusdem esse naturæ: decebat ergo ut Filius Dei, qui dignatus est noster esse Pontifex, ejusdem nobiscum esset naturæ passibilis, mortalis, et miseriis obnoxiæ.

11. Qui enim sanctificat et qui sanctificantur, ex uno omnes.

Auctorem salutis eorum. Syr. ipsum principem salutis eorum; Arab. caput salutis eorum.

Id est, Jesum Christum, primam causam meritoriam salutis hominum, caput, principem, antesignanum, salvandorum.

Per passionem consummare. Syr. perfectum reddere.

Ad supremam beatitudinem, quæ summa est hominis perfectio, per passionem adducere.

Seu, *per passionem consummare* glorià et honore: hæc enim consummatio est coronatio de qua, n. 9.

Sensus ergo est: quia Deus ab æterno decreverat per Filium suum naturalem multos filios adoptivos ad gloriam adducere, conveniens fuit ut hunc Filium primogenitum, aliorum salutis auctorem, per passionem glorià et honore consummaret.

Convenientias tanget in sequentibus: quarum aliæ sunt ex parte Dei, cui fuit in omni rigore justitiæ satisfactum per passionem Filii sui, et qui ejusdem Filii sacrificio dignè fuit glorificatus.

Aliæ ex parte Christi, qui ut sacerdos fidelis, Deum, quantùm potuit, honoravit.

Aliæ ex parte nostra, ut esset nobis magis misericors et propensior ad opitulandum miseris.

Videbuntur suis locis et in corollario fusiùs.

11. *Qui enim sanctificat et qui sanctificantur.*

Qui sanctificat, id est, Christus pontifex noster, et *qui* ab eo *sanctificantur*, scilicet homines;

Ex uno omnes, id est, ab uno parente Adamo ducunt originem, et ideo sunt ejusdem naturæ.

Alii dicunt, *ab uno* Patre Deo, qui Christi Pater est naturalis, noster verò adoptivus.

Sed primus sensus videtur germanior.

Probat enim Apostolus decuisse Christum pati, et per passionem consummari, quasi diceret:

Decet pontificem qui sanctificat, et eos qui ab illo sanctificantur, ejusdem esse naturæ.

Ergo decuit ut Christus, qui pontifex ac mediator noster est, ejusdem esset nobiscum naturæ passibilis, mortalis et miseræ.

Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens:	Reverà talis fuit : hinc Dei Filius non erubescit homines vocare fratres suos, dicens ore Davidis Ps. 21.
12. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis : in medio Ecclesiæ laudabo te.	Annuntiabo nomen tuum fratribus meis; in medio Ecclesiæ laudabo te.
13. Et iterum : Ego ero fidens in eum.	Et rursus in alio loco Isai. 8. Ego, ut homo, in adversis fiduciam meam ponam in eo.
Et iterum : Ecce ego et pueri mei quos dedit mihi Deus.	Et rursus apud eumdem prophetam, discipulos vocat filios suos. Ego, inquit, et filii mei, quos Deus dedit mihi.
14. Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini,	Quandoquidem igitur hi fratres et filii constant naturâ fragili, corpus habentes carneum et sanguineum, et ideo passibile;
et ipse similiter participavit eisdem;	Voluit et ipse, eorum pater, frater et pontifex, naturam assumere fragilem et passibilem,
ut per mortem destrueret	Ut per passionem et mortem destrueret

Propter quam causam...

Quòd antem Christus reverà fuerit ejusdem nobiscum naturæ, probat ex eo quòd non erubuit ille talis ac tantus, ut cap. 1. dictum, nos fratres suos vocare, *dicens ore Davidis.* Psal. 21 :

12. *Nuntiabo nomen tuum fratribus meis.*

Quòd hic psalmus ad Messiam pertineat, indicavit ipse Christus in cruce magnâ voce pronuntians illius initium. *Deus meus, Deus meus, etc.*

13. *Et iterum...* Isai. 8. 17. Ego Christus, ut homo, in adversis *ero fidens in eum*, juxta septuaginta, et præstolabor eum, ait Hieronymus, id est, ejus auxilium in quo consequenter confido.

Quâ voce significat se hominem et fratrem nostrum, et miseriis obnoxium.

Et iterum... Isai. 8. 18. *Ego et mei* spirituales *filii quos mihi dedit Pater* ut eos regenerarem; *mihi*, scilicet ut homini, non ut Deo, quia ut sic, mei erant.

Hic textus est conformis Joan. 17, n. 6 : *Tui erant, et tu eos mihi dedisti.* Hæc ergo verba dixit Isaias, ut Christi figura et præcursor.

14. *Quia ergo pueri communicaverunt carni...* Id est, quia homines quos Christus fratres et filios suos vocat *communicaverunt.* Syr. participes fuerunt, id est, constant naturâ fragili, passibili et mortali, utpote qui corpus habent carneum et sanguineum, et ideo infinitis obnoxium incommodis.

Caro et sanguis hic non significant vitiosos affectus, ut alibi sæpe; sed corporis materiam et infirmitates inde sequentes, seu omnia corporis mortalis incommoda.

Et ipse, id est, Christus eorum pater, frater et sanctificator.

Similiter. Syr. eodem modo, id est, verè et realiter.

Participavit iisdem, id est, carni et sanguini, ut suprà intellectis; seu voluit iisdem vitæ mortalis et passibilis participare incommodis.

Ut per mortem... Id est, ut per meritum passionis et mortis suæ *destrueret.* Gr. deleret. Syr. aboleret diaboli potestatem, *qui* per peccatum *habebat mortis imperium.*

Diabolus, peccatum suadendo, homines reddebat morti obnoxios, et illos

diaboli potestatem, qui per peccatum habebat mortis imperium.	eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum :
Et ex servis liberos redderet eos quos timor mortis quasi tyrannus, sub sua ditione, per totam vitam detinebat, velut mancipia.	15. Et liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.
Nequaquam enim Angelorum naturam impassibilem et immortalem sibi copulavit Filius Dei ;	16. Nusquam enim Angelos apprehendit,
Sed humanam suscepit ex semine Abrahæ, judæus ex Judæis natus.	sed semen Abrahæ apprehendit.

per peccatum in mortem trahebat æternam : quisquis enim peccato est obnoxius, et morti obnoxius est.

Erat ergo quodam modo princeps mortis et corporis et animæ, seu temporalis et æternæ.

Hunc autem mortis principem, Christus vita et fons vitæ, per mortem ipsam, destruxit, enervavit.

15. *Et liberaret eos....* id est, ex servis liberos faceret eos quos timor mortis, quasi tyrannus, sub sua ditione, quasi mancipia, per totam vitam detinebat.

Ante Christum, timor mortis, quasi tyrannus, homines, quasi servos, continuis cruciabat angustiis.

Si, ut Epicurei, credebant mortem omnium rerum finem, illis mors erat terribilium terribilissimum.

Ad solum nomen mortis expallescebant et vehementer commoveri solebant Epicurei, Plutarcho teste.

Si autem animam credebant immortalem, et illis, quia plerumquè impii, impuri, vitiis dediti, mors erat terribilissimo terribilius.

Christus suos ab hoc liberat tyranno, quia eos et à vitiis liberat, et æternæ vitæ certos facit.

Mors fidei miseriarum est finis, æternæ felicitatis inchoatio.

Hinc *cupio dissolvi... mihi vivere Christus est, et mori lucrum.*

16. *Nusquam enim Angelos apprehendit...* ex Græco patet quòd utrumque, *apprehendit*, sit in præsenti ἐπιλάμβανεται.

Verbum autem ἐπιλάμβάνεται, significat, manu injectâ apprehendere, retinere : hincque triplici modo explicatur hic locus.

Nequaquam Angelos à Deo aversos et fugientes *apprehendit*, seu injectâ manu retinet et revocat...

Nequaquam angelos injectâ manu in libertatem vindicat.

Nequaquam Angelicam naturam *apprehendit*, et sibi hypostaticè unit Filius Dei.

Et hic sensus communior est et menti Apostolicæ videtur conformior : hic enim explicat quod n. 14, dixit, *communicavit carni et sanguini.*

Quasi diceret : Noluit Angelorum impassibilium frater fieri, sed hominum fragilium, et mille miseriis obnoxiorum.

Sed semen Abrahæ... id est, sed naturam humanam ex semine Abrahæ suscepit : homo judæus, ex Judæis natus est.

Hâc voce Hebræis exhibet primò, quantum Deo debeant ob hanc sui generis prælationem. Secundò, quantùm debeant Christum consanguineum suum diligere. Tertiò, in Christo completam esse promissionem Abrahæ factam, Genes. 22 : *In semine tuo benedicentur omnes gentes.*

17. Unde debuit per omnia fratribus similari,	Quia ergo nostram assumpsit naturam, ut noster esset pontifex, decuit ut in omnibus naturæ nostræ conditionibus similis nobis fratribus suis fieret;
ut misericors fieret,	Ut eo promptiùs miseris succurrat, ipse miseriæ non ignarus;
et fidelis pontifex ad Deum,	Et veri pontificis officium eo fideliùs pergeret apud Deum,
ut repropitiaret delicta populi.	Expiando peccata nostra, Deumque nobis propitium reddendo.
18. In eo enim in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur, auxiliari.	Reverà per hoc quod Christus passus est, et per passiones tentatus, promptus est ad succurrendum afflictis.

17. *Unde*, id est, quia nostram naturam humanam, non Angelicam, assumpsit, ut noster pontifex fieret.

Debuit, id est, decuit, ut n. 10; seu debuit ex decentia.

Per omnia, id est, in omnibus humanæ naturæ, ut natura est, conditionibus et infirmitatibus quæ naturam consequuntur.

Exceptis morbis, ignorantiâ, peccato et fomite peccati, quæ Christum non decent.

Similari, id est, similis fieri.

Ut misericors fieret, id est, eò promptiùs nobis miseris succurrat, miseriarum nostrarum non ignarus, sed eas per experientiam edoctus.

Et fidelis pontifex ad Deum. Gr. in iis quæ sunt ad Deum, id est, et eò perfectiùs veri et fidelis pontificis officium perageret apud Deum,

Eum per suî sacrificium, dignè et quantùm fieri potest, glorificando,

Et ejus justitiæ, per idem sacrificium pro peccatis nostris, in omni rigore, satisfaciendo.

Ut repropitiaret delicta populi. Gr. ad expiandum.

Explicat quid sit, *fidelis ad Deum*, id est, ut pro nostris peccatis satisfaciat, et his in suo sanguine dilectis, Deum nobis reddat propitium.

In eo enim in quo passus est, id est, per hoc enim, quòd Christus ipse, ut homo, passus est, et per afflictiones tentatus.

Potens est, id est, idoneus et propensus redditur ad miserendum iis, quorum patientia per afflictiones tentatur, illisque opitulandum.

Seu, ut ait Theophylactus, promptus est ad manum compassionis afflictis porrigendam.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Ex quatuor primis versibus disce et insculpe menti tuæ, quàm enorme sit Christiani peccatum, et consequenter, quanto supplicio puniendum.

Eò enormius est, quò Christus, legislator noster, excelsior et sublimior est, Filius Dei, ipsa veritas;

Quò lex christiana sanctior et divinior est in præceptis et promissis suis;

Quò pluribus miraculis à Deo, veritatis fonte, confirmata;

Quò majoribus charismatum effusionibus à Spiritu sancto roborata.

Hæc enim omnia augent Christiani, hanc legem violantis, ingratitudinem, contemptum, malitiam, et ideo condemnationem.

Secundo. — Ex n. 9. disce quòd Christi passio et mors pro peccatis nostris fuit quidem opus summæ Dei gratiæ et nimiæ charitatis in nos;

Sed ex sequentibus versibus disce quòd fuerit tamen opus divinæ sapientiæ convenientissimum.

Multas hic tangit Apostolus convenientias, quas, ut clariùs explicem, ad tria capita reduco : ex parte Dei, ex parte Christi, ex parte nostri.

Ex parte Dei. — Decuit Christum pati pro peccatis nostris.

Primò, ut suam nobis sanctitatem manifestaret, suumque consequenter implacabile odium erga peccatum, quod nec in Filio suo, innocentissimo quidem in se, sed peccatis mundi onerato, relinquit impunitum, imò quod punit severissimè : *Si hæc in viridi ligno, in sicco quid fiet?*

Secundò, ut suam in nos nimiam exhibeat charitatem, quâ *proprio Filio suo non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Non pepercit Filio, ut parceret servo.

Tertiò, ut Deus, propter quem omnia et per quem omnia, n. 10, per Christum dignè, et quantùm possibile est, glorificetur.

In cruce Deus Deo, æqualis æquali, infinitus infinito sacrificatus est.

Ecce sacrificium Deo dignum.

Ecce Deus dignè, infinitè, et quantùm potest, glorificatus.

Omnes simul creaturæ, Deo comparatæ, nihil sunt :

Omnia itaque creaturarum quarumcunque sacrificia, in comparatione Dei, nihil sunt, nihil propriè conferunt gloriæ Dei.

At Christus est Deus, est æqualis Deo; hic autem Christus, Deus, Deo sacrificatur.

Ecce tantus honorans, quantus est Deus honoratus.

Ecce tanta victima, quantus Deus cui immolatur.

Decuit eum.... Christus igitur patiens, victima Deo decens, conveniens, digna Deo.

Ex parte Christi. — *Decuit eum* pati, *ut esset pontifex fidelis ad Deum*, n. 17.

Primò, fidelis pontificis est Deum, quantùm potest, honorare, illius gloriam zelare zelo sincero, et, si fieri potest, infinito.

Decuit ergo Christum, sacerdotem fidelem, Dei gloriam infinito zelo zelantem, pati et sacrificari;

Ut suo zelo satisfaciens, Deum, quantùm potest, honoraret, et ut sacerdos, et ut victima.

Ut sacerdos infinitus, et ut victima infinita;

Sacrificio igitur undequaque infinito, Deum infinitum, infinitè honoraret.

Secundò, fidelis pontificis est condolere populo, ejus apud Deum causam agere, pro peccatis ejus satisfacere, Deumque propitium reddere, n. 17.

Decuit ergo Christum pontificem nostrum pati et mori pro peccatis nostris;

Ut in omni rigore divinæ justitiæ satisfaceret;

Et ut purgatione peccatorum nostrorum in sanguine suo factâ, Deum nobis redderet propitium.

Tertiò, ad gloriam Christi decuit ut pateretur et moreretur : sic enim suam clariùs manifestavit potentiam ; dum per mortem destruit, frangit, enervat et, quasi fractis artubus, imponit rotæ, ipsum mortis principem, seu diabolum. n. 14.

Ex parte nostra. — Decuit pati Christum :

Primò, *ut misericors fieret*, id est, per miseriam addisceret misericor-

diam, eòque promptior fieret ad opitulandum, quò majores expertus est miserias.

Secundò, ut etiam eò propensior esset in nos, quò majori nos pretio redemit. O anima, tanti vales!

Hinc et nostræ redemptionis pretium fert in manibus, latere et pedibus impressum: *His plagatus sum in domo eorum qui me diligebant.* Zach. 13. 6.

Tertiò, ut nos liberaret à timore passionum et mortis, n. 15.

Ante Christum nihil erat passionibus et morte horrendius et terribilius.

Ex quo Christus, Filius Dei, passus et mortuus est, passio facta est pretiosa, mors amabilis.

Teste D. Andræâ: *O bona crux, diu desiderata!... securus et gaudens venio ad te,*

Testibus tot sanctis et martyribus, qui passionem desiderârunt et mortem.

Christus patiens, omnes passiones nostras et mortem in sua persona sanctificavit, et quasi deificavit: desiderabile, amabile reddidit et pretiosum quod erat contemptibile, odibile et horrendum.

Nunc bonnm et honorificum est cum Christo, viro dolorum, pati et mori.

Decuit ergo Christum pati et mori pro nobis, ut esset nobis in afflictionibus et morte exemplum patientiæ, solatium, fortitudo et vita nostra.

Quis adoptivus Dei filius non ferat libenti et forti animo quæ Christus, consubstantialis Dei Filius, ante nos et pro nobis in summo gradu pertulit?

Per patientiam ergo curramus... aspicientes in auctorem et consummatorem fidei, Jesum, cap. 12.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

Ex Christi super Angelos præcellentia, in primo et secundo capite ostensâ, sequitur ejusdem supra Moysem præeminentia.

Quia tamen apud Hebræos, etiam conversos, ingens erat Moysis auctoritas, huncque legislatorem suum Angelis parem, aut fortasse superiorem arbitrabantur, ob mirabilia ab eo patrata et ob singularem illius cum Deo familiaritatem;

Hinc in hoc tertio capite divus Paulus primò Christum Moysi comparat, deindè longè præfert.

Primò, quia Moyses pars tantùm, licèt præcipua, domûs Dei; Christus verò domûs illius architectus;

Secundò, quia Christus non tantùm synagogæ auctor, sed et universi conditor;

Moyses ergo ipse Christi creatura, et ideo cum Christo comparatus, quasi nihil;

Tertiò, Moyses famulus Dei; Christus Filius Dei.

Quartò, Moyses famulus in domo aliena, seu Dei; Christus dominus in sua:

Hincque Apostolus, ℣. 7, juxta scopum suum, hortatur Hebræos in reliquo capite, ut in fide Christi constanter perseverent, ne incredulitatis eorum fiat ultor,

Exemplum refert antiquorum Israelitarum qui ob incredulitatem suam in deserto perierunt, à terra promissa exclusi, ℣. 8, 9, 10, 11.

Hocque exemplo deterret Hebræos ne, si patrum suorum incredulorum imitatores, deficiant à fide Christi, à cœlesti hæreditate excludantur, ℣. 12.

Hoc ne contingat illis, vult ut mutuis et quotidianis semetipsos exhortationibus animent ad perseverantiam, ℣. 13.

Attendant ad gratiam in Baptismo receptam, quæ à perseverantia pendet, ℣. 14.

Denique urget et instat in hunc Psal. 94. versiculum : *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite, etc.*

CAPUT TERTIUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum :	Quapropter, fratres, in sanguine Christi, per Baptismum sanctificati et à Deo nobiscum ad cœleste regnum vocati, attendite quis et quantus sit Jesus Christus, apostolus et pontifex Evangelicæ fidei quam profitemur.
2. Qui fidelis est ei, qui fecit illum,	Qui hoc utrumque munus fideliter gessit juxta Dei voluntatem, qui constituit illum legatum suum et pontificem nostrum;

Cap. III. 1. *Unde;* Syr. proinde. Æthiop. nunc, id est, propter omnia hactenus de Christo dicta, primo et secundo cap. et speciatim in fine secundi capitis.

Fratres, tum cognatione Abrahæ, tum fide Christi.

Sancti, id est, per Baptismum in Christi sanguine sanctificati.

Vocationis cœlestis. Gr. supercœlestis *participes*, id est, gratuitâ Dei misericordia ad regnum cœleste, sicut et nos vocati.

Considerate. Bene et seriò attendite, ut quâ par est reverentia colatis.

Jesum, id est, Filium Dei, splendorem gloriæ, etc. cap. 1.

Confessionis nostræ, id est, fidei, seu religionis quam profitemur.

Apostolum, id est, doctorem, prædicatorem qui ejus prædicandæ gratiâ missus est à Deo Patre ad omnes quidem, et speciatim ad vos, ô Hebræi: *Ad oves quæ perierunt domûs Israel.* Matth. 15. 24.

Et pontificem, id est, qui eam proprio sanguine sancivit.

Moyses Dei fuit ad Judæos legatus; Aaron fuit eorum summus sacerdos; Christus Jesus, Dei Filius et Deus ipse, solus nobis, quod Moyses et Aaron Judæis, at longè sublimiùs ut videtur.

Christus ergo Dei Filius et Deus ipse, Dei legatus ad nos, apostolus, doctor, legislator noster. Ipse pontifex, qui seipsum victimam obtulit Deo Patri pro nobis quique nos proprio cruore sanctificat. Ipse solus auctor et consummator fidei nostræ.

Hæc et tu, juxta mentem D. Pauli, sæpe et seriò cogita.

Attende quis et quantus Jesus Christus, ut eum ardentiùs ames, adores et colas.

Attende quæ et qualis religio quæ talem habet apostolum et pontificem, ut eam, sicut par est, æstimes, diligas, observes ore, corde, opere.

Hic non omittendam puto D. Anselmi animadversionem: meritò Paulus illis se non scripsit apostolum, quibus nunc Jesum nominat apostolum. S. Anselmus.

2. *Qui fidelis est ei*, id est, Deo *qui fecit :* id est, constituit *illum* tum legatum suum, tum summum pontificem nostrum.

Seu qui utrumque munus fideliter juxta Dei voluntatem gessit.

Sicut et Moyses, supple fidelis fuit; *in omni domo ejus*, id est, in administratione illi commissa populi judaici, seu synagogæ quæ erat domus, seu familia Dei in qua habitabat : *Habitabo in medio filiorum Israel.*

De Moyse scriptum est, Num. 12, n. 7. *In omni domo mea fidelissimus est.* Ad hoc elogium D. Paulus attendit, illudque tribuit Christo.

Sicut Moyses in Scriptura laudatur quòd in tota domo Dei, seu Synagoga, in qua Deus habitabat, fuerit fidelissimus. Num. 12. 7.

sicut et Moyses in omni domo ejus.

Jesum, inquam, considerate, non Moysem, licèt Deo fidelem; quia tanto major est gloria Christi præ Moyse, quanto major est honor architecti qui domum ædificavit, quam ipsius ædificii.

3. Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quantò ampliorem honorem habet domûs, qui fabricavit illam.

Omnis siquidem domus ædificatur ab aliquo artifice; at qui rerum omnium artifex est, ut Christus, hic et Deus est, cum quo Moyses collatus, creatura, et ideo nihil.

4. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo: qui autem omnia creavit, Deus est.

Equidem Moyses in tota domo Dei fideliter se gessit, non ut dominus, sed ut minister qui bonâ fide, Dei mandata populo Israelitico referebat.

5. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant:

Christum ergo cum Moyse comparat, statim illum Moysi prælaturus.

3. *Amplioris enim,.....* dat rationem cur dixerit n. 1. *Considerate Jesum*, non verò Moysem, licèt Deo fidelissimum.

Hebræos Moysi addictiores avellit à Moyse, ut ad Christum omnino transferat.

Iste enim, id est, quia Christus *amplioris gloriæ*, id est, tantò ampliori, seu majori gloria, *præ Moyse, dignus est habitus.*

Quantò ampliorem honorem habet domûs, in genitivo, more Græcorum pro ablativo, domo.

Syr. longè enim amplior est hujus gloria quàm Moysis, ut et longè amplior est honor ejus qui ædificavit domum, quàm ipsius ædificii.

In hoc ergo Christus supra Moysem excellit.

Primò, quòd Moyses erat pars domûs, seu familiæ Dei, id est, synagogæ.

Christus verò supra familiam, utpote synagogæ et Ecclesiæ fundator; imò et universi conditor, ut in versu sequenti.

4. *Omnis namque domus fabricatur ab aliquo*, artifice, seu architecto.

Qui autem omnia creavit. Gr. construxit, seu ædificavit: eodem verbo, quod prius translatum est, *fabricatur;*

Id est, qui autem omnia prorsus quæ sunt in mundo fecit, et consequenter synagogam et Ecclesiam, et omnes illarum partes, quantumlibet eximias, hic *Deus est.*

Subintellige: atqui, ut in primo capite, n. 2, dixi, Christus est omnium creator; ergo et synagogæ, et ipsius Moysis.

Tantò ergo Moyse excellentior, quantò architectus est præstantior et domo et omni domûs lapide, quamvis præcipuo.

Secundò, excellit Christus supra Moysem, in eo quòd Christus est universi, et consequenter Moysis creator, et Moyses Christi creatura; et ideo Moyses cum Christo collatus, quasi nihilum est, à Christo dependens in esse et conservari, etc.

5. *Et Moyses quidem fidelis erat...* Vide citatum locum, Num. 12. 7: *Tanquam famulus*, id est, minister, servus Dei.

In testimonium eorum... ut Dei mandata populo Israelitico annuntiaret;

6. Christus verò tanquam filius in domo sua :	At vero Christus, ut Filius Dei, et ideo ut pater et dominus, suam ipsius familiam administrat;
quæ domus sumus nos, si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus.	Hæc Christi familia sumus nos Christiani, per fidem aggregati Ecclesiæ : Dummodo usque ad finem vitæ perseveremus in aperta et gloriabunda fidei et spei professione : non enim qui inceperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.
7. Quapropter, sicut dicit Spiritus sanctus :	Quapropter, eâ nunc voce vos admoneo quâ Spiritus sanctus ore Davidis admonuit patres vestros :
Hodie si vocem ejus audieritis,	Hodie si vocem Christi Dei audieritis,

non vero ut populum auctoritate suâ regeret : Moyses enim nec castra, nisi Dei jussu, movebat.

6. *Christus verò tanquam filius*, id est, Dei, et quidem naturalis, et ideo Deus et dominus sicut Pater ipse.

In domo sua. Syr. super domum suam, id est, familiæ à se genitæ imperat, ut pater et dominus.

Tertiò, itaque excellit Christus supra Moysem, quia Moyses famulus Dei; Christus verò Filius Dei.

Quartò, quia Moyses famulus fidelis quidem, at in domo aliena, scilicet Dei, Christus Dominus in sua.

Hæc hucusque dicta sunt, ut Hebræos à Moyse avulsos transferat penitùs ad Christum.

In sequentibus verò verbis est tacita exhortatio ad retinendam Christi fidem.

Sensim ergo sine sensu transit Apostolus ad scopum suum : scilicet exhortatur ad perseverantiam, in qua exhortatione persistit usque ad finem cap. 4.

Quæ domus sumus nos. Gr. cujus domûs, id est, quæ Christi domus nos Christiani; per fidem enim Christus habitat in cordibus nostris.

Si fiduciam. Gr. πὰῤῥησιαν; Syr. apertam faciem, id est, si intrepidam fidei professionem.

Et gloriam. Gr. gloriationem *spei*, id est, speratæ salutis æternæ : *Gloriamur in spe gloriæ, etc.* Roman. 5. 2.

Firmam, in Græco refertur *ad fiduciam*, cùm sint ejusdem femin. gen. καύχημα, neutrius.

Sensus ergo est : si intrepidè, lætanter et gloriabundè in fidei professione, usque ad finem vitæ perseveremus, ita ut nec minis, nec suppliciis à fide et spe futurorum bonorum avellamur.

Aliàs enim ex hac Christi domo, seu Ecclesia, excludemur, sicut olim rejecti sunt quidam increduli.

7. *Quapropter*, id est, et quia estis de familia Christi, et quia ad hunc servandum honorem constanter vobis in fide perseverandum est, vos nunc alloquor.

Sicut dicit Spiritus sanctus, ore Davidis patres nostros alloquentis.

Hodiè si vocem ejus, id est, Christi Dei, gratiâ suâ vobis loquentis intùs *audieritis ;*

Ne obduretis corda vestra, sicut fecerunt patres vestri,	8. Nolite obdurare corda vestra,
In loco qui propterea vocatus est *Meribah*, exacerbatio,	sicut in exacerbatione
In die tentationis illius famosæ, quæ et loco dedit nomen *Massah*, tentatio;	secundùm diem tentationis in deserto,
Ubi, inquit Spiritus Dei, patres vestri post tot potentiæ meæ visa miracula, me tamen diffidentes tentaverunt, explorârunt quid agere possem, et potentiæ meæ miracula viderunt.	9. Ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt et viderunt opera mea
Propter hanc et tales alias eorum in me diffidentias et incredulitates, quadraginta	10. Quadraginta annis : Propter quod infensus fui ge-

8. *Nolite obdurare corda vestra* contra hanc vocem, id est, ne sitis ei vestrâ infidelitate et inobedientiâ rebelles.

Sicut patres vestri sua obduraverunt corda.

In exacerbatione, id est, in loco qui dictus est exacerbatio.

Meribah, jurgium : quia ibi contra Moysem jurgantes, Deum exacerbaverunt.

Secundùm diem tentationis, id est, in die, seu tempore tentationis illius famosæ, quæ et loco nomen dedit : *Massah*, tentatio.

In deserto, juxta petram Horeb, ex qua Moyses, jussu Dei, aquam eduxit virgæ percussione.

Locus ille vocabatur Raphidim; sed quia ibi Judæi sitientes, magnis jurgiis aquam à Moyse petentes, Deum exacerbaverunt, Deumque tentaverunt, dicentes; *Estne Dominus nobis aut non ?* propterea vocatus est exacerbatio et tentatio. Vide Exod. 17.

9. *Ubi tentaverunt me...* subintellige : ait Dominus; hic enim propheta Deum loquentem inducit.

Ubi patres vestri, licèt tot et tanta vidissent meæ protectionis et potentiæ miracula, tamen ex diffidentia dixerunt me tentantes : *Estne Dominus in nobis ? etc.*

Probaverunt. Gr. me, id est, voluerunt examinare, experiri quid agere possim.

Et viderunt opera mea, id est, potentiæ meæ miracula.

Quadraginta annis, id est, per quadraginta annos.

Hæc verba græcus textus et syriaca versio jungunt cum præcedentibus, quæ Vulgata jungit sequentibus.

Sed in re parùm refert cui versui junguntur; quia verum est, et quòd quadraginta annis Judæi viderunt opera Dei mirabilia,

Et quòd Deus quadraginta annis fuit Judæis semper incredulis et rebellibus offensus.

Reverà græcus textus, qui hic *quadraginta annis*, jungit cum uno, n. 17. jungit cum altero.

10. *Quadraginta annis : propter quòd.* Gr. ideo, id est, ob hanc et tales alias eorum diffidentias et incredulitates; nam fuerunt frequentes et quasi continuæ,

Offensus fui. Syr. tædium mihi fuit in generatione illa, id est, me pertæsum est eorum, scilicet Judæorum illius ætatis : displicuit mihi generatio illa.

nerationi huic, et dixi : Semper errant corde. Ipsi autem non cognoverunt vias meas,

11. Sicut juravi in ira mea : Si introibunt in requiem meam.

12. Videte, fratres, ne fortè sit in aliquo vestrûm cor malum incredulitatis discedendi à Deo vivo.

13. Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallaciâ peccati.

annis offensus fui generationi illi, et intra me dixi : Semper aberrat horum cor vagum, suas sequens cupiditates, et non curans de viis à me præscriptis.

Et hanc ob causam iratus juravi eos non ingressuros terram in qua promiseram illos requieturos.

Hujus patrum vestrorum incredulitatis punitionem attendentes, videte, fratres, ne sit in aliquo vestrûm cor malum, obnoxium incredulitati quæ vos à Deo vivo per apostasiam avertat.

Quid potiùs, hoc ne fiat unquam, mutuis et quotidianis hortationibus vosmetipsos animate ad fortiter perseverandum in fide Christi, quandiu hodiernus hujus vitæ dies decurrit : ne contingat aliquem vestrûm, fallacibus seductum illecebris peccati, obdurescere.

In psalterio romano ex antiqua versione habetur : *Proximus fui*, id est, imminens eorum tergo et manu quasi extensâ ad percutiendum.

Et dixi intra me : *Semper hi errant corde*, id est, vagum cor eorum semper aberrat, suas cupiditates sequens.

Ipsi autem non cognoverunt, non curant de viis à me præscriptis.

11. *Juravi.* Gr. ut juravi. Syr. Ita ut juraverim, id est, quibus iratus juravi.

Si introibunt,... supple, habear mendax, non sim Deus, aut aliud simile, si ingrediantur in terram promissam.

12. *Videte, fratres.* Syr. cavete igitur.

Ne fortè. Gr. ne quando ; quasi diceret :

Ne fortè tale quid vobis contingat quod patribus vestris, *videte, fratres, ne sit in aliquo vestrûm cor malum* et incredulum, quale fuit in illis, quod vos faciat per apostasiam discedere.

A Deo : qui enim Christum deserit, et Deum deserit ; tum quia Christus est Deus ; tum quia qui negat Filium, negat et Patrem, qui tot miraculis probavit Christum à se missum. Joan. 6. 27. primæ Joannis 2.

A Deo vivo : non sine causa hoc additum ab Apostolo ; sed ut indicet horrendum esse à Deo semper vivente discedere, sicut alibi dixit, horrendum esse peccatori in manus Dei viventis incidere : qui enim vivit, semperque vivit, semper potest punire peccatorem qui eum offendit, et apostatam qui ab eo discessit.

Non est Deus vivus, ut dii gentium mortui.

13. *Sed adhortamini vosmetipsos.* Gr. alii alios ; id est, ut infidelitatem caveatis, mutuis et quotidianis, seu continuis adhortationibus animate vosmetipsos ad constanter perseverandum in fide Christi.

Donec hodie... id est, donec hodiernus dies hujus vitæ decurrit.

Ut non obduretur,.... ne contingat aliquem vestrûm suâ incredulitate et inobedientiâ obdurescere.

Fallaciâ peccati, id est, fallacibus illecebris peccati deceptum.

Pondera hoc, *hodie*, totum vitæ nostræ tempus dies est hodierna, quâ vocamur à Deo, quâ tempus est audiendi Deum.

Per Baptismum quidem insiti sumus corpori Christi, ipsius Spiritûs et gratiæ participes, jus habentes ad æternam illius gloriam;	**14. Participes enim Christi effecti sumus;**
At mementote quòd hæc omnia perdent à fide, per quam Christo quasi consubstantiati sumus, et in eo deificati: hanc itaque salutis nostræ basim, firmam et inconcussam retineamus usque in finem;	**si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmum retineamus.**

At *hodie* est, præsens tantummodo certum habemus, crastinum fortassè non habituri.

Hinc Christus nos admonet, Joan. 9. 4: *Oportet operari... donec dies est: venit nox, quando nemo potest operari.*

Christe Jesu, hanc veritatem cordi meo sic imprime, ut *hodie*, nunc, sine mora, verè tibi serviam, totus tibi et cum fervore serviam!

Ad hunc excitandum fervorem, dic quotidie: *Hodie*, hoc fortè tantùm die, Deo serviam. *Venit nox, etc.*

Operemur ergo bonum dum dies est: ecce, ecce nox venit, in qua non potero ampliùs unquam operari.

14. *Participes enim Christi...* Syr. nam commixti sumus Christo, id est, per Baptismum insiti sumus Christo.

Si tamen initium substantiæ ejus...

Quid est initium substantiæ ejus, ait D. Chrysostomus?

Fides, per quam constitimus et geniti sumus, et ut ita dicam: consubstantiati. Idem D. Chrysostomus.

Fides, per quam Deus existit in nobis, per quam deificamur et divinæ substantiæ participamus, ait S. Anselmus.

Fides igitur est *initium substantiæ*, seu subsistentiæ Christi in nobis, et est initium nostræ subsistentiæ spiritualis in Christo.

Seu est initium nostræ justificationis, quâ facti sumus nova in Christo creatura.

Observatio moralis. — Insiti sumus igitur Christo, si tamen fidem, per quam incepimus subsistere in Christo, et Christus in nobis, usque ad finem vitæ, firmam et inconcussam retineamus.

Quasi diceret: In vestris adhortationibus mutuis, rememoramini sæpe dignitatis per Baptismum susceptæ.

Christi facti estis membra, filii, fratres: ipsi uniti estis unum corpus cum ipso effecti: ipsius consequenter Spiritûs et gratiæ participes: jus ad æternam illius gloriam habentes.

At hæc omnia pendent à fide, quæ basis est et fundamentum nostræ salutis; hæc omnia nobis sub conditione data sunt: Si perseveremus in fide.

Vestræ igitur dignitatis memores, fidem servate.

Tanta bona ne perdamus pro tantillis, pro nihilo.

Duo nobis sæpe consideranda:

Primum, nostra in Christo dignitas, jus quod in ipso et per ipsum habemus ad futuram beatitudinem.

Secundum, terrenorum parvitas, caducitas, inanitas.

Pro rebus tantillis, tam caducis, tam inanibus, ne solida, immensa æterna Dei bona perdamus.

O vanitas! ô veritas!

O brevitas! ô æternitas!

15. Dum dicitur : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra,	Fidem, inquam, nostræ felicitatis fundamentum, servemus, et in ea semper proficiamus, donec nobis dicitur : Hodie si vocem ejus audieritis : hanc Dei vocem audiamus, eique obediamus,
quemadmodum in illa exacerbatione.	Ne contingat nobis quod patribus nostris divinæ voci inobedientibus, quos Deus exacerbatus exclusit à reqnie promissa.
16. Quidam enim audientes exacerbaverunt, sed non universi qui profecti sunt ex Ægypto per Moysen.	Quidam enim eorum, auditâ voce Domini, non obedierunt, suâque inobedientiâ Deum ad indignationem in se provocarunt : non tamen id fecerunt omnes qui ex Ægypto profecti fuerant sub Moysis ducatu, et ideo Deus non fuit iratus in omnes.
17. Quibus autem infensus est quadraginta annis? Nonne illis qui peccaverunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto?	Quibus ergo per quadraginta annos indignatus est? nonne illis qui murmurando, Deum tentando et in ipsum non fidendo peccaverunt, qui propterea perierunt in deserto, eorumque cadavera præ multitudine, ibi jacuerunt insepulta?
18. Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius,	Quibus autem iratus, juravit eos non ingressuros in terram quietis et abundantiæ quam eis promiserat?

O nihil! ô totum et omne bonum!

15. *Dum dicitur : Hodie si vocem ejus audieritis,...* id est, fidem, inquam, retinete, quandiu dicitur vobis : *Hodie si vocem ejus audieritis.* Hanc Dei vocem audite, eique obedite.

Et ne sitis ei rebelles, sicut patres vestri, in loco qui dictus est Exacerbatio.

Ne cras sileat in æternum, et exacerbatus vos excludat ab æterna requie, sicut illos obduratos et rebelles exclusit iratus à requie in terra illis promissa.

16. *Quidam enim audientes....* vocem Dei; illi non obedierunt, sed suâ inobedientiâ et obduratione *Deum exacerbaverunt*, id est, ad iram provocaverunt. Vide Num. 14. 26.

Sed non universi,... nec enim Josue, nec Caleb, nec levitæ, nec mulieres, nec qui vigesimum annum non attigerant, ubi numeratus est populus, Num. 1.

Et isti omnes simul collecti, licèt pauci in comparatione inobedientium qui Deum exacerbaverunt, reverâ tamen sunt quampiurimi et turba magna, quorum debetis exempla sequi et mercedem sperare.

17. *Quibus autem infensus est*, Syr. quos pertæsus est, id est, quibus iratus est Deus?

Nonne illis qui peccaverunt, murmurando; jurgando, Deo detrahendo, et ipsi non fidendo. Vide Num. 14. n. 1, 2, 3.

Quorum cadavera.... et qui propterea perierunt in deserto, eorumque cadavera, præ multitudine, jacuerunt insepulta. Num. 14. n. 29 et 32.

18. *Quibus autem juravit...* Syr. de quibus autem juravit eos non ingressuros *in requiem suam.* id est, in terram quietis et abundantiæ, quam illis promiserat,

Nonne illis qui divinis ejus de hac requie promissionibus non crediderunt; sed vociferantes, flentes et murmurantes dixerunt: Revertamur in Ægyptum? Num. 14, n. 1, 2, 3, 4.

Et reverà, in Scripturis videmus quòd illi propter incredulitatem et diffidentiam suam non potuerunt in terram eis promissam intrare, decreto Dei peremptorio prohibente.

nisi illis qui increduli fuerunt?

19. Et videmus quia non potuerunt introire propter incredulitatem.

Nisi illis qui increduli fuerunt, scilicet divinis de hac requie promissionibus? Vide Num. 13. 14.

19. *Et videmus*, in Scripturis, Num. 14. 28. *quia non potuerunt*, eos Deo puniente, *introire* in terram promissam, quia Deo increduli fuerunt.

Horum ergo incredulorum et divinæ voci rebellium exempla ne sequamini; sed eorum qui nullis adversis territi, fidem et spem firmam retinuerunt.

NOTA LITTERALIS *in* n. 16, 17, *etc.*

In tota hac Scriptura sic explicata, omnia, ut mihi videtur, satis cohærent, et rectà juxta D. Pauli scopum et mentem procedunt.

Non arbitror itaque necessarium Scripturam hanc invertere, et ex negativa in affirmantem commutare.

Sicut auctor modernus, qui super aliqua Theodoreti verba fundatus, asserit versum decimum sextum non legendum cum nostra Vulgata: *Quidam enim, etc.*

Sed per interrogationem: *Quoniam enim, etc.*

Deinde non dicendum enuntiativè cum Vulgata: *sed non universi, etc.*

Sed per similem interrogationem respondendum: *Nonne universi, etc.*

Quod et dissertatione satis amplà conatur astruere.

Sed ad nostram Vulgatam servandam sufficit mihi, primò, ipsa Vulgatæ nostræ auctoritas.

Secundò, textùs græci et omnium prorsus versionum, syriacæ, arabicæ et æthiopicæ, cum nostra Vulgata conformitas.

Tertiò, omnium omninò interpretum græcorum et latinorum in hoc consensus, si fortè Theodoretum excipias.

Dico *si fortè* quia et ipse Gentianus Hervetus Theodoreti traductor, posuit: *sed non universi, etc.*

Quidquid ergo sit; si hæc fuit Theodoreti mens, sane fuit singularis, et ideo non tenenda, et non præferenda textui, versionibus et omnium aliorum interpretationibus.

Sed, inquit, sensus erit planior et sub eadem figura hic et duo sequentes versus procedent.

Si hæc ratio valeat ac sufficiat, quid non immutabimus in Scriptura?

Instat: sensus erit nervosior et aptior ad terrendum.

Sed timeo ne foret durior et aptior ad desperandum.

Rursus urget: D. Paulus vult Hebræos incredulos terrere.

Fateor, sed ita ut fidelibus spes salutis affulgeat, et in desperationem non inducat.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 3, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Ex divo Paulo. — Fides est omnium bonorum initium, basis et fundamentum.

Infidelitas, è contra, est omnium malorum caput et origo.

Hinc ex divo Paulo,

Nihil ita sollicitè servandum, ac fides.

Nihil tam horrendè fugiendum, quàm infidelitas.

In his duobus suadendis, totus est Apostolus in hoc cap. 3.

Bona fidei. — Ut sollicitam fidei conservationem suadeat, exhibet nobis bona quæ per fidem habemus :

Dei et Christi domus et habitatio sumus, n. 6.

Christo sumus incorporati, consubstantiali et in eo quasi deificati; ejus Spiritûs et gratiæ sumus participes, ad omnia quæ Christi sunt, jus habemus, n. 14.

Hoc itaque Christi substantiæ initinm, hoc jus ad omnia Christi bona sollicitè servemns, augeamus, perficiamus.

Infidelitatis mala. — Ut horrorem nobis incutiat de infidelitate, indicat quid illa sit in tempore, et quid efficiat in æternitate, n. 13.

Infidelitas est cordis humani discessus à Deo vivo ;

Et hoc est omnium malorum initium.

Infidelitas efficiet ut homo in æternum à Deo vivo rejiciatur : *Discedite à me, maledicti*, 19.

Et hoc erit omnium malorum consummatio.

Hanc igitur horreamus utramque à Deo vivo omnique bono separationem, illiusque causam, infidelitatem.

Infidelitas in tempore est hominis à Deo vivo discessus ; infidelitas erit per totam æternitatem hominis à Deo vivo repulsa. Discede à me in æternum, qui à me in tempore discedere voluisti.

Hujus figura. — Hoc ut sensibiliùs concipiamus, profundiùs imprimamns in mente, et nunquam obliviscamur ;

Hoc, inquam, D. Paulus nobis exhibet in exemplo, in veteribus scilicet Israelitis qui sub Moysis ducatu ex Ægypto exierunt, ut in terram à Deo sibi promissam irent :

Post duorum annorum iter, huic desideratæ terræ appropinquabant, in eam statim ingressuri;

At quia de Deo diffidentes et in eum increduli, Deum deserere et in Ægyptum voluerunt regredi.

A Deo illis irato repulsi sunt ; in hanc quietis terram non introierunt, sed in deserto perierunt peremptorio Dei decreto.

Omnia in figura contingebant illis.

Hæc ergo nostri et nobis contingendorum figura sunt si Deo ingrati fuerimus et increduli.

Isti viatores in deserto, Christianorum per fidem ambulantium et ad æternam quietem tendentium, figura sunt.

Illorum incredulitatis punitio temporalis, nostræ, si fuerimus infideles, punitionis æternæ figura.

Illis incredulis Deus dixit iratus : *Si introibunt in requiem meam :* nobis infidelibus dicet Christus iratus : *Discedite à me, etc.*

Omnes illi increduli morte temporali puniti sunt; sic qui Christo non credunt, morte punientur æternâ.

Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam.
Da mihi credere mente, corde, opero :
Infidelis enim est qui moribus et vitâ paganus est.

Praxis. — Hoc ne contingat nobis, Ecclesia quotidie terribilem hanc Judæorum incredulorum punitionem exhibens ob oculos, dicit : *Hodie si vocem ejus audieritis, etc., nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione, etc.*

Hæc ergo verba audiens, recordare hujus tremendæ Judæorum punitionis;
At recordare et tuæ futuræ multò majoris, si fueris infidelis et ingratus.
Quò majora sunt Dei in nos quàm in Judæos beneficia, eò enormior est ingratitudo nostra, et ideo terribilior erit et punitio.
Illis dictum est : *Si introibunt in requiem meam;* nobis dicetur : *Discedite à me, maledicti, in ignem æternum.*

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

HORTATUR Hebræos ut caveant ne, sicut antiqui Israelitæ qui ob infidelitatem suam, à requie sibi promissa fuerunt exclusi, sic et ipsi ob incredulitatem, ab æterna requie, ad quam vocati sunt, arceantur.

Nobis etenim Christianis, sicut et illis Israelitis, bonum de requie nuntium datum est : at sicut eis non profuit tale nuntium, auditum et non creditum; sic nec nobis proderit Evangelium audiisse, nisi credamus et obediamus illi, ℣. 1, 2.

At verò, si crediderimus, ingrediemur in requiem, à qua excluduntur infideles;

Requiem, dico, non sabbati, ℣. 4, non Palæstinæ, ℣. 7, 8; sed æternæ beatitudinis, ℣. 9.

Ad hanc nos Deus vocat toto vitæ nostræ tempore, quæ dies est, ℣. 7.

Et hæc æterna requies, bene per sabbatum figurata fuit, quia cessatio est ab omni labore, ℣. 10.

Festinemus ergo in illam requiem ingredi, credamus et obediamus Evangelio, ne cum incredulis pereamus, ℣. 11.

Horrendum enim erit Christo, Verbo Dei, apostolo nostro, non credidisse, et ei ut judici, fidei et vitæ rationem reddere :

Quia vivus et vita est, omnia videns, omnia penetrans, omnia potens; hinc nec falli potest, nec declinari : hunc ergo judicem timeat omnis incredulus, ℣. 12, 13.

At in eum speret quicunque in fide constans est, licèt adhuc infirmus et ab omni peccato nondum plenè sanus :

Noster enim summus Pontifex est Deo gratissimus, quia Dei Filius; erga nos misericordissimus, quia omnia nostra expertus, excepto peccato, ℣. 14, 15.

Ad illum ergo accedamus cum plena fiducia per eum misericordiam obtinendi pro peccatis, et gratiam pro beneficiis, ℣. 16.

CAPUT QUARTUM.

PARAPHRASIS.

Nos igitur, Christiani, quibus facta est promissio de introitu in æternam Dei requiem, timeamus, et timendo caveamus ne, hâc Dei promissione neglectâ, quis ex nobis, ob infidelitatem suam, hoc ingressu frustratus inveniatur.

Nobis etenim bonum, lætumque de cœlo possidendo nuntium datum est, sicut et Israelitis data fuerat promissio de terra Chanaan possidenda;

Sed valde timendum ne contingat nobis quod et illis: sicut eis non profuit audisse promissionem quietis, quia ei non crediderunt; ita nec prosit nobis Evangelium, cui non crediderimus.

TEXTUS.

1. Timeamus ergo, ne fortè relictâ pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex vobis deesse.

2. Etenim et nobis nuntiatum est quemadmodum et illis: sed non profuit illis sermo auditûs, non admixtus fidei, ex iis quæ audierunt.

Cap. IV. 1. *Timeamus ergo*... illatio ex antecedentibus.

Caput tertium absolvit dicens: *Et videmus quia non potuerunt introire propter incredulitatem.*.

Hinc infert, illorum ergo punitionis memores, et nos Christiani, *timeamus* casto et filiali timore; sicque timentes, sollicitè caveamus.

Ne fortè. Gr. ne quandoque, *relictâ*, id est, neglectâ Dei promissione de introitu in æternam Dei requiem, cujus figura tantùm est requies in terra promissa,

Existimetur aliquis,... id est, quis ex nobis inveniatur hoc ingressu frustratus ob inconstantiam et infidelitatem nostram.

2. *Etenim et nobis nuntiatum est.* Gr. sumus evangelizati.

Affertur ratio timendi

Nobis etenim Christianis bonum et lætum de cœlo possidendo nuntium datum est.

Quemadmodum et illis data fuit promissio de terra Chanaan possidenda.

Sed non profuit illis sermo auditûs, seu auditionis, in genitivo, ut patet ex Græco, id est, quem audierunt.

Non admixtus fidei, id est, propterea quòd non fuit admixtus, contemperatus cum fide, seu fide receptus; uno verbo, non creditus.

Ex iis quæ,... id est, secundùm ea quæ audierunt, id est, quia non crediderunt iis quæ audierunt, scilicet, quòd Dei ope et ducatu superaturi essent Chananæos.

Timeamus ergo ne similiter nobis non prosit Evangelium, nisi ei credamus et obediamus.

Nota hanc D. Pauli locutionem: *Non profuit sermo auditûs non permixtus fidei.*

Quasi diceret: Sicut cibus et pharmacum non prodest, sed nocet, nisi digeratur et per digestionem nobis commisceatur;

Ita verbum Dei auditum, sed fide non digestum, et nobis non commixtum, nocet magìs quàm prodest.

3. Ingrediemur enim in requiem, qui credidimus : quemadmodum dixit : Sicut juravi in ira mea : Si introibunt in requiem meam : et quidem operibus ab institutione mundi perfectis.

At verò, nos qui credimus et credentes Deo obedimus, ingrediemur in requiem, in quam Deus jurat non ingressuros eos qui non crediderint, dicens iratus : Si introibunt in requiem meam.

Quæ Dei verba non possunt intelligi de requie sabbati, cùm Deus ea per os David dixerit, longè post opera mundi completa et ideo longè postquam homines in illam sabbati quietem fuerant inducti.

Verba Dei sunt per fidem digerenda sicut cibus per stomachum.

Hinc tot Christianis non prodest Evangelium lectum vel auditum, propterea quòd sermo auditu receptus, per fidem non digeritur, eisque non commiscetur.

Legendum ergo, audiendum quidem; at præterea meditandum, fide digerendum nobisque commiscendum.

Paulò aliter in Græco : sed non profuit sermo auditûs illis non admixtus fidei audientibus, id est, non admixtus fidei, in audientibus, seu in iis qui audierunt.

Syr. propterea quòd non fuit eum fide temperatus iis qui ipsum audierunt.

Et hæc ad litteram non multùm discrepant à nostra Vulgata et explicatione superiùs facta.

Ultima tamen verba sic interpretatur Theophylactus : non profuit illis sermo auditûs, quia per fidem non se conjunxerunt audientibus, seu obedientibus Josne scilicet et Caleb.

3. *Ingrediemur enim.* Gr. ingredimur, etc. *qui credidimus.* Gr. credentes.

Juxta hunc textum fides est initium ingressûs in requiem Dei, sicut in cap. 3, n. 14. *Est initium substantiæ Christi.*

Per fidem vivam et operantem ingredimur, incipimus ingredi, jus habemus ad introitum, etc.

Syrus etiam : At introimus in requiem nos qui credimus.

Meliùs tamen juxta nostram Vulgatam *ingrediemur,* ut probat Estius, estque sensus :

Etenim nos Christiani, quibus bonum et lætum datum est nuntium, n. 2, et qui Evangelio huic credidimus et credimus, et credentes, obedimus, *ingrediemur* in æternam Dei *requiem.*

Quemadmodum dixit : supple Deus.

Sicut juravi in ira mea : Si introibunt....

Hoc textu probat quòd fideles ingredientur, idque probat argumento à contrario.

Quasi diceret : Incredulis tantùm negata est hæc requies promissa, *quemadmodum* testatur ipse Deus, in Psal. *dicens : Sicut juravi, etc.*

Ergo nobis credentibus concedetur; quia sicut ab ea excludit infidelitas; ita fides introducit in illam.

Et quidem operibus ab institutione. Gr. à fundatione, etc.

His posterioribus verbis incipit explicare quæ sit illa requies de qua loquitur Psaltes in loco citato, et in quam nos credentes ingressuri sumus.

Triplex enim in Scripturis reperitur requies : requies sabbati, requies in terra promissa, requies æternæ beatitudinis, figurata per alias.

De sabbati enim requie Scriptura, Genes. 2, n. 2, loquens, dixit : Et requievit Deus die septimo ob omnibus operibus suis, et hoc quidem ab initio mundi.

4. Dixit enim in quodam loco de die septima sic : Et requievit Deus die septimâ ab omnibus operibus suis.

Plurima autem post secula rursus in Psal. citato dicit Deus : Si introibunt in requiem meam. Deus ergo præter sabbati requiem, aliam habet, à qua excludat incredulos.

5. Et in isto rursum : Si introibunt in requiem meam.

Cùm igitur alia sit quies, in quam introducendi sunt aliqui; et Israelitæ illi, quibus hæc requies, sub figurâ quietis in terra promissa, priùs fuit annuntiata, ab ea propter incredulitatem suam fuerunt exclusi;

6. Quoniam ergo superest introire quosdam in illam, et iis quibus prioribus annuntiatum est, non introierunt propter incredulitatem :

Hinc Deus, post tot annos à possessa Palæstina, aliud quoddam determinat tempus

7. Iterum terminat diem quemdam, Hodie, in David

Ostensurus ergo quòd hanc æternam beatitudinem ingrediemur, si fidem vivam et operantem habuerimus.

Ostendit primò, quòd Dei verbi in citato psalmo non possint intelligi de requie sabbati.

Deinde, n. 8, ostendet quòd nec de requie in Palæstina.

Hæc ergo verba Dei, *si introibunt in requiem meam*, de requie diei septimæ, seu sabbati, non intelliguntur, quia Deus ea per os David dixit,

Operibus à prima mundi *constitutione completis*. Ergo longè postquam homines in illam sabbati requiem erant inducti.

4. *Dixit enim ,....* id est, de hac enim sabbati quiete loquens Scriptura *dixit : Et requievit Deus...* hocque ab initio mundi, completis operibus creationis.

In quodam loco. Gr. alicubi, scilicet Gen. 2. n. 2.

Sed quia Hebræis in Scriptura versatissimis, et eam fere totam memoriter scientibus, loquitur, nec librum citat, nec caput.

5. *Et in isto rursum...* Id est, post multa autem secula, rursus in psalmo jam sæpe citato, requies indicatur in quam admittuntur fideles, à qua excluduntur infideles.

Hæc ergo reqnies de qua in psalmo, alia est à prima, de qua in Genesi.

Deus ergo, præter requiem sabbati, aliam habet requiem, à qua excludat incredulos, dicens : *Si introibunt in requiem meam.*

6. *Quoniam ergo superest introire quosdam...* id est, quandoquidem ergo, ut ex verbis Davidicis colligitur, alia superest requies in quam quidam à Deo sunt introducendi.

Superest introire quosdam, id est, futurum est ut quidam introeant, seu introducendi sunt.

Et ii, id est, et Israelitæ quibus prioribus annuntiata est. Gr. et ipsi priùs annuntiatione moniti non introierunt.

Id est, et illi quibus priùs annuntiata est, scilicet, sub figura quietis in terra promissa, ab ea fuerunt exclusi, propter incredulitatem suam.

7. *Iterum terminat.* Syr. rursus diem alium præfinit, id est, determinat, seu designat quoddam aliud tempus, quod vocat *diem, hodie, in David* Psal. citato, *dicens*,

dicendo, post tantùm temporis, sicut supra dictum est: Hodie si vocem Domini audieritis, nolite obdurare corda vestra.

quod vocat diem, in Psal. citato, et per quod, si divinæ vocationi obedierimus, in hanc Dei requiem introibimus.

8. Nam si eis Jesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur posthac die.

Nec enim Josue hanc veram Dei requiem præstitit Israelitis, quos in Palæstinam introduxit: aliàs Spiritus sanctus illam postea non polliceretur, nec ad eam obtinendam diem nobis aliam determinaret.

9. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei.

Restat ergo nobis, populo Dei, alia requies, regnum scilicet cœlorum, sabbatum æternum.

10. Qui enim ingressus est in requiem ejus; etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut à suis Deus.

In quod quicunque semel ingressus est, ab omni labore in æternum quiescit, sicut Deus, orbe condito, quievit à suis operibus.

Post tantùm temporis, quod inter Moysem et Davidem intercessit.

Sicut supra dictum est, cap. 3, n. 7, 8, etc. *hodie*, in hoc tempore, *si vocem Domini*, ne sitis ipsi rebelles et increduli.

Paucioribus verbis, quia superest alia requies, à qua exclusi fuerunt Judæi increduli.

Hinc Deus, ne vacua remaneat illa requies, fideles, id est, Christianos invitat ad illam, dicens per Davidem: *Hodie, si vocem Domini audieritis, etc.*

Post tantùm temporis, quo scilicet facta fuit terræ promissæ distributio.

His verbis indicat etiam quòd de quiete in hac terra non agatur in Psalmo, sed de alia per hanc figurata.

Iterum terminat diem, id est, spatium vitæ nostræ, quo, si Deo obedierimus, introibimus in requiem Dei.

8. *Nam si eis Jesus.* Syr. addit: filius Nun, id est, Josue, *eis*, id est, antiquis Israelitis,

Requiem præstitisset, de qua Spiritus sanctus in sensu sublimiore et mystico intelligit verba Davidis in Psal. 94.

Profectò *nunquam* idem Spiritus sanctus.

Posthac, adverbium, id est, postea. Gr. post hæc, seu post illud tempus, requiem alteram polliceretur,

Nec *de alia* die loqueretur; quia Judæi terram promissam possidebant, cùm David dicebat: *Hodie si vocem...*

9. *Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei.* Conclusio ex dictis.

Cùm nec de requie sabbati, nec de requie in Palæstina loquatur David in Psalmo citato, restat igitur alia major et præstantior requies, indicata per sabbatum, et figurata per quietem in terra promissa: scilicet, æterna futuri seculi quies, quæ benè vocatur sabbatum, quia,

10. *Qui enim ingressus est in requiem ejus,...* quicunque in illam æternam et cœlestem *requiem ingressus est, ille quiescit* ab omni labore et opere, *sicut Deus* die septimâ requievit ab opere.

Quies ergo Dei nostræ quietis æternæ est exemplar.

O felix! ô æterna Dei requies, omnibus promissa, ab omnibus ferè neglecta et quasi oblita! mentem meam imple, cor meum posside, totam

Studeamus ergo, aliisque rebus omissis, hoc agamus, ut ad illam summam futuri seculi tanquillitatem perveniamns; credamus Evangelio nobis annuntiato, ne pereamus cum incredulis.

Horrendum enim erit Christo, Filio,

11. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum.

12. Vivus est enim sermo

---

animam sic occupa, ut tui nunquam obliviscar; sed ad te continuè anhelans et suspirans, Christo fide vivâ et operante credam et obediam; sicque tui felici possessione frustratus non inveniar.

11. *Festinemus ergo ingredi in illam requiem...*

Indicatâ requie ad quam nos Deus vocat, nunc ad illam nos urget et accendit.

Festinemus. Gr. studeamus, id est, enitamur, totisque contendamus animis illam assequi *et in illam ingredi.*

Ut ne in idipsum quis incidat,... caveamus ne eodem concidamus modo quo veteres Hebræi, qui Deo non crediderunt.

Ad hoc ostenduntur nobis præteritæ pœnæ aliorum, ut caveamus, ait D. Thomas.

Credamus itaque verbo Dei nobis annuntiato, ne pereamus cum incredulis.

Horrendum enim est Dei judicium. Vivus est sermo Dei, etc.

Observatio moralis. — Festinandum est, ait D. Thomas hic;

Primò, quia longinqua via.

Secundò, quia tempus est valdè breve.

Tertiò, quia urget Christi vocatio per charitatis stimulum.

Quartò, quia periculum in mora, ut patet in fatuis virginibus, Matth. 25.

D. Chrysostomus hic in morali, hom. 7. ait cursu, eoque vehementi opus esse; et quò seniores et cœlo viciniores sumus, eò magis et concitatiùs currere debere; quod illustrat similitudine currentis in stadio, qui ad præmium attentus, non consistit, non languet metæ vicinus, sed cursum intendit.

Attende quòd Hebræi jam ferè totam deserti longitudinem emensi, et terræ promissæ jam vicini, ob suam de Deo diffidentiam, retroacti sunt, et ab ea exclusi.

Timeamus ne in idipsum incidamus incredulitatis exemplum.

Festinemus ergo,... non immoremur hæsitantes.

Ad hoc, ô Deus, *adauge fidem,* et charitatis ardoribus accende et dilata cor meum: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatâsti cor meum.*

12. *Vivus est enim sermo Dei...*

Observatio litteralis. — In hujus loci explicatione bipartiuntur interpretes.

Aliqui enim totum hunc locum explicant de verbo Dei ad homines prolato præcipuè evangelico.

Alii de Christo æterno Dei verbo.

Juxta primos, hic sensus est:

Demus operam ingrediendi in requiem, credamus verbo nobis evangelizato, ne cum incredulis pereamus: nec enim verbum Dei nunc minoris est virtutis et efficaciæ quàm olim.

Si ergo *omnis tunc prævaricatio justam accepit mercedem,* ita nunc accidet nobis *si tantam neglexerimus salutem.*

Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti :	Verboque Dei, non credidisse, quia vivus est, et efficax, et penetrantior quovis gladio utrinque secanti ;
et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritûs,	Non corporis membra tantùm incidens, sed et intimos affectus animi, ita ut animam à spiritu dissecet ;
compagum quoque ac medullarum,	Compages quoque et medullas, seu animi nostri abditissima, et magis intima dissecat,
et discretor cogitationum et intentionum cordis.	Exactè discernens arcanas mentis nostræ cogitationes et cordis nostri consilia.
13. Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus :	Et ideo nulla est usquam creatura, nec in cœlo, nec in terra, quæ non sit oculis ejus manifesta ;

Ut autem omnia adaptent verbo Dei, tribuunt sermoni quod Dei proprium est.

Hujus opinionis est Estius : videatur.

Juxta alios, sensus hic est : Credamus Dei Verbo, etc. ne pereamus, etc. Quidquid enim Christus, Verbum Dei, Filius Dei, propheta, doctorque noster, vide cap. 1. n. 1, nobis locutus est, sive promittens, sive comminans, illud efficiet, quia vivus et omnipotens ; et consequenter incredulos damnabit, fideles salvabit.

Hunc sequor sensum, tum quia cap. 1. n. 1, Christus indicatur Verbum Dei : *Locutus est nobis in Filio ;*

Tum quia totus n. 13. non potest nisi coactè de verbo Dei prolato explicari. Singula attende verba.

Etenim, hæc particula hunc versum nectit cum præcedente, datque rationem ob quam Hebræi debeant timere ne sua infidelitate puniantur sicut patres eorum.

Ratio autem est quia Christus.

Vivus est, vita et fons vitæ, Deus vivus. Vide cap. 3. num. 12, et consequenter omnia videns, omnia penetrans, non falli potest.

Et efficax. Syr. omninò efficax, id est, omnipotenter agens, seu efficaciter exsequens quidquid, aut promisit, aut comminatus est.

Penetrabilior. Syr. longèque præstantior.

Hoc penetrans dicitur quod ingreditur profunda rei ; nihil autem tam profundum quod Christus non penetret : ad intima pervadit.

Omni gladio ancipiti. Gr. δίστομος, qui duo habet ora, seu utrâque parte acutus, in utramque partem secans.

Et pertingens usque ad divisionem animæ, id est, suâ penetratione dividens animam à spiritu, id est, distinguens cogitationes et motus animæ, seu partis animalis, à cogitationibus et actibus spiritûs, seu partis superioris.

Et consequenter omnia quæ sunt in homine magis unita distinctissimè cognoscens.

Compagum quoque ac medullarum.

Per hæc quæ sunt in corpore non sunt intima, intellige animi nostri abditissima oculis Christi patere.

Et discretor. Gr. κριτικὸς, censor, id est, severè et exactè discernens quâ intentione, quo fine cogitamus ac volumus.

13. *Et non est ulla creatura invisibilis.* Gr. ἀφανὴς, inapparens, non manifesta, apud eum nulla latet hypocrisis.

Sed omnia sunt nuda et aperta oculis illius, cui fidei et vitæ nostræ sumus rationem reddituri : illum ergo timeat ut Judicem, quicunque sincerè non credit in eum; at in eum, ut pontificem, speret omnis verè infidelis.

omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis sermo.

Sed omnia nuda et aperta sunt...

Apertum plus dicit quàm nudum.

Nudum dicitur quod non est vestitum.

Apertum verò cujus viscera et intestina patent.

Quod nudum est videtur in superficie; quod apertum est videtur in profundo.

Sicut fit in pecudibus mactatis vel in corporibus humanis, quæ à chirurgo dissecantur anatomicè.

Ad quem,... id est, de quo loquimur. Syr. cui reddunt rationem D. Chrysostomus, cui reddituri sumus actuum nostrorum rationem, id est, cui Verbo, tanquam nostro judici, reddenda ratio fidei et vitæ nostræ.

Λόγος, non sermonem tantùm significat, sed etiam rationem.

Observatio litteralis et moralis. — Metaphoricus est totus hic sermo, sed ad Apostoli scopum aptissimus.

Postquam enim Christum, prophetam doctoremque nostrum, Moysi Hebræorum doctori et prophetæ, contulit et prætulit;

Postquam et requiem indicavit excellentiorem, quam suis Christus promisit, et ad quam nos invitat;

Urgere volens Hebræos christianos, sed in fide vacillantes, ad perseverantiam in fide : ne, si patrum suorum sint imitatores, in simile cadant incredulitatis exemplum,

Terret eos, Christum illis exhibens, cui redditnri sunt fidei suæ rationem.

Ad judicem exhibet tremendum, utpote qui semper vivit, semper omnia videt, semper omnia potest, etc. quem nullus potest fallere, nullus declinare.

Metaphoras autem sumit Apostolus à rebus quæ Hebræis erant notissimæ, à victimis et à sacrificiis.

Levitæ in sacrificiis gladio utebantur ancipiti, quo discernebant in victimis quæ Dei essent, quæ hominum.

Alia pars enim Deo cedebat, alia sacerdotibus, alia iis pro quibus sacrificabatur.

Hinc Christus judex exhibetur quasi peccatores justitiæ Dei immolans, et ideo gladio ancipiti comparatur; quia exactè discernit quæ Dei, quæ hominum, quæ bona, quæ mala, in singulo homine.

Leviticus culter ad minima et intima, ad nervos et ad medullas victimarum perveniebat : sic et Christus judex intima, minima et abditissima penetrat animi.

In sacrificiis non tantùm victimarum abstrahebatur pellis, sed sic aperiebantur victimæ, ut omnia earum interiora paterent;

Sic in judicio, non tantùm nudi, sed aperti erimus : nihil erit occultum.

Sed Christus judex, quasi chirurgus omnia intima anatomicè dissecans, cor et viscera nuda et aperta exhibebit omnibus : cogitationes, intentiones, consilia cordis.

Heu! quis non contremiscat? quis cum Propheta non clamet tremebundus : *Si iniquitates observaveris, Domine; Domine, quis sustinebit?* Psalm. 129. 3.

Ab occultis meis munda me, et ab alienis parce servo tuo, Psalm. 18. 13.

14. Habentes ergo pontificem magnum qui penetravit cœlos, Jesum filium Dei: teneamus confessionem.

Cùm habeamus igitur pontificem verè magnum et omni summo pontifice longè majorem, Jesum Christum filium Dei, qui non tantùm in Sancta sanctorum, ut Judæorum pontifex; sed et in intima cœlorum pervenit, Patrem nobis propitiaturus, in nostrâ professione firmiter perseveremus.

15. Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine, absque peccato.

Si qua autem nobis remanet infirmitas, non ideo despondeamus animum: non enim habemus pontificem qui nostris infirmitatibus compati non possit; imò quia illas, excepto peccato, sicut et nos expertus est, ad nobis miserandum est promptissimus.

16. Adeamus ergo cum fi-

Talem igitur nacti Pontificem apud

---

14. *Habentes ergo pontificem magnum...*

Mirâ prudentiâ, ubi terruit Apostolus, statim spem erigit.

Ne igitur Hebræi ob suas infidelitates, Christo judici notas, desperent, aut nimiùm terreantur periculo punitionis,

Christum illis exhibet ut pontificem, Deo gratissimum et erga nos misericordissimum, ad quem confugiant.

Itaque transit Apostolus ad Christi sacerdotium.

Hucusque illum, ut apostolum, cum Moyse contulit, hocque longè majorem ostendit; melioremque nobis ab eo quietem promissam, quàm Judæis à Moyse.

Nunc Christum, ut pontificem, cum Aarone confert, huicque longè præfert.

Hoc tamen quasi tacitè, ne videatur Judæis cum lege bellum agere, ait Theodoretus.

Infrà tamen, cap. 7, expressiùs præferet.

Theodoretus hic titulum habet. Tom. 2.

Habentes ergo, id est, cùm habeamus summum pontificem, omni Aaronico sacerdotè longè majorem atque præstantiorem.

Qui penetravit cœlos.

Pontifex legalis transibat per atrium et per basilicam templi, usque ad intima penetrabat, scilicet, Sancta sanctorum.

Christus, summo pontifice legali major, per aerem et ætherem transiens, penetravit cœlos, usque ad intima cœlorum pervenit.

Jesum filium Dei, non adoptivum, sed consubstantialem, et eo nomine Deo gratissimum.

Teneamus confessionem, id est, firmiter illius fidem teneamus quam professi sumus in Baptismo, in eaque perseveremus.

15. *Non enim habemus pontificem.*

Ne autem tanti pontificis nostri supradicta majestas deterreat Hebræos, statim Apostolus ostendit illius erga nos propensionem et ad miserendum promptitudinem:

Ex eo quòd omnibus modis sicut et nos tentatus est atque afflictus: repetit quæ dixit, cap. 2, n. 18.

Pro similitudine. Gr. juxta similitudinem, supple nostram. Syrus: sicut et nos: seu similiter ac nos.

Absque peccato, id est, excepto peccato, cui nunquam fuit obnoxius.

16. *Adeamus ergo cum fiducia.* Syr. revelato oculo, id est, talem igitur

Deum potentissimum, erga nos misericordissimum, cum bona spe et plena fiducia accedamus ad thronum gratiæ, ut per eum misericordiam, seu peccatorum remissionem obtineamus, et gratiam, quæ nobis opituletur in tempore opportuno.

ducia ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno.

---

nacti pontificem, Deo gratissimum, quia filius Dei; nobis misericordissimum, quia nostras expertus est infirmitates,

Accedamus cum fiducia et plena spe in ipsum : seu ipsius et potentia apud Deum, et bonitate in nos, freti.

Ad thronum gratiæ. Syrus addit *ipsius*; juxta quam lectionem bene posset intelligi tribunal pœnitentiæ, à Christo institutum in Ecclesia; hic enim thronus, verè thronus est gratiæ Christi.

Sed juxta Græcum, nostram Vulgatam, et omnes alias versiones arabicam, æthiopicam,

Ad thronum gratiæ, id est, ad thronum Dei, qui dicitur *thronus gratiæ*, seu gratiosus; quia Christus, pontifex noster juxta illum, hic, sicut et alibi, repræsentatur *interpellans pro nobis.*

Dicitur etiam nunc thronus gratiæ, seu misericordiæ, quia toto vitæ nostræ tempore Deus nobis misereri paratus est, ob Christi mediatoris nostri merita.

Ad differentiam throni justitiæ, in quo sedere concipitur ut judex, in fine vitæ et mundi : *Nunc est tempus miserendi ejus : accedamus ergo, etc.*

Ut misericordiam, id est, peccatorum remissionem, etc.

Et gratiam... in auxilio opportuno. Gr. in opportunum auxilium. Syr. ad auxilium in tempore afflictionis, id est, auxilium opportunum, seu gratiam auxiliantem in tempore opportuno, tempore scilicet tentationis.

Accedamus ergo cum *fiducia* per Christum assequendi *misericordiam*, seu remissionem peccatorum pro præterito; et obtinendi *gratiam* ad vitanda peccata et ad bona opera facienda in præsenti et in futuro.

Accedentes ad Deum, recordemur quòd pontificem, mediatorem *advocatum habemus apud Patrem, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, etc.* primæ Joan. 2, n. 2 et 3.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Relinquitur Sabbatismus populo Dei, n. 9.

PRIMO. — De hac æterna requie sæpe cogitas, et frequentes circa eam actus exerce fidei.

Ad æternam Dei requiem creatus sum! ô felix requies! quando te fruar! *Pater noster, qui es in cœlis, etc. adveniat regnum tuum.*

SECUNDO. Recordare quòd fides sit ingressus in illam, n. 3.

Ingredimur in requiem credentes; at credentes fide vivâ et per charitatem operante.

Crede itaque, dilige; credens, diligens, operare, patere.

TERTIO. — Tota hæc vita præsens, *hodie*, n. 7, seu dies est nobis data ad hanc requiem promerendam, per actus fidei, spei, charitatis, et per opera bona virtutibus his animata.

Hanç ergo totam diem insume laboriosus, et cave ne tibi dicatur : Quid stas totâ die otiosus?

Quarto. — Dies dominica ad hunc sacrum laborem specialiter destinata : frequentiùs in ea cogitandum de æterna requie, et charitas ardentiùs exercenda.

Hæc dies dominica figura est æternæ requiei in Deo.

In hac post hujus vitæ labores quiescemus in Domino.

Sic in sabbato à laboribus corporalibus, ab operibus servilibus, id est, peccatis cessandum, et in Deo per pietatem quiescendum.

Qui peccat sabbatum violat.

E contrà, qui nunc à peccatis cessavit, et in Deo per charitatem quiescit, hic sabbatum æternum incipit.

Qui verò creaturis adhæret, et in illis quiescit, æternâ Dei requie indignum se præbet.

In Deo solo vera requies : extra Deum, ubique inquietudo.

Itaque in Deo quiesce per fidem, per charitatem, per orationem, per divini verbi lectionem et assiduam meditationem.

Hoc veri sabbati initium.

Quinto. — Festina in illam requiem ingredi, n. 11.

Cave socordiam ; sicut in stadio curre, et quò vicinior es cœlo, palmamque quasi tangis, eò concitatiùs curre.

Tot Israelitas, terræ promissæ jam vicinos, ab eâ tamen exclusos videns, time, et tremebundus ora sæpe cum Davide : *Ne projicias me in tempore senectutis; cùm defecerit virtus mea, Deus, ne derelinquas me.* Psalm. 70.

Praxis. — Ad fervorem excitandum, languoremque vitandum, duplicem sæpe cogita thronum Christi.

Thronum gratiæ, in quo nunc sedet, misericordiam pro te implorans ;

Thronum justitiæ, in quo sedebit aliquando vitæ rationem à te exposciturus.

Nunc, ut pontifex misericordissimus, tuis compatitur infirmitatibus, auxilium suum offert tibi : *Semper vivit ad interpellandum pro nobis.* Heb. 7. 25.

At brevi è throno gratiæ surgens, sedebit in throno judicii, te judicaturus *in justitia et in veritate.*

In veritate, quia omnia nuda et aperta, etc., omnia videns, omnia penetrans, etc., falli non potest.

In æquitate, quia efficax et omnipotens est, semper vivens, semper omnipotens, semper punire valens.

Hoc ut videmus,

Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ, etc. eique fideliter serviamus.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

Probaturus quod capite quarto, ỳ. 14, dixit Christum pontificem esse, quasdam assignat veri pontificis notas.

PRIMAM.

A naturâ, *ex hominibus*, ỳ. 1.

SECUNDAM.

Ab officio, *ut offerat*, ỳ. 1.

TERTIAM.

Ab affectu, *qui* peccatoribus *compatiatur*, ỳ. 2.

QUARTAM.

Ab electione, ỳ. 4. *qui vocatur.*

In harum pontificis notarum applicatione, primam, ut satis cognitam supponit Apostolus; secundam differt, fusiùs acturus de ea. Duas alias hìc applicat Christo, incipiens ab ultima.

Versu itaque quinto probat ex Scripturis Christum sibi non arrogâsse pontificatum; sed ad illum fuisse elevatum à Deo et quidem Patre suo, ỳ. 5 et 6.

ỳ. 7 et 8. Tertiam applicans pontificis notam, ostendit et quòd in nostra constitutus infirmitate, oravit pro se et pro nobis; utque fieret ad miserendum pronior, pati, obedire voluit, experientiâ nosse quàm arduum sit obedire.

ỳ. 9. Per passiones itaque consummatus, obedientiæ suæ merito factus est nobis causa salutis æternæ; et declaratus pontifex, secundùm ordinem Melchisedech, ỳ. 10.

De hoc ordine et sacerdotio multa hìc haberet dicenda; at differt tantisper ob auditorum infirmitatem quos increpat, ut eorum attentionem acuat, ỳ. 12, 13, 14, et ad perfectiora excitet, ut patet in capite sexto.

CAPUT QUINTUM.

TEXTUS.

1. Omnis namque pontifex, ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.

2. Qui condolere possit iis qui ignorant et errant, quoniam et ipse circumdatus est infirmitate :

PARAPHRASIS.

Ut Christum verè pontificem esse noscatis, et per eum ad Dei misericordiam recurratis, has observate pontificis notas : Omnis pontifex ex hominum numero selectus, constituitur quasi medius inter ipsos et Deum, ad res ipsorum apud Deum agendas; ut offerat Deo populi dona et sacrificia pro peccatis à lege præscripta ;

Qui pronus et facilis sit ad condolendum peccatoribus ex ignorantia et errore seductis, suæ propriæ memor infirmitatis : etenim et ipse, sicut alii, suâ circumdatus est et quasi indutus infirmitate.

Cap. V. 1. *Omnis namque pontifex...*

Particula *nam* hæc nectit cum præcedentibus, et indicat quòd Apostolus probet hìc quod cap. 4, n. 14, dixit Christum esse pontificem, etc., et ad eum cum fiducia accedendum.

Probat autem ostendendo quòd Christus habeat, et quidem excellentissimo modo, quæ ad verum pontificem requiruntur.

Omnis pontifex ex hominibus assumptus. Juxta Gr. *assumptus* est præsentis temporis : assumitur.

Syr. est ex hominibus. Æthiop. ex hominibus assumitur.

Id est, ex hominum numero assumitur : nec enim id munus obeunt angeli.

Pro hominibus, id est, ut eorum causam agat.

Constituitur in iis quæ sunt ad Deum, id est, quasi medius inter homines et Deum, ad res hominum apud Deum agendas.

Ut offerat dona, quæ scilicet populus offert sponte Deo, quibus illum ut omnium bonorum auctorem et largitorem palàm profitetur.

Et sacrificia pro peccatis à lege præscripta : vide Levit. 4, 5, 6, 7.

Erant et alia sacrificia et alia sacerdotalia munia ; sed generalitatem per aliquas species hìc explicat Apostolus.

2. *Qui condolere.* Gr. *μετριοπαθεῖν*, mensuratè pati-potens, *δυνάμενος*.

Id est, idoneus, pronus ad compatiendum et miserendum peccatoribus.

Iis qui ignorant, id est, qui ex ignorantia peccant.

Et errant extra viam mandatorum.

Hoc ad omnes extenditur peccatores, ait Theophylactus, quia, inquit, omnis peccator tempore transactionis, peccati tenebris circumfusus, ignorantiâ et errore languet, voluptatis illecebris præcipitatus.

Quoniam et ipse circumdatus est. Syr. indutus est *infirmitatem*, id est, suam ipse, sicut et alii circumfert infirmitatem.

Suæ itaque imbecillitatis et ad peccandum proclivitatis memor, compatiatur aliis.

3. Et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis.

Et ob hanc causam debet ex præscripto legis *Lev.* 4, 3; Aaronicus sacerdos pro populi peccatis immolare, quemadmodum et pro populi peccatis hostias immolat.

4. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron.

Porrò, nullus legitimus pontifex pontificalem sibi dignitatem arbitratu suo vendicat; sed ille legitimus est, quem Deus tanto destinat officio, sicut Aaron divino vocatus est judicio.

5. Sic et Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret; sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Christus ergo verus pontifex qui semetipsum ad pontificatum non extulit; sed Pater æternus, qui primò Jesum Filium suum naturalem agnovit, cùm in Psal. 2, dixit ei: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

---

3. *Et propterea.* Gr. et propter hanc scilicet infirmitatem quâ et ipse circumdatus est.

Debet ex legis præscripto; Levit. 4, n. 3,

Quemadmodum pro populi peccatis immolat, ita et pro suis immolare.

Hinc et sacerdos in missa, percutiendo pectus, dicit altâ voce: *Nobis quoque peccatoribus.*

In hoc Christus excellit non Aaronicum tantummodo pontificem, sed et omnem sacerdotem, quòd non pro suis, sed tantùm pro alienis peccatis oravit et obtulit.

Ipse enim Sanctus sanctorum: *Talis quippe decebat ut nobis esset pontifex sanctus, etc.;* cap. 7. 26.

Condoluit autem nobis, ratione allatâ cap. 4, n. 15: *Tentatus per omnia.*

4. *Nec quisquam sumit sibi honorem*, scilicet pontificatûs, id est, nemo verus et legitimus pontifex pontificalem sibi vendicat dignitatem.

Sed qui vocatur à Deo, vel immediatè, ut Aaron, Apostoli; vel mediante ordinatione, quam Deus instituit.

5. *Sic et Christus...*

In quatuor primis versibus quatuor veri pontificis expressi sunt quasi characteres.

Quorum primus pontificis naturam indicat: ex hominibus assumitur et quasi dignior seligitur; secundus, officium ut offerat; tertius, affectum compatiendi; quartus, divinam vocationem.

Horum quatuor characterum primum Christo convenire, ut rem per se notam, supponit Apostolus; ideo non probat hìc quòd sit homo.

Secundum differt, de ipso fusiùs acturus capite 7, 8 et 9.

Duos reliquos characteres hìc applicat Christo, ab ultimo incipiens.

Probat ergo quòd Christus pontificatum sibi non arrogavit, sed Pater æternus ei contulit, idque probat ex Scripturis.

Non semetipsum clarificavit. Gr. glorificavit.

Id est, non semetipsum extulit ad gloriam pontificalem, illam non ambivit, non usurpavit.

Sed qui locutus est,.... id est, sed Pater æternus, qui in Psal. 2, Jesum agnovit et glorificavit ut Filium, dicens ei: *Filius meus es tu* naturalis, *ego hodie,* id est, in hoc æternitatis semper stantis die *genui te,* ex mea substantia. Vide cap. 1, n. 5.

6. Quemadmodum et in alio loco dicit : Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech.	Deinde et sacerdotalem contulit ei dignitatem, quemadmodum in alio Psal. 109, dicit : *Tu*, fili mi, *sacerdos es in æternum secundùm ordinem Melchisedech.* (Ecce divinam Christi pontificis ordinationem ; hunc pontificem nunc videto pro semetipso orantem.)
7. Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere à morte,	Cùm adhuc in hac nostra infirma et mortali carne viveret, preces, easque valde submissas obtulit Deo Patri qui poterat illum à morte suscitare ;
cum clamore valido et lacrymis offerens,	Obtulit, inquam, ingenti affectu, voce magnâ clamans, et præ dolore illacrymans :
exauditus est pro sua reverentia.	Exauditus est pro sua erga Patrem reverentiâ, et pro paterna tam venerandi pontificis reverentia. (Videte et nobis condolentem.)

A Deo natum esse, præparatio est ad hoc, ut à Deo etiam ordinatus sit, ait Theophylactus.

Eumdem Jesum pontificem constituit, et ut pontificem glorificavit in alio Psalmo, scilicet 109.

Hæc Psal. 2 citatio : *Filius meus es tu,...* secundùm aliquos probat pontificatum Christo competere jure suæ generationis æternæ quæ est quædam Christi primogenitura ; primogeniti autem familiarum, ante legem erant familiæ sacerdotes, ait D. Hieronymus, epist. ad Evagrium.

Secundùm alios, qui de hoc primogenitorum jure non satis conveniunt, hâc citatione D. Paulus non tam probat Christi sacerdotium, quam ipsius Christi supra omnes sacerdotes excellentiam, utpote qui Dei Filius et Deus est.

Alii quidem à Deo vocati sunt, sed non à Deo patre suo ; Christus à Deo, et quidem Patre suo.

6. *Quemadmodum et in alio loco...* Psal. 109, *dicit* idem Pater æternus : *Tu es sacerdos secundùm ordinem.* Syr. secundùm similitudinem, etc. Vide cap. 7, n. 15.

Hæc est formalis probatio quòd Christus sit sacerdos et consequenter pontifex summus : quis enim Filio Dei præponeretur ?

A Deo Patre suo vocatus, ordinatus et consecratus est pontifex.

Videamus nunc divinum hunc pontificem in nostra infirmitate constitutum pro semetipso orantem.

7. *Qui in diebus carnis suæ.* Syr. cùm carne indutus esset, id est, qui Christus pontifex noster, cùm in hac infirma et mortali carne adhuc viveret, malis obnoxius.

Preces supplicationesque, id est, preces non vulgares, sed valde submissas. Supplicatio à supplicandis seu complicandis genibus dicitur.

Supplicationes igitur sunt preces humillimæ.

Ad eum, id est, Patrem suum.

Qui possit illum salvum facere à morte, scilicet, illum à morte resuscitando.

Offerens. Gr. cùm obtulisset.

Cum clamore valido et lacrymis, præ dolore nimio.

Exauditus est pro sua reverentia ; in Græco non est *sua ;* sed et exauditus pro reverentia.

Quamvis esset Dei Filius et quidem naturalis, cui felicitas et gloria connaturalis erat, pati tamen elegit et humiliari, et experiri quàm sit arduum usque ad mortem obedire.

8. Et quidem cùm esset Filius Dei, didicit ex iis quæ passus est, obedientiam :

Per passiones ergo consummatus, obedientiæ suæ merito factus est omnibus sibi obedientibus causa salutis æternæ, quam nobis in cruce moriens promeruit.

9. Et consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ.

Declaratus à Deo pontifex in æternum juxta ordinem Melchisedech.

10. Appellatus à Deo pontifex juxta ordinem Melchisedech.

Observatio litteralis et dogmatica. — Plerique Latini reverentiam sumunt activè, seu exauditus est propter suam religiosam erga Patrem reverentiam, seu reverentiam quà Christus Patrem suum prosequebatur.

Alii sumunt passivè pro reverentia quà Pater Christus utpote sibi consubstantialem et coæqualem prosequebatur.

Alii utrumque jungunt : tantâ reverentiâ Christus pontifex noster Patrem suum exoravit, ut et ipse Pater tam venerandum pontificem sit reveritus et pro reverentia exaudierit.

Ita D. Chrysostomus : tanta, inquit, fuit ejus reverentia ac pietas, ut ideo eum Deus revereretur. Theophylactus divum Chrysostomum sequitur.

Probabilius est quòd D. Paulus hìc ad orationem aspiciat qua Christus in cruce pendens, et semetipsum ut pontifex offerens pro salute mundi, oravit et pro se, ut per resurrectionem à morte eriperetur ; sive cum clamavit voce magnâ : *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti?* sive etiam cum iterum clamans dixit : *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*, scilicet immortali corpori statim restituendum.

Ob quam orationem Christus post triduum fuit à morte liberatus : circa hoc videatur Estius.

Idem Estius probat ἀπὸ τῆς εὐλαβείας bene traductum, pro reverentia, contra Calvinum et Bezam traducentes, à metu scilicet damnationis æternæ in quo erat, inquiunt, Christus dum clamavit : *Deus, Deus meus, etc.* Quod blasphemum et à Cornelio à Lapide bene refutatur.

Et sane D. Chrysostomum, Theophylactum et alios Græcos qui habent *pro reverentia*, æquius est audire quam nostrates hæreticos.

Videamus Christum pontificem nostrum nobis condolentem.

8. *Et quidem.* Gr. et quamvis esset filius. Syr. item.

Id est, quamvis esset Dei Filius, et quidem naturalis, cui consequenter connaturalis erat felicitas, gloria, libertas!

Didicit ex iis quæ passus est, id est, pati tamen elegit, humiliari, obedire usque ad mortem, mortem autem crucis, sicque experientiâ didicit, seu expertus est quàm grave sit et arduum pati et obedire.

9. *Et consummatus.* Syr. et sic perfectus redditus est.

Id est, per passiones et obedientiam adductus in gloriam. Vide cap. 2, n. 10. *per passionem consummare.*

Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, quam in cruce patiens promeruit.

10. *Appellatus à Deo pontifex...* Syr. ac nominatus est à Deo, etc.

Id est, constitutus et declaratus à Deo pontifex, ob hoc scilicet sui sacrificium quod ipsemet pro peccatis nostris, ad Dei gloriam obtulit.

11. De quo nobis grandis sermo et ininterpretabilis ad dicendum :	De quo Melchisedech, et de ejus cum Christo similitudine multa haberem vobis dicenda, sed quæ vobis essent intellectu difficilia ;
quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.	Quoniam ob titubantem fidem vestram, segnes facti estis in addiscendo Dei verbo.
12. Etenim cùm deberetis magistri esse propter tempus ; rursum indigetis ut vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei : et facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.	Etenim, cùm tot annis jam Christum professi sitis ejusque Evangelium audieritis, ut pro temporis modo deberetis aliorum doctores esse, rursus indigetis ut ego vos doceam elementa ejusdem Evangelii, sicque, more parvulorum, lacte nutriendi estis, non solido cibo.
13. Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis justitiæ, parvulus enim est.	Porrò, qui puerili adhuc indiget instructione, is incapax est doctrinæ quæ de perfecta justitia et de sanctitate christiana traditur perfectis :

Quia passus est, propterea appellatus est pontifex, veluti semetipse offerens, ait Theophylactus.

Hic itaque duplicem adverte Christi passionis effectum : nostram salutem, Christi claritatem, seu illius summi pontificatûs declarationem.

Adde tertium effectum, summam Dei gloriam.

Hucusque animalia Deo oblata fuerant, hìc Deus immolatur Deo; dignum sane Deo sacrificium.

11. *De quo nobis grandis*, Gr. multus sermo ; id est, de quo Melchisedech et de ejus cum Christo, cujus figura fuit, similitudine, multa vobis possem dicere.

Et ininterpretabilis ad dicendum. Gr. et difficilis interpretatu dicere. Syr. et explicatu difficilia.

Id est, et quæ si dicerem, ægrè et vix intelligeretis.

Quoniam imbecilles. Gr. segnes facti estis auribus. Syr. quoniam infirmi estis auditu vestro.

Hìc erat locus de ordine Melchisedech agendi et convenientias explicandi quæ sunt inter hunc Melchisedech et Christum; at prudenter differt Apostolus propter infirmitatem auditorum, quos interim arguit, ut eorum attentionem excitet et acuat.

Hebræi facti fuerant segnes in addiscendo Dei verbo fortè ob persecutiones ; probabiliùs ob suam titubantem fidem.

12. *Etenim cùm deberetis esse magistri*, *propter tempus*,... id est, cùm tandiu Evangelium audieritis, ut jam deberetis idonei esse ad illud alios docendum.

Rursum indigetis,... adhuc tamen opus habetis ut ego vos doceam ejusdem Evangelii *elementa*, id est, prima principia, rudimenta, symbolum fidei christianæ.

Et facti estis quibus lac opus sit.

Aliâ similitudine idem explicat ; quasi diceret : Sicque more parvulorum, lacte nutriendi estis, non solido cibo.

13. *Omnis enim qui lactis est particeps.* Supple, tantùm, seu qui rudem tantùm et faciliorem fidei doctrinam capere potest.

Expers est sermonis justitiæ. Gr. inexpertus.

His enim velut adultis solidus datur cibus : perfectos autem voco eos qui longo usu velut habitu inducto, mentem habent habilem, quâ bonum et malum discernant.

14. Perfectorum autem est solidus cibus; eorum qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

Id est, incapax est doctrinæ quæ de perfecta justitia et sanctitate traditur sapientibus et perfectis.

Parvulus enim est in christianismo. Gr. infans.

Infanti autem lac tantùm convenit.

14. *Perfectorum autem est solidus cibus*, id est, adultorum verò, seu eorum qui in christianismo profecerunt, solida et perfecta doctrina, seu sublimiora mysteria sunt : ad eos pertinent, illis traduntur.

Eorum, scilicet, seu illos voco perfectos.

Qui pro consuetudine. Gr. per habitum, scilicet discendi, meditandi, docendi,

Exercitatos habent sensus, scilicet internos, seu intellectum. Gr. sensoria, quæ propriè sensus externos significant et ad animum translata, significant mentem, intellectum exercitatum et habilem ad discretionem boni et mali ; ad discernendum quid bonum, quid malum, quid catholicum, quid hæreticum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 5, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo.—Omnis Dei et Ecclesiæ minister attendat ad ea quæ in primis versibus de pontifice dicuntur, ut illa sibi propria faciat.

Omnis pontifex ex hominibus, n. 1.

Sacerdos itaque recordetur se hominem esse, et consequenter peccatorem.

Pro hominibus constituitur, n. 1.

Recordetur et se pro hominibus, seu peccatoribus, esse constitutum inter ipsos et Deum, quasi medium; ut divina referat ad homines, et homines ad divina traducat : homines ergo doceat verbis, et factis ædificet, seu verbo et exemplo ducat ad Deum.

In iis quæ sunt ad Deum, n. 1.

Recordetur et se ideo constitutum esse sacerdotem, ut pro peccatoribus oret, pœnitentiam agat, preces et vota populorum offerat : at præcipuè ut sacrificium expiationis frequenter offerat pro peccatoribus, sacrificium, inquio, Corporis et Sanguinis Christi, agni Dei pro peccatis nostris immolati.

Sacerdotis ergo deliciæ sint oratio; tota ejus vita sit pœnitentia; centrum illius sit altare, felicitas, sacrificium.

Qui condolere possit iis qui ignorant et errant, n. 2.

Sacerdos ergo suæ propriæ memor infirmitatis et ad peccandum proclivitatis, compatiatur peccatoribus, non irascatur inclementer in eos, non loquatur eis durè; sed affectuosè et clementer eos sublevet, pro eis pœnitentiam agat et pro se : quia ipse peccator, et pro peccatoribus est.

Nec quisquam sumit sibi honorem, n. 4.

Non præsumat ergo mortalis homo divinum sibi ministerium arrogare ob honorem, ob divitias, ob requiem, aut otium; sed à Deo vocatus suscipiat illud ad laborem, ad functiones supradictas sedulo et cum humilitate peragendas.

Sic et Christus non semetipsum clarificavit ut pontifex fieret, n. 5; sed à Deo, Patre suo, sacerdos constitutus, n. 6. Infirma nostra sensit, nobis condoluit, pro nobis oravit, supplicavit, gemuit, clamavit, lacrymatus est, n. 7. Et licèt Dei Filius, cui imperium, felicitas et honor debebantur, pro nobis tamen pati, humiliari, et obedire voluit usque ad mortem, mortem autem crucis, in qua, velut in ara, semetipsum pro nobis obtulit; ibique passionibus et opprobriis consummatus, nostræ salutis causa factus est, et summus noster pontifex in æternum declaratus, n. 9.

Praxis. — Summum hunc Pontificem æternum, omnium pontificum et sacerdotum principem et exemplar, oculis fidei jugiter intueamur, ut in eo sacerdotii nostri regulas studeamus.

Singulatim ergo hæc omnia à S. Paulo descripta perpendat apud se omnis sacerdos Christi, summi pontificis vicarius, et sese cum hoc sacerdotum prototypo et exemplari absolutissimo comparans, videat num, sicut ille, fuerit à Deo constitutus sacerdos; num peccatoribus compatiatur, pro illis oret, gemat, lacrymetur, laboret, patiatur, etiam mori paratus, ut illorum sit causa salutis æternæ.

Hâc saltem sui cum Christo comparatione confundatur, humilietur, annihiletur; confusus, humiliatus, annihilatus, concipiat tandem veri sacerdotis ideam quam pro suo modulo, secundùm datam sibi gratiam, adimpleat, orando, gemendo, lacrymando, patiendo, moriendo, si necesse fuerit, pro peccatorum æternâ salute.

Secundo. — Omnis Christianus, seu Christi discipulus, attendat ad ea quæ de Christo, doctore nostro, ad nostram doctrinam et consolationem scripta sunt, n. 8 et 9.

Christus, licèt Dei Filius, cui connaturalis erat potestas, gloria et felicitas, pati tamen, humiliari, obedire voluit, et experientiâ scire quàm arduum sit et grave, mœrere, tædere, tristari, timere, pati, mori. Quare?

Primò, ad nostram consolationem : scilicet ut erga nos mœstos, patientes, humiliatos, afflictos, esset propensior et ad miserendum proclivior. Vide dicta capite secundo ad versum decimum octavum, et capite quarto ad versum decimum quintum.

Secundò, ad nostram doctrinam : ne scilicet, cùm talia sentimus, nos propterea putemus à Deo despectos atque derelictos.

Sicut enim Christus patiens, mœstus, tristis ad mortem, doloribus et opprobriis derelictus, non ideo minùs Dei Filius, non ideo minùs Deo charus, quinimò Filius Dei semper dilectus, in quo sibi complacuit;

Sic et christianus patiens, pauper, humiliatus, opprobriis onustus, doloribus et morti traditus, non ideo minùs Dei filius, non ideo minùs Deo charus, sed eò charior, quò Christo patienti conformior.

Si compatimur, et conglorificabimur.

Si Christo conformes fuerimus in patientia, et ei conformes erimus in gloria.

Praxis. — Nobis ergo in hoc infirmitatis et passionum statu constitutis quid faciendum?

Primo. — Aspiciamus in Auctorem salutis nostræ, per passiones consummatum; et consolemur quòd, sicut et ipse, per passiones consummemur.

Passio est consummatio, seu perfectio, et per hoc oportet ad perfectionem pervenire, ait D. Chrysost.

Patior : ergo consummor, perficior, Christo fio similis, quodam modo deificor, fingor ad æternam beatitudinem.

Gaudebo itaque et gloriabor in infirmitatibus et passionibus meis, per

quas me Deus consummat, perficit, fingit ad Christi, salvatoris mei, similitudinem, et consequenter ad æternam cum eo beatitudinis hæreditatem possidendum.

SECUNDO. — Aspiciamus in Auctorem salutis nostræ, ut eum patientem imitemur.

Patiens Christus oravit, supplicavit humiliter et ferventer, cum clamore et lacrymis cordis contriti et humiliati;

Sic nobis, in tali statu constitutis, ad Deum confugiendum est precibus, supplicationibus, gemitibus, lacrymis, corde contrito et humiliato; at præcipuè hâc reverenti ac venerabundâ pietate ob quam Christus exauditus est.

Si Christus, æqualis Patri, tantâ reverentiâ Patrem precatus est, quantâ nos, homunciones, et verè nihil, Deum orare debemus!

Quò plus humiliati sumus exteriùs, eò humiliores interiùs oremus.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

Hortatur Hebræos ut ab infantia exeuntes, ad perfectionem contendant.

Propterea ipse Paulus in hac epistola omittit christianæ fidei rudimenta, de sublimioribus divinæ sapientiæ mysteriis acturus, ỳ. 1, 2, 3.

ỳ. 4. Ad quid enim vos per catechismum rursus instituere et ad Baptismum disponere? Cùm impossibile sit semel baptizatos, et deinde prolapsos, iterum ad pœnitentiam renovari, seu ad novam vitam regenerari?

ỳ. 7. Tales à Baptismo lapsi divinam timeant maledictionem : sicut enim terra sæpiùs irrigata, si fruges ferat utiles, benedicitur; sin autem spinas proferat, maledicitur, et tandem incendio cum spinis deputatur : ita anima cœlesti rore imbuta, nisi bonorum operùm fructus producat, maledicto proxima est, ỳ. 8.

ỳ. 9. Absit ut hæc dicens, malè de vobis ominer, vosque terram arbitrer infrugiferam; imò verò meliora et feliciora de vobis persuasus sum.

Novi enim quæ fuerit et quæ sit adhuc vestra in sanctos propter Deum charitas, et hanc Deus justus nunquam obliviscetur, ỳ. 10.

ỳ. 11. Cur ergo nobis hæc duriora dicis?

Primò, ut unusquisque vestrûm eumdem charitatis fervorem habeat, non desit unus; secundò, ne fortè segnes in posterum efficiamini; tertiò, ut, è contra, sanctorum imitatores, fide et patientiâ perseveretis, et proficiatis in bono, sicque cum illis promissa bona hæreditetis, ỳ. 12.

ỳ. 13. Recordamini Abrahæ, quantâ fide credidit, quantâ patientiâ Dei promissa exspectavit, et tandem adeptus est! ỳ. 14, 15.

ỳ. 16. Attendite ad ipsamet promissa Abrahæ facta; Deus promisit, Deus promissum suum juramento firmavit. Quare?

Ut nos, spirituales Abrahæ filii, promissionis hæredes, firmius crederemus, patientiùs exspectaremus; et securi de promissione Dei juramento firmata, bona nobis promissa spe amplecteremur et tenacissimè apprehenderemus, ỳ. 17, 18.

Hæcque spes, quasi anchora, nostras animas in hujus seculi tempestatibus redderet firmas, sic tamen earum fluctuationem impediens, ut eas ad portum æternæ beatitudinis perduceret, ỳ. 19.

Quò Jesus Christus, prodromus noster, introivit, factus in æternum pontifex secundùm ordinem Melchisedech, ỳ. 20.

CAPUT SEXTUM.

PARAPHRASIS.

Quoniam, sicut mox dixi, perfectorum solidus est cibus, ut vos ex infantia exeuntes, ad perfectionem contendatis, omissis christianæ doctrinæ rudimentis, ad altiora ejusdem doctrinæ mysteria feramur;

Non rursum vos instituentes in iis quæ sunt christianismi fundamenta, quales sunt pœnitentia Baptismum præcedens, quâ receditur à peccatis quæ sunt opera mortua et mortem promerentia;

Fides, quâ acceditur ad Deum, quæ est animæ vita et vitæ fons.

Qualia sunt et ea quæ spectant ad doc-

TEXTUS.

1. Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora feramur,

non rursum jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis,

et fidei ad Deum.

2. Baptismatum doctrinæ,

Cap. VI. 1. *Quapropter :* hæc illatio deducitur ex omnibus, à n. 11, dictis in cap. 5, quasi diceret :

Quia perfectorum solidus est cibus, infantium verò lac, et ne vos diutius tales maneatis quales dixi, infantes ac parvuli; sed è contra, ut viri tandem perfecti esse nitamini, ideo omittamus.

Hebræorum enim infirmitatem exprobravit Apostolus, non ut animum despondeant, sed ut eos excitet et acuat.

Intermittentes, id est, omittentes. Syr. omittamus.

Inchoationis. Gr. initii Christi sermonem, id est, rudimenta christianæ doctrinæ; seu principia quibus rudes in Christo, seu catechumeni initiantur.

Ad perfectiora. Gr. ad perfectionem feramur, id est, ad altiora ejusdem doctrinæ mysteria feramur. Syr. veniamus.

Quasi diceret : Jam diutius infantes fuistis, jam diutius quasi parvuli rudimentis adhæsistis, jam tandem sublimiora divinæ sapientiæ arcana, ut viri perfecti, intelligite; id est, ut ex cap. 7. patebit, figuras in veteri Testamento latentes et ad Evangelium pertinentes, v. g. Melchisedechi sacerdotium Christi sacerdotii figuram intelligite.

Non rursum jacientes fundamentum,... id est, non iterum vobis ea repetentes quæ jampridem didicistis, et sunt christianismi fundamentum.

Pœnitentiæ ab operibus mortuis, v. g. non repetam quæ didicistis de pœnitentia Baptismum præcedente, quâ receditur à peccatis quæ sunt opera mortua et mortem promerentia.

Et fidei ad Deum, hic et in secundo versiculo subintellige, *Non rursum jacientes fundamentum*, seu non repetam quæ vobis dicta sunt de fide quâ acceditur ad Deum qui est animæ vita et fons vitæ.

2. *Baptismatum doctrinæ*, id est, *nec rursum jacientes fundamentum doctrinæ* catechisticæ de Baptismo, quæ catechumenis tradi solet.

Dicit *baptismatum*, sive propter trinam immersionem, sive propter tria baptismata, fluminis, flaminis, et sanguinis.

impositionis quoque manuum,	trinam catechisticam, de Baptismo, de sacramento Confirmationis;
ac resurrectionis mortuorum et judicii æterni.	De resurrectione mortuorum et de judicio universali, in quo boni æternâ felicitate præmiabuntur, mali verò suppliciis cruciabuntur æternis.
3. Et hoc faciemus, siquidem permiserit Deus.	His, inquam, et talibus elementis omissis, ad altiora feremur, si Deus concesserit. (Quid enim necesse est per catechismum vos rursus instituere de his initialibus et ad Baptismum disponentibus?)
4. Impossibile est enim eos	Siquidem impossibile est, ex Dei ordina-

Sive etiam, quia varia et diversa erant tunc baptismata, Judaica, Joannis et Christi; et hoc ab aliis valde distinguendum erat in doctrina catechistica.

Impositionis quoque manuum, id est, sacramenti Confirmationis, quod per manuum impositionem confertur, solebatque tunc adultis conferri statim à Baptismo.

Ac resurrectionis mortuorum, de qua scilicet in Symbolo fidei, et quæ in ipso Baptismo repræsentatur, Rom. cap. 6, n. 4.

Et judicii æterni, in quo boni præmiabuntur, mali punientur in æternum.

Hinc docemur ordinem quo solebant apostoli christianam tradere doctrinam.

Primò, excitabant ad pœnitentiam de peccatis.

Deinde fidem in Deum et in Christum exigebant.

Postea Baptismum proponebant cujus virtutem explicabant.

Baptizatis postmodum manus imponebant, ut per sacramentum Confirmationis Spiritum sanctum et robur gratiæ reciperent, quo generosiùs pro fide decertarent.

Denique, ad constantiam excitabant spe gloriosæ resurrectionis èt æternæ vitæ; et ab apostasia deterrebant damnationis æternæ metu.

3. *Et hoc*, id est, scilicet ut, omissis fidei rudimentis, ad altiora feramur; hoc, inquam, favente Dei gratià quam spero, faciam in sequentibus.

4. *Impossibile est enim...*

Dat rationem ob quam de fundamentalibus christianismi veritatibus hic non agat, ne scilicet hujus doctrinæ repetitione foveret errorem quorumdam Hebræorum, putantium quòd sicut in judaismo sæpius baptizabantur ut à legalibus immunditiis sanctificarentur; sic in christianismo multoties possent baptizari et priorem assequi gratiam: hincque liberiùs peccabant, et dissolutè viventes, et à fide deficientes.

De hoc errore Hebræorum, vide D. Chrysostomum, Theodoretum, Theophylactum, Erasmum etiam in annotationibus, D. Thomam, in n. 6. Gagnæum.

Hunc ergo errorem ut prorsus exstinguat Apostolus, et Hebræos ab apostasia penitùs deterreat, ait:

Impossibile est enim, quasi diceret: Frustrà vos de his initialibus et ad Baptismum disponentibus rursum instruerem; impossibile est enim semel baptizatos, et deinde à fide prolapsos per pœnitentiam baptismalem ad novam vitam regenerari.

Hic sensus clariùs patebit ex singulorum verborum explicatione.

Impossibile est: non dixit inutile, indecorum; sed *impossibile*, ut ad de-

tione, eos qui semel baptizati sunt,	qui semel sunt illuminati,
Quique, condonatis per Baptismum peccatis, experti sunt spiritualem illam dulcedinem, quâ Deus solet animæ sanctæ gustum reficere;	gustaverunt etiam donum cœleste,
Et qui per manuum impositionem acceperunt Spiritum sanctum;	et participes facti sunt Spiritûs sancti:
Et per hunc Spiritum gustaverunt spiritualem divinæ gratiæ dulcedinem; Et in illa dulcedine quasi prægustârunt æternam futuri seculi felicitatem;	5. Gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque seculi venturi,
Et deinde, his Dei donis spretis, relapsi sunt, sive in antiquam perfidiam, à fide Christi deficientes, sive in dedecora prioris vitæ, voluptuosè viventes;	6. Et prolapsi sunt;
Impossibile est, inquam, eos illam iterum novitatem consequi quàm priùs in Baptismo receperunt;	rursus renovari ad pœnitentiam,

sperationem eos injiciat, et ne omninò sperent se denuo posse baptisma consequi. Theophylactus post D. Chrysostomum.

Eos qui semel illuminati sunt. Syr. qui semel ad Baptismum descenderunt. Baptismus à Græcis vocabatur φωτισμὸς, à Latinis illuminatio; hinc et Apostolus infrà, cap. 10, n. 31, baptizatos vocat illuminatos.

Itaque sensus est : *qui semel illuminati sunt* lumine fidei per Baptismum, in quo habitnale fidei lumen infunditur baptizato, et per quem Christus *nos de tenebris transfert in admirabile lumen suum*, id est, in Ecclesiam. 1. Petri 2, n. 9.

Gustaverunt etiam donum cœleste. Syr. donum illud quod è cœlis est, id est, sanctam Eucharistiam, ait Primasius, quæ baptizatis conferri solebat.

Vel juxta D. Chrysostomum : qui, perceptâ per Baptismum remissione peccatorum, gustaverunt, et experientiâ cognoverunt conscientiæ pacem, et spiritualem illam dulcedinem quæ solet animæ sanctæ gustum reficere.

Et participes facti sunt Spiritûs sancti. Syr. et acceperunt Spiritum sanctum, scilicet per Confirmationis sacramentum : tunc autem plerumque communicabantur charismata Spiritûs sancti.

5. *Gustaverunt nihilominus bonum...* Gr. et pulchrum gustaverunt, etc. Syrus. gustaveruntque bonum, etc. *Nihilominus* itaque hìc idem est ac *etiam*. Sensus ergo est : gustaverunt etiam spiritualem divini verbi suavitatem, juxta illud Psal. 118 ? *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua!* et ex illo præsenti gustu interno verbi Dei, et spirituali gratiæ Dei suavitate, agnoverunt quasi ex prægustu.

Virtutes seculi futuri, id est, quid Deus possit per gloriam in futuro seculo, seu quid divina virtus operatura sit in animabus et corporibus Sanctorum post resurrectionem per totam æternitatem;

Seu quanta futura sit Sanctorum in cœlis æterna beatitudo, cùm tantam et mortalibus conferat felicitatem.

6. *Et prolapsi sunt*, id est, et postea his omnibus spretis, prolapsi sunt in antiquam perfidiam, seu à fide deficientes, sive in dedecora prioris vitæ relabentes.

Rursus renovari ad pœnitentiam : id est, impossibile est, inquam, tales

rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, et ostentui habentes.	Quia cùm Baptismus sit nobis vice crucis, sitque nostra cum Christo crucifixio, Baptismi reiteratio esset nova Christi crucifixio in nobis, nova opprobriorum Christi in nobis renovatis. Hoc antem absurdum, quia sicut semel pro nobis mortuus est Christus; ita semel cum illo mortui sumus in Baptismo.

In pœnitentiam, id est, per pœnitentiam baptismalem, seu quæ præcedit Baptismum, de quâ n. 1,

Rursus renovari, id est, eam iterum novitatem consequi quàm priùs in Baptismo receperunt.

In Gr. hodierno, *est renovare* : juxta quem est subintelligendum sese renovare; vel fieri non potest ut sacerdotes eos renovent.

Sed syriaca versio et arabica et æthiopica habent *renovari*. Etiam Chrysostomus.

Non negat Apostolus quin tales apostatæ et peccatores possint resipiscere, et per pœnitentiæ sinceræ dolores et lamenta possint ad Dei gratiam redire; sed negat quòd possint *rursus renovari*, id est, peccatorum suorum veniam rursus recipere per viam regenerationis, seu renovationis, sicut in Baptismo receperunt, ubi culpâ et pœnâ omninò dimissis, nova facti sunt in Christo creatura.

Hoc inter Baptismum et Pœnitentiam discrimen bene divus Chrysostomus explicat, dicens :

Renovare, seu novos facere, solius est Baptismi; Pœnitentiæ autem est eos qui novi facti sunt, et à peccatis deinde inveteraverunt, à vetustate liberare (quasi diceret : Non renovat, sed quasi resarcit).

Addit idem Chrysostomus.

Ad illum autem, id est, ad priorem splendorem non licet reducere : illic enim totum est gratia.

Quasi diceret : Homo per Baptismum renovatus, totus est gratia : in illo nihil restat nec culpæ, nec pœnæ solvendæ : ad hunc splendorem non reducit Pœnitentia; sic enim culpam delet, ut non omnem pœnam ordinariè dimittat.

Homo per Baptismum renovatus, culpis et pœnis omnibus dimissis, securus est de sua salute æterna.

Non ita de pœnitente, qui nunquam de venia securus est, qui et de propitiato peccato non debet esse sine metu; sed qui gemens et tremens debet exspectare terribile Dei judicium, ut cap. 10.

Rursum crucifigentes sibimetipsis... id est, hâc Baptismi reiteratione *rursum*, ad suam propriam utilitatem, *Filium Dei* in imagine *crucifigentes et ostentui habentes*. Syr. ignominiâ afficientes, infamantes, id est, et illum opprobriis et ludibrio publicè exponentes.

His verbis D. Paulus ex D. Chrysostomo rationem reddit cur non possit reiterari Baptismus : hæcque ratio sana fundamentalis est in doctrinâ divi Pauli.

Etenim, ut ipse Rom. 6, docet, Baptismus est nostra cum Christo crucifixio, mors et sepultura : *In morte Christi baptizati sumus*.

Ergo qui secundâ vice baptizatur, quantùm est in se rursus Christum affigit cruci, ejusque renovat opprobria in imagine saltem et signo.

Hoc autem absurdum, quia tunc signum et sacramentum mortis Christi

(Talibus ergo prolapsis non est speranda Baptismi renovatio, sed timenda Dei maledictio et punitio :) sicut enim terra quæ

7. Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam

non concordat cum re significata. Semel enim tantùm mortuus est Christus.

Sicut ergo unica fuit mors Christi; ita et unicum est Baptisma, quod est illius mortis sacramentum.

Et hæc est interpretatio D. Chrysostomi, Theodoreti, Theophylacti; imò communis est apud antiquos Patres, tum græcos, tum latinos.

Hanc sequitur D. Thomas, eamque tribuit D. Augustino; Estius attribuit et D. Ambrosio, D. Damasceno.

Et sanè videtur Apostolicæ menti valde conformis, tum ex ipso contextu, tum ex singulorum verborum proprietate, ut supradicta legenti patere potest.

Est tamen alia inter recentiores valde communis expositio, quâ per *impossibile* intelligitur difficile; per *prolapsos* intelliguntur quilibet post Baptismum gravissimi peccatores; per *renovari in pœnitentiam*, intelligitur pœnitentia propriè dicta, quæ talibus peccatoribus est valde difficilis et moraliter impossibilis.

Juxta hanc interpretationem, hæc verba *rursum crucifigentes... ostentui habentes* non referuntur ad *renovari;* sed ad *prolapsi sunt*, hujusque lapsûs sunt exaggeratio.

Quasi diceret Apostolus quòd peccatores isti, peccatis suis Christum, quantùm est in se, rursus crucifigunt ejusque renovant opprobria; quia peccatum, opprobriorum et mortis Christi causam, renovant.

Utraque interpretatio catholica et vera est, id est, nihil non verum affirmat.

Verum enim est et quòd non reiteretur Baptismus, sicque ex Dei ordinatione impossibilis sit per baptismalem pœnitentiam renovatio.

Et verum est quod ii qui, post multas acceptas à Deo gratias, graviter et obstinatè peccant, vix et rarò per veram pœnitentiam convertantur;

Tum quia ex una parte retinet eos in peccatis sua propria habitualis malitia;

Tum quia ex altera parte fons gratiæ et ros misericordiæ (specialis scilicet) quasi exsiccatur, illorum exorbitante ingratitudine.

Adeo terribile est Deum contemnere et quasi irridere !

Sed quænam Apostolicæ menti conformior ? Id ex contextu et ex verborum Apostolicorum proprietate judicet lector.

Primæ expositioni favet verbum *impossibile;* quòd D. Paulus in hac epistola sumit non pro re difficili, sed pro re verè impossibili. Vide in hoc cap. 6, n. 18; cap. 10, n. 4; cap. 11, n. 6.

Favent et hæc verba, *semel illuminati, et rursum renovari*, quæ apud D. Paulum conveniunt Baptismo, quo per excellentiam illuminamur, et qui lavacrum est renovationis.

Faveat denique *rursum crucifigentes*, quia Baptismus est nobis vice crucis, et sacramentum Christi mortis. Ex eodem D. Paulo, Rom. 6.

Secundæ expositioni favet hæc locutio *renovari in pœnitentiam.*

Favet et n. 7 et 8 similitudo, quæ Pœnitentiæ meliùs convenit.

7. *Terra enim sæpe venientem...*

Rem illustrat eleganti similitudine : homo comparatur terræ; gratia cœlestiaque dona de quibus n. 4 et 5, comparantur imbri, bona opera comparantur frugibus; dominus terræ et fructuum Deus est, à quo majorem benedictionem accipiunt qui benè operantur.

opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo.

pluviam frequenter in se venientem combiberit, et herbam suis colonis utilem genuerit, ampliorem accipit benedictionem à Deo, qui fruges ejus ad maturitatem adducit;

8. Proferens autem spinas ac tribulos, reproba est et maledicto proxima, cujus consummatio in combustionem.

At quæ sæpius irrigata, bene culta, spinas profert et tribulos, reprobatur, affinis maledictioni, illiusque finis combustio:

(Ita erit de anima proficiente in doctrina Christi, et de anima suam negligente salutem.)

9. Confidimus autem de

Absit autem, fratres dilectissimi, ut hæc

Terra igitur, si pluviam in se sæpius effusam exceperit, et herbas genuerit iis à quibus colitur utiles, majorem *accipit à Deo benedictionem;* quia libentiùs et diligentiùs à suis dominis culta, majorem etiam accipit à Deo frugum et fructuum abundantiam.

Vel quia Deus fruges ejus adducit ad maturitatem.

8. *Proferens autem spinas...*

Mali sunt terra proferens spinas; spinæ autem et tribuli sunt christianæ religionis contemptus, mala opera; maledictio heri, damnatio; incendium, pœna inferni, seu infernus.

Si autem, postquam venientem in se pluviam sæpe biberit; spinas profert et herbas cultoribus suis importunas, oneratur maledicto, et deputatur incendio cum suis spinis et tribulis.

Cujus consummatio. Gr. finis. Syr. sed finis ejus est combustio, id est, illius finis et exitus erit ut comburatur.

Per metonymiam dicitur terra comburi, cùm spinæ, tribuli et inutiles herbæ quæ terræ superstant, comburuntur.

Observationes dogmaticæ et morales. — Ex utraque sexti versûs interpretatione.

Collige quòd perversè hoc loco abutebantur Novatus et Novatianus, qui lapsis post Baptismum denegabant Pœnitentiam.

Et manifestè contra D. Pauli mentem, qui eam incestuoso Corinthio non denegavit, et qui præterea in hac et in aliis epistolis suis fideles ad pœnitentiam frequenter hortatur.

Ex enumeratione gratiarum in n. 4 et 5. factâ à D. Paulo:

Collige quòd non catechumeni tantùm, aut recèns baptizati, lapsui sint expositi, verùm etiam et qui plurimum in christianismo profecerunt.

Hincque collige quòd cum timore et tremore continuo tuam debeas salutem operari; quia nullus est status, nullusque profectus in hac vita qui nos planè securos et à periculo reddet immunes.

Ex comparatione in n. 7 et 8. contentâ,

Collige quantâ fidelitate debeas cœlestis gratiæ pluviam recipere eique cooperari, et ex illo cœlesti succo fructus bonorum operum producere, ut à Deo benedicaris.

In te reflexus, attende et vide an terra sis frugifera, an sterilis? et ideo quid debeas exspectare, an benedictionem? an maledictionem?

Time ne tibi dicatur à Christo quod ficulneæ infructuosæ: *Nusquam ex te fructus nascatur: utquid terram occupat?*

9. *Confidimus autem de vobis.* Gr. persuasi sumus.

dicens, vos arbitrer terram sterilem et maledicto affinem : imò de vobis meliora persuasi sumus, et quæ salutem promittant, non exitium, Deo vobis usque in finem auxiliante.

Non enim injustus est Deus, ut obliviscatur benefactorum vestrorum, et speciatim charitatis quam ob nominis illius gloriam exhibuistis erga sanctos quibus ministrastis olim, et adhuc ministratis hodie.

(Sed hâc usus sum similitudine, hæc-

vobis, dilectissimi, meliora et viciniora saluti : tametsi ita loquimur.

10. Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrâstis sanctis et ministratis.

11. Cupimus autem unum-

Temperat Apostolus posteriorum verborum duritiem; quasi diceret : Absit ut hæc dicens, talia de vobis arbitrer, nimirum quòd sitis *terra spinas proferens, maledicto proxima, etc.* Persuasi mihi *de vobis*, id est, de plerisque vestrûm,

Meliora et viciniora. Gr. proxima saluti. Syr. propinqua, id est, quæ salutem promittunt, non exitium.

Tametsi ita loquimur de quibusdam terræ infrugiferæ similibus, ut divinæ gratiæ fideliter respondeatis, ne tales sitis unquam.

10. *Non enim injustus est Deus...*

Dat rationem cur bene speret de illis : scilicet, quia bene cœperunt, multaque charitatis opera propter Deum exercuerunt et adhuc actu exercent.

Non... injustus est *Deus.* Justitiæ est implere promissa : Deus ergo injustus quodam modo dici posset, si oblivisceretur bonorum operum eisque promissam mercedem non retribueret.

Ut obliviscatur operis vestri, id est, bonorum vestrorum operum in gratia factorum.

Et dilectionis. Gr. et laboris dilectionis, id est, *dilectionis* tum laboribus et molestiis conjunctæ : putatur tamen à librariis intrusum nomen *laboris.*

Quam ostendistis in nomine ipsius, id est, propter Deum vinctis et afflictis. Vide cap. 10, n. 33 et 34.

Qui ministrâstis, scilicet vitæ necessaria.

Sanctis, id est, Christianis vinctis et afflictis. Vide cap. 10, n. 33 et 34.

Et ministratis, id est, et etiam nunc ministratis pauperioribus.

Hinc collige quòd stantibus et nondum lapsis loquitur Apostolus, sed in periculo labendi.

11. *Cupimus autem...*

Mira est Apostoli nostra prudentia : modò terret, modò erigit; erectos iterum monet, quasi diceret :

Etsi de plerisque vestrûm optimè sentiam, propter illa charitatis opera quæ cum Dei gratia hactenus egistis, hæc tamen duriora dixi, ut vobis stimulos subjiciam, quibus unumquemque vestrûm ad perseverantiam adhorter et excitem, nullusque deficiat.

Cupimus : non dixit, volo quod erat præceptoriæ auctoritatis; sed cupio quod est paterni affectûs, ait Theophylactus post D. Chrysostomum.

Magno itaque charitatis affectu desidero.

Unumquemque vestrûm non dixit simpliciter, pro vobis, pro unoquoque vestrûm : adeo omnium, sive majorum, sive minorum curâ tangebatur, omnesque norat. Idem Theophylactus.

quemque vestrûm eamdem ostentare sollicitudinem	que duriuscula dixi vobis,) quia vestrûm omnium salutem vehementer exoptans, opto etiam ut unusquisque vestrûm eumdem charitatis fervorem exhibeat usque ad finem vitæ.
ad expletionem spei usque in finem.	Ut quod speratis, in vobis omnibus et singulis impleatur æternæ felicitatis possessione.
12. Ut non segnes efficiamini,	Hæc etiam duriora dixi ut stimulos vobis subjiciam quibus vos excitem, ne fortè segnes efficiamini et languidiores quàm vellem;
verùm imitatores eorum qui fide et patientiâ hæreditabunt promissiones.	Sed, è contra, magis ac magis in bono proficiatis, sanctorum imitatores qui Christi promissis firmiter credentes, et in bonorum operum exercitio et malorum patientia longanimiter perseverantes, æternam felicitatem hæreditario tandem jure possident.
13. Abrahæ namque pro-	Unum exemplum profero, Abrahæ scili-

Eamdem ostentare sollicitudinem. Gr. idem studium. Syr. hanc ipsam sedulitatem ostendat.

Id est, eumdem in exercenda charitate fervorem ostendere.

Quidam enim refrixerant, quos vult reaccendere.

Usque in finem, scilicet vitæ vestræ.

Ad expletionem spei, id est, ut quod speratis impleatur in vobis, æternæ beatitudinis possessione.

Quasi diceret : Vestram salutem æternam vehementer exopto; hinc et vestram in bonis operibus perseverantiam ardenter desidero : *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

12. *Ut non segnes efficiamini.* Syr. neque torpescatis.

Id est, ut non sitis pigri et tepidi; ne vobis improperetur quòd primam vestram charitatem perdidistis. Apoc. 3.

Verùm imitatores,... sed, è contrà, proficientes in bono, imitatores sitis Sanctorum novi Testamenti, quibus ministrâstis; et Sanctorum veteris Testamenti, quorum estis filii.

Qui fide et patientiâ. Gr. per fidem et longanimitatem, id est, qui Dei promissis firmiter credentes, et ea longanimiter exspectantes,

Hæreditabunt, id est, velut hæreditatem possidebunt æterna bona illis promissa, quæ crediderunt, quæ speraverunt, et quæ, in bonis operibus perseverantes, multa interim mala passi, longanimiter exspectaverunt.

Fides salutem æternam inchoat; bona opera fide viva, seu per dilectionem operante facta, salutem efficiunt; perseverantia in bono, patientia in adversis, salutem consummant.

Hinc Hebræos Apostolus hortatur exemplo Sanctorum ad fidem, ad charitatis opera, ad perseverantiam in bonis operibus, ad patientiam in afflictionibus, ut sicut et illi beatitudinem æternam hæreditent.

In Græco hodierno est, *qui hæreditant*, id est, hæreditare solent, seu jus habent hæreditarium.

13. *Abrahæ namque Deus promittens...* Abrahæ, credentium patris, exemplo probat quod dixit, fide et patientia promissiones Dei hæreditandas.

cet, omnium credentium patris : Deus namque illi maxima promisit, promissaque sua etiam juramento firmavit; et quia Deus neminem sibi superiorem habet per quem juret, per semetipsum juravit.

In hunc ergo modum juravit : *Per memetipsum juravi, quia fecisti hanc rem, etc.* Genes. 22. 16. *Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum, etc.* Genes. 22. 17.

Abraham autem hâc Dei promissione acceptâ, Dei juramento securus, longo et patienti animo inter adversa perseverans, rem sibi promissam adeptus est.

(Ita erit et de vobis, si credentes in bonorum exercitio et malorum patientia perseveretis.)

(Ad hoc, scilicet, ut in fide et in patientia perseveretis, Deus Abrahæ loquens

mittens Deus, quoniam neminem habuit per quem juraret, majorem, juravit per semetipsum,

14. Dicens : Nisi benedicens benedicam te, et multiplicans multiplicabo te :

15. Et sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem.

16. Homines enim per majorem sui jurant; et omnis

Id est, cùm Deus Abrahæ polliceretur, scilicet multiplicationem seminis, possessionem terræ Chanaan, omnium gentium in semine benedictionem.

Quoniam neminem habuit majorem, id est, sibi superiorem et majoris veracitatis et auctoritatis, per quem juraret,

Juravit per semetipsum. Genes. 22, n. 16. *Per memetipsum juravi*, dicit Dominus, etc. et hoc est quod Scriptura vocat juramentum Dei.

Quippe Deus propriè non jurat.

Juramentum enim est actus religionis quo creatura Deum honorat, dum eum, ut primam veritatem, advocat in testem veritatis alicujus assertæ.

Hoc Deo non convenit; sed dicitur jurare dum facit quod homines jurando solent facere; seu, dum suam divinam veritatem et auctoritatem citat : *Per memetipsum juro.*

14. *Dicens : Nisi.* Gr. certè ; *benedicens benedicam te*, id est, beneficiis te cumulabo : *et multiplicans multiplicabo te,* id est, infinita filiorum multitudine te ditabo, quorum pater eris carnali generatione, aut spirituali per Christum filium tuum, in quo *benedicentur omnes gentes*, n. 18.

15. *Et sic*, scilicet, acceptâ Dei promissione sub juramento.

Firmiter credens (longanimiter ferens), longo et patienti animo inter adversa perseverans et patienter exspectans.

Adeptus est repromissionem, id est, rem sibi promissam, inchoativè in se, suisque carnalibus filiis; consummativè verò in Christo, suisque spiritualibus filiis, scilicet Christianis.

Ita igitur et vos, si firmiter credatis, si longanimiter feratis et non deficiatis, bonum promissum consequemini.

16. *Homines enim... jurant*, dat rationem cur juraverit Deus, scilicet, quia loquebatur hominibus; homines autem jurant dum volunt suas promissiones reddere firmiores.

Juravit ergo Deus, quia voluit hominum incredulitatem juramento certam reddere, ait divus Anselmus.

Syr. siquidem homines per majorem se ipsis jurant, ac de omni contentione quæ accidit inter eos, vera solutio fit per jusjurandum.

Per majorem sui, id est, se ; Græcismus est.

controversiæ eorum finis ad confirmationem, est juramentum.

juravit;) quia enim homines solent per majorem se jurare, ut veritatem à se assertam confirment; ita ut apud illos juramentum sit omnis controversiæ finis et veritatis confirmatio;

17. In quo abundantiùs volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum:

Hinc Deus humanum morem imitatus, cùm vellet nobis spiritualibus Abrahæ filiis, et promissionis ei factæ hæredibus, insigniter declarare consilii sui firmitatem, promissionem suam juramento interposito confirmavit.

18. Ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum,

Ut per duas res, promissionem scilicet et juramentum, quæ sunt immutabiles, quibusque Deus, prima veritas, et summa veracitas, nec falli potest, nec fallere;

fortissimum solatium habeamus,

Maximam et firmissimam habeamus consolationem in hujus vitæ procellis.

qui confugimus ad tenendam propositam spem:

Nos qui hoc naufragum relinquentes seculum, Christique fidem amplexi, confugimus ad apprehendendam et firmissimè tenendam spem futurorum bonorum nobis propositorum et pro hæreditate promissorum.

Et omnis controversiæ eorum,... id est, et quidquid inter eos litis et contentionis agitatur, juramento sedatur: *ad confirmationem*, scilicet veritatis.

In rebus de quibus aliter constare non potest, in divino statur testimonio, tanquam in primo et firmissimo ad probandum testimonio.

Deus ipsa veritas est, omnia certissimè videt, et ad omne mendacium puniendum potentissimus est.

17. *In quo.* Syrus, quapropter, id est, quare: quia scilicet homines jurant ad confirmationem veritatis.

Hinc Deus volens,... ut nostris sese moribus accommodaret; *abundantius*, id est, quàm nudâ et simplici promissione;

Vel abundantiùs in hac quàm in aliis promissionibus.

Ostendere pollicitationis hæredibus, id est, omnibus veris Abrahæ filiis, benedictionis hæredibus,

Immobilitatem, id est, immutabilitatem promissionis suæ, seu, ut ait Syr. pollicitationem suam esse immutabilem.

Interposuit jusjurandum. Syr. eam obstrinxit jurejurando; quasi diceret: Suam Deus ipse fidem fulcit jurejurando.

18. *Ut per duas res immobiles*, scilicet, promissionem et juramentum.

Quibus. Gr. in quibus. Syr. in quibus, scilicet, duabus rebus.

Impossibile est mentiri Deum. Qui, cùm prima sit veritas et maximè verax nec falli potest, nec fallere.

Fortissimum solatium habeamus, id est, maximam et tutissimam in hujus vitæ adversis et angustiis consolationem inveniamus, securi scilicet de Dei promissione juramento confirmata.

Qui confugimus.... Nos spirituales Abrahæ filii, qui, relicto hoc seculo naufrago, Christi fidem amplexi,

Confugimus ad tenendum propositam spem, id est, confugimus, in præ-

Hanc bonorum æternorum spem habemus quasi anchoram tutam et firmam, quæ animam nostram in hujus seculi tempestatibus ita stabilem reddit, ut illius tamen cursum non retardet :

Sed fluctuationem impediens, eam continuè perducit ad portum cœlestis gloriæ ;

Seu usque in empyreum cœlum, cujus figura erat Sanctum sanctorum, pars interior templi, oppanso velamine ab aliis partibus, velut sacratior, separata.

In hoc verè Sanctum sanctorum Jesus Christus, prior tanquam noster præcursor, introivit nobis locum paraturus, nosque membra sua secum citò accersiturus; introivit prior et pro nobis Patrem oraturus, æterno quippe donatus est sacerdotio, factus pontifex secundùm ordinem Melchisedech, semper vivens ad interpellandum pro nobis, cap. 7, n. 25.

19. Quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, et incedentem usque ad interiora velaminis :

20. Ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundùm ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

---

terito, ad apprehendendam et firmissimè amplectendam spem futurorum bonorum, nobis præpositorum et pro hæreditate promissorum.

Spem per metonymiam vocat hic objectum spei, seu rem quam speramus, scilicet æternam gloriam, nobis pro bonorum operum mercede propositam et promissam.

19. *Quam*, scilicet *spem*, *sicut anchoram habemus animæ*... Syr. quæ quidem est nobis velut anchora, quæ retinet animam nostram ne commoveatur.

Id est, *quam spem habemus* velut *anchoram animæ*, non qualemcunque, *sed tutam*, id est, infallibilem; *et firmam*, id est, quæ firmiter retinet quod apprehendit.

Sicut anchora tuta navim sistit, ne vi tempestatum hinc et illinc agitata conquassetur; sic spes animam firmat inter hujus seculi tempestates, ne demergatur.

Et incedentem. Gr. ingredientem, id est, ita firmat et stabilem reddit animam, ut illius fluctuationem impediens, cursum non retardet; sed illam perducit.

Usque ad interiora velaminis, id est, usque ad Sanctum sanctorum, quod erat intra velum; id est, usque ad cœlum empyreum, cujus figura erat Sanctum sanctorum.

20. *Ubi præcursor*, id est, quò Jesus Christus primus *introivit*, idque nostro bono, propter nos, ut locum nobis pararet : prodromus, antecursor, *præcursor*, quem, ut membra, citò secuturi sumus.

Secundum ordinem Melchisedech pontifex,... id est, *pro nobis*, inquam, ingressus est, æterno donatus sacerdotio *secundùm ordinem Melchisedech, ad interpellandum pro nobis.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 6, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO.— Ex n. 6. collige et observa quanto studio conservanda sit baptismalis gratia.

Primò, quia nihil illâ pretiosius; est enim renovatio quâ homo fit nova

in Christo creatura, initium substantiæ Christi, filius Dei, hæres Dei, cohæres Christi, jus habens ad omnia Dei bona, totus gratia, nihil damnationis habens.

Secundò, quia illius jactura est irreparabilis.

Non reparatur per Baptismum, qui ex Dei ordinatione unicus est et non reiteratur : sicut mors Christi fuit unica, nunquam reiteranda.

Non reparatur per labores et lamenta pœnitentiæ quæ sarcimen est, non renovatio; non dat eumdem splendorem;

Restat semper aliquis nævus, aliqua post peccatum infirmitas in anima; sicut in corpore post vulnus restat cicatrix, aut callosa caro;

Non dat eamdem securitatem, sed terribilis restat exspectatio judicii. Vide dicta in commentario, n. 6.

Utinam hæc intelligerent et saperent recens baptizati; hæc sapientes, intelligentes et insuper novissima providentes, baptismalem gratiam conservarent studiosiùs.

Secundo. — Ex eodem n. 6. collige et nota quantum malum sit relapsus in peccatum, peccandique consuetudo, quæ pœnitentiam reddunt moraliter impossibilem, tum ex parte peccatoris, tum ex parte Dei. Vide commentarium ibidem.

Tertio. — Ex n. 7. et similitudine ibi allata collige et nota quanta cum sedulitate debeas cœlestem divinæ gratiæ pluviam recipere eique cooperari.

Anima tua ager Dei est; Evangelium, verbum Dei, semen est quod Deus in anima tua, velut in agro suo, disseminavit; gratia per sacramenta tibi tam sæpe collata, ros est et pluvia cœlestis, quâ Deus agrum suum, animam tuam verbo fœtam irrigat.

Tuum est hanc pluviam recipere, combibere, cavere ne defluat, ei consentire, cooperari, curare ut ex ea et per eam germinet et adolescant semina pietatis in te indita, fructusque producant Deo gratos. Hoc si facias, à Deo benediceris.

Sin autem anima tua, hâc rejectâ pluviâ cœlesti, et suffocato pietatis semine, spinas proferat et tribulos, maledictioni proxima est, et incendio statim deputanda, nisi citò emendaveris.

Non sunt hæ minæ Pauli, non sunt verba hominis; sunt Spiritûs sancti, sunt Christi, qui in ipso loquitur, ait D. Chrysostomus.

Itaque seriò attende tibi, et vide an pietatis fructus producas? an spinas? Time et cura ne germinent spinæ.

Semper bibimus, addit Chrysostomus, semper audimus, sed humorem statim perdimus : propterea oriente sole spinas producimus.

O Deus misericors! da ut anima mea, tuo sanguine tam sæpe irrigata, sit à spinis munda, et fructus tuâ gratiâ pariat tibi gratos.

Quarto. — Ex n. 17. disce cum gaudio, et nota quod promissio Dei facta Abrahæ sub juramento, spectet ad nos Christianos, ut firmior sit spes nostra.

Deus nobis spiritualem et æternam in Christo, et per Christum benedictionem promisit; Deus, veritas ipsa, hanc suam promissionem juramento firmavit.

O nos beatos! quorum causa Deus jurat; sed, ô miseros! si nec juranti Deo credimus.

Itaque crede, credens spera firmiter.

Promissio Dei infallibilis est, ubi impleta est conditio sub qua promisit.

Juramentum Dei immutabile est, Deus mentiri non potest.

His itaque duobus immobilibus innixus, spera immutabiliter, semper spera, dic cum beato Job : *Etiamsi me occiderit, sperabo in eum.*

Hæc spes sit anchora ipsi Deo, imò Dei ipsius cordi infixa, cor tuum inter undas et seculi tempestates firmum tenens; at sic firmum et stabile, ut directè et continuè ad cor Dei, portum æternæ felicitatis, perducat.

Hæc spei praxis omnibus quidem Christianis convenit, qui, in Baptismate seculo renuntiantes per affectum, confugerunt ad tenendam propositam fidem.

Specialiùs convenit omnibus religiosis, qui de facto per votum paupertatis omnia relinquentes, ad propositam spem confugerunt;

At specialissimè convenit alumno divi Francisci, qui per strictissimæ paupertatis votum omnibus omninò bonis, et in communi, et in particulari, renuntians, confugit *ad tenendam propositam spem.*

Itaque inter hujus sæculi fluctus et tempestates, te ab omnibus omninò creatis bonis separatum, et soli Deo, omnium bonorum fonti, per spem unitum respiciens, dic cum lætitia : *Mihi adhærere Deo bonum est, et ponere in Domino Deo spem meam.*

Omnia quippe creata instar aquæ fluxa sunt; tu, Deus, solus stas et perstas immobilis.

Omnia creata propriè nihil sunt; tu solus es, solus à te, solus omne ens, solus propter te.

Deus itaque cordis mei (rupes cordis mei. Hebraicè, ait Fromondus), *et pars mea, Deus, in æternum.*

Quinto. — Ex n. 20. collige et nota duo quæ hanc spem nostram in promissione et juramento Dei fundatam acuunt et excitant.

Jesus Christus, in quo nos Deus *benedixit omni benedictione spirituali*, in cœlestem gloriam prior introivit, ut noster præcursor et noster pontifex.

Introivit. Ecce non tantummodo promissum, sed et exemplar.

Introivit pro nobis. Sicut propter nos factus est homo, sicut propter nos mortuus est, ita et propter nos resurrexit, ascendit et introivit in cœlum.

Ut præcursor, locum nobis paraturus, citò nos quoque adventuros, ascensuros significaturus.

Non est multum interstitium inter præcursorem et eos qui sequuntur; alioqui non esset præcursor, ait D. Chrysostomus.

Necesse est ergo ut nos quoque sequamur, et ascensum consequamur. Theodoretus.

Ut pontifex noster, Patrem pro nobis rogaturus.

Sicut pontifex semel in anno in Sanctum sanctorum ingrediebatur, ut pro populo interpellaret :

Ita Christus, Pontifex æternus, introivit in cœlum, Patri suo mortem suam, semel obitam, perpetuò oblaturus ac repræsentaturus, ut nos reconciliet, nobisque omnia auxilia ad secum ascendendum in cœlum necessaria impetret ac submittat.

Quis Christianus non speret?

ANALYSIS CAPITIS SEPTIMI.

Aggreditur Apostolus grandem de sublimi Christi sacerdotio sermonem, promissum, c. 5, ỳ. 11, ad quem ab eo loco, mentes Hebræorum præparavit, et ad quem transitum sibi fecit ultimo versu, cap. 6.

Et quia Christus sacerdos est secundùm ordinem Melchisedech,

Hinc primo versu historiam Melchisedech breviter exponit ex Genesi.

Secundo et tertio versu illam Christo mysticè sic applicat, ut ostendat omnia in Melchisedech fuisse Christi figuras : et nomen, et civitas, et status, et generatio, et duratio fuerunt Christi et ejus sacerdotii prophetica.

A quarto versu ad undecimum, duo præcipua nobis exhibet consideranda, quæ manifestè probant Melchisedech, figuram Christi, super Abraham, et consequenter super Levi et Leviticos sacerdotes, Abrahæ posteros, excelluisse :

Primùm, quòd Abraham lubens et nullâ lege coactus, Melchisedecho, Christum repræsentanti, decimas dedit pro se et pro tota sua prosapia, et consequenter pro Levi, tunc in Abraham incluso; hâcque decimarum pensione Melchisedechum, et consequenter Christum agnovit et professus est Abraham se et suis omnibus posteris sacratiorem et præstantiorem.

Secundùm, quòd Melchisedech, ut Christi figura, ipsum Abraham, patrem patrum, Deo charissimum, cui Deus tot eximia bona promiserat, benedixit, tanquam se minorem.

Ex his duobus bene consideratis colligite quantus et qualis fuerit Melchisedech, aut potiùs Christus à Melchisedecho repræsentatus;

Et hinc agnoscite quàm præstantius sit Melchisedechi, seu Christi sacerdotium, Levitico.

A ỳ. 11 ad 18 probat per Christum, sacerdotem secundùm ordinem Melchisedech, Leviticum sacerdotium et legem Mosaicam, quæ huic sacerdotio annexa est, fuişse abrogata.

Individua est sacerdotii Levitici et legis Mosaicæ concordia : ablato itaque hoc sacerdotio et in excellentius translato, et lex ipsa cessit et in meliora translata fuit.

Ablatum autem sacerdotium à Levi probat Apostolus ex mutatione tribûs, ỳ. 14, ex mutatione ordinis, ỳ. 15, ex mutatione ordinationis, ỳ. 16.

ỳ. 18 et 19. Hujus translationis profert rationes :

Lex et sacerdotium antiqua abrogata sunt, quia ad salvandum infirma; nova lex et Christi sacerdotium introducta, quia ad salutem potentissima, et nos ad Deum approximantia.

ỷ. 20, 21, 22. Aliam novi sacerdotii, novique Testamenti præcellentiam assignat, ex juramento quo Deus illorum perpetuitatem affirmat.

ỷ. 23, 24. Aliam dat ex immortalitate Christi, sempiternum ideo sacerdotium habentis, et consequenter fideles perfectè salvare semper potentis.

ỷ. 26, 27, 28. Hujus novi sacerdotis describit qualitates quibus cæteros omnes longè præcellit.

Ipse solus, quia ex omni parte perfectus, et nullum habet peccatum, reconciliatione non indiguit, sed uno sui sacrificio omnia totius mundi expiavit peccata.

CAPUT SEPTIMUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. Hic enim Melchisedech, rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abrahæ regresso à cæde regum, et benedixit ei :	Hoc tandem Christi sacerdotium secundùm ordinem Melchisedech aggredior explicare vobis, ac primò Melchisedech historiam breviter refero. Hic igitur Melchisedech rex erat civitatis dictæ Salem, pontifex Dei summi, qui Abrahamo, à cæde regum revertenti, obviam venit in signum amicitiæ, eique more sacerdotum benedixit.
2. Cui et decimas omnium divisit Abraham :	Cui etiam Abraham de omni præda sua decimas dedit (allegoriam nunc intelligite, et in Melchisedech Christum agnoscite).
primùm quidem qui interpretatur rex justitiæ :	Primò, Melchisedech idem est, juxta nominis etymon, ac rex justitiæ (quod Christo perfectè convenit, ipse enim regnum justitiæ statuit)

Cap. VII. 1. *Hic enim Melchisedech.* Syr. porrò, hìc, etc.

En grandis ille sermo promissus in capite 5, n. 11, ad cujus intelligentiam, Hebræorum mentes multis abhinc acuit Apostolus, et ad quem in ultimo capitis sexti versu, commodum sibi transitum fecit.

Hic igitur *Melchisedech,* quem proximè memoravi, et de quo etiam supra,

Illius historiam breviter refert ex Genesi.

Rex Salem, id est, urbis quæ primùm dicta est Salem, id est, pacifica, deinde Jebus, tandem ex utroque nomine, unâ litterâ mutatâ, Jerusalem.

Hæc est communior inter veteres et recentiores opinio.

Non desunt tamen qui, post D. Hieronymum, velint esse alteram Salem, quæ Genes. 33, n. 18, Sichimorum dicitur.

Hujus opinionis sunt D. Anselmus, Gagnæus, quam refutant Estius, Cornelius à Lapide.

Sacerdos Dei summi, id est, Dei veri et excelsi, non idolorum.

Itaque Dei veri cultor, licèt inter idololatras Chananæos vivens.

Qui obviavit Abrahæ regresso, id est, redeunti a cæde regum, de quâ Genes. 14, n. 17.

Illi autem obviavit in signum amicitiæ.

Et benedixit ei, id est, et Melchisedech, ut Dei summi sacerdos, benedixit Abrahæ.

Vide citatum Genesis locum, ex quo etiam apparet quòd et Deo gratias egerit ob victoriam, oblato panis et vini sacrificio.

2. *Cui et decimas omnium divisit...* id est, cui Abraham de omni præda sua decimam dedit in honorem summi Dei, cujus sacerdos erat Melchisedech.

Hocque facto Abraham, qui et ipse Dei sacerdos erat : et sæpè ei sacrificaverat, Melchisedechum agnovit sibi superiorem et suum quasi pontificem.

Primùm quidem qui interpretatur...

Hic Apostolus incipit historiam breviter relatam mysticè explicare, eam-

Deinde rex est Salem, seu rex pacis : Christus rex est pacificus.	deinde autem et rex Salem, quod est, rex pacis,
Tertiò, dicitur sine patre, sine matre : Christus patrem in terris non habet, nec matrem in cœlis.	3. Sine patre, sine matre,
Quartò, sine genealogia dicitur : Christi autem generationem quis enarrabit ?	sine genealogia,
Quintò, dicitur neque initium dierum, neque finem vitæ habens : Christus nec esse cœpit, nec esse desinet.	neque initium dierum, neque finem vitæ habens,
Melchisedech ergo in his omnibus Dei gestavit similitudinem :	assimilatus autem Filio Dei,

que Christo sic applicare, ut ostendat in Melchisedech omnia fuisse prophetica et Christi figuras,

Et nomen proprium, et nomen civitatis, et status, et generatio, et duratio fuere prophetica.

Primò nomen proprium *Melchisedech*, cujus etymon, rex justitiæ : Melchi enim regem, Sedech autem, justitiam valet.

Quod Christo per excellentiam convenit; tum quia in omni rigore justitiæ pro nobis satisfecit, tum quia perfectam nobis attulit justitiam.

Deinde autem et rex Salem...

Secundò nomen urbis cujus rex erat Melchisedech.

Salem enim significat pacem.

Christus autem rex pacificus, *ipse pax nostra, pacificavit ea quæ sunt in cœlis et quæ super terram.*

Civitas in quâ regnat, seu Ecclesia, civitas est pacis, quam habet cum Deo, et quam quærit inter homines. Ecclesia autem triumphans, Jerusalem cœlestis est civitas pacis æternæ.

Christus rex justitiæ et rex pacis, de quo prædictum est in Psalm. : *Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis.*

Utramque, Christe rex, cordi meo tibi subdito impertire.

3. *Sine patre, sine matre.* Gr. ἀπάτωρ, ἀμήτωρ. Syr. cujus neque pater neque mater scribuntur in generationibus.

Id est, cujus neque pater neque mater exprimitur in Scripturis.

Quo benè figuratus est Christus qui patrem non habet in terris, nec matrem in cœlis.

Sine genealogia, ἀγενεαλόγητος, cujus genus et origo tacetur, sed qui introducitur quasi de cœlo delapsus.

Quo clarè repræsentatur Christus qui de cœlo venit, et cujus ineffabilis est generatio, tum æterna, tum humana : *generationem ejus quis enarrabit?*

Prima sine matre, secunda sine patre; inexplicabilis utraque.

Neque initium dierum, neque finem vitæ habens, scilicet in Scripturis, seu cujus ortus et interitus ignoratur.

Quo bene significatur æternitas Christi, tum à parte ante, tum à parte post.

Assimilatus autem Filio Dei.... id est, et hoc ipso Christum filium Dei repræsentans, et æterni illius sacerdotii gestans imaginem.

Sicut enim reipsa Christus est sacerdos in æternum, ita sacerdotium Melchisedech in Scripturis repræsentatur quasi perpetuum, cùm nullam faciant mentionem nec de illius initio, nec de illius fine, sicut nec de vitæ illius initio et fine.

manet sacerdos in perpetuum.

At præsertim æternum illius repræsentavit sacerdotium, in hoc quòd in Scripturis sacerdotium Melchisedech exhibetur quasi perpetuum.

4. Intuemini autem quantus sit hic, cui et decimas

Nunc autem attendite et expendite quantus fuerit hic Christi typus, cui ipse Abra-

---

Observationes litterales, morales et dogmaticæ. — Ex his colligo et nota quòd in Scripturis nihil mysterio vacet, cùm non nomina tantùm personarum et locorum, sed et ipsum silentium significent aliquid mysticum, ut patet ex supradictis.

Quanta ergo cum reverentia, quanta et cum circumspectione legendæ sunt Scripturæ in omnibus mysticæ et divinæ!

Divinæ sunt in omnibus.

Ergo ut intelligantur, nobis ea legentibus necessarius est continuus ad Deum recursus, humiliter et assiduè à nobis invocandus Spiritus sanctus, illarum auctor, ut dignetur verborum suorum, suique silentii intelligentiam donare.

In his iisdem versibus nota et intellige ipsiusmet D. Pauli silentium; qui tot recensens similitudines inter Melchisedech et Christum Dominum, omittit silentioque tegit similitudinem in hostia, quæ fuit panis et vinum, Eucharistiæ figura.

Ex hoc silentio Calvinus argumentum sumpsit Missæ sacrificium negandi, sicut ex Moysis silentio de ortu et interitu Melchisedech. Alii hæretici sumpserunt occasionem negandi quod fuerit homo; sed vel angelus, vel Dei Filius vel Spiritus sanctus.

Siluit ergo D. Paulus hac in re, ut ex se clara, formaliter expressa in Genesi 14, et in evangelistis, et in sua ad Corinthios epistola prima, cap. 11, n. 23.

Siluit et quia hujus similitudinis mentio nihil ad suum institutum faciebat.

Scopus Apostoli est eminentiam Christi sacerdotis secundùm ordinem Melchisedech ostendere supra Leviticos sacerdotes; ideo recenset ea in quibus præcellebat Melchisedech Aaronicis sacerdotibus.

In hostia verò non videbatur præcellere, quia panis et vinum non præcellunt animalibus vivis, quæ Levitici sacerdotes mactabant.

Siluit denique, quia litteris committendum non erat secretum Eucharistiæ sacramentum: litteris, inquam, ad Judæos etiam infideles facilè perventuris.

Primis enim Ecclesiæ temporibus maximè cavebatur ne infidelibus et non initiatis mysteria proderentur.

Hinc Paulus ipse Philipp. 3. *Nolite sanctum dare canibus.*

Hinc toties apud sanctos Patres illud, Norunt fideles.

4. *Intuemini autem quantus sit hic...* Syr. considerate verò quàm magnus hic fuerit, etc.

Ex omnibus supra enumeratis, in quibus Melchisedech erat figura Christi duo præsertim Apostolus vult à nobis considerari: decimas scilicet quas Abraham Melchisedecho dedit, et benedictionem quam Melchisedech dedit Abrahamo.

Quia hæc duo manifestè probant Melchisedechum, Christi figuram, excelluisse super Abrahamum, et sequenter super Levi et Leviticos sacerdotes;

ham, tantus patriarcha gloriosus et victor rediens, decimas dedit ex optimis quibusque spoliis.

Equidem Aaronici sacerdotes, ex decreto legis, jus habent decimas sumendi à suis popularibus, id est, à suis fratribus, Abrahæ posteris, sicut et ipsi filii sunt Abrahæ, et lex populo præcipit decimas sacerdotibus dare.

Verùm Melchisedech, alienus à genere judaico, ab Abrabamo decimas accepit, et Abrahamus, gentis nostræ pater, nullâ lege jussus, decimas ei lubens dedit;

Insuper et Melchisedech Abrahamum,

dedit de præcipuis Abraham patriarcha.

5. Et quidem de filiis Levi sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere à populo secundùm legem, id est, à fratribus suis, quanquam et ipsi exierint de lumbis Abrahæ.

6. Cujus autem generatio non annumeratur in eis,

decimas sumpsit ab Abra-

Et à fortiori probant Christum Dominum ipsam veritatem, cujus figura tantùm erat Melchisedech, super ipsos excellere.

Intuemini, id est, seriò considerate quantæ dignitatis fuerit hic Christi typus.

Cui et decimas dedit... id est, cui ipse Abraham, pater patrum nostrorum et totius judaici generis auctor, dedit decimas ex optimis quibusque spoliis.

Decimæ solent ab inferioribus et laicis dari sacratioribus et dignioribus personis : quantus ergo et quàm sacer hic, etc. !

5. *Et quidem de filiis Levi...*

Ut hæc Melchisedechi excellentia clariùs elucescat, comparat decimas ei datas ab Abrabamo cum decimis quas Levitæ ex lege jus habent sumendi, et illas his præfert in tribus :

Primò, Aaronici sacerdotes à suis fratribus; secundò, ex legis mandato; tertiò, à suis contemporaneis decimas sumunt :

Melchisedech ab extraneo, nullâ ad id lege coacto, imò ab omnibus etiam in perpetuum futuris sacerdotibus, n. 8.

Et quidem. Gr. et illi quidem *de filiis Levi*, id est, Aaronici sacerdotes : omnes enim sacerdotes erant ex Aarone; Aaron autem ex Levi.

Mandatum habent, id est, jus habent ex decreto legis pro ipsis condito. Num 18. 21; Deut. 18. 3.

Decimas sumere à populo, id est, à toto populo, etiam *à fratribus suis* leviticis, licèt illi omnes, et Levitæ et Judæi, ex eodem patre Abraham essent prognati.

Levitæ decimas sumebant à populo; et ipsi Levitæ, decimam partem decimæ offerebant Domino. Num. 18. 26.

Itaque sacerdotes Aaronici decimas sumebant à suis popularibus et à suis fratribus; non autem ab externis, et has decimas sumebant ex lege, quæ jus dabat sacerdotibus sumendi, et populo dare præcipiebat.

6. *Cujus autem generatio...* Gr. ille autem non genealogizatus ex eis, decimavit Abraham. Syr. is autem qui scriptus non est in genealogiis eorum, decimas tulit ab Abrabam.

Id est, Melchisedech autem alienigena, cujus genus neque ab Aarone, neque a Levi, neque ab Abrahamo deducitur.

Decimas sumpsit ab Abraham, tanquam eo et omnibus illius posteris major et sacratior.

ham, et hunc qui habebat repromissiones benedixit.

tantum et talem patriarcham, in quo, juxta Dei promissum, gentes erant benedicendæ, benedixit, velut se minorem.

7. Sine ulla autem contradictione, quod minus est, à meliore benedicitur.

Extra controversiam enim est quòd qui minor est, ab eo qui præstantior est ipso benedicitur.

8. Et hìc quidem, decimas morientes homines accipiunt; ibi autem contestatur, quia vivit.

Et quidem juxta legem Leviticam, decimas accipiunt sacerdotes mortales : in Genesi autem is decimas accipit de quo testatum est quòd vivat, et velut immortalis exhibetur, et perpetuo fungitur sacerdotio.

Subintellige : et Abraham nulla lege coactus, sed divinitùs edoctus quis esset ille Melchisedech, Christi scilicet summi pontificis figura.

Abraham, inquam, hujus sacerdotii reverentiâ motus, decimas lubens et gaudens dedit Melchisedecho.

Et hunc qui habebat repromissiones benedixit... Alteram Paulus nobis exhibet considerandam Melchisedechi excellentiam, ex eo quòd Abrahamum benedixit.

Et hunc, id est, Abrahamum, patrem patrum, Deo charissimum, cui Deus toties et tam eximia bona promiserat, et præcipuè quòd in ipso benedicendæ forent omnes gentes; hunc, inquam, talem et tantum benedixit Melchisedech, tanquam se minorem.

7. *Sine ulla contradictione...* Syr. Porrò, absque controversia, qui minor est benedicitur ab eo qui præstantior est ipso : intellige benedictione solemni et auctoritativâ.

Melchisedech ergo, qui typus erat Christi, cujus sacerdotium singulari modo repræsentabat, ipso Abrahamo qui etiam sacrificaverat et qui promissiones habebat, melior erat et præstantior.

Quantò dignior ergo Christus ipse; si enim tanta fuit umbra Christi, quantus est Christus ipsa veritas!

Hinc et collige quanta sit dignitas et præstantia in summo Pontifice, in episcopis, in sacerdotibus, ipsummet Christi sacerdotium Christi vice gerentibus.

8. *Hìc quidem decimas morientes...* ὧδε, hìc adverbium.

Tertia hìc exhibetur excellentia decimarum à Melchisedech sumptarum, et consequenter ejus sacerdotii eminentia super Aaronem, scilicet, ex perpetuitate.

Et hìc, id est, inter Judæos, seu in lege Levitica, ubi de decimis.

Decimas accipiunt morientes, id est, mortales sacerdotes, et quorum mortem exprimit lex quæ vult sacerdotes sacerdotibus succedere.

Ibi autem, id est, in Genesi, ubi de Melchisedech.

Contestatur... id est, Scriptura, mortem Melchisedech silentio tegens et de ejus tantùm vitâ mentionem faciens,

Testatur quia vivit : scilicet tantùm, id est, quasi immortalem illum exhibet, ejusque sacerdotium quasi æternum, seu perpetuum :

Quasi diceret : Quia Aaronici mortales temporanei tantùm, hinc à suis tantummodo contemporaneis decimas sumunt.

Melchisedech verò, quia quasi semper vivens, hinc ab omnibus in perpetuum sumpturus repræsentatur.

In Græco paulò aliter; ibi autem μαρτυρόμενος, contestatus, id est, is de-

Quin, ut ita dicam, ipse Levi, qui nunc decimas accipit, tunc in Abrahamo, patre suo, decimas obtulit Melchisedecho.

Levi enim cum tota tribu sua adhuc erat in lumbis patris sui, et per eum decimas pendebat oblatas: hâcque decimarum pensione, Melchisedech, Christi figuram, se et suis superiorem agnoscebat.

9. Et (ut ita dictum sit) per Abraham et Levi, qui decimas accepit, decimatus est.

10. Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melchisedech.

---

quo testatum est quòd vivat. Syr. illic autem de quo testata est Scriptura ipsum vivere.

Infert et consequenter sacerdotium ejus fore perpetuum.

9. *Et (ut ita dictum sit)*, id est, ut ita dicam, vel imò, si dicere licet.

Per Abraham et Levi... id est, et Levi et omnes Levitæ et sacerdotes Levitici qui decimas ab aliis accipiunt, decimas Melchisedecho dederunt per Abraham progenitorem suum; et ipsi qui benedicunt alios, in Abraham benedictionem à Melchisedecho receperunt, tanquam minores à majore.

10. *Adhuc enim in lumbis patris erat...* Levi enim erat adhuc in lumbis Abrahæ, etc.

Si ergo jus decimarum et benedictio superioritatem denotant, Melchisedech, figura Christi, fuit non Abrahamo tantùm, sed etiam et Levi et Levitis omnibus superior et excellentior.

A fortiori ergo Christus, verus Melchisedech, altissimi Dei verè summus sacerdos, Abrahamo, et Levi, et omnibus Leviticis sacerdotibus est longè præstantior.

Observationes dogmaticæ.— Sed, inquies, nonne Christus, utpote Davidis et Abrahæ filius, erat sicut et Levi in lumbis Abrahæ? Distinguit divus Thomas hìc post D. Augustinum: erat quidem secundùm substantiam corporalem; non erat autem secundùm rationem seminalem.

Erat secundùm rationem corporalem, quia Christus corporis sui materiam accepit ex semine Abrahæ.

Non erat secundùm rationem seminalem, quia materia illa non fuit ex vi naturali Abrahæ proseminata, neque ex virtute agentis naturalis conformata.

Sed modo prorsus supernaturali, per Spiritum sanctum genitus est Christus: et ideo non erat in lumbis Abrahæ sicut Levi.

At, inquies rursus, nonne, propter hanc suam corporalem substantiam, Christus dici potest decimatus in Abraham?

Resp. negativè; quia Christus de Spiritu sancto conceptus, ita corporalem substantiam, seu carnem suam traxit ex Abraham, ut carnis vitium non contraxerit; imò verò, ut ait Augustinus, materiam medicaminis traxit; ideoque nec decimatione contra culpam, nec benedictione contra maledictionem indiguit.

Ut hæc responsio, quæ ex mystica decimarum ratione sumitur, melius intelligatur,

Ex D. Augustino, lib. 10. de Genesi ad litteram, cap. 20. notandum est quòd decimæ sacerdotibus offeruntur, ut ipsi pro peccatis offerentium orent, Deique benedictionem pro eis impetrent.

Christus nullum peccatum contraxit, nec potuit contrahere; decimatione ergo non indiguit.

Christus, è contra, futurus erat medicamentum vulneris peccati, salvator

11. Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso legem accepit) quid adhuc necessarium fuit, secundùm ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, et non secundùm ordinem Aaron dici?

Quòd si perfectum erat sacerdotium Leviticum, vimque perficiendi, seu justificandi habebat (tempore enim hujus sacerdotii lex populo data est), quid opus erat præterea alium exoriri sacerdotem, qui non secundùm ordinem Aaron, sed secundùm ordinem Melchisedech diceretur?

12. Translato enim sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat.

Etenim, cùm individua sit sacerdotii Levitici et legis Mosaicæ societas, translato sacerdotio à Levi, necesse est ut et legis forma commutetur.

---

mundi fonsque omnis benedictionis in omnes gentes; et hoc Abraham divinitus edoctus, Christo decimas dedit in Melchisedech.

Christo itaque vero Melchisedecho, Christo, inquam, vero et unicè summo altissimi Dei sacerdoti, decimas dedit Abraham pro se et pro tota sua prosapia; hàcque decimarum pensione se et suos ab eo benedicendos fore gaudens et exultans protestatus est. Hinc Christus, Joan. 8, n. 57: *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit, et gavisus est.*

Et tu, Christiane, spiritualis Abrahæ fili, gaudens, exultans et gratias agens, Christum benedictionis fontem adora; in quo jam te *Deus benedixit omni benedictione spirituali in cœlestibus*; ipsumque supplex ora ut te benedicere pergat usque dum audias: veni, benedicte, etc. posside, etc.

11. *Si ergo consummatio...*

Hucusque Melchisedechum, ejusque sacerdotium Levitico prætulit Apostolus; hìc verò incipit probare sacerdotium Leviticum, imò et legem ipsam abrogata esse per Christum, sacerdotem secundùm ordinem Melchisedech.

Si ergo consummatio, id est, perfectio, justificatio, hominum cum Deo reconciliatio *erat*, id est, fiebat *per sacerdotium Leviticum*, id est, per sacrificia et ritus Levitici sacerdotii.

(*Populus enim sub ipso legem accepit*, id est,) hujus enim sacerdotii Levitici tempore populus legem accepit.

Hoc per parenthesim inserit Apostolus, ut legis Mosaicæ et Aaronici sacerdotii connexionem indicet, et ex unius abrogatione inferatur et alterius abrogatio.

Quid adhuc necessarium,... id est, quid necesse fuit, ut ad homines sanctificandos, alius novo ordine sacerdos exurgeret; qui scilicet diceretur et esset secundùm ordinem Melchisedech, et non secundùm ordinem Aaron?

Talem autem sacerdotem futurum noverant omnes ex Psal. 109. quem de Christo intelligebant Judæi. Vide Matth. 23, n. 43.

Potest argumentum sic in formam redigi.

Si perfectum fuisset Levi sacerdotium et homines sanctificare potuisset, frustrà Deus aliud et secundùm ordinem Melchisedech instituisset: atqui Deus, qui nihil frustrà facit, aliud et secundùm ordinem Melchisedech instituit sacerdotium; ergo primum sanctificare non poterat, ideoque perfectum non erat.

12. *Translato enim sacerdotio...*

Alii putant hanc particulam *enim* esse causalem, et respicere verba præcedentia per parenthesim dicta: *Populus enim*, n 11.

(Translatum autem à Levi sacerdotium probat Psal. 109); is enim de quo loquitur ille psalmus, non est ex tribu Levitica; sed ex ea tribu unde nullus hactenus astitit altari:

Palam enim est quod Dominus noster Jesus Christus ortus sit è tribu Juda, cui Moyses sacerdotium non attribuit: constat ergo de tribu in tribum translatum esse sacerdotium.

Et hoc evidentiùs adhuc apparet, ex eo quòd alius exsurgat novus sacerdos, à Deo promissus et datus, secundùm ordinem Melchisedech,

Qui non secundùm legem carnalis successionis creatus sit, secundùm vim vitæ

13. In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari præstò fuit.

14. Manifestum est enim quòd ex Juda ortus sit Dominus noster: in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est.

15. Et ampliùs adhuc manifestum est, si secundùm similitudinem Melchisedech exsurgat alius sacerdos,

16. Qui non secundùm legem mandati, carnalis factus

Alii putant eam idem hìc significare ac *autem*, vel *atqui*.

Quoad sensum parum refert; ex sacerdotii mutatione sequitur legis mutatio, quia individua est Aaronici sacerdotii et legis Mosaicæ concordia: si ergo sacerdotium in aliquem Aaronicum fuit translatum, necesse est ut lex ipsa quæ hoc vetat, mutetur in aliam quæ huic novo sacerdotio sit proportionata.

Constat autem quòd translatum et mutuatum sit sacerdotium.

Quod probat primò ex mutatione tribûs.

13. *In quo enim.* Gr. In quem. Syr. is enim de quo hæc, etc. id est, is in quem competunt, vel de quo dicitur: *Tu es Sacerdos, etc.* vel etiam ad quem dicitur à Deo: *Tu es, etc.* id est, Christus Dominus;

De alia tribu est, scilicet, quàm Levitica, nimirum, de tribu de qua nullus ministravit altari. Gr. nullus attendit altari.

14. *Manifestum est enim,* scilicet, ex genealogiis familiarum: hoc et infideles Judæi, qui Christum putabant filium Josephi, concedebant, scientes Joseph esse de domo David.

Quòd ex Juda, tribu, ut rex sit et sacerdos, sicut ejus figura Melchisedech.

Ex qua tribu. Gr. In quam tribum, id est, cui tribui Moyses sacerdotium non attribuit.

Hinc rex Ozias, ex tribu Juda, lepra fuit percussus quia thus adolevit. 2. Par. 26.

15. *Et ampliùs adhuc manifestum est.* Syr. eoque magis adhuc notum, etc.

Probat secundò, ex mutatione ordinis.

Id est, et hoc quod dixi de sacerdotii et legis mutatione, adhuc etiam evidentiùs apparet, *si,* id est, quòd, vel ex eo quòd alius sacerdos surgat, vel surrexit, à Deo promissus et datus. *Secundùm similitudinem,* seu ordinem Melchisedech.

16. *Qui non secundùm legem mandati carnalis.*

Probat tertiò ex discrimine institutionis, seu ordinationis, id est, qui non factus sit sacerdos per carnalis successionis legem.

Juxta legis Mosaicæ præscriptum, sacerdotium erat successioni alligatum; alter alteri succedebat in sacerdotio. Et hoc præscriptum Apostolus vocat *legem mandati carnalis.*

est : sed secundùm virtutem vitæ insolubilis.

17. Contestatur enim : Quoniam tu es sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedech.

18. Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus et inutilitatem :

19. Nihil enim ad perfectum adduxit lex; introductio verò melioris spei, per quam proximamus ad Deum.

immortalis; ita ut nec cuiquam successerit, nec successori det locum.

Juxta Davidicum vaticinium : *Tu es sacerdos in æternum, etc.*

Porro rejicitur Aaronicum sacerdotium et lex Mosaica, non quòd mala sint, sed quia imperfectiora et insufficientia ad justificandos homines :

Nullum enim hominem lex potuit ad veram justitiam perducere.

Sacerdotium verò Christi et lex nova subintroducta sunt, quia sunt ad justificandum potentissima, spemque dant nobis certissimam veræ justitiæ, per quam Deo proximi reddimur et grati.

Alii tamen totam legem Mosaicam intelligunt, quæ carnalibus tantùm et externis mandatis constabat.

Secundùm virtutem,... sed qui factus est sacerdos per potentiam divinam, quæ vitam ei tribuit immortalem et indissolubilem, ita ut nusquam successori det locum.

17. *Contestatur enim....* id est, attestatur enim Pater æternus Filio suo per os Davidis loquens : quoniam *tu es Sacerdos in æternum, etc.*

18. *Reprobatio quidem...* Gr. abrogatio. Syr. mutatio.

Pergit probare legem Mosaicam esse abrogatam et novam, introductam, et utrinsque dat rationem; *reprobatio fit,...* id est, abrogata est lex vetus seu Mosaica, et consequenter sacerdotium Aaronicum per quod ipsa administrabatur : ex unius enim abrogatione sequitur et alterius abolitio, ut n. 12. dictum est.

Propter infirmitatem,... id est, quia infirma et imbecillis erat, seu vires exiguas habebat :

Et inutilitatem, id est, et quia insufficiens erat ad homines justificandos.

19. *Nihil enim ad perfectum adducit.* Gr. perficit lex, id est, nullum enim hominem lex potuit perficere, seu ad veram et internam justitiam perducere.

Non abolita est ergo, vel quia mala, vel quia planè inutilis : à Deo enim erat instituta, qui nihil facit frustrà; sed quia imperfecta et salutem tantùm initians, et futurorum umbra, pædagogus ad Christum.

Introductio verò melioris spei. Syr. Introiit autem loco ipsius spes præstantior ipsâ.

Id est, spes autem melior introducta est in illius locum, seu lex nova, sacerdotium Christi secundùm ordinem Melchisedech, subintroducta sunt, quæ spem habent meliorem annexam; quia enim potentissima sunt ad justificandum et salvandum, spem dant nobis certissimam veræ justitiæ.

Per quam proximamus ad Deum, id est, per quam justitiam proximi Deo reddimur, verè pii, amici Dei, filii et hæredes.

A nova ergo lege, et à Christi sacerdotio, quia ad justificationem potentissima sunt, speramus veram justitiam, quâ Deo verè proximi reddimur et grati.

Et in quantum Jesus Christus non sine jurejurando factus est sacerdos (nam Aaronici quidem sine juramento facti sunt sacerdotes ;

Christus verò sacerdos cum juramento constitutus est à Patre, qui, teste David, dixit ad eum : *Tu es Sacerdos, etc.* et non solùm dixit, sed et juravit, quia ratum et fixum esse decrevit,)

In tantùm idem Jesus Christus nobilioris et præstantioris testamenti mediator institutus est.

Et sacerdotes quidem Levitici, etiam summi, plures successivè facti sunt, eo quòd non permanerent; sed per mortem alter alteri succedebat;

20. Et quantùm est, non sine jurejurando (alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt;

21. Hic autem cum jurejurando, per eum qui dixit ad illum : Juravit Dominus et non pœnitebit eum : tu es sacerdos in æternum);

22. In tantùm melioris testamenti sponsor est Jesus.

23. Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quòd morte prohiberentur permanere.

---

20. *Et quantùm est, non sine jurejurando.*

Ex juramento Dei ostendit firmitatem et æternitatem sacerdotii Christi.

Et quantùm, id est, et in quantùm non sine jurejurando Jesus Christus factus est sacerdos.

Huic parti respondet *in tantùm*, n. 22, cætera per parenthesim legenda.

Alii quidem, id est, Aaron et alii sacerdotes Levitici sine juramento facti sunt sacerdotes; in Scripturis enim non paret.

21. *Hic autem*, id est, Christus autem constitutus est sacerdos cum juramento.

Per eum, id est, per Patrem æternum, qui teste David, dixit ad illum :

Juravit Dominus... firmiter decrevit : *Et non pœnitebit eum*. id est, non mutabit decretum.

Pœnitentia enim Dei, mutatio sententiæ, seu potiùs, quando instar hominis destruit quod ante fecerat. Deus enim propriè sententiam non mutat, quia unà et eàdem voluntate, secundùm hominum mutationem et temporum diversitatem, alia et alia facienda disponit.

22. *In tantùm melioris testamenti*, id est, in tantùm idem *Jesus Christus factus est sponsor*, fidejussor, mediator præstantioris, et excellentioris, et firmioris pacti inter Deum et homines, in æternum scilicet valituri.

Ratiocinatio Apostoli hæc est : Quod statuitur cum juramento, firmius est quàm illud quod sine juramento statuitur : atqui sacerdotium Christi institutum est à Deo cum juramento, teste David, Psalm. 109; sacerdotium verò Leviticum sine juramento ; ergo sacerdotium Christi Levitico firmius et excellentius est.

Sicut autem sacerdotium est excellentius; ita et testamentum : pariter enim procedunt.

23. *Et alii quidem plures facti sunt...*

Altera probatio et excellentia.

Christi sacerdotium præstat Aaronico, quantùm immortale præstat mortali.

Et alii, id est, Aaronici sacerdotes *plures* successivè *facti sunt* summi pontifices ; unus alteri successit.

Idcirco quòd morte. Gr. propter mortem... id est, quia per mortem quæ

24. Hic autem eo quòd maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium.	Jesus autem eo quòd immortalis est, et sacerdos à Patre in æternum constitutus, sacerdotium non transmittit.
25. Unde et salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis.	Unde et eos qui per ipsum accedunt ad Deum potest perfectè salvare, quia semper vivit, perpetuumque sacerdotium exercens, semper intercedit pro nobis. (Et sanè in hac perfecta et cœlesti lege gratiæ)
26. Talis enim decebat ut nobis esset pontifex,	Decebat ut talis esset nobis pontifex,
sanctus,	Pius et omni justitià plenus,
innocens,	Absque ulla malitia,
impollutus,	Nullà peccati maculà inquinatus,
segregatus à peccatoribus;	A peccatorum moribus longè positus,
et excelsior cœlis factus :	Supra omnem creaturam, non tantùm humanam, sed et angelicam sublimatus,
27. Qui non habet necessi-	Qui non egeret, sicut Mosaici pontifices,

uniuscujusque eorum vitam finiebat, impediebantur ne perpetuò permanerent in sacerdotio.

24. *Hic autem eo quòd...* Syr. hic verò propterea quòd in æternum stat, non præterit pontificatus ejus.

Id est, Jesus autem, quia immortalis est, sacerdotium non transmittit ad alium.

Christus sacerdotium habet intransibile, seu insuccessivum : vicarios habet, non successores.

25. *Unde et salvare in perpetuum potest....*

Unde, id est, quia semper vivit et sempiternum habet sacerdotium, hinc semper potest perfectè et perpetuò *salvare*, gratiam conferre et gloriam.

Accedentes per semetipsum. Gr. per ipsum, id est, fideles, qui per Christum mediatorem accedunt ad Deum, ejusque gratiam postulant per Filium.

Semper vivens ad interpellandum pro nobis. Gr. pro eis. Syr. vivit enim ipse semper, et offert oblationes pro illis; id est, quia semper vivit et orat pro nobis, sacerdotis semper munere fungens.

26. *Talis enim decebat ut nobis esset pontifex..*

Altera probatio et excellentia.

Levitici erant peccatores, Christus autem sanctus, etc. Ipsi soli perfectè conveniunt conditiones in sacerdotibus requisitæ.

Conveniebat talem nobis dari pontificem, et apud Deum mediatorem.

Sanctus, qui sanctus, erga Deum pius, Deo sacer et devotus.

Innocens erga proximum, Gr. ἄκακος, carens malitià. Syr. absque malitia, qui nemini noceat, sed omnibus benefaciat.

Impollutus in se, purus et immaculatus. Syr. absque macula.

Segregatus à peccatoribus, id est, longè distans à peccatorum moribus. Syr. semotus à peccatis.

Et excelsior cœlis factus. Syr. sublimior cœlis, id est, et ipsos angelos longè superans.

Sedens ad dexteram Majestatis.

27. *Qui non habet necessitatem....*

quotidie pro peccatis propriis hostias offerre, deinde pro delictis populi.

Noster enim Pontifex unam semel victimam obtulit non pro suis peccatis, quia nullum habuit; sed pro totius mundi peccatis; non pecudem, sed semetipsum.

Nam lex Mosaica, quia infirma et imperfecta, sacerdotes constituit infirmos, mortales, ad peccatum pronos :

At sermo Dei juratus, qui post legem

tatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, priùs pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi : hoc enim fecit semel, seipsum offerendo.

28. Lex enim homines constituit sacerdotes, infirmitatem habentes ; sermo autem jurisjurandi,

---

Altera excellentia Christi supra sacerdotes Aaronicos.

Hi, quia peccatores erant, pro suis et pro populi delictis hostias offerebant : Christus non pro suis, quia nullum habuit, sed pro totius mundi peccatis semel seipsum litavit.

Observatio dogmatica. — Hoc de cruento crucis sacrificio intelligitur, nec obest incruento missæ sacrificio, quod unum et idem est sacrificium cum cruento; eadem enim utrobique hostia, idem offerens; hocque illius est commemoratio, repræsentatio et applicatio.

Christus itaque duo quidem celebravit sacrificia, cruentum unum, incruentum alterum; unum in sanguine effuso, alterum in pane et vino.

Primum, seu sacrificium crucis, fuit redemptionis sacrificium, per quod Christus nos redemit, et omnia nostra expiavit peccata.

Secundum, seu sacrificium altaris, religionis est sacrificium, per quod nobis applicatur redemptio, expiatio, gratia, quam Christus nobis in cruce promeruit.

In hoc autem versiculo D. Paulus de solo redemptionis sacrificio loquitur, quia, ut legenti patet, hic de peccatorum expiatione agitur : *Qui non habet*, inquit, *necessitatem quotidie, etc.*

Christus ergo semetipsum semel litavit cruentè pro peccatorum nostrorum expiatione, et hoc sacrificium unicum est, quia valoris infiniti, et ad redemptionem totius humani generis à Patre fuit acceptatum : unde nulla reiterationis necessitas.

Quo non obstante, singulis diebus, juxta prædicationem Malach. 1. n. 11 : *In omni loco, ab ortu solis usque ad occasum*, usque ad finem mundi, Christus incruentè litatur, ut per hoc incruentum sacrificium ubique celebratum ubique diffundatur et applicetur gratia Salvatoris.

Sacrificium ergo cruentum Christi communis est quidam gratiæ fons; sacrificium verò incruentum est tanquam canalis, per quem aqua gratiæ salit et diffunditur in animas nostras, ut ait concil. Trident., sess. 22, c. 1. D. Paulus de hoc fonte loquitur, quia fons est, et de eo est quæstio.

28. *Lex enim homines constituit sacerdotes.* Gr. Pontifices.

Id est, lex enim Mosaica, sine juramento prolata, constituit pontifices mortales, peccatores, omnibus mortalitatis miseriis subjectos.

Sermo autem jurisjurandi, id est, verbum autem Dei juratum, seu juramento Dei confirmatum, Psal. 109.

Qui post legem est, id est, quod post legem, ore Davidis fuit pronuntiatum, sed in Deo conceptum ab æterno.

qui post legem est, Filium in æternum perfectum.	ore Davidis fuit pronuntiatus, licèt æternus, sacerdotem constituit, non hominem quemlibet, sed Filium Dei; non ad breve tempus, sed in æternum; non infirmum, sed ex omni parte perfectum.

Filium, supple, constituit pontificem non ad breve tempus *sed in æternum;* non infirmum, sed ex omni parte *perfectum*, sanctum, innocentem, etc., et qui unico sacrificio totum redemit mundum.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 7. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Concipe Christum, realiter et verè summum altissimi Dei sacerdotem, omnis sanctificationis auctorem, omnisque benedictionis fontem, à quo sanctitas, salus et benedicilio in omnes, quicunque sunt sancti, salvi et benedicti.

Et hunc verè summum Dei pontificem Christum, Abraham spiritu prophetico ductus et sacro impulsus instinctu, vidit, agnovit et veneratus est in Melchisedech, Christi pontificis figurâ; huic omnis sanctificationis principio decimas pro se et pro suis dedit; ab hoc benedictionis fonte voluit se et suos benedici, cùm à Melchisedecho benedictionem accepit.

Ab Abraham ergo, patre fidei nostræ summo, discamus et nos hunc nostrum summum pontificem Christum, in omnibus illius ministris intueri; ad hunc sanctificationis auctorem, per omnes nostros pietatis actus, recurrere; ab hoc benedictionis fonte, sacramentorum ab ipso institutorum et per ejus ministros nobis collatorum, benedictionem exspectare.

Discat speciatim omnis fidelis ab Abraham, fidelium patre, Christum in suis vicariis revereri, ei decimas solvere; ab eo, per eorum ministerium, benedictionem et peccatorum remissionem petere.

A Melchisedech autem discat Christi vicarius, seu sacerdos Christianus, Christum fideliter exhibere.

Primò, sit *Rex*, cor regium habeat, à peccati servitute penitus alienum, affectuumque suorum dominus.

Secundò, sit verè *altissimi Dei sacerdos*, Deo verè sacer et totus devotus, illi soli verè serviat, cui servire, regnare est: illi soli militet, illius gloriam quærat in omnibus; ejusque regnum, quantùm illi fas est, extendat; sicque verè rex et sacerdos.

Tertiò; sit *sine patre, sine matre,* quasi parentes non habeat.

Quartò, *sine genealogia,* non attendat ad genus, quasi sine carne, sine sanguine, Christo soli attentus, splendori gloriæ, et unde vera gloria.

Denique, quasi æternus et ad æternitatem solam natus, temporalia spernat, sola quærat æterna.

SECUNDO. — Concipe Melchisedech, Christi summi pontificis figuram quidem; at concipe Christum, illius figuræ veritatem, complementum et consummationem;

Concipe ergo in utroque sacerdotium quidem simile, at multò sublimius sacerdotium Christi sacerdotio Melchisedech.

Melchisedech fuit Christi pontificis typus, figura et similitudo singularis: quia sicut ille panem et vinum Deo, in gratiarum actionem, pro victoria ab Abrahamo reportata, obtulit, ac deinde illa Deo oblata in milites Abrahæ libanda, id est, participanda et comedenda distribuit;

Ita Christus in ultima cœna panem et vinum sumens, consecrans, et in

suum Corpus et sanguinem transsnbstantians, in sacrificium eucharisticum obtulit, eaque deinde tribuit Apostolis libanda, et simiiiter offerenda et libanda præcepit.

Ritus itaque prorsns idem; nterque enim panem et vinum obtulit; at longè alius effectus: panem enim nudum et solum vinum obtnlit Melchisedech; Christus autem, qui veritas est et plenitudo, veritatis præfiguratæ imaginem adimplevit, et sub symbolo panis et vini suum pro nobis Corpus et Sanguinem in sacrificinm obtulit.

Sacerdotium itaque Christi sacerdotio Melchisedecho eò sublimius et excellentius est, quò Christus ipse, Homo-Deus, præstantior est Melchisedech homine, et qnò Christi Corpus et Sanguis sunt nudo pane et solo vino præstantiora.

Hinc colligat fidelis quantam debeat christianis sacerdotibns reverentiam: quò sublimins sacerdotium, eò major debetur honor sacerdoti: itaque,

Si Melchisedecho, Christi figuræ, tantam reverentiam exhibuit Abraham, fidelium patriarcha, quantò majorem quisque fidelis exhibere debet Christi vicariis, idem cnm illo sacerdotium gerentibus!

At hinc colligat omnis sacerdos christianns quantæ debeat esse sanctitatis et pnritatis.

Christi sacerdotium habet, unus et idem enm illo et in illo Dei summi sacerdos est: sit itaque, sicut et Pontifex noster, *sanctus*, *innocens et impollutus, etc.*: in ipso Christo, non in Christi tantùm figura, quærat sanctitatis suæ regulam.

Tertio. — Concipe Christum snmmum Dei pontificem, nnicnm, qui prædecessorem non habnit, qui successorem non habet: prævivit Melchisedech, ut figura, non ut in eodem pontificatu prædecessor; subsecuti snnt Petrus, Linus, etc., ut vicarii, non nt successores: *Sacerdos* est *in æternum, sacerdotium habet sempiternum*, intransibile, insuccessivum, incommntabile, n. 24.

Quarto. — Concipe antem ita sacerdotem, ut et eumdem concipias hostiam; *seipsum obtulit*, n. 27, non bruta animalia, non alias à se hostias, sed *semetipsum*.

Et hinc cape, si potes, saltem mirare sacrificii Christi meritum, undequaque infinitum, et plùs quàm infinitum.

Hujus sacrificii sacerdos est Deus-Homo; victima est Homo-Deus; Deu. victima, à Deo sacerdote, ad Dei gloriam immolatus pro peccatis nostris

Ecce sacrificium Deo dignnm! ecce sacrificium, non nostra tantùm peccata, sed et totius mundi, imò et infinitorum mundorum, si forent, delere sufficiens!

Quanta ergo debet esse nostra fidncia in talem et tantum Pontificem, in talem et tantam Victimam, in tale et tantum Christi sacrificium! *unde et salvare in perpetuum potest accedentes, etc.*, n. 25.

Quinto. — Concipe hunc nostrum summum Pontificem, in continno sui pontificatûs ministerio: *Semper vivit ad interpellandum pro nobis*, n. 25, munera et hostias semper offert, cap. 8, n. 3.

Hinc disce huic summo Pontifici nostro frequenter, et, si potes, continuè uniri, et in ipso, et cum ipso, et per ipsum, Deum glorificare, Deo gratias agere, peccatorum remissionem petere, gratias necessarias postulare.

Praxis explicabitur fusiùs in fine capitis octavi in corollario.

ANALYSIS CAPITIS OCTAVI.

Pergit Christum pontificem nostrum supra pontifices Aaronicos extollere.

Summa, inquit, et præcipua Christi excellentia, et quæ cæterarum anacephalæosis est;

Christus tantæ dignitatis est, ut à dextris Dei sedeat, ℣. 1, sitque sacrorum minister, non in tabernaculo typico et ab hominibus facto, ut Aaronici; sed in tabernaculo vero, à Deo fundato, et cujus typus erat tabernaculum Moysis, scilicet in Ecclesia triumphante et militante, ℣. 2.

In utraque Christus offert, quia correlativa sunt sacerdos et oblatio, ℣. 3; offert autem, non terrena; nam ad hæc sufficiunt Levitici, sed semetipsum cœlestem et divinum, ℣. 4, 5.

℣. 6. Plùs quàm sufficienter et abundè probatâ mutatione sacerdotii Levitici in excellentius Christi sacerdotium, transit ad Testamenti veteris commutationem in novum, et eò melius, quò meliora promittit, cœlum scilicet et regnum æternum, ℣. 7.

℣. 8. Hanc immutationem brevi futuram prævidit Jeremias propheta, eamque sic prædixit, ut excellentias novi Testamenti supra vetus expressit. ℣. 9, 10, 11, 12.

Ex allato Jeremiæ testimonio ratiocinans Apostolus, infert veteris Testamenti abrogationem, temporibus Jeremiæ brevi futuram, factam esse, ℣. 13.

CAPUT OCTAVUM.

PARAPHRASIS.

Cæterum, eorum quæ hactenus de præstantia sacerdotii Christi dixi, caput ac summa est : quòd tantæ dignitatis pontificem habemus, ut in cœlis dexter assideat throno Dei, divinæ consors Majestatis.

Sacerdos et pontifex sanctuarii et tabernaculi, non typici et umbratici, quale fuit tabernaculum à Moyse factum, quod fixerat homo : sed veri sanctuarii, verique tabernaculi, quod fixit Deus ut in eo adoretur in spiritu et in veritate.

TEXTUS.

1. Capitulum autem super ea quæ dicuntur : Talem habemus Pontificem qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis.

2. Sanctorum minister, et tabernaculi veri, quod fixit Dominus et non homo.

Cap. VIII. 1. *Capitulum autem super ea quæ dicuntur.* Gr. super dictis. Syr. summa autem horum omnium est. Arab. cæterùm summa eorum quæ dicta sunt.

Capitulum, id est, caput, summa, maximum et præcipuum omnium quæ dicta sunt à capite quinto hujus epistolæ de præstantia sacerdotii Christi eorumque compendium, est hoc quod sequitur.

Talem habemus pontificem, id est, tantæ dignitatis excellentiæ.

Qui consedit, id est, ut consideat tanquam rex et judex et æqualis Deo.

In dextera sedis, id est, in dextera parte throni.

Magnitudinis, id est, Majestatis, seu à dextris Dei patris.

Cui enim dixit : Tu es sacerdos, etc., eidem dixit : *Sede à dextris meis*, utpote divinæ consors majestatis et potentiæ.

Habemus itaque pontificem Deum, et à dextris Dei sedentem.

2. *Sanctorum minister.* Syr. minister sanctuarii. *Minister*, Gr. λειτουργὸς, id est, sacrorum minister, sacerdos, pontifex.

Sanctorum, Divus Chrysostomus sumpsit in masculino, hominesque sanctos intellexit ; sed verba sequentia reddunt probabilius quod *sanctorum* sit neutrius generis, idemque sit ac Sancti sanctorum, seu ac sanctuarii, ut Syrus.

Et tabernaculi veri, id est, non typici et umbratici, quale fuit tabernaculum à Moyse factum, et templum à Salomone ædificatum ; sed veri tabernaculi quod repræsentabatur per tabernaculum Moysis et templum Salomonis, scilicet Ecclesiæ, tum triumphantis, tum militantis.

Quod fixit Dominus, id est, à Deo fundatæ.

Observationes dogmaticæ. — Totum vetus Testamentum novi fuit umbra et figura, speciatim verò tabernaculum Moysis, templumque Salomonis, Ecclesiæ christianæ fuit umbra et figura. Vide n. 5.

Ecclesia itaque Christi verum est sanctuarium et tabernaculum, in quo vera exercetur religio et ubi Deus adoratur in spiritu et in veritate.

Ecclesia triumphans est verum sanctuarium.

Ecclesia militans est verum tabernaculum.

Utriusque autem Christus est summus pontifex.

3. Omnis enim Pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur : unde necesse est et hunc habere aliquid quod offerat :

In hoc, inquam, cœlesti sanctuario pontificatûs sui ministerio fungitur Christus, interpellando et offerendo; cùm enim ad hoc omnis pontifex instituatur, ut donaria et victimas offerat Deo, necesse est ut et hic Pontifex noster, etiam in cœlo collocatus et ad dexteram Dei sedens, habeat aliquid quod offerat.

Hinc collige quantùm Pontifex noster omnibus supereminent Aaronicis pontificibus.

Aaronicus, seu legalis pontifex, ministerium suum peragebat in terris;

Christus suum ministerium peragit partim in terris, partim et præcipuè in cœlo empyreo.

Typici tabernaculi, quod in terra manibus hominum figebatur, minister erat pontifex Aaronicus;

Christus verò tabernaculi veri, quod fixit; seu perpetuum et immobile reddidit manus Dei.

In tabernaculum typicum interius, seu in sancta sanctorum, semel in anno, non sine timore intrabat legalis pontifex, ibique stabat apud arcam Dei.

Pontifex noster in vero sanctuario sedet in æternum ad dexteram Majestatis.

Cum Deo considet ut Deus; Dei minister est, ut Deus-Homo.

O Deus sacerdos! ô sacerdos verè summe! summè sanctus, summè potens, etc. quæ peccata non expias?

Quis ergo peccator in te non confidat? ad te non recurrat, in te totam spem suam non reponat?

In te, Domine, speravi, non confundar, etc. Vide plura in fine capitis in corollario.

3. *Omnis enim pontifex...*

Probat quod dicit n. 2. Christum in cœlesti sanctuario, licèt à dextris Dei sedentem, esse tamen ibi publicum sacrorum ministrum, seu pontificem, ibique sui pontificatûs ministerio fungi, non tantùm interpellando, ut dixit cap. 7, n. 25. sed et offerendo.

Omnis pontifex constituitur ad offerendum, scilicet Deo.

Munera, id est, hostias incruentas, panem, vinum, fruges, etc.

Et hostias, id est, victimas cruentas et per ignem sacrificandas.

Unde necesse est et hunc... Cùm ergo, ut suprà ex Psal. probatum est, Christus sit sacerdos in æternum, et aliunde correlativa sint sacerdos et oblatio, necesse est ut Christus pontifex noster, etiam in cœlo collocatus et ad dexteram Dei sedens, habeat aliquid, seu munus, seu hostiam, quod offerat.

Quod in formam potest ita redigi :

Omnis pontifex constituitur ad offerendum munera et hostias : atqui Christus est pontifex in æternum; ergo offert Deo munera et hostias etiam in cœlo.

Observatio dogmatica. — Sed quænam est illa victima quam offert Pontifex noster?

Divus Paulus eam negativè describit in versu sequenti, dicens non esse quid terrenum; sed positivè describit in cap. nono n. 12, n. 25 : *Apparet vultui Dei pro nobis.*

Seipsum ergo Deo Patri continuè offert, et in cœlis, et in terris,

Quod si super terram versaretur, et terrenum quid offerendum haberet, non fuisset necesse ut fieret sacerdos, quia multi jam erant alii super terram, qui hujusmodi terrena offerrent, juxta legis præscriptum.

Scilicet Aaronici sacerdotes, qui deser-

4. Si ergo esset super terram, nec esset sacerdos : cùm essent, qui offerrent secundùm legem munera,

5. Qui exemplari et umbræ

In cœlo seipsum offert, tanquam olim in cruce occisum : *apparet nunc vultui Dei pro nobis*, vulnerum passionis suæ vestigia Deo repræsentando et per ea, quasi per tot ora, interpellando, ut hujus suæ passionis merita nobis applicentur.

In terris autem semetipsum offert super altare per missæ sacrificium, in quo sese, tanquam primarius sacerdos immolat, et transsubstantiationem peragit.

Christus mortalis obtulit munus, id est, Eucharistiam in ultima cœna; obtulit hostiam, seipsum in cruce.

Christus immortalis offert Eucharisticum munus per universum orbem terræ; offert et hostiam in cœlis sese ut olim crucifixum exhibens per vulnerum cicatrices; sicque ministerium suum exercet et in cœlis et in terris.

Fateor equidem quòd D. Paulus Eucharistiam hìc tacere videatur, quia mysterium. Vide dicta in cap. 7, ad n. 3.

Fidelibus tamen mysteriorum consciis illam satis exprimit hâc universali propositione : *Omnis pontifex constituitur ad offerendum munera*, id est, incruenta sacrificia : *et hostias*, id est, cruenta sacrificia.

Maximè verò cùm hanc propositionem universalem enuntiet Apostolus, postquam multoties in cap. 7. dixit Christum sacerdotem in æternum secundùm ritum sacrificandi Melchisedech, qui incruentè sacrificavit in pane et vino, hocque sacrificio præfiguravit Eucharisticum sacrificium.

4. *Si ergo esset super terram....* Gr. siquidem enim esset super terram, nec utique esset sacerdos.

Satis communiter in hoc versiculo subintelligitur offerens, seu Christus, sic : *si* Christus *esset super terram, ne sacerdos* quidem *esset*, multò minùs pontifex.

Cùm essent, id est, quandoquidem jam essent alii super terram à Deo constituti, scilicet, Aaronici sacerdotes, qui offerrent juxta legis præscriptum.

Itaque nihil opus esset ut Messias fieret sacerdos et ad hoc mitteretur.

Sed sensu non minùs proprio subintelligitur victima, sic : *si* illud quod offertur *esset super terram*, seu aliquod terrenum, Christus *non esset sacerdos*, id est, nulla necessitas esset ejus sacerdotii, quia multi essent qui talia offerrent.

Hanc expositionem, quæ est secundùm Glossam, D. Thomas pluribus aliis, quas refert, videtur præferre ut magis litteralem, seu, ut ait, continuativam litteræ.

Potest autem hæc utraque relata expositio jungi, ut in paraphrasi : si Christus super terram versaretur, nihilque nisi terrenum haberet offerendum, non fuisset necesse ut fieret sacerdos, quia jam multi sunt qui talia offerant.

Paulus ergo negativè describit victimam quam offert Pontifex noster; non est quid terrenum : obscurè autem et indirectè insinuat esse cœlestem et divinam, scilicet seipsum, veritatem et exemplar veteris Testamenti.

5. *Qui exemplari et umbræ deserviunt...*

deserviunt cœlestium. Sicut responsum est Moysi, cùm consummaret tabernaculum: Vide (inquit), omnia facito secundùm exemplar quod tibi ostensum est in monte.

6. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quantò et melioris Testamenti me-

viunt tabernaculo, quod obscura tantùm est delineatio et umbra veri tabernaculi, de quo n. 2, et rerum cœlestium quæ fiunt in eo; quod Deus Moysi significavit, cùm illi formam extruendi tabernaculi præscribens, dicit: Vide ut omnia facias secundùm exemplar quod tibi in monte Sinai monstratum est.

At verò Jesus Christus nunc sacerdotium accepit tantò præstantiùs Levitico, quanto Testamentum novum, cujus mediator est,

---

Id est, scilicet Levitici sacerdotes, qui deserviunt tabernaculo, quod est, ὑπόδειγμα, subostensio, obscura repræsentatio, et umbratilis delineatio. Theophylactus.

Cœlestium, id est, rerum quæ fiunt in Ecclesia, seu triumphante, seu militante; nostra enim etiam cœlestia sunt quia spiritualia et digna cœlestibus, ut ait D. Chrysostomus et Theophylactus.

Sicut responsum est Moysi. Gr. sicut responso edoctus est Moyses. *Cùm consummaret.* Gr. futurus absolvere, id est, cùm consummaturus esset tabernaculum.

Vide, inquit, omnia facito, id est, vide, ô Moyses! et fac omnia, id est, tabernaculum et cuncta ad illud spectantia.

Secundùm exemplar. Gr. typum, seu formam, *quod tibi*, cùm in monte Sina versareris, *ostensum est.*

Tabernaculum itaque Moysis et templum Salomonis nihil aliud erant quàm umbræ et obscuræ repræsentationes eorum quæ per Christum fieri debebant in Ecclesia, tum triumphante, tum militante.

Et hoc Moyses fuit divinitus edoctus: intellexit enim non materialem tantùm formam, quâ tabernaculum, arcam, propitiatorium, etc. conficere debebat; sed et formalem istorum omnium significationem, nempe quòd typi et figuræ essent tabernaculi spiritualis et cœlestis quod Christus aliquando constructurus erat: Ecclesiæ scilicet tum militantis, ejusque sacramentorum ac sacrificii; tum triumphantis, illiusque splendoris et gloriæ.

6. *Nunc autem melius.* Gr. præstantius, excellentius, etc.; id est, at verò Jesus Christus, in cœlesti nunc tabernaculo, ad dexteram Patris sedens, sacerdotium habet longè præstantius hoc sacerdotio Levitico, terreno.

Quasi diceret: Non terrenum, et temporale, et umbraticum habet sacerdotium; sed cœleste, verum, æternum et verè divinum, infinitè præstantius Levitico.

Quantò et melioris Testamenti mediator est.

Plus quàm sufficienter et abundè probata ex omnibus hucusque dictis mutatione sacerdotii Levitici in sacerdotium Christi longè excellentius, Apostolus subtiliter et dexterè transit ad veteris Testamenti communicationem in novum, veteri quoque multò præstantius.

Cap. 7, n. 12. incipit dicere legem esse mutatam; hìc probat id fuisse prædictum, simul et breviter ostendit novi Testamenti supra vetus præcellentiam.

Quantò et melioris Testamenti mediator est.

Id est, sacerdotium Christi eò præstantius est Levitico, quò novum Testamentum, cujus mediator est Christus, præcellit veteri.

excellentius est Mosaico, et promissa hujus novi Testamenti magnificentiora promissionibus veteris.

Quòd si prius illud Testamentum tale fuisset, ut in eo nihil desideraretur, nequaquam quæsitus fuisset secundo locus.

At tamen Deus Judæos accusans, vetusque Testamentum infirmum supponens, novum efficacius promittit his Jeremiæ verbis : *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, consummabo super domum Israel, et super domum Juda, Testamentum novum.*

Non juxta Testamentum quod feci patribus eorum in die quâ, quasi apprehensâ manu eorum, illos eduxi de captivitate Ægypti : quoniam pactum meum non servaverunt, eos contempsi, dicit Dominus.

diator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est.

7. Nam si illud prius culpâ vacasset, non utique secundi locus inquireretur.

8. Vituperans enim eos dicit : Ecce dies venient, dicit Dominus; et consummabo super domum Israel, et super domum Juda, Testamentum novum;

9. Non secundùm Testamentum quod feci patribus eorum, in die quâ apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terrâ Ægypti : quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus.

Quod in melioribus.... Syr. et cum excellentioribus quàm illius promissionibus datum est.

Id est, et quòd meliora bona suis promittit, spiritualia scilicet et cœlestia, regnum cœlorum, vitam æternam, Dei ipsius possessionem : cùm vetus Testamentum terrena tantùm proponeret : *bona terræ comedetis*, et his similia.

7. *Nam si illud prius culpa vacasset.* Gr. inculpabile esset. Syr. non fuisset obnoxium culpæ. Arab. vitio careret.

Id est, si prius Testamentum defectu caruisset; vel si perfectum fuisset, et ad perfectionem adducere potuisset : si in eo nihil desiderandum defuisset.

Non utique secundi locus.... Syr. nullus relictus fuisset huic secundo locus.

Id est, non fuisset necessarium aliud testamentum, seu prius illud non fuisset amotum, ut secundùm ei succederet.

Supposuit in capite septimo, n. 18. infirmitatem legis Mosaicæ; illam hìc probat.

8. *Vituperans enim eos.* Syr. culpans enim eos,

Id est, accusans Judæos, non legem; legis tamen indicans infirmitatem, cùm perfectiorem promittat.

Dicit Jerem. 31, n. 31. *Ecce dies venient :* id est, brevi aderunt, *et consummabo :* feriam, perficiam fœdus novum.

9. *Non secundùm testamentum*, id est, novum hoc Testamentum non erit tale quale fuit prius, sed longè perfectius.

In die quâ apprehendi, id est, circa illud tempus cùm, quasi manu eorum apprensâ, illos eduxi de captivitate Ægypti.

Quoniam ipsi permanserunt... id est, quoniam non servaverunt pactum meum, contempsi eos; neglexerunt me, *et ego* vicissim *eos neglexi.*

Divus Paulus citat juxta Septuaginta; hinc paulò aliter quàm in bibliis, ex hebræo per divum Hieronymum translatis.

10. Quia hoc est Testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus : Dando leges meas in mentem eorum, et in corde eorum superscribam eas ; et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum.

Hoc autem est Testamentum quod paciscar cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus; indam legem meam mentibus illorum, et in cordibus eorum inscribam eam, et ero illis verè Deus, et ipsi vicissim erunt mihi verè populus.

11. Et non docebit unusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum, dicens : Cognosce Dominum ; quoniam omnes scient me à minore usque ad majorem eorum :

Nec opus erit ut cogatur quisque concivem suum et fratrem suum docere, dicens : *Cognosce Dominum :* quoniam omnes, idololatriâ contemptâ, me cognoscent unum, verum Deum, omnes, inquam, à minimo ad maximum, me cognoscent et colent.

12. Quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum eorum jam non memorabor.

Propitius eis reddar, veniam ita tribuens sceleribus eorum, ut ne peccatorum quidem recorder ampliùs.

---

10. *Quia hoc est Testamentum...* Syr. hoc autem est Testamentum quod dabo familiæ domûs Israel, etc.

Utriusque testamenti differentiæ. — Nota differentias utriusque Testamenti, quæ prioris infirmitatem, simul et novi excellentiam demonstrant.

Dando leges meas in mentem eorum... Syr. indam legem meam in mentibus illorum, et in cordibus illorum inscribam eam.

Vetus erat in tabulis lapideis scriptum, oculis corporeis expositum; novum in mente et in corde, cognitionis, amoris, obedientiæ principiis;

Hoc itaque potentiùs ad amorem et obedientiam.

Apostoli nihil scriptum acceperunt, sed in cordibus suis acceperunt legem Spiritûs. Theophylactus.

Et ero eis in Deum. Syr. et ero illis ego Deus, ipsique erunt mihi populus.

Judæi erant quasi servi; et Deus ut dominus erat inter illos. Christiani sunt quasi filii, et Deus, ut pater inter illos.

Novum itaque Testamentum nos hic et in futuro replet benedictionibus.

11. *Et non docebit unusquisque proximum.* Syr. concivem suum.

Vetus Testamentum imperfectam Dei cognitionem dabat; omnia in figura contingebant.

Perfectam et facilem dat novum; per Spiritum sanctum repleta est terra scientiâ Domini.

Hoc præsertim Apostolorum temporibus adimpletum est, in quibus statim accepto Spiritu, fideles nullo labore docebantur quæ ad fidem spectabant, ait Gagnæus.

Nostris adhuc temporibus aliquo modo verum est : destructa enim idololatria, omnes Christiani sciunt unum esse Deum; et, per simplicem catechismum, qui scitu facilis est, plura de Deo sciunt nunc pueri quàm noverint unquam doctissimi philosophi, imò et plerique Judæi.

12. *Quia propitius ero...* Syrus, et veniam eis tribuam, etc.

Vetus Testamentum imperfectum et infirmum erat in peccatorum remis-

Audistis quòd Deus novum Testamentum per os Jeremiæ promiserit; porrò, novum dicens, significavit primum esse vetus et antiquum: quod autem antiquum et senex est, in propinquo est ut evanescat, seu intereat; quod ergo Jeremiæ temporibus jam senuerat, nunc interiit.

13. Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur et senescit prope interitum est.

---

sione quam non dabat, ut cap. 10. videbitur. Novum peccata sic delet, ut nec eorum recordetur Deus.

Hanc prophetiam ex Jeremiæ 31, n. 31. desumptam Judæi referunt ad tempus Esdræ, quo lex fuit renovata;

Sed perperam, tum quia illa renovatio tunc facta est in membranis, non autem in cordibus; tum quia tunc non institutum est novum Testamentum, sed vetus fuit redintegratum.

Debet igitur intelligi de Testamento novo, per Christum condito.

13. *Dicendo autem novum...* Syr. In hoc antem quòd dicit novum, etc.

Ex allato Jeremiæ testimonio de novo Testamento futuro, D. Paulus infert Veteris abrogationem, hoc ratiocinio:

Deus per Jeremiam dicens: *Consummabo Testamentum novum, etc., veteravit*, id est, antiquum et vetus esse declaravit *prius;* quod autem antiquum et vetus est,

Prope interitum est. Gr. prope evanescentiam est. Syr. prope est ut corrumpatur.

Quod ergo tempore Jeremiæ senescebat, nunc tempore Christi interiit.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 8, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim frequentiùs redigenda.

Primo. — Ex n. 1. *Talem habemus pontificem qui, etc.* Disce, nota et menti imprime Christi pontificis nostri dignitatem, ut in eum confidas.

Dexter assidet Deo in magnificentissimo Majestatis throno, et in hoc ipso throno pontificatùs sui ministerium peragit in cœlis et in terris, beatorum pontifex ac noster.

Illorum equidem in primis, quia et Christus et christiana religio, maximè propter æternitatem, ut scilicet Deus in æternum dignè colatur in cœlis.

At noster reverà sicut illorum pontifex, quia sub ipso, et cum ipso, et per ipsum, verè et eâdem religione Deum colimus in terris, ac beati in cœlis, ut infrà fusiùs.

In hoc ergo gloriæ throno, Christus, Ecclesiæ christianæ pontifex, Deum cum beatis laudat, adorat, benedicit, etc.

In hoc eodem throno nostri curam gerit, nostras res agit, nostræ saluti providet, pro nobis interpellat et offert.

Quanta ergo nostra debet esse fiducia in talem et tantum pontificem! quàm frequens ad eum recursus! quantus amor! quanta spes! *in manibus tuis sortes meæ.*

Secundo. — Ex n. 2. disce et nota quòd Ecclesia Christi sit verum sanctuarium et verum tabernaculum, in quo Deus verè colitur.

Ecclesia triumphans est verum sanctuarium in quo Deus verè at perfectè colitur à Christo et ab omnibus sanctis.

Ecclesia militans est tabernaculum, in quo Deus, verè quidem, at minùs perfectè, colitur à fidelibus viatoribus.

Eadem est nostra hic militantium ac in cœlis triumphantium religio; idem nobis Deus, idem sacerdos, eadem victima.

Christus pontificatûs sui ministerium exercet in terris et in cœlis; hic super altare semetipsum offert, sicut ad dexteram Majestatis *apparet vultui Dei pro nobis.*

Eadem itaque religio nostra et beatorum; eadem est Ecclesia militans et triumphans, cum hoc discrimine, quòd nos viatores simus quasi pueri, tyrones et novitii; comprehensores verò sint perfecti, professi, etc.

In cœlis vera et perfecta exercetur religio; in terris vera quidem, at imperfecta et quasi tyrocinium veræ religionis.

Quid ergo nobis tyronibus faciendum, ut religionem perfectè exerceamus?

Fide et charitate frequenti, et si fieri potest, continuâ, Christo, totique Ecclesiæ triumphanti uniamur; ut in illo, cum illo, et per illum perfectè Deum colamus.

Ecclesiæ triumphanti sic uniti, offeramus Deo omnes perfectissimæ religionis actus, quos illa in Christo, cum Christo, et per Christum exercet et exercebit in æternum; adoremus, laudemus, gratias agamus, etc. Saltem ad omnes actus, quibus Deum colunt, respondeamus. Amen.

TERTIO. — Ex n. 3, *omnis pontifex ad offerendum, etc.* didicisti quòd Christus pontifex noster, et in cœlis et in terris, Deo semetipsum jugiter offert; hujus nunc oblationis continuæ disce rationem, ut hinc doceatis praxim verè christianam.

Nihil unquam Deum æquè glorificavit ac sacrificium crucis.

Hujus sacrificii sacerdos, Christus Deus Homo; hujus ejusdem sacrificii victima, idem Christus Homo Deus, Deus victima, à Deo sacerdote, ad Dei gloriam immolatus; ecce sacrificium omninò divinum, Deo verè dignum, Deum infinitè, et quantùm fieri potest, glorificans.

Ut hanc gloriam Deo dignam, Deo proportionatam, Christus Patri suo, non semel tantùm et quasi transitoriè reddat, sed permanenter, continuè, et ubique; quid facit?

Hoc suæ mortis sacrificium in omni terrarum loco, omni temporis momento, per sanctissimam Eucharistiam, renovat in terris; hoc idem suæ mortis sacrificium jugiter exhibet et repræsentat in cœlis, cum vestigiis vulnerum suorum, *apparens vultui Dei pro nobis.*

Deum ergo pontifex noster, qui et Deus est, suî ipsius oblatione incruentâ, et quasi cruentâ, dignè, infinitè, et quantùm possibile est, glorificat.

Et hunc puto præcipuum incarnationis dominicæ finem.

PRAXIS VERÈ CHRISTIANA. — Sed hæc continua Christi pontificis nostri praxis quid nos Christianos docet?

Praxim verè christianam, et quæ continua Christi praxis est; modum scilicet Deum dignè, infinitè, in Christo, cum Christo et per Christum glorificandi.

Ad hunc finem Christo, pontifici nostro, fide et charitate unire, sive in cœlis ante thronum Dei, tanquam occiso pro nobis apparenti; sive in sanctissima Eucharistia suæ passionis sacrificium mysticè et incruentè continuanti, et sic Christo pontifici nostro unitus, offer Deo quod offert summus ille Dei pontifex: et sic in illo, cum illo, et per illum, dignè et infinitè Deum glorificabis.

Si Christo ante thronum Dei pro nobis interpellanti uniaris, per ipsum, et cum ipso interpella, ora, etc.

Omnia religionis officia in illo et cum illo persolve,

Cnm ipso Deum adora, ama, lauda, Deo gratias age; à Deo per ipsum peccatorum tuorum remissionem pete, omniaque tibi necessaria;

Offer Deo quidquid illi Christus offert, omnes illius actus amoris, laudis, adorationis, etc.

Si coram altari, ubi sanctissima Eucharistia, astas, ibi passionis Christi memor, offer Deo Christum mysticè crucifixum et sese Deo offerentem, ad Dei gloriam, ad peccatorum nostrornm remissionem, ad totius mundi salutem.

Offer Deo omnem gloriam quam illi Christus in omni terrarum loco mysticè immolatus procurat et offert.

Omnem gloriam quam ab institutione sanctissimæ Eucharistiæ in hoc sacramento procuravit et obtulit;

Omnem gloriam quam illi in hoc eodem sacramento ubique procurabit et offeret usque ad finem mundi.

Si reverà non potes ad ecclesiam pergere, perge spiritu; et in quocunque loco sis, spiritu vertere versùs altare, fide Christo ibi immolato unire, et hunc dignum Dei adoratorem continuum intus saltem adora, omnesque ejus adorationes, laudes, amoris actus offer.

Lauda Deum Christi mente, adora Denm Christi corde, adora Deum Christi adoratione et continuâ ipsius ante Dei pedes annihilatione : sicque Deum dignè adorabis.

Plura de hac praxi in seqnentis capitis corollario et in capitis decimi tertii corollario. Vide et in epistola ad Romanos, cap. 16, in corollario.

ANALYSIS CAPITIS NONI.

In fine capitis octavi dixit vetus Testamentum per novum abrogatum fuisse : ne videatur autem illud damnâsse velut inutile, multas hic illius ad Dei cultum utilitates refert.

Fatetur ergo quòd et ritus et cæremonias ad Dei cultum pertinentes habuerit, et tabernaculum, in quo his ritibus coleretur Deus, ỳ. 1.

Hoc tabernaculum describit quoad partes et quoad ea quæ continebat, sive in sancto, sive in Sancto sanctorum, ỳ. 2, 3, 4, 5; et quoad sacrificia et ministeria quæ fiebant in utroque, ỳ. 6, 7.

ỳ. 8, 9, 10. Hæc ipsa quæ dixit interpretatur, et ex illis ipsis ostendit istius Testamenti veteris infirmitatem et insufficientiam ad sanctificandas animas et ad cœlum eis aperiendum.

Hi duo effectus Christo pontifici nostro erant reservati.

ỳ. 11 et 12. Novi pontificatûs efficaciam sic exprimit, ut et Christi pontificis super omnes legales pontifices excellentiam exprimat.

Pontifex est non temporalium, sed æternorum bonorum; transiit, non per tabernaculum hominum manibus factum, sed à Spiritu sancto formatum; non cum sanguine pecorum, sed cum suo sanguine proprio; intravit in Sancta sanctorum, non terrena, sed cœlestia; non semel in anno, sed semel omninò; non annuâ tantùm legali sanctificatione procurandâ, sed æternâ et perfectâ animarum sanctificatione peractâ.

ỳ. 13 et 14. Hanc Sanguinis Christi efficaciam probat ex efficacia hircorum et vitulorum sanguini à Judæis attributa. Si poterat sanguis pecorum legaliter sanctificare, quantò magìs Sanguis Christi, immaculati Agni Dei, conscientias à peccatis emundabit !

ỳ. 15. Ob hanc sui Sanguinis efficaciam, Christi novi Testamenti mediator factus est, ut per sui Sanguinis effusionem omnia totius mundi peccata deleret, etiam quæ sub priori Testamento commissa sunt, et ut omnes à peccatis liberi possent æternam hæreditatem sibi promissam possidere.

ỳ. 16 et 17. Ut hanc hæreditatem possideremus, debuit mori Christus testator; viventis enim nulla hæreditas.

ỳ. 18, 19, 20, 21, 22. Hoc præfiguratum ostendit in veteri Testamento, quod cum sanguine fuit dedicatum;

ỳ. 23. Cum hoc discrimine, quòd sicut illud erat typicum, ita

typico pecorum sanguine, seu Christi Sanguinis præfigurativo fuit sancitum; novum verò, quia verum, vero Christi Sanguine confirmatum.

Typica ergo typico sanguine mundanda fuerunt: spiritualia verò, cœlestia et divina, vero, cœlesti et divino Christi Sanguine mundata.

℣. 24 et sequentibus explicat quæ sint Sancta sanctorum, in quæ Christus pontifex noster introivit, scilicet cœlum ipsum.

Ad quid? ut continuè gerat pro nobis officium pontificis, non sui sacrificii reiteratione, sed continuâ hostiæ semel oblatæ repræsentatione.

Christus enim pontifex noster in sanguine, non alieno, sed proprio, litavit semel, in fine temporum, ad abolitionem peccati; sed eamdem victimam coram Deo sistit in æternum.

Rursus equidem apparebit, non ut hostia, sed ut justitia, bonos præmians, improbos damnans.

CAPUT NONUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. Habuit quidem et prius justificationes culturæ, et Sanctum seculare.	Ne quis autem, quia dixi vetus Testamentum interiisse, putet quòd vana fuerit illius religio, etenim fuerunt in illo ritus et cæremoniæ ad divinum cultum pertinentes; fuit et Tabernaculum, sanctum quidem, at terrenum, materiale et temporaneum, in quod conveniebat populus, ut Deum institutis ritibus coleret.
2. Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra, et mensa, et pro-	In duas partes dividebatur hoc Tabernaculum, quarum prima, seu quæ prior intrabatur, Sanctum simpliciter vocabatur:

Cap. IX. 1. *Habuit quidem et priùs*, scilicet Testamentum, ut ex præcedentibus intelligitur.

Justificationes culturæ. Gr. latriæ. Syr. præcepta ministerii. Arab. statuta ministerii, id est, ritus et cæremonias quibus Deus coleretur.

Et Sanctum seculare. Gr. κοσμικὸν, mundanum. Syr. et ædes sancta mundana, id est, et sanctuarium, seu Tabernaculum duabus constans partibus, quarum una Sanctum simpliciter vocabatur; altera, Sanctum sanctorum, de quibus statim.

Hoc autem Tabernaculum divus Paulus vocat *seculare*, mundanum, id est, hujus seculi et mundi, seu terrenum. *Manufactum, hujus terrenæ creationis*, ut illud distinguat à Tabernaculo et Sanctuario vero, non manufacto, *non hujus creationis*, de quo in cap. 8, n. 2 et in hoc n. 11.

Divus Chrysostomus κοσμικὸν, seu mundanum tabernaculum voluit esse atrium ante ostium Tabernaculi sub dio, in quo erat altare holocaustorum, quod seculare et mundanum vocabatur ab Apostolo, quia in illud Gentiles, seu mundani, poterant introire, sed ab aliis negatur hoc fas fuisse Gentilibus. Videatur Estius, Cornelius à Lapide.

His itaque verbis significat Apostolus omnia in lege veteri fuisse mundana, temporanea, caduca et typica: in Ecclesia verò Christi omnia esse cœlestia, æterna, vera et solida.

2. *Tabernaculum enim factum est primum...* Gr. Tabernaculum enim apparatum est primum.

Explicat formam illius sanctuarii, quale erat Moysis tempore.

Tabernaculum primum, id est, prima pars tabernaculi, seu quæ prior intrabatur, et sanctum simpliciter vocabatur, sic constructa et disposita erat.

In quo erant candelabra, id est, in eo erat candelabrum septiceps, in quo septem lucernæ: hinc *candelabra* dicitur, licèt unicum; reverà in Græco *candelabrum*.

Et mensa, et propositio. Syr. et mensa, et panis facierum, id est, et mensa, et duodecim in ea panes positi, qui vocabantur *propositionis*, quia ponebantur ante Dominum; *et panes facierum*, quia ante faciem Domini, seu ante faciem arcæ.

Isti panes erant azymi duodecim, sicut duodecim tribus, seni ac seni

In hac erat candelabrum, in quo septem lucernæ; et mensa, in qua panes ante Dominum ponebantur.	positio panum quæ dicitur Sancta.
Post secundùm autem velnm, erat altera pars Tabernaculi, et quidem sanctissima; et ideo dicebatur Sancta sanctorum.	3. Post velamentum autem secundum, tabernaculum quod dicitur Sancta sanctorum;
In hoc Sancto sanctorum erant sanctiora religionis monumenta; scilicet, thuribulum aureum, seu altare thure fragrans proximè collocatum;	4. Aureum habens thuribulum,

supra se positi; singulis sabbatis novi ponebantur, et veteres in sacerdotum usus cedebant. Vide Levit. 24, n. 5.

Hâc cæremoniâ significabatur quòd fruges et omnia alimenta Deo debemus.

Quæ dicitur sancta. Syr. et vocabatur ædes sancta, id est, et hoc tabernaculum dicitur Sanctum, seu *Sancta*, in plurali numero.

3. *Post velamen autem secundum, tabernaculum...* Gr. post autem secundum velamentum, tabernaculum dictum Sancta sanctorum.

Syr. tabernaculum verò interius quod erat intra superficiem portæ secundæ, vocabatur Sanctum sanctorum.

Nota quòd erant duo velamina in tabernaculo: primum appensum erat foribus sancti; secundum, foribus Sancti sanctorum.

Igitur *post velamentum secundum*, id est, appensum inter Sanctum et Sancta sanctorum, erat sanctissima tabernaculi pars.

Hoc velum scissum est in templo Salomonis, Christo moriente, Matth. 27, ut significaretur cœlum esse apertum Christi morte.

4. *Aureum habens thuribulum...* Syr. et erat in eo thuribulum, etc.

Communiter dicitur thuribulum illud fuisse altare thymiamatis, quod erat quasi magnum thuribulum, concavum, solumque continebat ignem quo aromata incenderentur.

Erat quidem ex lignis Setim, sed ex auro undique tectis, et illud erat prope Sanctum sanctorum, ut thuris fumus in illud ingrederetur, sanctumque locum obnubilaret et suo odore suavissimo repleret.

Illud thymiamatis altare erat reverà in Sancto, ut ad illum quotidie sacerdotes, mane et vespere horâ incensi, thus possent adolere (illis enim non licebat in Sanctum sanctorum ingredi). D. tamen Paulus illud Sancto sanctorum attribuit, quia Sanctum sanctorum suffumigabat; suoque suffitu Deum in Sancto sanctorum residentem honorabat.

Hanc opinionem sequor, quia non videtur mihi credibile quòd aliàs D. Paulus hujus altaris oblitus fuisset.

Et arcam Testamenti, id est, dicitur Testamenti, seu fœderis quia constructa ad recondendum Testamentum, sive legem Decalogi, cujus observantia conditio erat fœderis inter Deum et Judæos sanciti.

Et hæc arca erat in Sancto sanctorum.

In qua, scilicet arcâ, *erat urna aurea habens manna, et virga Aaron*, de qua vide Num. 17.

Laborant interpretes in conciliando hoc textu cum eo 3. Reg., c. 8, n. 9, ubi dicitur in arcâ nihil fuisse præter duas tabulas lapideas.

Communior recentiorum opinio est, quòd reverà in arca fuerint tantùm duæ tabulæ lapideæ; virga autem et urna fuerint juxta arcam, vel cum arca,

et arcam Testamenti circumtectam ex omni parte auro,	Erat ibi et Arca, quam vocant Testamenti, intus et foris auro obducto purissimo;
in qua urna aurea habens manna,	In hac Arca erat urna aurea, in qua servabatur manna;
et virga Aaron quæ fronduerat,	Erat et juxta illam virga Aaron quæ miraculosè fronduerat;
et tabulæ Testamenti,	Inerant autem duæ Testamenti tabulæ, in quibus decem præcepta digito Dei erant insculpta.
5. Superque eam erant cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium,	Et super ipsam Arcam erant duo cherubim, majestatem et divinitatem spirantia et suis alis propitiatorium, seu Arcæ operculum, thronum Dei obumbrantia.
de quibus non est modò dicendum per singula.	Quæ quidem omnia et singula suis plena sunt mysteriis : sed quorum explicatio non est hujus loci : hæc attigisse modò sufficit.

Hanc explicationem Estius et Cornelius à Lapide probant ex aliis Scripturæ locis ubi præpositio *in* amplè sumitur, et significat tam ea quæ sunt *in*, quàm ea quæ sunt *cum*, vel *circa*.

5. *Superque eam.* Gr. super autem eam. Syr. super hanc autem, id est, arcam scilicet.

Erant Cherubim gloriæ, id est, gloriosi, splendidi, seu duæ effigies cherubim majestatem spirantium.

Obumbrantia propitiatorium, id est, qui suis alis expansis et ita inter se consertis, ut dextera ala unius sinistræ alterius, et sinistra dexteræ jungerentur; obumbrabant *propitiatorium*, seu tabulam auream quæ arcæ sursum imminebat et erat quasi sedes et thronus Dei : arca verò scabellum pedum ejus, ait D. Thomas.

Propitiatorium illud ita dictum est, quia Deus se populo propitium ostendebat, cùm præsentiæ suæ signum ostendebat inter Cherubinos, seu super arcam.

Ex propitiatorio Deus dabat oracula : hinc dicitur *Oraculum.*

De quibus, id est, omnibus scilicet memoratis non est hìc locus fusiùs loquendi, illorum mysticas significationes singulatim et per partes explicando : hæc ad nostrum institutum attigisse sufficit.

Hæc allegoricè explicant D. Anselmus, D. Thomas, Lyranus, Cornelius à Lapide.

6. *His verò ita compositis*, id est, his quæ de tabernaculi exterioris et interioris structurâ dixi, ita dispositis et ordinatis.

In priori quidem tabernaculo. Gr. in quidem prius tabernaculum. Syr. et verò in tabernaculum exterius, etc.

Semper, id est, quotidie : non semel tantùm in anno *introibant sacerdotes.*

Sacrificiorum officia. Gr. τας λατρειας, Syr. ministerium suum, id est, ritus sacros et culturas in Sancto peragi solitas,

Quæ ad tria reducuntur : lucernas accendere, aromata adolere, panes proponere et mutare sabbatis.

Porrò, adoletio thuris, seu thymiamatis oblatio, erat omnium totius diei

His itaque sic dispositis et ordinatis, in priorem Tabernaculi partem quotidie ingrediebantnr quilibet sacerdotes, per suas vices, sacra mysteria suaque officia peracturi.

6. His verò ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes sacrificiorum officia consummantes.

In posteriorem verò Tabernaculi partem quæ Sanctum sanctorum dicitur, solus sacerdotum princeps semel duntaxat singulis annis ingrediebatur, non sine vituli et hirci sanguine, quem illic Deo offerebat pro suis et pro populi peccatis.

7. In secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine quem offert pro sua et populi ignorantia :

Per hoc ipsum autem, quòd solus pontifex in Sancta sanctorum ingrediebatur, mysticè significabat Spiritus sanctus, nondum tempore legis Mosaicæ manifestatam esse veri Sancti sanctorum, scilicet cœli viam, stante adhuc legali sacerdotio et Christi pontificatum exspectante.

8. Hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatam esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum.

Et hoc erat etiam imago illius temporis

9. Quæ parabola est tempo-

---

sacrificiorum consummatio; hinc bene *sacrificiorum officia consummantes.* Alia erat matutina, alia vespertina.

Sacrificia cruenta fiebant in atrio tabernaculi ubi erat altare holocaustorum, de quo loquitur Apostolus.

7. *In secundo autem.* Gr. in antem secundum. Syr. in tabernaculum verò interius.

Semel in anno, id est, uno tantùm die qui erat dies expiationis et pœnitentiæ generalis apud Judæos : hoc autem die pluries intrabat et exibat peragendi ministerii sui causâ.

Solus pontifex, id est, summus sacerdos : quo ritu, videatur in Levit. cap. 16.

Non sine sanguine, scilicet vituli et hirci, de quo vide Levit. 16.

Quem offert pro sua. Gr. suî ipsius *et populi ignorantiis*, id est, pro suis et pro populi peccatis.

Omnia peccata sunt ignorantiæ.

Pro suis et suæ familiæ peccatis vitulinum sanguinem offerebat, hircinum pro populi peccatis, Levit. 16, n. 11.

8. *Hoc significante Spiritu sancto....* Syr. per hoc autem patefaciebat Spiritus sanctus nondum revelatam esse viam sanctorum.

Explicat quæ dixit de veteris Testamenti religione, et ex ipsamet ostendit hujus Testamenti insufficientiam, quasi dicat :

Per hoc ipsum, quòd in Sancta sanctorum solus pontifex cum sanguine semel intrabat, Spiritus sanctus mysticè significabat,

Adhuc priore tabernaculo habente statum, id est, durante legali sacerdotio, et lege Mosaicâ adhuc stante, in suo robore,

Nondum propalatam esse, id est, nondum manifestatam esse veri Sancti sanctorum, cœli scilicet viam; quia nondum prædicatum Evangelium Christi, qui via, veritas et vita, Joan. 14, n. 6.

Christo moriente, velum templi scissum est, quia tunc cœlum, hactenus clausum, apertum fuit.

9. *Quæ parabola est temporis instantis.* Gr. quæ parabola in tempus præ-

ris instantis, juxta quam munera et hostiæ offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem,

tunc existentis : quod enim tunc fiebat, ex æquo respondebat repræsentationi Tabernaculi; quia sicut non poterat quis ex sancto in Sanctum sanctorum ingredi, ita nec hostiæ illius temporis poterant conscientiam offerentis explare, et consequenter in cœlum deducere.

10. Solummodo in cibis, et in potibus, et variis baptismatibus, et justitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis.

Quid enim tunc in sacro fiebat ministerio? nisi quædam ciborum, et potuum, et multiplicium lotionum, et corporalium, seu externarum munditiarum observatio, huic populo rudi imposita, usquedum veniret Christus, qui spiritualem Dei cultum instituens, corrigeret hos carnales et externos ritus?

Et hæc est summaria veteris Testamenti religio.

---

sens. Syr. erat autem hoc exemplar pro tempore illo in quo oblationes, etc.

Id est, et illud quod in priore tabernaculo fiebat, *erat parabola*, id est, typus, figura, repræsentatio, *temporis* tunc *instantis*, seu præsentis : momentum enim præsens vocatur instans.

Quasi diceret : Et hoc ipsum etiam repræsentatio, imago temporis illius, seu temporis legis Mosaicæ.

Juxta quam, scilicet parabolam, figuram, imaginem, repræsentationem. Gr. juxta quod, id est, tempus. Syr. in quo scilicet tempore.

Munera et hostiæ offeruntur, id est, munera incruenta, et hostiæ mactandæ.

Quæ non possunt juxta conscientiam, id est, verè et coram Deo.

Perfectum facere servientem, id est, justificare offerentem, seu ministrantem. Gr. λατρεύοντα, cultorem. Syr. quæ non poterant perficere conscientiam illius qui offerebat eas.

10. *Solummodò in cibis et potibus.* Junge cum verbo præcedente, *servientem*.

Quasi diceret : Hæc, inquam, munera et sacrificia legalia non possunt animam justificare illius qui Deo servit, non in spiritu et vera mentis pietate.

Sed solummodo *in cibis*, scilicet, quamdam oblati sacrificii partem comedendo, quæ corpus quidem reficiebat, animam non sanctificabat.

Et potibus, quia à vino et sicera abstinebant sacerdotes cùm ministrabant per suas vices in tabernaculo.

Et variis baptismatibus, id est, lotionibus corporeis.

Et justitiis carnis, id est, justificationibus carnem mundantibus, non animam, seu justitiam tantùm externam et legalem conferentibus.

Usque ad tempus correctionis impositis, usque ad tempus adventûs Christi, seu usque ad tempus legis novæ, quæ correctio est veteris, quia illà perfectior.

Hæc ergo sacrificia et hæ legales cæremoniæ non sanctificabant animam, sed imposita erant huic rudi populo usque dum veniret Christus, qui spiritualem Dei cultum instituens, corrigeret carnales et externos illos ritus.

Notæ litterales. — Ad clariorem versuum præcedentium intelligentiam,

Nota primò, in illis describi tabernaculum à Moyse, Dei jussu factum, non templum à Salomone ædificatum.

Christus autem adveniens pontifex æternorum bonorum, per dignius et excellentius tabernaculum, non hominum manibus fac-

11. Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et per-

Secundò, illud tabernaculum, seu tentorium fuisse quasi templum portatile, in quo Judæi peregrinantes per desertum, Deum colebant : et in quo Deus, quasi in domo inter Judæos habitabat, ut illos protegeret.

Tertiò, hoc tabernaculum habuisse triginta cubitos in longitudine, decem in latitudine, et decem in altitudine.

Ejus longitudo in duas partes per velum intermedium dividebatur. Pars prima, seu Sanctum, habebat in longitudine viginti cubitos; pars secunda, seu Sanctum sanctorum habebat longitudinis decem cubitos; de utraque D. Paulus : illius autem forma videatur Exod. cap. 26.

De Arca. — Nota quartò, quod Arca fuit è tabernaculo in templum à Salomone delata; ibique usque ad tempus captivitatis Babylonicæ perseveravit : ignoratur autem quid de ea factum fuerit.

Alii putant à Chaldæis ablatam, alii à Jeremia in monte Nebo absconditam, ubi sepultus fuerat Moyses. Vide 2. Machab. 2, n. 5.

Quidquid sit de ejus inventione aut recuperatione, nihil apud auctores invenitur ab eo tempore, ait Estius.

Tempore Christi non erat in templo Jerosolymitano, ædificato ab Herode : Josephus enim testatur Sanctum sanctorum templi suo tempore inano fuisse, sine arca, sine cherubim et propitiatorio.

An fuerit in templo a Zorobabele post captivitatem ædificato, negat probabiliùs Estius, Fromondus; quia de hoc nullibi fit mentio.

Ribera tamen putat probabile quòd post captivitatem Babylonicam inventa fuerit, et in templo Zorobabelis exposita, et ab Antiocho Epiphane capta cum cæteris templi vasis. Sed de hoc nec historia sacra, nec alius auctor loquitur.

11. *Christus autem assistens.* Gr. παραγενόμενος accedens, adveniens, seu cùm advenisset; est enim aoristus vim habens præteriti : hinc Syr. Christus autem qui venit, exstitit summus pontifex. Arab. cùm autem advenisset Christus pontifex.

Hìc Christi pontificatûs ita describitur efficacitas, ut singula verba quamdam illius indicent excellentiam supra legales pontifices.

Christus accedens, adveniens, seu cùm advenisset pontifex.

Alii omnes primò nascuntur, adolescunt, instruuntur, tandem pontifices constituuntur.

Christus verò advenit, nascitur pontifex : adventu suo, incarnatione suâ fit pontifex, ipsâ divinitatis unctione inauguratus.

Hinc *ingrediens mundum dixit : Hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptâsti mihi...* semetipsum offert.

Futurorum bonorum, id est, æternorum bonorum quæ sperantur, ut habet arabica versio, id est, bonorum gratiæ et gloriæ.

Legalis pontifex præsentium, seu terrenorum bonorum, erat pontifex : ad terrena bona procuranda constitutus.

Christus autem pontifex futurorum, seu æternorum; quia ideo pontifex ut pontificatu suo bona æterna nobis mereatur, vitam æternam : hinc *pater futuri sæculi.*

Per amplius. Gr. majus, dignitate scilicet dignius.

Et perfectius, id est, excellentius.

fectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus creationis;

12. Neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in sancta, æternâ redemptione inventâ.

tum, seu non naturaliter constructum, sed divinâ virtute formatum :

Non ferens secum sanguinem hircorum aut vitulorum quo Deum placaret, sed proprium sanguinem pro nobis in ara crucis effusum, introivit semel, non in anno, sed omnino, in Sancta, non typica et terrena, sed vera et cœlestia, non annuâ legali satisfactione procurandâ, sed verâ, plenâ et æternâ nobis redemptione comparatâ.

Tabernaculum, scilicet, corpus suum, in quo habitabat plenitudo divinitatis, et quod ideo Christus ipse templum appellavit dicens : *Solvite templum hoc. Non manufactum*, id est, non ædificatum manibus artificum, ut tabernaculum Moysis.

Non hujus creationis. Syr. nec ex his creaturis, id est, non naturalis et humanæ structuræ, facturæ, seu non naturaliter genitum, sed supernaturali modo conceptum virtute Spiritûs sancti.

Legalis pontifex in Sancta sanctorum ingressurus, per primam tabernaculi partem, quæ Sanctum dicebatur, transibat.

Christus in cœlum ingressurus transivit per corpus suum, quod erat verè tabernaculum Dei, id est, per oblationem et passionem corporis sui paravit sibi ingressum in gloriam cœlestem.

Oportuit pati Christum, et ita intrare, etc.

Plures alii interpretes intelligunt per *tabernaculum*, de quo hic Apostolus, Ecclesiam militantem, per quam Christus transivit in triumphantem ingressurus : et reverà, Ecclesiæ convenit quòd sit *tabernaculum majus et perfectius* tabernaculo Mosaico, *non hujus creationis*, id est, non opus humani opificii, sed divini. Vide Cornelium à Lapide, Menochium, Tyrinum.

Sed cum multis aliis existimo probabilius hic Apostolum loqui de corpore Christi mortali et passibili; et hoc textui videtur congruentius; sicut enim proprium Christi sanguinem in versu sequenti opponit hircorum sanguini, ita tabernaculum corporis Christi mortalis et passibilis opponit tabernaculo Mosaico.

Mysticâ itaque circumlocutione, aptâ ad persequendam cœptam cum legali sacerdote similitudinem, Christi per corporis sui passiones transitum, vocat transitum *per tabernaculum;* quia reverà hoc sacrum Christi corpus, Dei tabernaculum erat majus et perfectius Mosaico, ob inhabitantem Divinitatem, et hypostaticam illius cum divino Verbo unionem.

12. *Neque per sanguinem hircorum aut* (Gr. et Syr. *et*) *vitulorum.*

Legalis pontifex cum sanguine hirci et vituli priùs immolatorum, Levit. 16.

Christus cum suo proprio sanguine pro nobis effuso : fuit enim hostia simul et sacerdos.

Introivit semel, legalis semel in anno, seu quotannis : Christus *semel* omnino, *semel* pro semper.

In Sancta, legalis in sancta terrena, typica; Christus in cœlum, verum Dei sanctuarium.

Æternâ redemptione inventâ. Gr. æternam redemptionem inveniens. Syr. et invenit redemptionem æternam, id est, comparatâ nobis, per sui san-

Quæ enim collatio Sanguinis Christi, Hominis Dei, cum sanguine pecudum? Si ergo sanguis hircorum et vitulorum, et cinis vitulæ aspersus super inquinatos, sanctificat eos, corporalem afferens purgationem;

Quantò magis divinus Christi Sanguis, qui semetipsum, Agnum Dei immaculatum, Spiritu sancto auctore et movente, obtulit Deo Patri suo, conscientias nostras emundabit ab omnibus peccatis, ut ab operibus mortuis et mortiferis liberi, Deo vivo serviamus!

13. Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis;

14. Quantò magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi?

---

guinis effusionem, plenâ et æternâ redemptione, non ad annum, ut in expiatione legali, sed æterna.

Legalis externam tantùm dabat sanctificationem.

Christus veram et æternam, in æternum, duraturam, seu omnium seculorum peccata expiantem.

Quia sanguis ejus infiniti valoris est, unicâ oblatione æternam omnibus hominibus meruit redemptionem.

Confide, Christiane, spera in talem, tantum et tam misericordem Pontificem et divinam Hostiam.

13. *Si enim sanguis hircorum et taurorum.*

Vocat *tauros* quos versu præcedenti vocavit *vitulos*, id est, vitulos grandes, qui et tauri nomen possunt habere.

Et cinis vitulæ, de qua lib. Num. 19. n. 2.

Aspersus, scilicet, super eos qui sunt inquinati. *Sanctificat eos, non juxta conscientiam*, v. 9. *Sed ad emundationem carnis*, id est, tollebat immunditiam legalem, v. g., contractam ex contactu cadaveris. Gr. aspergens inquinatos, sanctificat ad, etc.

Syr. aspergebatur super eos qui impuri erant, et sanctificabat eos ad purificationem carnis ipsorum.

Probat in hoc versiculo Christi sanguine nobis comparatam esse plenam redemptionem; idque probat à fortiori.

14. *Quantò magis sanguis Christi*, Hominis Dei, et ideo valoris infiniti!

Qui per Spiritum Sanctum. Gr. Spiritum æternum. Syr. idem: id est, qui, Spiritu sancto movente et incitante, se obtulit Deo, ut agnum immaculatum. In victimis nulla debebat esse macula, nullum vitium.

Emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, id est, à peccatis, quæ sunt opera mortua et mortem dantia.

Ad serviendum Deo viventi. Syr. ut serviamus Deo viventi, scilicet in vera justitia et sanctitate.

De Christi sacrificio epitome. — Hinc disce abbreviatam de Christi sacrificio doctrinam.

Quis sacerdos illud obtulit? Christum ipse *obtulit.*

Quæ victima? seu quis oblatus? Dei Filius *semetipsum obtulit.*

Cui oblatum est hoc Filii Dei sacrificium? *Deo.*

Per quem? quo auctore? Spiritu sancto, seu *per Spiritum sanctum.*

Ad quid? ut nos à peccatis emundatos Deo consecret.

15. Et ideo novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant qui vocati sunt æternæ hæreditatis.

Et quia divinus hic Sanguis infinitæ virtutis est ad animarum sanctificationem, propterea Christus novi Testamenti factus est mediator, ut per mortem suam, Sanguinisque sui effusionem, abolitis totius mundi peccatis, quæ sub priori Testamento, per sanguinem pecorum aboleri non poterant, spem habeant æternæ hæreditatis promissæ possidendæ, quicunque ad eam vocati sunt.

16. Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris.

Dixi, morte intercedente : nam ubi de Testamento agitur, mors ejus qui testatus est ad hæreditatem possidendam requiritur.

17. Testamentum enim in mortuis confirmatum est : alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est.

Testamentum enim testatoris morte confirmatur; quod certum robur non habet, quandiu vivit testator, qui potest illud mutare aut irritum reddere.

Cujus virtutis est istud Filii Dei sacrificium? Infinitæ, utpote Agni *immaculati*, sanctitatis infinitæ.

Per quod signum agnoscere possumus an hujus sacrificii simus participes? Si peccatis mortui, et à mundo segregati Deo vivimus, Deo vivo verè et in spiritu servimus.

Christe Jesu, mundi redemptor! hanc mihi dona vitam; per tuum pretiosissimum sanguinem, tribue ut ab operibus mortuis liber, Deo viventi vivam, eique in spiritu et veritate serviam.

15. *Et ideo*, id est, quia sanguis Christi *emundat conscientiam ab operibus mortuis*, quod omnia veteris legis sacrificia præstare non poterant; *ideo Christus novi Testamenti mediator factus est.*

Ut morte intercedente.

Quia ex Christi morte plurimùm offendebantur Judæi, hunc D. Paulus ostendit mortem Christi et hominibus necessariam fuisse, et sibi gloriosam; utpote quæ hominum peccata delevit, et Christum fecit Dei et hominum mediatorem.

Ut mediatoris*, seu testatoris ipsius *morte interveniente.

Vetus Testamentum pecudum sanguine sancitum fuit; novum verò ipsius Mediatoris sanguine.

***In redemptionem earum prævaricationum quæ erant sub priori Testamento;* ut, inquam, per mortem ipsius redimerentur, non sui tantùm populi peccata; sed et eorum, seu Judæorum, qui sub primo Testamento peccaverant.**

Hic de Judæis loquitur, quia scribit ad eos; sed ut alibi sæpe dixit, et speciatim primæ ad Timoth. 2, *Christus dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.*

***Repromissionem accipiant,...* ut qui sic à peccatis liberati sunt, accipiant æternam hæreditatem sibi promissam, ad quam vocati sunt.**

16 et 17. *Ubi enim testamentum est.* Vide paraphrasim.

Urget Christi mortis necessitatem, gloriam et lucrum; supposito, scilicet, quod Christus ita sit mediator novi Testamenti, ut sit etiam ipse testator, seu Testamenti auctor et hæreditatis promissor; sic argumentatur :

Ubi hæreditas testamento legatur, necesse est mori testatorem priusquam

Unde nec vetus Testamentum dedicatum est sine morte et sanguine.

Nam ut Exodi 24 legimus, cùm Moyses totam legem universo populo legisset, sanguinem hircorum et vitulorum unà cum aquâ miscuit in cratere, et intinctâ lanâ coccineâ et hyssopo, aspersit et librum in quo legerat, et omnem simul populum,

18. Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.

19. Lecto enim mandato legis à Moyse universo populo, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum, cum aqua, et lana coccinea, et hyssopo, ipsum quoque librum et omnem populum aspersit,

hæreditas legata possideatur, testamentum enim non valet dum vivit testator; seu nullius est usûs, ut ait Syrus.

Testamentum à Quintiliano definitur: Voluntas defuncti, et ut lib. 1. de hæred. dicitur: Viventis nulla est hæreditas.

18. *Unde nec primum quidem...*

Confirmatur ratio præcedens ex eo quòd Testamentum vetus, quod erat figura novi, fuit etiam sanguine dedicatum, cum hoc discrimine, quòd sicut typicum erat Testamentum, seu typus novi; ita typicam habuit mortem testatoris, scilicet, sanguinem victimarum, quæ Christi sanguinem et mortem repræsentabat.

19 et 20. *Lecto enim omni mandato legis.*

Hoc factum habetur Exod. 24. 7 et 8: Hic tamen multa D. Paulus addit quæ non habentur in loco citato, sed quæ ex aliis locis desumpsit. Vide paraphrasim.

Notæ litterales et dogmaticæ.—Nota primò, quòd aspersio à Moyse facta, figura fuit aspersionis interioris per Christi sanguinem nobis faciendæ: populus judaicus figura erat christiani populi; sanguis animalium, figura sanguinis Christi.

Nota secundò quòd Christus novum Testamentum condens, iisdem verbis usus est ac Moyses antiquum condens; scilicet, *hic est sanguis meus novi Testamenti,....* ut figuratum figuræ responderet.

Sicut autem verba Moysi in sensu litterali sumuntur, seu verum sanguinem significant; ita et verba Christi debent ad litteram intelligi: illorum sensus est quòd sit verè sanguis, non autem signum sanguinis.

Porrò, ne quis, ad evertendam præcedentem Apostoli ratiocinationem, fundatam in nomine latino, *testamentum*, et Græco, διαθήκη, dicat vocem hebræam, *berith*, Exodi 24, et aliorum locorum ad quæ hic respicitur, significare pactum, seu fœdus;

Respondebitur enim primo vocem *berith* equidem significare *pactum*, seu *fœdus*.

Secundò, pactum, seu fœdus sumi posse vel genericè, pro quolibet pacto, sive morte confirmetur, sive non; vel specificè, pro pacto testamentario, quod morte testatoris confirmatur.

Tertiò, septuaginta interpretes, qui Judæi erant et linguam hebraicam optimè noverant, vocem *berith*, et Jeremiæ 31, n. 31. et aliorum locorum, in quibus novi et veteris fœderis fit mentio, vertisse in διαθήκην, seu pactum testamentarium, *testamentum*.

Et hoc non sine causa, nec absque Dei consilio, quia reverà pactum quod Deus iniit cum Judæis de danda illis terra Chanaan in hæreditatem, fuit

20. Dicens : Hic sanguis Testamenti, quod mandavit ad vos Deus.

Dicens : Hic est sanguis Testamenti quod vobiscum pepigit Deus et meo confirmat ministerio.

21. Etiam tabernaculum et omnia vasa ministerii sanguine similiter aspersit.

Insuper et ipsum Tabernaculum et omnia sacra vasa, quibus in sacrificiis utebantur, similiter aspersit sanguine;

22. Et omnia pene in sanguine, secundùm legem, mundantur : et sine sanguinis effusione non fit remissio.

Quin et omnia ferè secundùm legem, purificantur in sanguine, et sine sanguinis effusione nulla est peccatorum remissio.

23. Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium his

Et sanè congruebat ut hæc quæ dixi, Tabernaculum, vasa, sacerdotes, populus

---

verè testamentum ; et fœdus quod Christus cum fidelibus iniit de danda nobis æterna hæreditate, verè testamentum est :

Cum hoc discrimine, ut dictum est n. 18, quod prius Testamentum typicum fuit, seu figura novi, et ideo typicam testatoris mortem habuit; novum autem Testamentum verum testamentum est, et ideo Christi sanguine et morte sancitum.

D. ergo Paulus juxta hanc Septuaginta interpretationem, et apud Judæos, et apud Christianos, Apostolorum tempore receptissimam ; maximè verò ab omnibus, ad quos scribit, receptam, argumentatur.

Malè itaque Erasmus hinc dixit hujus epistolæ scriptorem hebraicè nescilisse ; pejùs Melchior Canus ab Estio citatus, lib. 2. de Loc. Theol. cap. 11, dixit Paulum in nomine hebraico ludere rhetorum more; pessimè Cajetanus hinc negat hanc epistolam esse divi Pauli, imò dubiam reddit ejus auctoritatem.

D. enim Paulus scivit significationem vocis hebraicæ *berith;* sed scivit etiam quòd speciali Dei providentiâ et singulari Sancti Spiritûs assistentiâ, septuaginta interpretes genericam ejus significationem specificaverint, pro pacto, *testamentum* vertentes.

Et hinc Apostolus, à Deo inspiratus, ex voce græca, διαθήκη, latinè *testamentum,* occasionem arripit mortis Christi necessitatem, gloriam et lucrum Hebræis, hanc Septuaginta versionem in pretio habentibus, exhibendi.

21. *Etiam tabernaculum et omnia... similiter aspersit...*

Hanc aspersionem non expressit Moyses ; supplet D. Paulus, et Josephus docet lib. 3. Antiq. cap. 9.

22. *Et omnia pene in sanguine,...* dicit *omnia pene,* quia aliqua per aquam solam purificabantur. Exod. 19. 10 ; Lev. 16. 28 ; Num. 31. 23.

Et sine sanguinis effusione...

Per victimarum sanguinem fiebat remissio peccatorum, ut patet Levit. 4 : quod tamen intelligi debet de remissione legali quam suprà n. 10. appellavit *emundationem carnis, justitias carnis.*

Per quid ergo remittebatur reatus culpæ coram Deo ? Per actum contritionis cum fide et spe in Messiam venturum.

23. *Necesse est ergo,* scilicet, et ordinatione divinâ.

Exemplaria, id est, tabernaculum, vasa ministerii, sacerdotes Aaronicos, populum judaicum, etc. de quibus suprà.

Quæ sunt exemplaria. Gr. ὑποδείγματα, id est, tenues et obscuræ delineationes. Vide cap. 8, n. 5.

judaicus, etc. quæ Ecclesiæ et rerum quæ fiunt in Ecclesia, typi erant et figuræ, typico pecorum sanguine mundarentur : at verò res figurata, Ecclesia spiritualis, cœlestis et divina, spirituali et divino Sanguine Christi debuit sanctificari.

Neque enim Christus ingressus est in Sancta sanctorum, manibus hominum fabricata, et quæ typus erant et figura verorum Sanctorum; sed in ipsum cœlum, quod est verissimum sanctuarium, ut illic habitans appareat coram Deo, res nostras illi commendans.

mundari; ipsa autem cœlestia à melioribus hostiis quàm istis.

24. Non enim in manufacta Sancta Jesus introivit, exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.

Cœlestium, id est, Ecclesiæ, seu rerum quæ fiunt in Ecclesia, tum militante, tum triumphante, n. 16.

His mundari, scilicet, legalibus et carnalibus hostiis, seu sanguine vitulorum, hircorum, etc., de quibus n. 19, 20, 21.

Ipsa verò cœlestia, id est, Ecclesiam verò christianam, quæ spiritualis, cœlestis, ac divina est, et quæ corpus et veritas est, cujus Synagoga umbra fuit et figura.

Melioribus hostiis quàm istis. Gr. præ istis. Syr. sacrificiis quæ istis sunt præstantiora.

Id est, nobiliori sanguine sanctificari, scilicet, sanguine Jesu Christi pro nobis crucifixi.

Hinc sanguis sanctificat Ecclesiam militantem, *mundans eam lavacro aquæ, etc.* Ephes. 5. 26; sanctificat Ecclesiam triumphantem, dum eam in suo sanguine sanctificatam Christus exhibet sibi gloriosam, seu, dum cœlum replet hominibus in hoc sanguine in æternum sanctificatis.

Sed quare de Christi sacrificio loquens Apostolus dicit in plurali, *melioribus hostiis?* Primò, quia licèt unica sit hostia realiter, infinitarum virtutem continet, imò superat. Secundò, quia hæc eadem hostia diversimodè, cruentè et incruentè oblata est. Tertiò, quia et quotidie à multis sacerdotibus offertur; unde, licèt una sit realiter, virtualiter est multiplex.

24. *Non enim in manufacta.* Syr. in sanctuarium manufactum.

Hostiam hostiis comparavit, pontificem pontificibus, nunc sanctuarium sanctuario.

Non enim ingressus est Jesus Christus in Sancta sanctorum, humanâ arte fabrefacta, in quæ ingrediebatur semel in anno pontifex Aaronicus.

Exemplaria verorum. Gr. ἀντίτυπα, id est, quæ erant typus et figura verorum sanctorum, seu supremi cœli : ad similitudinem enim cœlestium efformata sunt, cùm dictum est Moysi : *Aspice, et fac secundùm exemplar.*

Sed in ipsum cœlum, quod est verissimum Sanctum sanctorum, introivit.

Ut appareat, id est, ut illic habitans *appareat nunc*, continuè, semper, *vultui Dei.* Syr. ante faciem Dei, id est, coram solio divinæ Majestatis *interpellans pro nobis.*

Ut appareat nunc vultui Dei...

Hàc locutione indicatur officium pontificis et mediatoris quod Christus continuè gerit pro nobis.

Pontifex Aaronicus in Sancta sanctorum ingressus, stabat coram propitiatorio, orans pro populo.

Ita Christus in cœlum ingressus, stat coram solio divinæ Majestatis, res

25. Neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in Sancta per singulos annos in sanguine alieno.

26. Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi; nunc autem semel in consummatione seculorum, ad destitutionem peccati,

Non semetipsum quotannis immolando, sicut pontifex legalis per singulos annos hircum et vitulum immolabat; sed continuâ hostiæ semel oblatæ repræsentatione, quæ hostia semel oblata, infinitis etiam mundis redimendis est sufficiens.

Alioquin nisi infinitæ virtutis esset unica ejus oblatio, oportuisset ipsum pati ab initio mundi per singulos annos; at verò non ita factum est, non sæpè passus est, sed semel tantùm, idque in fine seculorum, ad abolitionem omnium peccatorum; pa-

---

nostras Deo commendans, fructumque suæ passionis ac mortis reposcens.

25. *Neque ut sæpe offerat semetipsum...* Syr. non quidem ut offerat semetipsum pluries, sicut faciebat summus sacerdos, etc.; id est, Jesus Christus pontifex noster introivit in cœlum, non ut hinc egrediatur et semetipsum Deo rursus offerat in sacrificium cruentum.

Quemadmodum pontifex Aaronicus, in Sancto sanctorum per singulos annos, cum sanguine non suo, sed hirci et vituli quos prius immolaverat.

Itaque quædam afferuntur hic dissimilitudines.

Legalis pontifex in sanctuarium intrabat non semel, sed pluries, singulis scilicet annis.

Christus intravit in cœlum, inde nunquam abiturus.

Legalis pontifex secum ferebat sanguinem hircorum et vitulorum quos immolaverat, et hæc sacrificia quotannis ad Dei placationem instaurabat.

Christus semetipsum, qui victima factus est in ara crucis, at victima unica, præstans infinitùm aliis victimis toties repetitis, nec reiteranda.

Christus itaque pontifex noster, suum proprium sanguinem, semel pro nobis fusum, continuè, ut pontifex, repræsentat Patri, ad nostram salutem: hæc autem sanguinis illius effusio nunquam reiterabitur.

26. *Alioquin oportebat eum frequenter pati...*

Alioquin, id est, si unica Christi oblatio ejusque sanguinis effusio, non esset infinitè sufficiens ad omnium prorsus hominum salutem, sed iis tantùm prodesset qui tunc vivebant, expediisset non tandiu Christum promitti; sed statim ab initio mundi mitti, ut sæpe posset pati, singulis, v. g., seculis, pro singulis generationibus.

Nunc autem semel... at verò non ita factum est, nec sæpe passus est Christus, nec sæpe se ostendit in cœlesti sanctuario; sed *semel* tantùm, idque in fine seculorum, semetipsum obtulit ad abolitionem peccati: postquam autem victima nostra ipse factus est, in sanctuarium ingressus est, suumque sanguinem offert ut gratiam nobis impetret, quâ peccatum in nobis aboleatur.

Dicitur *in consummatione seculorum*, seu, ut ait Syrus, in fine mundi, quia Christi seculo nullum aliud succedet: est ultimus mundi status, ultima ætas.

Prima mundi ætas ab Adamo ad Noe, secunda ad Abrahamum, tertia ad Davidem, quarta ad transmigrationem Babylonicam, quinta ad Christi nativitatem, sexta inde ad finem mundi. Hæc divisio est à D. August., lib. 4, de Trin., cap. 4.

Alii dividunt aliter. Primum seculum est legis naturæ, inquiunt; secundum, legis Mosaicæ; tertium et ultimum, legis evangelicæ, seu Christi.

tiens apparuit Deo per hostiam suam quam obtulit in cruce; passus et in sanctuarium ingressus, apparet Deo stigmatizatus, sese hostiam repræsentans, suæque passionis ac mortis fructum reposcens.

per hostiam suam apparuit.

Sicut igitur semel ex Dei decreto moriuntur homines, post hoc autem exspectandum est judicium,

27. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium;

Ita semel Christus pro nostris abolendis peccatis mortuus est: post quod exspectandum quòd rursùs appareat, non judicandus, sed ut judex, atque exspectantibus eum sit salus æterna.

28. Sic et Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata: secundò sine peccato apparebit exspectantibus se, in salutem.

---

27. *Et quemadmodum statutum est hominibus.*

Alio argumento confirmat Christum semel et non sæpius debere immolari, similitudine scilicet sumptâ à communi hominum conditione, quibus semel moriendum est, non sæpiùs; deinde Deo sistendum.

Quemadmodum igitur, propter primi hominis peccatum, divinâ sententiâ decretum est ut semel moriantur omnes homines: *post hoc autem judicium*, id est, postea verò sistentur Deo judicandi, in judicio scilicet universali, post resurrectionem.

Quasi diceret: Sicut postquam semel mortui resurrexerint, non ampliùs morientur, sed judicabuntur;

28. *Sic et Christus...*, qui peccata hominum expianda et exhaurienda susceperat, *semel oblatus*, immolatus et mortuus est.

Ad multorum exhaurienda peccata, id est, ut morte suâ omnium hominum peccata, quantùm ad sufficientiam, auferret: multorum verò, quantùm ad effectum.

Cur multorum, et non omnium? Quoniam non omnes crediderunt. D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus. Pro omnibus quidem est mortuus, quantùm ad ipsum attinet: mors illa ex æquo respondet omnium interitui; non exhausit autem omnium peccata, quoniam ipsi noluerunt. D. Chrysostomus hìc.

Secundo, sine peccato: id est, postea veniet, conspicietur, non portans peccatum, sicut in primo adventu peccatis nostris onustus erat, ut illa expiaret, et victimam se offerret pro illis...

Et quia sine peccato, ideo sine morte, sed immortalis et gloriosus.

Non judicandus, sed judicaturus universum orbem: salutem afferens fidelibus qui exspectant eum, incredulis autem damnationem.

Christus ergo semel mortuus est, sicut semel moriuntur omnes homines: cum hoc discrimine, quòd propter peccata nostra mortuus est, non propter suum.

Christus similiter semel comparebit in extremo judicio, sicut cæteri semel comparebunt: cum hoc discrimine, quòd parebit judex, nos judicandi.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 9, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

Ut integram habeas ideam de summo Christi Domini pontificatu, præter dicta in corollariis, cap. 7 et 8,

CONCIPE, — primò, quòd Christus pontifex est natus. *Christus assistens pontifex*, id est, accedens, adveniens pontifex in mundum, seu adventu suo factus pontifex. Vide n. 11.

Hanc apostolicam locutionem ponderans Theophylactus, sic loquitur : Non dixit (Apostolus scilicet) factus et electus; sed *accedens pontifex*, hoc est, in hoc ipsum veniens; non priùs accessit, et deinde, casu ita veniente, factus est Pontifex, sed scopus cur in terram deveniret, pontificatus erat.

Secundò, quod natus est *Pontifex futurorum bonorum*, id est, ut æterna nobis bona, oratione suâ et sacrificio suo, gratiam et gloriam impetraret.

Tertiò, quòd hæc bona nobis promeruit per sui sacri Corporis passiones et mortem, per sui pretiosissimi Sanguinis effusionem.

Quartò, quòd, quia hic sanguis infiniti valoris est, unicâ oblatione æternam omnibus hominibus, omnium seculorum, redemptionem promeruit, n. 11, 12.

Et hinc disce quid à Christo pontifice nostro debeas principaliter sperare et petere; gratiam scilicet et gloriam æternam : propter hæc noster est pontifex.

Disce et per quam viam debeas ad hæc æterna bona tendere : per Christi passiones et mortem per quas transiens Christus, intravit in cœlum.

Passio Christi via ducens ad cœlum; via nova, via vivens, via à Dei sinu procedens, ad Dei sinum rectà perducens.

Væ ergo illi qui aliam, præter Christiani patientem, viam quærit ad cœlum.

Da mihi, ô summe et divine Pontifex, tecum pati, tecum mori, tecum humiliari, ut tuis passionibus communicans et tuæ gloriæ communicem.

CONCIPE — ex n. 14 hujus nostri Pontificis sacrificium : quis illud obtulit? *Christus*, Deus Homo; quid obtulit? *semetipsum*, Hominem Deum, *Agnum immaculatum;* per quem? *per Spiritum sanctum*, æternum et Deum; cui? Deo, Patri æterno, *Deo vivo et vero*. O sacrificium undequaque divinum! et ideo verè Deo dignum!

Ad quid divinum hoc oblatum est sacrificium? ut à peccatis liberaremur; ut *ab operibus mortuis liberi*, *Deo vivo sanctè* et purè *serviremus*, ut divinam hæreditatem nobis promissam, et ad *quam vocati sumus*, possideremus.

O bonitatem verè divinam, immensam, infinitam, ineffabilem *propter nimiam charitatem, etc., proprio Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis, etc.!*

Attende quomodo huic respondeas divinæ bonitati; an à peccatis liber, servis Deo vivo? an talis es cui dicat aliquando Christus : Veni, benedicte, etc. posside, etc.

CONCIPE — continuam hujus divini sacrificii repræsentationem :

Postquam, per mortis suæ sacrificium, Christus pontifex noster Deo Patri, summo jure, ad teruncium usque, debita nostra persolvit, *introivit in cœlum, ut nunc* et ùsque in finem mundi *appareat vultui Dei pro nobis*, n. 24, id est, ut apparendo, oret et interpellet pro nobis.

Per vulnerum vestigia in corpore reservata, quasi per tot ora, veniam postulat pro nobis : semper reservatæ in Christi corpore plagæ, salutis humanæ exigunt pretium et obedientiæ donativum requirunt, ait auctor serm. de Bapt. Chr. inter opera sancti Cypriani.

Hoc per fidem edoctus, animum et spem in Deum erige; appare sæpe Deo cum Christo; ora cum ipso, in ipso et per ipsum.

Per ejus vulnera pro te veniam postula, ut peccator; pro aliis, ut sacerdos.

Junge vocem tuam voci Christi interpellantis.

Junge cor tuum vulnerato cordi Christi pro te deprecantis, suamque mortem repræsentantis.

Quid non obtineat tam sanctus Pontifex, tam potens mediator, salutem nostram ita zelans, ut eam per sua vulnera postulet?

Ora itaque in Christo, cum Christo et per Christum.

Praxis verè christiana, quia est ipsius Christi.

Continuè Christus pontifex noster apparet vultui Dei pro nobis; et tu, christiane, hanc continuam Christi pro te crucifixi oblationem Deo jugiter, si potes, offer, et per eam Deo redde quæ debes religionis officia.

Quatuor sunt hæc religionis officia : adoratio, gratiarum actio, expiatio, petitio.

Adoratio. — E nihilo creatus à Deo et in esse conservatus ab illo, Creatori et conservatori tuo debes gloriam, adorationem, laudem, reverentiam, etc.

Deum ergo glorificaturus, unire per fidem vivam Christo pontifici tuo, Deum in cœlis infinitè glorificanti per suæ mortis repræsentationem, et in terris per mysticam suæ mortis continuationem in sanctissima Eucharistia; Christo sic unitus, offer Deo omnem quam illi Christus reddit gloriam et laudem, per suam continuam quasi annihilationem in terris, et quasi occisionem in cœlis.

Gratiarum actio. — Oneratus undique Dei beneficiis, et solà ejus bonitate et misericordià subsistens, perpetuam debes ei gratiarum actionem.

Quid igitur Deo dabis in gratiarum actionem, tu qui nihil es, nihil habes, nihil vales?

Corde grato unire Christo pontifici tuo, sive in terris, ubi Eucharistia, seu continua gratiarum actio; sive in cœlis, ubi continua laus et benedictio Dei : sicque corde unitus Christo, offer Deo omnes quas illi reddit laudes, gratiarum actiones : Deum in eo dignè laudabilis.

Expiatio. — Peccator es, tuaque debes expiare peccata et divinæ pro eis justitiæ satisfacere; quomodo id præstabis?

Corde contrito et humiliato offer Agnum Dei qui tollit peccata mundi : super altare continuè misericordiam pro te petit; coram solio Dei semper apparet, tanquam occisus pro peccatis tuis et interpellans pro te : illi ergo unitus corde, clama in ipso et cum ipso : *Miserere, miserere mei, Deus, secundùm magnam, etc.*

Petitio. — Omnibus debes, nec habes quo solvas :

Offer Christum, totius mundi pretium; offer illum Deo pro benefactoribus, amicis, etc., vivis et mortuis.

Semper et ubique indiges gratia Dei; illam jugiter debes implorare :

Ad hoc unire Christo, dilecto Filio Dei, in quo sibi bene complacuit; et in ipso et per ipsum pete gratiam et misericordiam pro te, pro aliis.

De hac praxi vide corollarium cap. 8; vide et corollarium cap. 13; vide et in Epistola ad Romanos, cap. 16, in corollario; Epistola ad Ephesios, cap. 4, post n. 16; Epistolà ad Philippenses, cap. 1, n. 8 et 21.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI.

In hoc capite tria conficit Apostolus.

A ℣. 1 usque ad 19, legalium sacrificiorum ad peccatorum remissionem insufficientiam demonstrat;

Et unius christiani sacrificii, ad exhaurienda peccata, redundantem sufficientiam confirmat.

A ℣. 19 usque in finem, Hebræos hortatur ad constantiam in fide, eosque ab apostasia deterret.

Legalium sacrificiorum insufficientiam probat primò, quia lex et legalia erant tantùm futurorum umbra, non ipsa veritas; annuum, v. g. expiationis sacrificium, erat Christi in cruce sacrificii pro peccatorum expiatione, umbra et figura : et ideo virtus ei tantùm erat significandi, non sanctificandi.

Secundò hanc eamdem insufficientiam probat ex continuâ eorum repetitione pro iisdem peccatis.

Tertiò, quia impossibile erat sanguine pecudum auferri peccata, eo modo quo putabat Judæus carnalis, ℣. 1, 2, 3, 4.

℣. 5. Ex hac legalium impotentia probat christiani sacrificii necessitatem et redundantiam, idque ex Psal. 39, ubi Christus à primo vitæ instanti sese Dei voluntati consecrans, mortemque ex obedientia acceptans, et abrogat vetera sacrificia, et suum in illorum locum substituit, mundumque per sui Corporis oblationem peractam sanctificavit. ℣. 6, 7, 8, 9, 10.

℣. 11. Idem de jugis sacrificii repetitione infert quod de annui sacrificii repetitione dixit, illorum scilicet insufficientiam :

Christus autem unica oblatione omnes redemit et sanctificavit in sempiternum, ℣. 12, 13, 14.

Hoc probat ex citato Isaiæ loco, 15, 16, 17, 18.

℣. 19. Probatâ abrogatione legis et legalium sacrificiorum; probatâ et eminentiâ sacerdotii Christi, præ sacerdotibus Leviticis; et oblationis ab ipso factæ, præ legalibus oblationibus,

Concludit, Hebræos exhortans ad constantiam in fide, ℣. 20, 21, 22, 23, 24.

Eos ab apostasiæ crimine deterret, tum ob horrendam hujus sceleris enormitatem quam exaggerat, tum ob horrendum Dei judicium in taliter à fide deficientes, ỳ. 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31.

Denique terrorem lenit commemoratione pristinæ illorum fortitudinis, quâ et constanter pro fide passi sunt, et aliis pro fide patientibus intrepidè succurrerunt, ỳ. 32, 33, 34.

Igitur tanta passi, tantasque apud Deum opes consecuti, ne mercedem perdatis; adhuc modicùm in tribulationibus perseverate : Christus brevì venturus est, præmia perseverantibus, supplicia deficientibus repensurus, ỳ. 35, 36, etc.

CAPUT DECIMUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. UMBRAM enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum; per singulos annos, eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, nunquam potest accedentes perfectos facere :	UNA Christi mors multorum exhausit peccata : non ita de multiplicatis legalibus sacrificiis; quia enim lex Mosaica erat umbra tantùm futurorum in novo Testamento bonorum, non autem ipsa rerum veritas : hinc non poterat in conscientia sanctificare summum sacerdotem, multò minùs alios sacerdotes et populum, per sacrificia quæ singulis annis jugiter offerebant; talibus sacrificiis virtus erat tantùm significandi, non efficiendi.

CAP. X. 1. *Umbram enim habens lex.* Syr. siquidem in lege erat umbra futurorum bonorum.

Probatâ sanguinis Christi virtute *ad exhaurienda peccata*, ut cap. 9, n. 28 dixit, hic legalium sacrificiorum impotentiam ad hunc effectum ostendit, hujusque impotentiæ rationem reddit.

Umbram enim habens; id est, lex enim Mosaica erat tantùm umbra *bonorum* in novo Testamento *futurorum*, v. g., gratiæ, justitiæ et salutis per Christum dandæ.

Non ipsam imaginem rerum. Syr. non ipsamet substantia earum rerum. Æthiop. non erat ipsa forma, id est, non ipsa veritas, ait divus Chrysostomus; seu non ipsa res quæ in se spectetur, seu non ipsa forma rei in propria specie conspectæ.

Per singulos annos... Syr. idcirco etsi quolibet anno illa ipsa sacrificia offerrentur, nunquam potuerunt perficere eos qui ipsa offerebant.

Respicit Apostolus ad sacrificia quæ singulis annis in die expiationis offerebat summus sacerdos, sanguinem hirci scilicet et vituli, et quæ ipsum pontificem in conscientia sanctificare non poterant, cap. 9, n. 9, multò minùs alios sacerdotes et populum.

Hujusque rei ratio est, quòd hoc annuum expiationis sacrificium erat tantùm umbra futuri in cruce sacrificii pro peccatorum omnium expiatione, cui futuro Christi in cruce sacrificio reservata erat virtus homines in conscientia et coram Deo sanctificandi.

Lex erat umbra : sive metaphora à pictura ducatur;

Pictores enim primùm carbone aut cretâ rem aliquam rudi modo delineant, hancque rudem picturam vocant *umbram*. Ita Deus, inquiunt aliqui, in veteri Testamento rudem et umbratilem novi Testamenti picturam dedit;

Sive, quod Apostolico stylo conformius est, Col. 2, n. 17, metaphora ducatur à corporibus et illorum umbris; quo sensu,

Christus et Evangelium est velut *corpus*, seu soliditas et substantia; lex verò istius corporis *umbra*, seu imperfectissima similitudo.

Equidem Theodoretus hunc versum paulò aliter explicat, umbram tribuens legi, imaginem Evangelio, ipsam veritatem cœlo : at minùs ad mentem Apostoli, qui hìc de cœlo non agit, sed tantùm de lege comparata ad

Si enim lex, per hostias quas singulis annis offerebat, peccata verè explasset, cessâssent hæc sacrificia pro iisdem peccatis offerri; cessâsset et in iisdem sacrificiis eorumdem peccatorum commemoratio fieri : quia semel mundati, tum sacerdos, tum populus, expiatione non indiguissent.

2. Alioquin cessassent offerri : ideo quòd nullam haberent ultrà conscientiam peccati, cultores semel mundati :

At constat quòd de facto offeruntur singulis annis pro iisdem peccatis, et quod eorumdem peccatorum fit in illis confessio.

3. Sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit.

Evangelium, per respectum ad remissionem peccatorum, quam lex per sua expiationis sacrificia non dabat; quia hæc sacrificia erant tantùm adumbrationes : quam verò dedit sacrificium Christi, quia veritas ipsa et corpus.

2. *Alioquin cessâssent offerri.* Syr. si enim perfecissent, jamdiu sanè cessâssent. Gr. alioquin non utique cessâssent oblatæ. Theophylactus : per interrogationem lege : nonne desiissent offerri? quod idem est.

Alioquin, id est, si vim habuissent justificandi.

Cessâssent offerri, pro iisdem scilicet peccatis.

Ideo quòd nullam, id est, ideo quòd illi qui Deum his sacrificiis colerent, semel per ea verè à peccatis purgati, nullam ultrà peccati conscientiam haberent; sicque expiatione non indigerent; quod enim verè expiatum, non eget ampliùs expiatione.

3. *Sed in ipsis commemoratio*, Gr. recommemoratio. Syr. verùm in ipsis sacrificiis commemorant peccata sua quolibet anno.

Id est, *sed in ipsis* sacrificiis quolibet anno, in die expiationis, fit iterata *commemoratio peccatorum* præteritorum, pro quibus etiam annis præcedentibus oblatum fuit eodem die sacrificium : unde inferendum quòd non fuerint verè remissa.

Observationes litterales. — Tota vis hujus argumenti consistit in eo quòd pro iisdem peccatis repetebatur expiationis sacrificium, et in eo fiebat quolibet anno eorumdem peccatorum memoriæ repetitio : ex hac enim repetitione et oblationis et commemorationis illorum inefficaciam probat Apostolus, argumento quod sic potest in formam redigi :

Si lex per hostias quas singulis annis offerebat, peccata verè expiâsset, cessâssent hæc sacrificia pro iisdem peccatis offerri; cessâsset et in iisdem sacrificiis fieri eorumdem peccatorum commemoratio, quia semel à peccatis *mundati cultores*, id est, tum sacerdos, tum populus, expiatione non indigerent :

Atqui de facto constat quòd singulis annis fit peccatorum omnium confessio, etiam eorum pro quibus jam oblatum est expiationis sacrificium, et hoc juxta legis mandatum; ergo lex per has hostias peccata verè non expiabat.

Hoc autem factum omnibus notum supponit Apostolus ex lege *Lev.* 16, ubi præcipitur ut summus sacerdos, etiam idem, singulis annis idem sacrificium offerat pro se, sive peccaverit de novo, sive non peccaverit : ab hoc enim lex abstrahit.

Ex eâdem lege *Lev.* 16, n. 21, præcipitur ut in isto sacrificio sacerdos confiteatur omnia peccata populi, etiam pro quibus oblatum jam fuerat sacrificium : lex enim loquitur generaliter, *omnes iniquitates, universa delicta.*

4. Impossibile enim est sanguine taurorum et hir-

Et sanè cùm peccatum sit in anima, non potest crassus et materialis brutorum

Hæc itaque sacrificia repetebantur, quia inefficacia ad peccatorum remissionem, et ad eorum confessionem tantùm efficacia; hâcque eorum repetitione monebantur fideles aliunde remissionem peccatorum exspectare, scilicet à Christi venturi sacrificio, cujus adumbrationes erant illa expiationis sacrificia.

Cruentum autem Christi sacrificium, per has expiationes annuas adumbratum, quia virtutis infinitæ, unicâ oblatione *omnium exhausit peccata*, ut in cap. præced. n. 28. dictum est, et in hoc c. n. 14. dicetur, sicque nunquam repetendum.

Observationes dogmaticæ. — Quid verò? objicit hic sibi divus Chrysostomus hom. 17. Nos nonne quotidie offerimus?

Offerimus quidem, ait; sed ejus mortem revocamus in memoriam: et ipsa una est, non multæ.

Nota illustre hoc antiquitatis de missa testimonium, quam D. Chrysostomus fatetur sacrificium, et quod dicit non esse à sacrificio crucis diversum; quia eadem est numero hostia, quæ in memoriam prioris sacrificii quotidie offertur.

Sed urgebis, ad quid hæc oblationis repetitio? Nonne inefficaciam ostendit, vel in ipso cruento sacrificio Christi, vel in toties repetitis oblationibus incruentis?

Vide jam dicta in capite septimo, n. 28, de duobus Christi sacrificiis, uno cruento, altero incruento; quorum primum est redemptionis sacrificium; alterum verò religionis, per quod nobis applicatur redemptio.

Hincque disces incruentam oblationem ubique celebrari, ut per hanc ubique diffundatur et applicetur gratia redemptionis.

Cruentum Christi sacrificium fons est inexhaustus gratiæ; incruentum verò sacrificium canalis est per quem salit ad nos aqua gratiæ.

Tantùm abest ergo ut hujus incruenti sacrificii oblatio denotet inefficaciam in cruento; imò supponit in eo infinitam virtutem, et inexhauribilem gratiæ thesaurum.

Tantùm abest etiam ut hæc repetitio quotidiana denotet inefficaciam in incruento sacrificio, imò supponit illud efficacissimum; quandoquidem per illud realiter et efficaciter nobis applicatur redemptionis sacrificium, ita ut in uno sacrificio perficiat Christus quod inchoavit in altero.

Per corporis in cruce immolationem semel factam, nobis Christus meruit peccatorum remissionem et Dei gratiam; per corporis ejusdem in Eucharistia mysticam immolationem et realem manducationem, applicat et confert quod in cruce meruit.

Et quia quotidie peccamus, et Dei gratiâ semper indigemus, hinc quotidie Christum mysticè immolamus, ut per hoc incruentum sui sacrificium Christus operetur in nobis quod pro nobis meruit in cruce per suum sacrificium cruentum, scilicet mori peccato, vivere gratiæ.

Perperam itaque hanc D. Pauli ratiocinationem in legalia sacrificia, hæretici retorquere conantur in missæ sacrificium, quasi sit, aut inutile, aut Christi morti injuriosum: quasi verò fides, Baptismus, Pœnitentia, et alia salutis nostræ media, per quæ nobis applicatur virtus crucis, sint inutilia, aut virtutis crucis diminutiva. Vide infrà n. 14, et in fine corollarii.

4. *Impossibile est enim sanguine*... In Græco et Syriaco est activa locutio: sanguinem hircorum, etc. auferre, purgare peccata.

sanguis illud naturaliter auferre : hoc divino Jesu Christi Sanguini erat reservatum.

Propter quod mundum per incarnationem ingrediens Deo Patri sic loquitur in Psal. 39 : Sacrificium, et oblationem, et holocausta, pro peccato noluisti; corpus autem mihi dedisti aptum immolationi.

corum auferri peccata.

5. Ideo ingrediens mundum dicit : Hostiam et oblationem noluisti : corpus autem aptâsti mihi;

6. Holocautomata pro peccato non tibi placuerunt.

Id est, nec mirum si sacrificia repetant, ct in eis fiat nova semper eorumdem peccatorum confessio : *quia impossibile est*, si naturam spectes, *sanguine* viii, crasso et materiali *auferri peccatum* quod est in anima.

Impossibile ergo debet intelligi eo sensu quo Judæus carnalis intelligebat, per se scilicet et secundùm propriam institutionem.

Deus enim hanc virtutem eis non dederat, sicut habet nunc, v. g., aqua baptismalis; sed virtutem tantùm habebant significandi.

Hinc Judæus spiritualis, illa sacrificia cum fide Mediatoris offerens, fructum remissionis percipiebat virtute sanguinis Christi in illis præfigurati.

5. *Ideo ingrediens mundum.* Syr. quapropter cùm introit in mundum.

Ideo, id est, quia vetera sacrificia non poterant expiare peccata, nec erant ad hoc instituta, sed tantùm ad cruentum Christi sacrificium præfigurandum;

Hinc Christus ingrediens, id est, in primo post incarnationem suam instanti, *dixit* Deo : *Hostiam* cruentam, *et oblationem* incruentam noluisti, propter se, sed propter me cujus erant figuræ.

Non enim reverà talibus hostiis delectatus est Deus, sed præcepit eas ad significandam hostiam Christi, ct ut per eas judaicum populum retineret à sacrificiis idolorum.

Nec unquam odoribus illis delectatus est, nisi in fide et devotione offerentium, ait D. Anselmus.

Corpus autem aptâsti mihi. Syr. corpore autem induisti, id est, per incarnationem, corpus mihi dedisti aptum immolationi, corpus scilicet passibile, mortale, sed unitum Verbo divino, et ideo hostiam infinitæ valoris Deo dignam.

D. Paulus septuaginta interpretum versionem hìc, sicut et alibi, secutus est.

D. Hieronymus juxta Hebræum vertit : *aures autem perfodisti :* alii, *perfecisti mihi.*

Hæ lectiones, quanquam diversæ, eumdem tamen sensum habent, scilicet, per incarnationem corpus mihi dedisti, fecistique me servum tibi perpetuum.

Aurium perfossio est allusio ad id quod habetur Exodi 21, n. 6, ubi servi qui, septennio exacto, heris suis volentes se mancipabant, aurium perfossione notabantur : idem vide Deuter., 15, n. 17.

Hæc itaque expressio notat perfectam et perpetuam Christi obedientiam usque ad mortem crucis.

6. *Holocautomata*, id est, sacrificia pro peccato, quorum tota hostia in honorem Dei cremabatur.

Et pro peccato, id est, sacrificia pro peccato, quorum una pars hostiæ cremabatur in altari, altera cedebat in usum ministrorum; hinc Osee, 4. 8 : *Peccata populi mei comedent.*

Non tibi placuerunt. Syr. non postulâsti, id est, per se tibi non placuerunt, sed propter me, cujus erant figuræ, ut suprà *noluisti*, n. 5.

7. Tunc dixi : Ecce venio : in capite libri scriptum est de me : Ut faciam, Deus, voluntatem tuam.

Ecce adsum, ô Deus! ut juxta quod in Scripturis de me prænuntiatum est, tuam voluntatem faciam.

8. Superiùs dicens : Quia hostias, et oblationes, et holocautomata pro peccato no-

Duo in his Christi verbis notate. Primò dicit : Hostias, et oblationes, et holocausta, pro peccato noluisti ; nec tibi placet quid-

---

Et præcipuè ab adventu Domini noluit Deus illa sacrificia ; quoniam omnia illa erant quasi verba promittentis ; et verba promissiva, cùm venerit quod promittunt, jam evacuanda, etc.

Sacrificia ergo illa, tanquam verba promissiva ablata sunt, quia exhibita est veritas, id est, sacrificium Christi quod per ea promittebatur, et hæc fuit causa quare Deus illa primò jussit, et post noluit. Ita D. Anselmus.

7. *Tunc*, id est, in hoc primo incarnationis instanti, ubi video hæc tibi non placere, et corpus immolationi aptum à te mihi datum, ut illud in ara crucis offeram ad abolitionem peccatorum,

Dixi tibi, ô Pater : *Ecce venio*, id est, ecce cum assumpto corpore me tibi sisto.

Juxta quod *in capite libri*, seu in volumine libri legis, id est, in tota Scriptura prænuntiatum est quòd venturus essem in mundum, tuam, ô Deus, voluntatem facturus.

Variè explicatur illud *in capite libri.* Juxta Hebræum est, in volumine libri, quia chartæ volvebantur : fusè hac de re disserit Estius.

Probabilior explicatio videtur : in tota Scriptura prænuntiatum est : vel, summa Scripturarum est ut, etc., seu omnes Scripturæ testantur, etc.

Observatio moralis. — Ex his verbis, *Ecce venio*, disce quis fuerit primus Christi cogitatus, primusque cordis illius motus.

Ingrediens mundum dixit... primus Christi voluntatis usus, fuit obedientia et votum per totam vitam obediendi, seu Dei voluntatem in omnibus faciendi : Egregium sanè exemplar vitæ, nunquam à nobis non aspiciendum.

Quotidie ergo, mane, vel mediâ nocte Deum statim adora ; temetipsum cum Christo, in Christo et per Christum offer Deo dicens : *Ecce venio ut faciam, ô Deus! voluntatem tuam.* Renova votum obedientiæ cum Christo obedientiam vovente.

Ad hoc unum ingressus es in mundum, sicut et Christus, ut facias Dei voluntatem.

Ad hoc unum sanctificatus es, per oblationem Christi, in sinu matris inchoatam, in præsepe confirmatam, in cruce consummatam ; ut Dei voluntatem adimpleas, sicut et ipse in omnibus adimplevit, et ut Deo in omnibus, licet arduis, obedias usque ad mortem.

Christo Jesu ! à primo vitæ instanti, usque ad mortem crucis obediens, hanc assiduam obedientiam mihi dona ; da servo tuo cor docile, cor rectum, cor humile, cujus vita sit in voluntate Dei, vivendo in obedientia et ex obedientia.

8. *Superiùs dicens, quia hostias...*

In superioribus Christi verbis duo distinguit Apostolus, hincque suum colligit intentum, scilicet veterum sacrificiorum abrogationem ; Christi obedientiæ et sacrificii in eorum locum substitutionem.

Itaque *superius dicens*, id est, postquam Christus, n. 6, *dixit hostias, etc., oblationes noluisti, etc., nec placita sunt.*

quam eorum quæ tibi juxta veterem legem offeruntur;

luisti, nec placita sunt tibi quæ secundùm legem offeruntur,

Deinde adjicit : Ecce adsum, ô Deus! ut faciam voluntatem tuam.

9. Tunc dixi : Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam;

Per prima verba abrogat vetera sacrificia; per posteriora, suum in illorum locum substituit.

aufert primum, ut sequens statuat.

Per quam Dei voluntatem, cui faciendæ sese obtulit Christus, et quam reverà moriens adimplevit, sanctificati sumus per unicam oblationem cruentam Corporis Domini nostri Jesu Christi in Cruce peractam.

10. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel.

Et in hoc Christi sacrificium valde differt, non tantùm ab annuo, sed et à jugi,

11. Et omnis quidem sacerdos præstò est quotidie

Quæ secundùm legem... Id est, quæ juxta legis præscriptum offeruntur;

9. *Tunc dixi.* Gr. dixit. Syr. et postea dixit, id est, adjecit.

Ecce venio, ut faciam, Deus....

Aufert primum, id est, per prima illa verba, n. 5 et 6, annullat, aufert primum illud sacrificiorum genus quod Deo non placere dixit.

Per posteriora verò, suum sacrificium et obedientiam statuit et firmat, seu in illorum locum substituit. Syr. in hoc oblitterat primum ut statuat secundum.

10. *In qua voluntate...*

Id est, per quam Dei voluntatem ad quam faciendam venit Christus, et quam revera adimplevit.

Sanctificati sumus per oblationem... Syr. per unicam oblationem corporis Jesu Christi;

Id est, per oblationem corporis Jesu Christi, corporis scilicet illi ad hoc aptati; de quo, n. 6. semel in cruce peractam; sicque per unam hostiam, sed infiniti valoris, obtinuimus quod per tot legalia sacrificia obtineri non potuit.

Resumptio supradictorum. — Resume dicta : Christus mundum ingrediens, sese Dei voluntati faciendæ subjecit; voluntas autem Dei erat ut Christus mundum per sui Sanguinis effusionem sanctificaret : huic voluntati Dei Christus obedivit.

Per hanc ergo Dei Patris voluntatem, à Christo adimpletam oblatione sui Corporis in cruce semel factâ, sanctificati sumus.

Sanctificationis ergo nostræ origo bona Dei voluntas, quâ sic *dilexit mundum, ut Filium unigenitum daret.*

Causa meritoria, oblatio voluntaria Christi in ara crucis pro nobis immolati.

Pro hac ineffabili bonitate Dei gratias age; hanc autem voluntariam oblationem Christi, sanctificationis causam, tu tibi applica per media à Deo destinata.

Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.
Crede, spera, dilige, operare.

11. *Et omnis quidem sacerdos præsto est.* Gr. stat.

ministrans, et easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata :	seu quotidiano sacrificio; omnis quippe sacerdos astat et ministrat quotidie, suum ministerium repetens, et easdem sæpe offerens hostias, sed abluendis peccatis semper invalidas, quantumvis multiplicatas :
12. Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei,	Christus autem unicâ semel oblatâ pro peccatis omnium hostiâ, jam gloriosus et quietus sedet in æternum ad dexteram Dei,
13. De cætero exspectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus.	In illa felici sessione exspectans ut fiat quod in Psalmo prædictum est, nimirum quod, divinâ virtute, inimici illius fiant scabellum pedum ejus.
14. Unâ enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.	Sedet, inquam, quietus, nunquam ampliùs hoc modo ministraturus, quia hâc unicâ cruentâ sui ipsius oblatione consummavit sanctitate et justitiâ eos omnes qui in quocunque tempore sanctificantur, aut sunt sanctificandi.

Hic bene notat D. Thomas in lege duo fuisse solemnia sacrificia, unum annuum, seu quod fiebat singulis annis, in die expiationis, hocque à summo pontifice offerebatur, de quo hactenus.

Alterum juge, quod per singulos dies offerebatur mane et vespere, de quo Num. 28, et hoc per omnem, seu per quemlibet sacerdotem in ordine vicis suæ fiebat.

Nunc igitur Apostolus de jugi sacrificio dicit quod de annuo suprà dixit; scilicet, ex ejus jugi repetitione infert illius ad delenda peccata impotentiam.

Omnis quidem sacerdos, scilicet legalis. Syr. omnis enim summus sacerdos, cui favent quidam græci codices, in quibus habetur ἀρχιερεὺς, pontifex.

Parùm refert, poterat enim pontifex, si vellet, juge sacrificium offerre; in omni quippe sacrificio primæ erant ejus partes, cæteri verò erant ejus adjutores.

Præstò est, seu stat quotidie ministrans.

Et easdem hostias, id est, agnum scilicet, bis in die offerens.

Quæ nunquam possunt... ut ex hac jugi repetitione satis indicatur.

12. *Hic autem*, id est, Christus autem, *unam pro peccatis offerens*. Syr. obtulit hostiam.

Id est, postquam unam obtulit pro peccatis hostiam, hâcque unicâ oblatione suo redemptoris munere functus est.

Sedet, scilicet gloriosus, *in dextera Dei*, sedebitque in æternum.

13. *De cætero exspectans.* Syr. et exspectat deinceps usque dum, etc. id est, exspectans in illa felici sessione donec, virtute Dei, omnes ejus adversarii, velut scabellum, subjiciantur sub pedibus ejus.

14. *Unâ enim oblatione*... Syr. perfecit eos qui sanctificantur in ipso in æternum.

Id est, sedet, inquam, quietus, non amplius ministraturus, quia hâc unicâ sui ipsius oblatione in cruce factâ, utpote infiniti et plus quàm infiniti valoris,

Consummavit, perfecit, sanctitate scilicet et justitiâ.

Quod autem vobis dico, hoc ipsum Spiritus sanctus suo confirmat testimonio ; postquam enim, loco Jeremiæ 31 jam citato, dixit :

Hoc est testamentum quod paciscar erga illos post dies illos, dicit Dominus : Indam leges meas in cordibus eorum, et illas inscribam in mentibus eorum;

Nec ampliùs recordabor peccatorum, aut iniquitatum illorum ; tantùm aberit ut illa punire velim : unde concludo ;

Postquam peccata verè remissa sunt et oblita, jam non opus est nova iisdem peccatis abolendis oblatione.

15. Contestatur autem nos et Spiritus sanctus. Postquam enim dixit :

16. Hoc autem testamentum, quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas :

17. Et peccatorum et iniquitatum eorum jam non recordabor ampliùs.

18. Ubi autem horum remissio : jam non est oblatio pro peccato.

Observationes dogmaticæ. — Intellige quantum est ex parte Salvatoris, qui hâc sui oblatione consummatum et perfectum redemptionis dedit pretium, immensum et inexhaustum constituit sanctificationis fontem.

In sempiternum, id est, quo fonte semper inexhausto, et usque ad finem mundi, imò in æternum valituro, sanctificat et Deo consecrat.

Sanctificatos, id est, eos qui quocunque tempore sanctificantur, seu, qui ad Christum accedunt per fidem, per Baptismum, per alia sacramenta et bona opera.

Itaque Christi oblatio in cruce facta, est sanctificationis fons inexhaustus, æternus, quo omnes omninò homines, licèt infiniti et in æternum nascerentur, sanctificari et consummari possent.

Fides, Baptismus, Pœnitentia, Eucharistia, alia sacramenta, pia et bona opera, sunt quasi canales à Christo ordinati, quibus quisque fideles sanctitatem hauriat in hoc sanctificationis fonte : Christus ergo per sacrificium crucis nos sanctificavit quantùm est ex parte sua in actu primo : sanctificat autem in actu secundo et reipsa, per fidem, per Baptismum, Pœnitentiam, et pia opera generale crucis meritum unicuique applicantia.

15. *Contestatur autem nos et Spiritus sanctus.* Gr. nobis. Syr. cæterùm, testis est nobis Spiritus sanctitatis, id est, veritatis jam allegatæ, *unâ oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.* Testis nobis est Spiritus sanctus, Jerem. 31, n. 34. supra citati, cap. 8, n. 8, etc. *Postquam enim dixit*,

16. *Hoc autem testamentum...* Vide hæc verba explicata, cap. 8, n. 8, 9, 10, etc.

17. *Et peccatorum et iniquitatum... non recordabor...* Vide ibidem.

18. *Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio...* Syr. non opus est oblatione quæ fiat pro peccatis.

Id est, ubi peccata verè remissa sunt, jam non est opus novâ pro iisdem peccatis oblatione repetendâ.

Hinc bene sequitur non esse reiterandum cruentum Christi sacrificium, sicut in lege repetebantur Mosaica sacrificia.

Hoc tamen non obstat incruenti sacrificii reiterationi, per quod fit nobis

19. Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in Sanguine Christi,	Cùm igitur nobis, fratres, acquisita sit per Christi Sanguinem fiducia sancta cœlestia ingrediendi;
20. Quam initiavit nobis viam novam et viventem, per velamen, id est, carnem suam,	Cùm et habeamus viam stratam, illucque rectà ducentem; viam novam quam Christus ipse primus calcavit; viam viventem, et quæ ducit ad vitam; viam quam nobis aperuit per carnem suam, quæ est quasi januæ velum, per quod ingrediendum est;
21. Et sacerdotem magnum, super domum Dei:	Cùm etiam habeamus Sacerdotem verè magnum, per Melchisedech figuratum, à Deo toti domui suæ præpositum, semperque pro nobis interpellantem;

applicatio cruenti sacrificii, et per quod fit nobis nova recentium, seu de novo commissorum peccatorum remissio.

Quia enim quotidie peccamus, quotidie per incruentum sacrificium Deum nobis propitium reddimus. Vide n. 14. et corollarium.

19. *Habentes itaque, fratres, fiduciam...*

Hic incipit secunda pars hujus epistolæ, quâ à dogmatibus ad mores fit transitus.

Apud Theodoretum est tomus tertius.

Probatâ itaque abrogatione legis Mosaicæ, probatâ et eminentiâ sacerdotii Christi præ Leviticis sacerdotibus, et oblationis ab ipso factæ præ illorum oblationibus, concludit per exhortationem ad fideliter perseverandum in professione christianæ religionis.

Habentes itaque fiduciam. Gr. libertatem in introitum, etc.

Id est, cùm habeamus fiduciam, spem magnam, jus ad introeundum in Sancta sanctorum, id est, in cœlum.

In Sanguine Christi, id est, per merita Sanguinis Christi pro nobis effusi.

20. *Quam initiavit nobis viam.* Syr. quam dedicavit nobis nunc per velum januæ, id est, per carnem suam.

Id est, quo sanguine Christus *initiavit*, dedicavit *nobis viam* in hæc cœlestia Sancta sanctorum, quando scilicet ipsemet per eam intravit.

Viam novam, id est, nullius vestigiis pressam, et quam ipse primus calcavit.

Et viventem, id est, quæ ducit ad vitam.

Per velamen, id est, quem viam nobis aperuit per suam carnem, quæ est quasi velum januæ per quod est ingrediendum.

Ideo in morte Christi velum templi scissum est, quia, carne Christi per mortem scissa, patuit in cœlum aditus.

21. *Et sacerdotem magnum...* id est, habentes Christum sacerdotem verè magnum, æternum, semper paratum ad nos recipiendos et Deo reconciliandos.

Super domum Dei, id est, præpositum, constitutum super totam Ecclesiam, quæ est domus Dei.

Observatio litteralis. — Nota tria bona nobis per Christum data, quibus nos Christiani fruimur, et quibus privantur Judæi.

Primum est libertas in Sancta sanctorum, id est, in cœlum introeundi.

Secundum est via strata et illuc rectà ducens.

Accedamus ad hunc benignum Pontificem, corde sincero, cum plena et firmissima fide; aspersi, non sanguine pecudum juxta corpus, sed Sanguine Jesu Christi aspersi, et à peccatis mundati juxta conscientiam; imò et abluti etiam corpore aqua Baptismi, corpus et animam simul mundante;

Perseveremus in confessione fidei et spei, quam in Baptismo professi sumus; nec in ea tantisper vacillemus, hoc uno freti quòd Deus verax est et constans in promissis suis;

22. Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientiâ malâ, et abluti corpus aquâ mundâ,

23. Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem (fidelis enim est qui repromisit);

Tertium est sacerdos magnus, rerum nostrarum apud Deum perpetuus commendator.

Hæc tria in superioribus probavit Apostolus; hìc ea paucis resumit, ut illa quasi fundamenta statuat, hujusque ad perseverantiam exhortationis.

Quasi diceret : Christus per *proprium sanguinem* in cœlum introivit, cap. 9. n. 12. et nos per sanguinem Christi jus habemus in cœlum intrandi.

Caro Christi oblata in cruce, via est quâ Christus pontifex noster ingressus est in cœlum : *Oportuit pati Christum, etc.*, eadem caro pro nobis immolata, mors et passio Christi, via est quâ in cœlum debemus ingredi; *Si compatimur, et conregnabimus.*

Christus pontifex noster in cœlum ingressus, *apparet nunc vultui Dei pro nobis*, cap. 9, n. 23. Carnem, in qua passus est, pro nobis offert continuè Patri suo, interpellans, omniaque pro nobis obiens pontificis munia : his positis et pro fundamento stabilitis,

22. *Accedamus cum vero corde*, id est, accedamus ad hunc benignum et misericordem Pontificem, corde sincero, cum plena et firmissima fide.

Aspersi corda. Græcismus est, pro aspersi cordibus.

Alludit ad aspersionem quâ fiebat legalis purgatio, de qua cap. 9, n. 13. Aspersi ergo et mundati cordibus, seu secundùm animam.

A conscientia mala, id est, à peccatis, effectu sumpto pro causa; conscientia enim mala est ob peccata.

Et abluti corpus. Syr. et abluto corpore nostro aquis mundis, scilicet Baptismi, quæ mundant corpus et animam.

Aspersionem et aquam mundam vocat baptismum, ait Theodoretus.

Aliqui hunc versum 22. intelligunt de catechumenis, quos ad Baptismum suscipiendum hortatur Apostolus, versum autem 23. de baptizatis, versum 25. de utrisque.

23. *Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem.* Syr. et perseveremus in confessione spei nostræ, neque vacillemus.

Spei confessio est fidei professio in Baptismo facta; dicitur *spei*, quia spem æternæ vitæ comitem habet : hanc ergo fidei et spei professionem retineamus inconcussam : non vacillemus in ea.

Hoc dixit ut nutantes confirmet et à desertione cohibeat; multi enim à fide defecerant maiorum metu.

Fidelis enim est qui repromisit, id est, verax et constans est Deus in promissis suis.

Quia spes in Dei promissis fundatur, ut spem Hebræorum vacillantem roboret, eos Dei fidelitatis admonet.

24. Et consideremus invicem in provocationem charitas et bonorum operum :

Et quoniam alter alterius membra sumus, alii aliorum actus observemus, ut mutuis exemplis excitemus et excitemur ad majorem pietatem et ad bona opera.

25. Non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam, sed consolantes, et tantò magìs quantò videritis appropinquantem diem.

Ecclesiasticos conventus ne negligatis, multò minùs ab ipsa Ecclesia ne deficiatis, sicut quidam solent et audent, sed potiùs vosmetipsos ad perseverantiam adhortamini, consolantes vos tantò magis in spe retributionis æternæ, quantò magìs videritis appropinquare diem Domini.

26. Voluntariè enim peccantibus nobis, post acceptam

Horrete, inquam, et ante omnia cavete defectum à fide ; nobis enim speciatim He-

24. *Et consideremus invicem...* Gr. alii allos, etc. gradatim ascendit apostolica exhortatio à fide ad spem, à spe ad charitatem.

Itaque in spiritu charitatis, alii aliorum actus observemus, ad excitationem charitatis et ad æmulationem bonorum operum, tam activam quàm passivam, ut quasi zelo sancto accensi, et excitemus et excitemur ad dilectionem et ad pia opera.

Ferrum ferrum acuit, et lapis cum lapide collisus flammam parit. Theodoretus post D. Chrysost.

25. *Non deserentes collectionem nostram...* Gr... ἐπισυναγωγὴν, aggregationem seu congregationem in unum locum.

Per collectionem, Græci, post D. Chrysostomum, intelligunt cœtus, seu conventus ecclesiasticos.

Huic sensui favet quod sequitur : *sicut consuetudinis est,...* favet etiam et pronomen, ἑμαυτῶν, quod latinus interpres traduxit *nostram*, sed alii significantiùs, *nostram ipsorum*, seu mutuam.

Itaque juxta hunc sensum hortatur Apostolus ut non se subtrahant à cœtibus ecclesiasticis, ubi per sacram synaxim et per verbum Dei et preces publicas charitas accenditur.

Plerique Latini per *collectionem* intelligunt ipsam fidelium congregationem seu Ecclesiam ; hortaturque Apostolus ut ab Ecclesia per apostasiam non deficiant.

Huic sensui favet quod sequitur, n. 26 : *voluntariè enim peccantibus,....* quod de apostasia à fide intelligi probabilius est.

Uterque sensus connexus est, et unus alteri subordinatus ; nam desertio conventuum ecclesiasticorum est quoddam defectionis initium ; et qui ab illis sese subducunt, facilè, urgente persecutione, Ecclesiam deserunt ; hinc Apostolus utitur verbo utrique conveuienti.

Hortatur itaque Apostolus ut hos fidelium cœtus publicos non negligant, sive ob metum, sive ob desidiam, multò minus à fide deficiant : sicut solent et audent quidam.

Sed consolantes. Syr. sed adhortamini ; sed potius vosmetipsos adinvicem adhortamini ad patientiam et perseverantiam, consolantes vos in spe retributionis propinquæ.

Quantò magìs videritis appropinquare diem. Syr. diem illum, id est, diem judicii, diem mortis, diem retributionis æternæ ; quasi diceret : *Ecce appropinquat redemptio vestra.*

Voluntariè enim peccantibus nobis,... quæ dixit supra de professione retinenda, de collectione non deserenda, indicant hic Apostolum loqui de

bræis, post acceptam veritatis christianæ notitiam, ab ea deficientibus, et ad judaismum redeuntibus, in tali jam statu nulla relinquitur pro peccatis hostia; non proderit mors Christi quem abnegavimus; non proderunt legalia sacrificia quæ scimus abrogata et inutilia.

Sed solùm nobis relinquitur exspectandum terribile Dei judicium, et ignis infernalis æmulatio quæ eò sæviùs torquebit apostatam, quò divinam bonitatem ille magis contempsit.

Si tanta est apud Judæos animadversio,

notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia,

27. Terribilis autem quædam exspectatio judicii, et ignis æmulatio quæ consumptura est adversarios.

28. Irritam quis faciens le-

---

peccato apostasiæ : *Teneamus spei nostræ confessionem,.... non deseramus collectionem nostram....*

Voluntariè enim.... id est, nobis enim scienter et voluntariè, scilicet *post acceptam notitiam veritatis* christianæ;

Nobis, inquam, Hebræis sic *peccantibus*, id est, deficientibns, seu apostatantibus à christianismo et ad judaismum redeuntibus : loquitur enim Hebræis è quorum est numero.

Jam non relinquitur pro peccatis hostia, id est, in tali statn nulla nobis est spes veniæ; quia nec prodest nobis Christus quem abnegavimus, nec alter proderit Messias, qui nullus est; nec legis proderunt sacrificia, quæ, ut hactenus probatum est, infirma sunt et justificare non valent, et aliunde abrogata sunt.

Notanda ad intelligentiam. — Tria in his verbis notanda. Primnm, quòd Hebræis loquatur et qnidem *fide illuminatis, qui et gustaverunt*, seu experientiâ cognoverunt *bonum Dei verbum*, ut dixit cap. 6. et postea scienter et voluntariè deficiunt à fide, sicque omni carent excusatione.

Secnndum, quòd Apostolus non dicat iis qui peccaverunt, sed *peccantibus*, id est, in peccato sine resipiscentia permanentibus, ait Theophylactus.

Tertium, quòd dicat in tali statu, *non relinqui hostiam pro peccatis*, non autem pro peccato : et hâc locutione Apostolus indicat mentem suam non esse qnòd pro apostasiæ peccato non sit hostia, sen spes veniæ; potest enim talis peccator pœnitere.

Sed quòd supradicto Hebræo, in hoc apostasiæ statu permanenti, nulla relinquatur pro peccatis suis, sive præteritis, sive futuris hostia; quia legales hostiæ, quæ omnibus quidem Hebræis ad hoc sunt inutiles, hnic eò sunt inutiliores, quò veritatis christianæ lumine fuit instrnctior, sicque nulla ignorantia excusabilis.

27. *Terribilis autem exspectatio judicii et ignis,...* id est, tali Hebræo, in tali statn, relinquitur exspectandum terribile Dei judicium.

Et ignis æmulatio. Gr. zelus; per prosopopæiam ignis infernalis exhibetur quasi vivus et animatus, zelo gloriæ Dei, talem apostatam majori quo potest ardore combnrens.

Æmulatio hæc est vis, seu vehementia igneæ activitatis, flatu Dei, seu omnipotentiâ Dei excitatæ.

Quæ consumptura est. Gr. devorare futuri (ignis scilicet). Syr. qui devoratnrus est.

De hoc igne, seu æmulatione ignis loquitur, qnasi de fera pessima, seu bellua exacerbata, ait Theophylactus.

28. *Irritam quis faciens legem Moysi*... Syr. si enim qui transgressus est, etc.

gem Moysi, sine ulla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur :

29. Quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et Spiritui gratiæ contumeliam fecerit?

ut qui legem Moysi transgreditur per contumaciam, duorum vel trium testium convictus testimonio, absque ulla misericordia interficiatur;

Quantò gravius supplicium mereri putatis eum, qui Jesum Dei Filium abjecit et conculcavit, qui divinum illius Sanguinem, in quo novum Testamentum dedicatum est, velut rem profanam contempsit, præsertim verò postquam in hoc sacro Sanguine per Baptismum sanctificatus est; qui denique Spiritum, gratiæ auctorem et largitorem, contumeliosè rejecit!

Probat à minori ad majus, talis apostasiæ horrendum fore judicium : si enim transgressus Moysis, crimine scilicet capitali,

Sine ulla miseratione, id est, irremissibiliter, interficitur.

Duobus vel tribus... si duo vel tres testes illud coram judice probaverint. Alii : Si quis legem Mosaicam rejecerit et ad deos alienos transierit, *sine ulla miseratione, etc.*

29. *Quantò magis putatis deteriora...* Gr. quantò putatis deteriore dignus judicabitur supplicio, etc. Syr. quantò majus putatis supplicium capitale recipiet, etc. qui scilicet, per suam apostasiam, tria simul gravissima commisit peccata.

Filium Dei, Jesum Christum, abjecit, et pedibus *conculcavit* tanquam vilem et inutilem.

Et sanguinem Testamenti, id est, et sanguinem Christi, in quo fœdus de novo sancitum est inter Deum et homines.

In quo sanctificatus est, id est, et per quem, seu per cujus meritum in Baptismo à peccatis mundatus est, et gratiâ Dei sanctificatus.

Pollutum duxerit, id est, velut rem profanam ac sordidam contempsit.

Pollutum. Gr. communem. Syr. tanquam cujuslibet hominis, id est, nihil habentem singulare, sed instar cujusvis sanguinis.

Et spiritui gratiæ contumeliam... Gr. spiritum gratiæ contumeliâ afficiens. Idem Syrus.

Id est, et Spiritum sanctum, gratiæ auctorem, quem summo Dei beneficio receperat, contumeliâ affecit, suæ scilicet vocationis et justificationis donum nullius æstimans pretii.

Hæc Apostolica exaggeratio ad apostasiæ quidem crimen propriè pertinet; non malè tamen accommodari potest cuilibet peccatori post Baptismum aut Pœnitentiam in grave peccatum voluntariè recidenti, qui suo modo hæc tria committit, *Filium Dei conculcat...*

Reverà, D. Chrysostomus de quolibet Christiano voluntariè et graviter peccante hæc omnia supradicta interpretatur, cui ait non relinqui hostiam, id est, secundum baptisma, in quo rursus immoletur Christus : hunc versiculum 26, cap. 10, explicans, sicut versiculum 6, cap. 6 : ipsum sequuntur Theodoretus, Theophylactus, D. Anselmus, D. Thomas.

Sed expositio suprà posita videtur naturalior, textui et scopo Apostoli conformior.

Quia enim, ut in præfatione dictum est, hanc epistolam Apostolus scripsit præcipuè ad Hebræos in fide confirmandos, et ad eorum à fide defectionem impediendam, convenienter suam moralitatem dirigit in crimen apo-

Nos enim sacris Scripturis instructi, novimus eum qui dixit: Mihi vindicta competit, et ego rependam. Novimus et ibidem scriptum esse: Quia judicabit Dominus populum suum.

30. Scimus enim qui dixit: Mihi vindicta, et ego retribuam. Et iterum: Quia judicabit Dominus populum suum.

Hinc ergo judicemus quàm horrendum sit, talibus admissis criminibus, incidere in manus Dei viventis, et ideo semper punire valentis.

31. Horrendum est incidere in manus Dei viventis.

Hoc ne fiat in vobis, in memoriam vestram revocate præteritum primi fervoris vestri tempus, quo recens illuminati fidei lumine, per Baptismum, pro hac fide tuenda, frequens et magnum afflictionum certamen fortiter sustinuistis.

32. Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum:

Partim quidem opprobriis et tribulationibus palam expositi; partim verò talia

33. Et in altero quidèm opprobriis et tribulationibus

---

stasiæ; à quo deterret tum enormitatis illius exaggeratione, tum quia taliter deficientibus Hebræis nec hostia, nec venia; sed terribilis manet ultio Dei.

30. *Scimus enim* (nos Hebræi, sacris Scripturis instructi), *qui dixit, Mihi vindicta*, Deuter. 32, n. 35. *mihi vindicta competit, et ego rependam in tempore.*

Et iterum, id est, scimus etiam ibidem scriptum esse quia *judicabit Dominus populum suum.*

Hinc igitur agnoscamus qualis futura sit eorum punitio qui, veritate rejectâ, tam graviter in Filium Dei peccant.

31. *Horrendum est* (talibus scilicet commissis criminibus) *incidere in manus Dei viventis*, et ideo peccata videntis, sentientis, dignè et in æternum punientis.

Homo, quia mortalis, ultionem ultra mortem non potest extendere; Deus autem, quia vivit et in æternum vivit, potest semper et semper in æternum punire.

Ad hæc attendite, et attendentes, à tali lapsu horrete: qui Deum pro se morientem spreverit, Deum viventem pavebit; qui victimam misericordiæ, Christum contempserit, et ipse æterna erit victima justitiæ Dei viventis.

32. *Rememoramini pristinos dies...* Syr. in memoriam itaque revocato primos illos dies, etc.

D. Apostolus ubi, medicorum more, secuit, et per incisionem dolorem auxit, mitioribus medicamentis dolorem mitigat, ait D. Joannes Chrysostomus, terrorem gehennæ lenit commemoratione propriæ ipsorum fortitudinis.

Rememoramini... id est, in memoriam vobis revocate pristinos conversionis vestræ dies.

In quibus illuminati, fidei lumine per Baptismum,

Magnum certamen, id est, pro hac fide tuenda, omnis generis adversa forti tolerâsti animo: hæc mala specificat in versu sequenti.

33. *Et in altero quidem.* Gr. hoc quidem, seu partim quidem; *opprobriis*, seu conviciis et contumeliis.

Et tribulationibus, id est, afflictionibus corporeis.

spectaculum facti: in altero autem, socii taliter conversantium effecti.

ferentium participes per charitatem effecti.

34. Nam et vinctis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam.

Nam et iis qui pro Christo vincti erant, compassi estis: eorumque dolore doluistis, et direptionem facultatum vestrarum non patienter tantùm tulistis, sed et hilariter, hdc scientes vos meliora et nunquam peritura bona possessuros in cœlis.

35. Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem

Tanta passi, tantasque apud Deum opes meriti, ne per infidelitatem perdatis fiduciam tanta mercede fruendi: state itaque et perseverate.

36. Patientia enim vobis necessaria est; ut voluntatem

Patientia enim et perseverantia vobis necessaria est, ut usque in finem Dei vo-

---

Spectaculum facti. Gr. in theatrum producti, id est, coram omnibus in theatris publicis ad ludibrium expositi fuistis.

Duo malorum genera in semetipsis tolerârunt Hebræi. Primò, infamati sunt et quasi rei plectendi, publicè per theatrum traducti et ab omnibus irrisi.

Secundò, bonis suis spoliati sunt et tribulationibus afflicti.

Gravis res est opprobrium, et idonea ad animam subvertendam, ait D. Chrysostomus; sed multò gravior quando coram omnibus quis exprobratur; gravissima quando publicè quis irridetur simul et tribulatur, et à tribulante irridetur.

Hæc autem omnia exprimit Apostolus dicens: *Opprobriis et tribulationibus spectaculum facti.*

In altero autem. Gr. hoc autem, seu partim verò *taliter conversantium socii.* Gr. communicantes. Syr. et consortes fuistis hominum qui talia pertulerunt, id est, et per compassionem communicâstis aliis, hæc malorum genera patientibus, iisque intrepidè succurristis, necessaria suppeditando.

Itaque Hebræi pro fide et in se realiter passi sunt, et in aliis per charitatem compassi sunt; quod clarius in versu sequenti ordine inverso.

34. *Nam et vinctis.* Gr. etenim vinculis meis, et ita S. Chrysostomus, δεσμοῖς μοῦ, sed Syr. et noster interpres, δεσμίους legerunt, id est, fidelibus propter fidem incarceratis.

Gravem persecutionem Judæi christiani Jerosolymis passi sunt post mortem D. Stephani, de qua Act. 11. 19.

Et rapinam bonorum vestrorum. Gr. subsistentium vestrorum, seu substantiarum, id est, bonorum etiam ad subsistentiam necessariorum.

Cum gaudio, quia fide sciebatis *vos meliorem habere substantiam*, firmam, stabilem et quæ perire non potest, Deum nempe et æterna Dei bona, in quem jus habet qui persecutionem patitur propter justitiam.

35. *Nolite itaque amittere confidentiam.* Gr. fiduciam, per metonymiam, qua ponitur actus pro objecto.

Id est, ne perdatis itaque thesauros tot laboribus et prœliis acquisitos, et quos confidistis recepturos in cœlis, tanquam mercedis retributionem.

36. *Patientia vobis necessaria est*, id est, ut explicat D. Chrysostomus, uno solo vobis opus est, ut perseveretis, *patientia*, longanimitas *vobis ne-*

tuntatem facientes, promissam percipiatis mercedis remunerationem.

Citò, citò, qui venturus est veniet, et non tardabit; et unicuique juxta merita rependet justus Judex.

Interim, dum veniat liberator Christus, qui Dei gratiâ justus rectusque est, ex fide et per fidem, in mediis etiam tribulationibus, vivit, crescit et perficitur: quòd si, è contra, per pusillanimitatem se subtrahat à fide, non mihi placebit.

Spero autem et confido quòd non erimus ex iis qui se, per ignaviam, à fide subducunt ad suam ipsorum perditionem; sed ex iis qui constanter credunt, et fortiter patiuntur, ad æternam animæ suæ salutem.

Dei facientes, reportetis promissionem.

37. Adhuc enim modicum aliquantulum : qui venturus est, veniet et non tardabit.

38. Justus autem meus ex fide vivit : quòd si subtraxerit se, non placebit animæ meæ.

39. Nos autem non sumus subtractionis filii, in perditionem; sed fidei, in acquisitionem animæ.

---

cessaria est, ut, postquam usque in finem Dei voluntatem feceritis, participes sitis bonorum cœlestium promissionis.

37. *Adhuc enim modicum aliquantulùm...* Hæc verba desumpta sunt ex Habacuc, cap. 2, n. 3. Id est, citò, citò veniet Christus ad judicium, præmia perseverantibus, pœnas deficientibus repensurus.

Comparatione æternitatis, quâ remuneratio durabit, omne tempus finitum breve est et instar puncti : *Mille anni in conspectu Dei, tanquam dies hesterna quæ præteriit*, Psal. 89. 4.

38. *Justus autem meus*. Gr. at justus ex fide vivet. Syr. cæterùm, justus ex fide mei ipsius vivet.

Justus meus, id est, qui per gratiam meam justus est et rectus.

Ex fide vivit, id est, verâ animæ vitâ vivit ex fide, in fide et per fidem. Vita gratiæ incipit à fide, crescit in fide, perficitur per fidem, per quam in mediis tribulationibus respirat, gaudet, proficit.

Quòd si subtraxerit se, id est, quòd si per pusillanimitatem *se subtraxerit à fide, non placebit animæ meæ*. Gr. non bene gaudet anima mea in eo. Syr. non erit gratus animæ meæ.

39. *Nos autem non sumus subtractionis*, id est, non sumus ex iis qui se per ignaviam subducunt à fide, ad perditionem suam : *sed fidei*, id est, sed ex eis qui constanter credunt et fortiter ferunt ad æternam animæ salutem.

Corollarium dogmaticum et pium, seu in hoc capite 10, ad fidem et ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO.— Tota lex Mosaica fuit Christi et Evangelii velut umbratilis repræsentatio; annuum, v. g., expiationis sacrificium fuit cruenti crucis sacrificii in peccatorum omnium expiationem futuri, figura; juge, seu quotidianum sacrificium, in quo unus agnus offerebatur mane, et altus vespere Num. 28, figurabat Christum agnum Dei immaculatum, ab origine mundi occisum.

Hinc per se Deo non placuerunt hæc carnalia sacrificia, sed ut Christi figuræ, n. 5 et 6.

Hinc, Christo præsente, Deo non placuerunt, n. 5, 6. Hinc non justificabant offerentem, nisi per fidem in Christum quem figurabant, n. 1.

Hinc Judæi Deum per sua legalia colentes, in Christum aspicere debe-

bant, sine quo respectu, nec Deo placebant, nec salutem assequebantur : *Nec enim fuit* unquam *aliud sub cœlo datum, in quo oporteat nos salvos fieri.*

Christus itaque fons est salutis omnibus omninò hominibus, sive præcesserint, sive subsecuti sint.

Christus ergo centrum est religionis, in quod confluere et convenire debent omnes veri cultores Dei : extra quod nullus verus Dei cultus.

In eum venturum credere debuerunt Judæi; in eum pro nobis natum et mortuum credere debent omnes nnquam futuri.

Sed quam facilior hæc fides nobis Christum in Evangelio intuentibus, quàm Judæis in umbra tantùm cernentibus!

Deo itaque æternas age gratias, qui tibi claram dedit, non umbratilem, Christi cognitionem; qui te ad hæc tempora reservavit, in quibus Christus clarè cognitus, palàm adoratus, religio solidè stabilita, salus facilis; si Christo credas, si juxta Christum vivas.

Secundo. — Christus, qui religionis centrum, est et religionis exemplar; in ipso primo incarnationis suæ momento, religiosæ dedit nobis vitæ et mortis exemplum.

Tunc dixi : Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam, n. 7, 9.

Quibus verbis et totam suam vitam Dei voluntati faciendæ consecrans, et mortem juxta Dei voluntatem acceptans, religiosæ nobis dedit et vitæ et mortis exemplar :

Docuit enim nos, et vitam nostram Dei faciendæ voluntati consecrare, et mortem Dei voluntati obedientes acceptare.

Habes in commentario, n. 7, modum te, vitamque tuam Deo, in Christo cum Christo et per Christum, quotidie mane offerendi.

Hic disce modum quotidie, sive vespere, sive de die, in missa, sive post missam, in gratiarum actionem, mortem acceptandi ex obedientia, illamque in Christo, cum Christo et per Christum offerendi Deo, ad expiationem peccatorum tuorum; ut, illis per Christi sanguinem expiatis, in æternum vivas Deo.

Christus à primo vitæ suæ instanti, usque ad ultimum fuit tuorum peccatorum victima; quid æquius, quàm ut tandem peccatorum tuorum cum illo sis victima, Deoque cum illo ad abolenda peccata tua sacrificeris?

Christe Jesu, peccatorum meorum victima, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, patere ut ego peccatorum meorum victima sim, mortemque meam sanctissimæ morti tuæ conjungam; da ut in spiritu tuo, in spiritu charitatis et obedientiæ moriens, me, peccatorem, tecum, Agno immaculato, per Spiritum sanctum Deo offeram in peccatorum meorum expiationem.

Per passionem et mortem Christi Filii tui, ô Deus magne, Deus sancte, Deus misericors! miserere mei : mirerere mei, reum me fateor; mortem merui, mortem accepto; mortem meam sanctissimæ Christi morti unitam offero tibi in peccatorum meorum luitionem.

Per Christum, pro me morientem, parce mihi, pro peccatis meis, cum Christo libenter morienti.

Tertio. — Oblatio Christi voluntaria in sinu matris, à primo vitæ instanti inchoata, in præsepi statim à nativitate confirmata, in cruce tandem consummata, fuit sacrificium infiniti, et plusquam infiniti valoris et meriti, ob dignitatem divinam offerentis et oblati, et ob charitatem divinam quà semetipsum Christus obtulit, cap. 9, n. 14.

Hoc ergo unico sacrificio cruento omnia peccata Christus *exhausit*, c. 9, n. 28; omnes, quocunque tempore, præsenti, præterito, futuro sanctifi-

catos aut sanctificandos, sanctitate et justitiâ *consummavit*. Vide n. 14, hujus capitis.

Hinc ne cum hæreticis inferas : Ergo inutile sacrificium missæ: hoc, inquam, ne inferas,

Quia Christus per cruentam sui corporis immolationem ita nobis peccatorum remissionem et Dei gratiam meruit, ut per incruentam ejusdem corporis immolationem, et realem manducationem, hæc nobis applicari et conferri voluerit. Vide dicta n. 3, et n. 14.

Hìc addo, quòd sicut in omni sacrificio, holocaustum excipio, duæ partes erant, scilicet immolatio victimæ, et communio, seu participatio, quam offerens et is pro quo offerebatur habebant cum victima ;

Sic et in Christi sacrificio, sacrificium crucis est immolatio Christi ; Eucharistia est istius sacrificii communio, participatio : per eam enim communicatur victimæ crucis usque ad consummationem seculi.

Idem itaque sacrificium, eadem victima duobus modis oblata, et quâ Christus perficit in uno quod inchoavit in altero.

In cruce Christus salutem nostram inchoavit, nobis per sanguinem suum meruit gratiam et justitiam ; in altari Christus salutem nostram perficit, gratiam et justitiam nobis per Eucharistiam confert.

In altari igitur et in cruce non aliter Christus à Christo separandus quàm sol à radiis.

Sol omnia operatur in terris, at per radios; Eucharistia, quasi radius crucis.

Quarto.—In lege quatuor erant sacrificiorum genera, in n. 5 et 6 notata : oblatio, holocaustum, pro peccato, pacificorum.

Vel enim, ut ait divus Thomas, sacrificium erat de inanimatis, pane, thure, etc., et dicebatur oblatio ; vel de animatis, idque vel ad placandum Deum, et dicitur holocaustum, quod erat dignissimum, quia totum cremabatur in honorem Dei ; vel pro expiatione peccati, et dicitur sacrificium pro peccato : hujus autem sacrificii una pars comburebatur, altera cedebat in usum ministrorum ; vel erat pro beneficiis Dei, et illud erat minùs dignum, quia tertia tantùm pars comburebatur, et ministris dabatur una, alia offerentibus, et istud dicitur sacrificium pacificorum.

Figuræ erant quatuor diversorum religionis officiorum : adorationis, gratiarum actionis, expiationis, petitionis, quæ omnia nunc exercemus per unum Christi sacrificium.

Hinc perperam hæretici ex frequenti eucharistici sacrificii repetitione, illius inferunt inefficaciam.

Efficacissimum est enim sacrificium illud, per quod omnem religionis actum exercemus, omnibusque nostris debitis erga Deum satisfacimus.

Sacrificium quippe Missæ, non tantùm est expiatorium, seu pro peccato, sed et holocaustum est in honorem Dei, et eucharisticum, et sacrificium pacificorum, seu pro beneficiis Dei.

Illud igitur offerimus jugiter, ut peccata quidem expiemus quæ de novo jugiter committimus :

At præterea jugiter illud offerimus, ut Deo gratias pro beneficiis agamus, ut ab eo nova beneficia impetremus, ut illum continuè et infinitè honoremus.

Hinc bene vocatum est religionis sacrificium, per quod omnis exercetur religionis actus.

Vide in fine capitis noni modum hos actus exercendi in Christo, cum Christo, per Christum.

ANALYSIS CAPITIS UNDECIMI.

Ut Hebræos Apostolus, juxta scopum suum, in fide Christi corroboret eosque ad omnia fortiter ferenda, propter fidem servandam, animet,

℣. 1. Declarat quid sit fides;

℣. 2. Asserit omnes antiquos fidem habuisse, et ob eam in Scripturis laudatos fuisse.

℣. 3. Ipsis Hebræis et omnibus fidelibus insinuat tantam fidei necessitatem, ut sine ipsa nec prima Scripturæ verba, « In principio » Deus fecit cœlum et terram, » possimus intelligere.

℣. 4. Incipiens ab Abel, et usque ad prophetas descendens, ostendit omnes sanctos per fidem mira gessisse, et ob fidem horrenda fortiter passos esse.

℣. 33 et sequentibus, mirâ brevitate et eloquentiâ, sanctorum gesta et passiones exprimit.

Tandem, ℣. 39 et 40 notat Apostolus quòd licèt hi omnes tanta fecerint et passi fuerint, promissam tamen mercedem non sunt, sine nobis Christianis, nisi per spem, consecuti.

Diutius fuit illis exspectanda : adest verò nobis; nunc enim patet aditus cœlorum : nos ergo pudeat, si fuerimus pusillanimes.

CAPUT UNDECIMUM.

PARAPHRASIS.

Dixi justum ex fide vivere ; à nobis igitur agnoscenda hæc virtus, à qua nascitur justitia quæ est præsens animæ vita, et cui promissa est æterna vita. Est autem fides certa et firma rerum quas speramus in intellectu nostro subsistentia, et rerum sensibus non conspicuarum demonstratio, seu convictio, ex verbo Dei scilicet.

Per hanc vixerunt omnes antiqui patres qui justi fuerunt ; etenim ob illam testimonium justitiæ consecuti sunt à Deo, in sacris nimirum Scripturis.

TEXTUS.

1. Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.

2. In hac enim testimonium consecuti sunt senes.

Cap. XI. 1. *Est autem fides sperandarum substantia...*

Syr. est autem fides, certitudo de iis quæ sunt in spe, ac si jam existerent actu, et revelatio earum quæ non videntur.

Est etiam rerum timendarum, v. g., inferni ; sed de sperandis tantùm loquitur Apostolus, quia per illarum existentiam et aspectum vult Hebræos ad perseverantiam animare.

Substantia. Gr. ὑπόστασις, subsistentia, id est, fides facit ut bona futura quæ nondum existunt, subsistant in intellectu, eaque tam certa habeamus ac si de facto jam existerent.

Argumentum. Gr. ἔλεγχος, ostensio, demonstratio, manifestatio *non apparentium*, id est, earum etiam rerum quæ non sunt conspicuæ sensibus : quædam enim res conspicuæ creduntur, v. g., mors.

Sed propter rationem jam dictam, loquitur Apostolus præcipuè de bonis quæ speramus et quæ non sunt conspicua, et quæ oculo fidei quasi cernimus velut præsentia. Hæc autem fidei demonstratio non est in rebus ipsis, sed in Deo attestante ; evidens enim est certum esse quod Deus revelat.

Fides itaque est quasi oculus, vel quasi dioptra quâ res remotissimæ et aliis non apparentes, quasi proximæ videntur.

Hâc dioptrâ sancti martyres et confessores æternæ vitæ bona conspicientes, contempsêre vitæ præsentis commoda, tormentaque fortiter sustinuêre.

Hæc est ergo veræ et vitæ fidei descriptio, non frigidæ et dormientis, ut non dicam, mortuæ, plerorumque hominum, in quibus *fascinatio nugacitatis obscurat bona.*

2. *In hac enim*, puto hoc *enim* respicere versiculum capitis præcedentis : *Justus autem meus ex fide vivit.* Vide paraphrasim.

Per hanc ergo fidem, *senes*, id est, antiqui patres qui ante legem et in lege fuerunt illustres.

Testimonium, bonum scilicet, *assecuti sunt* in sanctis Scripturis, quòd Deo placuerint.

Seu fidem habuerunt, ob fidem Deo placuerunt, ob fidem bene audierunt, et à Deo et ab hominibus laudati sunt.

3. Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei; ut ex invisibilibus visibilia fierent.

Nobis autem non minùs quàm illis necessaria est hæc virtus, sine qua nec prima Scripturæ verba concipimus: per fidem enim intelligimus mundum solo Dei constructum imperio; Sic autem constructum, ut, ex informi priùs et invisibili, excultus, ornatus et visibilis factus fuerit.

4. Fide plurimam hostiam Abel, quàm Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente muneri-

Dixi patres antiquos per fidem consecutos esse justitiæ testimonium. Abel primus omnium hinc Justi cognomen habuit: per fidem enim uberiorem et pretiosiorem hostiam obtulit Deo, quàm Cain frater

---

3. *Fide intelligimus*, id est, et nos quoque Hebræi et fideles omnes qui vivimus, per fidem *intelligimus* et credimus.

Secula, id est, tempora et temporaria, seu mundum, cœlum, terram, mare et omnia quæ sunt in mundo.

Verbo Dei, id est, jussu Dei.

Aptata esse. Gr. constructa. Syr. ordinata, id est, creata et compaginata, in ordinem digesta, omnibusque suis partibus constructa.

Ut ex invisibilibus. Gr. ex non apparentibus, id est, ex non existentibus nisi in mente divina, fierent existentia et visibilia.

Cajetanus et alii per invisibilia intelligunt chaos et abyssum. Primâ die *Deus creavit cœlum et terram; terra autem inanis et vacua*, seu, ut aiunt Septuaginta, erat invisibilis et incomposita; ex hoc autem chao Deus cætera fecit, inquiunt illi auctores.

Quidquid sit, creationem mundi nec sensus, nec ratio, sed sola fides docet; hinc eam non intellexerunt philosophi.

Hinc etiam mihi probabile videtur quòd hæc verba divus Paulus de antiquis patribus disserens interserat, ut insinuet ipsis Hebræis et nobis tantam fidei necessitatem, ut sine ipsa, nec prima Scripturæ verba intelligamus: scilicet, *In principio Deus fecit cœlum et terram.*

D. Paulo de Abele, Henoch, etc. locuturo tota Genesis in mentem venit; et consequenter prima illius verba: hincque sumit occasionem Hebræis insinuandi necessitatem fidei; et ideo interrumpit sermonem de antiquis inceptum, ut dicat, *fide intelligimus*, *etc.*

4. *Fide plurimam*, id est, copiosiorem, præstantiorem. Gr. enim est comparativum, πλέονα, quasi, *plurem;* sed quia latinè dici non potest, interpres noster dixit *plurimam*, pluris et majoris pretii, scilicet gregis sui primogenita et adipes eorum, Gen. 4, n. 4.

Quàm Cain, qui fructus terræ, sed non meliores obtulit.

Per quam, seu fidem, seu hostiam; vel utrumque, seu per quam hostiam fide majori oblatam.

Testimonium justitiæ meruit in Scripturis, seu, ut ait Syrus, propterea exstat de illo testimonium quòd justus fuerit.

Testimonium perhibente. Gr. testante in muneribus ejus Deo. Syr. atque testimonium perhibuit de oblatione ejus Deus.

Respexit enim Dominus ad Abel. Gen. 4, n. 24.

Respexit. Theodotion vertit: Inflammavit, ignivit super munera ejus.

ejus; et ideo justitiæ testimonium meruit in Scripturis, Deo ipso testante quòd grata sibi fuerit illius hostia; imò et per fidem, Deo et hominibus, etiam mortuus, loquitur: Deo per merita, hominibus per exemplum.

bus ejus Deo, et per illam defunctus adhuc loquitur.

Propter eamdem fidem Henoch translatus est, nec communem vidit mortem, nec ampliùs visus, quia de humano illum Deus commercio transtulit: transtulit autem, quia, Scripturâ teste, ambulavit coram Deo, et ideo illi placuit.

5. Fide Henoch translatus est, ne videret mortem, et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus: ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo.

At sine fide Deo nemo placere potest; ut quis enim Deum verè colat illique placeat, ante omnia credere debet quòd Deus sit, rerumque nostrarum curam agat, et quòd obedientibus sibi futurus sit remunerator. Hoc ergo credidit Henoch, qui Deo placuit; fidei ergo debet quòd à Deo translatus est, et cum Deo vivit.

6. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit.

Noe, divino monitus oraculo de futuro

7. Fide Noe, responso ac-

Flammâ ergo cœlesti Abelis hostiam Deus consumpsit, hocque signo ostendit eam sibi gratam.

Et per illam defunctus adhuc loquitur. Syr. et ideo etiam mortuus loquitur.

Quod duobus modis verum: statim post mortem sanguis ejus locutus est: *Vox sanguinis tui clamat ad me.* Gen. 4. Nunc autem Abel per fidem suam loquitur re et exemplo, ob quod in omnium ore versatur.

Hinc docemur sanctos post mortem vivere et loqui: vivunt et loquuntur Deo per merita sua, hominibus per exempla.

5. *Fide Henoch translatus est.* Syr. per fidem translatus est Henoch, et mortem non gustavit, neque inventus est, quia transtulit eum Deus.

Quòd per fidem translatus sit Henoch probat Apostolus.

Ante translationem enim testimonium habuit,... id est, Scriptura testatur quòd ante translationem placuit Deo, dicit enim Genes. 5. 24: *Ambulavit cum Deo*, id est, Deo vacavit, Deo paruit, illi semper præsenti adhæsit: hoc autem fieri non potest sine fide.

6. *Sine fide autem impossibile est placere Deo.* Syr. Atqui sine fide nemo potest placere Deo. Probatur minor.

Credere enim oportet accedentem ad Deum,... id est, etenim ut quis Deum colat illique placeat, ante omnia credere *oportet*, primò, quòd Deus sit, rerumque humanarum curam gerens. Secundò, *quòd* obedientibus *sit* futurus remunerator.

Primum, sine fide non potest, secundum sine spe.

Duo itaque sunt hìc notanda justæ et patientis animæ solamina et quasi fulcra. Primum, *Deus est;* secundum, *Deus est* justus, et consequenter *remunerator:* ergo bene operantibus reddet mercedem: non hìc plerumquè reddit; ergo in futura vita reddet.

7. *Fide Noe responso accepto...* Gr. fide divinitus monitus Noe de nondum visis, id est, per fidem Noe de cœlo monitus de futuro diluvio, quod non

cepto de iis quæ adhuc non videbantur,	diluvio, nunquam viso, et cujus nulla tunc erat apparentia, credidit Deo;
metuens aptavit arcam in salutem domûs suæ,	Fide metuit, metu ex fide concepto condidit arcam, ad suam suæque familiæ salutem :
per quam damnavit mundum :	Et per hanc fidem suam, aliorum incredulitatem damnavit,
et justitiæ quæ per fidem est, hæres est institutus.	Et ipse veræ justitiæ, quæ ex fide est, factus est possessor et hæres.
8. Fide qui vocatur Abraham obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem : et exiit nesciens quò iret.	Patriarcha noster, qui, cùm priùs Abraham vocaretur, à Deo vocatus est Abraham; ille, inquam, per fidem obedivit Deo dicenti : Exi de terra tua; obediens, exivit et venit in terram quam in filiis suis possessurus erat, tanquam hæreditatem : exivit autem nesciens quò eundum, et quo tandem loco sibi consistendum.

modò nondum videbatur, sed nec unquam visum fuerat et cujus nulla erat apparentia.

Metuens. Syr. metuit, id est, et metu ex fide concepto.

Aptavit. Syr. et condidit sibi arcam ad salutem filiorum suæ familiæ.

Per quam, scilicet arcam, alii per quam fidem : perinde est.

Damnavit. Syr. reum peregit mundum : qui scilicet non credidit.

Cùm enim Noe arcam construebat, illius arcæ causam omnibus dicebat; at illi nec crediderunt, nec resipuerunt : hinc fides Noe fuit incredulitatis aliorum damnatio.

Simile quid accidit quotidiè : sicut arcam salutis ædificans Noe non credebatur, sed irridebatur; sic et hodie fideles, saluti bonis operibus vacantes, ab aliis irridentur : hoc exspectandum quidem; at hoc ipsum erit condemnatio mundi non credentis, salutemque suam negligentis.

Et justitiæ quæ per fidem,... id est, et veræ justitiæ, quæ ex fide est, factus est possessor : hujus enim fidei actibus justitia et sanctitas ejus aucta est : hinc Genes. 6. *Noe vir justus atque perfectus, etc.*

Alii in nomine *hæres* fundati, sic explicant :

Et sanctitatis patrum suorum, Henoch, Enos, Seth, etc., quæ per fidem acquiritur et augetur, suà fide factus est hæres, seu remansit hæres, cæteris omnibus in aquis diluvii submersis.

Juxta hunc sensum S. Anselmus dixit : Idcirco factum est diluvium, ut finis imponeretur vitiis, et justitia quam Abel, Henoch et sancti tenuerant, permaneret; et hujus hæres factus est beatus Noe.

8. *Fide qui vocatur Abraham...* Gr. fide vocatus Abraham, obedivit. Syr. per fidem Abraham, cùm vocatus est, dicto audiens fuit.

Juxta nostrum interpretem hic sensus est : is, qui cùm priùs vocaretur Abram, id est, pater excelsus, à Deo vocatus est *Abraham*, id est, pater multarum Gentium;

Ille, inquam, per fidem *obedivit* Deo, ipsum primò ex Chaldæa, scilicet ex Ur Chaldæorum, patrià suà; secundò ex Mesopotamia, seu ex Haran, evocanti in terram Chanaan, quam ipse in posteris suis erat possessurus tanquam hæreditatem.

Eàdem fide habitavit in terra illa, toties sibi promissa, tanquam in aliena, in tentoriis habitans more viatorum, sicut Isaac et Jacob, ejusdem hæreditatis promissæ consortes, in tentoriis habitaverunt, ut peregrini.

9. **Fide demoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando, cum Isaac et Jacob cohæredibus repromissionibus ejusdem.**

Nimirum exspectabat stabilem ac perpetuam civitatem, cœlestem Jerusalem, à qua nunquam foret depellendus, et in qua summa felicitas, utpote cujus auctor ac conditor est Deus.

10. **Exspectabat enim fundamenta habentem civitatem : cujus artifex et conditor Deus.**

Sic et Sara, cùm esset sterilis, et ætatem generationi convenientem prætergressa esset, per fidem accepit virtutem producendi filium, quia Deum qui promiserat, in suis promissis veracem esse credidit.

11. **Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptionem seminis accepit, etiam præter tempus ætatis : quoniam fidelem credidit esse eum qui repromiserat.**

Et exiit nesciens quò iret, in quam partem terræ Chanaan, quæ ampla erat; vel nesciens quæ et qualis esset illa terra Chanaan.

9. *Fide demoratus est in terra promissionis.* Syr. per fidem fuit inquilinus in terra illa quæ fuerat ei promissa, tanquam in externa.

Id est, per fidem habitavit in terra illa sibi, seu suo semini promissa, tanquam in aliena; non ut civis, sed ut peregrinus, nec domum nec agros in ea possedit.

In casulis habitando. Syr. et in tentoriis habitavit. Gr. in tabernaculis habitans; scilicet more viatorum et peregrinorum, qui domos in aliena terra non ædificant.

Cum Isaac et Jacob, id est, non solus Abraham, ita demoratus est ibi, sed similiter *Isaac et Jacob*, quibus illa quoque terra promissa erat in hæreditatem.

Habitaverunt etiam in tentoriis, tum vivente adhuc Abrahamo, mortuus est enim cùm Jacob esset quindecim annorum; tum post mortem Abrahami, successivè scilicet, alius post alium, ut peregrini habitaverunt ibi.

His verbis laudatur Isaaci et Jacobi fides.

10. *Exspectabat enim fundamenta.* Gr. illam fundamenta, etc.

Datur hic supradictorum ratio : *Fide demoratus est, etc. habitavit in tentoriis* ut peregrinus, quia *exspectabat* civitatem illam, cœlestem Jerusalem, benè fundatam, firmam, immobilem, æternam.

Cujus artifex... id est, quam Deus, ut architectus, faciendam disposuit, et quam, ut artifex, condidit.

Qui cœlum verò credit, terram facilè contemnit.

11. *Fide et ipsa Sara :* in Græco hodierno non est *sterilis.* Syr. per fidem Sara, quæ erat sterilis.

Utrumque sexum ad fidem excitaturus Apostolus, à virorum exemplis venit ad feminas.

Duo notat in Sara conceptionis impedimenta, naturalem scilicet sterilitatem, et præterea provectam ætatem.

Utrumque autem Sara per fidem vicit.

Licèt enim primò riserit, ubi tamen ab Angelo edocta fuit rem seriam

12. Propter quod et ab uno orti sunt (et hoc emortuo) tanquam sidera cœli in multitudinem, et sicut arena quæ est ad oram maris innumerabilis.

Propter quam fidem, ab uno Abrahamo, et quidem quoad generandi facultatem emortuo, orti sunt posteri innumerabiles, sicut stellæ cœli, et sicut arena quæ est in littore maris.

13. Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed à longè eas aspicientes, et salutantes, et confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram.

In fide perseverantes mortui sunt hi patriarchæ nostri, non acceptis rebus sibi promissis; terram enim Chanaan non possederunt, nisi in posteris, post annos quadringentos: regnum verò cœlorum, per hanc terram figuratum, nonnisi post Christi mortem adepti sunt; sed morituri, hæc sibi promissa, oculo fidei à longè aspiciebant, et præ gaudio salutabant, et sese peregrinos et hospites esse fatebantur.

14. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere.

Qui autem peregrinos se dicunt, hoc dicentes, significant patriam se desiderare: quam ergo patriam desiderabant patres nostri?

---

esse et non jocum, credidit Deum in promissis veracem et fidelem; et per hanc fidem accepit à Deo virtutem producendi filium.

12. *Propter quod*. Gr. ideo. Syr. quapropter, id est, propter quam fidem, *ab uno*, scilicet, Abrahamo, *et hoc* quoad generandi facultatem *emortuo*, orti sunt posteri innumerabiles sicut stellæ cœli et sicut arena quæ est in littore maris.

Hyperbolica locutio, quâ significatur maxima multitudo.

Unum quidem filium habuit Sara, scilicet Isaacum, sed ex illo et per illum orti sunt infiniti filii Abrahæ, tum naturales, tum spirituales, inter quos Christiani.

13. *Juxta fidem...* Syr. in fide mortui sunt hi omnes... id est, *omnes isti*, Abraham scilicet, Isaac et Jacob, quibus facta est promissio tum de terra Chanaan, tum de patria cœlesti, in fide et cum fide defuncti sunt;

Seu, ut ait D. Thomas, juxta se habentes fidem suam quasi sociam inseparabilem.

Firmissimè perseveraverunt in fide usque ad mortem, et nos itaque perseveremus.

Hic enim Apostolus, juxta scopum suum, Hebræos stimulat ad perseverantiam.

Non acceptis repromissionibus. Syr. nec acceperunt sibi promissum, tum de terra Chanaan, quam non possederunt ipsi, sed eorum posteri post quadringentos annos sub Josue; tum de regno cœlesti quod non sunt adepti, nisi post mortem Christi.

Sed à longè eas aspicientes et salutantes. Gr. aspicientes, et persuasi, et salutantes, id est, *à longè* oculo fidei *aspicientes*, et per fidem *persuasi* se tandem eas possessuros, et præ gaudio *eas salutantes*, sicut navigantes terram à longè salutant: ita hi patres per fidem obscurè patriam cœlestem videntes, eam crebrò salutabant, ad eam anhelantes.

Et confitentes... hinc tam sæpè peregrinos se dicebant. Genes. 23. 4; et 47. 9.

14. *Qui enim hæc dicunt*. Gr. nam hujusmodi dicentes, ostendunt palam quòd patriam inquirunt.

Sanè si Chaldæam desiderâssent, tempus habebant illuc revertendi : vita enim longa, via verò brevis.	15. Et si quidem ipsius meminissent de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi :
Fatendum est igitur quòd meliorem desiderabant patriam, nempe cœlestem.	16. Nunc autem meliorem appetunt, id est, cœlestem.
Et ob hanc illorum fidem, per quam cœlum et Deum inquirebant, Deus non erubescit, imò gaudet vocari Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob.	Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum :
Hinc illis, ut præcipuis amicis suis et omnium fidelium patribus, paravit Jerusalem cœlestem, in quâ cum Deo regnant in æternum,	paravit enim illis civitatem.
Fide impulsus Abraham, cùm Deus illius obedientiam omnibus notam facere vellet, illique ideo jussisset Isaacum immolare, accinxit se ad illum immolandum, licèt unigenitum, per quem complenda erant promissa quæ de innumera prole susceperat,	17. Fide obtulit Abraham Isaac, cùm tentaretur, et unigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones;

Id est, qui se peregrinos dicunt, patriam desiderant, seu affectu inquirunt.

15. *Et siquidem ipsius meminissent...* Syr. quòd si civitatem illam, ex qua prodierunt, quæsivissent,

Habebant tempus ut iterum revertentes eam adirent.

Nec enim Chaldæa longè distabat à Chananæa, circiter quinquaginta leucis.

16. *Nunc autem meliorem*, id est, fatendum igitur quòd meliorem desiderant patriam, cœlestem scilicet, non terrenam.

Ideo non confunditur vocari... Gr. ideo non erubescit eos Deus, Deus invocari eorum... Syr. propterea non erubescit Deus vocari Deus illorum.

Id est, ob quam illorum fidem, per quam cor et animus eorum in cœlo fixa semper erant, solique Deo vacabant, Deus non erubescit, imò gaudet vocari Deus Abraham, Isaac et Jacob.

Hæc verba indicant manifestè quòd superiora (*juxta fidem defuncti sunt omnes isti*) ad Abraham, Isaac et Jacob restringenda sint; cæterorum enim Deus nullibi vocatur.

Paravit enim illis civitatem, id est, hinc *illis*, tanquam præcipuis amicis suis, et omnium fidelium patriarchis, *paravit illis civitatem*, Jerusalem cœlestem, de qua n. 10 dictum est, *cujus artifex et conditor Deus*, et in qua regnant una cum Deo; *multique ab oriente et occidente recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob*. Matth. 8, n. 11.

Civitas hæc Deus ipse : ô felix commutatio! pro domo terrestri, sinum Dei inhabitare! per totam æternitatem Deo, Deique deliciis frui!

17. *Fide obtulit Abraham Isaac*, id est, per fidem *Abraham obtulit Isaac*, effectu imponens eum alligatum super altare; animo paratus enim erat immolare.

Cùm tentaretur à Deo, non ut Deus ejus obedientiam nosset, sed ut eam omnibus notam faceret et imitandam proponeret.

Et unigenitum offerebat..., id est, obtulit, inquam, Isaac, illum unigeni

18. Ad quem dictum est : Quia in Isaac vocabitur tibi semen :	Quandoquidem ad Abraham dictum fuerat : Per Isaac erit tibi posteritas clarissima.
19. Arbitrans quia et à mortuis suscitare potens est Deus:	Licèt ergo divinæ huic promissioni contrarius videretur esse Dei jussus de mactando Isaaco, invictâ fide tamen obedivit Abraham, firmiter credens Deum omnipotentem, et ideo, si velit, Isaacum posse à mortuis suscitare, et per eum sua promissa complere.
unde eum et in parabolam accepit.	Unde hujus fidei merito Abraham illum vivum recepit, et quidem in magni typum mysterii.

tum, per quem complendæ erant promissiones quas de innumera prole susceperat.

18. *Ad quem dictum est.* Syr. siquidem dictum illi fuerat, etc. id est, *ad quem* Abraham *dictum* erat à Deo, *in Isaac, etc.* per filium tuum Isaac erit tibi posteritas multiplicanda sicut stellæ cœli et arena maris.

Cui divinæ promissioni contrarius videbatur Dei jussus de mactando Isaaco, et ob quam contrarietatem poterat Abraham aliquâ dubitatione percuti : sed invictâ fide credidit, obedivit, obtulit, seu ad illum sacrificandum sese accinxit.

19. *Arbitrans quia et à mortuis....* id est, animo reputans et firmiter credens quòd Deus filium suum mactatum posset à mortuis suscitare, et per eum sua promissa complere.

Deus promiserat Isaaci posteritatem fore arenæ maris similem : idem Deus jubet Isaacum immolari ; à duabus contrariis cogitationibus tunc obsessus erat Abraham ; et præterea naturam habebat quovis lictore sæviùs eum excruciantem : at hæc omnia fide superavit et hostiam obtulit, credens etiam occisum filium posse reviviscere, si Deus velit. Ex Theodoreto.

Unde eum et in parabolam accepit, id est, hujus tantæ fidei merito Abraham Isaacum vivum accepit in magni typum mysterii, scilicet in typum et figuram Christi morituri et resurrecturi : ita cap. 9, n. 9 explicata est *parabola*.

Alii volunt in imaginem resurrectionis à mortuis; alii, ut esset proverbium et exemplum admirabilis obedientiæ.

Primus sensus naturalior videtur.

Observatio litteralis et moralis. — Isaac, unigenitus Abrahæ, lignum ferens, ligatus, lignis superpositus, mori paratus, fuit typus Christi, unigeniti filii Dei, crucem ferentis, cruci affixi, ac denique immolati : in hoc enim veritas figuram superavit, quòd reverà Christus fuit immolatus.

Isaac à morte liber, vivus Abrahæ redditus, Christi, post immolationem à morte resurrecturi, figura fuit ; et ut talem illum à Deo recepit Abraham.

In hoc sacrificio quid magis mirabor, an fidem Abrahæ, an obedientiam Isaac !

Hic juvenis validus, utpote annorum circiter viginti quinque, patri seni, ideoque minùs robusto, facilè poterat resistere; at ubi voluntatem Dei novit, tanquam agnus se ligari sinit, sese ligno superponit, collumque patri præbet præcidendum.

Quanta et quàm mirabilis obedientia !

Abraham verò videt in Isaaci morte annihilari promissiones sibi toties

Per fidem Isaac sic benedixit filiis suis ut benedicendo promitteret bona futura quæ non videbat; sic autem ea, Deo dirigente, largitus est illis, ut potiora assignârit juniori, et Jacobum prætulerit Esau primogenito.

20. Fide et de futuris benedixit Isaac Jacob et Esau.

Eâdem fide Jacob morti proximus, et futuri non ignarus, sic utrumque filiorum Joseph benedixit, ut juniorem Ephraim prætulerit Manasse majori: at longiùs aspiciens oculo fidei, in virga regia Joseph, filii sui, Christum regem adoravit.

21. Fide Jacob moriens, singulos filiorum Joseph benedixit, et adoravit fastigium virgæ ejus.

factas; at fidei lumine penetrat Dei potentiam, et licèt resurrectionem nullam viderit, scit Deum omnipotentem; hoc credens et de Dei promissis nullatenus dubitans, brachium erigit filio caput amputaturus.

Quanta et quàm invicta fides!

Da mihi, ô Deus, Abrahæ fidem, dona et Isaaci obedientiam.

20. *Fide et de futuris benedixit Isaac...* Id est, eâdem fide animatus Isaac, filiis suis bona futura, benedicendo pollicitus est; at Deo dirigente, sic ea largitus est, ut Jacobum juniorem prætulerit, eique potiora assignârit, terram nimirum Abrahæ promissam.

21. *Fide Jacob moriens...* Id est, fide Jacob moribundus, seu morti proximus, utrumque filiorum Joseph benedixit.

Videatur hæc benedictio Genes. 48, n. 14: commutat manus, et minorem, Ephraim scilicet, præfert majori, Manasse.

Præsignabat regnum Ephraim, et decem tribuum subjectionem, ait Theodoretus.

Ex tribu Ephraim fuit Josue, dux omnium ad terram promissam: ex eadem tribu fuit Jeroboam et omnes ejus posteri, reges Israel.

Potest et dici quòd in hac utraque benedictione, n. 20 et 21, ubi minor majori prælatus est, D. Paulus figuram videt populi judaici et christiani, quam in epistola ad Romanos, cap. 9, explicat.

Et adoravit fastigium virgæ ejus, id est, adoravit summitatem sceptri regii, quod Joseph velut suæ dignitatis insigne manu gerebat. Sic Esther adoravit virgam Assueri.

Observationes litterales. — Hæc adoratio virgæ respectiva erat, transibat enim in ipsum Joseph, et per ipsum in Christum, cujus erat figura et in humilitate et in gloria.

Sicut enim Joseph fuit venditus, in cisterna absconditus, ejus tunicâ sanguine tinctâ, calumniatus:

Ita Christus venditus, suo sanguine tinctus, opprobrium factus, in sepulcro absconditus.

At sicut Joseph postmodum gloriosus, potens, salvator, Ægyptum nutriens:

Ita Christus tandem gloriâ et honore coronatus, omnia potens in cœlo et in terra, salvator mundi, Ecclesiam suam Eucharistiâ nutriens.

Et hoc fide prospiciens Jacob, adoravit in Joseph: potestatem Christi præfigurabat potestas Joseph, ait D. Thomas.

Hæc adoratio habetur Genes. 47, n. 31.

Circa quam notandum quòd ubi septuaginta interpretes, quos secutus est D. Paulus, ex Hebræo verterunt: *Adoravit fastigium*, seu summitatem

22. Fide Joseph moriens, de profectione filiorum Israel memoratus est, et de ossibus suis mandavit.

Simili fide Joseph credens Dei promissioni patribus suis factæ, in morte meminit de exitu filiorum Israel ex Ægypto; et, de illo certus, mandavit de ossibus suis in terram promissam transferendis.

23. Fide Moyses natus, occultatus est mensibus tribus à parentibus suis, eo quòd vidissent elegantem infantem, et non timuerunt regis edictum.

Eâdem fide inspirati parentes Moysis recens nati, et grande quid ex ipsa pueili elegantia ominati, occultaverunt illum per tres menses, nec regis edictum de necandis infantibus masculis timuerunt.

24. Fide Moyses grandis

Eâdem fide Moyses ipse, cùm à filia

---

virgæ ejus; D. Hieronymus ex eodem Hebræo vertit : *Et adoravit ad lectuli caput.*

Hujus autem diversitatis ratio est quod idem nomen hebræum, mutatis punctis, significat modò lectum, modò virgam; matte *virga*, mitta *lectus*.

Juxta D. Hieronymum sensus est, adoravit Israel Deum conversus ad lectuli caput.

Fortè quia spectabat versùs orientem, ad quem olim se vertebant adoraturi Deum.

Datur et alia explicatio in Græco hodierno fundata. Gr. adoravit super summitatem virgæ suæ. Syr. et adoravit super fastigium virgæ ejus, id est, inquiunt, Jacob adoravit Deum, innixus baculo suo.

Αὐτου, variato spiritu significat et *suæ* et *ejus*.

Jacob, inquiunt, preces facturus surrexit è lecto, Deumque super baculum suum innixus adoravit.

Genes. 49, n. 32, dicitur quòd pedes suos retulerit in lectum : surrexerat ergo, aut saltem in lectulo consederat, inquiunt.

Et hoc totum potest stare, ait D. Thomas, quia ipse erat senex, et ideo portabat virgam, vel recepit sceptrum Joseph, etc., et adoravit Deum super *fastigium virgæ ejus*; ex consideratione potestatis Christi quam potestas Joseph præfigurabat.

22. *Fide Joseph moriens.* Gr. finiens, de egressione, etc., id est, Joseph vitam finiens, credidit promissioni divinæ, patribus suis factæ, et post centum quadraginta quatuor annos à morte sua complendæ, et in hac fide meminit de exitu filiorum Israel.

Et de ossibus suis mandavit, id est, et de hoc exitu certus, adjuravit fratres suos ut ossa sua secum transferrent in terram promissam.

23. *Fide Moyses natus...* Syr. per fidem parentes Moysis, etc., id est, parentes Moysis fide instructi, seu, ut ait Josephus, lib. 2. Antiq. Judaic. cap. 5. divino instructi oraculo ex ipsis oriturum qui populum suum liberaret, tribus mensibus eum natum occultârunt.

Eo quòd vidissent elegantem... id est, videntes quòd infans mirum in modum pulcher esset, non dubitârunt quin is esset per quem liberandus esset Israel.

Et non timuerunt... hâcque fide animati, non timuerunt regis edictum, quo jubebatur ut Judæi parentes filios suos exhiberent interficiendos. Exod. 1, n. 22.

24. *Fide Moyses grandis factus.* Syr. cùm in virum evasisset ætate quadraginta annorum. Act. 7. 23.

Pharaonis adoptatus esset, ubi vir factus est, respuit hunc regiæ cognationis honorem,

Malens Hebrænm se palàm profiteri, et cum populo Dei malis affligi, quàm in aula regia transitoriis frni deliciis cum peccato, vel cum peccati periculo.

Improperium Christi, quem fide videbat mnita passurum, feliciores reputans divitias, quàm omnes Ægyptiorum opes; ocnlo quippe fidei aspiciebat in beatitudinis æternæ remunerationem.

Eâdem fide cum universo populo dis-

factus, negavit se esse filium filiæ Pharaonis,

25. Magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere jucunditatem,

26. Majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum, improperium Christi : aspiciebat enim in remunerationem.

27. Fide reliquit Ægyptum,

Negavit se esse... Gr. negavit dici filius. Syr. rennit vocari, id est, sprevit honorem quem habebat dici filium.

Filiæ Pharaonis, Thermutidis ; sic eam vocat Josephus.

Thermut erat unica et hæres Pharaonis, prole carens, et adoptaverat Moysem; vel, secundùm Philonem, finxerat se gravidam, Moysemque peperisse.

25. *Magis eligens affligi.* Gr. malis affligi. Syr. et elegit sibi in afflictione cum populo Dei esse, id est, Hebræus dici, et cum Hebræis affligi;

Quàm temporalis peccati habere jucunditatem. Gr. quàm temporarium habere peccati emolumentum. Syr. potiùs quàm ad modicum tempus jucunditate frui in peccato;

Id est, potiùs quàm in aula regia frui brevi transitoriis deliciis, quæ vix sunt nnquam sine peccato, et quæ Moysi fuissent peccatum, tum quia Hebræos deseruisset quibus liberandis se destinatum noverat, tum qnia crudelia Pharaonis edicta, Dei voluntati contraria, observâsset, quod in se quidem grande peccatum est; sed quod in Moyse, fide instructo, fuisset gravissimum.

26. *Majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum.* Gr. illis in Ægypto thesanris. Syr. et existimavit longè potiores esse divitias opprobrii Christi, quàm thesaurum Ægyptiorum;

Id est, opprobrium Christi prætulit Ægyptiorum divitiis quibus in aula potiri potuisset.

Spiritn prophetico novit Moyses Christum opprobria multa pro mnndi redemptione passurum; et ut Christo patienti similior esset, maluit cum Hebræis pati et opprobriis affici, quàm honoribus, opibns et deliciis abundare.

Aspiciebat enim, scilicet oculo fidei, *in remunerationem* beatitudinis æternæ.

Mira fides ante Christum, opes, delicias, regnnm, etc., spernere! quod Moyses, ut Christi præcursor, fecit; hoc faciamus ut Christi imitatores et discipuli.

Aspice cœlum, et terram contemnes; cogita felicitatem æternam, et temporalem aspernaberis.

Aspiciebat in remunerationem : ita in adversis intuere patientiæ mercedem, et libenter feres.

Sic amara potio sumitur libenter, non propter se, sed habendo oculum ad sanitatem futuram, ait Lyranus.

27. *Fide reliquit Ægyptum...*

non veritus animositatem regis : invisibilem enim tanquam videns sustinuit.

28. Fide celebravit Pascha, et sanguinis effusionem, ne qui vastabat primitiva, tangeret eos.

29. Fide transierunt mare Rubrum, tanquam per aridam terram; quod experti Ægyptii, devorati sunt.

30. Fide muri Jericho corruerunt, circuitu dierum septem.

31. Fide Rahab meretrix

cessit ex Ægypto, nec regis visibilis furorem reformidavit, quia Deum invisibilem quasi intuebatur, et ita præsentem habebat animo, ac si videret oculis.

Sic et fide Pascha celebravit, et paschalis Agni sanguine superliminaria et postes domûs aspersit, ne Angelus primogenita vastans, quemquam suorum tangeret.

Fide omnes Israelitæ ingressi sunt in mare, et illæsi per illud transierunt, quasi per siccam : quod ausi infideles Ægyptii, in aquis sunt absorpti.

Fide Josue et populi corruerunt muri Jericho septimo die, septies ambiti.

Quin et Rahab meretrix, fidei suæ me-

Non agitur hic de fuga Moysis in terram Madian: tunc enim fugit ex timore regis : hic autem dicitur quòd *non sit veritus...*

Agitur itaque de exitu cum omni populo, et sensus est :

Fide quâ credidit oraculo rubi et aliis, ausus est populum educere ex Ægypto, nec reformidavit iram regis visibilis:

Invisibilem enim... quia Deum invisibilem ita præsentem habebat animo, ac si reverà eum conspiceret oculis. Syr. sed spem habuit perinde ac si videret Deum invisibilem.

Quid non faceret Dei nos intuentis præsentia, si fidem haberemus?

28. *Fide celebravit Pascha...* id est, fide Pascha celebravit, et agni sanguine superliminaria domûs et postes aspersit.

Sine fide enim quomodo credidisset mortem ovis sanguine prohiberi? sed per typum prævidebat veritatem et mortis Dominicæ cogitabat potentiam. Theodoretus.

Ne qui vastabat... Gr. ne ille perimens primogenita, etc. Syr. ne accederet ad eos qui destruebat primogenita. Vide historiam, Exod. 12.

Angelus vastator, seu exterminator, videns sanguinem agni super postes, transiliebat domos Judæorum, et ab hoc transitu, seu transilitu, tam agnus quàm festum dicta sunt Pascha.

Agnus paschalis erat figura Christi immolati, utpote cujus sanguine ab Angelo percutiente, id est, à diabolo salvati sumus.

Timuit sanguinem Angelus, sciebat enim cujus esset typus; horruit, mortem Domini cogitans, propterea non tangebat postes. D. Chrysostomus.

29. *Fide transierunt mare.....* fide quâ Moyses et Judæi crediderunt Deo. Vide Exod. 24. 15, 16, etc., ingressi sunt in mare, et illæsi per illud, *quasi per aridam* transierunt.

Quod experti Ægyptii. Gr. cujus experimentum accipientes Ægyptii, absorpti sunt; id est, quod infideles Ægyptii tentare volentes, perierunt in aquis.

30. *Fide muri Jericho...* historiam vide Josue, 6 : tubarum sonitus cum fide editus, fuit machinarum instar, ait Theodoretus.

31. *Fide Rahab meretrix...* auditis prodigiis transitûs Judæorum per mare Rubrum, submersionis Ægyptiorum, etc., Rahab credidit in Deum cujus cultores erant Israelitæ.

rito, quâ exploratores hospitio recepit et abscondit, non periit cum incredulis Jericho civibus.

Quid plura congeram priscorum fidelium exempla? quis enim finis, si singula referam et loquar de Gedeon, Barac, Samson, Jephte, David, Samuel et prophetis;

Qui per fidem divinam expugnârunt regna, justè vixerunt, et justa pronuntiârunt judicia; promissam occupârunt terram, concluserunt ora leonum;

Vim ignis compresserunt, hostilem evaserunt gladium, lethalem morbum effugerunt, bellicam demonstrârunt fortitudinem, inimicas subverterunt et dissipaverunt acies.

Mortuos suscitaverunt, et matribus filios de resurrectione venientes reddidernnt.

non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.

32. Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Jephte, David, Samuel et prophetis :

33. Qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum,

34. Extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum,

35. Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos

Hinc recepit eos cum pace et benevolentia; et propterea *non periit cum* aliis *incredulis*, id est, civibus Jericho, qui tot prodigiis non crediderunt.

Et non prohibuit vitæ improbitas salutem, quia fides contexit vulnera peccati. Theodoretus.

32. *Et quid adhuc dicam?* Gr. dico. Syr. quid ampliùs dicam? id est, quid opus est hac de re me plura loqui?

Multos itaque prætermittit, aliquos tamen recenset, sed ordine non servato; nam Barac ante Gedeonem fuit, et Jephte ante Samsonem, et Samuel ante Davidem : porrò, hi omnes per fidem magna gessêre.

Historiam Gedeon, vide Judic. 6. Barac, 4. Samson, Jud. 14. Jephte, Jud. 11.

33. *Qui per fidem vicerunt regna*... Chananæorum, Philistinorum, etc.

Operati sunt justitiam, id est, non solùm honestam et justam vitam agentes, sed et jus suum cuique tribuentes, ut justi judices, et rectores populi Dei.

Adepti sunt repromissiones, id est, bona cœlitus promissa, v. g., Josue et Caleb terram promissam.

Obturavernnt ora leonum. Samson, David, Daniel.

34. *Extinxerunt impetum ignis.* Gr. vim ignis, v. g., tres pueri.

Effugerunt aciem. Gr. ora gladii, v. g., Elias Jesabelis gladium, David gladium Saulis; etc.

Convaluerunt de infirmitate, v. g., Ezechias, Tobias, Job.

Fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum. Hoc ad reges et belli duces pertinet.

35. *Acceperunt mulieres de resurrectione*... et reddiderunt mulieribus filios ipsarum ex resurrectione mortuorum : ut Sarephtana vidua et Sunamitis, quarum illa ab Elia, hæc ab Elisæo filium suum mortuum recepit vivum.

suos. Alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem.

36. Alii verò ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres :

Mira sunt quæ per fidem et ob fidem passi sunt : alii in equuleis distenti, flagris et loris pulsati, maluerunt in cruciatibus expirare, quàm acceptare liberationem à malis oblatam sibi sub impietatis conditione, meliorem vitam sperantes, beatam immortalitatem; alii eamdem ob fidem ludibrio fuerunt et derisi, et verberibus cæsi; alii in vincula conjecti, in carceres detrusi;

37. Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt : circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti :

Alii lapidati sunt, dissecti sunt, expositi periculo, gladio occisi; alii ab ædibus expulsi, ex oppidis ejecti, circuierunt huc et illuc oberrantes, ovinis aut caprinis pellibus induti, rebus necessariis destituti, angustiis ubique et undique pressi, malis omnibus obsessi.

38. Quibus dignus non erat mundus : in solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et in cavernis terræ.

Tanti, tamque sancti viri, quorum consortio dignus non erat mundus, errabant in solitudinibus et in montibus; latitabant in speluncis et cavernis terræ.

Alii autem distenti sunt. Gr. tympanizati sunt.

Tympanum autem erat tormenti genus, quo homines distendebantur, et sic distenti, fustibus, flagris et loris feriebantur velut tympana.

Non suscipientes redemptionem, id est, liberationem à tormentis quam offerebant tyranni, ut patet in Eleazaro et in Machabæis (si sancti vellent justitiam, seu fidem deserere), *ut meliorem*. Syr. præstantiorem, scilicet, vitâ præsente quæ offerebatur, *resurrectionem haberent* in fine seculorum; hoc se sperare palàm mediis in suppliciis professi sunt tertius et quartus Machabæorum frater.

36. *Alii verò ludibria et verbera...* alii *ludibria* subierunt et *verbera;* alii vinculis sunt onerati et in carceres detrusi.

37. *Lapidati sunt*, ut Naboth; *secti sunt,* ut Elias; *tentati sunt,* ut Job; *in occasione gladii...* gladio occisi sunt, ut prophetæ Domini à Jesabele occisi. 3. Reg. 18, n. 4.

Circuierunt in melotis, id est, huc illuc circuierunt oberrantes, ovium pellibus induti.

Melota, est pellis ovina, μηλον significat ovem.

In pellibus caprinis, talis fuit prophetarum habitus.

Egentes, id est, rerum inopes, ipso pane quotidiano indigentes.

Angustiati, id est, angustiis ubique et undique pressi.

Afflicti. Gr. malè habiti, id est, omnibus modis vexati.

38. *Quibus dignus non erat mundus...* id est, viri tanti, et quorum consuetudine et consortio dignus non erat mundus, ex urbibus et vicis expulsi *errabant in solitudinibus... montibus*, latitabant in *speluncis et cavernis, etc.*

Et hi omnes, licèt ob tam præclarè gesta et tam horrenda ob fidem tolerata divino testimonio sint in Scripturis approbati, tunc tamen temporis non receperunt promissam pietatis suæ mercedem :

Deo, per singularem in nos bonitatem, ita providente, ut hi antiquiores sancti, non ante tempora nostra Deo fruerentur in cœlis, et non sine nobis consummatam in resurrectione mortuorum gloriam consequerentur.

39. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem;

40. Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.

---

39. *Et hi omnes testimonio fidei probati.* Gr. testimonio probati per fidem. Syr. de quibus extitit testimonium quoad fidem eorum.

Id est, *et hi omnes* de quibus in toto hoc capite, etsi, ob fidem servatam et propugnatam, divino testimonio in Scripturis fuerint approbati et laudati,

Non acceperunt repromissionem, id est, tunc tamen temporis, seu toto veteris Testamenti tempore, non receperunt bona promissa, cœlestem scilicet hæreditatem.

40. *Deo pro nobis aliquid melius providente*, Deo, per singularem in nos bonitatem, providente ut usque ad tempora nostra, nimirum usque ad ascensionem Christi, nemini sanctorum pateret aditus cœlorum.

Ut non sine nobis consummarentur, id est, ut non ante novi Testamenti tempus, quod nostrum est, consummatum, consequerentur beatitudinem; animæ quidem, quam consecuti sunt per visionem Dei, quâ fruuntur ab ascensione Christi; corporis verò, quâ fruentur nobiscum in resurrectione generali.

Itaque neutram *sine nobis*, id est, ante tempora nostra, recipiunt beatitudinem.

Feliciora itaque tempora nostra. Tempus veteris Testamenti fuit laboris et exspectationis; tempus nostrum est præmiationis et fruitionis.

Nos ergo pudeat si pusillo simus animo, mercedem jamjam recepturi, cùm omnes antiquiores sancti, tanta mala et tam fortiter passi sint, licèt diu præmium exspectaturi.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 11, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Circa fidem. — Primò, notandum quàm necessaria sit, quandoquidem sine fide nunquam salus facta est.

Ab initio mundi quicunque Deo placuerunt, per fidem placuerunt; per fidem scilicet in Deum, seu quâ Dei dictis crediderunt et confiderunt : ita ut *sine fide impossibile sit placere Deo*, n. 6.

Hinc fides, initium creaturæ Dei; radix salutis, ex qua nascitur justitia et sanctitas, quâ Deo placemus, et cui promissa est salus æterna.

Quanta itaque debet esse nostra sollicitudo de fide! quàm frequenter et quàm ardenter orandum : Domine, da fidem, adauge fidem!

Secundò, notandum quàm necessaria sit Christiano, præsertim in afflictionibus, ut constanter patiatur et cum merito.

Recordare tunc egregiæ hujus descriptionis, quam D. Paulus Hebræis afflictis exhibet, ut eos soletur, roboret et ad perseverantiam animet.

Fides est sperandarum substantia, hypostasis, subsistentia et existentia *rerum* : dat quamdam substantiam et existentiam rebus speratis, facit eas stare et subsistere.

Utere ergo fide tuâ; fac ut in mente tuâ existat et subsistat per fidem æterna beatitudo, regnum cœlorum patientibus promissum; et patieris cum gaudio: *Communicantes Christi passionibus gaudete...*

Fides est *argumentum*, elenchus, demonstratio, convictio *non apparentium*: est quasi dioptra, quâ res remotissimæ et aliis non conspicuæ, quasi proximæ videntur.

Hâc ergo patiens utere dioptrâ divinâ; oculo fidei æternæ vitæ bona conspice, dicque tibi cum Apostolo: *Momentaneum et leve tribulationis... æternum gloriæ pondus operatur in (me)*; quò major erit fides tua, eò major patientia et in tribulatione lætitia.

Sicut astronomi per dioptram mira in cœlestibus animadvertunt, antiquis ignota; sic sancti per fidem vident quæ non vident infideles: et sicut quò major et melior dioptra, eò plura nova et clariùs vident astronomi; sic, quò major fides sanctorum, eò major est eorum sanctitas, major rerum præsentium contemptus, major in adversis patientia.

Dic ergo sæpissimè, *Domine, adauge mihi fidem.*

Circa mundi contemptum. — Mirum habes de contemnendo mundo documentum in sanctis patriarchis Abraham, Isaac et Jacob, qui, licèt longam ducturi essent vitam, terram tamen non possederunt, domum non ædificaverunt, in casulis, in tabernaculis mobilibus habitârunt: ut hoc ipso significarent se peregrinos et viatores esse, et aliò tendere, nempe ad civitatem firmam, fundatam, immobilem, æternam.

Si hoc ante Christum, si tanta tunc mentis et cordis fuit temporalibus sequestratio, quid nunc Christiani, *cives sanctorum et domestici Dei?*

Recordare te cœli civem, terræ autem advenam; terrena consequenter despice, cœlestia suspice; ab omnibus terrenis mente et corde sequestratus, exspecta, desidera, anhela ad civitatem cujus artifex et conditor est Deus; imò cujus opes, deliciæ, beatitudo, Deus.

Heu! quàm sordet terra, cùm cœlum aspicio!

Hic vanitas, cupiditas, momentaneitas.

Ibi Rex veritas, lex charitas, modus æternitas: hæc ultima verba sunt D. August. Epist. 5. ad Marcellinum.

Circa fortitudinem. — Falsò dicitur ab impiis fidem et fortitudinem esse incompatibiles; imò nulla major fortitudo, quàm quæ ex fide, quæ nec ferrum, nec ignem, nec arma, nec leones timet, ut habes in n. 33, 34, etc.

Mirum habes hujus fidei et fortitudinis exemplum in Moyse, qui regnum, opes, delicias Ægypti postposuit opprobrio Christi; qui regis edictum non timuit, Exod. 10, n. 28.

Hujus fortitudinis præsagium dedit Moyses infans; cùm enim Pharao suum illi diadema per jocum imposuisset, illud in terram abjecit Moyses, ait Joseph. Antiq. 2, 5.

Duo Moysem roborârunt ad agendum et ad patiendum.

Primum, aspectus remunerationis æternæ: *Aspiciebat enim in remunerationem*, n. 26.

Secundum, aspectus Dei continuus, divinique adjutorii certa exspectatio: *Invisibilem enim tanquam videns sustinuit*, n. 27.

Hæc duo sint animæ tuæ in actionibus et passionibus fulcra.

Invisibilem quasi videns sustine, et nihil timebis.

Æternam aspice remunerationem, nihil terrenum amabis, nulla mala temporalia reformidabis.

O Deus, mihi semper et ubique præsens! da mihi continuam tuæ præsentiæ fidem: te cogitem, te diligam, in te confidam, coram te ambulem; *Non timebo mala, quoniam tu mecum es, Domine.*

ANALYSIS CAPITIS DUODECIMI.

℣. 1. Tot sanctorum veterum, de fidei patientia et utilitate testium, exemplis Hebræos provocat ad alacritatem et ad constantiam in fide.

℣. 2. Antiquos transiliens, transcendit usque ad Christum, nostræ fidei auctorem; ejusque voluntariæ passionis exemplo Hebræos ad patientiam animat.

℣. 3 et 4. Attendant ergo quis sit? quæ et à quibus passus sit? et ipsos pudebit tam levia patientes, malis levioribus vinci: « Nondum » usque ad sanguinem, etc. »

℣. 5, 6, 7, 8, 9 et 10. Variis eos consolatoriis rationibus demulcet: Deus, ut pater, illos castigat, n. 5. Hæc castigatio amoris paterni probatio, n. 6. Adoptionis divinæ testimonium, imò et necessaria conditio, ℣. 6, 7, 8.

Si ergo patres nostros carnales cum reverentia tulimus, in pueritia nos pro suo arbitrio et ad vitam brevem et miseram castigantes, quantò magis Patrem animarum nostrarum, pro sua sapientia, ad æternam salutem nos castigantem, sustinemus, ℣. 10.

Equidem amara nunc afflictio; at dulces erunt fructus illius: ipsa enim mater pacis æternæ, ℣. 11.

Hinc ℣. 12 concludit ut, excussâ socordiâ, viriliter et per viam rectam, currant ad hanc beatitudinem æternam, sint pacifici, sint sancti, ℣. 13, 14.

Attendant ne quis eorum desit gratiæ Dei, ℣. 15, ne quis sit scortator, ne quis profanus, Esau similis, n. 16, 17.

Quia, n. 18, tantò sanctiores et puriores esse debent, quantò ad perfectius et melius Testamentum pertinent. Non ad vetus, quòd ℣. 18, 19, 20, 21, describitur; sed ad novum de quo ℣. 22, 23, 24.

A ℣. 25 usque in finem, urget eos ad obediendum Christo, tum ex punitione eorum qui legi Mosaicæ non obedierunt, tum ex rigore futuri judicii.

Deus enim in suæ legis violatores ignis est flagrantissimus qui in momento urit, torquet, consumit.

CAPUT DUODECIMUM.

TEXTUS.

1. IDEOQUE et nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen;

PARAPHRASIS.

CUM igitur tantum habeamus agmen illustrium de fidei potentia et utilitate testium, qui nos nubium in morem, undique sepiunt, abjiciamus à nobis onera omnia, et præsertim peccatum, nos quasi vestis circumstans; totisque viribus, alacres et expediti, curramus cum patientia cursum nobis propositum, cujus bravium æterna beatitudo.

CAP. XII. 1. *Ideoque.* Syr. quamobrem.

Quasi diceret : Quandoquidem patres nostri tanta per fidem et ob fidem fecerunt et passi sunt,

Ideo et nos Hebræi, eorum filii, ad Christi fidem conversi,

Tantam habentes impositam, id est, capiti nostro superpositam. Gr. circumpositam, vel circumjacentem. Syr. qui nos undique sepiunt;

Id est, non tantùm capiti nostro imminentem, sed et nos undique circumdantem, ut fit in temporibus nebulosis, quando nubes densa totum hemisphærium occupat.

Nubem, copiosam sanctorum multitudinem de quibus in capite præcedenti, vocat *nubem* ob densitatem et ob refrigerium : illorum enim exemplum afflictos refrigerat et solatur in æstu tribulationis, ait D. Chrysostomus.

Testium, scilicet, de potentia et utilitate fidei.

Deponentes omne pondus. Syr. abjiciamus à nobis onera omnia, scilicet, onera rerum terrenarum : omnes affectus seculi, qui nos ad ima deprimunt.

Est similitudo sumpta à stadio; qui enim cursuri sunt, omnia quæ sunt oneri deponunt.

Et circumstans nos peccatum. Syr. et peccatum quod semper nobis est in promptu. Arab. et peccatum facile patratu.

Id est, quo quasi cingimus, circumdamur, et ideo cursuris est obstaculum.

Duo currentibus cavenda sunt, onus scilicet et obstaculum.

Cura, affectus rerum terrenarum, est onus, et quidem grave.

Peccatum nos circumstans sicut vestis, vel undique cingens instar retis, est obstaculum : utrumque ergo deponendum.

Per patientiam, Syr. cum patientia.

Erant afflicti, et, ut cap. 10, n. 36 dictum est, *patientia vobis est necessaria :* Apostolique scopus est eos ad patientiam hortari. *Per patientiam* ergo,

Curramus alacres et expediti,

Ad propositum nobis certamen, id est, in stadium, seu certamen cursûs nobis propositum.

In Græco et in Syro, non est, *ad*, sed *curramus propositum nobis cer-*

Curramus, inquam, oculos à Christo fidei nostræ auctore et consummatore, non dimoventes, qui, loco gaudii quo frui poterat, liberè et voluntariè crucem præelegit; ignominià tali supplicio conjunctà non retardatus, et propterea assidet nunc dexter magnifico Dei Patris throno.

2. Aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contemptâ, atque in dextera sedis Dei sedet.

---

tamen; scilicet, certamen cursûs, id est, sic curramus cursum nobis propositum, ut bravium comprehendamus. Vide 1. Cor. 9. 54.

Vita christiana cursus et certamen est; cursu certamus, hujus cursûs via difficilis et aspera; per spinas et tribulos nobis currendum.

Hinc Apostolus nobis ait : *Per patientiam curramus.*

2. *Aspicientes in auctorem.* Gr. In illum auctorem, etc. Syr. et respiciamus in Jesum, qui fuit principium et perfectio fidei nostræ.

Pergit in metaphorâ et stadii et cursûs.

Curramus aspicientes in Jesum, qui suo nobis præit exemplo, et qui, sicut absolutissimum est nostri cursûs exemplar, ita et coronator erit.

In auctorem, inceptorem fidei.

Christus est auctor fidei, qui credenda docuit, et dat gratiam ut credamus.

Et consummatorem, finitorem, perfectorem, coronatorem.

Est consummator fidei, quia fidem gloriâ coronat, actum fidei obscuræ in claram visionem commutando.

Qui proposito sibi gaudio, id est, *qui gaudio* ex passione sua secuturo, *sibi* per Angelum *proposito* in horto, scilicet Gethsemani.

Sustinuit crucem, id est, passus et crucifixus est, ut tale gaudium mereretur.

Confusione contemptâ, id est, crucis infamiam parvipendens.

Atque in dextera Dei sedet, id est, et propterea ad supremam evectus est gloriam, nempe ad dexteram Dei.

Juxta hunc sensum, qui nostræ Vulgatæ est, hæc est mens Apostoli :

Sicut Christo in agonia constituto Angelus gaudium proposuit ex morte secuturum, nempe resurrectionem, gloriam corporis, salutem hominum, etc. Salvatoris enim gaudium est hominum salus, ait Theodoretus.

Et sicut Christus, propter hoc gaudium sibi propositum, crucis ignominiam amplexus est, ita et nos in animum nostrum gloriam æternam, in passionibus, vividè revocemus.

Observatio litteralis et moralis. — Sed et alius sensus est juxta Græcum et Syriacum, et quem D. Chrysostomus et alii Græci sequuntur, imò quem multi Latini præferunt, putantes præpositionem *pro* deesse textui nostro latino.

Gr. qui pro proposito sibi gaudio, etc. Syr. qui pro gaudio quod habebat, etc. Arab. qui vice propositi sibi gaudii;

Id est, qui loco gaudii, quo frui poterat, crucem præelegit, ignominiâ tali supplicio conjunctâ non retardatus.

Ut hic sensus meliùs intelligatur :

Filio Dei erat liberum incarnari, vel non : elegit incarnari.

Incarnato liberum fuit pati, mori, vel corpus suum reddere impassibile, immortale : et optio data est ei à primo incarnationis instanti, ait Rupertus.

Præelegit Christus pati et mori.

3. Recogitate enim eum qui talem sustinuit à peccatoribus adversùm semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes.	Assiduè igitur et seriò cogitate quis ille sit? quæ et a quibus, nimirum à sceleratis, passus sit probra, tormenta, vulnera? quibus, si quæ patimini conferatis, vos pudebit tam levia patientes animo deficere.
4. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis, adversùs peccatum repugnantes:	Ne minimam quidem sanguinis guttulam hactenus fudistis in certamino quod peccato resistentes, sustinuistis; Christus verò totum suum Sanguinem fudit pro vobis: hanc ergo Filii Dei pro vobis passionem seriò perpendite, et vos in vestris passionibus animo non deficietis.

Morituro liberum fuit communi morte mori, vel crucifigi; prætulit et *sustinuit crucem confusione contemptâ*, et ob hanc mortem et ignominiam *sedet ad dexteram Dei.*

Vides præmium certaminis, ait D. Chrysostomus.

Vides finem patientiæ quò perducit, ait Theophylactus.

Si Christus propter nos (libens et volens) crucifixus est, quantò magis par est ut nos omnia fortiter feramus! ait divus Chrysostomus.

3. *Recogitate enim eum.* Gr. talem sustinentem, Syr. videte ergo quanta sustinuerit, etc.

Tria in carne Christi attendenda: quis ille? quæ? ct à quibus est passus?

Itaquo perpendite, assiduè et seriò cogitate: *Eum*, id est, quis; qualis et quantus sit is qui.

Talem, emphatica est ista dictio, ait Theophylactus.

Talem, id est, tam multiplicem, tam gravem, tam ignominiosam.

Sustinuit à peccatoribus. Syr. à sceleratis.

In versiculo præcedenti patientiam Christi extulit ex parte optionis liberæ hic ex parte persecutorum indignitatis, qui peccatores erant et scelerati.

Adversùs semetipsum contradictionem. Gr. in semet, etc.

Nomine contradictionis comprehendit irrisiones, calumnias, improperia, blasphemias, imò totam passionem.

Ut ne fatigemini... pergit in metaphora cursûs.

Christum, inquam, talia et tanta pro vobis patientiam attendite, ne fatigatione victi cadatis in medio cursu, seu, ut simile quid patientes, non deficiatis animo.

4. *Nondum enim usque ad sanguinem...* Syr. nondum pervenistis usque ad sanguinem in certamine quod fit adversùs peccatum.

Quasi diceret: Parva sunt quæ patimini, si cum Christi passionibus conferantur: nondum enim usque ad sangninis effusionem passi estis.

Bonorum equidem vestrorum rapinam tulistis; sed vitam nondum dedistis in certamine quod fit adversùs peccatum.

Repugnantes, ἀνταγωνιζόμενοι, instar athletæ decertantes adversùs peccatum, apostasiæ scilicet, ad quod Judæi vos sollicitant.

Peccatum antagonista noster est, summum mundi malnm est: nec homo, nec dæmon, nec Deus ipse, tantùm mali nobis inferre potest, quantùm nobis unum tantummodo peccatum infert; malum enim pœnæ tantùm inferre possunt, quod malo culpæ, seu peccato, longè minus est.

Anne obliti estis divinæ illius Scripturæ, in qua Deus vos, tanquam filios suos, adhortatur et solatur his verbis: Fili mi, ne rejicias correptionem Domini, nec deficias ad ejus castigationem, quæ divinæ ejus in te benevolentiæ signum est?

5. Et obliti estis consolationis quæ vobis tanquam filiis loquitur, dicens: Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris.

Quem enim Dominus diligit, hunc hujus vitæ malis corripit, ut erudiat, emendet et exerceat.

6. Quem enim diligit Dominus castigat:

(Nostræ etiam adoptionis à Deo signum est;) flagellat enim Deus omnem quem recipit in filium.

flagellat autem omnem filium quem recipit.

His ergo consolatoriis verbis instructi, castigationem vestram constanter sustinete.

7. In disciplina perseverate.

Deus exhibet se vobis ut patrem, et vobiscum agit quasi cum filiis, quos æternæ hæreditati percipiendæ adoptat: hinc vestram agnoscite felicitatem.

Tanquam filiis vobis se offert Deus:

Hinc, quasi athletæ, totis viribus contra peccatum antagonistam nostrum, naturæ malum, certare debemus usque ad sanguinem et mortem ipsam.

Aut vincendum, aut moriendum; malo mori quàm inquinare peccato.

5. *Et obliti estis consolationis.* Gr. παρακλήσεως, exhortationis, vel consolationis; utrumque enim significat. Syr. doctrinæ.

Id est, an obliti estis adhortationis, seu consolationis quâ Deus, Prov. 3, n. 11, *vobis tanquam filiis* charissimis *loquitur, dicens:*

Fili mi, noli negligere. Gr. ne parvipendas *disciplinam Domini*, id est, eruditionem quâ à Domino, ut patre, per flagella instrueris.

Neque fatigeris. Gr. ne fatiscas. Syr. consternaris: id est, nec deficias animo cùm ab eo flagellaris, corrigeris.

Superiùs exemplo Christi Domini Hebræos ad patientiam animavit; nunc illos erigit ex consideratione auctoris malorum quæ patiebantur: horum enim auctor, Deus ipse, ut pater.

6. *Quem diligit Dominus, castigat*, scilicet ut erudiat, emendet, exerceat.

Flagellat autem omnem filium, nota *omnem*, nullus excipitur.

Quem recipit, in filium scilicet.

Syr. flagellat filios illos quibus oblectatur.

Hic benè notat D. Chrysostomus quòd omnis filius flagellatur, non omnis tamen qui flagellatur filius est; puniuntur enim aliqui, ut pessimi, sed non est filius aliquis qui non flagellatur.

7. *In disciplina perseverate.* Syr. sustinete igitur correptionem. Arab. patientes estote in castigatione. Æthiop. castigationem vestram sustinete. Græcus tamen hodiernus habet: si disciplinam sustinetis. Similiter D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Id est, castigationem ergo Domini sustinete, et in ea constantes perseverate.

Tanquam filiis vobis se offert Deus. Syr. quandoquidem tanquam apud filios agit apud vos Deus.

Id est, Deus agit vobiscum tanquam cum filiis, non tanquam cum alienis, aut nothis; exhibet se vobis ut patrem.

quis enim filius quem non corripit pater ?	Quis enim germanus filius, quem aliquando pater non corripiat ?
8. Quòd si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes : ergo adulteri, et non filii estis.	Quòd si, è contra, absque castigatione, quæ omnibus veris Dei filiis est communis, estis, aut esse cupitis, ergo adulterini, spurii et illegitimi estis.
9. Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, et reverebamur eos :	Et sanè, si parentes à quibus corpus tantùm habemus, cùm nos in pueritia castigarent, non modò passi sumus, sed etiam reveriti ;
non multò magis obtemperabimus Patri spirituum, et vivemus ?	Quantò æquius ut Deo, Patri cœlesti, non corporum tantummodo, sed et spirituum nostrorum auctori, subjciamur, eumque nos corripientem revereamur, cùm hæc ejus correptio vitam nobis pariat sempiternam !
10. Et illi quidem in tem-	Hoc eò æquius ; quòd parentes nostri

Quis est filius quem non corripit pater ?

8. *Quòd si extra disciplinam estis.* Gr. si autem estis absque disciplina. Id est, absque castigatione quæ communis est omnibus veris Dei filiis. *Ergo adulteri.* Gr. utique nothi estis. Syr. extranei et non filii.

Observatio consolatoria. — *Et obliti estis consolationis...*

Quinque consolationis rationes in afflictionibus tuis adverte.

Primam, Deus, ut pater afflictionum nostrarum est auctor, n. 5.

Secundam, Dei castigatio, amoris ejus paterni probatio est, n. 6.

Tertiam, adoptionis nostræ testimonium est, n. 7.

Quartam, adoptionis nostræ conditio necessaria ; quia nullum Deus adoptat non castigatum, et ab eo non castigari, reprobari est ut spurium, num. 6.

Disciplina probat legitimos Dei filios et à spuriis discernit, sicut solis aspectus intuitivus pullos aquilæ legitimos distinguit ab illegitimis.

Quintam, castigationis tristitia erit æterni gaudii fons et causa, n. 11 ; castigatio utilissima, n. 10.

Ad hæc attende patiens, et quandoquidem Deus te castigans, se tibi ut filio patrem exhibet ; et tu castigatus subdere ei, tanquam filius, optimo patri : *fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra.*

9. *Deinde patres carnis nostræ...* id est, patres à quibus carnem tantum habemus, non animam.

Eruditores habuimus. Gr. castigatores.

Argumentatur à minori ad majus : si parentes carnales, cùm nos à pueritia castigarent, cum reverentia et timore tulimus,

Multò magis, id est, quantò magis, vel multò justius,

Obtemperabimus Patri spirituum, id est, Deo animarum nostrarum creatori, ejusque correctionem reverenter feremus.

Et vivemus. Syr. ut vivamus, id est, nunc vità gratiæ, aliquando vità gloriæ.

10. *Et illi quidem in tempore paucorum dierum.*

Instat in eadem comparatione et urget ab utili.

Et illi, id est, parentes nostri carnales *erudiebant*, seu castigabant *nos*,

carnales erudiebant nos ad vitam paucorum tantummodo dierum, nosque castigabant pro suo arbitratu, et sæpe ex errore;

At pater cœlestis pro sua sapientia et bonitate castigat nos ad veram utilitatem nostram, scilicet ut nobis suam in hoc mundo sanctimoniam conferat, et in futuro suam æternam felicitatem.

Fateor quod omnis quidem castigatio, eo ipso tempore quo fit, non videtur esse gaudii, sed tristitiæ; quia doloris sensu nos afficit: ipsa tamen postea illis qui per eam exercitati probatique fuerint, fructum affert pacatissimum justitiæ in hac vita, et beatitudinis in æternitate.

His igitur omnibus attentè consideratis, excussa socordia, manus languidas excitate, et genua nutantia erigite; ut per patientiam curratis alacres et expediti.

pore paucorum dierum, secundùm voluntatem suam erudiebant nos:

hic autem ad id quod utile est, in recipiendo sanctificationem ejus.

11. Omnis autem disciplina, in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiæ.

12. Propter quod remissas manus et soluta genua erigite,

In tempore paucorum dierum, id est, ad vitam temporalem et valde brevem. Syr. ad modicum tempus.

Secundùm voluntatem, id est, pro arbitratu suo, non semper ad utilitatem nostram attendentes, sæpe ex errore, aliquando vitia pro virtutibus instillantes.

Hic autem, id est, Pater spirituum, seu Deus, verus pater, castigat nos.

Ad id quod utile est, id est, ad utilitatem nostram; quia pater optimus et sapientissimus, qui nec errat nec pravis affectibus abripitur.

Ut participes efficiamur... Gr. ad recipiendum sanctificationem ejus.

Id est, ut participes fiamus sanctitatis ejus, et consequenter æternæ beatitudinis illius: quo quid utilius?

11. *Omnis autem disciplina*, id est, castigatio divina.

In præsenti quidem, id est, in hujus vitæ tempore; seu, ut ait Syrus, eo ipso tempore quo fit.

Videtur, secundùm sensus, scilicet.

Non esse gaudii, sed mœroris. Causat enim dolorem in præsenti.

Postea autem fructum pacatissimum. Gr. pacificum. Syr. fructus pacis et justitiæ datura est illis qui per eam exercitati fuerint.

Itaque non ex sensu judicandum de passionum pretio, sed ex fructibus pacis, justitiæ, beatitudinis et gloriæ æternæ.

Deus castigans fingit nos, erudit, perficit, ut simus filii sancti, perfecti, ei similes, ejus æternæ felicitatis capaces.

Est pater, pædagogus, amicus.

Hæc penetra, et omne gaudium existimabis pati sub Deo patre, etc. ut sis filius Dei, etc.

12. *Propter quod remissas manus...*

Ex principiis suprà positis concludit pergens in metaphora athletarum, et Hebræos hortatur,

Primò, ut excussâ socordiâ, viriliter pugnent et currant.

Remissas manus, id est, languidas et pendentes.

Et soluta. Syr. nutantia *genua erigite*, ut scilicet per patientiam curratis, etc.

13. Et gressus rectos facite pedibus vestris : ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur.	Recto cursu properate ad metam, ne quis huc et illuc deflectens, aberret; quinimo, si quid aberratum est, hac rectitudine et alacritate reparetur.
14. Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum:	Pacem cum omnibus, si fieri potest, habete; studete cordis puritati, sine qua nemo Deum videbit.
15. Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei :	At propriâ salute vestrâ non contenti, communi studio pro aliis solliciti estote, attendentes ne quis vestrûm in via decidat à gratia Dei.
ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, et per illam inquinentur multi.	Caventes etiam ne qua radix amaritudinis, vel falsæ doctrinæ, vel pravi exempli, inter vos pullulans et succrescens, vobis ad cœlestia currentibus obstet, et latiùs serpens, plures alios suo inficiat veneno.

Christiani vita pugna et cursus est, ut dictum est, num. 1, et dicetur in corollario.

13. *Et gressus rectos facite.* Syr. et semitas rectas.

Secundò, ut currant per viam rectam, quæ semper brevior est.

Ut non claudicans quis erret. Gr. ut non claudum abducatur. Syr. ne membrum claudum aberret.

Id est, ne, si quis inter christianismum et Judaismum claudicet, in utramque partem vacillans, erret à recta fidei et vitæ via.

Magis autem sanetur.

Tertiò, ut si cui pes læsus sit per impatientiam, *sanetur,* rectitudini et constantiæ christianæ restituatur, id est, ut qui ob persecutiones à fide in apostasiam deflectunt, statim sanentur et confortentur.

14. *Pacem sequimini...* Syr. cursu properate ad pacem. Gr. persequimini. Id est, magno et ardenti studio pacem etiam fugientem persequimini.

Cum omnibus, id est, etiam inimicis. *Et sanctimoniam*, id est, cordis puritatem, vitam per omnia sanctam, *sine qua nemo Deum videbit.* Syr. videt. *Beati mundo corde, etc.*

15. *Contemplantes ne quis desit...* Gr. deficiat à fide.

Id est, attendite ne quis vestrûm desit gratiæ Dei, suæ divinæ vocationi non respondens.

Vult Apostolus debiles in fide à fortioribus adjuvari.

Non hoc tantùm requiro, ait D. Chrysostomus, ut vos soli perveniatis; sed ut etiam inspiciatis cæteros, ne scilicet remaneant in via, vel virium defectu, vel segnitie retardati.

Ne qua radix amaritudinis,... id est, item cavete ne qua radix amara falsæ doctrinæ vel pravi exempli *germinet*, pulluiet et crescat inter vos.

Sicque *impediat*, obstet. Syr. lædat vos, eâque multi contaminentur. Arab. quæ noceat et per quam multi homines inquinentur.

Duæ sunt in hoc versu metaphoræ.

Prima ducta à viatoribus in comitatu multo, v. g., in exercitu, ubi duces invigilant ne quis in via deficiat et pareat.

Secunda sumitur ex arbustis, quorum radices germinant et bonum semen impediunt.

Ne quis sit inter vos scortator; nequis sit profanus, gulæ et ventri deditus, ut Esau, qui sibi datum à Deo primogenituræ honorem vendidit, idque pro uno vili edulio.

Etenim meminisse debetis quod postea cupiens, ut primogenitus, benedictionem à patre jure hæreditario consequi, rejectus est, nec suis lacrymis obtinere potuit ab Isaac, ut benedictionem, primogenituræ Jacobo datam revocaret.

(Hoc edocti exemplo, videte ne, sicut ille, jus vestrum ad hæreditatem cœlestem vendatis pro pulmento, pro delectatione aut utilitate temporali : sed, e contra, terrenis omnibus spretis, omnimodæ, ut dixi n. 14, sanctimoniæ studete.)

Quo sanctior est vestra professio, eo per-

16. Ne quis fornicator aut profanus, ut Esau : qui propter unam escam vendidit primitiva sua.

17. Scitote enim quoniam et postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est : non enim invenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lacrymis inquisisset eam.

18. Non enim accessistis

Itaque, si *qua sit* inter vos *radix amaritudinis*, videte ut non germinet, sed recidatur, ne vobis obstet et ne polluat alios.

16. *Ne quis fornicator*, id est, ne quis sit apud vos scortator.

Aut profanus, id est, ne quis sit qui sacra negligat et conculcet, *ut* olim *Esau*,

Qui propter unam escam, id est, qui uno edulio vendidit jus suæ primogenituræ, quod singulare Dei donum reputabatur.

17. *Scitote enim quoniam et postea....* Gr. scitis enim. ἴστε æqualiter significat, scitis et scitote. Syr. scitis enim. Vide Genes. 27.

Quòd postea cupiens benedictionem hæreditario jure consequi,

Reprobatus est à patre suo dicente : *benedixi ei*, Jacobo scilicet, *et erit benedictus, etc.*

Non enim invenit pœnitentiæ locum, scilicet, apud patrem suum, id est, nec lacrymis suis obtinere potuit ut patrem facti pœniteret, et benedictionem Jacobo datam revocaret, licèt ignorans et deceptus eam dedisset.

Quanquam cum lacrymis inquisisset eam, scilicet benedictionem primogenituræ.

Isaac nihil immutare voluit, quia, et propheta, novit rem à Deo gestam esse.

D. quidem Chrysostomus intelligit pœnitentiam, quam, inquit, Esau non invenit, quia non quomodo oportuit quæsivit, quod ostendit invidia : *venient dies luctûs, etc.*

Hinc quod ad animi institutum Jacob interfecit.

Inutiles ergo fuerunt Esau lacrymæ, quia non de peccato doluit, sed de damno; non ex amore Dei procedebant, sed ex cupiditate boni temporalis quod ex benedictione sperabat.

Quòd autem ex charitate non essent, patet ex eo quòd fratrem suum vult occidere. *Venient dies luctûs patris mei, et occidam Jacob fratrem meum.* Genes. 27. 41.

18. *Non enim accessistis...* superioris exhortationis hic ratio redditur, estque eadem quæ cap. 2, n. 2, jam data est, et sumitur ex legis evangelicæ præstantia supra Mosaicam.

Non enim accessistis, sicut patres vestri,

ad tractabilem montem, et accensibilem ignem, et turbinem, et caliginem, et procellam,

fectior esse debet sanctitas vestra : non enim, sicut olim patres vestri pedibus accessistis ad montem Sina, qui corpore tangi potest; nec ad ignem incensum quo visibiliter ardebat ille mons, nec ad turbinem, et caliginem, et procellam quæ sensibus percipiebantur.

19. Et tubæ sonum, et vocem verborum, quam qui audierunt, excusaverunt se, ne eis fieret verbum.

Nec ad tubæ sonum, nec ad vocem quâ Deus per Angelum sua præcepta proclamabat; cujus tantus erat fragor, ut eam audientes expavefacti, deprecati sint ne pergeret eis loqui Deus, sed Moyses ipse loqueretur eis.

20. Non enim portabant quod dicebatur : Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur.

Ne Moysis quidem vocem ferre poterant dicentis : Cavete ne ascendatis in montem, etc., omnis qui tetigerit montem, morte morietur, etc., sive jumentum fuerit, sive homo, Exod. 19, n. 12, 13, et quomodo ipsius Dei vocem ferre potuissent?

21. Et ita terribile erat quod videbatur. Moyses dixit : Exterritus sum, et tremebundus.

Etenim adeo terribilis erat species rerum quæ fiebant in hoc monte, ut Moyses ipse, Deo familiaris et prodigiis assuetus, dixerit : Exterritus sum, et tremebundus.

22. Sed accessistis ad Sion

Ad hæc, inquam, terribilia spectacula

Ad tractabilem montem, id est, ad montem corporeum, terrenum et manibus tangibilem, Sina scilicet.

Et accensibilem ignem, id est, Gr. accensum. Syr. ardentem, id est, ad ignem accensum et ad accendendum aptum.

Accensibilem, activè, quo mons ille ardebat.

Et turbinem, et caliginem, et procellam. Vide Exod. 19 et 20, et Deut. 4.

19. *Et tubæ sonum*. Exod. 19, n. 16.

Et vocem verborum... id est, et vocem quâ Deus per Angelum sua præcepta proclamabat.

Quam qui audierunt... Gr. quam audientes deprecati sunt. Syr. quam qui audierunt, effugerunt ne, etc.

Id est, cujus tubæ, seu vocis tantus erat fragor et terror, ut Judæi oraverint ne rursùs eorum terribili voce alloqueretur. Exod. 20, n. 19.

20. *Non enim portabant quod dicebatur*. Gr. imperium, id est, non enim ferre poterant illius comminationis rigorem.

Et si bestia tetigerit montem, id est, non homo tantùm, sed et bestia si tetigerit montem, lapidabitur, Exod. 19. 13.

21. *Ita terribile erat quod videbatur*. Gr. et ita terribile erat apparens. Syr. et adeo terribilis erat visio. Id est, ita terribile erat quod fiebat et videbatur.

Moyses dixit, exterritus sum, id est, ut ipse Moyses, Deo familiaris et prodigiis assuetus, dixerit, *exterritus sum, etc.*

Hæc ultima verba non sunt in Exodo, sed D. Paulus ea adjecit, vel ex majorum traditione, vel ex Spiritûs sancti revelatione.

22. *Sed accessistis ad Sion montem,...* sed per fidem et Baptisma accessistis ad montem spiritualem; ad Ecclesiam, quæ cœpit in Sion, ubi lex

non accessistis, sed per fidem et Baptisma accessistis ad res eò præstantiores, quò magis spirituales, ad spiritualem montem Sion, ad civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, ad innumerabilium Angelorum cœtum;

montem et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, et multorum millium angelorum frequentiam,

Ad Ecclesiam apostolorum et martyrum, primorumque Christi fidelium qui primitias Spiritûs acceperunt; quippe jam vitâ functi, regnant in cœlis;

23. Et Ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in cœlis,

Ad judicem universorum Deum, cui charitate uniti estis;

et Judicem omnium Deum,

Ad spiritus patriarcharum, prophetarum et omnium sanctorum, qui per fidem mira operati et passi sunt;

et spiritus justorum perfectorum,

Ad novi Testamenti pontificem Jesum, cui, velut membra capiti, incorporati es-

24. Et Testamenti novi mediatorem Jesum, et san-

---

nova promulgata est in die Pentecostes, per descensum Spiritûs sancti in Apostolos.

Ecclesiam intellige tum militantem, tum triumphantem.

Et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, id est, ad Jerusalem cœlestem, quæ est civitas Dei viventis; ita dicitur, quia *Deus illius est* auctor et *artifex*, ut dictum est suprà, cap. 11, n. 16.

Et multorum millium. Gr. Myriadum Angelorum *frequentiam.* Gr. πανήγυριν, id est, celebrem ac lætum conventum.

Opponitur hic gaudium et lætitia Angelorum, fulgetris ac tonitruis montis Sina per Angelos ad terrorem excitatis.

23. *Et Ecclesiam primitivorum.* Gr. primogenitorum; id est; fide uniti estis cum Apostolis, martyribus, primisque Christi fidelibus vitâ functis.

Primogeniti dicuntur Apostoli, quia primi à Christo regenerati.

Primitivi, quia primitias et abundantiam Spiritûs acceperunt.

Qui conscripti sunt in cœlis, id est, quorum non nomina tantùm sunt in libro vitæ, sed et ipsi actu et reipsâ regnant in cœlis.

Et judicem omnium Deum.

Hoc dicitur non ad terrorem, sed ad consolationem.

Accessistis per fidem et charitatem ad Deum, cui gratiâ Christi reconciliati estis, cui charitate uniti estis.

Charitas autem est quædam hominis cum Deo amicitia; Judicis itaque vestri facti estis amici.

Et spiritus justorum perfectorum, seu, ut ait Syrus, qui perfecti fuerunt.

Intellige animas patriarcharum, prophetarum et sanctorum; de quibus in capite præcedenti, qui per fidem mira gesserunt: sed ante Christum non consummati fuerunt, ut dictum est ibi, n. 40.

Cum his omnibus societatem habemus, quia ejusdem Ecclesiæ membra sumus, cujus caput est Christus.

24. *Et Testamenti novi mediatorem Jesum.*

Denique, ad Jesum, Filium Dei, novi et æterni Testamenti mediatorem; cui, tanquam membra capiti, incorporati estis.

Et sanguinis aspersionem. Gr. sanguinem aspersionis, id est, ad sanguinem Christi super nos effusum et aspersum.

guinis aspersionem, meliùs loquentem quàm Abel. | tis; ad hujus pontificis sanguinem, cujus aspersione sanctificati estis, et qui non vindictam postulat, ut sanguis Abel, sed misericordiam impetrat.

25. Videte ne recusetis loquentem. | Tantà et tam multiplici gratià prœventi, videte ne Christum, Christique Sanguinem adeo clementer pro vobis loquentem, aspernemini, ab ejus fide deficientes:

Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur: | Etenim, si patres vestri, Moysi homini in terra loquenti non obedientes, divinam ultionem non effugerunt;

multò magis nos, qui de cœlis loquentem nobis avertimus. | Multò minùs nos Christiani supplicium vitabimus, si Christum Filium Dei è cœlo nobis loquentem non audiamus, sed aversemur.

26. Cujus vox movit terram tunc, nunc autem repromittit, dicens: Adhuc se- | Cujus Christi Dei vox terram movit, cùm lex in monte Sina daratur; at cujus vox, juxta Aggæi prophetiam, rursus aliquando,

---

Sanguis Christi pro nobis in cruce fusus est; singulis autem quasi quâdam aspersione per fidem et sacramenta applicatur.

Est hic allusio ad aspersionem sanguinis factam à Moyse Exod. 24.

Meliùs loquentem quàm Abel. Gr. præstantiora loquens præ Abel.

Id est, qui meliora loquitur, quàm sanguis Abel, qui vindictam postulat; sanguis autem Christi misericordiam loquitur etiam pro suis interfectoribus.

25. *Videte ne recusetis loquentem.*

Comparationem exhortatione concludit.

Tantà præventi gratià, *videte ne* Christum, per suum sanguinem meliora, scilicet remissionem peccatorum, *loquentem recusetis*, id est, ne aspernemini, ne repellatis à fida deficientes.

Si enim illi, id est, patres vestri, *non effugerunt*, scilicet divinam ultionem, *recusantes eum*, id est, Angelum *qui super terram* in monte Sina ipsis *loquebatur*.

Multò magis, supple, non effugiemus, seu multò minùs effugiemus supplicium.

Nos, christiani, *qui* Christum *de cœlis*, ubi regnat, *nobis loquentem, avertimus*, id est, repellimus, ejus doctrinam et mandata respuentes.

In Græco est tantùm. *Nos illum de cœlis adversati.*

Christus nobis de cœlo loquitur per Evangelium, per suos legatos et ministros, per miracula, per internas inspirationes.

26. *Cujus*, id est, Christi ut Dei, *vox movit terram*, *tunc* scilicet cùm daretur lex in monte Sina.

Nunc autem, id est, pro tempore novi Testamenti.

Repromittit. Gr. denuntiavit, id est, promisit per Aggæum prophetam, *dicens, Adhuc semel, et non* Sina *tantùm et terram, sed cœlum movebo.*

D. Paulus, pro suo mora Septuaginta sequitur.

Juxta Hebræum D. Hieronymus vertit, *adhuc unum modicum*, id est, adhuc *unum* tempus, et quidem *modicum, et commovebo, etc.*

Diversitas est in explicandis hìc Aggæi verbis.

non Sina tantùm et terram, sed et ipsum cœlum movebit.

Porrò, cùm per Aggæum dicit : Adhuc semel et ego movebo, non solùm terram, sed et cœlum, significat ea quæ moventur, terram scilicet et cœlum, esse transmutanda, ut deinceps in æternum maneant cœli novi et terra nova, regnum scilicet Christi consummatum : nec mirum sit illa à Christo transmutari, quæ ad id facta sunt à Christo.

mel; et ego movebo, non solùm terram, sed et cœlum.

27. Quod autem, Adhuc semel dicit, declarat mobilium translationem, tanquam factorum, ut maneant ea quæ sunt immobilia.

· Cùm hæc ita sint quòd Christus sit cœlum et terram immutaturus, ut regnum sibi paret immutabile, nos Christiani fide vivâ et spe firmâ hoc immobile Christi regnum suscipientes, christianismi gratiam constanter teneamus;

28. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam :

Per quam Deo placere studentes, ipsi

per quam serviamus pla-

Aggæus enim loquitur de primo Christi adventu; hinc multi mentem Apostoli hìc de eodem adventu explicant.

At verisimilius est Apostolum hìc loqui de commotione futura in judicio generali, seu in secundo adventu Christi.

Nec mirum est quod per accommodationem, seu per extensionem, secundo Christi adventui applicet Apostolus quod propheta de primo dixit, cùm exhortans, non disputans hìc agat.

Duabus igitur rationibus utitur, ut Hebræos excitet ad obediendum Christo. Prima sumitur ex punitione eorum qui legi Mosaicæ non obedierunt, secunda ex rigore judicii futuri.

Quasi diceret : Videte ne recusetis Christum vobis loquentem, alioquin non evadetis pœnas ab eo tanquam judice infligendas.

27. *Quod autem, Adhuc semel dicit.* Gr. illud antem, adhuc semel, declarat, etc. Syr. per hoc autem quod dicit, Semel, ostendit immutationem eorum quæ moventur, ut permaneant ea quæ sunt motùs expertia.

Declarat mobilium translationem.

Qui explicant Aggæi verba de primo Christi adventu, *per mobilia* hìc intelligunt pertinentia ad vetus Testamentum, de quibus cap. 9, scilicet tabernaculum, arcam, mensam, etc.

Qui autem explicant de secundo Christi adventu, *per mobilia* intelligunt cœlum et terram.

Sensusque, hæc esse transmutanda, ut deinceps maneant in æternum cœli novi, terra nova, scilicet, regnum Christi consummatum.

Nec mirum est si transmutentur à Christo, utpote ab ipso facta et ad id facta.

28. *Itaque*, id est, cùm hæc ita sint, Christus scilicet si cœlum et terram immutaturus, ut regnum sibi paret immutabile.

Regnum immobilem suscipientes, id est, nos Christiani regnum illud spe firmâ suscipientes, apprehendentes.

Habemus gratiam. Gr. habeamus. Syr. amplectamur, id est, constanter teneamus christianismi gratiam.

Per quam serviamus... Gr. gratè Deo. Syr. ac placeamus Deo, id est, per quam ita Deo serviamus, ut et ipsi placeamus.

centes Deo cum metu et reverentia.

29. Etenim Deus noster ignis consumens est.

serviamus cum metu pudico, veriti quid turpe coram eo facere, et cum reverentia religiosa illum sincerè colentes;

Etenim Deus noster, instar ignis flagrantissimi, legis suæ violatores, ubi vult, urit, torquet, consumit, nec minùs graviter Christianos puniet quàm Judæos, imo eo graviùs quò lex Evangelica præstantior est Mosaicâ.

Cum metu et reverentia. Gr. cum reverentia et religione, id est, serviamus, inquam, *cum metu* pudico, ne quid turpe coram eo faciamus, *et cum reverentia* religiosa coram eo ambulantes.

29. *Etenim Deus noster ignis consumens est.* Deut. 4. 24. Syr. ignis devorans est, id est, instar ignis flagrantissimi, legis suæ violatores in momento urere, torquere et consumere potest.

Deus, ut charitas, ignis est consummans creaturam sibi fidelem; ut justitia, est ignis torquens, consumens rebelles.

Alterutrum necessariò eligendum, aut consummari aut consumi.

O Deus charitas! ure modò cor et renes meos tui amoris igne, quo aliquando in te transformatus consummer, et nunquam justitiæ tuæ igne consumar in æterna morte!

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 12, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo.— Recordare quòd vita christiana cursus et certamen est, cursu certamus;

Quòd hujus cursûs via difficilis est et aspera: per spinas, per tribulationes, per cruces, per medios hostes, per exilia, per bonorum rapinam nobis est currendum.

Hinc omnibus Christianis Apostolus dicit: *Per patientiam curramus, etc.*

Secundo. — Recordare quòd ad hanc patientiam habendam, aspiciendus sit Jesus Christus, fidei nostræ auctor et consummator.

Primus hanc viam iniit; illius asperitates suo sanguine delinivit.

Primus ad metam pervenit: hincque nos hic currentes spectat, nobisque coronas præparat.

Ecce video cœlos apertos et Jesum stantem à dextris Dei, ait D. Stephanus patiens et per patientiam currens.

Sedebat Christus in dextera Dei, ut sæpe D. Paulus ait: at ubi suum discipulum per patientiam vidit currentem, surrexit, stans sollicitus pro imitatore suo: præparat illi triumphum, obviam venit eum coronaturus.

Hæc tu cogita patiens, aspice Christum ducem tuum, exemplar tuum, coronatorem tuum.

Curre post ipsum; ad hoc tibi præit.

Curre sicut ipse; ipsius sequere vestigia, ideo passus est.

Curre ad ipsum; est enim meta, terminus et præmium.

Tria cogita in passione Christi, ait D. Thomas, juxta secundum versiculum hujus capitis, *qui proposito sibi gaudio.*

Quid contempsit? Gaudium, gloriam, opes, etc.

Et tu temporalia contemne.

Quid sustinuit? Crucem, mortis cruentæ acerbitatem

Compara passionem, crucemque tuam cum passione et cruce Christi, et te pudebit tam levia patientem deficere animo, *nondum usque, etc.*

Quid promeruit? Sessionem ad dexteram Patris.

Si te labor terret, merces invitet. Si compateris, et conglorificaberis.

Itaque ne deficias in passionibus, cogita et recogita Christum.

Quis ille? Filius Dei.

Quæ passus est? Cruciatus, probra, mortem acerbam.

Quomodo? Liberè, voluntariè, quia dilexit nos, proposito sibi gaudio prætulit crucem, etc.

A quibus? A peccatoribus.

Pro quibus patiebatur? Pro nobis omnibus, et consequenter pro te.

Hæc tibi, bene cogitanti quid durum esse poterit?

Tertio.—In passionibus recordare divinæ hujus consolationis, de qua n. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.

Deus nos castigans, est pater amantissimus;

Magister nostri profectûs zelantissimus.

Nos fingit, erudit, perficit, ut simus filii sancti, puri, perfecti, sicut ipse sanctus, purus, perfectus est, ut simus æternæ illius felicitatis consortes.

Vide quinque consolationis rationes in afflictionibus ex divo Paulo collectas, in comm., n. 8.

Hincque disce non secundùm sensum de passionibus judicare, sed secundùm fidem.

Quarto.—Observa notas et proprietates Ecclesiæ in versibus 22, 23, 24.

Est visibilis, ut mons.

Una, ut civitas, Dei Spiritu unita.

Sancta, ut Jerusalem cœlestis, in qua Deus adoratur in spiritu et veritate.

Catholica, Angelos et sanctos omnes complectens.

Apostolica, per Spiritum sanctum, Apostolorum ministerio, fundata et gubernata.

Christiana, habens Christum mediatorem, pontificem et victimam, cujus sanguis clamat pro nobis.

Divina, opus, sedes et domus Dei.

Vide, ô Christiane! cujus civitatis sis civis.

Cujus domûs sis domesticus.

Cujus corporis sis membrum.

Et consequenter vide cujus sanctitatis debeas esse particeps.

Tuæ ergo vocationi responde. Vide ne recuses Christum tibi de cœlo loquentem.

Quinto.—Ibidem observare poteris veteris et novæ legis convenientias et disconvenientias.

Conveniunt quòd utraque promulgata est quinquagesimo die à Paschate, illa in Sina, hæc in Sion: ibi terræ motu mons contremuit; hìc domus Apostolorum: ibi, inter flammas ignium et micantia fulgura, turbo ventorum et fragor tonitruum personuit; hìc cum ignearum visione linguarum, sonitus pariter de cœlo, tanquam spiritûs vehementis advenit: ibi clangor buccinæ legis verba perstrepuit; hìc tuba evangelica Apostolorum ore insonuit. S. Hieronymus ad Fabiolam.

Disconveniunt in multis quæ D. Paulus habet, n. 22, 23, 24.

Multò præstantior est lex Christi: hanc præcellentiam vide ibidem.

Brevis ex D. Augustino differentia legis et Evangelii est timor et amor.

Fusè D. Thomas hìc explicat et veteris legis terrorem, et novæ legis amorem.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI TERTII.

Hebræos ad omnem hortatur virtutem, tum erga proximum, tum erga semetipsos, tum erga religionem.

Erga proximos, in charitate fraterna perseverent; hospitalitatem exerceant; vinctos, Christi causâ, tanquam semetipsos, adjuvent omnibus patientibus compatiantur, ℣. 1, 2, 3.

Erga semetipsos, castitatem conjugalem servent, avaritiam fugiant, præsentibus sint contenti, de futuro confidant in Domino, ℣. 4, 5, 6.

Erga religionem, defunctorum suorum Apostolorum memores, eorum vitam et fidem imitentur; nec variis et peregrinis sinant se doctriuis abduci : sicut Jesus Christus semper idem est, ita eadem sit de Christo doctrina, ℣. 7, 8, 9.

Caveant speciatim à doctrina de discrimine ciborum, et de comestione victimarum legalium quæ suis observatoribus nihil profuerunt.

Curent verò cor suum divinâ stabiliri gratiâ, quam percipiant ex usu Victimæ altaris quod nobis Christus dedit, et de quo legalium observatoribus edere non licet, ℣. 9, 10.

Hoc figurabat illa cæremonia, quâ hostia pro peccato extra castra cremabatur, et de qua nec sacerdos legalis, nec populus edebat.

Hæc hostia pro peccato, Christi pro peccato morientis figura fuit; et ideo, ut hanc figuram impleret, extra portam passus est.

Sicut ergo de figura non comedebant Judæi legales; ita nec de figurato licet eis edere, ℣. 11, 12.

Extra Synagogæ castra exeundum, ad Ecclesiæ novæ castra accedendum, improperium Christi portandum, ut christiani sacrificii participes simus, et cruentarum hostiarum vice, per Christum, hostiam laudis Deo semper offeramus, ℣. 13, 14, 15.

Liberalitatem erga pauperes commendat, obedientiam erga prælatos, Hebræorum orationes pro se postulat; demum Epistolam apprecatione concludit ac salutatione, ℣. 16, 17, 18, etc.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

PARAPHRASIS.	TEXTUS.
PERSEVERATE vos invicem, et fratres, diligere.	1. CHARITAS fraternitatis maneat in vobis.
Et à consueta hospitalitate ne cessetis, licèt ob bonorum vestrorum rapinam pauperiores: per hanc enim virtutem quidam digni fuerunt qui exciperent Angelos, cùm putarent homines tantùm hospitio recipere.	2. Et hospitalitatem nolite oblivisci; per hanc enim latuerunt quidam, Angelis hospitio receptis.
Fratribus, qui ob Christi fidem sunt in vinculis, eo affectu compatimini, ac si vos ipsi cum eis essetis in vinculis; imò, et omnibus quocunque malo corporali pressis succurrite, memores vos in carne infirma et iisdem malis obnoxia habitare.	3. Mementote vinctorum, tanquam simul vincti; et laborantium, tanquam et ipsi in corpore morantes.

CAP. XIII. 1. *Charitas fraternitatis.* Gr. φιλαδελφία.

Id est, charitas fraterna, seu amor fraternus, amor fratrum.

Maneat, In græco, non est *in vobis*. Syrus tamen habet.

Id est, perseverate in fraterna charitate, seu vos invicem ut fratres diligere.

2. *Et hospitalitatem nolite oblivisci.* Syr. et dilectionis peregrinorum ne sitis immemores.

Id est, et à consueto hospilitatis officio ne cessetis, licèt pauperiores effecti.

Per hanc enim latuerunt, id est, per hanc enim virtutem quidam, nescientes, exceperunt Angelos; seu, cùm putarent homines hospitio recipere, Angelos exceperunt.

Respiciantur historiæ Genes. 18. 2 et 19. 1, ubi Abraham et Loth exceperunt Angelos hospitio.

Gr. latuerunt excipientes Angelos : est locutio græca pro inscii, et nescientes exceperunt, sicut dicunt, lateo senescens, id est, inscius et non sentiens senesco.

Hoc bene Syrus : per hanc enim digni fuerunt quidam, quamvis non sentientes, qui exciperent Angelos.

Nota quòd nefas erat Christianis apud Gentiles divertere; sed in episcoporum domibus excipiebantur et à viduis curabantur.

Hinc D. Paulus primæ ad Timoth. 3, et ad Tit. 1, hospitalitatem inter episcopi virtutes recenset.

Et de viduis primæ Timoth. 5. 10. *Si sanctorum pedes lavit.*

Erat apud Christianos tessera hospitalitatis, etc.

Hic mos adhuc vigebat anno 1020; hæc vide apud Cornelium à Lapide hìc.

3. *Mementote vinctorum tanquam...* id est, eo affectu compatimini fratribus qui Christi causâ sunt in vinculis, ac si cum eis essetis iisdem vinculis corporaliter vincti : eisque subvenite, sicut vobis subveniri velletis.

Et laborantium, tanquam et... Gr. et malis pressorum.

Id est, et compatimini iis qui malè habent, seu quocunque corporali

4. Honorabile connubium in omnibus, et thorus immaculatus. Fornicatores enim et adulteros judicabit Deus.

5. Sint mores sine avaritia, contenti præsentibus : ipse enim dixit : Non te dese-

Conjugati connubii honestatem in omnibus servent, thorumque maritalem nullo spurcitiei genere contaminent; Deus enim qui fornicatores puniet, adulteros judicabit severiùs.

Absint ab avaritia mores vestri, naturæ necessaria habentes in præsenti, contenti estote, et de futuro confidite in Domino :

---

malo sunt afflicti, tanquam qui et ipsi sitis in corpore iisdem malis obnoxio.

Seu, cogitantes vos in carne infirma habitare et iisdem incommodis obnoxia, et consequenter simili malo vos affligi posse.

4. *Honorabile connubium in omnibus*, id est, *connubium* vestrum sit in omnibus rebus ad id spectantibus *honorabile*; seu, honestatem servate in omni re conjugali.

Et thorus immaculatus, id est, et thorus maritalis nullâ maculâ, aut spurcitie contaminetur.

Fornicatores enim et adulteros... quia fornicatores et adulteros judicabit, damnabit punietque Deus.

Hunc sensum et præcedentia et sequentia indicant.

Nugantur ergo sectarii, cùm hic volunt conjugium omnibus præcipi, quasi dicat Apostolus conjugium in omnibus personis, et consequenter sacerdotibus et religiosis esse honorabile, quod hæreticum et ab Ecclesia damnatum.

Debet ergo intelligi, ut dictum est : connubium sit in omnibus suis rebus, seu omnino, omnibus modis honorabile.

Vel, sit in omnibus conjugatis honorabile, id est, omnes conjugati servent omnem in conjugio honestatem.

Equidem aliqui catholici, quibus favet syriaca versio, aiunt : Honorabile *est* conjugium in omnibus.

Sed meliùs suppletur *sit*, quia sermo exhortatorius est, non dogmaticus, ut legenti patet ex præcedentibus et ex sequentibus.

Et meritò sanè conjugatos ad omnem honestatem hortatur Apostolus; ut enim ipse docet alibi, scilicet Ephes. 5, n. 32. *Sacramentum hoc magnum est*, et ideo omnia in eo debent esse honesta, sancta, magno digna sacramento.

Requiritur intentio pura, honestas in modo, moderatio in usu.

Timendum autem ne pervertantur hæc omnia, et ex magno sacramento fiat magnum sacrilegium ex intentione mala, ex inhonestate, ex immoderatione.

Hoc ut vitetur à Christianis, *honorabile sit in omnibus*, id est, omni ex parte *conjugium* apud conjugatos.

De sanctitate matrimonii et de conjugatorum muneribus, vide Ephes. 5, in fine cap.

5. *Sint mores sine avaritia*. Gr. pecuniæ non appetens mos. Syr. ne diligat pecuniam mens vestra. Arab. animus vester non sit pecuniæ cupidus.

Id est, *mores* vestri (mos enim in singulari non dicitur à Latinis) absint à studio quærendæ pecuniæ, seu, ne studeatis augendis rebus vestris.

Contenti, supple sitis, *præsentibus*, id est, habentes quæ in præsenti necessaria sunt, contenti estote.

Ipse enim dixit, id est, siquidem ipse Dominus dixit Josue, 1, 5 : *Non te deseram, etc.* Divinæ ergo bonitati fidendum.

ipse enim dixit Josne, et omnibus ipsi confidentibus : *Non te deseram, neque derelinquam.*

Hoc itaque Dei promisso freti, confidenter dicamus cum Psalmista : *Dominus mihi adjutor*, hinc *non timebo quid mihi faciat homo.*

Memores estote antistitum vestrorum, qui vobis fidei doctrinam tradiderunt; animisque vestris revolventes sanctitatem quam in omni quidem vita, at præsertim in morte exhibuerunt, illorum in fide constantiam subsequamimi, ut vobis sit par et vita et mors.

Jesus Christus semper idem est; qualis fuit heri, tempore præterito, talis est hodie in præsenti, et talis semper erit : ergo et eadem esse debet de Christo doctrina et fides.

In evangelio itaque vobis prædicato persistite firmi, et doctrinis hæreticorum variis et extraneis ne circumferamini, huc et illuc fluctuantes.

ram, neque derelinquam;

6. Ita ut confidenter dicamus : Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo.

7. Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei : quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem.

8. Jesus Christus heri, et hodie : ipse et in secula.

9. Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci.

---

6. *Ita ut confidenter dicamus...*

Ita ut ex sincera fiducia dicere possimus quod cecinit David Psalm. 117. *Dominus mihi adjutor*, ideo *non timebo quid faciat mihi homo.*

Hoc D. Paulus Hebræis applicat, qui ob fidem suis sæpe spoliabantur bonis.

7. *Mementote præpositorum vestrorum.* Gr. ducum vestrorum. Syr. etiam Arab. gubernatorum.

Hæc verba de prælatis defunctis intelligi debent, ut patet ex ultimis verbis.

Hortatur itaque ut recordentur D. Jacobi, Stephani aliorumque divini verbi apud eos præconum.

Quorum intuentes exitum.... id est, ut animis vestris revolventes finem laudabilis illorum conversationis, seu sanctitatem quam in omni vita sua exhibuerunt, et in qua usque ad mortem perstiterunt,

Imitamini fidem, id est, illorum in fide constantiam subsequamini, ut vobis par sit vita et mors.

Hinc disce nihil utilius esse quàm sanctorum vitam et mortem intueri, seu, ut ait D. Chrysostomus, recogitare, animo revolvere, iterum iterumque considerare, ut illorum imitemur vivendi rationem et moriendi modum.

8. *Jesus Christus heri et hodie...* Syr. Jesus Christus heri et hodie idem ipse est, et in æternum.

His verbis redditur ratio et præcedentium et sequentium, seu, cur debeant præpositorum suorum fidem imitari, et cur non debeant variis agitari doctrinis.

Jesus Christus semper idem est ac sibi similis; qualis fuit heri, tempore præterito præpositorum vestrorum, talis est nunc hodie, et talis semper erit. Ergo et eadem sit fides vestra. Ergo *et variis doctrinis, etc.*

9. *Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci.* Gr. ne circumferamini. Nolite agitari, huc et illuc fluctuare.

Nota hic tres hæreseos proprietates; varia est non tantùm à varietate, sed à seipsa semper divisa est in multas sectas et opiniones.

Optimum est enim gratiâ stabilire cor, non escis : quæ non profuerunt ambulantibus in eis.

10. Habemus altare, de quo edere non habent potes-

Præsertim verò cavete à doctrina judaizantium, qui pietatem constituunt in cibis corporalibus : optimum enim est gratiâ Dei stabilire cor suum; non escis, quæ suis observatoribus non profuerunt coram Deo.

Nec tamen nos Christiani sine escis et sacrificiis sumus : habemus altare, ha-

---

Peregrina est, adventitia, forinsecus adducta.

Abducit à veritatis rectitudine, demens est et avia.

Optimum est enim gratiâ stabilire cor. Gr. pulchrum enim gratiâ stabiliri cor. Syr. melius est enim ut per gratiam confirmemus corda nostra, quàm per cibos.

D. Paulus à genere descendit ad certam speciem, seu dato generali monito de cavendo à variis hæreticorum doctrinis, monet specialiter ut caveant à doctrina de discrimine ciborum lege vetitorum, et de manducatione ciborum sacrificalium, seu de comestione victimarum legalium.

Quod ut meliùs intelligas,

Nota quòd judaizantes magnam religionis partem collocabant in esu ciborum Deo oblatorum, quasi vim haberent sanctificandi, animumque roborandi.

Ut hanc doctrinam à christiana doctrina alienam evertat Apostolus,

Optimum est, inquit, *gratiâ stabilire cor;* quasi diceret : Gratia Dei est cordis humani fulcrum et stabilimentum : non verò talis aut talis cibi discretio, aut usus : hæc enim et similia nihil coram Deo profuerunt observatoribus suis.

Quæ non profuerunt... Gr. in quibus non sunt adjuti ambulantes. Syr. nullam enim utilitatem perceperunt qui versati sunt in illis.

10. *Habemus altare...* solatur Hebræos ex privatione istorum ciborum legalium; quasi diceret :

De cætero, non vos pœniteat hæc reliquisse, nec propterea doleatis, aut tabernaculi ministris invideatis : si enim nobis non licet de illorum sacrificiis comedere,

Habemus et nos *altare*, *θυσιαστήριον*, sacrificatorium.

De quo edendi non habent, *ἐξουσίαν*, jus, libertatem.

Qui tabernaculo... legis veteris sacerdotes, et qui legalia custodiunt.

E synagoga enim exeundum est ut quis de altari Christi edere jus habeat.

Observatio litteralis et dogmatica. — Sed quodnam est hoc altare?

Plerique tum antiquiores, tum recentiores intelligunt altare eucharisticum, in quo Christus sub specie panis et vini quotidie immolatur. Ita Theodoretus, Theophylactus, D. Anselmus.

D. Thomas intelligit primò, aram crucis, in qua Christus pro nobis immolatus et cruentè oblatus est;

Secundò, Christum ipsum, in quo et per quem preces nostras offerimus Deo, estque *altare aureum* de quo Apoc. 8.

Habemus itaque altare ligneum crucis, in quo Christus cruentè oblatus est.

Habemus altare lapideum, in quo Christus incruentè sacrificatur.

Habemus altare aureum, Deoque dignum, ipsam Christi personam, in quo humanitatem suam, tanquam victimam Deo dignam, sacerdos in æternum Christus immolat.

Sed quis germanior Apostoli sensus?

Præter jam citatos, Estius censet esse primum, de ara crucis.

bemus et victimam, cujus esu cor nostrum gratiâ Dei fulcitur; at quam judaizantibus et legalibus tabernaculi ministris non licet comedere.

Hoc mirè figuratum fuit illâ ceremoniâ quâ, juxta legis præscriptum, nec sacerdos legalis, nec populus comedebant de hostia expiatoria peccatorum : vituli etenim et hirci quorum sanguinem summus sacerdos in Sancta sanctorum inferebat, pro suorum et populi peccatorum expiatione; horum inquam, animalium carnes extra castra cremabantur, et de eis nec sacerdos, nec populus edebat.

talem, qui tabernaculo deserviunt.

11. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra.

Cornelius à Lapide, Menochius, Tyrinus, censent esse secundum, de arâ eucharisticâ.

Gagnæus utrumque jungit et amplectitur.

Habemus, inquit, *altare*, id est, hostiam in ara crucis oblatam, ipsum scilicet Christi corpus, *de quo edere non possunt qui tabernaculo deserviunt...*

Hæc est vera hostia per quam sanctificantur et de qua spiritualiter et sacramentaliter vesci possunt quicunque in eum credunt; non qui fiduciam in veteri lege habentes, *veteri tabernaculo deserviunt*. Ita Gagn.

Reverà, cùm utriusque altaris eadem sit hostia, et aliunde comestio eucharistica sit communio, participatio, comestio hostiæ in cruce pro nobis immolatæ, potest D. Paulus utrumque altare cogitasse, hæc verba dicens, *habemus altare*.

Verbum tamen de præsenti, *habemus*, expressiùs significat illud altare cujus præsens sit usus in aliquo Ecclesiæ christianæ sacrificio.

Et hinc antiquiores multi hæc D. Pauli verba intellexerunt de altari in quo nunc offerimus sacrificium Corporis et Sanguinis Christi, pro nobis olim in cruce immolati.

Porro, hæc antiquiorum expositio, etsi non foret ad D. Pauli mentem, multùm tamen hæreticos premeret; ex ea enim manifestum est quòd mysticum Christi sacrificium et sacrificatorium agnoscebant in Eucharistia.

11. *Quorum enim animalium infertur sanguis*. Syr. siquidem animalium illorum, quorum inferebat sanguinem summus pontifex in sanctuarium pro peccatis, caro concremabatur extra castra.

Probat è Synagoga exeundum, ut quis fiat particeps sacrificii, seu cruenti, seu incruenti Christi; idque probat cæremoniâ à Moyse ordinatâ in expiationis sacrificio : quod sacrificium erat figura sacrificii Christi.

Quorum enim animalium... id est, vituli et hirci, quorum sanguis expiatorius peccatorum tum pontificis, tum populi, *infertur in Sancta sanctorum* per summum Pontificem.

Horum corpora cremantur in holocaustum, et de eorum carnibus nec sacerdotes, nec populus comedebant.

Extra castra.

Quando solemne hoc expiationis sacrificium institutum est, populus Dei agebat in deserto, ubi castra erant illi urbis vice, imò urbs quædam mobilis et ambulans per desertum, in cujus medio erat tabernaculum.

Hinc dicitur *extra castra.*

Quidquid autem tunc non licuit intra castra, postea non licuit intra urbem.

12. Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.

Hæc hostia peccatorum expiatoria, Christi, pro peccatorum nostrorum expiatione morientis, figura fuit : hinc Jesus Christus, ut hanc figuram impleret, extra portam urbis Jerosolymitanæ passus est, proprio sanguine populum suum sanctificans : sicut ergo de figura non licuit legalibus comedere, sic nec eis licet comedere de figurato.

13. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes.

Nobis igitur et omnibus qui volunt Christiani sacrificii participes fieri, nobis, inquam, extra veteris testamenti castra, seu extra synagogam exeundum; nobis ad Ecclesiæ novæ castra accedendum; nobis improperium Christi cum ipso portandum.

14. Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus.

Nec nos terreat hic è Jerusalem et è synagoga exitus; nos, inquam, qui fixam civitatem in hoc sæculo non habemus, sed qui tanquam peregrini hic viventes, futuram Jerusalem cœlestem inquirimus.

---

12. *Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum.* Gr. per proprium. Syr. sanguine proprio.

Propter quod, id est, quia hæc animalia Christi figuræ erant, seu repræsentabant corpus et sanguinem Christi, quæ debebant in sacrificium offerri pro expiatione peccatorum totius mundi;

Ideo, id est, ut has figuras adimpleret Christus.

Extra portam urbis Jerusalem *passus est, ut* per proprium sanguinem *populum suum sanctificaret.*

13. *Exeamus ergo ad eum extra castra.* Syr. enimverò nos quoque exeamus ad eum extra castra.

Id est, exeundum itaque nobis et omnibus qui volunt ipsius sacrificii participes fieri.

Exeundum, inquam, extra castra, veteris scilicet Testamenti, extra synagogam et judaismum; accedendum ad novæ christianæ Ecclesiæ castra, accedendum ad Christum.

Improperium ejus portantes. Syr. induti opprobrio ipsius, id est, ignominiam passionis illius ferentes.

Erat tunc non modicum opprobrium, Christianum dici, discipulum et sectatorem Crucifixi nominari.

14. *Non enim habemus hic manentem...*

Nec turbet, aut terreat nos hoc voluntarium è Jerusalem aut synagoga exilium nostrum; nec enim nos Christiani fixam ac stabilem habemus in hoc seculo civitatem; sed velut peregrini in tabernaculis habitantes, futuram inquirimus, cœlestem nempe Jerusalem.

Nota ex quatuor causis quæ dari possunt de hac cæremonia, cur scilicet hircus et vitulus extra castra comburerentur, tres à D. Paulo in versibus præcedentibus assignari.

Primò, allegoricam : significabat Christum extra portam passurum, n. 12.

Secundò, tropologicam : significabat nos extra castra exire debere, ut ad Christum accederemus.

Tertiò, anagogicam : significabat nos in hac vita civitatem non habere.

Christo itaque uniti et incorporati, per ipsum, ut summum pontificem nostrum, dignam laudis hostiam et gratiarum actionem Deo semper offeramus, sanctissimam Eucharistiam, opus labiorum sacerdotalium, nomen Dei benedicentium; hymnos etiam et psalmos, fructus labiorum fidelium nomen Dei laudantium.

15. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini ejus.

Hanc autem in Deum pietatem exercentes, mementote et pietatis erga proximum : et pro vestris facultatibus pauperes adjuvate; talibus enim hostiis conciliatur Deus.

16. Beneficentiæ autem, et communionis nolite oblivisci : talibus enim hostiis promeretur Deus.

Exactam prælatis vestris obedientiam reddite, et reverentiam impendite : ipsi enim,

17. Obedite præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi

Litteralem omisit; hæc autem erat : ut hac crematione excitaretur horror peccati.

Significabatur enim quòd peccatum et peccator deberent extra mundum cremari, scilicet, in inferno.

15. *Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper.* Gr. per omne, *Deo.* Id est, cruentarum hostiarum vice, per Christum pontificem et mediatorem nostrum *semper offeramus Deo hostiam laudis :* hymnos, psalmos, gratiarum actiones.

Fructum labiorum, primò, quia labiis pronuntiatur. Secundò, quia quasi fructibus in agro nostro natis, et Deo in sacrificium oblatis, ipsum laudamus et glorificamus.

Bene etiam per *hostiam laudis* sanctissima Eucharistia potest intelligi, quæ per excellentiam est hostia laudis et gratiarum actio, estque *fructus labiorum confitentium nomini ejus*, id est, opus labiorum sacerdotalium, Dei nomen benedicentium.

Et hunc sensum videtur exigere n. 10, *habemus altare :* hinc in paraph. primus est.

16. *Beneficentiæ autem, et communionis...* Syr. ne obliviscamini commiserationis et communicationis in pauperes.

Beneficentiæ, id est, liberalitatis et *communionis*, id est, communicationis facultatum vestrarum in pauperes.

Nolite oblivisci, licèt vos ipsi sitis effecti pauperes, rapinis bonorum vestrorum;

Quasi diceret, ait D. Thomas : Olim opere exhibebatis opera misericordiæ; nunc autem saltem corde, si non potestis opere.

Hinc *nolite oblivisci*, quasi ob eorum paupertatem non audeat præcipere.

Talibus enim hostiis promeretur Deus. Gr. bene placet sibi Deus. Syr. per has hostias homo gratus est Deo.

Promeretur passivè, id est, conciliatur Deus, placetur Deo, placatur Deus, possumus promereri Deum.

17. *Obedite præpositis vestris.* Gr. ducibus vestris. Syr. gubernatoribus, *obedite, et subjacete*, et debitam reverentiam exhibete.

Duo debentur prælatis, obedientia et honor.

Idque duas ob rationes :

Prima respicit prælatos, *ipsi enim pervigilant.*

enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant et non gementes : hoc enim non expedit vobis.

utpote pastores et custodes vestri, vigilant pro animabus vestris, et saluti vestræ consulunt, ut qui de vobis rationem Deo reddituri sunt; eis ergo obedite ex animo, ut cum gaudio hoc grave munus impleant, et non cum tædio sustineant : quod sanè vobis non expedit, quia gemitus illorum iram Dei in vos provocat.

18. Orate pro nobis : confidimus enim quia bonam conscientiam habemus in omnibus bene volentes conversari.

Vestris orationibus me commendo, et hanc gratiam eò securiùs à vobis spero, quòd conscientia mihi testis est quoniam do nullo vestrûm demeritus sim, imò omnibus prodesse sincerè volui.

19. Ampliùs autem deprecor vos hoc facere, quò celeriùs restituar vobis.

Et instantiùs rogo vos orare pro me, ut citiùs possim vobis reddi, et apostolicâ curâ vobis opitulari.

20. Deus autem pacis, qui

Deus autem pacis auctor, qui revocavit

Secunda respicit subditos, *ut cum gaudio*, id est, ut cum alacritate munere tam gravi fungantur, et *non gementes, quod* sanè *non expedit vobis*, imò noxium est.

Quia, ut ait divus Chrysostomus, gemitus prælati omni ultione deterior est : invocat enim Dominum, ut ipse puniat.

Cui Theophylactus addit, metue quia Deo te tradit.

Nota in præcedente versu triplex sacrificii genus : laudis Deo, n. 15, charitatis proximo, 16, obedientiæ prælatis, quæ melior est quàm victimæ; per victimas enim, ut ait D. Greg. Magnus, aliena caro; per obedientiam voluntas propria mactatur.

18. *Orate pro nobis*, seu pro me. Si Hebræorum adhuc in via, imò in lubrico stantium, preces implorat Apostolus; quis dubitet nos sanctorum, cum Christo regnantium, orationes utiliter imploraro?

Confidimus enim... prudenter amovet impedimentum quod ex falsis rumoribus poterat apud illos contraxisse, quasi legis esset inimicus et apostata; simul et insinuat quod mereatur eorum orationibus adjuvari, ut qui nihil non facit ut omnibus prosit.

Confidimus, quod nullius in vos commissi criminis sim conscius; testis est mihi conscientia.

Imò bene meritus sum, quia in omnibus sincerè processi, et ex bona voluntate, ut omnibus prosim.

19. *Ampliùs autem deprecor vos...* Gr. hoc facere, id est, impensiùs autem rogo vos pro me orare.

Quò celeriùs, id est, ut ad vos citiùs revertar, *quod vehementer exopto*.

Hinc conjicitur hanc epistolam Romæ scriptam fuisse à D. Paulo in primis vinculis, paulò antequam liberaretur et in Judæam rediret.

Quod tamen non videtur omninò certum, ob absolutum loquendi modum, n. 24 : *Videbo vos*, qui non conveuit homini in vinculis detento, nisi fortè de liberatione jam certo.

Hinc etiam infertur ex verbo scilicet, *restituar vobis*, quòd ab Hebræo scripta sit hæc epistola.

20. *Deus autem pacis*, id est, auctor et amator.

à mortuis Jesum Christum, magnum illum pastorem ovium spiritualium, quas Sanguine suo redemit et pascit, quo et Testamentum novum et æternum sancivit,

eduxit de mortuis pastorem magnum ovium, in sanguine Testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum,

Deus, inquam, vos perficiat in omni opere bono, vobisque præstet ut divinam ejus voluntatem exsequentes, faciatis opera ipsi placentia per merita Jesu Christi filii sui, cui æterna sit gloria.

21. Aptet vos in omni bono, ut faciatis ejus voluntatem: faciens in vobis quod placeat coram se, per Jesum Christum: cui est gloria in secula seculorum. Amen.

Obsecro autem vos, fratres, ut boni ducatis hanc meam epistolam consolatoriam simul et exhortatoriam. Scripsi paucis consideratâ materiâ, ut qui, sicut spero, vos brevi sim visurus, et vivo sermone huic brevitati suppleturus.

22. Rogo autem vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii. Etenim perpaucis scripsi vobis.

Scitote, et gaudete mecum, quòd charissimus frater noster Timotheus sit à vinculis solutus; cum eo, si citò redierit ad me, vos invisam.

23. Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum: cum quo (si celeriùs venerit), videbo vos.

Qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium, id est, qui Jesum Christum à mortuis suscitavit, magnum illum Pastorem ovium spiritualium, id est, Principem pastorum, cujus omnes alii sunt vicarii.

In sanguine. Syr. per sanguinem, id est, pastorem ovium per sanguinem suum, seu quem effudit pro ovibus suis, seu quas pascit sanguine suo.

Testamenti æterni, et per quem sancivit novum et æternum Testamentum, seu quod durabit usque ad finem mundi.

21. *Aptet vos*, id est, Deus, inquam, suâ gratiâ vos reddat aptos.

In omni bono, id est, ad omne bonum opus. Syr. ipse vos perfectos reddat in omni opere bono.

Ut faciatis ejus voluntatem, id est, ut exsequamini quod à vobis vult fieri.

Faciens in vobis, per suam scilicet inspirationem et cooperationem;

Quod placeat coràm se. Gr. bene placitum coram se. Syr. quod bonum est coram ipso.

Deus dicitur facere id, cujus faciendi dat gratiam.

Per Jesum Christum, id est, per merita Jesu Christi filii sui, *cui est gloria...*

22. *Rogo autem vos, fratres, ut* (licèt non sit tam vester quàm gentium Apostolus).

Sufferatis verbum solatii, id est, grato tamen animo recipiatis hanc epistolam exhortatoriam simul et consolatoriam.

Etenim perpaucis... Gr. per brevia misi vobis, id est, perpaucis consideratâ materiâ, scripsi vobis, ne fatigarem.

23. *Cognoscite*, id est, scitote et cognoscite mecum *fratrem nostrum Timotheum dimissum.* Gr. absolutum. Syr. solutum esse, scilicet à vinculis.

Ignoratur ubi fuerit in vinculis: aliqui interpretantur dimissum ab amicis, à negotiis, quibus detinebatur.

Si celeriùs venerit. Non erat tunc cum Paulo. Si citò redierit ad me, *brevi*,

24. Salutate omnes præpositos vestros et omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres.	Nomine meo salutate omnes qui vobis præsunt, et omnes fideles qui sub eis Christo serviunt. Salutant vos Itali Christiani, optantque prosperitatem et pacem.
25. Gratia cum omnibus vobis. Amen.	Gratia Dei sit semper cum vobis omnibus. Amen.

videbo vos. Syr. cum eo vos invisam : de hac absoluta locutione, vide n. 19.

24. *Salutate omnes præpositos*. Gr. duces. Syr. postulate pacem eorum omnium qui præsunt vobis, scilicet omnes qui in singulis oppidis præsunt in Judæa et in Syria.

Salutant vos de Italia fratres. Syr. quotquot sunt ex Italia qui ad Paulum ex tota Italia confluebant.

25. *Gratia cum omnibus vobis. Amen.*

Gr. ad Hebræos scripta est ab Italia per Timotheum.

Syr. Epistolæ ad Hebræos ex Italia romana scriptæ, missæque per Timotheum finis.

Quod tamen non est certum, cùm, ut dictum est, n. 23, Timotheus Romæ tunc non esset, nec cum D. Paulo.

Dubitatur ergo per quem missa sit.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 13, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

Primum. — *Honorabile connubium in omnibus*, n. 4.

Recordentur conjugati connubium magnum esse sacramentum de quo vide Ephes. 5, ubi fusè explicantur ea quæ ad illud pertinent.

Et quia magnum est sacramentum, recordentur quod sanctum et honorabile esse debeat.

In omnibus omninò conjugatis, non in solis provectioris ætatis hominibus, sed et in juvenibus, ait Theophylactus.

In omnibus quæ ad conjugium spectant, omninò, omni ex parte, et omnibus modis;

Sit puritas in intentione, honestas in modo, moderatio in usu.

Caveant ergo conjugati ne thorum maritalem contaminantes, ex magno sacramento magnum faciant sacrilegium; vide dicta n. 4.

Secundum. — *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis; ipsi enim pervigilant pro animabus, etc.* n. 17.

His verbis instruuntur subditi simul et prælati.

Subditi duo debent prælatis, obedientiam et reverentiam. Hic utrumque præcipit Apostolus.

Obedientiam quidem, *obedite* : quidquid vobis pastores sanctum præcipiunt, hoc facite.

Reverentiam, *subjacete*. Gr.

Intensam obedientiam indicat, ait Theophylactus, quasi diceret : Etiam in operibus servite.

Reveremini et honorate tanquam parentes, ait D. Thomas.

Subjacete, honorem illis exhibentes qualem minores reddunt majoribus, qualem, v. g. filii parentibus.

Adest subditorum officium, obedire, revereri.

At si malus est prælatus, numquid obediemus? ait divus Chrysost.

Ipse respondet distinguendo, malignum qualiter dicis?

Si in causa fidei, fuge illum, non solùm si homo fuerit, sed etiam si Angelus de cœlo descenderit.

Si verò in vita et in moribus malignus est, noli scrutari.

Audi Christum dicentem : *Super cathedram Moysi sederunt, etc. omnia ergo, etc.*

Quasi diceret : Habent dignitatem, hanc reverere, et ob illam eis obedi.

Obediendum ergo etiam dyscolis et malis prælatis, honorque ipsis ob dignitatem exhibendus.

Ipsi enim pervigilant... rationem nostræ subjectionis et reverentiæ dat Apostolus : debemus eis obedire, eosque revereri, quia propter nos incumbit eis labor et periculum.

Instruit eisdem verbis prælatos :

Ipsi enim pervigilant....

Audiant ergo principes, prælati, rectores, quoniam sicut obedientes oportet esse subditos, sic vigilantes, et sobrios oportet esse rectores, ait D. Chrysostomus.

Quasi rationem reddituri... id est, imminet periculum ejus capiti ; propter te subjiciuntur pœnis peccatorum tuorum. Idem D. Chrysostomus.

Hoc est maximum periculum, de factis alterius rationem reddere, qui pro suis non sufficit, ait D. Thomas.

Ad hoc attendat prælatus et contremiscat ; omnium quos regit rationem redditurus est.

Miror an fieri possit ut aliquis ex rectoribus sit salvus, ait D. Chrysostomus : quem vide hìc homil. 24, in Epistola ad Hebr. cap. 13.

Ut cum gaudio faciant, et non gementes... quòd non, etc. In his etiam verbis instruuntur et subditi et prælati.

Prælati quidem quid facere debeant cùm inobedientes sunt subditi, scilicet, gemere, orare.

Sic medicus contemptus ab ægroto, plorat, ingemiscit, non se ulciscitur, ait divus Chrysostomus.

Non sinit Apostolus prælatum erumpere ad probra, ad contumelias : sed oportet eum ingemiscere cùm despicitur, etc.

Hoc est prælati officium.

Adest subditorum monitio : *Hoc autem non expedit vobis*, quia, ait D. Chrysostomus, gemitus prælati quàvis ultione deterior est : gemens enim Deum ultorem advocat.

D. Chrysostomus hìc docet quomodo debeat unusquisque se circa prælationem gerere :

Considerantes periculum oportet fugere.

Comprehensos tamen oportet obedire.

Præsentiens ergo fuge.

Comprehensus obedi ; at nunquam temetipsum in tantam molem ultrò te conjice, caput tuum tanto subjiciens supplicio.

Tertium. — *Per ipsum ergo offeramus Hostiam.... 15.*

In tota hac epistola sæpè dixit Apostolus et probavit quòd habemus Pontificem, cap. 8, n. 1 ; cap. 9, n. 11, etc.

Dixit et multoties quòd habemus victimam, capite 9, n. 14 : *Semetipsum obtulit immaculatum Deo*, cap. 6, n. 27.

Dixit in capite 13, n. 10 : *Habemus altare*, hocque triplex, ut ibi dictum est :

Ligneum, in quo Christus, Agnus Dei cruentè pro nobis immolatus est.

Lapideum, in quo Christus *secundùm ordinem Melchisedech sacerdos*, semetipsum immolat incruentè.

Aureum, in quo idem pontifex Christus, Deo dexter assidens, ministerium suum peragit in cœlis, capite 8, n. 1 et 2; et Apoc. cap. 8, n. 3.

Sed ex his omnibus quæ conclusio?

Exeamus igitur ad eum extra castra, id est, exeamus è nobis, ad Pontificem nostrum accedamus affectu, ipsique fide et charitate uniti, per ipsum, cum ipso et in ipso *offeramus Hostiam laudis semper Deo*.

Per ipsum, cum ipso et in ipso offeramus semper Deo immaculatum Agnum Dei in cruce, ad Dei gloriam immolatum, *Hostiam laudis*.

Nihil unquam Deum æquè glorificavit, cap. 8, in coroll., n. 3.

Per ipsum, cum ipso et in ipso offeramus semper Deo *Hostiam laudis*, Jesum Christum, mysticè crucifixum in Eucharistia, et ibi continuè et ubique terrarum seso ad Dei gloriam immolantem.

Hostiam laudis Deo verè dignam, gratiarum actionem Deo proportionatam.

Per ipsum, cum ipso et in ipso offeramus Deo semper Agnum Dei, tanquam occisum, coram throno Dei stantem, et sese ad æternam Dei gloriam offerentem.

Hostiam laudis: Deum cum sanctis omnibus dignè laudat in æternum.

Elige quod ex his tribus altaribus malueris; at ne cessaveris unquam, nec in vita, nec in morte, nec in æternitate, super unum aut alterum Hostiam laudis Deo semper offerre.

Ad hoc Pater Æternus Filium suum, in quo sibi bene complacuit ab æterno, tibi dedit in tempore, ut illum ei offeras *semper Hostiam laudis*.

Ad hoc Filius Dei unigenitus, splendor et gloria Patris, se totum tibi dedit, seque tuum totum fecit in incarnatione et in incarnationis extensione, sanctissimâ Eucharistiâ, ut illum Deo *semper offeras Hostiam laudis*.

Tu nihil es, nihil vales, nihil potes, malè Deo servis.

Exiens ergo à temetipso, à tuo nihilo omnimodo, ad ineffabile Dei donum accede, illud cum reverentia recipe, illoque juxta Dei beneplacitum utere.

Fide igitur et charitate Christo, summo pontifici, unire frequenter, et si fieri potest, continuè; per illum, cum illo et in illo, offer Deo *semper Hostiam laudis*, Deo dignam, infinitam, Deo proportionatam;

Offer Christum ipsum, splendorem Patris, ad Dei gloriam;

Offer Christum, Eucharistiam, ad gratiarum actionem;

Offer Christum, Agnum Dei tollentem peccata mundi, ad peccatorum remissionem;

Offer Christum, donum donorum Dei, ad gratiarum obtentum.

Vide corollarium pietatis in fine capitis noni.

Ulteriùs perge, et temetipsum huic Victimæ, Deo dignæ, jungens, nihilum tuum offer Deo cum illo donorum dono *in quo sunt omnes thesauri, etc.*

Patere, ô Christe Deus Homo! ut meum miserum esse meamque miseram vitam, tuo esse divino et humano tuæquo vitæ theandricæ uniens, mecum offeram Deo Patri, ut infinita et plusquàm infinities infinita vitæ tuæ merita, omnia vitæ meæ demerita reparent, tuaque superabundans abundantia sit inopiæ meæ supplementum.

Patere, ô Christe Deus Homo! peccatorum mundi, victima, Agnusque Dei qui tollis peccata mundi, patere ut ego, peccatorum miserrimus, tecum sim peccatorum meorum victima, mortemque meam tuæ morti sanctissimæ conjungens, utramque simul offeram Deo in peccatorum meorum expiationem.

Mortem infinities merui, fateor; mortem accepto contritus et pœnitens.

Da, ô Deus salvator! qui pro meis peccatis mori dignatus es, da ùt in tuo spiritu moriar, in tuis vulneribus moriens abscondar, et per aperti Cordis tui vulnus, quasi per os amoris tui, dicam expirans : Per passionem et mortem Filii tui, ô Deus! miserere mei.

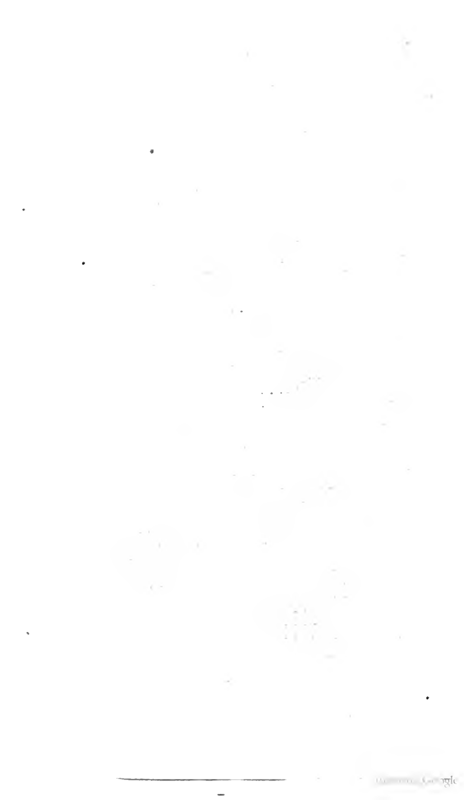
Concede, ô Christe Deus Homo! Salvator mundi, sacerdos æterne, qui Deo dexter assidens, in æterno sanctuario pontificatùs tui ministerium peragis, Deum cum omnibus sanctis laudans, adorans, benedicens, etc.; concede, per infinitam misericordiam tuam, ut post mortem meam sanctus Angelus tuus animam meam, per sanguinem tuum à vitiis purgatam, deferat in sublime altare tuum; ut tibi Pontifici æterno unita, in te, tecum et per te Deum cum sanctis omnibus adoret, amet, laudet, benedicat in æternum.

FINIS EPISTOLÆ HUJUS.

INDEX TOMI TERTII.

FINIS INDICIS TOMI TERTII.

INDEX VERBORUM

ET RERUM MEMORABILIUM

QUÆ IN HUJUS OPERIS TRIBUS TOMIS CONTINENTUR.

Numerus romanus Tomum indicat; arabicus verò numerus Paginam.

ABNEGATIO.

ABSTINENTIA A CIBIS.

ADAM.

ADAM, EVA.

ADAM, CHRISTUS.

ADOPTIO DIVINA.

ADVENTUS DOMINI.

CHARTA.

CHIROGRAPHUM.

CHRISTUS.

CHRISTUS ADAM.

CHRISTI PONTIFICATUS.

CHRISTUS JUDEX.

CHRISTI CHARITAS.

CARO CHRISTI.

COR CHRISTI.

CHRISTI RESURRECTIO.

CHARACTER.

CHRISTIANUS.

CHRISTIANISMUS.

CHRISTIANI AGENDI MODUS.

CIBI.

CIRCUMCISIO.

COELUM.

CONCORDIA.

CONCUPISCENTIA.

CONJUGIUM.

ECCLESIASTICI COETUS.

ECCLESIASTICUM MINISTERIUM.

ECCLESIASTICI MINISTERII PERFECTIO.

ECCLESIASTICA POTESTAS.

ELECTIO DEI.

ELEEMOSYNA.

EPISCOPUS, PRESBYTER.

EPISCOPATUS.

EPISTOLÆ S. PAULI.

FIDEI NAUFRAGIUM.

FIDELIS.

FIDUCIA.

GENTILES.

GLORIA DEI.

GLORIA ÆTERNA.

ÆTERNÆ GLORIÆ DESIDERIUM.

GLORIARI.

GRATIA.

GRATIA JUSTIFICANS.

GRATIA BAPTISMALIS.

CONSENSUS GRATIÆ.

HEBRÆI.

HERI, SERVI.

S. HIERONYMUS,

HILARITAS.

HISPANIA.

HOMO.

HONOR.

HOREB.

JUDAIZANTES.

DEI JUDICIUM.

DIES JUDICII.

JUDICIUM HUMANUM.

JURAMENTUM.

JUSTITIA.

JUSTITIA FIDEI.

JUSTIFICATIO.

LAUS PROPRIA.

LEX.

LEX MOSAICA.

MINISTERIUM ECCLESIASTICUM.

MIRACULA.

MISERICORDIA DEI.

MISERICORDIA CHRISTI.

NOMEN JESU.

NOVA CREATURA.

NOVANTES.

NOVATUS ET NOVATIANUS.

NUBES, COLUMNA NUBIS.

OBEDIENTIA.

FILIORUM OBEDIENTIA PARENTIBUS.

OBDURATIO.

OBLATIO CHRISTI CRUENTA.

OECONOMIA.

OFFENDICULUM.

OLEA.

OMNIA NOSTRA.

ONESIMUS.

BONUM OPUS.

ORATIO.

MODUS ORANDI.

PATIENTIA DEI.

PATIENTIA CHRISTIANA.

PAULUS, SAULUS.

S. PAULI CONVERSIO.

S. PAULUS APOSTOLUS.

PAULI CHARITAS.

PAULUS HUMILIS.

PAX CONSCIENTIÆ.

PECCATUM SEU FOMES PECCATI.

PECCATOR.

PECULIUM.

PERICULUM.

PERIPSEMA.

PRAXIS CHRISTIANA.

PRÆDESTINATIO.

PROMISSIO.

PRONUBUS.

PROPITIATORIUM.

PROPHETIA.

PROPOSITUM.

PROSOPOPOEIA.

PROVIDENTIA.

PROXIMUS.

PSALMUS.

RESURRECTIO.

REVELATIO.

RIXA.

ROMANI.

SÆCULUM.

SANCTI.

SANCTITAS.

SANCTIFICATIO.

SAPIENTIA.

DIVINA SAPIENTIA.

SARA.

SATANAS.

SCANDALUM.

SCHISMA.

SCIENTIA.

SCIENTIA, CHARITAS.

SACRA SCRIPTURA.

SPIRITUS SANCTUS.

DEI VOLUNTAS.

VOLUPTAS.

VOTUM.

ZELUS, ZELOTES.

ZELOTYPIA.

ZEZABEL.

FINIS INDICIS.